333(R)(09)"...17"
9(R)"14/17"
III 22798
III 2640
103
313030
89090/17

O INCERCARE

DE

MISTIFICARE ISTORICĂ

SAU

CARTEA D-lui R. ROSETTI „PĂMÂNTUL, SĂTENII SI STĂPÂNII"

DE

GHEORGHE PANU

BIBLIOTECA C.C.P.M.R.
INV. Nr.

BUCUREŞTI
NOUA TIPOGRAFIE BROZER & PARZER
STRADA PĂTRAŞCU-VODĂ No. 16
1910

PREŢUL LEI 2.50

BIBLIOTECA CENTRALĂ UNIVERSITARĂ
BUCUREȘTI
COTA 80507

B.C.U. Bucuresti
C20056270

BIBLIOTECA C.C.P.M.P.
INV. Nr.
881/05

CARTEA I

CAPITOLUL I

I

In cartea mea *Cercetări asupra Stărei ţăranilor în veacurile trecute,* m'am ocupat de unele păreri din *Pământul, Sătenii şi Stăpânii în Moldova,* a d-lui R. Rosetti, întru atâta, întru cât ele erau contrare ideilor pe care le stabileam.

Se înţelege că aşteptam ca d. R. Rosetti să releveze critica mea; era dreptul său. Aţi văzut vre-odată un autor susceptibil şi cam grandoman care să nu răspundă chiar la criticile cele mai drepte? M'a surprins totuşi nu numai conţinutul, dar chiar şi titlul răspunsului: „O agresiune". Agresiune, de ce? Agresiune înseamnă un atac brusc, neaşteptat, nedrept şi violent. Nimic din toate aceste în critica mea. Mi se pare că un autor când face o carte ca cea cum e *„Pământul, sătenii şi stăpânii",* în care mai totul se razimă pe ipoteze şi chiar pe fantazie, trebue să se aştepte la critici. De ce oare d. R. Rosetti a fost surprins când a văzut că eu îi combat teoriile? Şi de ce criticile mele le-a luat drept agresiune? Să vă spun. Cartea d-lui R. Rosetti, în împrejurările în care ea a apărut, (1907) printr'o tacită complezenţă din partea istoricilor serioşi şi printr'o complicitate incon-

ştientă a marelui public ignorant, s'a strecurat mai fără nici o critică. Acest lucru a ameţit pe autor, fumurile grandomaniei i s'au suit la cap, şi, şi-a închipuit că cartea sa este necriticabilă. E dreptul că autorul a făcut tot posibilul ca să dea cărţei o aparenţă de mare erudiţie şi de întinse cunoştiinţe; aproape pe jumătate paginile sunt pline de citaţii în toate limbile. Şi ştiţi că citaţiile impun la cei necunoscători. In realitate, în cele mai multe cazuri, citaţiile nu se potrivesc cu cele ce pretind ca să dovedească. Dar cine să uită la asemenea lucruri? Cine a studiat cartea d-lui R. Rosetti? Erau câţi-va istorici care puteau s'o analizeze şi să se pronunţe în cunoştiinţă de cauză. Cel întâiu era d. Bogdan. Dar se pare că colegialitatea sau mai bine zis camaraderia impun obligaţii în dauna criticei şi a adevărului. Ori cum ar fi, cartea d-lui R. Rosetti, afară de mici excepţiuni, a avut o primire bună, ba chiar unii găgăuţi au luat'o ca culmea ştiinţei adânci.

Şi iată că eu viu şi turbur acea atmosferă de beatitudine şi de gloriolă, în care plutea d. R. Rosetti cu cartea d-sale! Şi să nu credeţi că am făcut acest lucru cu uşurinţă; chiar eu la început fusesem ademenit la cetirea repede a acestei cărţi, de erudiţia superficială, a autorului. In *Săptămâna*, în oare care articole, în interesul polemicei, am susţinut unele din teoriile d-lui R. Rosetti, încrezându-mă fără să am timpul a le cerceta mai cu deamănuntul. Când însă am cetit cu atenţie *Pământul, sătenii şi stăpânii* şi am căutat să-mi dau seama dacă autorul dovedeşte cu acte şi documente ceeace afirmă, atunci am văzut că este o simplă mistificare, şi am scris cele cunoscute în *Cercetările* mele.

Iată cum se explică cuvântul de *agresiune*, atribuit criticei mele.

Titlul răspunsului d. R. Rosetti e o psichologie întreagă.

II

Dar să intru în materie.

E obşteşte cunoscut întunericul care domneşte în istoria poporului nostru până în veacul al 14-lea, în tot ce priveşte organizarea instituţiilor noastre politice şi sociale. Nu avem nici un act, nici un document de al nostru în această privinţă. Istoria ţărilor, bazată pe actele noastre, începe din veacul al 14-lea. Işi poate închipui cine-va ce dăunătore este această mare, foarte mare lacună. Şi lacuna nu e simţită numai de noi, ci de toţi istoricii care se ocupă cu asemenea chestiuni. Nu mai departe, eu am trimis cartea mea d-lui Flasch, autorul uvragiului important *„Les Origines de l'ancienne France"*, de care mă servisem în lucrarea mea. Iată între altele ce îmi răspunde acest autor francez:

„Sperez că prin investigaţiile d-voastră diligente, veţi pune în evidenţă şi documente care să fie în stare a lumina şi epoca aşa de obscură a istoriei ţărei d-voastră şi anume acea care începe dela colonizaţia romană, până în al 13-lea şi al 14-lea veac. Această lucrare ar aduce un mare serviciu studiilor istorice".

Evident. Dar este acest lucru cu putinţă?

Ei bine, ceeace eu mă declar ne în stare, nu numai a face, dar chiar a întreprinde, de vreme ce o asemenea lucrare presupune acte şi documente care nu există, acest lucru l'a întreprins d. R. Rosetti.

In cartea mea atinsesem în treacăt ideile din *Pământul, sătenii şi stăpânii,* pe scurt. D. R. Rosetti s'a supărat. Foarte bine. Aceasta mă face ca să-l mulţumesc, reluând chestiile şi tratându-le cu toată desvoltarea cuvenită. Nu s'a mulţumit acest autor că l'am cruţat, nearătându-i o mulţime de enormităţi. Ei bine, ceeace a căutat, are să găsească în răspunsul pe care i-l dau acuma.

III

Două părţi cuprinde cartea *Pământul, sătenii şi stăpânii:* Una, înainte de descălecarea Domnilor istorici, adică 'nainte de veacul al 14-lea. D. R. Rosetti ne arată care era organizaţia socială şi politică a acestor ţări, la începutul veacului al 14-lea şi ca consecvenţă, şi în celelalte anterioare, fără a se opri la vre-unul din ele. Ba dacă ar trebui să-i caut părerea, atunci aşi spune că origina organizaţiei sociale şi politice din veacul al 14-lea, d. R. Rosetti o găseşte la începutul însuşi a existenţei noastre ca popor cu o limbă şi cu o individualitate deosebite.

A doua parte a lucrărei sale este cu privire la epoca istorică, începând cu veacul al 14-lea, epocă relativ cunoscută şi pe care caută ca s'o pună în legătură, ca să zic aşa, cu partea antiistorică, făcând un tot armonic şi logic în desvoltarea noastră istorică, începând din veacurile cele mai vechi, fără soluţie de continuitate, până la jumătatea veacului al 18-lea.

Numai de aici începe a fi de acord cu toată lumea, şi încă!

IV

Acuma să rezum cuprinsul cărţei *Pământul, sătenii şi stăpânii.*

Din timpurile cele mai vechi, în toate părţile locuite de Români, a fost *un drept românesc.* Autorul 'l găseşte la Românii de peste Dunăre, în Transilvania, în Galiţia, în Moldova şi în Muntenia. Acest *drept românesc* este identic, cu toată deosebirea de veacuri şi de distanţă geografică.

Inchipuiţi-vă ce concepţie măreaţă! Românii, atât cei de peste Dunăre, cât şi din Dacia, în timpul epocelor ab-

solut obscure, ascultă de geniul lor naţional şi independent unii de alţii, ei 'şi constituiesc un drept, cel românesc, pe care d. R. Rosetti 'l constată cu mândrie că le este comun. Iată firul istoric continuat în cursul veacurilor la un popor diseminat, care totuşi poartă pecetia naţionalităţei lui!

Care este ţâţâna împrejurul căreia se desvoltă *dreptul românesc?* Este *cneazul* pe care-l găsim peste Dunăre, în Transilvania, în Galiţia, în Moldova şi în Muntenia, la pragul istoriei noastre. Nu e vorbă că tot d. R. Rosetti ne spune că cneazul e o creaţiune slavă, împrumutată dela popoarele de această rasă cu care am trăit. Dar în fine, măcar că cneazul este de origină slavă, printr'o consecvenţă cam bizară, el personifică eminamente spiritul naţional şi în juru-i şi pe dânsul se desvoltă întreg dreptul românesc!

D. R. Rosetti, cercetând atribuţiile cneazului din timpurile antiistorice precum şi din acelea istorice, reuşeşte a reconstitui întreaga viaţă socială şi politică a Românilor.

In adevăr s'ar părea că e greu în lipsă de documente să stabilim care a fost viaţa socială a Românilor din Moldova şi Muntenia în veacurile 12-lea şi al 13-lea. Care era organizaţia satelor din Moldova şi Muntenia, cine le ocârmuia, ce autoritate politică exista în aceste ţări înainte de aşezarea Domnilor istorici, ce fel de proprietate exista în aceste ţări, care erau raporturile între cneaz, autoritate superioară, şi între săteni, cine stăpâneau satele, cine le judecau, etc? Toate aceste chestiuni absolut necunoscute până la d. R. Roseti,[1]) sunt totuşi tratate de d-sa cu mare seninătate, cu multă siguranţă, dându-le soluţiuni şi de detail şi de totalitate.

---

[1]) Cu rezerva în ceeace priveşte pe d. Bogdan care în broşurica sa *Despre Cnejii Români,* precum şi acea despre *Origina Voivodatului la Români,* atinsese 'nainte o parte din aceste chestiuni.

Mai întâiu autorul se ocupă despre cneji şi constată că peste tot unde locuiau Românii, atribuţiile acelora sunt indentice. Aşa, în Ungaria, cnejii erau ocărmuitorii satelor, ereditari. Aşezaţi pe proprietăţi străine, fie regale, fie particulare, ei aveau următoarele îndatoriri faţă cu proprietarii pământului: să strângă dările către fisc sau către stăpânul pământului, să execute pe oameni la îndeplinirea clăcilor datorite acelor stăpâni şi la nevoie să-i conducă la războiu. In schimb, ei erau judecătorii satelor, ei percepeau o treime din gloabele datorite, ei se foloseau de pământurile neocupate, aveau dreptul să ţie moară şi crâşmă, iar ţăranii mai erau datori să le facă şi oarecare clacă pentru cultivarea ogorului.

In Transilvania d. R. Rosetti nu pune chestia proprietăţei solului, fiindcă este istoriceşte dovedit şi prea dovedit, că pământurile şi satele pe care le ocupau cnejii cu Românii, erau fie a Coroanei, fie a capitulurilor bisericeşti, fie a proprietarilor. Prin urmare cnejii nu putea să fie stăpâni alodiali pe moşiile pe care le ocârmuiau.

Aceeaşi organizaţie, ne spune d. R. Rosetti, că o găsim şi în Galiţia, cnejii având aceleaşi atribuţii şi sătenii ocârmuiţi de dânşii aceleaşi obligaţii. Şi aici ei sunt aşezaţi pe moşii fie regale, fie particulare, cnezatul şi aici este un drept ereditar[1]). Cneazul se mai folosea de întinderea dintre capetele paralelogramelor formând pământul locuitorilor. Asemenea şi de dreptul exclusiv de a avea moară şi crâşmă. El avea dreptul de judecată asupra locuitorilor, prin urmare avea drept şi la o a treia parte din sumele la care se ridicau gloabele. Seniorului sau regelui, nudul proprietar, îi dădea o parte din dările pe care el le strângea dela săteni.

---

[1]) Pământul, sătenii şi stăpânii, R. Rosetti pag. 56.

Acum să vedem îndatoririle sătenilor către cneji în Galiţia. Ei erau obligaţi să facă trei zile până la şase zile de clacă pe lanurile cneazului, precum şi alte clăci, plus fiecare plătea un cens bănesc cneazului, etc.

După ce d. R. Rosetti stabileşte astfel drepturile istorice a cnejilor în Transilvania şi Polonia, după *dreptul românesc*, vine apoi la ţările noastre.

Cu privire la Muntenia, d-sa este sobru, poate fiindcă cartea sa are de scop numai pe Moldova. In tot cazul ne arată că cnejii şi în Muntenia erau judecătorii satelor şi chiar stăpânii acelora, în calitate de judecători.

Unde însă autorul este original de tot şi face descoperiri suprinzătoare, este cu privire la Moldova.

Aici autorul tratează pe larg, raporturile în fiinţă în Moldova, **înainte de întemeierea Domniei**: 1) între săteni şi pământ; 2) între sătean şi cneaz, plus judii şi vatamanii; 3) între cneaz şi pământ; şi 4) între cneaz şi stăpân de o parte, cu stăpânirea ţărei de altă parte [1]).

Cu alte cuvinte d-sa stabileşte întreaga organizaţie socială, politică şi economică, înainte de descălecare, adică înainte de jumătatea veacului al 14-lea.

Să vedem care era sistemul de proprietate în Moldova, înainte de descălecarea lui Bogdan Dragoş, adică în veacul al 14-lea, după d. R. Rosetti.

Satele erau libere de ori ce stăpân, ele nu constituiau proprietatea nimărui.

Moldova se compunea dintr'o aglomeraţie numeroasă de sate, fără un stăpânitor unic, ci trăind o viaţă comunală. Sătenii erau proprietarii moşiilor şi anume stăpâneau în deplină proprietate: casa, grădina şi via, apoi pământul de arătură şi de curătură, fiecare locuitor având o jerebie. Mo-

---

[1]) Pământul, sătenii şi stăpânii, R. Rosetti pag. 79.

şia însă fiind mai mare, a cui era proprietatea restului pământului? Autorul ne-o spune: Toată rămăşiţa moşiei era averea obştească şi se stăpânea în devălmăşie de săteni. Deci era o proprietate particulară a fie cărui sătean, jerebiile, şi una comună, restul moşiei. Proprietarul, în sensul aşa cum îl găsim în veacurile următoare, nu exista. Exista numai cneazul care era ocârmuitorul şi judecătorul satului. Acesta, ferească Dumnezeu, să fi avut vre-un drept de proprietate asupra satului şi asupra moşiei. Ceeace îl deosibea pe dânsul de ceilalţi locuitori cu privire la proprietate, era că pe când ţăranii aveau numai o jerebie, cneazul avea două sau trei, pe care le stăpânea în aceleaşi condiţii ca şi ţăranii. Cât despre restul moşiei, cneazul n'avea decât un drept de devălmăşie împreună cu ceilalţi săteni. Fiindcă proprietatea individuală era restrânsă numai la jerebii, autorul îşi pune întrebarea: Cum să transmitea această proprietate? Şi ne răspunde: prin moştenire. Insă după obiceiul neamului, nu fiul cel mai mare sau nu toţi copiii moşteneau egal; casa părintească cu jerebia întreagă rămânea fiului celui mai mic! [1]) Cât despre restul pământului de pe moşie, fiind un bun obştesc, el nu se împărţea. Acelaş lucru şi cu pădurea.

Cnejii nefiind decât nişte căpetenii ereditare şi neavând decât autoritatea de a judeca şi de a ocărmui, nu puteau să aibe nici un drept de proprietate asupra moşiei întregi.

Ce foloase aveau cnejii dela săteni, căci am văzut că dela sat n'aveau decât trei jerebii? Toate foloasele care le trăgeau cnejii, le aveau în puterea dreptului lor de judecători şi de ocârmuitori ai satelor. Ei percepeau dela săteni a zecea parte din tot rodul pământului, o parte din rodul

[1]) Pământul, sătenii şi stăpânii, R. Rosetti, pag. 112.

stupilor; sătenii erau obligaţi să le facă trei zile de clacă, ei se foloseau de gloabele pricinilor pe care le judecau, ei mai aveau dreptul exclusiv să ţină moară şi crăşmă pe locul de sub stăpânirea lor.

Nici vorbă nu poate fi, zice autorul, că între cneaz şi pământul moşiei ar fi existat vre-un drept ca dela proprietar la proprietate. El singur nu dădea dijmă, fiindcă nu avea cui s'o dea, căci nu exista voevod, nu era nici suveran. Iar dacă el putea să facă pe apele curgând pe hotarul satului, moară sau iaz, aceasta nu în calitate de proprietar, ci de ocârmuitor şi judecător. Tot în această calitate îi făceau ţăranii clacă de trei zile.

Cu alte cuvinte starea pe care o găseşte Bogdan Dragoş, venind în Moldova, aşi putea-o cu oarecare exageraţie formula în proverbul franţuzesc: Ni Dieu, ni maître. Ţara Moldovei nu era stăpânită de nimeni ca fracţiune sau fracţiuni de unitate, cnejii erau stăpânii dar în sensul în care am arătat, adică judecători şi ocărmuitori.

Iată-l pe Bogdan Dragoş descălecând în Moldova şi găsind ţara organizată în felul de mai sus.

Credeţi, zice autorul, că s'a atins întru câtva Bogdan de o asemenea organizaţie? Ferească Dumnezeu! De ce? Mai întâiu, ca chestiune de politică şi de oportunitate; al doilea, fiindcă cnejii erau ereditari în dreptul lor de judecători şi de ocârmuitori; cum putea Bogdan să-i deposedeze? De asemenea Domnul nu poate să se atingă de satele moldoveneşti care erau în proprietatea ţăranilor. Pe ce pune deci descălicătorul stăpânire? Pe foarte puţin lucru. Intâiu pe locurile pustii, pe satele care aparţinuse familiei lui Sas. (Iată un lucru care îl auzim întâiaşi dată. Va să zică înainte de descălecare în timpul domniei lui Sas, acela a avut un număr de sate ca proprietate). Bogdan mai pune stăpânire şi pe satele atârnând de târguri. (Iarăşi un lucru

pe care autorul nu ni-l spusese vorbind de organizaţia antiistorică).

Dar Bogdan vine cu o curte şi cu un număr de curteni, boeri de ai tronului, care cereau şi ei ca să se folosească din descălecare. Ce le dă Domnul? Moşii şi sate nu le poate da ca proprietate, pentru două motive: Intâiu, fiindcă ţăranii erau proprietari pe sate, şi al doilea, fiindcă cnejii fiind ereditari ca judecători şi ocârmuitori, nu puteau fi scoşi din însărcinarea lor. Iată-i deci pe curtenii şi boerii lui Vodă, nevoiţi ca să nu să poată folosi cu nimic din această descălecare, în care ei avusese atâta speranţă! Atunci atât Bogdan cât şi succesorii săi, foarte diplomaţi, întrebuinţează o abilitate. Ei hărazesc boerilor numai sate unde cnejii murise şi unde familia lor ereditară se stinsese! respectând dreptul celor în viaţă. Şi ce credeţi că cei întâiu Domni au hărăzit sau chiar puteau să hărăzească prin daniile lor? Proprietatea moşiei? Ferească Dumnezeu! Moşia era a ţăranilor. Boerii în satele unde cnejii se stinsese, ocupă aceleaşi atribuţii şi au aceeaşi calitate ca şi predecesorii lor. Aşa boerul nu devine proprietar pe moşie, ci numai pe câteva jerebii, el ce e dreptul percepe o dijmă din roade, lui i se face trei zile de clacă, are moară şi crăşmă, însă toate acestea în calitate de judecător, funcţiune în care se substituie cneazului şi de loc în acea de proprietar. El se mai foloseşte şi de gloabele rezultate din pricinile pe care le judecă.

Iată ce Domnii din veacul al 14-lea, al 15-lea şi al 16-lea, dăruesc prin hrisoavele lor, atât şi nimic mai mult. De fapt Domnii nu dăruesc decât un lucru, *judecia*, iar de loc proprietatea, moşia.

Această organizaţie ţine, o mai repet, în tot veacul al 14-lea, al 15-lea şi al 16-lea, ba continuă şi în veacul al 17-lea, şi jumătate din acel al 18-lea. Cu încetul însă boe-

rii, simpli ocârmuitori şi judecători ai satelor dăruite, încep a abuza de puterea lor, ne spune autorul. Deja din timpul cnejilor, faptul că cnezatul era ereditar, începuse a face pe urmaşii acelora să creadă că nu numai locuitorii sunt supuşi cneazului ci chiar şi pământul, adică moşia. Chiar dacă nu s'ar fi constituit principatul Moldovei, autorul lasă să înţeleagă că şi cnejii ar fi abuzat în cursul veacurilor, de situaţia lor privilegiată şi că ar fi sfârşit ca să se facă proprietari şi pe partea pe care sătenii o ocupau în particular şi pe toată partea pe care aceia o stăpâneau în devălmăşie.

Ceeace cnejii n'au avut vreme să facă (măcar că au cărmuit satele sute de ani) boerii din veacul al 14-lea, al 15-lea şi al 16-lea, fac.

Şi cum s'a făcut această transformare? Cum simpli *judeci* devin stăpâni proprietari pe tot hotarul? La aceasta a contribuit întâiu, ne spune autorul, o defectuoasă redactare a actelor de danii. Hrisoavele de hărăzire dădeau judeciile satelor cu *tot hotarul*. E clar, zice d. R. Rosetti, că subt acest lucru, Domnul nu înţelegea să dea proprietatea moşiei, dar donatarii s'au folosit de aceste cuvinte cu „*tot hotarul*“ şi au înţeles că Domnul le-a dat nu numai judecia ci şi proprietatea. Iată cum s'a falsificat concepţia primitivă, pură, a celor întâiu Domni dăruitori!

La acest motiv se mai adauge un altul. D. R. Rosetti ne spune că judeciile, adică dreptul de judecată asupra unui sat, titularul putea să-l vândă cu consimţimântul Domnului. Era un abuz, fiindcă autorul indignat adaugă, că înainte de întemeiere, judeciile nu se vindeau. Acest obiceiu rău a fost introdus întâiaşi dată în Muntenia, odată cu întemeierea statului muntean, şi pe urmă el a trecut şi în Moldova. Era o atingere flagrantă a *obiceiului pământului*. Atât le-a tre-

buit boerilor! Putând vinde dreptul de judecată, ei au început a vinde şi bucăţi din hotarul moşiei. Nu e vorba că ţăranii nu sufereau, ne zice d. R. Rosetti, căci pământurile lor erau respectate. (Cum nu sufereau, de vreme ce boerul vindea din pământul în devălmăşie a moşiei?) Dar ceeace e mai grav, ne zice autorul, este că Domnul începe a întări asemenea abuz. Şi apoi adauge cu melancolie: **„Vedem deci că dela începutul domniei, vechiul obiceiu românesc se află pe povârnişul care pe nesimţite îl duse la desfiinţarea lui desăvârşită“** [1]).

După aceasta autorul caută printr'o explicaţie confuză să arate cum cu timpul, chiar şi situaţia ţăranilor s'a schimbat faţă de boerul, urmaşul cneazului, şi cum s'a făcut că din ceeace ţăranii dădeau dijmă şi făceau clacă, numai pentru dreptul de judecată, li se impune dijma şi claca ca o plată a ocupărei pământurilor lor şi prin consecvenţă cum ţăranul proprietar devine şezător pe moşia boerului, stăpân absolut. Explicaţia cu invaziile străine, cu înfiinţarea de slobozii, etc., etc., sunt aşa de copilăreşti, în cât nu merită să mă ocup de ele.

E destul ca să caut a degaja ideea stăpânitoare a autorului. Iat-o: Boerii obţinând dreptul de a înfiinţa slobozii, au făcut din oamenii de strânsură care au venit să se aşeze acolo, simpli clăcaşi şi plătitori de dijmă, căci dela început nu le dase nici un fel de drept de proprietate asupra pământurilor concedate. Dar fiindu-mi imposibil să degajez ideea autorului, prefer să reproduc întreg pasajul:

„Dar oamenii de strânsură aduşi în slobozie găsiau, la aşezarea lor, hotarul stăpânit de acel care-i adusese. Ei descălecau pe hotarul stăpânului. Obiceiul pe temeiul căruia veniau să se aşeze pe acel hotar li închezeşluia într'adevăr folosinţa lui neturburată pe vecie, în condiţiunile cele mai prielnice lor; totuşi dela început

1) Pământul, sătenii şi stăpânii, R. Rosetti, pag. 162.

li se întîpărea în minte faptul că dreptul stăpânului asupra hotarului era anterior dreptului ce-l câştigase ei prin aşezarea lor.

„Şi acest efect *moral* nu s'a produs numai în sloboziile aşezate pe hotare pustii, ci şi în sate vechi.

„Domnii dădeau privilegii de scutire de dări, nu numai pentru a înfiinţa colonii nouă, ci adesea şi pentru a aşeza oameni străini în sate în fiinţă, a căror populaţiune fusese rărită sau distrusă dintr'o împrejurare oareşcare. Şi într'un caz şi în celălalt, privilegiul era dat stăpânului satului care aduna oameni prin mijloacele lui şi îi aşeza pe hotarul *lui*. Şi în mintea acestor coloni trebuia deci să se întipărească faptul, că dreptul stăpânului asupra hotarului era anterior dreptului ce-l câştigase ei prin venirea lor.

„Iată cum s'a înfipt cu încetul în mintea poporului credinţa că săteanul *şede* (locuieşte) pe hotarul vecinului, făcându-l să uite aproape cu totul că, din vechime, el şedea pe locul lui propriu. Cu bună samă că aceeaşi credinţă se întipărise încă mai repede şi cu mai multă tărie în mintea stăpânilor.

„Dreptul săteanului de a se folosi de hotarul pe care *şedea* nu era tăgăduit de nime, căci ce venit ar fi dat pământul, dacă nu l-ar fi lucrat săteanul spre a da stăpânului a zecea din roadă? Dar peste dreptul lui crescuse, în urma împrejurărilor politice, pe neşimţite, un drept de stăpânire mai înaltă al fostului judeţ. Cu încetul, în curs de două veacuri, din ocârmuitor sătesc, cu parte în hotarul satului, el devenise stăpânul întregului hotar, înălţând noul său drept asupra celui din veci al sătenilor.

„Această transformare a mai fost fără îndoială înlesnită de împrejurarea că stăpânirea stăpânului era întemeiată pe titluri scrise, pe când acea a săteanului, deşi mai veche, nu era sprijinită de nici o scrisoare".

Acest regim de cotropire, ne zice autorul, continuă cu oarecare alternative, până la jumătatea veacului al 18-lea, când Domnii fanarioţi vin prin urbarele lor şi consacrează o stare de proprietate a boerilor peste moşii şi acea de servitute a ţăranilor faţă cu proprietarii.

V

Cetind această fantastică înjghebare istorică, rămâi gânditor. Te întrebi cum se poate ca un om serios să plăs-

muiască o închipuire a sa pe care s'o creadă că este purul adevăr şi încă să aibă pretenţia că este bazată pe acte şi documente? Eu înţeleg ipotezele în istorie, dar chiar ipotezele trebuesc să aibă o bază primitivă reală şi să fie date vecinic de pure ipoteze, iar nu de adevăruri şi constatări positive.

D. R. Rosetti are atâta lipsă de spirit de critic istoric, de orice metodă de investigaţiune şi suferă de atâta lipsă de orice concepţiune reală a lucrurilor, în cât crede că o simplă închipuire istorică a sa, prin faptul că a legat de dânsa acte şi documente care n'au nici un raport cu dânsa, devine literă de evanghelie.

Acuma câţiva ani am cetit o concepţie—roman, intitulat *Civilizaţia noastră în anul 2000*. Autorul caută să ghicească la ce grad se va desvolta civilizaţia peste 1100 de ani.

Nu s'a gândit un singur moment să dea lucrarea sa drept o cercetare istorică. D. R. Rosetti face pe dos. D-sa se transportă cu imaginaţia sa fecundă în cursul veacurilor al 10-lea, al 11-lea sau al 12-lea, unde lipsesc documente proprii ale noastre şi profitând de această lipsă, creează din capul său pentru ţările româneşti şi în special pentru Moldova, o organizaţie politică, o alta economică, stabileşte natura proprietăţei din acele veacuri, excluzând marea proprietate, şi apoi pe această concepţiune arbitrară, caută să aşeze chiar viaţa istorică a ţărilor, punând în legătură necunoscutul ipotetic cu epoca istorică, a cărei documente le stâlceşte, le diformează, în sensul idei preconcepute.

CAPITOLUL II

I

Ia să luăm una câte una toate îndrăzneţele păreri ale autorului; ia să-l răfuesc odată pentru totdeauna definitiv, pe acest cavaler aventuros, din câmpul istoriei.

D. R. Rosetti ne afirmă că Moldova nu a avut o organizaţie politică generală până la descălecarea lui Bogdan Dragoş, ţara n'a fost stăpânită de nici un voevod şi n'a fost supusă nici unei autorităţi superioare. Cu ce dovedeşte acest lucru? Cu nimic, dar absolut cu nimic. Este fructul închipuirei sale. Şi în ce scop face această afirmare? Pentru că în concepţia sa fantastică, orice stăpânitor sau Domn al ţărei, l'ar fi încurcat. D-sale îi intrase în cap să susţină că cea mai însemnată organizaţie politică în Moldova era comuna, sau mai drept erau satele şi că cea mai supremă autoritate peste care alta nu exista, erau cnejii, ocârmuitori şi judecători.

Inţelegeţi bine că dacă ar fi admis că Moldova şi 'nainte de descălecare a aparţinut unei unităţi politice, unui stat vecin sau a unui Domn autonom, atunci lucrurile s'ar fi schimbat, satele n'ar mai fi fost cum susţine d-sa de capul lor, independente unele de altele, nici cneazul autoritatea cea mai supremă din ţară.

Mai mult. D. R Rosetti voeşte să facă din cneaz un personaj de sine stătător, în deosebire de cnejii din Ungaria şi din Polonia. Autorul ne-o spune clar, cnejii în Transilvania şi în Galiţia erau aşezaţi pe pământurile regale sau ale nobililor, prin urmare plăteau acelora redevenţe.

Cnejilor din Moldova le plăteau ţăranii redevenţe, iar ei nu plăteau nimărui. Pentru ce? Pentru că pământul, ne spune autorul, nu era a nimărui. Citesc textual: **„Faptul că întregimea hotarului fiecărei aşezări fusese dela început al obştei sătenilor, mi se pare că reiese pe deplin din consideraţiile generale expuse mai sus (? ? ! !) combinate (! ! !) cu starea lucrurilor în celelalte ţări locuite de Români. De altminterlea al cui ar fi fost oare acel hotar? Al Suveranului nu, căci Suveranul lipsea".**[1])

Serios? Va să zică Moldova, înainte de descălecarea lui Bogdan Dragoş, era o ţară neocupată politiceşte, nu avea nici un stăpânitor. Işi dă seamă d. R. Rosetti de ce spune? Cum? Adică într'o epocă în care în Europa nu exista un peticel de pământ care să nu aparţie vre-unei organizaţii de stat şi care prin urmare să nu aibe vre-un Domnitor, numai Moldova făcea excepţie, căci acolo erau simple organizări cu cnejii lor în frunte?

Când te uiţi în jurul Moldovei, vezi că totul aparţinea organizaţiilor de stat bine definite şi puternic constituite. La Apus regatul ungar, la Nord şi Răsărit cel polon. Puteau să scăpe aceste ţări, lipsite de consistenţă naţională, de stăpânirea fie a unuia, fie a celuilalt regat? Bunul simţ îţi spune că nu. Dar eu în istorie nu mă iau după bunul simţ şi după logică care pot să te înşele, ci după fapte şi acte.

Aşa Muntenia, din timpuri foarte vechi, înainte de veacul al 13-lea în tot cazul, era sub stapânirea regilor unguri. Aceşti regi exercitau autoritatea teritorială asupra Munteniei, care era obicinuită în acele veacuri.

Când în 1247 regele Bela al IV-lea, cedează Oltenia şi o parte din Muntenia de dincoace de Olt, cavalerilor teutoni, nu face atunci act de primă ocupaţie. Muntenia era înainte de năvălirea Tătarilor sub autoritatea nu numai

[1]) Pământul, sătenii şi stăpânii, R. Rosetti, pag. 113 şi 114.

nominală ci efectivă, a Ungurilor; lucru e dovedit prin diploma lui Bela al IV-lea. Prin ea aflăm, că mult 'nainte de 1247, existau voevodate şi cnezate româneşti în ţară, că regii Unguri percepeau venituri dela acele voevodate şi cnezate, prin urmare exercitau dreptul lor de suverani, şi că cedând cavalerilor teutoni unele din acele formaţiuni politice, le cedează şi jumătatea din cantitatea veniturilor pe care ei le percepeau în calitate de suverani.

Deci Muntenia nu era o ţară, prin veacul al 12-lea şi al 13-lea, de izbelişte şi nu se bucura de o libertate a sălbaticilor din centrul Africei.

II

Să venim acum la Moldova.

Am văzut că îndrăzneţul aventurier istoric face din Moldova un fel de sat a lui Cremene, care veacuri a trăit într'o stare semi-barbară, fără nici .o organizaţie politică. Starea de barbarie, ne spune autorul, exclude marea proprietate, exclude o castă nobiliară, exclude chiar ideea proprietăţei. **„Nu este exemplu, zice autorul, în întreagă istorie a omenirei, ca pământul ocupat de vre-un neam, să fi fost,** *pe când acel neam se află încă într'o stare primitivă şi semi-barbară,* **proprietatea exclusivă a unei caste nobiliare, relativ puţin numeroasă".** [1])

Şi despre ce veacuri ne vorbeşte în acest mod autorul? Despre întâia jumătate a veacului al 14-lea!!! Cea întâiu organizaţie de stat, a fost înjghebată de Bogdan Dragoş cam pe la 1362 şi încă şi el n'a făcut decât a consacrat starea de primitivitate şi semi-barbarie a veacurilor de mai înainte!!

Dar asupra acestei chestii voiu vorbi pe larg cu ocazia discuţiei felului proprietăţei, după ideea d-lui R. Rosetti, în Moldova.

---

[1]) Pământul, sătenii şi stăpânii, R. Rosetti, pag. 114.

BIBLIOTECA CENTRALĂ UNIVERSITARĂ BUCUREŞTI

CAPITOLUL III.

Dreptul românesc

I

In concepţia ipotetică istorică a d-lui R. Rosetti, intră şi existenţa unui *drept românesc*, comun tuturor ţărilor locuite de Români. Inţelegeţi consecvenţa. Dacă a existat un *drept românesc* la Românii din Serbia, la cei din Transilvania şi la cei din Galiţia, drept *identic*, cu oarecare bună voinţă, ba aşi putea spune că cu multă bună voinţă, un istoric îndrăzneţ poate conchide că acelaş drept a existat şi în Muntenia şi Moldova. Ba, acel îndrăzneţ istoric se poate deda la o operaţie mai hazardoasă şi anume: chiar când nu s'ar găsi nici o urmă de un asemenea drept în Moldova şi în Muntenia, în aceleaşi veacuri unde îl găsim la ceilalţi Români, încă poate conchide că el a trebuit să existe şi în ţările noastre. Existenţa unui *drept românesc* în Serbia, Transilvania şi Galiţia, comun şi identic, îi trebuia absolut d-lui R. Rosetti, pentru ca, în lipsă de orice acte din Moldova şi Muntenia, să conchidă cu siguranţă că a existat şi în aceste ţări un asemenea drept şi să-l arate cu complezenţă, descriindu-l până în amănunţimi.

Iată importanţa *dreptului românesc* pentru d. R. Rosetti.

Să vedem cum îl stabileşte.

In ceeace priveşte *dreptul românesc*, la Românii din imperiul sârbesc, d-sa se bazează pe cercetările d-lui Bog-

dan [1]). Dar trebue să adaug imediat că d. Bogdan nu ne spune în ce a consistat *dreptul românesc* la Românii de peste Dunăre, şi bine face că nu ne spune, fiindcă ar fi fost greu de spus, iar după o metodă riguroasă ştiinţifică, chiar imposibil.

Doi scriitori numai au încercat ca să stabilească în ce consista *dreptul românesc* de sub împăratul sârbesc Ştefan Duşan, şi anume Hajdeu şi Neculai Densuşianu. Osteneala care îşi dă cel întâiu este zadarnică. Să spun câteva cuvinte.

Hajdeu pretinde că dreptul de protimisis asupra proprietăţei din sânul unei familii, adică preferinţa unei rude faţă de un străin la cumpărarea unei proprietăţi, este caracteristica dreptului românesc în imperiul sârbesc.

Constituie în adevăr aceasta o particularitate a dreptului românesc? Hajdeu conchide în mod afirmativ, pe motivul că nu o găseşte în legislaţia lui Duşan, cu privire la popoarele slave şi că acest drept de protimisis are cea mai mare legătură cu vechiul drept francez, dreptul de răscumpărare, anume cu retrait ligneâgé, retrait seignieural, retrait conventionnel, etc.

Inţelege oricine că o asemenea apropiere şi o asemenea dovadă, sunt slabe de tot. Un lucru e sigur, este că dreptul de protimisis a rudelor îl găsim în legislaţia bizantină. Prin urmare dreptul de protimisis exista în peninsula balcanică la toate popoarele, la Greci cei întâiu. Eroarea lui Hajdeu este manifestă.

In vechiul drept al ţărilor acestora, dreptul de protimisis nu-l vedem lămurit, vedem cel mult obligaţii impuse unei familii ca să nu înstrăineze imobilele, care seamănă puţin cu ceeace arată Hajdeu, dar care nu e tot acelaş lucru.

---

[1]) Despre cnejii români.

Hajdeu mai găseşte ca drept românesc printre Sârbi, juriul, juraţii. Tratarea acestei chestii m'ar duce prea departe; dealtmintrelea ea nu interesează în cauză, fiindcă nici d. Bogdan nici d. R. Rosetti nu numără instituţia juraţilor printre vechiul drept românesc.

Ce mai găseşte Hajdeu ca drept românesc? Proprietatea ereditară a nobililor scutită de orice sarcină, afară de serviciul militar, precum şi alte două feluri de proprietăţi, una preoţească şi alta roturieră. [1])

Se poate pretinde serios că proprietatea ereditară a nobililor, scutită de orice dări pe care o găsim la toate popoarele şi în toate legislaţiile timpului, era o particularitate a dreptului românesc la Românii din Serbia? Ceeace e caracteristic şi principal pentru subiectul care mă ocupă, e că Hajdeu, cu foarte multă bună voinţă supune la analiză actul de donaţiune a lui Ştefan Duşan în care se vorbeşte de cneji şi de Români; totuşi din analizarea acelui act nu găseşte că cnejii români acolo ar fi fost judecătorii satelor.

Prin urmare dreptul românesc stabilit de Hajdeu nu poate fi luat în consideraţie. Dealtmintrelea nici d. Bogdan şi chiar d. R. Rosetti, nu pomenesc nimic de cercetările d-lui Hajdeu, nici nu îşi însuşesc rezultatul lor.

Aşa că în privinţa Românilor de dincolo de Dunăre, rămânem cu un lucru care pare a fi constatat, deşi nici acela în mod categoric, anume că ar fi existat acolo un drept românesc.

Hajdeu găseşte pe cneaz simplu funcţionar districtual. Acest lucru are mare importanţă pentru desvoltările care le voiu face imediat.

Un alt istoric care s'a ocupat de *dreptul românesc*,

---

[1]) Arhiva Istorică, Hajdeu, vol. III, pag. 85—200.

în mod incidental, la Românii de dincolo de Dunăre, a fost Nicolae Densuşianu. Intr'o notiţă a cărţei sale, *Monumente pentru istoria ţărei Făgăraşului* [1]), autorul pretinde că una din caracteristicile dreptului românesc de dincolo de Dunăre, era şi impositul de a da o oaie şi un berbec cu lână, de 50 de capete de vite. Şi ca dovadă ne citează pe d. Hajdeu, *Archiva Istorică,* vol. III, pag. 120 şi 121. Este ceva adevărat în această afirmaţie. Ştefan Duşan stabileşte prin actul său de donaţiune bisericei cu hramul Mihail şi Gavril, ce trebue să dea acelei mânăstiri, fie care din satele locuite fie de Sârbi, fie de Ţigani, fie de Români, şi el se exprimă astfel. După ce vorbeşte ce sunt datori Ţiganii să dea mănăstirei, apoi continuă astfel: **„Legea pentru Români să dea dela fiecare 50 de capete de vite câte un miel şi câte un berbec cu lână; şi să dea la finitul fiecărui an câte un cal sau 30 de perperi, etc.“**

Ce înseamnă aceasta? Că Duşan vorbeşte de un drept românesc? Dar de loc. Ci el impune acest imposit, această lege, Românilor, el din buna lui voinţă şi autoritate. Cetească cineva restul pasajului şi se va convinge pe deplin că aici nu este vorba decât de nişte prestaţiuni pe care împăratul le impune satelor româneşti conform felului lor de ocupaţie în favoarea bisericilor donatoare.

Dealtmintrelea suntem deprinşi cu iubirea fără de margine a lui Nic. Densuşianu de a găsi peste tot locul, Români, dreptul românesc, privilegii, etc.

N'are cineva decât să citească adnotaţiile acestui autor asupra documentelor din colecţia Hurmuzachi, vol. I (pag. I şi II-a) ca să se convingă.

---

[1]) Vezi pag. No. 3, nota 1 la fine.

II

Trecem acuma la *dreptul românesc* din Ungaria (Transilvania).

D. R. Rosetti tot pe Niculai Densuşianu să razimă ca să stabilească acest drept.

Este necontestat că în actele regilor unguri din veacul al 15-lea, se vorbeşte de un *jus valahicum*. In ce consista acel drept, d. R. Rosetti nu ne spune, nici nu-şi dă osteneala să'l citeze. Ba aşi putea zice că pentru concluziile fantaziste la care voeşte s'ajungă, n'are nevoie să stabilească ce era acel *drept românesc*.

Dacă ne-am potrivi lui Neculai Densuşianu, *dreptul românesc* era foarte întins. Aşa, acest istoric ne spune că Românii nu puteau fi lipsiţi de proprietatea lor, nici chiar în caz de înaltă trădare, decât numai dacă erau judecaţi de nobilii chinezi şi bătrânii Români. O curată rătăcire pornită dintr'un sentiment debordant de naţionalism. Căci când ne uităm la isvoarele la care ne trimite, nu găsim nimic aşa ceva.

Ba ceva mai mult. Am găsit un act de reintegrare din partea lui Ludovic regele Ungariei (1372) prin care restituie Românilor Ladislav şi Petru Neacşu moşiile pe care i le confiscase, crezând că aceia sunt rebeli, şi atât în confiscare cât şi în restituire nici vorbă nu e de vre-o judecată de chinezi sau bătrâni Români. [1])

Tot d. Neculai Densuşianu ne mai spune că donaţiile de moşii se făceau Românilor în condiţii cu totul altele de cât cele obicinuite în ţinuturile ungureşti. Eroare absolută, căci e destul ca să citească cineva documentele Hurmuzachi, vol. I, ca să se convingă. [2])

---

[1]) Hurmuzachi, vol. I, part. II pag. 196, documente din Istoria Românilor.

[2]) Hurmuzachi, vezi între altele pag. 71 şi 72, vol. I partea II-a. Documente din Istoria Românilor.

Un simplu lucru rezultă din actele de care se serveste Neculai Densuşianu şi la care se referă în notă d. R. Rosetti, anume că exista instituţia juraţilor şi că Românii plăteau un imposit din oi numit *quinquagesima* precum şi din porci, etc., lucru care dealtmintrelea se explică prin faptul că Românii erau mai cu seamă cultivatori de oi.

In adevăr, găsim între alte multe documente şi unul din 1366, prin care Ludovic, regele Ungariei, cedează magistrului Deşu din Transilvania, impositul de o oaie la 50 (quinquagesima ovium) dela un sat românesc numit Mohal. [1])

Dar acest lucru repet, nu constituia drept vorbind un drept românesc, ci arată ocupaţia şi felul de traiu a Românilor din Transilvania, mari crescători de oi.

Dar mai la urmă lucru se explică de ce a trebuit să existe un drept românesc în Serbia şi în Transilvania, pentru că exista o populaţie română în sânul unei populaţii străine, sârbeşti sau ungureşti. Românii aveau ca naţionalitate o viaţă ceva deosebită de aceea a stăpânitorilor lor. Felul lor de traiu, de industrie şi de activitate, fiind deosebit, era natural ca să se creeze pentru ei obiceiuri şi dispoziţii speciale, mai ales că este cunoscut că în timpurile vechi, viaţa şi desvoltarea comunală a fiecărui popor dintr'un imperiu sau dintr'un regat, se lăsa cât se poate de liberă, de stat. Aşa era în Transilvania un obiceiu sau un drept săsesc, săcuesc; de ce n'ar fi fost şi românesc? Implica acest lucru o desvoltare cu desăvârşire sui-generis? Nu, ci numai un fel particular de traiu, de bogăţie şi de muncă. Şi atunci se explică de ce era pentru păstorii Români de dincolo de Dunăre şi cei din Transilvania, un impozit de o oaie la 50, etc.

Dar toate aceste nu constituiau un drept propriu zis

[1]) Hurmuzachi, Documentele din Istoria Românilor vol. I part. II pag. 130.

naţional, adică principii particulare şi deosebite pe care să fie rezemate organizaţia socială şi politică a tuturor Românilor.

III

Mai mult, ori unde întâlnim colonii româneşti, băgate în elemente străine, conform obiceiurilor timpului de a lăsa oarecare independenţă comunală populaţiilor, vom găsi totdeauna un drept românesc.

Acest drept îl găsim în adevăr şi în Galiţia, unde un număr de colonişti Români din Transilvania se duc de formează sate şi plantaţiuni nouă.

Despre coloniile din Galiţia voiu vorbi îndată, când mă voiu ocupa de faimoşii cneji ai d-lui R. Rosetti. Deocamdată e destul să spun că în actele de concesiune pe care regii sau nobilii poloni le dau cnejilor Români colonizatori, se vorbeşte de un drept românesc. In ce consista acel drept? Doi istorici poloni s'au ocupat cu această chestie: d-nii Tadeu Cziaki şi Stadniski.

Despre coloniile româneşti din veacul al 14-lea nu avem nici o ştiinţă în ceeace priveşte condiţiile existenţei lor.

Ca să se vadă pe ce teren vag şi nesigur să calcă când e vorba de a determina în ce consista dreptul românesc, e destul ca să spunem câteva cuvinte asupra rezultatelor la care d. Stadniski ajunge, studiind actele de concesiune din veacul al 16-lea şi al 17-lea din Galiţia. Reproduc cuvintele autorului polon.

„Prin ce anume dreptul român diferia de acel polon, de acel rutean sau de acel de Magdeburg, nu este chip a o spune, lipsindu-ni un condice de legi şi de obicee române. Ceeace putem afirma cu siguranţă, se reduce la următoarele punturi:

„In dreptul român penal amendele pecuniare jucau un mare rol, de oarece sunt menţionate în fiecare privilegiu, iar a treia parte din acele amende aparţinea la dotaţiunea chinezului.

„Chiar divorţul se răscumpăra prin o certă măsur de bani, dupre cum vedem din privilegiul satului Dolziţa.

„După dreptul român civil, ca şi după *Pravda* rusească a lui Iaroslav, ereditatea teritorială se cuvenia nu primogenitului, ci fiului celui mai mic, ceeace se poate conchide dintr'un document de ale satului Ustrzyki“. [1])

Din însuşi această citaţie se vede lămurit că aici nu poate fi vorba de *dreptul românesc* care se practica şi era obicinuit în ţările noastre. Observaţi că aici e vorba de veacul al 16-lea şi al 17-lea, în care în România găsim multe documente în această privinţă şi din nici unul nu s'ar putea deduce de exemplu moştenirea copilului celui mai mic, la moartea tatălui, sau răscumpărarea adulterului prin bani.

Din însuşi declaraţiile lui Stadniski rezultă că dreptul de moştenire a fiului celui mai mic nu-l găseşte decât într'un singur sat aşa numit românesc, Ustrzyki, sat care probabil nu mai era locuit de Români. Iar faptul pe care-l observă autorul polon că acest drept de moştenire îl găseşte în vechea *pravilă rusească*, numai lasă nici o îndoială asupra caracterului slav a acestui drept de moştenire.

Dealtmintrelea autorul ne mai arată îngăimeala sa când e nevoit să determine care erau satele româneşti propriu zis şi care ale altor naţionalităţi, căci ne adauge, că în această privinţă s'ar putea face confuzie.

In sfârşit, Stadniski mai declară următoarele. **„Prin ce anume dreptul român diferă de acel polon, de acel rutean sau de acela de Magdeburg, nu este chip a o spune, lipsindu-ne un condice de legi şi de obicee române“.**

Iată-ne deci şi în privinţa dreptului românesc din Galiţia în plină confuzie şi nesiguranţă. Totuşi pentru d. R. Rosetti aceste dificultăţi sunt bagatele, el le taie cu ascuţişul săbiei sale de istoric cavaler şi trece înainte.

---

[1]) Arhiva Istorică, Hajdeu, vol. IV, pag. 12.

Şi trece înainte ca să ajungă la Moldova şi Muntenia unde pretinde că a găsit urme de un *drept românesc!* Un drept românesc în Moldova şi în Muntenia? Mare comedie! Am arătat că este elementar ca să se vorbească de un drept românesc, acolo unde populaţia dominantă practica un altul deosebit. Aşa se înţelege că în Ungaria, regat de populaţie dominantă maghiară, cu legile şi obiceiurile lui, să fi fost vorba de un drept românesc, pentru satele de această naţionalitate. Acelaş lucru şi pentru coloniştii Români din Galiţia. Satele de limbă străină se bucurau de dreptul naţionalităţei la care aparţineau: **„In adevăr, ne spune Stadniski, era o regulă generală în Polonia, ca fiecare comună fundată pe baza unui drept străin, să aibă câte un privilegiu al său propriu de fundaţiune în care să fie specificat sau cel puţin menţionat acel drept“.** [1])

Dar în o populaţie omogenă românească, cum era sau devenise în timpul veacurilor, acea din Moldova şi Muntenia, putea să fie vorba de un *drept special românesc?*

Cu toată încordarea de imaginaţie a autorului cărţei *Pământul, sătenii şi stăpânii* nu poate găsi un *drept românesc* în Muntenia. In Moldova însă îl găseşte şi îl găseşte într'un mod foarte original.

D. R. Rosetti începe capitolul despre *Dreptul românesc* cu următoarele cuvinte:

„Cele mai vechi documente privitoare la Românii dela Nordul Dunării, ni-i arată trăind, în toate ţările locuite de ei sub un regim propriu a lor şi foarte vechiu, numit: *jus valachicalium antiqua et laudabilis consuetudo valachicum“*.

Iar în nota la care ne trimite, între autorii pe care se razimă, este şi Melhisiedec, *Cronica Romanului,* part. I pag. 112. [2]) Ceva mai departe, vorbind de faptul că obştiile în Moldova au fost alcătuite totdeauna din oameni liberi,

---

[1]) Arhiva Istorică, vol. IV, pag. 11.
[2]) Pământul, sătenii şi stăpânii, pag. 23.

autorul adauge: **„Câteva cuvinte dintr'un document din 30 Septembrie 1444, curmă în această privinţă orice controversă".** [1])

Iar ceva şi mai departe citim: **„Am văzut că documentele domneşti din veacul al 15-lea ne arată că** *dreptul românesc* **era în vigoare în Moldova sub Petru Aron".** [2])

Notaţi progresia. Intâiu dreptul românesc d-sa îl scoate *din câteva cuvinte* dintr'un document din 30 Septembrie 1444. Câteva pagini mai jos, acel document conţinând câteva cuvinte, se transformă în mai multe **„documente domneşti din veacul al 15-lea".**

Aşa face d. R. Rosetti istoria. Se îmbată singur de propriile sale cuvinte şi faptul că scriind, vorbeşte de un document, peste câteva file acela devine o colecţie.

In realitate e vorba de un singur document, de cel din 30 Septembrie 1444.

Să-l reproduc întreg:

„Cu mila lui Dumnezeu noi Ştefan Voevoda Domnul pământului Moldovei. Facem sciut şi cu această foaie a noastră că binevoi Domnia-mea, cu a noastră bună-voire, şi cu curată şi luminată inimă, şi cu toată noastră bună voire şi dat-am tot-sfinţitului Kir Calistu alu Romanului, un tătar, anume Paşcu, din tătarii noştrii dela Neamţ, şi cu familia lui, şi cu averea lui, şi cu toată marfa lui, ori-câtă are, să fie lui uric nestricat niciodată în viac. *Eră după moartea lui (mitropolitului), séu îl va lăsa Bisericei, séu îl va da cuiva, séu îl va elibera. El (mitropolitul) este volnic. Eră la ceea noi nu avem treabă, nici amestic. Dacă îl va ierta (libera), el (Tătarul) unde va vieţui în pământul nostru, acolo să vieţuiască slobod, pe legea românească. Eră despre robie nime să nu cuteze a-i pomeni, şi să nu poată a-l duce".* [3])

Va să zică cuvintele **„dacă îl va erta el (tătarul) unde va vieţui în pământul nostru, acolo să vieţuiască slobod pe legea românească",** aceste cuvinte înseamnă, pur şi simplu că după obiceiul privitor la Ţigani orice individ de această rasă era

---

[1]) Ibidem, pag. 38.

[2]) Ibidem, pag. 78-79.

[3]) Melhisiedec, Cronica Romanului, partea I, pag. 112—113.

rob iar prin liberare devenea slobod după legea românească, adică după cum se bucurau toţi Românii, de libertate.

Iată în ce consistă după d. R. Rosetti, dreptul românesc, acela **„subt a căruia regim propriu şi foarte vechiu, s'au dezvoltat Românii în toate ţările locuite de ei“.!!!**

Nu este o copilărie? Aşi voi să-mi arăte d. R. Rosetti un singur popor în care robii emancipaţi să fie trataţi altminterelea. Peste tot locul un rob îndată ce capătă libertatea, nu mai poate pune nimeni mâna pe dânsul, el se bucură de libertate ca şi orice om liber. Acest lucru zice documentul, când vorbeşte de legea românească şi nu altceva, în opunere cu legea privitoare la Ţigani.

Ceeace e mai nostim, e că autorul trage concluzii din aceste rânduri ale documentului, de care s'ar speria nu numai Ştefan, autorul documentului, dar toate umbrele strămoşilor noştri, nu mai vorbesc de moderni şi de istoricii serioşi care trebue să-şi pună mânile în cap.

In adevăr, dintr'un document în care e vorba de un ţigan rob care îşi capătă libertatea, d. R. Rosetti scoate o teorie întreagă şi anume că *obştia locuitorilor săteşti în Moldova a fost totdeauna alcătuită din oameni liberi!!!* Dar ce are aface obştiile săteşti cu Ţiganii liberaţi, iar documentul în chestie privitor la un biet ţigan rob, se transformă trecând prin imaginaţia autorului **„în acte publice“** în **„documente“**, în **„autori cari toţi conglăsuesc pentru a arăta că obştia a fost alcătuită totdeauna din oameni liberi“.!!**

Iată metoda cu care s'a fabricat întreaga carte, *Pământul, sătenii şi stâpânii în Moldova!*

Cititorul, a observat mai sus, că Stadniski pune între particularităţile dreptului românesc şi aceea că fiul cel mai mic moştenea ereditatea teritorială iar nu primogenitul. Autorul polon conştiincios ca orice istoric care se respectă,

se grăbeşte a adăugi că această dispoziţie există şi în *pravda rusească* a lui Iaroslav. Deci iată acest drept la moştenire a celui mai mic copil existând de veacuri şi de veacuri la Slavi.

Acest simplu lucru ar fi trebuit să deştepte pe un istoric scrupulos şi să nu se hazardeze a da, ca drept românesc ceeace constituise de veacuri o particularitate a dreptului slav.

Dar d. R. Rosetti era preocupat ca să găsească urme de drept românesc în Moldova şi încă urme identice cu acele care existau la coloniştii din Galiţia. Şi fiindcă Stadniski vorbeşte la Românii din Galiţia de dreptul de ereditate teritorială a celui mai mic copil,—am văzut că-l găsim numai într'un singur sat cu naţionalitate dubioasă,—adică de ce şi d-sa n'ar susţinea că a existat şi în Moldova din timpurile cele mai vechi, un astfel de drept? Şi atunci iată ce citim: **„In deobştie casa părintească cu jerabia întreagă rămânea** *potrivit obiceiurilor neamului* **fiului celui mai mic. (!!!) Ceilalţi fii, când nu se găsea în hotarul satului jărăbii neocupate erau mai folosiţi mergând cu un fiu sau ginere a cneazului lor, ca să descalece o aşezare nouă unde era belşug de loc, decât să trăiască strâmtoraţi în satul natal. (!!)“** [1])

Dar bine, ilustrule istoric şi adânc cunoscător a tuturor documentelor, te-aşi întreba, de unde iei acest lucru, din ce acte, din ce documente, din ce cronici? La sfârşitul pasajului găseşti în cartea de care mă ocup, o trimetere. M'am repezit la notă ca să văd pe ce se bazează profundul istoric când sprijină această noutate, ca să nu zic enormitate.

Iată ce cetim în notă:

„Românii erau departe de a fi singurul popor la care baştina părintească rămânea fiului celui mai mic. Acest obiceiu se mai

---

[1]) Pământul, sătenii şi stăpânii, R. Rosetti pag. 111 şi 112.

găseşte în vechime atât la Celţii şi Germanii din apusul Europei cât şi la unele popoare asiatice". ! ! !

Să se observe că d. R. Rosetti se păzeşte ca de foc să vorbească că acest drept de moştenire exista la Slavi, ci ne vorbeşte de popoare occidentale, pentru ca nu cumva cetitorul să facă vre-o apropiere cu codul rusesc despre care pomenise Stadniski şi pe care îl omite cu intenţie măcar că şi d-sa a cetit pe Stadniski ca şi mine.

Ce dovedeşte nota la care ne trimite d. R. Rosetti? Găsim vre-un document referitor la vre-un asemenea drept românesc? De loc.

Nota ne arată că acest obiceiu exista la alte popoare. Dar nu se dovedeşte de loc că ar fi existat la Români, şi aceasta, nu alt-ceva era de dovedit.

In aceasta consistă metoda de investigaţiuni istorice a d-lui R. Rosetti. Cu asemenea procedeuri, cu astfel de escamotaje condamnabile, d. R. Rosetti şi-a clădit întreaga sa teorie. Una susţine în text, alta rezultă din citaţii. Textul şi citaţiile mai niciodată nu se potrivesc; textul fabrică din creerul său fantazist, pe urmă caută ca prin citaţii de porunceală să-i dea un caracter de verisimilitate pe care o dă drept siguranţă istorică.

Ia să discut puţin cu ilustrul istoric această chestie, ca să vadă cititorul cu cine are a face când citeşte *Pământul, sătenii şi stăpânii.*

Există, e necontestat, popoare la care dreptul de ereditate a celui mai mic copil este consacrat. S'a întrebat faimosul istoric care a putut fi raţiunea acestei dispoziţi, care la prima vedere s'ar părea nedreaptă, odioasă chiar. Cum? Fii cei mai mari să fie excluşi dela pământul părintesc în favoarea celui mai mic? De ce? Pentru un rezon foarte simplu. Cu cât cei întâiu copii devin mari, în stare de a-şi câştiga viaţa, cu atâta ei strâmtoraţi împrejurul casei pă-

rinteşti, îşi caută aiurea mijloace de existenţă; ei părăsesc casa părintească. Cine rămâne lângă tată, în mod natural? Cei mai mici sau cel mai mic copil, care este cel din urmă ca să ajungă în stare a se hrăni prin sine însuşi. Şi când părintele e bătrân şi aproape a muri, mai toţi copiii cei mari sunt deja aşezaţi şi au gospodării sau diferite feluri de traiu în diferite părţi. E natural ca pământul părintesc să rămâie celui mai mic, adică celui mai neputincios, celui care nu şi-a creat încă o gospodărie, mijloace de traiu. Este oare cum protecţia tatălui faţă de copilul cel mai fraged pe care o exercită şi după moarte.

Din acest punct de vedere o asemenea lege era dreaptă, căci copiii ceilalţi mari nu erau desmoşteniţi dela averea părintească mobilă ci numai dela cea imobilă.

Acest lucru îl voiu pune în mai mare evidenţă cu un exemplu din Franţa, cu privire la pământurile ţărăneşti care se numeau de *main-morte*. In ce consista acest fel de stăpânire? După contractul primitiv, pământurile de *main-morte*, în lipsă de moştenitori ai ţăranilor, trebuiau să se reîntoarcă în stăpânirea seniorului, iar în caz de succesori se plătea seniorului un drept de mutaţiune. Deci seniorul avea tot interesul ca ţăranul să moară fără moştenitori pentru ca pământul să i se reîntoarcă. Ce se putea întâmpla însă? Pământul ţăranului fiind în Franţa relativ îngust, copii cei întâiu ajunşi la majoritate nu se puteau hrăni pe el, ci fiecare căuta alt mijloc de traiu, sau luau dela acelaş senior, sau dela un altul, alte tenure. Murea tatăl. Şi atunci copiii veneau şi cereau ca să succedeze la moştenirea teritorială a tatălui. Cu mijlocul acesta, mai niciodată seniorul n'ar mai fi putut reintra în stăpânirea pământului său, căci mai totdeauna era un copil sau doi care reclamau dreptul de moştenire. Atunci seniorii au stabilit în puterea autorităţei care o aveau, următoarea lege: Orice copil care părăseşte pe

tată şi pământul, plecând aiurea, acela nu mai poate pretinde la dreptul la moştenirea teritorială, ci numai acei pe care moartea tatălui îi găseşte trăind şi muncind împreună pe acel pământ. Această dispoziţie stabilită în scopul în care l'am arătat, avea de consecvenţă în Franţa şi mai cu seamă în Bretania ca pământul ţăranului să fie moştenit de fiul cel mai mic, fiindcă numai pe acela moartea tatălui îl găsea conlocuind acolo.

Ei bine, acest drept a celui mai mic copil, caută d. R. Rosetti, nu numai fără nici-un text doveditor, dar fără nici-un motiv, ca să-l introducă în Moldova, cu toate că însuşi după sistemul fantazist a proprietăţei d-sale, este inadmisibil.

Ia să-i arăt şi acest lucru.

Am văzut că, după autor, moşia pe care era aşezat un sat, era proprietatea în parte individuală, în parte indiviză, a sătenilor. Nu întreaga moşie era împărţită între locuitori ci numai o parte, într'un număr de jerebii, câţi locuitori erau, restul era pentru fânaţe, păşune, era în devălmăşie.

Cred că însuşi autorul trebue să admită că populaţia prin veacul al 12-lea şi al 13-lea, era rară în Moldova şi că pământ era cu prisosinţă. Istoriceşte am dovedit în cartea mea că până aproape de sfârşitul veacului al 18-lea, ţăranii pe moşiile boereşti au avut pământ destul, căci nu-i vedem plângându-se. Prin urmare trebue să conchidem că dacă în veacul al 16-lea, al 17-lea şi al 18-lea, ţăranii aveau pământ destul când populaţia se înmulţise nemăsurat, lucru care iarăşi se dovedeşte, desigur că în veacul al 12-lea, al 13-lea şi al 14-lea, era destul pământ pe aceleaşi moşii pentru o populaţie mult mai mică.

Putea să se ivească în mod obicinuit necesitatea copiilor celor mai mari ca să părăsească hotarul satului din cauză de lipsă de pământ? Este o ipoteză inadmisibilă. Era

un stăpân al moşiei care să refuze a da jerebii nouă, noilor gospodari? Nu. Pământul era a tuturor, ne spune d. R. Rosetti. Când deci d-sa susţine că fii cei mai mari erau nevoiţi, în lipsă de jerebii pe hotarul pământesc, să plece pe alte moşii, este pur şi simplu o afirmaţiune făcută în scop ca să motiveze dreptul fantastic a celui din urmă copil asupra jerebii.

Dar de unde scoate d-sa acest drept, un drept care din cauza abondenţei pământurilor la noi în ţară, în raport cu puţina densitate a populaţiei, nu avea nici o raţiune de a se naşte?

Deci a vorbi, până în veacul al 14-lea, unde se dovedeşte că era o mulţime de pământuri pustii în Moldova şi că satele erau rare, despre dreptul teritorial a celui din urmă copil, care presupune pământuri înguste şi populaţie deasă, este o adevărată copilărie. In cât această părere stranie a d-lui R. Rosetti se combate nu numai prin argumentul peremptoriu că nu aduce pentru ea nici o dovadă, dar chiar prin imposibilitatea de a se putea naşte în Moldova, o asemenea idee măcar.

Acest fantastic drept de moştenire a copilului celui mai mic, tot aşa nu se poate pricepe sub sistemul adevărat de proprietate sub care a trăit această ţară din timpurile cele mai vechi, lucru care am dovedit şi asupra căruia voiu reveni îndată.

In adevăr moşiile erau a boerilor şi a Domnilor. Ca proprietate particulară, afară de aceste două proprietăţi, nu exista decât acea a răzeşilor şi a moşnenilor. Ţăranii nu erau proprietari. In această stare a proprietăţei era posibil ca să se nască dreptul de ereditate teritorială a copilului celui mai mic? Nu. Boerul proprietar era obligat să dea fiecărui ţăran gospodar, când pământul părintelui nu era suficient ca să-l împărţească, o altă bucată din trupul moşiei, în

schimbul dijmei, clacei şi a altor obligaţii. Proprietarii n'au făcut niciodată dificultate la asemenea împărţiri de pământ, pentru două motive: întâiu fiindcă era pământ destul şi al doilea, fiindcă asemenea pământuri cedate le aduceau îndoit folos. Atunci cărei nevoi ar fi răspuns dreptul de ereditate numai a celui mai mic copil? La nici o nevoie.

Să întâmpla cazuri în care o moşie să fie prea îngustă pentru populaţia ei. Am arătat în cartea mea [1]) multe cazuri de asemenea natură din veacul al 18-lea. Iată o ocazie ca dreptul de ereditate teritorială a celui din urmă copil, să-l vedem existând şi aplicându-se pe o moşie unde erau mai mulţi locuitori decât pământuri.

Ei bine, soluţiunea acestei dificultăţi a fost totdeauna cu totul alta, decât fantastica credinţă a d-lui R. Rosetti. Căci ce se întâmpla? Dacă o moşie era strâmptă, mai totdeauna se găseau două sau trei în jurul ei sau în apropiere, care erau mari posedând mai mult pământ decât le trebuia ţăranilor aşezaţi pe ele, şi atunci ţăranii care nu aveau destul pământ pe moşiile lor se învoiau cu proprietarii vecini care le acordau pământuri, sau de voie sau din ordinul Domnesc [2]).

Aceasta nu-i împedeca ca la moartea tatălui lor să-şi împărţească drept pământul părintesc de pe moşia îngustă. Voiţi o dovadă de egalitatea moştenirilor tuturor copiilor la ţărani. O spun însuşi ţăranii într'un document dela începutul veacului al 18-lea. Ca copiii ţăranilor să moştenească egal pământul emfiteotic a părinţilor, se cerea un singur lucru: ca toţi să rămâie în sat. Cei care plecau din sat erau excluşi. Pentru ce? Pentru că pământul neconstituind proprietatea ţăranului ci aparţinând boerului proprietar, inte-

---

[1]) Cercetări asupra stărei ţăranilor, pag. 380—387.

[2]) Acte şi legiuri, Sturza Scheianu, vol. I. p. 47—49.

resul acestuia era ca să nu să dea pământul de folosinţă de cât acelora care rămâneau pe moşia lui, care îi făceau clacă şi i dau dijmă, în colo egalitate perfectă şi pentru fete şi pentru băeţi. Reproduc aici actul întreg ca să vadă fiecare până unde merge fantazia îndrăzneaţă a autorului cărţei *Pământul, sătenii şi stăpânii* şi cum îndrăzneşte să clădească din capul său prescripţii din dreptul sau obiceiul român.

„Adecă noi oamenii din Bosancea şi Lămăşani făcut-am mărturia noastră la mâna sf-sale părintelui egumen de Slatina precum ştim că am apucat din moşi din strămoşii noştri, pentru livezi şi pomi cini ar fi făcut la sat, au fost volnici a-şi stăpâni livezile cu pomii, cât trăesc şi după ci se trec bătrânii rămân la feciori, la nepoţi, la strănepoţi, de le stăpânesc, până în cât neam s'ar trage dintr'acei ce ar fi făcut livezi, însă cari şed în sat de poartă bir şi lucrează boeresc, dar care lipsesc din sat şi se duc pe aiurile, pomeţii acelora duşi îi iau stăpânii, pentru că locul iaste stăpânesc".

„Aşijderea şi fetele ce se mărită şi le iau bărbaţii, de le duc printr'alte sate, nu-s volnici ginerii aceia a lua părţi de moşie de la socrii, ci părţile acelor feti măritati pe la alti sati rămân la fraţi, sau la ci neam va fi mai aproape celor cu livezile şi ar fi şezători în sat, aşa ştim şi aşa mărturisim cu sufletele noastre şi această mărturie, s'au făcut dinaintea a mulţi boeri şi mazili care mai jos s'au iscălit". [1])

Acesta a fost dreptul de succesiune din timpurile istoriceşte cunoscute până în ziua de astăzi: egalitatea părţilor copiilor, până la codurile Caragea şi Calimah care modifică condiţiunea femeilor, excluzându-le dela egala participare a averei tatălui şi obligând pe fraţi numai să le înzestreze.

Codul Napoleon a reintrodus vechea egalitate a împărţirei pământului între fraţi şi surori.

Dealtmintrelea lucru rezultă nu dintr'un document, nu din două, nu din douăzeci, ci din sute. Câte acte de împărţeală între fraţi voeşte d. R. Rosetti să-i aduc, din vea-

---

[1]) Uricarul Codrescu, vol. X pag. 179-180.

cul al 16-lea, al 17-lea, al 18-lea? Stăpânii de moşii şi răzeşii îşi împărţeau proprietatea. Ţăranii, simpli emfiteocari pe moşiile boerilor îşi împărţeau posesiunea.

Dar nici întrun caz, nici într'altul, n'a fost vorbă în cursul veacurilor de dreptul de moştenire teritorială a copilului celui mai mic, care cum am arătat mai sus nici nu-şi avea raţiunea de a fi.

Pe lângă dreptul de ereditate a celui mai mic copil, d-l R. Rosetti mai găseşte o urmă de vechiul drept românesc în pravila lui Vasile Lupu, şi anume în art. 22 sub titlu: *„Pentru cei ce vor fi împărţit roada ce vor fi semănat în parte"*.

Asupra acestui vestigiu de aşa numit drept românesc vechiu, voiu vorbi în cartea a III-a a acestei lucrări şi va vedea cetitorul că această fantazie a d-lui R. Rosetti este nu numai frumoasă, dar chiar picantă.

CARTEA II

CAPITOLUL I

Cnejii în Muntenia şi în Moldova înainte de descălecare şi după.

I

Vin la partea cea mai esenţială, la piatra care formează bolta cheiei clădirei numită istorică a d-lui R. Rosetti, la cneji. Aceşti cneji nu sunt în concepţia autorului, simpli mai mari ai satelor, nici chiar ocârmuitori şi judecători. Ei reprezintă o întreagă organizaţie sătească şi socială, anume autonomia satelor, în lipsă de o autoritate centrală, ei întrupează proprietatea comunală, satele şi moşiile fiind proprietatea sătenilor şi a cnejilor.

Această organizaţie este aşa de puternică după autor, în cât cnejii o impun celor întâiu dinastii domneşti după descălecare. Muşăteştii şi Basarabii se închină înaintea cnejilor; acei Domni nu îndrăznesc a se atinge nici de autoritatea acelora de judecători şi ocârmuitori a satelor, nici de autonomia sătenilor, proprietatea rămâne ca şi mai

înainte, a locuitorilor satelor. Chiar când cnejii încep a dispărea, organizaţia lor rămâne, este păstrată şi respectată de Domni. Şi tot ce pot face aceştia, este ca la o vacanţă de cneaz să numească un boer, însă cu aceleaşi atribuţii şi aceleaşi mărginiri faţă de săteni, care caracteriza vechea stare de mai înainte. Această organizare continuă a funcţiona până în veacul al 18-lea, ne spune autorul. Domnii şi boerii până atunci scosese piatră cu piatră din edificiul vechiu cnezesc şi încă profitând de multele şi desele invazii care slăbise organizaţia satelor. Abia pe la jumătatea veacului al 18-lea, o nouă organizaţie socială poate lua locul celei vechi, cu Domnul absolut, cu boerii proprietari de moşii, şi cu sătenii transformaţi în simpli şezători pe acele moşii, clăcaşi şi dijmari.

Acesta este . . . . romanul pe care d. R. Rosetti ni-l prezintă drept lucrare istorică, în *Pământul, sătenii şi stăpânii în Moldova.*

Ia să intrăm în ţesătura acestei pânze de păiangen.

Necontestat că în Muntenia pe cneji îi găsim înainte de descălecare.

In actul de donaţiune a regelui Bela al IV-lea, prin care cesionează cavalerilor teutoni o parte din Muntenia, găsim mai multe cnezate româneşti:

„Damus et conferimus sibi et per eum dicte domui totam *terram de Zeurino,* **cum alpibus ad ipsam pertinentibus et aliis attinentiis omnibus, pariter cum** *kenazatibus Ioannis* **et** *Farcasii* **usque ad fluvium Olth, excepta terra** *Kenazatus Lynioy Woiavode,* **quam** *Olatis* **relinquimus, prout iidem hactenus tenuerunt".** [1])

Iată deci în 1247, existând în Muntenia cnezatele lui Ioan şi a lui Farcasi, care probabil că aveau o dată mult mai veche.

In timpurile istorice reîntâlnim pe cneji. Intr'un docu-

---

[1]) Hurmuzachi, Documente, vol. I, partea I, pag. 250.

ment din 1387, Mircea cel Bătrân vorbeşte de cneji, precum şi într'un altul posterior. In 1465, Radu Cel Frumos în un hrisov de danie al său, iarăşi pomeneşte de cneji. Deci existenţa lor înainte de descălecare şi cu atât mai mult după descălecare, e dovedită.

In Moldova, nu avem nici un act înainte de descălecare, din care să rezulte existenţa cnejilor. Dar acte dela cei întâiu Domni, succesorii lui Bogdan Dragoş, ne vorbesc despre dânşii. Aşa le întâlnim numele într'un hrisov a lui Alexandru cel Bun din 1414 şi numele lor este rostit chiar până în timpul lui Petru Rareş (1538).

Nu fac nici o dificultate a recunoaşte că de vreme ce la începutul veacului al 15-lea se vorbeşte de cneji, în cele întâiu documente a Domnilor descălecători, ei au trebuit să existe şi înainte de descălecare.

II

Cea întâiu întrebare pe care natural îşi-o pune d. R. Rosetti, este ce erau cnjii, de care pomenesc documentele din Muntenia şi Moldova? Neputând răspunde direct la această chestie, din lipsă de orice acte şi lămuriri, autorul întrebuinţează o cale piezişă. **„Această ştiinţă o putem mai cu seamă culege prin documentele relative la cnejii Români din Ungaria“**, ne răspunde. [1]) Foarte bine. Ii primesc metoda. In Ungaria întâlnim întâiaşi dată pe cneji şi cnezate, dovadă cnezatele lui Ioan şi Farcasi din Muntenia, ţară care în veacul al 13-lea atârna de Ungaria. Dealtmintrelea în Transilvania fiind o populaţie deasă românească, putem admite fără dificultate, că cnejii şi cnezatele s'au desvoltat acolo în mod normal iar nu artificial şi întâmplător şi că prin

[1]) Pământul, sătenii şi stăpânii, R. Rosetti, pag. 25.

urmare putem să ne servim prin analogie de cnejii şi cnezatele de acolo, ca să răspundem cu oarecare probabilitate la întrebarea despre cnejii din Moldova şi Muntenia.

Decât autorul nu se ţine de cuvânt, tocmai poate fiindcă nimerise o metodă mai acceptabilă.

In adevăr, câteva pagini mai încolo, la capitolul despre *Aşezările săteşti în Moldova,* începe acest capitol cu următoarele:

„Amănuntele asupra alcătuirii aşezărilor descălecate în Galiţia, pe temeiul dreptului românesc fiind cele mai complecte ce le cunoaştem până astăzi asupra acelui obiceiu, mă voiu servi de ele pentru a stabili regimul care ocârmuia satele dintre Carpaţi şi Nistru înainte de întemeierea Statului moldovenesc". [1])

Dar unde rămân cnejii din Ungaria, despre care spusese cu câteva pagini în urmă, că-i va servi de bază de cercetare?

Aici stă scrântitura sau mai bine învârtitura, defectul cuirasei faimosului istoric. Despre cnejii din Ungaria spune câteva vorbe, fiindcă ei sunt foarte cunoscuţi istoriceşte din documentele ungureşti, deci nu putea să-i servească pentru fantaziile sale. Autorul era hotărât de mai înainte să ia de model pentru Moldova pe cnejii din Galiţia şi chiar îi şi ia. Pentru ce? Tocmai pentru-că dezvoltarea cnejilor în Galiţia nu e normală ca în Transilvania, ci cu totul artificială, şi al doilea, fiindcă organizaţia cnejilor în Galiţia îl atrăgea prin fiinţa ei extraordinară, şi pentru un istoric lipsit de orice metodă şi care voia să găsească şi în Moldova ceeace exista în Galiţia, cnejii din Transilvania îl încurcau mai mult, pe când cei din Galiţia îi puteau servi în cercetările sale fantastice. In adevăr

[1]) Pământul, sătenii şi stăpânii, R. Rosetti, pag. 77.

iată ce mai spune la pag. 116 în paragraful **„Raportul dintre sătean şi judeţ (cneaz, jude şi vataman)“.**

„N'veam absolut nici-un izvor care să ne dea amănunţimi asupra acestui raport în Moldova de dinnainte şi chiar acea de două veacuri după descălecare. Spre a-l putea stabili cu oareş-care aproximaţie, suntem siliţi să recurgem întâiu la actele polone şi ungare relative la satele româneşti din acele ţări, apoi la documentele moldoveneşti din veacul XVII-lea şi din întâia jumătate a veacului XVIII, cari ne arată regimul rural în vigoare înainte de urbariile Domnilor fanarioţi“.

Din acest pasaj se vede că d. R. Rosetti spune că se va servi şi de Ungaria pe lângă Polonia, dar o mai repet, o spune numai de formă, fiindcă cu actele ungureşti ce există despre cneji şi cnezate nu poate dovedi ce-şi propusese, adică o anume organizaţie sătească cu cneazul în frunte în Moldova. O asemenea organizaţie o găseşte numai în Galiţia şi d-sa se mulţumeşte a o copia şi pentru Moldova, cum voiu arăta.

Dar aici îi zic îndrăsneţului autor: stai, opreşte-te. Şi iată de ce: Am admis că un istoric se poate servi de exemplu cnejilor din Ungaria, fiindcă aceia măcar că au trăit în mijlocul unei dominaţii străine, au putut să aibe o desvoltare normală. Dar resping categoric orice argumentare pe baza organizaţiei cnejilor din Galiţia, pentru Moldova. Pentru ce? Pentru că după cum voiu arăta, cnezatele în Galiţia sunt fructul izolat a cător-va antreprenori cneji din Transilvania, de colonizare, şi prin urmare ceeace găsim acolo este rezultatul unor învoeli locaţionale, în puterea unor contracte în regulă, între nobilii Poloni şi chiar şi între rege, cu acei antreprenori de colonizare, fapt care nu se potriveşte şi nu se poate potrivi întru nimica, după cum voiu arăta, cu starea din Moldova sau din Muntenia.

III

Dar înainte de a arăta aceasta, trebue să circumscriu şi să pun în evidenţă câmpul cercetărilor şi a deducţiilor istorice a acestui şugubeţ autor, care cu o abilitate sau cu o inconştienţă nemai-auzită, încurcă lucrurile, confundă veacurile, înadins sau nu, numai ca să poată da o aparenţă de demonstraţie a concepţiunilor sale aprioristice pe care apoi le dă ca adevăruri istorice rezultând din acte şi documente.

In adevăr, despre ce era vorba? Era a determina natura şi caracterul cnejilor în Moldova. Când ei înfloresc şi se dezvoltă în Moldova? Până pe la începutul veacului al 15-lea. Dela 1400 încoace, documentele vorbesc mai mult de cneji care *au fost* şi ca excepţie de cneji care mai *sunt*, iar la sfârşitul veacului al 16-lea, cu excepţia unui caz sau două, nu se mai vorbeşte de ei în Moldova. Prin urmare ca să poţi arăta cum cnejii în Moldova s'au organizat temeinic, nu te poţi servi decât numai de documente şi acte, din cel mult, din veacul al 14-lea, atât din Ungaria cât şi din Galiţia. Nu poţi să iei de temeiu cnezatele din Galiţia din veacul al 16-lea şi al 17-lea, pentru a conchide cu dânsele care era organizaţia cnejilor în Moldova în veacul al 14-lea. Pentru ce? Pentru că cnejii în Moldova dispar sau aproape dispar la începutul veacului al 15-lea; dezvoltarea lor este brusc oprită prin descălecarea lui Dragoş şi a succesorilor săi.

Trebue să mai adaug un lucru: cnejii galiţieni pe care ni-i arată documentele din veacul al 16-lea, nu sunt o desvoltare istorică în Polonia, a unor cnezate existând acolo de mai multe veacuri. Nu avem acte care să dovedească existenţa cnejilor în Polonia, într'un şir de veacuri, de exemplu, în veacul al 13-lea şi al 14-lea, al 15-lea şi al 16-lea.

Căci în acest caz ai putea mai la urmă să te serveşti de actele din veacul al 16-lea privitoare la cnejii în Polonia, pentru ca să arăţi cam ce erau cnejii în Moldova în veacul al 13-lea şi al 14-lea. Pentru ce? Pentru că precum am zis, ar fi o continuitate istorică, cnejii din veacul al 16-lea n'ar fi decât o continuare a celor din veacul al 13-lea şi al 14-lea.

Dar lucru nu e aşa.

Cnejii din Polonia din veacul al 16-lea nu sunt o desvoltare istorică a veacurilor anterioare, fiindcă cum voiu arăta îndată, în veacul al 14-lea nu găsim în Polonia decât o singură urmă de cnezat şi chiar asupra acestei urme nu avem nici-o lămurire, nici-o cunoştinţă. Cnezatele în Polonia se dezvoltă propriu-zis în veacul al 16-lea şi al 17-lea. In tot cazul e o soluţie de continuitate între cele din veacul al 14-lea, dacă au existat ma multe, şi cele din veacul al 16-lea.

Cititorul cred că înţelege argumentarea mea. De vreme ce nu găsim urme de cneji, apreciabile, în Polonia, în veacul al 14-lea, nu te poţi servi în Moldova, cu privire la cnejii din acelaş veac al 14-lea, de exemplul cnejilor galiţieni din veacul al 16-lea şi al 17-lea, fiindcă o mai repet, aceştia sunt de formaţie recentă, fără legături apreciabile în veacurile anterioare.

Şi atunci bunul simţ şi o metodă serioasă istorică te face să zici următoarele: Dacă în veacul al 14-lea nu găsim o organizaţie de cneji în Galiţia, cum putem să ne servim pentru acelaş veac al 14-lea, pentru a arăta organizaţia lor în Moldova, numai cu actele şi documentele din veacul al 16-lea şi al 17-lea din Polonia? Aceasta ar însemna a căuta să aplici o situaţie cu două veacuri mai târzie, pentru a stabili organizaţia cnejilor în Moldova, cu două veacuri mai veche.

Şi cu toate aceste, această întorsătusă meşteră să încearcă d. R. Rosetti a face, ba chiar o face cu toată seriozitatea.

Bazându-se pe documente din veacal al 16-lea şi chiar pe cele din veacul al 17-lea, asupra cnejilor din Galiţia, trage cu mare seninătate consecvenţa şi stabileşte existenţa cnejilor în Moldova în veacul al 13-lea şi al 14-lea!!!

Ca să stabilească fantastica sa teorie, poate să adopteze o asemenea metodă? Căci numai cu asemenea procedări a izbutit să-şi clădească şubreda sa doctrină. Dar eu care caut adevărul, când critic cartea d-lui R. Rosetti, trebue să mă ţin de metoda riguroasă ştiinţifică şi să nu mă servesc decât de acte şi documente din epoca cel mult corăspunzătoare.

Prin urmare să se ştie de mai înainte, că în analiza pe care am s'o fac asupra cnejilor din Ungaria şi Galiţia, pentru a vedea dacă se poate aplica cu oarecare probabilitate şi cnejilor din Moldova aceleaşi atribuţii şi acelaş caracter social şi istoric, nu mă voiu servi decât de acte cel mult din veacul al 14-lea, căci numai ele pot fi concludente.

IV

Incep cu cnejii din Ungaria. Iată ce spune d R. Rosetti despre aceia.

„Atât cnejii ereditari cât acei neereditari erau însărcinaţi să strângă dela Românii ocârmuiţi de dânşii dările către fiscul regal (acea de căpetenie fiind aşa numită *quinquagesima*, a oilor) şi acele către stăpânul locului, care se alcătuiau din *censul* pentru pământul ţinut de ei şi dintr'o dare proporţională în natură, asupra oilor şi a râmătorilor; ei mai aveau să execute pe oameni la îndeplinirea corvezilor datorite, după obiceiu, aceluiaş stăpân".

„In schimb, cneazul avea dreptul să judece pe Români, percepând în folosul său o treime din gloabele datorite, se folosia de

pământurile neocupate, avea singur dreptul să ţie moară şi crăşmă, mai cuviindu-i-se şi oareşicari corvezi din partea oamenilor". [1])

Puse sub formula această simplistă, chestia cnejilor din Ungaria, este absolut falşă.

Dar mai întâiu să arăt puţin şi cu această ocazie, procedarea, acea procedare superficială şi de fantazie pe care o găseşti la fiecare pas la acest autor.

D. R. Rosetti care e aşa de darnic şi-şi plăteşte cu atâta lux mania citaţiilor, de astă dată este foarte sobru, mărginindu-se a cita de vre-o două ori pe d. Bogdan. Este drept, să spun, că de astă dată, autorul se razimă aproape exclusiv pe cercetările d-lui Bogdan. Deci nu inventează dela sine cum are obiceiul.

Dar şi aici îşi dă, — erte-mi-se expresia — în petic, ne arătând rezervele pe care d. Bogdan după care citează, îşi făcuse, în cartea sa despre cneji.

Sunt lucruri pe care cetitorii trebue să le cunoască, pentru ca să cunoască şcoala nenorocită care domneşte la noi, şcoală care nu-şi a îmbunătăţit întru nimica nici metoda, nici spiritul de învestigaţie, nici probitatea cercetătorului, faţă cu ceeace fusese înainte.

D. Bogdan în cartea sa *Despre Cnejii Români,* rezumând drepturile pe care cnejii *colonizatori* — nu cnejii în genere, să se noteze—le aveau asupra locuitorilor, pe care ei îi adunau în locurile cedate de rege spre populare, spune că între acele drepturi figura şi acela că cneazul putea **„a se sluji de munca sătenilor pentru cultivarea porţiunii sale de pământ".** Trebuia dovedită această afirmare. D. Bogdan la Nota 3, la care ne trimite, scrie: *„Deşi în documentele ungureşti nu se spune apriat acest lucru, el* **este de admis** *şi pentru cnejii din Un-*

---

[1]) Pământul, sătenii şi stăpânii, R. Rosetti, pag. 26—27.

garia, cum se constată pentru și cei din Galiția; Stadniski, lc, pag. 15—16".

Va să zică nici un document unguresc nu spune lucru pe care d. Bogdan îl afirmă pentru cnejii colonizatori din Ungaria.

Ce face d. R. Rosetti în cartea sa? Am văzut. Fără nici nu scrupul afirmă că cneazului din Transilvania îi se cuvinea **„și oareșcare corvezi din partea oamenilor"**. Pe ce se bazează? Pe nimic. D. Bogdan nu dovedise, ba chiar după ce afirmase, simțise nevoia să arate că lucru nu rezultă din actele ungurești.

Ba face ceva mai mult. D. Bogdan formulând drepturile cnejilor așa cum le am văzut, vorbește numai de cnejii colonizatori, pentru care în parte, dar numai în parte, lucru e adevărat.

Ilustrul și conștiinciosul istoric de care mă ocup, generalizează lucru pentru toți cnejii din Transilvania fără deosebire. Căci am văzut că d-sa scrie: **„Atât cnejii ereditari cât și cei neereditari, etc., etc".**

Iată metoda și procedarea. Un istoric, în specie d-l Bogdan, vorbește numai de o categorie de cneji din Ungaria. D. R. Rosetti fără scrupul, generalizează lucru și vorbește de toți cnejii.

Rămâi încremenit de atâta superficialitate.

Sunt nevoit deci ca să pun în evidență întreaga chestie a cnejilor din Transilvania, de care îmi pare rău că nimeni nu s'a ocupat decât în mod greșit și superficial căutând să se tragă concluzia numai în vederea unei idei istorice mai dinainte concepute, în vederea clădirei unei organizații sociale fantastice.

V

Cercetând numeroasele documente din colecţia Hurmuzachi, vol. I, part. I şi II-a, putem distinge patru categorii de cneji în Transilvania şi în Ungaria. Le voiu arăta pe toate pe scurt.

Intâiu, sunt cnejii aproape nobili, servitori ai regelui, cărora acesta le cezionează pentru serviciile lor credincioase şi multiple, diferite *cnezate*. Ce erau cnezatele? Erau cesiuni pe viaţă şi ereditare, a uzufructului şi folosinţei unei moşii, ca răsplată, cum am spus, pentru serviciile aduse de cneaz coroanei. Cele mai vechi cnezate de asemenea natură, sunt acele pe care le găsim că Ioan, Farcaşa şi Linoi le posedă în Oltenia în timpul lui Bela al IV (1247). Iată ce zice diploma acelui rege, cu ocazia donaţiunei pe care o face călugărilor Ioaniţi. **„Damus et conferimus sibi et per eum dicte domue totam terram de** *Zeurino* **cum. Alpibus ad ipsam pertinentibus et aliis atinentiis omnibus, pariter cum** *Kenezatibus Ioanis et Fascassii usque* **ad** *fluvim Olth,* **excepta terra** *Kenezatus Lynioi Voevode,* **quam ollatis reliquimus, prout idem hac tenus tenuerunt".** [1])

In ce condiţii Ioan, Farcaşa şi Lynioi, ţineau dela rege aceste chinezate? Nu ştiu. Atâta ştiu că regii trăgeau foloase, venituri şi se bucurau de servicii prestate. Diploma lui Bela al IV-lea o spune lămurit când cedează cavalerilor ospitalieri jumătate din *foloasele, veniturile şi serviciile* pe care acele cnezate erau obligate să-i servească lui. **„Ita tamen quod medietatem** *omium utilitatum et redituum ac servitiorum* **de tota terra Zeurini memorata et Kenezatibus supranominatis, provenientium nobis et succesoribus nostris rezervamus, medietate alia ad usum domus supradicte cedente".** [2])

---

[1]) Hurmuzachi, documente privitoare la Istoria Românilor, vol. I, partea I, pag. 250.

[2]) Ibidem.

Odată ce cesionarul unui chinezat se achita de asemenea obligaţii, el era stăpân absolut întocmai ca şi un proprietar, peste tot domeniul său, a căruia venit din toate, din pământ, din păduri, din ape, etc., îi reveneau lui.

Numeroase documente ne confirmă lucru.

In 1361 Ludovic regele Ungariei, cedează fiilor lui Locoloi cnezatul jumătăţei moşiei locuite de Valahi, numită Ozon, din Maramureş. Acest dar îl face pentru a le răsplăti serviciile credincioase aduse regelui **„Volentes“** zice diploma **„eosdem pro praemisis eorum fidelibus servitiis regio prosequi merito“.**

In ce condiţii regele face această danie? Iată: **„eisdem filiis Locolloy, eorumque filiis et posteritatibus universis,** *sub eisdem libertatibus, utilitatibus, servitiis, et conditionibus, sub quibus dictus Stan eundem conservasse, et tenuisse censetur* **dedimus, donavimus, et contulimus jure perpetuo et irrevocabiliter tenendum, possidendum, pariter et habendum salvo jure alieno“** [1]).

Şi în acest document vedem că cneazul se bucura de drepturile, foloasele şi serviciile întregei moşii, în condiţiile **„sub eisdem conditionibus“** sub care se folosise de această moşie predecesorul său Stan. Regele nu spune acele condiţii fiindcă, când face actul ele erau cunoscute. Dar din diploma lui Bela al IV-lea de care am vorbit mai sus, ştim ce dădeau în schimb regelui cnejii pentru asemenea cnezate, anume un număr de foloase, de venituri şi de servicii.

Dar iată un alt document din 1387 în care se lămureşte mai bine că, câte odată, tot ce cerea stăpânul pământului, regele sau voevodul Transilvaniei, etc., în schimbul concesiunei de cnezate, era o dare în bani.

Ştefan, banul Severinului pentru serviciile şi meritele credincioşilor fii, a cneazului Petru şi anume Cristofor şi Mihail, care se distinsese şi ei ca şi tatăl lor, în războaiele

---

[1]) Ibidem pag. 68.

trecute, semnalându-se prin fapte deosebite, le dărueşte, ca cnezat, o moşie numită Castrul-Mihalt **„cu toate foloasele şi cele atârnătoare lor şi erezilor lor“**. Apoi actul continuă astfel: ca să o ţie şi să uzeze de ea, conform condiţiilor mai jos arătate (sub infra scriptis condicionibus) şi anume (videlicet) ca în fiecare an în ziua sfântului Arhangel, să plătească de fiecare şedinţă de judecată câte trei groşi, iar în ziua sfântului Gheorghe darea de a 50-a parte, castelanilor moşiei Mihalt, după cum se obicinueşte aceasta şi plătesc şi alte sate a aceloraşi cneji. **„Videlicet quod in festo beati Michaelis archangeli singulis annis, de qualibet sessione singulos tres grossos et in festo beati Georgy martiris, quinquagesimam castellanis prescripti castri Mihald pro (tempore)“.** [1])

Asemenea concesiuni erau eterne; ele se puteau revoca numai din cauză de nerecunoştinţă şi înaltă trădare. La o dată anterioară, Ludovic regele Ungariei confiscase lui Ioan, Ladislau şi Petru Neacşu chinezatul şi moşiile pentru cuvântul de rebeliune. In 1372, acelaş rege, printr'o diplomă revine asupra confiscărei şi le restituie cnezatul şi moşiile. Iată cum se exprimă regele: **„Quod licet olim ad quorundam dolosam, suggestionem Iohannem Ladislaum et Petrum filios Nekche de nota infidelitatis et detestande rebellionis macula in conspecu nostre maiestatis falsis criminacionibus infammanicium nostre serenitatis credulitas huiusmodi ablocutorum delacionibus quamuis ut post modum experiencia docuit falsis et dolosis fide adhibuerit ut eosdem filios Nekche veluti nostros infideles notorios et detestande rebellionis vicio notatos de regni nostri finibus Bannitos (sic) et prescriptos universis ipsorum possessionibus et porcionibus possessionariis tam Jure hereditario quam donacionis titulo aut alys quibusque modis tangentibus ubilibet habitis nec non Kenezyatibus alysque honoribus quibuslibet privaverimus, eorundem possessiones et Kenezyaus magistro Benedicto filio pauli fily Heem Comiti Themesiensi euisque fratribus et succesoribus eorundem perpetuo donaverimus et contulerimus alys nostre Serenitatis litteris mediantibus“.** [1])

1) Hurmuzachi, vol. I, pag. 301.

1) Ibidem vol. I, pag. 196.

Confiscarea avusese un caracter general, căci cum spune documentul citat, li se confiscase toate moşiile atât pe care le aveau ca a lor proprii, cât şi cele cu titlu de donaţie. De asemenea regele îi lipsise şi de dreptul de cnezat precum şi de alte onoruri.

Mai jos regele le restituie toate aceste, convingându-se că totul a fost scornituri infame. Pentru aceea, zice el, restituim şi remitem acelora, din nou în perpetuu posesiunile dăruite precum şi cnezaturile.

Cnezaturile erau ereditare. [1]) Prin urmare titularii acelora le puteau vinde sau trece altora. [2])

Aceste donaţiuni uzufructuare regii de multe ori le transformau în donaţii complecte şi atunci cneazul devenea stăpân absolut asupra moşiei. Iată un exemplu. Sigismund regele Ungariei, se exprimă astfel într'o diplomă de donaţie: **„Fiindcă noi pentru credinţa şi bunele servicii pe care Valahul Bogdan fiul lui Ştefan, ne-a adus nouă în multe locuri şi timpuri, oarecare moşie a noastră care până acuma el a ţinut-o sub numele şi titlu de cnezat, moşie numită Almafa, lângă rîul Bistra, în districtul Temeşului, moşie care fiind dată numitului Bogdan Valahu, era dată şi lui Ştefan, Dionisie, Ladislau, Nicolau, fii aceluia, împreună cu toate foloasele şi veniturile precum pământuri cultivabile şi necultivabile, de munte şi de câmp, silvestre, păduroase şi campeneşti, câmpii, munţi, ape, împreună cu toate avantajele şi cele atârnătoare, conform vechilor hotare, noi, printr'o nouă donaţiune, dăm, dăruim şi conferăm cu drepturi întregi pentru aceia şi pentru moştenitorii lor, în perpetuu şi irevocabii, acea moşie“.** [3])

Din toate aceste acte citate rezultă clar caracterul cnezatelor de asemenea natură. Erau concesiuni eterne, de care cneazul uza fără nici o rezervă, folosindu-se de toate veniturile, de toate foloasele, de câmpii, ape şi râuri, iar în schimb, el da regelui sau stăpânitorului pământului, re-

---

[1]) Ibidem, vol. I, pag. 461.
[2]) „ „ „ 442.
[3]) Ibidem, aceeaşi pagină.

devenţe anuale consistând în venituri şi servicii, iar câte-odată ei plăteau numai o sumă de bani, precum s'a văzut în unul din actele pe care le-am arătat, atâţia groşi de fiecare şedinţă de judecată, şi impozitul numit al cincizecilea, adică din cincizeci unul, plătit în bani.

Trec la celelalte feluri de cneji.

In Transilvania mai găsim cneji trăind în grup în sate şi comune, pe proprietăţile regelui, a nobililor şi a capitulurilor bisericeşti. Aceştia sunt simpli ţărani, trăind ca toţi ceilalţi iobagi, pe moşiile altora şi supuşi prin urmare la toate corvezile, sarcinile, redevenţele, la care toţi ceilalţi ţărani unguri, săcui, erau supuşi. Câte odată ei arată veleităţi de a se sustrage, cel puţin dela unele servicii, însă imediat sunt readuşi la supunere prin ordine straşnice date de regele Ungariei. Iată un caz doveditor:

Cnejii de pe moşiile nobililor, precum şi a episcopului Transilvaniei şi a capitulurilor bisericeşti de acolo, nu se supun a face ceeace ceilalţi ţărani erau obligaţi. Regele Ludovic în 1377, după ce dojeneşte aspru pe Valahii, cnejii din cnezatele pe proprietăţile episcopului Gublini, apoi urmează astfel:

„De aceea asemenea excese a cnejilor nu trebuesc de loc tolerate, căci dela sarcinile lucrului de pământ niciodată n'au fost scutiţi, nici în unul din districtele locuite de Valahi, precum nici în cnezatele aşezate pe proprietăţile noastre regale. Deci vă ordonăm, îndată ce veţi lua cunoştinţă de această înştiinţare, ca să supuneţi pe toţi cnejii atât de pe proprietatea Episcopului şi a capitulului cât şi din restul celorlalte case şi moşii şi posesiuni, la slujba pământului pe care trebue s'o facă cu fidelitate stăpânilor de moşii, arătând supunere, făcând clacă şi corvezi precum şi celelalte servicii obicinuite mai de mult în toate chipurile, iar dacă este nevoie să-i siliţi, etc.“ [1])

Din acest act rezultă că cnejii din această categorie,

---

1) Documente. Hurmuzachi, vol. I, part. II, pag. 241—242.

din toate cnezatele din Transilvania, făceau slujbă către stăpânii, ca toţi iobagii.

Acuma e întrebarea: Ce organizaţie aveau ei în satele lor? Evident că în sate era un cneaz în care se întrupa autoritatea comunală, prin urmare fiind mai mare decât ceilalţi, se bucura de foloase deosebite. Acest lucru este aşa de natural, de vreme ce'l întâlnim în toate părţile, în cât n'ar fi nevoie de dovedit. Aşa am arătat în cartea mea [1]) că vătămanii şi vornicii erau scutiţi de bir neparticipând la cislă, ba chiar pe deasupra erau plătiţi de săteni. Acelaşi lucru avea loc şi în satele româneşti din Transilvania, precum de altmintrelea în toate satele de limbă şi naţionalitate deosebită. Este întrebarea: Cneazul mai mare peste ceilalţi dintr'un sat, era judecător? Evident că el judeca pricinile mici, după cum acest lucru îl făceau vatamanii şi vornicii la noi în ţară. Dar pentru pricinile mai mari, ei atârnau de castelan, adică de prepuşii regelui pe moşiile regeşti şi de stăpânii moşiilor, când acestora li se acordase dreptul de judecată. Iar când nu, ei aparţineau pentru juridicţia mai superioară, funcţionarilor voevodului Transilvaniei.

Un document ne dovedeşte cu prisosinţă acest lucru. In mijlocul ţărei Secuilor, pe teritoriul regesc, era un sat de Români numit Idordel cărora Secui le cauzau mari supărări şi mari daune amestecându-se la fie care pas în trebile lor.

Un reprezentant al satului, anume cneazul Ursul, împreună cu magistrul Ioaniţilor se duc de se plâng regelui Ladislav de aceste persecuţii şi seviţii. Regele (1301) dă un ordin care sfârşeşte ast-fel: **„Poruncim ca niminea, afară de castelanii noştri de pe zisa moşie Idord, să-i judece (pe Români) sau să-i poată sili a face vre-un serviciu, afară totuşi de Se-**

[1]) Cercetări asupra stărei, ţăranilor pag. 2—3.

cuii care au locuinţă acolo în sat. Iar chiar aceştia nu vor putea a-i distrage dela jurisdicţia cneazului lor, decât în timp când Valahii vor fi sub steagul comitelui acelora. De asemenea ordonăm ca Secuii să nu-i poată supună la rechiziţii de cărat butuci, nici să-i silească la alte prestaţii. Voim de asemenea ca după înţelegerea cu prelaţii şi baronii acum de faţă, ca zişii locuitori a domeniului nostru de Valahi să nu fie siliţi a presta nici o dijmă nimărui, afară de cea datorită capitulului bisericei din Idord, şi să fie distraţi de toate angarălile practicate după obiceiul Secuilor, *totuşi ei să dea cneazului lor ceeace i se cuvine*". [1])

Din acest document rezultă clar că satele cnezeşti de Români aveau un cneaz mai mare, un fel de primar al satului, care judeca în pricini mici, şi cărora ţăranii erau obligaţi să-i dea oare care prestaţii. Deasupra însă a acestei jurisdicţii, erau castelanii regali care judecau toate pricinile. In ce consistau acele prestaţii? Nu putem şti precis. Cuvântul *prestare* întrebuinţându-se în documentele pe care le-am citat când în sens de *prestare onera*, adică sarcini sau clacă, când *prestare decimas*, adică a da dijmă. Cum că cneazul avea dreptul în calitate de primar la oare care prestaţii, este evident. Ii făceau ţăranii oare care clacă şi îi dau oare care dijmă? Nu pot preciza, fiindcă din documente nu rezultă. Faptul în sine este însă dovedit. In această calitate, cnejii erau iobagi, fie regali, fie a nobililor. [2])

Mai găsim a treia categorie de cneji mai cu seamă în Banat, cneji proprietari pe pământurile lor proprii, sau mai bine ţărani proprietari, un fel de moşneni. In documentele din veacul al 13-lea şi al 14-lea, găsim multe acte de hotărnicia moşiilor şi în acele hotărnicii, întâlnim adesea ori moşiile nobililor învecinându-se cu acele a cnejilor ţărani. [3])

---

[1]) Hurmuzachi, vol. I, partea I, pag. 553—554.
[2]) Ibidem vol. I, part. II pag. 165.
[3]) Ibidem acelaşi volum.

VI

Ajung la a patra categorie de cneji, una din cele mai importante, fiindcă această categorie serveşte d-lui R. Rosetti mai mult în vorbă decât de fapt, de model pentru cnejii din Moldova.

Este acea a cnejilor colonizatori.

Ce erau aceşti cneji colonizatori şi ce erau asemenea colonii ?

Iată în câteva cuvinte :

Populaţia pe atunci fiind rară şi pădurile acoperind cea mai mare parte din teritoriu, proprietarii simţeau mare nevoie ca să înfiinţeze pe stăpânirile lor sate nouă, cu oameni veniţi din toate părţile, fie pe locuri deşerte, fie pe altele câştigate asupra pădurilor. Această operaţie era grea, trebuia multă muncă şi pricepere. Proprietarii nu voiau să se dea ei la asemenea treabă, ci însărcinau pe unii oameni harnici şi întreprinzători ca să înfiinţeze sate şi să desfunde păduri ; unor asemenea oameni ei le dădeau în schimb avantaje şi foloase.

Ce câştiga proprietarul şi ce cneazul din acest contract de colonizare ? Proprietarul câştiga o populaţie nouă, pe pământurile lui deşerte, care îi îndeplinea tot ce locuitorii aşezaţi pe o moşie străină erau obligaţi să facă stăpânului, precum clacă, dijmă, podvezi, etc. Cneazul antreprenor se bucura întâiu de veniturile pădurilor şi a câmpiilor moşiei (cum suis utilitatibus, cum meta et silvis, cum pratis). Al doilea, să folosea de oarecare privilegii, câte odată de dreptul de judecată pe acea moşie, drept care îi aducea foloase băneşti însemnate, prin gloabele pe care după obiceiul timpului le căpăta de la impricinaţi. [1])

---

[1]) Documente. Hurmuzachi, vol. I, part. II, pag. 28 şi 29.

Să se noteze că în toate actele pe care le voiu cita, nu se mărgineşte dreptul cneazului a uza numai de o anume întindere fixă din pământul moşiei, cum vom vedea că vom găsi în Galiţia. Din contră, el are facultatea de a cultiva cât pământ are nevoie, de vreme ce proprietarul îi pune la dispoziţie atât câmpiile cât şi pădurile.

Recompensele pe care regele sau comiţii le făceau acestor colonizatori, aveau două caractere : sau cneazul popula întâiu o localitate deşartă, făcea un sat dintr'însă şi apoi venea să ceară răsplată pentru această lucrare, ori el începea să ceară concesiunea unui loc şi odată cu concesiunea i se acorda un număr de avantaje pentru viitor pentru munca pe care el o va desvolta. Iată un exemplu de întâiul caz.

Ludovic regele Ungariei (1370) confirmă la doi cneji Români, fii lui Struza, două posesiuni regale, ca recompensă fiindcă tatăl lor le-a transformat în moşii locuite şi populate. **„Cum sumpma sollicitudine, euigilanti cura, et omni fidelitatis favore, iuxta exigenciam possibilitatis ipsorum studuerunt nostre Celsitudini Complacere, volentes premissis servicys eorum gratuito occurrere cum favore, Ipsosque Regio prosequi donativo, predictas duas Possessiones nostras Regales in Capite predictorum fluviorum Mothnuk nuncupatorum, in districtu Karansebus existencium sitas et per predictum Struza Patrem ipsorum ibidem situatas, *populatas*, et *locatas, omni eo jure et Titulo,* quo eodem ad nostram collacionem pertinere dinoscuntur, eisdem Romano et Ladislav filys Struza nec non prenotatis filys Dionysy, et filys Iwan fratribus ipsorum Patruelibus, eorumque Heredibus, Succesoribus, et posteritatibus vinuersis“.**

Acordându-le acest chinezat le dă regele anume avantaje speciale, precum dreptul de a ţinea crăşmă, de a avea moară, dreptul de judecată, sau trei zile de clacă din partea locuitorilor, etc., cum se pretinde ? De loc. Se acordă usufructul întregilor moşii.

„Cum omnibus ipsarum utibitatibus, Juribus, fructuositatibus,

et pertinencys vinuersis, sub eisdemque metis et distinecionibus metarum, quibus ab olim per prefatum Patrem eorum, et per Consequens ipsos hactenus habite extiterunt et possesse, Nove Donacionis nostre Titulo dedimus, donavimus, et contulimus, Jure perpetuo et irrevocabiliter per eosdem possidendas, tenendas et habendas". [1])

Incă un caz de asemenea natură, caz care este răsplătit de voevodul Transilvaniei, prin privilegii deosebite. In 1409 Lascu, voevodul Transilvaniei, acordă cnezatul unei moşii la nişte cneji. Motivul este următorul: fiindcă aceşti cneji, dintr'o moşie deşartă au făcut o plantaţie locuită cu multă populaţie, iar numărul locuitorilor creşte în fiecare zi şi că din ceeace înainte acest teritoriu era un cuib pentru rău-făcători, foarte periculos, astăzi s'a transformat într'un sat bine aşezat. Iată cuvintele proprii: **„quod nos possessionem seu villam Achynus Polyana vocatam in loco Vaskapu dicto sitam per providos viros Stanczul filium Dyonisii, et Berove filium Thatul de Ostra, Dragumir filium Zeik de Jordavize, et Vlad filium Eliae Kenezios in Districtu Hattzok, commorantes, denuo et ex novo plantatam populosam efficere, et multitudine populorum decorare volentes, quorum multitudine et numeri augmento via in praeattacto loco Vaskapu tendens, ubi latrocinarii seu malefactores in Sylvarum densitatibus eorum antra disponentes et habitacula, etc., etc."**

In cazul acesta voevodul le dă scutiri reale cnejilor şi locuitorilor de toate dările şi sarcinile, anume, de cens, de celelalte impozite, de clacă, servicii de tot felul, acordându-le autonomia pe care şi alte plantaţii de asemenea natură le avea. In schimb însă le cere ca acei cneji în fiecare an la Sf. Gheorghe să plătească câte 200 de dinari noi sau de aceia care vor avea curs şi peste această sumă să nu mai plătească nimic. **„Duximus annuenda, concedent., ut ipsi et eorum haeredes, popolique in eadem Villa commorantes a modo in antea temporibus successivis, Nostro scilicet durante pla-**

---

[1]) Hurmuzachi. Doc. priv. Istoria R. vol. I, part. II, pag. 167—168.

cito de praeattacta Villa, seu possessione novella, nullum Censum, Datum seu Collectaneam, munera, servitia, aut quaecumque alia facere, et administrare sint adstricti, quin a singulis talium generibus exempti sint, et supportati habeantur. Volumus denique ut iidem kenezii, et posteritates in signum dominii anuantim festo B. Georgii martiyris singulos 200 Denarios novos aut pro tempore curentes, et nihil plus nobis vel Castellanis de Hattzok dare et solvere teneantur, praesentium nostrarum testimonio literarum". [1])

Acum să dau exemple de cazul al doilea, anume de concesiuni şi privilegii făcute în vederea unei viitoare colonizări.

In 1352 magistrul Poşa, comitele Caraşului, face următorul act. **„Fiindcă a venit înaintea noastră Iuga şi Bogdan, fii lui Ştefan dela Mutnoc, cerând cu umilinţă ca să le dau un pământ pustiu numit Mutnocpatac în condiţiile de libertate în care şi alţi cneji au asemenea locuri libere şi pustii, în provincia Sebeş, în scop ca ei să stăpânească acea pustietate şi s'o înmulţească cu oameni. Noi în vederea serviciilor credincioase a acelora, le concedăm numitul loc deşert, ca ei să poată trage din el toate venituri le din păduri şi din câmpii, cu hotarele cunoscute şi această concesiune le-o facem pe vecie, lor şi următorilor lor. Ca privilegiu pentru osteneala lor, hotărîm, ca nici un judecător să se amestece acolo, ci ei singuri să judece pe cei care se vor aduna în acel sat, afară de trei cazuri, anume de tâlhărie, de furt şi de dare de foc, care cazuri vor fi de competenţa judecătorilor dela Sebeş".**

De aici urmează că dreptul de judecată era un privilegiu deosebit, care nu se da decât ad-hoc şi în vederea unor necesităţi de un ordin public, de exemplu nevoia de a se popula locurile deşerte, deci îndemnul pentru oamenii ambulanţi ca să vie să se stabilească în noua plantaţie.

In fine se mai acorda cnejilor sau conducătorilor lor, privilegii speciale de natura celor care am văzut sau în parte cum am arătat deja, ca o încurajare ca să atragă populaţie străină pe proprietatea regală, sau ca o

---

[1]) Hurmuzachi, Documente. Vol. I, part. II, pag. 464.

răsplată pentru servicii ce acel sat aducea, fiind pe fruntarie şi însărcinat fiind cu paza ei.

Iată un caz. Exista la marginea ţărei Săcuilor în spre frontiera despre Moldova, un sat românesc, care aducea servicii regelui fiindcă păzea frontiera; iar pe de altă parte Românii de acolo făgăduesc că vor popula partea deşartă. Regele pentru aceste motive le acordă privilegiul ca să fie scutiţi de dreptul de judecată a funcţionarilor regeşti sau chiar a castelanului.

„Quod mullus omnino Judicum Regalium vel Terrestrium ipsos judicare, seu ipsorum judicio adstare compellere, aut compelli facere debeat, vel praesummat, nisi ipsemet kenesius, cum prefate ville Villanis, preassumptis sibi Siculis potioribus, quos maluerint, cunctis hominibus querulantibus Judicium, et Justitiam valeant administrare, atque possint, concedimus etiam gratiose quod universi, et singuli homines cujuscunque Status, et conditionis existant, de Moldavie, et Transalpine partibus, ad dictam Nostram Villam Bereczkfalva biberam, et securam habeant facultatem veniendi, ibidem standi et commorandi, quos quidem homines pro quibusqunque factis, nec Judex Regalis nec Terrestris possit detinere, seu in persona captivare, sed ipse Kenesius predictus pro tempore constitutus, etc. etc. [1])

Aceste erau trăsăturile caracteristice a cnejilor colonizatori şi a cnezatelor de colonii.

VII

Odată ce am văzut aproape în detail caracterele celor patru categorii de cneji din Transilvania, este întrebarea: Cu care din aceste patru categorii de cneji s'apropie,

---

[1]) Hurmuzachi, Documente privitoare la Istoria Românilor, vol. I, part. II, pag. 536.

cei din Moldova şi Muntenia? Căci aceasta este chestia, pusă şi rezolvită de d. R. Rosetti.

Mai întâiu să înlăturăm cu desăvârşire categoria cnejilor colonizatori, care nu pot avea nici-o asemănare cu ceeace găsim în Moldova şi în Muntenia. Aceşti cneji sunt simpli antreprenori de colonizare şi acest fapt nu constituie o caracteristică a Românilor din Transilvania sau a dreptului aşa numit românesc. Colonizările de asemenea natură în veacul al 13-lea şi al 14-lea, adică cazul care ne ocupă, sunt relativ rare, ele devin frecvente mai târziu şi pe noi nu ne interesează ce dezvoltare au luat asemenea cnezate în veacul al 15-lea şi al 16-lea, ci ce dezvoltare aveau în veacul al 13-lea şi al 14-lea, când se susţine că ele au influenţat instituţia cnejilor în Muntenia şi Moldova.

Zic că nu e o instituţie românească pură. In adevăr. Privilegiile pe care le vedem acordându-se cnejilor colonizatori, precum scutiri de dări, dreptul de judecată, etc., constituie viaţa deosebită a cnejilor români din Ungaria? De loc. Asemenea scutiri sunt răsplătiri speciale a unei munci la care un număr de cneji se dau, independent de calitatea lor de Români sau nu.

Dealtmintrelea înfiinţările de sate nouă pe locuri pustii sau în păduri desfundate, în Ungaria nu e caracteristica numai a cnejilor Români. D. Bogdan constată că în Ungaria de Nord şi colonizatori Nemţi făceau identic acelaş lucru ca şi cnejii. Iată ce zicea:

„Aceste acordări se făceau sau prin confirmarea chinezilor existenţi în funcţiunile lor sau prin împuternicirea de a întemeia sate nouă (villas), pe pământuri din nou curăţite de păduri sau pe locuri părăsite de locuitori (novae plantationes). In cazul acesta chinezul avea o situaţie analoagă cu „scultetus“ sau „iudex“ al coloniilor nemţeşti din Ungaria nordică, era un fel de „Lehnschulze“ german. [1])

---

[1]) Despre Cnejii Români, Bogdan pag. 5.

Ceva mai mult. In toate ţările pe acele veacuri de populaţie rară şi de nevoie de întinderea culturei, găsim ceeace am constat în Unguria, adică acordări de teritorii deşerte în scop de înfiinţări de sate, întovărăşite totdeauna de scutiri şi de privilegii vremelnice. Chiar în Moldova, de prin veacul al 15-lea întâlnim asemenea privilegii, iar prin veacul al 17-lea ele sunt frecvente. Iată două cazuri:

Eremia Movilă în anul 1603, autoriza pe mănăstirea Probata ca să poată aşeza în satul Vălenii din judeţul Ghigheciului ori câţi oameni *„fie Ruşi, fie Munteni, fie Unguri, fie Sârbi, fie Moldoveni, sau oameni de oricare limbă cu scuteală Domnească pe trei ani de orice impozite"*.

De asemenea Gheorghe Ştefan Voevod în anul 1656 dă slugei sale căpitanul Grumazei, o parte de loc din satul din Mânzeşti, judeţul Vaslui *„ca să aibe a'şi chema şi oameni străini dela alte ţări, fie ce limbă vro fi, să vie să se aşeze acolo, la acea silişte, iar dacă vor veni şi se vor aşeza acolo, dela Domnia mea vor avea slobozenie de şease ani şi vor fi în pace de dăjdie, etc."* [1]

Ai putea conchide de aici că aceasta era starea generală şi obicinuită în Moldova, şi că scutirile de dări şi alte privilegii constituiau caracteristica dreptului moldovenesc? Acelaş lucru şi cu Transilvania.

Nu poţi caracteriza pe cnejii de acolo prin privilegiile şi scutirile cnejilor colonizatori. Dealtmintrelea vom vedea îndată că în Polonia acelaş lucru exista în această privinţă şi că concesiuni de colonizare se acorda identic de Rege şi de nobili nu numai cnejilor emigraţi din Transilvania, dar şi Nemţilor şi Rutenilor, etc.

Incă odată, ce asemănare mai apropiată putem găsi între cnejii din Transilvania şi Ungaria şi dintre cei din ţările noastre?

---

[1]) Cercetări asupra stărei ţăranilor. Vol. I, partea I, pagina 83.

VIII

Să încep întâiu cu Muntenia.

Evident că cnejii din Muntenia au o origină comună cu cei din Transilvania sau cel puţin ei s'au desvoltat simultaneu în cursul veacurilor.

Mai întâiu, istoriceşte, cel puţin din veacul al 13-lea, Muntenia aparţinând regatului ungar, comunitatea dintre cneji e vădită. Am văzut că din diploma lui Bela al IV-lea (1247) găsim cnezate în Oltenia, identic constituite, ca şi acele de care peste 50—60 de ani ne vorbesc documentele ungare. Cnezatele lui Ivan şi Farcaşa, au caracteristica, am văzut, a tuturor cnezatelor, pe care le-am citat mai sus, din Transilvania, adică a cnezatelor mari, moşii întinse concedate cnejilor, cu dreptul de folosinţă eternă.

Prin urmare, întâia categorie de cnezate şi de cneji pe care am constat-o mai sus, a existat şi în Muntenia.

De vreme ce la jumătatea veacului al 13-lea, asemenea cnezate existau, vădit că înfiinţarea domniei Basarabilor peste 40—50 de ani, le a găsit în fiinţă. Firul istoric a cnezatelor şi a cnejilor în Muntenia nu este rupt prin organizarea noului principat. Când zic aceasta, nu afirm ceva în vag cum face d. Rosetti pentru Moldova.

Ce erau cnejii concesiunilor mari în Transilvania? Sau mai bine ce grad social ocupau? In actele ungureşti ei figurează, sau imediat după nobili, sau câte odată sunt numiţi chiar nobili.

In adevăr, în documente găsim **„universe kenezis et senioribus olahibus“**. Altă dată **„universi nobilis et kenezii“**. Iar câte odată chiar **„nobiles kenezi“**.

Iată situaţia acestei categorii de cneji.

Să vedem acuma sub cei întâiu Domni munteni, ce situaţie aveau ei.

Intr'un hrisov a lui Mircea cel Bătrân din 1406, acest Domn **„face ştiut satelor supuse monastirei Tismana că nu le va da nici unui cneaz sau boer, de ocină sau de ohab, ci le va lăsa sub stăpânirea monastirei Tismana.** [1])

In acest document cnejii sunt egali cu boerii.

Intr'un alt document a aceluiaş Domu cetim:

„şi nimeni să nu îndrăznească a căuta omul care îşi va închina sufletul şi chiar averea mănăstirei Cozia, fie boer, fie sluga Domniei, fie cneaz, sau fie alt om sărac". [2])

Aici cnejii au un grad imediat după boeri, şi mai sus mult decât oamenii săraci.

Iată-i deci în Muntenia în timpul lui Mircea, şi până în timpul lui Radu cel Frumos (1465) cnejii având o situaţie superioară în stat, imediat după boeri. In adevă, într'un document a acestui din urmă Domn cetim: **„nici boer, nici cneaz, nici sărac".**

Am văzut că în Transilvania şi mai cu seamă în Banat existau cneji mici proprietari, trăind în comun pe moşioarele lor.

In Muntenia găsim aşa ceva? Evident. Moşnenii acolo purtau la început titlu de cneji, satele de moşneni erau numite sate de cneji, cneaz şi mic proprietar liber însemna acelaş lucru. Numeroase documente dovedesc aceasta. Intr'un hrisov de confirmare a unei vânzări de vecini, dela începutul veacului al 17-lea cetim:

„Să le fie satul Vlădeştii tot cu toate hotarele şi cu toate veniturile şi cu toţi vecinii de pretutindeni pentru că acest sat Vlădeştii, au fost toţi cneji cu moşii şi cu vecini pe moşii megiaşe, şi au venit la boerul Domniei mele Tudoran Pitarul şi s'au vândut ei şi moşiile lor şi cu vecinii lui, de a lor bună voe ca să fie vecini împreună tot unul ca şi altul". [3])

---

[1]) Despre Cnejii Români, Bogdan pag. 33.

[2]) Ibidem.

[3]) Surete şi Isvoade. G. Ghibănescu. Vol. I, pag. 350.

Prin urmare existenţa acestor două categorii de cneji e dovedită istoriceşte în Muntenia. Unii, cei mai puţin numeroşi posedând moşii mari, aproape boeri, ceilalţi trăind în comun, în indiviziune chiar, pe moşiile lor.

Ce devin cei întâiu? Probabil că cu timpul ei se confundă în clasa boerească. Cuvântul de *cneaz* în sens de aproape boer, dispare, de pe la începutul veacului al 16-lea, iar întrebuinţarea lui se păstrează numai pentru micii proprietari trăind în comun. Cuvântul de moşnean, este relativ cuvânt nou. Prin cuvintele de *cneaz, megieş* sau *judec* erau designaţi moşnenii în veacurile cele dintâiu.

Aşa fiind istoriceşte lucru, era natural ca d. R. Rosetti, ocupându-se de chestia cnejilor în Muntenia să stabilească aceste fapte, prin urmare să facă legătura dintre cnejii din Transilvania cu cei din Muntenia, fără a mai căuta miazăzi la ora patru-spre-zece.

Dar asemenea constatări istoriceşte nu-i ajutau teoriei d-sale. Prin faptul că în unele cazuri în Transilvania, găsise unele sate de cneji având un judecător dintre dânşii tot un cneaz, iar pe unii colonizatori cneji, bucurându-se de dreptul de judecată, d-sa făcând din cneazul în Transilvania cu orice preţ, un judecător, a căutat ca să dea şi cnejilor din Muutenia pe care i-am descris mai sus, tot caracterul de judecători ai satelor. Şi atunci iată ce ne spune faimosul istoric:

„Ajungem acum la cneji. Ce erau cnejii despre cari ne vorberbesc documentele munteneşti sus citate din veacul al 15-lea?

„Din scrisorile lui Ştefan cel Mare către locuitorii judeţelor mărginaşe şi din răspunsurile acestora, rezultă că cnejii din Ţara-Românească corespundea juzilor din Moldova, erau deci judecătorii satelor.

„Putem deci conchide în toată liniştea că cnejii din Ţara Românească, în veacul al XV, erau stăpânii satelor şi că în asemenea calitate erau şi judecătorii, giudeţii cum se zicea atunci, ai Românilor aşezaţi în acele sate. Şi nici că se poate altfel“. [1])

---

[1]) Pământul, sătenii şi stăpânii. R. Rosetti. pag. 31.

Ia să vedem scrisoarea lui Ştefan cel Mare de unde d. R. Rosetti, autorul, scoate aceasta.

Ştefan cel Mare fiind în războiu cu Muntenii, adresează o proclamaţie locuitorilor de graniţă din judeţele, Râmnic, Buzău şi Brăila, în termenii următori: **„Toţi boerii mari şi mici, toţi *judeţii şi judecători,* precum şi toţi săraci dela mic până la mare“.** [1]

Din această frază rezultă un lucru, că erau în Muntenia, lucru care nici nu se poate discuta, judeţi şi judecători.

Cine erau acei judeţi şi judecători? Nu se spune, nici nu se poate presupune măcar.

Ei bine, acei judeţi şi judecători erau cnejii, ne spune d. R. Roseti, împrumutând în această privinţă părerea d-lui Bogdan.

Şi ştiţi de ce? Fiindcă în răspunsul pe care acele judeţe 'l dau Domnului Moldovei, acest răspuns 'l fac în numele **„a tuturor boerilor, a *tuturor cnejilor* şi a tuturor Românilor“.**

Inţelegi argumentaţia. De vreme ce Ştefan s'adresează la boeri mari şi mici şi la judeţi şi judecători, apoi când Muntenii răspund în numele boerilor şi a *tuturor cnejilor,* fără să mai vorbească de judeţi şi judecători, acest lucru însemnează că *judeţii şi judecătorii* în Muntenia *erau cnejii ! ! !*

Iată cum se face istoria şi iată cum cnejii erau judecătorii satelor. Ne jucăm de a istoria?

Dar bine! Locuitorii celor trei judeţe nu fac în răspunsul lor de cât să păstreze cele trei categorii sociale, deja existând de mult, fără să se gândească întru nimic la judecători şi judeţi.

In adevăr, am arătat mai sus că în documentele lui

---

[1]) Bogdan. Despre Cnejii Români.

Mircea, în unul se zice cneaz sau boer, iar într'un altul se spune: **„fie boer, fie sluga Domniei, fie cneaz sau fie alt om sărac“.**

Am mai văzut că Radu cel Frumos, cu ocazia unei donaţiuni, reproduce aceste trei categorii când spune că nimenea să nu-i atace actul de danie **„nici boer, nici cneaz, nici sărac“.** Aceasta în 1465.

Ce e de mirare ca peste câţi-va ani locuitorii celor trei judeţe mărginaşe, să se adreseze lui Ştefan cel Mare în numele **„tuturor boerilor, tuturor cnejilor şi a tuturor Românilor“** adică în numele celor trei categorii deja în fiinţă ?. Şi aici să reaminteşte pur şi simplu cele trei categorii sociale. Cum îşi permite d. R. Rosetti ca în loc de cneji să citească judecători şi ce metodă este aceasta ?

Dar ia să analizăm puţin lucru ca să se vadă absurditatea afirmărei. Am văzut că în Muntenia erau două feluri de cneji, cnejii locuind în comun în sate, viitorii moşneni, şi cnejii aproape boeri. De categoria întâia nu poate fi vorba, căci ei nu trăiau împrăştiaţi în satele de clăcaşi ci în bloc în satele lor de proprietari, nu puteau deci să fie judecătorii satelor ci cel mult judecătorii satelor în care locuiau şi nu de acestea e vorba.

Va să zică rămâne chestia cnejilor aproape boeri, despre care ne vorbesc Mircea, Dan şi Radu cel Frumos. Ei, cum erau aceştia, judecătorii satelor ? Probabil aceştia aveau proprietăţi ca şi boerii. Hai să admitem că ei erau judecători în satele unde erau proprietari. Puteau ei însă să fie judecători în satele domneşti şi în celelalte sate de neproprietari? Căci, că erau sate domneşti o dovedesc documentele lui Mircea. In ce calitate ar fi putut să stea ei în asemenea sate ? Nişte aproape boeri, stând în sate domneşti, numai ca să fie judecători, fără să aibă nici o altă putere şi nici un alt titlu ! Asemenea concepţiuni numai

prin capul d-lui R. Rosetti pot să treacă. Se ştie, şi documentele din Transilvania ne-o dovedesc, că judecătorii locali de prin sate, făceau parte din însuşi organizaţia sătească, erau şi ei ca şi toţi ceilalţi săteni. De unde scoate d. R. Rosetti că nişte aproape boeri erau răspândiţi prin toate satele Româneşti, nu ştiu în ce calitate, nu ştiu cu ce rost, erau aşezaţi pe moşiile domneşti, cu sarcina ca să judece pe săteni!!! Cnejii lui Mircea, a lui Dan şi a lui Radu cel Frumos erau ca şi boerii, stăpânitori de moşii, acolo ei erau proprietari de moşii, acolo ei erau stăpâni şi poate să fie o chestie de discutat, dacă boerii, proprietarii satelor, erau în acelaş timp şi judecătorii sătenilor; şi acest lucru îl voiu discuta îndată. Dar să faci din cneji, judecătorii satelor, fără să-i faci în acelaş timp proprietari, este o adevărată culme.

Dar d. R. Rosetti înţelege în mod vag absurditatea susţinerei, de aceea caută s'o îndulcească şi s'o facă acceptabilă, adăugând că cnejii erau *stăpânii satelor*. Cum stăpânii? Proprietarii satelor? Foarte bine. Dar atunci ce erau boerii? Căci am văzut din documentele lui Mircea, Dan şi Radu cel Frumos, că pe lângă cneji erau boerii, ba chiar boerii erau în fruntea cnejilor. Ar putea d. R. Rosetti să determine ce rol jucau boerii dacă cnejii erau stăpânii satelor, în organizaţia politică şi teritorială a ţărei? Şi dacă cnejii se confundă aproape cu boerii chiar dela început, iar mai târziu ei se absorb în clasa boerească, fiindcă nu mai auzim vorbindu-se de dânşii — de această categorie bine înţeles — atunci ce însemnează această jucărie din partea d-lui R. Rosetti, când vorbeşte de cneji ca stăpânii satelor, măcar că boerii şi cnejii în definitiv sunt acelaş lucru? Şi ce devin aceşti cneji în veacul al 16-lea, când proprietarii satelor sunt numai boeri? Dispărut-au aşa tam-ne-sam, volatilizatu-s'au?

Iată când te dai la o cât de somară analiză, vezi că ceeace susţine d. R. Rosetti n'are nici cap nici picioare.

Are acest autor măcar un act din care să rezulte că cnejii în Muntenia în veacul al 15-lea, judecau satele?

Are măcar o urmă de act? Nu. Atunci, cum îşi permite să dea drept constatare istorică, ceva care măcar nu este o ipoteză, ci este fructul imaginaţiei sale?

Dar autorul mai invoacă un argument în favoarea cnejilor ca judecători ai satelor şi anume ne spune **„şi nici că se poate alt-fel“.**

De ce mă rog? Aici d. R. Rosetti s'aruncă în politica înaltă şi într'o diplomaţie fină a celora dintâiu Domni Munteni dela sfârşitul veacului al 13-lea. Iată motivul pentru care cnejii au trebuit să fie judecătorii satelor.

„Inainte de întemeierea Domniei munteneşti, aşezările săteşti din Muntenia de astăzi nu puteau să fie ocârmuite decât de cneji. Care a putut să fie purtarea primilor Basarabi, întemeietorii Domniei Româneşti, către acei cneji?

„Este vederat că, spre a-şi puteá lăţi în câmpie stăpânirea mărginită la început în două sau trei văi dela Nordul şi dela Sudul Carpaţilor, au trebuit să câştige buna-voinţă a Românimii aşezată în acele câmpii. Spre a ajunge la acest sfârşit, întâiul pas de făcut era câştigarea pentru scopurile lor a căpeteniilor acelei Românimi, cnejii cari ocârmuiau. Ei nu au putut să facă acestora o soartă mai proastă decât aceea de care se bucurau în Ungaria cnejii cei mai favorizaţi din acea Crăie. Căci, dacă ar fi procedat altfel, nu poate încăpea îndoială că cnejii din cămpia românească s'ar fi închinat Banului vecin al Severinului mai de grabă decât Basarabilor. Numai având ajutorul cnejilor, căpetenii de sate din Ţara-Românească, putut-au Basarabii să întemeieze Domnia lor. Este sigur că, spre acest sfârşit, ei au recunoscut şi închizeşluit acelor cneji stăpânirea cnezatelor lor în chip ereditar“.

Toată această diplomaţie care miroase a ministerul de externe are păcatul că e goală şi în parte bazată pe fapte neexacte.

Mai întâiu, cnejii din Transilvania cu cnezate mari,

nu erau numai decât judecătorii satelor. Am citat mai multe documente din care nu rezultă de loc acest lucru. Ei se bucurau de folosinţa unor moşii regale sau a voevodului Transilvaniei sau a contelui de Severin, în schimbul oare căror redevenţe şi atâta tot. In calitate de quasi-proprietari, în acele cnezate, ei se bucurau numai de dreptul pe care nobili unguri 'l aveau şi ei pe proprietăţile lor, şi nobilimea maghiară în veacul al 13-lea n'avea încă dreptul de judecată asupra ţăranilor, judecata era rezervată castelanilor regali precum şi agenţilor regelui sau a voevodului Transilvaniei.

Numai în 1342, Toma voevodul Transilvaniei acordă nobilimei maghiare, prin urmare şi cnejilor stăpânitori de cnezate, dreptul de a judeca pe iobagi. [1])

Prin urmare cnejii înainte de descălecarea Basarabilor în Muntenia, dacă iei tipul celor din Transilvania, nu erau judecătorii satelor. Din diploma lui Bela al IV-lea din 1247, cnejii Ivan şi Farcaşa, nu rezultă a fi avut şi dreptul de judecată.

De vreme ce cnejii de pe marele cnezate nu se bucurau de acest privilegiu în momentul înfiinţărei statului muntenesc de Basarabi, aceştia n'aveau nevoie ca să întrebuinţeze nici o diplomaţie ca să păstreze acelora un privilegiu pe care aceia nu-l aveau.

Iată deci ipoteza d-lui R. Rosetti căzută la pământ ca toate ipotezele d-sale.

Căci cu totul întâmplător, autorul recunoaşte că aceasta este o ipoteză.

In adevăr, iată cum continuă. **„Aceasta nu este o presupunere“**. Pentru prima oară d-sa merită o notă bună căci are conştiinţă că tot ce afirmă d-sa în această chestie a cnejilor, este o presupunere. *„Aceasta nu este o presupunere, zice,*

---

[1]) Hurmuzachi, vol. I, part. I, pag. 673.

ci o certitudine dovedită prin faptul că vedem pe urmaşii acestor cneji, moşnenii, stăpânind şi urmând a-şi împărţi şi astăzi părţile lor din aceleaşi sate". [1])

Aici iar cădem în fantazia obicinuită şi iată de ce.

Este drept, după cum am afirmat şi eu că în Muntenia, din timpurile cele mai vechi, au existat cneji trăind în sate compacte, purtând acest nume şi mai târziu acelea de judeţ şi megieş iar numai în timpuri relativ moderne, pe acela de *moşneni*. Ei erau proprietari, pe moşia pe care trăiau, pe satul şi pe moşia lor, trăind în devălmăşie. Această categorie de cneji mici proprietari i-am găsit în Transilvania şi mai cu seamă în Banat. Asemănarea între unii şi ceilalţi este perfectă.

Dar pe lângă aceşti cneji am arătat pe larg că mai erau alţi cneji stăpânind cnezate dela rege, dela voevodul Transilvaniei, dela contele Severinului şi dela alţi înalţi nobili; aceşti nu erau proprietari ci uzufructuarii unor asemenea cnezate. Pe când cnejii mici proprietari erau ţărani, cnejii din fruntea cnezatelor mari erau aproape nobili sau chiar nobili, am dovedit faptul. Pe această categorie de cneji îi întâlnim la curtea lui Mircea cel Bătrân, a lui Dan şi Radu cel Frumos încă, unde figurează cam în aceeaşi calitate.

Unii nu pot fi confundaţi cu ceilalţi.

E întrebarea: După ideea d-lui Rosetti care erau judecătorii satelor munteneşti? Cnejii, ţărani proprietari, trăind în satele lor? Ipoteza e absurdă, căci ei nu locuiau în satele domneşti sau cele boereşti, având proprietatea lor proprie. Va să zică dacă e vorba că cnejii d-lui R. Rosetti erau judecătorii şi stăpânitorii satelor de clăcaşi sau sate boereşti şi domneşti, desigur că nu poate fi vorba decât de cnejii de categoria întâia, de cnejii boeri. Aceasta e de toată evidenţa.

---

[1]) Pământul, sătenii şi stapânii, R. Rosetti, pag. 32.

Aşa stau lucrurile.

Acuma, întru cât presupunerea d-lui R. Rosetti pe care am arătat-o mai sus poate să fie transformată în certitudine, prin faptul că d-sa vede pe cnejii *stăpânind şi urmând a-şi împărţi şi astăzi părţile lor din aceleaşi sate?* Argumentul autorului ar fi acesta: Dovadă că atât primii Basarabi cât şi următorii lor au respectat starea şi drepturile cnejilor, de care se bucurau în momentul formărei noului principat, este că-i vedem şi astăzi pe moşneni ocupând moşiile lor! Este acesta oare un argument? D'apoi bine, faimosule istoric, d-ta nu ştii încă până acuma că Domnii dela început au respectat totdeauna proprietatea particulară? Şi fiindcă cnejii erau proprietari de veacuri, cum era cu putinţă ca Domnii să-i deposedeze? Unde ai văzut asemenea lucru? Atât în ţările noastre cât şi în Ungaria, şi în Polonia cât şi în toată Europa, Suveranii, numai în caz de înaltă trădare, confiscau proprietăţile particulare; afară de acest caz proprietatea era respectată, aceasta îndată ce statele căpătară o organizaţie socială statornică.

Numai în timpul cuceririlor şi a invaziunilor, conducătorii şi şefii nu respectau proprietatea particulară. Aşa, împăraţii Romani declară teritoriul Galiei proprietate împărătească în puterea dreptului de cucerire. Aşa Guilielm ducele Normandiei, cucerind Englitera, confiscă o parte din proprietatea particulară pentru a o împărţi la oşteni.

Când atât Basarabii în Muntenia, cât şi Muşăteştii în Moldova înfiinţează aceste principate, aceste înfiinţări sunt fructul unor invaziuni şi a unor cuceriri? Cel întâiu Basarab cucereşte oare el Muntenia după un războiu cu regele Ungariei? De loc. Istoriceşte de odată vezi, din actele ungureşti, un Domn al Valahiei, care dela un timp nu mai recunoaşte suzeranitatea Ungariei şi se proclamă independent. Aceasta echivalează cu o cucerire? Cum deci puteau Basarabii să confişte

proprietăţile particulare a ţăranilor cneji? Şi faptul că ei respectă această proprietate poate servi de argument pentru ipoteza fantastică cum că ceilalţi cneji, cnejii aproape boeri, au trebuit numai decât să fie judecătorii satelor domneşti şi boereşti? Este fenomenal.

Prin urmare din toate punctele de vedere, ipoteza d-lui R. Rosetti, cum că cnejii erau stăpânii şi judecătorii satelor în Muntenia, rămâne de curată fantazie.

CAPITOLUL II.

I

Trec acuma la cnejii în Moldova; aici lucru este mai nostim.

Aici numai numele de *cneaz* îl întâlnim în vre-o unsprezece documente din veacul al 14-lea şi al 15-lea, fără cea mai mică explicaţiune ce erau acei cneji, aşa cum vedem în Muntenia. In lipsă de orice documente şi de orice lămuri, rămâi surprins când d. R. Rosetti nu numai că determină condiţia socială şi atribuţiile cnejilor înainte de descălecare şi două veacuri după descălecare, dar merge până a preciza drepturile lor asupra ţăranilor din satele pe care le locuiau şi anume: Reproduc:

„Cneazul avea:

a) Intâiu şi mai înainte de toate a zecea parte din tot rodul pământului;

b) De-o parte, purtând tot numele de dijmă, din rodul stupilor;

c) De trei zile de clacă ce era ţinut să-i facă fiecare locuitor pe an;

d) De dreptul exclusiv să ţie moară şi crâşmă pe locul de sub stăpânirea lui;

e) De dreptul de a judeca şi de a globi pe săteni". [1])

Citind aceste sai în sus şi te întrebi: Dar de unde a luat autorul asemenea năzdrăvănii, din ce acte, din ce

---

[1]) R. Rosetti, Pământul, sătenii şi stăpânii. pag. 116—117.

documente? Ceteşti mai sus şi vezi că d. R. Rosetti cu o seninătate angelică scrie următoarele:

„N'avem absolut nici un izvor care să ne dea *amănunţimi* asupra acestui raport în Moldova de dinainte şi chiar în acea de două veacuri după descălecare. Spre a-l putea stabili *cu oareş-care aproximaţie,* suntem siliţi să recurgem *întâiu* la actele polone şi ungare relative la satele româneşti din acele ţări, *apoi* la documentele moldoveneşti din veacul XVII şi din întâia jumătate a veacului XVIII, cari ne arată regimul rural în vigoare înainte de *urbariile* Domnilor fanarioţi".

Mai întâiu un mic juvaer; autorul ne spune că n'are din Moldova nici un izvor care să-i dea *amănunţimi* asupra raportului dintre sătean şi judeţ înainte de descălecare şi chiar două veacuri după aceea!! Cuvântul de *amănunţimi* e adorabil. Adică autorul are documente cu caracter general sau indicaţiuni în mare asupra raportului dintre sătean şi judeţ. Ceeace îi lipseşte însă sunt *amănunţimile!!*

Ar putea să ne arăte autorul măcar vre-o trei rînduri dintr'un document, care măcar să se refere în mod vag la raporturile dintre ţăran şi judeţ? Şi d-lui se plânge de lipsa de *amănunţimi!* Curioasă mentalitate!

Pentru a determina şi preciza atribuţiile cneazului în Moldova, d. R. Rosetti se serveşte de actele atât din Ungaria cât şi din Galiţia. Iată propriile sale cuvinte:

„Am văzut că, atât în Ungaria cât şi în Galiţia, cneazul judecătorul Românilor din satul său, să bucura:

a) De produsul gloabelor pronunţate de el;

b) De o parte, variabilă dela un sat la altul, a dărilor ce el le strângea pentru proprietarul locului;

c) De două sau trei zile de lucru pe an dela fiecare cap de familie;

e) De venitul morii la care sătenii erau datori să macine pânea lor şi de acel al crâşmei, singura care putea avea fiinţă în satul lui". [1])

---

[1]) R. Rosetti, pag. 116. Pământul, sătenii şi stăpânii.

Mai întâiu acest pasaj cuprinde o mare, o foarte mare neexactitate de fapt, cu privire la cnejii din Ungaria. Din analiza actelor ungureşti, făcută mai sus, n'am văzut nimic din toate aceste.

Am văzut că cnejii de pe marele cnezate se bucurau de întreaga folosinţă a moşiilor concesionate, în schimbul unor servicii, prestaţii în bani sau redevenţe.

Am văzut pe cnejii colonizatori că se bucurau şi ei cam de aceeaşi folosinţă a pământurilor concesionate având şi oarecare privilegii, precum dreptul de jurisdicţie, etc.

Cât despre cneazul din satele compuse din cneji — şi acesta este cazul — îl găsim mai mare peste ceilalţi, judecând micile pricini şi bucurându-se din partea consătenilor lui de oarecare foloase, fără a fi posibil a le determina şi a le preciza.

De unde d. R. Rosetti scoate obiceiul darurilor în natură în Transilvania? Să 'mi arăte un act, un rînd dintr'un document? De unde scoate obligaţia ţăranului de a face clacă cneazului două-trei zile pe an? Chiar d. Bogdan, care înainte de d. R. Rosetti se ocupase în acest sens despre cnejii din Transilvania, este nevoit să recunoască că în documentele ungureşti nu se vorbeşte de claca sătenilor pentru cultivarea porţiunei de pământ a cneazului, şi că acă d-sa admite acest lucru, o face răzămându-se pe ceeace avea loc în Galiţia. De unde cneazul de pe proprietăţile nobililor în Transilvania, iobag stăpân peste morile şi crâşmele satului?

Acest act constitue o necinste de scriitor. Ştii că în fapt lucru nu există; dar pentru a da un caracter de uniformitate generală atribuţiilor cnejilor în toate ţările româneşti, afirmi că în Transilvania exista lucruri pe care ştii bine că nu le ai găsit.

In realitate, d. R. Rosetti exprimându-se cum am văzut că se exprimă mai sus, vorbeşte numai de cnejii colo-

nizatori din Galiţia, cneji care nu seamănă cu nici unul din cnejii pe care i-am văzut fie în Ungaria, fie în Muntenia, fie în Serbia.

In adevăr cnejii din Galiţia se bucurau cel puţin de o parte din produsul gloabelor, fiind judecători; ei adunau dările pentru proprietarii satelor înfiinţate, ei aveau dreptul la 2—3 zile de clacă pe an dela fie care colonist, precum şi de monopolul crâşmelor şi a morilor.

Acesta este adevărul. Atât în Transilvania, cât şi în Muntenia, nici măcar poate fi vorba de aşa ceva, după cum deja am arătat.

Pot cnejii din Galiţia să servească de model pentru Moldova? Poate d. R. Rosetti să se servească de starea cnejilor din Galiţia, pentru a conchide că aşa a trebuit să fie şi acea a cnejilor din Moldova înainte şi după descălecare? De loc, absolut de loc.

Resping cu energie ori ce concluzie care s'ar putea face asupra cnejilor din Moldova, cu dovezile şi argumentele privitoare la cei din Galiţia. Nu poate fi nici un punct de contact între unii şi alţii şi este o îndrăzneaţă operaţie de fabricaţie istorică, când te serveşti de cnejii din Galiţia pentru a restabili viaţa anti-istorică a cnejilor din Moldova şi chiar acea din timpurile istorice.

Patru argumente peremptorii mă fac ca să resping orice apropiere.

Să le înşir şi să le desvolt pe rând.

Intâiul: Ce avea d-nu R. Rosetti de dovedit? Cum că în veacul al 13-lea şi al 14-lea, organizaţia cnejilor din Moldova, era aceeaşi ca acea din Galiţia. Cum procedează pentru aceasta? Intr'un mod fenomenal, cum deja am arătat şi sunt nevoit ca să revin. Să serveşte cu acte şi documente polone din veacul al 16-lea şi al 17-lea, pentru a arăta ce erau cnejii în Moldova în veacul al 13-lea şi al 14-lea!!

Şi am arătat în ce împrejurări: Cnejii din Moldova, la sfârşitul veacului al 14-lea, deja dispăruse, nu se mai vorbeşte decât rar de dânşii. Iată ce zice d. R. Rosetti. **„Ne mai rămân cnejii din Moldova şi aici îi întâlnim chiar la începutul sau mai bine zis înainte de începutul istoriei Moldovei,** *căc cele mai multe scrisori referitoare la cnejii, îi pomenesc ca lucruri din trecut*". [1] A doua împrejurare este următoarea: Că despre organizaţia cnejilor din Polonia din veacul al 13-lea şi al 14-lea, nu avem nici o urmă.

Cu alte cuvinte cu cnejii din veacul al 16-lea şi al 17-lea din Polonia, autorul dovedeşte existenţa cnejilor din Moldova care dispăruse la sfârşitul veacului al 14-lea, măcar că în acest veac din urmă, nu ni se poate arăta în ce consista organizaţia cnejilor din Galiţia.

In adevăr, despre cnejii din Galiţia, s'a ocupat d. Alex. Stadniski într'o disertaţie pe care Hajdeu a tradus'o în vol. IIIa *Arhivei* sale *istorice*. Iată cum se exprimă d. Stadniski în această privinţă, vorbind de satele româneşti din Galiţia: **„Insă unde anume se aflau acele sate? In ce număr? Cum se numiau? Cu ce condiţiuni fost-au ele fundate? Aceasta nu ne-o spune nici un act al Parlamentului şi nici un autor vechiu".**

„Până şi Taddeu Czacki, carele aprofundase toate părţile istorice şi toate ramurile legislaţiunei polone, ne prezintă nişte date foarte nesuficienţi şi chiar rătăcite, dupre cum o vom proba mai la vale, despre stabilimentele române".

„Acele date se mărginesc în următoarele cuvinte":

„Noi vedem în privilegiul lui Vladislaw, principe de Opolia căruia regele Ludoviç îi încredinţase Galiţia drept usufruct, iar Polonia sub o administrăţiune precariă) cum că în anul 1378 a acordat slugei sale lui Alexandru Românul câmpul şi satul Hodlo pe apa Tamora, cu permisiunea că el şi urmaşii săi să-l stăpânească pe baza dreptului românesc". [1].

Şi ca concluziune.

---

[1]) Pământul, sătenii şi stăpânii, R. Rosetti pag. 33.

[1]) Arhiva Istorică, Haşdeu. pag. 5, tom. IV.

„Aşa dară, pe baza probelor de mai sus, constatând faptul istoric al colonisării române în Polonia; cată acum să mai precisăm, după putinţă, epoca primei lor apariţiuni. Autoritatea lui Czacki ne-ar îndemna a ne urca până la a doua jumătate a secolului XIV, când s'au dat privilegiile satelor Hodlo şi Lubicz din 1378 şi 1420; dar neavând acele privilegie de înaintea ochilor, noi nu putem şti, dacă ele în adevăr au fost locaţionale, adecă cuprinzând în sine condiţiuni de locaţiune, şi nu scim cu atât mai cu seamă, dacă fundarea acelor sate se şi realizase chiar atunci în conformitate cu privilegiele". [1])

Va să zică nu este de loc dovedit cum că în veacul al 14-lea în Galiţia, cnejii întreprinzători de colonii, erau judecătorii satelor, se bucurau de privilegii, aveau moară şi crăşmă să bucurau de a treia parte din produsul gloabelor penale, iar sătenii erau obligaţi ca să le facă clacă trei zile pe an, fiindcă nu avem nici un act din acea epocă.

Şi cu toate aceste, d. R. Rosetti are curajul să afirme că toată această organizaţie şi privilegii a cnejilor existau în Moldova în veacul al 13-lea şi al 14-lea, şi că pentru a stabili acest lucru, a fost silit să recurgă la *actele polone şi ungare.*

Or, am văzut că actele ungare contrazic asemenea lucruri, iar actele polone nu există. Actele polone vorbesc de aşa ceva, numai cele din veacurile al 16-lea şi al 17-lea.

Mai mult. Taddeu Czacki care văzuse actul din 1378 şi cel din 1420, precum şi altele posterioare, se exprimă în modul următor despre aşa numitul drept românesc din Galiţia:

„Coloniile Românilor, ce imigrau aci din ţara lor, în speranţă de a gusta siguranţa şi libertate, îşi rezervau următoarele:

„1-0. Grivnele, adecă amendele pecuniare, nu aparţineau fiscului, ci rămâneau în sat pentru trebuinţile publice, judiciare şi altele".

„2-0. Judecăţile în cercul coloniei se făceau de către un tribunal electiv de bătrâni, îndatoraţi a judeca dupe dreptul sau obiceiul propriu românesc".

---

[1]) Ibidem, pag. 33—34.

„3-0. *Intrunirile pentru a se sfătui despre gospodăria sau despre ordinea publică erau permise*".

„4-0. *Munca silnică era înlocuită prin zeciuieli din vite, din grâne, din legume*". [1]).

Ce au aface toate aceste cu cele ce Stadniski le stabileşte mai târziu, din acte descoperite nou, din veacul al 16-lea şi al 17-lea, şi pe care se bazează d. R. Rosetti?

Prin urmare, cu constatările d-lui Taddeu Czaki în mână, putem să-i dăm d-lui R. Rosetti o desminţire formală, în privinţa cnejilor din Galiţia din veacul al 14-lea. Acei cneji aveau cu totul alte atribuţii şi privilegii precum şi organizaţia satelor era cu totul alta de cât acelea pe care d. Stadniski le constată la cnejii şi cnezatele din veacul al 16-lea şi al 17-lea.

Fiind aşa, adică având aface cu două feluri de organizaţii deosebite, a cnejilor galiţiani, una, cea din veacul al 14-lea, şi a doua, cea din veacul al 16-lea şi al 17-lea, un istoric conştiincios dacă ar fi voit să ia ca punct de razim cnejii din Galiţia pentru reconstituirea existenţei antiistorice a cnejilor din Moldova, e întrebarea: De ce tip ar fi trebuit să se servească: de tipul din veacul al 17-lea sau de acela din veacul al 14-lea? Evident că de tipul celor din veacul al 14-lea, de tipul organizaţiei satelor cnejeşti pe care d. Taddeu Czaki le arată, iar nu de acela descris de d. Stadniski din veacul al 17-lea din Polonia.

Ei bine, d. R. Rosetti face contrarul şi numai aşa poate conchide că şi cnejii Moldoveni se bucurau de privilegiul amenzilor penale, de cele trei zile de clacă, de monopolul crâşmelor şi a morei, etc.

Acest singur lucru dărâmă întreaga fantasmagorie a acestui autor.

Acum cred că am pus încă odată în iveală metoda

---

[1]) Arhiva Istorică, Hajdeu, vol. IV, pag. 6.

istorică după care acest autor a ajuns a stabili mirobolanta organizaţie de cneji în Moldova.

Al doilea argument, pe care mă bazez pentru a respinge teoria acestui autor.

D. R. Rosetti, am văzut că pentru a stabili ce erau cnejii în Moldova, se serveşte de cnejii din Galiţia. E de toată evidenţa că pentru a face o asemenea concluzie, ar trebui mai întâi să stabilească oare-care relaţii între cnejii din Moldova şi cei din Galiţia, o filiaţie sau o legătură parentelă istorică. Aşa dacă n'am avea nici o cunoştiinţă istrică şi am găsi în Canada un popor francez care să semene cu cel din Europa, ar trebui să atribuim cine ştie la ce ipoteze asemenea similitudine, până când descoperirea de documente ţi-ar dovedi că Francezii din Canada nu sunt decât o colonie a celor din Europa.

Prin urmare, dacă ar semăna cnejii din Moldova cu cei din Galiţia, nu se poate să nu presupunem că a fost o legătură între ei, fie istorică, fie chiar antiistorică.

Or, documentele istorice ne dovedesc că n'a existat nici o legătură în această privinţă între Galiţia şi Moldova. Scriitorii poloni s'au ocupat de origina coloniilor române şi de când ele capătă fiinţă în Polonia. Stadniski după ce face cercetări în această privinţă conchide ast-fel: *„Aşa dar noi admitem timpul regilor Sigismund şi Sigismund-August, ca epoca colonizărei române în Polonia“.* [1]

Adică epoca între 1509—1572. Cum se vede Stadniski neglijează colonizarea izolată din 1378 şi 1420 de care vorbeşte Taddeu Czaki, pentru următoarele cuvinte pe care le-am reprodus deja: **„Autoritatea lui Czacki ne ar îndemna a ne urca până la a doua jumătate a secolului XIV, când s'au dat privilegiile satelor Hodlo şi Lubcz din 1378 şi 1420; dar neavând acele privilegii de înaintea ochilor, noi nu putem şti, dacă ele în**

---

[1]) Arhiva Istorică Hajdeu, vol. IV. Pag. 34.

adevăr au fost locaţionale, adică cuprinzând în sine condiţiuni de locaţiune, şi nu scim cu atât mai cu seamă dacă fundarea acelor sate se şi realizase chiar atunci în conformitate cu privilegiile".

De unde venise coloniştii Români în Polonia? La aceastǎ întrebare, iată ce răspunde Stadniski.

„Sutem puşi cu totul în neputinţă de a spune de unde anume veniră acei colonişti Români în părţile sub-carpatine ale Poloniei. Dacă ne-ar fi permis a induce dupre un singur privilegiu, adică din preambula privilegiului satului Ustrzyki, apoi am putea crede că coloniştii români veneau la noi din Ungaria, sau cel puţin prin Ungaria, căci acea preambula arată, că chinezatul de Ustrzyki a fost acordat ostaşului Ion al lui Iancea din Transilvania, atât în recompensa servicielor sale în resbelul cu Moldova, precum şi pentru a ademeni pe alţi emigranţi din Ungaria spre impoporarea şi cultivarea părţilor celor părăsite ale Poloniei". [1].

In adevăr, în actul regal de fundaţiune a statului Ustrzyki cetim din partea regelui Sigismund următoarele:

„Cum că în consideraţiunea serviciilor şi a meritelor de bună şi curată credinţă, de cari ne-au dat probe, nouă şi regatului nostru, **nobilul bărbat Ionnu, fiul lui Ianciu din Transilvania,** *ostaş al nostru, de 'mpreună cu răposatul său frate Teodoric, carele nu de mult, luptându-se bărbătesce, a căzut în rezbelul cu Moldovenii; pentru a-l îndemna şi mai mult pe viitor la o fidelitate sporită; pentru a face să se bucure de beneficiul graţiei noastre şi să i se mărească posiţiunea;* **în fine, pentru a ascuţi energia sa, dela care aşteptăm mult în aducerea coloniştilor din părţile Ungariei** *şi aşezarea lor spre cultură pe teritoriile deşerte ale regatului nostru polon, şi anume, de astă dată, pentru o împoporare cât mai grabnică şi cât mai întinsă a vastităţii de lângă fluviul Strwaz în regiunea Premisliei".* [2]

Să se noteze că acest act este cel mai vechiu cunoscut nouă, în afară de cele din 1378 şi 1420 care n'au ajuns la cunoştinţa noastră.

Prin urmare, nu se dovedeşte a fi fost vreodată vre-o legătură între cnejii din Galiţia şi cei din Moldova.

Al treilea temeiu pentru care resping cu energie, elu-

---

[1]) Arhiva istorică, pag. 34 şi 35, vol. IV.

[2]) Arhiva istorică. Hajdeu, vol. IV, pag. 102.

cubraţiile istorice a d-lui R. Rosetti, e şi mai fundamental încă. Cnezatele din Polonia sunt o creaţiune proprie şi locală a acelei ţări, ele sunt izvorâte din împrejurări cu totul speciale şi n'au nici o asemănare cu cnezatele fie din ţara Românească, fie din Transilvania, de care am vorbit deja. Prin urmare este absurd a căuta să găseşti în Moldova o organizaţie de cnezate pe care o găsim în Polonia, pe când nici împrejurările, nici condiţiile locale, nici nevoile economice, nimic nu se potrivesc.

Pentru a dovedi acest lucru, care e de cea mai mare iportanţă, sunt nevoit a reproduce în extenso, mai multe privilegii locaţionale acordate de nobili sau de regi, cnejilor Români, pentru ca cititorul să-şi facă idee prin sine însuşi ce erau acele cnezate, în ce consistau ele, care era raţiunea lor precum şi raţiunea privilegiilor care le acordau.

Incep cu privilegiul din 1541, acordat de comitele Cmita, cneazului Timco de Seredniţa.

1541 [1])

Privilegiul locaţional primitiv

„Copia privilegiului asupra chinezatului în satul Swinniacz, pe teritoriul de Sobien, în vecinătatea satului Seredniţa, dat lui Timco de Seredniţa pentru 100 florini“.

„In numele Domnului amin. Fiindcă toate lucrurile timporale per şi se risipesc, dacă nu sunt întărite pentru perpetuitate şi pentru memorie prin scrisori, prin marturi oneşti şi prin peceţi, de aceia noi, Petru Kmita, comitele de Wisniţa şi eredele de Sobien, Palatinul şi Căpitanul de Cracovia, supremul mareşal al regatului Poloniei, Căpitan de Scepuşi, de Premislia, de Colen, etc., facem cunoscut prin această carte tuturor cui se cade, prezinţi şi viitori, cum că dorind

[1]) Hajdeu, Arhiva Istorică, vol. IV, pag. 39—41.

a îmmulţi şi a îmbunătăţi din ce în ce mai mult *proprietăţile noastre din vechime incluse în teritoriul de Sobien şi de Olszaniţa,* am vîndut şoltuzatul, numit altfel chinezat, *al locului de pe apa Lodenka, drept o sută de florini în numărătoare, lui Timco, fiului lui Simaşco, chinezul de Seredniţa, şi legitimilor sei succesori; care loc decidem actualmente ca să se numească Zwiniacz de jos, dupre numele apei, ce se vearsă în menţionatul fluviu Lodenka, cu condiţiunea ca zisul Timco să fie dator a funda pe acel loc ţărmurean o colonie de Români, iar hotarele satului să fie dela Dealul marelui rege, unde sunt semnele ce-l despart de satul regal Berehi, în josul hotarului, mergând peste apa Lodenka şi peste Zwiniacz şi Tyroka, ce se varsă în apa Lodenka, şi până la vârful dealului Mierlei, şi pe dealul Mierlei până la pod, şi peste câmp până la Dealul Mare, şi pe culmea dealului până la izvorul apei Zwiniacz. Pentru atare colonizare* noi acordăm zisului Timco şi lanuri pentru dânsul, de dincoace şi de dincolo de pământurile, pe cari se pot stabili coloniştii, *fără prejudiţiul acestora şi al pădurilor; îi mai acordăm încă în acelaş sat* o moară liberă, *în care vor fi datori a măcina coloniştii; îi mai acordăm iarăşi* dreptul de a face iazuri *pentru uzul său, dar fără dauna coloniştilor şi a pădurilor; îi mai dăm de asemenea dreptul de a ţinea stupi liberi în păduri însă fără pagubă pentru cine-va.* Chinezul şi coloniştii *din acel sat, pentru a grăbi realizarea locaţiunii, vor avea două-zeci şi patru ani de immunitate, socotiţi din ziua de astăzi, iar acei, ce se vor aşeza pe câmpuri deja puse în cultură, doi-spre-zece ani. Fie care colonist* va posseda câte trei pătrimi de lan, *pentru care ne va plăti dările ce se obicinuesc în toate celelalte sate române, precum şi darea de războiu şi ori-ce alta dupre legea şi obiceiul celorlalte sate de acolo.* Coloniştii vor fi datori a oferi chinezului de două ori pe an darul sau colinda, *şi anume la Crăciun găine şi turte, iar la Pasce ouă şi turte, şi afară de aceasta vor lucra pentru chinez şi pentru succesorii săi în fie care an câte o zi la arătură, una la seceriş şi una la fânaţe. Chinezul şi succesorii săi, pentru a fi scutiţi de serviciul militar, ne ced nouă* a treia parte din toate dările, care a treia parte altfel li s'ar fi cuvenit lor; *de asemenea în fie care an ne vor da câte un galben unguresc pentru bucătăria noastră.*

„De aci înainte, noi sustragem pe coloniştii din acel sat dela ori ce legi polone, germane sau rutene, lăsându-i să se bucure numai de dreptul Românilor, fără nici un apel de înaintea cui-va, decât numai dacă vor fi chemaţi de înaintea noastră şi de înaintea locotenentului nostru, sau de înaintea tribunalului nostru ge-

neral. *Chinezul şi succesorii săi* **vor avea facultatea de a vinde, de a schimba şi de a înstrăina beneficiul lor,** *obţinând însă de mai înainte consimţimântul nostru.* **Insuşi chinezul supra-zis şi succesorii săi vor fi datori a asculta şi a executa toate poruncele noastre şi ale locotininţilor şi agenţilor noştri, iar mai cu seamă de a păzi pădurile ca să nu fie distruse, de a căuta şi a apăra cu stăruinţă hotarele contra usurpării vecinilor,** *şi orice alte obligaţiuni de această natură, precum şi de a lua măsuri anuale pentru îndreptarea tuturor prisecelor şi a piscinelor noastre. In fine, pentru reşedinţa popei, noi acordăm o jumătate de lan, pentru care preotul şi succesorii sei ne vor datori toate dările şi serviciele, câte privesc pe ceilalţi popi din aceeaşi craină a noastră de Sobien. Drept mărturie s'a aninat sigilul nostru către această scrisoare.*

Mai reproducem încă un privilegiu acordat tot de comitele Cmita, lui Ion Românul.

1537 [1])

Privilegiul primitiv de locaţiune

„In numele Domnului amin. Pentru perpetua memorie. Toate lucrările activităţei umane se risipesc îndată şi se surpă prin îndelungarea timpului, dacă nu sunt eternizate prin întărirea sigilelor şi prin subscrierile marturilor. Deci noi, Petru Kmita, comitele de Wisnica, palatinul şi căpitanul general de Caracovia, mareşal suprem al regatului Poloniei, căpitanul de Scepuşi, de Premislia şi de Kolin, facem cunoscut prin aceasta tuturor şi fie-căruia, de faţă şi viitori, la cine va adjunge, cum că noi, voind a mări bunurile noastre şi a sui venitul lor, **am vîndut kinezatul de pe fluviul nostru Boberka,** *în districtul de Sanoka şi în craina noastră de Olszanica,* **onorabilul Ion Românul, supus al nostru, drept şapte-zeci de fiorini,** *socotiţi în câte trei-zeci de groşi, lângă care fluviu Boberka numitul Ion va coloniza pe pământul incult un sat numit Boberka, cu usul dreptului românesc; iar punerea în cultură a zisului sat, pentru agrele coloniştilor ce se vor aşeza acolo, se va începe dela câmpul numit Poiana*

[1]) Hajdeu, Arhiva Istorică, vol. IV, pag. 72—74.

lui Mateiu, anume în lungime . . . . . iar în lărgime coloniştii din acel sat vor avea libera întrebuinţare a pădurilor şi a luncelor deja puse în cultură în apropiarea ambelor maluri ale fluviului Boberka, fără însă vre-o stricăciune sau nimicirea pădurilor şi arborilor roditori de dincolo de hotarele coloniei şi peste semnele stabilite de ambe părţile, care sunt anume cele următoare : . . . . . .

. . . . . .

. . . . . .

„Coloniştii din acel sat vor avea în posesiunea lor fiecare câte trei pătrimi de ariă. Acei aşezaţi pe locuri inculte *se vor bucura de o imunitate de două-zeci de ani, după expirarea cărora vor fi datori o ne prezenta nouă şi succesorilor noştri, in* termeni prescrişi, fără nici o excepţiune toate censurile băneşti, toate dările de porci, de miei şi altele de această natură; de asemenea orice munce, servicii şi sarcine, întocmai dupre cum obicinuesc celelalte sate ale noastre din aceiaşi craină a noastră de Olszanica. Iar ca răsplată pentru realizarea coloniei, noi dăm şi concedem numitului Kinez două arie pentru şederea sa, şi prisosurile câmpurilor, numite obsyary, pe unde nu se pot aşeza coloniştii. De asemenea pentru biserică noi dăm şi concedem popilor o jumătate de arie, iar confirmarea preutului sau a preoţilor va depinde pe deplin dela noi şi dela succesorii noştri, *fiind atari datori a ne presta toate dările fără excepţiune, după obiceiul celorlalţi popi. Mai permitem încă zisului Kinez de a-şi construi o moară în numitul sat, însă fără postăvăriă. De asemenea Kinezul şi succesorii sei vor ţinea in acel sat argaţi, meşteri, pescărie, întru cât aceasta se va putea face fără dauna noastră sau a coloniştilor noştri de acolo, mai având încă facultatea de a ţinea stupi în pădurile din apropierea satului, însă nu mai departe.* Coloniştii vor fi datori a merge la kinezul lor de două ori pe an la Crăcium şi la Pasce, cu colindă, precum şi de a-i lucra lui şi succesorilor săi câte două zile anualmente, după datina celorlalte sate ale noastre, mai prestând atât kinezului, cât şi nouă ori câte se obicinuesc pe acolo, fără nici o excepţiune. *Iar zisul kinez şi posteritatea sa vor ţinea, vor avea şi vor posede acel kinezat cu acelaşi drept de proprietate, cu care ceilalţi kinezi din craina noatsră de Olszanica ţin, au şi possed kinezaturile lor respective, având facultatea de a-l vinde, de a-l dărui, de a-l schimba şi de a-l uza în tot feliul, după cum va crede de cuviinţă, cu prealabilul consimţimânt al nostru şi al succesorilor noştri. Spre mai mare mărturie s'a aninat*

către acest act sigilul nostru. Făcut şi dat in castrul de Premislia, in duminica după sărbătoarea Sântului Francisc, anul Domnului 1537, fiind faţă nobilii şi . . . Andreiu Rawszycki şi Nicolaiu Mlodecki, servitori ai noştri, Zozanski de Zorawin, Kunasz de Ustrzyki, Lazaru de Lodynka, Ivanco de Korosno, marturi".

Iată acum şi un privilegiu regal, acela a lui Sigismund regele Poloniei [1]).

„In numele Domnului amin. Spre perpetua memorie a lucrului.

. . . . . .

. . . . . .

„De asemenea am atribuit şi am asemnat, atribuim şi asemnăm prin aceasta zisului Demetriu şi moştenitorilor sei legitimi, către Kinezatul său **încă două arie, numite vulgarmente dworzyszcza, cu prisosurile câmpurilor şi cu moara, pe care şi-o va putea construi ori unde i va plăcea** *in coprinsul satului, cu tot felul de postăvărie, fără însă vre-o daună pentru ceilalţi supuşi ai noştri, întrebuinţând în libertate veniturile, productele şi censurile acelei more, după cum i se va părea mai cu cale, el şi succesorii săi.* **Mai dăm şi mai acordăm zisului Kinez al treilea ban din toate veniturile şi censurile anuale ordinarie ale acelui sat, după obiceiul celorlalte sate ale noastre regale, fără adaus şi fără scădere. Mai permitem zisului kinez de a avea o cârciumă şi de a ţinea doui sau trei meşteri de orice specialitate. Locuitorii satului vor fi datori a merge la Kinezul lor de două ori pe an cu colindă, odată la sărbătoarea Pascelor şi odată la sărbătoarea Crăciunului. Kinezul se va bucura de libera ţinere de stupi în pădurile noastre regale, pentru cari stupi va plăti însă, atât dânsul, precum şi ţăranii, o dare corespundinte la castrul nostru de Premislia,** *precum o plătesc şi ceilalţi kinezi.* **Kinezul va ţinea doi sau trei argaţi. Din cele cinci zile de muncă, cuvenite Kinezului anualmente din partea fie-căruia dintre locuitori, două sunt pentru seceriş, două pentru cosit şi una pentru arătură.** *In timp de rezbel, kinezul va fi dator a ne servi nouă şi succesorilor sau căpitanilor noştri pe un cal bun, armat cu arc şi cu săgeţi, precum de asemenea de a ne presta la castrul nostru de Premislia toate dările şi a ne da deplina ascultare nouă şi căpitanilor noştri de Premislia, în tocmai precum ne plătesc şi ne ascultă ceilalţi kinezi. Coloniştii aşezaţi în acel sat, soco-*

---

[1]) Arhiva Istorică, Hajdeu, vol. IV, pag. 86.

tindu-se din ziua de astăzi, **vor fi scutiţi de orice prestaţiuni în curs de două-zeci de ani, deşi acest interval de imunitate a espirat deja de la prima fundaţiune a coloniei. Fie care din ei va avea câte trei pătrimi de ariă, plătindu-ne anualmente toate dările, fără nici o scădere,** *întocmai precum ne plătesc celelalte sate ale noastre regale. Satul va putea avea o biserică* **greco-orientală, pe lângă care se va afla un popă. Acest popă ne va plăti nouă anualmente după norma popilor de prin celelalte sate ale noastre regale.** *Zisul kinez şi legitimii săi succesori vor ţinea acel kinezat, îl vor avea şi 'l vor poseda în perpetuu, astfel ca şi ceilalţi kinezi ai noştri, având facultatea, cu autorisaţiunea prealabilă din parte-ne şi din partea urmaşilor noştri, de a-l înstrăina, de a-l vinde şi de a-l uza în tot feliul, după cum i se va părea mai bine. Spre mărturie s'a aninat sigilul nostru către acest act.“*

Aşa sunt redactate toate actele de asemenea natură. Acum ia să le analizăm şi să le caracterizăm.

Mai întâiu însuşi titlul lor, anume: **„Privilegiul locaţional primitiv“** dovedeşte că e vorba de nişte contracte de locaţiune, contracte sinalagmatice, cu condiţii stipulate de o parte şi de cealaltă.

Cneazul cumpără folosinţa în perpetuitate a unor avantaje de pe o proprietate. Proprietarul îi cedează acest drept de uzufruct mărginit, de folosinţă perpetuă, în dorinţa ca locatarul să-i înmulţească şi să-i înbunătăţească proprietatea. Ce vinde proprietarul? Un drept incorporal: şoltuzatul sau chinezatul. Ce cumpără cneazul? Cumpără dreptul ca să înfiinţeze un sat şi prin urmare să aducă un număr de locuitori străini. Fiind vorba de un contract de locaţiune, proprietarul trebuia să dea locatarului un obiect de folosinţă şi nişte avantaje oarecare. Obiectul de folosinţă e o cantitate de pământ pe care o acordă atât cneazului cât şi viitorilor locuitori, bine determinat; atât cneazul cât şi coloniştii devin clácaşii proprietarului, peste care acela are

dreptul cum se obişnuia nu numai în Polonia, dar în toate ţările din Europa, de clacă, de dijmă, de podvoade, dreptul de judecată (o excepţie pentru marii nobili din Polonia) şi dreptul la o sumă de redevenţe în usaj pe moşiile proprietarilor.

Pe lângă pământul cedat, cneazul mai cerea şi proprietarul îi acorda, o parte din drepturile şi prerogativele pe care acela le avea faţă cu locuitorii moşiilor sale.

In ce scop acorda proprietarul o parte din drepturile sale asupra coloniştilor? Actele o spun invariabil. In schimb ca cneazul să înfiinţeze o colonie de Români. Care erau acele avantaje? Intâiu, proprietarul după ce punea la dispoziţie cneazului o întindere de pământ de folosinţă, îi mai punea la dispoziţie un loc pentru înfiinţarea unei biserici şi pentru casa preotului.

Apoi ca foloase particulare pentru cneaz, îi acorda următoarele, afară de porţiunea de pământ bine înţeles. Din dreptul pe care proprietarul îl avea de clacă asupra locuitorilor, îi acorda trei zile cneazului pe an, îi mai ceda dreptul de judecată asupra coloniştilor, însă nu şi profitul întregei sume de gloabe ce ar fi rezultat, ci numai a treia parte.

Proprietarul avea dreptul exclusiv de moară şi de crâşmă pe domeniul său. Acest drept îl conceda cneazului.

Proprietarul mai avea dreptul la un număr de daruri şi colinde, anume găini şi turte la Crăciun, ouă şi turte la Paşte; acorda cneazului o parte din aceste daruri.

Dreptul de judecată însă, ca instanţă de apel şi-l rezerva totdeauna proprietarul.

Acuma să vedem care erau obligaţiile cneazului?

Să păzească hotarele şi pădurile proprietăţei, să strângă dările, să execute pe ţărani la munca datorită seniorului, în sfârşit a asculta şi a executa toate ordinile stăpânului.

Prin urmare cneazul era un fel de vechil, un fel de

intendent, neţinând prin sine nici-o autoritate ci având-o toată dela proprietar.

Dacă analizezi şi actele de privilegiu locaţional a regilor, vezi că, cu foarte puţine deosebiri, la acelaş tip se reduc toate cnezatele. Ele sunt fructul unui contract, iar condiţiile sunt determinate de împrejurări şi de interesul părţilor.

Aceste cnezate nu sunt înfiinţate în *puterea dreptului românesc,* ci în puterea dreptului proprietarului şi a intereselor lui. Este adevărat că în ele se vorbeşte că coloniştii se vor bucura de uzul dreptului valah; dar aceasta numai cu privire la judecata lor, iar nu şi cu privire la privilegiile cnezatului.

Or cum ar fi, iată-l pe cneaz având două sau trei lanuri de pământ, bucurându-se de dreptul de judecată şi de trei sau cinci zile de clacă dela fiecare locuitor.

Cum se explică aceste privilegii? Ele sunt pur şi simplu speciale cnezatelor din Galiţia şi se explică prin natura contractului locaţional.

D. Stadniski lămureşte în ce scop i s'acorda de proprietar, cneazului, toate acele privilegii de care d. R. Rosetti face atâta caz şi pe care caută să le găsească cu orice preţ şi în Moldova.

Aşa, dreptul ca coloniştii să-i facă o clacă de trei până la cinci zile, pentru ce i se acorda cneazului? Pentru ce dreptul de judecată? Pentru că era ocârmuitorul satului? De loc. El nu era de loc ocârmuitor ci era un simplu intendent al seniorului. Atunci cum se explică dreptul la trei zile de clacă din partea fiecărui din locuitori. Iată propriile cuvinte a d-lui Stadniski: *„Pentru ca lucrarea propriului său pământ să nu-l distragă dela îndatoririle sale de cap al satului (adică de intendent) privilegiul îi asigura o clacă din partea locuitorilor.“*

Această clacă era acordată cneazului colonizator, în ve-

derea facilitărei colonizărei şi nici de cum într'un alt scop. Rog pe cititor să reţină acest lucru, căci are să vadă mai târziu modul fantastic cum d. R. Rosetti interpretă acest drept al cneazului la clacă şi ce concluzii mirobolante trage.

Dar dreptul de judecată, de ce i se acorda? Iată ce ne spune d. Stadniski. **„In fine, pentru ca să menţină pe colonişti în ordine şi în frica penalităţei, i se acorda o parte oareşicare din toate amendele pecuniare, pe cari le impunea el în puterea autorităţii sale juridicţionale.“**

Va sa zică şi această prerogativă deosebită s'acorda cneazului tot în calitatea lui de colonizator.

A, dar va zice d. R. Rosetti, dar de ce acorda locuitorilor ca să fie judecaţi numai pe temeiul dreptului român? (jus Valahicum). Iată dreptul român că-l găsim, şi pe această temă tirade din partea d-lui R. Rosetti.

Lucru se explică în Galiţia pentru nişte colonişti români, şi dacă este natural să se vorbească de un drept românesc în Galiţia, este ridicul să se vorbească de un drept românesc în ţările locuite de Români, după cum am şi arătat.

A fi judecat în limba naţiunei la care aparţinea o colonie, nu era o prerogativă numai a Românilor ci a tuturor colonilor de Nemţi, de Ruteni, etc. Deci să nu se facă caz mare de aşa numitul **„jus Valahicum“**. Iată ce gândeşte Stadniski în această privinţă. **„In adevăr, dacă acei locuitori puteau fi judecaţi esclusivamente numai după legile şi obiceele române, apoi este invederat că trebuiau nesce judecători specialmente familiariasaţi cu dreptul român, iar nu tribunalele ţărei, a cărora singura normă era dreptul polon.** *Cui oare să se fi atribuit această autoritate judiciară mai cu dreptate şi mai cu siguranţă decât chinezului, cu atât mai mult că coloniştii erau de aceiaşi condiţiune ca şi chinezul, aleşi după voinţa sa, adică dintre Români, dacă era Român, sau dintre Nemţi dacă era Neamţ“.*[1])

---

[1]) Arhiva Istorică, Hajdeu, vol. IV, pag. 14.

Iată cum stă chestia cnejilor în Galiţia. Poţi să cauţi şi să găseşti aşa ceva în Moldova?

Mai întâiu cnezatele româneşti din Galiţia, nu sunt speciale Românilor, ci comune tuturor coloniştilor şi de alte naţionalităţi, precum Germani, Ruteni, etc.

Ceeace d. R. Rosetti crede că este o organizaţie românească, o găsim şi la Germanii colonişti, cu deosebire că la aceia ele se numesc *şoltuzate* în loc de *cnezate*.

Privilegiile de locaţiune pentru colonizare sunt aproape identice şi la Nemţi ca şi la Români. Iată câteva exemple:

D. Stadniski ne spune: **„Acea împrejurare că la fundarea fiecărui sat românesc, se prevedea totdeodată un loc pentru biserică şi o dotaţie pentru preot, noi nu o considerăm ca o condiţie caracteristică,** *de vreme ce le găsim în privilegiile tuturor satelor colonizate jure teutonico.*" D. R. Rosetti pretinde că cnejii din Moldova aveau între altele produsul gloabelor judecăţilor pronunţate de ei, ca o caracteristică a dreptului românesc găsit la satele din Galiţia. Absolută eroare. Acest drept îl avea şi şoltuzul în satele Nemţeşti din Polonia. **„Altfel era, zice d. Stadniski, în privinţa dreptului chinezului la un al treilea ban de** *omni re judicata,* **adecă la o a treia parte din toate amendele precuniare, prin care el pedepsia pe ţărani. In adevăr, acest drept îi este recunoscut în privilegiile tuturor satelor române, precum îl avea şi şoltuzul în toate satele nemţeşti, şi tocmai de aceia nu este un semn caracteristic al satelor române.**"

Chiar şi darurile ce autorul le crede ca un obiceiu românesc, curat românesc, le găsim în privilegiile satelor nemţeşti. [1])

Câte tirade nu face d. R. Rosetti asupra faptului că cnejii moldoveni, aveau mai multe lanuri, în deosebire de ceilalţi locuitori, ca o particularitate a cnejilor galiţieni Români! Ei bine şi în această privinţă, iată ce constată Stadniski. *„In adevăr, proprietarul înzestra pe chinez nu*

---

[1]) Arhiva Istorică, vol. IV, Pag. 29 şi 30.

în dauna coloniştilor, ci dintr'un teritoriu deosebit, a căruia stăpânire nu implica nici o obligaţiune din parte-le. Aceasta nu se poate considera nici chiar ca un ceva distinctiv al satelor române, de vreme ce întocmai atari drepturi şi dotaţiuni aveau egalmente şoltuzii coloniilor nemţeşti."

Acest privilegiu nu-l găsim nicăeri aiurea, nici în Transilvania, după cum nu găsim acolo nici claca de trei zile impusă coloniştilor pentru cneaz. Am spus că acest lucru îl recunoaşte chiar d. Bogdan într'o notă dela pag. 6 a broşurei d-sale *Despre Cnejii Români.*

Şi atunci mă întreb: Cum e posibil, fără nici-un act, fără cel mai mic indiciu chiar, d. R. Rosetti să-şi permită a susţinea că cnejii din Moldova, în veacul al 12-lea, al 13-lea, al 14-lea şi chiar în timpul domniei Muşăteştilor, se bucurau în sate de aceleaşi drepturi şi imunitaţi ca cnejii din Galiţia?

Dar ce asemănare poate să fie între nişte colonizatori în ţară străină, cum au fost cnejii români în Polonia, şi între nişte cneji de a căror urme găsim câte-va în satele Moldovei! Ce? Ţara Moldovei, a fost colonizată de cneji veniţi nu ştiu de unde? Ţara Moldovei, fost-a o ţară de limbă străină, iar Românii o excepţie veniţi şi implantaţi în sânul unei populaţii străine ca colonişti conduşi de cneji? Sunt lucruri fenomenale în toată această concepţie cel puţin stranie a autorului.

Dar ceeace e mai frumos, este că după ce d. R. Rosetti stabileşte că cnejii din Moldova, nu sunt decât o imitaţie a cnejilor din Galiţia, când vine ca să vorbească de organizaţia lor şi de acea a satelor şi a proprietăţei în Moldova, susţine cu totul alt ceva de cât ceeace se petrecea în Galiţia şi stabileşte organizaţia cnejilor, a satelor şi a proprietăţei, cu totul după capul d-sale, în contra a ceeace vedem şi constatăm nu numai în Galiţia, dar chiar în Muntenia, Transilvania şi Ungaria!!

Faptul e curios, căci să-ţi dai trudă, să cauţi pe cneji prin Galiţia, pentru că în Moldova să stabileşte alţi cneji într'o altă societate şi într'o altă organizare de proprietate, este o culme care nu poate s'o facă de cât numai d. R. Rosetti.

In adevăr, în toate ţările locuite de Români, fie în Muntenia, fie în Transilvania, fie chiar în Galiţia, cneazul este un concesionar pe pământ străin, întocmai ca şi coloniştii lui, cu care formează sat pe proprietate fie regală, fie nobiliară. Nicăeri nu vedem pe cneaz proprietar pe pământul pe care se aşează — vorbesc de cnejii colonizatori. Deşi îi vedem judecând pe colonişti, dar nu-i vedem de loc ocârmuind satele, satele erau ocârmuite de nobilii proprietari, prin cneji cari erau simpli intendenţi. Peste tot locul coloniştii sunt clăcaşi sau iobagi, nici e vorbă ca ei să aibe proprietăţi. Unde este un cneaz, acolo găsim totdeauna un proprietar, fie regele, fie un nobil; iar privilegiile pe care le are cneazul, am arătat că erau pure concesiuni făcute de proprietari, în interesul colonizărei.

Aceştia sunt cnejii în toate ţările locuite de Români. In Muntenia, Ivan şi Farcaşa, nu erau proprietari pe cnezatelor lor. Din actele publicate, am văzut că cnejii colonizatori erau simpli concesionari de folosinţa pământului. In Galiţia acelaş lucru.

Ei bine, numai în Moldova cnejii, după concepţia arbitrară a d-lui R. Rosetti, se deosibesc cu totul de toţi cnejii din celelalte ţări, ei şi sătenii din jurul lor.

In adevăr, cneazul moldovan e proprietar, are în deplină proprietate mai multe lanuri sau jerebii, sătenii sunt şi ei toţi proprietari pe câte o jerebie. Moşiile Moldovei aparţin cnejilor şi ţăranilor jumătate în diviziune, jumătate în indiviziune!

De unde stabileşte toate aceste autorul? Din nimic.

Atribuind cneazului moldovan prerogativele şi drepturile cneazului galiţian, autorul nu înţelege că face o gafă enormă, îndată ce nu admite şi starea socială de acolo, căci acele privilegii şi drepturi se potriveau în Galiţia cu starea de proprietate a regelui şi a nobililor de acolo, şi nu se potrivesc de loc cu organizaţia pe care o stabileşte că ar fi existat în Moldova înainte şi după descălecare. Căci de unde deţineau cnejii Moldoveni privilegile lor? In Galiţia dela proprietarii moşiei; asemenea şi în Transilvania. Dar în Moldova?

Să arăt acest lucru căci el dovedeşte încă odată mentalitatea autorului.

Admit ipotetic că cneazul moldovan avea dreptul de judecată. In această calitate putea să se bucure de gloabele penale. Dar în ce calitate mai avea drept de a avea moară, la care sătenii erau datori să macine pânea lor, şi o crăşmă, singura care era tolerată în sat? In ce calitate acest privilegiu? In ce calitate cneazul se bucura de a zecea parte din rodul pământului de la ţărani, adică de dijmă şi în ce calitate obliga pe ţărani ca să-i facă clacă la câmp trei zile?

Şi apropo de a zecea parte din roade pe care d. R. Rosetti susţine că ţăranii din Moldova o datorea cneazului, întreb: De unde scoate aceasta? Nici cneazul transilvănean, nici cel galiţian nu se bucurau de acest drept, ţăranii nu-i dădeau dijmă şi nici n'aveau de ce să-i dea. Dijma din producte ţăranii o datorau proprietarului şi cneazul nu era proprietarul lor. Dacă ei îi făceau în Galiţia trei zile de clacă, era după învoiala prin contract cu proprietarul. Aceştia îi acordau aceluia din propriile lor zile de clacă.

Fiind aşa, când d. R. Rosetti susţine că ţăranii dădeau a zecea din roade cneazului, în Moldova, e o invenţiune a sa proprie, n'are măcar scuza ca s'o găsească în celelalte ţări. Cum să calificăm această faptă?

De asemenea, de unde putea să rezulte în Moldova, dreptul cneazului de a avea moară şi crăşmă în mod exclusiv şi chiar de a-i se face trei zile de clacă din partea ţăranilor?

La cnejii galiţieni, acestea se explică; sunt foloase şi privilegii pe care proprietarul nobil le acorda cneazului pentru osteneala şi timpul pe care-l perdea cu organizarea coloniei. Proprietarul avea dreptul exclusiv în sat de a avea crăşmă, şi moară, el percepea dijmă din roadele pământului dela toţi şezătorii pe moşiile sale şi dreptul de a-i supune pe ţărani la clacă. Pe o parte din aceste drepturi el le ceda complect, precum moara şi crăşma, pe o parte numai în oare care măsură, precum claca, cel mult trei sau cinci zile, iar dreptul de zeciuială asupra productelor, nu-l vedem acordat nici odată de nobilii poloni, cnejilor colonizatori. Acest lucru nici d-l R. Rosetti nu-şi permite să-l susţină.

Ei, de la cine cneazul moldovan capătă asemenea drepturi, adică acela de a avea crăşmă, moară, acela ca ţăranii să-i facă trei zile clacă şi mai cu seamă un drept, pe care mai repet, nu-l găsim nicăerea, dreptul de a lua zeciuială din productele ţăranului?

In cartea mea, arătam absurditatea acestei teorii a d-lui R. Rosetti. Şi fiindcă acest autor vorbeşte de atribuţiile cneazului în sat, apoi mă miram cum este cu putinţă ca un istoric serios să susţie că s'a putut găsi undeva o stare socială în care ţăranii să plătească o zeciuială din producte, judecătorului, şi adăugeam că toată lumea ştie că judecătorul percepea gloabă şi nimic alt-ceva pentru judecată.

Autorul cărţei *Pământul, sătenii şi stăpânii,* răspunzându-mi, [1]) se exprimă ast-fel:

„Niciodată şi nicăeri n'am zis că cneazul, stăpânul sau jude-

---

[1]) Vezi *Viaţa Românească,* Ianuarie 1910, pag. 60.

ţul satului (termeni absolut sinonimi) primia clacă şi dijmă fiindcă judeca pe săteni. Am zis că cneazul, *stăpânul sau judeţul era căpetenia, ocârmuitorul satului, adică că el menţinea ordinea, strângea birurile, îndeplinea poroncile stăpânirii, ducea pe săteni la războiu şi-i judeca pentru pricinile obişnuite, de toate zilele.* **Judecarea sătenilor alcătuia numai o parte din atribuţiile judeţului, lucru absolut conform cu obiceiurile tuturor popoarelor primitive,** *la care căpetenia aşăzării întruneşte în mânile sale toate atribuţiunile puterii publice".*

„Am deci tot dreptul să mă lepăd de neplăcutul dar ce d-l Panu, las pe cetitor să judece în ce scop voieşte să mi-l impună".

O fantazie mai incoherentă nici n'am întâlnit încă.

Observaţi lucru. D. R. Rosetti se serveşte de cnejii galiţieni — o spune categoric — pentru a determina atribuţiile cnejilor moldoveni. In loc să facă măcar acest lucru, deodată vedem că atribuie cneazului moldovan însuşiri şi privilegii cu totul altele, pe care nu le găseşte la nici-un cneaz din celelalte ţări. Eu în cartea mea îi relevasem numai o parte din asemenea enormităţi. Aşa îl prinsesem că atribuia cneazului în calitate de judecător a zecea parte din roade, a sătenilor, şi alte comedii de asemenea natură.

Şi atunci acest autor, prins cu uşa, o schimbă. Se leapădă de cneazul galiţian, se leapădă şi de cel bine înţeles transilvănean, şi pentru ca să explice de ce cneazul moldovan avea dreptul de judecată şi dreptul de a percepe a zecea din roade şi trei zile de clacă şi privilegiul crâşmei şi a moarei, ne spune în răspunsul său că toate aceste le avea fiindcă era *„căpetenia, ocărmuitorul satului, adică că el menţinea ordinea, strângea birurile, îndeplinea poroncile stăpânirii, ducea pe săteni la războiu şi-i judeca pentru pricinile obişnuite de toate zilele."*

Mai repet odată, dar toate aceste atribuţii nu le avea cneazul galiţian şi mă mai întreb încă odată, de unde le scoate d. R. Rosetti pentru cneazul moldovan? Cum le justifică? Printr'o nouă fantazie care în adevăr te uimeşte.

Iată în adevăr ce ne spune: **„Judecarea sătenilor alcătuia numai o parte din atribuţiile cnejilor, lucru absolut conform cu obiceiul tuturor popoarelor primitive, la care căpetenia aşezări întruneşte în mânile sale toate atribuţiile puterei publice“.**

Ei, ce ziceţi de această nouă întorsătură? Era vorba să găsească în cneazul moldovan atribuţiile cneazului galiţian, fie chiar şi a celui transilvănean. Aceasta era tema de demonstrat. Când de odată ne trezim că d. R. Rosetti explică atribuţiile şi puterile cneazului moldovan, servindu-se cu *obiceiurile tuturor popoarelor primitive,* iar pe cneazul moldovan îl face ca un reprezentant a stărei sociale a popoarelor primitive!

Dar pentru Dumnezeu, despre popoarele primitive era vorba, sau despre cneazul galiţian şi transilvănean? Ce-şi propusese autorul? Să ne arăte pe cneazul moldovan având atribuţiile tuturor căpeteniilor popoarelor primitive, sau având atribuţiile cneazului galiţian? Ce încurcături sunt aceste? Ce scamatorii degradante?

Dar să lăsăm aceste de o parte, sunt lucruri prea neserioase pentru a fi discutate. Să vin la imputarea care îmi face d. R. Rosetti că i-am atribuit lucruri care nu le-a zis şi să fac judecător pe cititor.

Va să zică cneazul moldovan după d. R. Rosetti nu primea clacă şi dijmă fiindcă judeca pe săteni, ci fiindcă **„era căpetenia, ocârmuitorul satului, că el menţinea ordinea şi îndeplinea poronciile stăpânirii“ !!!**

Deschid cartea d-sale şi citesc la pag. 119: **„tot ca ocărmuitor şi judecător se folosea cneazul de apele curgând pe hotarele satului, având singur drept să-şi facă mori şi iazuri“.**

Va să zică *şi în calitate de judecător,* avea dreptul de a avea moară şi iazuri.

La pag. 120 citim: **„celelalte venituri ale cneazului, dijma, slujba sau lucru ce-i lucra ţăranii şi dreptul de a avea singur crâşmă, iarăşi îi se cuvenea în calitate de** *judecător* **sau ocârmuitor“.**

Moara şi iazul, cneazul le avea ca judecător şi ocârmuitor! Iar dijma şi claca ca judecător *sau* ocârmuitor!

Ce confuzie de idei şi de cuvinte în capul autorului Ce înseamnă cuvintele de **„judecător sau ocârmuitor“** altceva decât că autorul le pune pe aceeaşi linie pe amândouă? Va să zică ţăranii dădeau dijmă şi făceau clacă cneazului în calitate de ocârmuitor sau *de judecător*. Ce am zis eu altceva?

Dar să arăt că inventând o stare de lucruri care nu există, ca toţi scornitorii, autorul n'are noţiuni precise de ceeace susţine şi atunci forţaminte e confuz sau întrebuinţează când un termen, când un altul. E ridicul a confunda pe judecător cu ocârmuitor, când e vorba de dijma şi claca datorită. Dar imediat *ocârmuitorul* dispare şi rămâne numai *judecătorul* cu toate atribuţiile lui de dijmă, de clacă şi toate celelalte foloase din venitul satului.

In adevăr, iată cum continuă mai departe d. R.Rosetti:

„Vra să zică cneazul în vechime se folosea de venitul nemijlocit numai a unei părţi din hotarul satului şi încă acea parte era mai mare decât aceea de care se folosea fiecare sătean, *numai din faptul că cneazul era judeţul satului aşezat pe acel hotar.* **Iar toate celelalte venituri de cari se folosea cneazul, le primea** *numai în calitatea lui de judeţ“.* [1]

Cred că după ce am citat acest pasaj, d. R. Rosetti nu va mai avea curajul să nege că n'a afirmat în *Pământul, sătenii şi stăpânii* că cneazul se folosea de toate veniturile satului în calitate de judecător.

Dar ia să mă opresc puţin şi la calitatea cneazului de ocârmuitor. Cine îl numise? Şi în ce calitate exercita această ocârmuire? Iată un lucru care ar fi trebuit autorul să-l lămurească. Mă rog, cneazul era simplu proprietar ca şi cei-

---

1) Pământul, sătenii şi stăpânii, R. Rosetti, pag. 120.

lalţi ţărani din sat, cu deosebire un proprietar ceva mai mare, era şi judecător, admit ipotetic. Ei? Cum deodată se transformă în ocârmuitor? In toată istoria noastră nu găseşti un sat de proprietari, un sat de oameni liberi, având ocârmuitor. Ocârmuitorul presupune o autoritate superioară. Care era acea autoritate? Sau ocârmuitorul presupune o calitate inherentă în persoana aceluia, precum de exemplu acea de proprietar al moşiei. Ocârmuitorul este proprietarul faţă de ţăranii neproprietari, clăcaşi şi dijmari. Văzut-a d. R. Rosetti vre-un sat de răzeşi având vre-un ocârmuitor? Cum deci satele înainte de descălecare şi chiar după, deşi erau compuse după afirmarea d-lui R. Rosetti numai din proprietari, totuşi acei proprietari aveau un ocârmuitor, căruia ravizat de astă dată, d. R. Rosetti îi atribuie zeciuială dela ţărani şi clacă? Am arătat în cartea mea că ideea de a plăti dijmă şi a face clacă, implică situaţia de neproprietar, de simplu şezător pe moşie străină, către proprietarul moşiei, ca o plată pentru şederea şi cultivarea unui loc străin. Cum se face că întâlnim ceva ne-mai auzit, ne-mai citit, şi ne-mai ştiut în toate ţările din Europa, adică ca nişte proprietari — sătenii d-lui R. Rosetti — să plătească altui proprietar, cneazului, *dijmă şi clacă chiar în calitate de ocârmuitor?*

Aceste sunt misterele mistificărei istorice a cărţei *Pământul, sătenii şi stăpânii?*

Dar ia să vedeţi cum cineva se contrazice şi ajunge la absurd când creează în totalitate din capul său o stare socială şi pe urmă voeşte s'o aplice unui popor — în cazul de faţă Moldovenii, — şi unor veacuri — în cazul de faţă veacul al 14-lea şi al 15-lea.

In adevăr, după d. R. Rosetti, atribuţiile cneazului moldovan erau: „**el menţinea ordinea,** *strângea birurile, şi îndeplinea poruncile* **stăpânirii**“.

Dar uită fantasticul autor că în cartea sa toată teoria sa istorică se razimă pe susţinerea că pământul Moldovei n'avea stăpân, că toate moşiile erau proprietatea sătenilor şi a cnejilor şi că deasupra cnejilor altă autoritate nu exista.

Să dovedesc aceasta.

Cum că d. R. Rosetti susţine că pământul Moldovei, adică locurile pe care erau aşezate satele şi cnejii, nu avea alt proprietar decât pe săteni şi pe cneji, rezultă din următoarele. La pag. 115. cetim: *„Dar în Moldova dinainte de intemeierea Domniei şi chiar în întăile Domnii, pământul pe care locuiau locuitorii satelor n'avea stăpân. Deci ei nu aveau cui să plătească pentru folosinţa acelui pământ, dar dela Dumnezeu de care se folosise şi strămoşii lor în curs de atâtea veacuri".*

La pag. 118 **„Să poate admite cu signranţă că Românii dintre Carpaţi şi Tisa (prin urmare şi cei din Moldova) dădeau cnejilor,** *căci stăpâni proprietari ai locului nu existau,* **pe lângă o parte din sporul stupilor, a zecea din rodul pământului".**

Şi la pag. 120:

„Intre cneazul din Moldova şi cneazul din Galiţia nu era nici o deosebire esenţială, ei aveau aceleaşi drepturi asupra pământului, aceleaşi drepturi şi îndatoriri faţă de locuitori. *Absenţa proprietarului locului în Moldova făcea numai o singură şi neînsemnată deosebire: cneazul moldovan nu împărţia dijma şi gloabele cu nime".*

Dar poate în lipsă de proprietari era un Domn, un Voevod, un stăpân superior oarecare.

Aşi, d. R. Rosetti la pag. 113 şi 114 ne spune că nu era nimic aşa ceva.

„Faptul că întregimea hotarului fiecărei aşezări fusese dela început al obştei sătenilor, mi se pare că reiese pe deplin din consideraţiunile generale expuse mai sus combinate cu starea lucrurilor în celelalte ţări locuite de Români. *De altmintrelea al cui ar fi fost oare acel hotar?*

„Al suveranului? nu, căci suveranul lipsia. Al Voevodului regiunii nu, căci nu ştiu de existenţa unui Voevod statornic în fiecare regiune".

Moldova era pe atunci un fel de ţară *a lui Cremene!!!*

Minunat, dar atunci adâncule istoric, te întreb: *Pentru cine cneazul d-tale strângea birurile, îndeplinea poruncile stăpânirei şi ducea pe săteni la războiu?* Căci aceste spui în răspunsul ce îmi faci când te strâng cu uşa şi neavând cum să scăpi transformi pe cneaz din judecător în ocârmuitor?

In cartea d-tale spui, cum ţi-am dovedit prin citaţii mai sus, că cneazul percepea dări numai pentru dânsul şi-şi păstra toate veniturile moşiei neavând proprietar cu cine să le împartă şi că nu exista nici suveran nici voevod.

Incă odată te mai întreb: Atunci pentru cine strângea birurile? Va să zică era un Domn sau Voevod sau cel puţin un proprietar? Atunci care era stăpânirea a cărei porunci el le împlinea? Va să zică era un Voevod? Atunci pentru cine ducea pe săteni la războiu? Va să zică era o organizaţie politică?

Şi atunci în fine cum rămâne cu afirmarea d-tale din carte, că în timpul cnejilor nu exista ni Dieu ni maître?

Iată în ce contradicţie se pune cineva când scorneşte teorii istorice, fără să aibă alt frâu şi disciplină mentală de cât propria sa fantazie. D. R. Rosetti uitând că a dat Moldovei o altă organizaţie socială decât cea din Polonia, vorbeşte de cnejii moldoveni ca de cei galiţieni, care strângeau în adevăr birurile şi erau la ordinile stăpânului moşiei. Dar în Moldova, cum puteau cnejii să fie strângători de biruri ai stăpânului moşiei, sau a Domnului, de vreme ce, după concepţia d-lui R. Rosetti, nu erau nici proprietari nici Voevozi, nici Domni?

Dar să mergem mai departe.

Pentru a stabili cu aproximaţie ceeace erau cnejii în Moldova, pe lângă recursul la documentele polone şi ungare, autorul ne spune că o dovadă de organizaţia cnejilor aşa cum am văzut că o arată în veacul al 13-lea şi al 14-

lea, o găsim în documentele din veacul 17-lea şi jumătatea întâiu a veacului al 18-lea. [1])

Am văzut valoarea actelor polone şi ungare.

Să vedem acum valoarea documentelor din veacul al 17-lea şi întâia jumătate a veacului al 18-lea din Moldova.

O observaţie.

Cetind acest lucru în cartea d-lui R. Rosetti, nu m'am putut împedeca de a mă întreba: Dar ce comedie să mai fie şi aceasta? Să pretinzi a dovedi cu actele din veacul al 17-lea şi al 18-lea, cum că cnejii din veacul al 13-lea şi al 14-lea, se foloseau de produsul gloabelor judeţiei, de două sau trei zile de lucru de fiecare cap de familie, de venitul morilor şi a crăşmelor, şi de dijma, numai simplu această idee este fenomenală, căci cum să dovedeşti cu acte posterioare cu cel puţin trei veacuri, existenţa unei stări sociale dispărute şi despre care nu ne a rămas măcar urme?

Dar ceeace nu e posibil la alţii, la Dumnezeu şi la d. R. Rosetti este posibil.

In adevăr iată cum raţionează autorul:

In veacul al 17-lea, cneazul ce e dreptul dispăruse; în locul lui era boerul. Insă boerul avea următoarele drepturi asupra sătenilor; el percepea a zecea din tot rodul pământului, adică lua dijma, el silea pe ţărani să-i facă trei zile de clacă, el avea moară şi crăşmă şi judeca şi globa pe săteni.

Or, conitnuă cu naivitate şi seninătate autorul, toate aceste le moştenise boerul dela cneaz (? ? ! !) **Prin urmare** cneazul s'a bucurat în veacul al 13-lea şi al 14-lea, de aceleaşi foloase şi privilegii ca şi boerul din veacul al 17-lea şi al 18-lea ! ! !

Un adevărat tur de prestidigitaţie, cu deosebire că şforile şi tot aparatul de scamatorie se văd de departe.

---

[1]) Pământul, sătenii, şi stăpâniiR. Rosetti, pag. 116.

Dar bine ilustrule istoric, în veacul al 17-lea şi al 18-lea, Moldova era afară de proprietatea răzeşilor, *proprietate boerească şi domnească*, boerii erau stăpânii satelor şi a moşiilor. Dacă ei percepeau a zecea din toate roadele, toată lumea o ştie în ce calitate, în calitate de *proprietari*, aşa cum în toată Europa se percepea. Dacă ţăranii făceau clacă, e fiindcă locuiau pe pământ străin şi-şi aveau casele pe moşia boerului, iar dacă boerii îşi rezervau exclusiv dreptul de crăşmă şi de moară, era în mod abuziv ca să-şi poată crea un venit din acele. In veacul al 17-lea şi al 18-lea ţăranii erau simpli şezători pe moşiile boerilor, şi atunci se explică de ce toate aceste sarcini pe ei.

Şi fie zis în treacăt, de unde scoate d. R. Rosetti că ţăranii înainte de jumătatea veacului al 18-lea făceau numai trei zile de clacă? Poate să citeze un document? Il sfidez. Inainte de cele întâiu urbare din veacul al 18-lea, nu se ştie câte zile de clacă făceau ţăranii, boerilor, de aceea chestia e foarte grea de rezolvit. Boerii în actele lor din veacul al 18-lea, pretind că ţăranii le făcuse clacă fără soroc, şi sunt oarecare documente care te face să crezi că lucru a putut să fie aşa. De altă parte, cele întâiu urbare care fixând la şease zile claca ţăranilor, pot să te îndreptăţească să crezi că ţăranii lucrase un număr mărginit de zile. Eu în cartea mea m'am pronunţat pentru un număr de zile mărginite, pe care ţăranii au trebuit să-l lucreze proprietarilor înainte de veacul al 18-lea, dar n'am mers cu îndrăzneală a fixa şi zilele şi mai cu seamă trei zile, care e o simplă scornitură a d-lui R. Rosetti.

In tot cazul, ori cum ar fi, starea socială din veacul al 17-lea şi al 18-lea, fiind cu totul alt-fel de cât aceea care afirmă d. R. Rosetti că era în Moldova în veacul al 13-lea şi al 14-lea, poţi conchide din puterea şi drepturile boerului pe moşii, la puterea şi drepturile cneazului în nişte sate în care

ţăranii erau proprietari şi ei, cum pretinde d. R. Rosetti? Evident că nu.

A, ştiu că d. R. Rosetti are răspuns la toate sau mai bine găseşte şurub la toate. Ştiu că d-sa pretinde că starea din veacul al 13-lea şi al 14-lea a continuat şi sub stăpânirea boerilor şi că numai încetul cu încetul boerul s'a făcut stăpân pe hotarul întregei moşii, transformând redevenţele pe care sătenii le dădeau cnejilor într'un caracter nou, acela de redevenţe a clăcaşilor faţă de proprietar, şi anume dijma şi claca ca răsplată a şederei ţăranilor pe moşiile boerilor.

Rezervez această chestie pentru mai la vale, când voiu arăta că şi această susţinere nu este bazată pe nimic şi că este iarăşi o scornitură ca să lege cele două capete ale istoriei noastre.

Până atunci am arătat, cred, că e ridicol de a te servi cu documentele din veacul al 17-lea şi al 18-lea, pentru a dovedi o stare de lucruri cu totul alta din veacul al 13-lea şi al 14-lea.

Acum pentru a sfârşi cu chestia cnejilor, cetitorul trebue să se întrebe dar care sunt actele din Moldova care vorbesc despre cneji şi ce amănunţimi ele dau, căci pe baza acelor acte se razimă toată schelea fantasmagorică a autorului?

Ei bine, d. R. Rosetti ne arată că sunt 11 acte între 1414 şi 1538 în care se vorbeşte despre cneji. Cum se vorbeşte? Se rosteşte numele de cneaz, cu varianta că în unele se vorbeşte de un cneaz *care a fost*, iar în altele de un cneaz care *încă este*. Citez două din aceste acte pentru ca cititorul să-şi facă idee.

1) „Alexandru cel Bun la 2 August 1414, întăreşte lui Toader Pitic trei sate şi anume: **„un sat pe Colâle unde este casa lui, unde „este“ Veariş Stanislav şi al doilea sat la gura Jiraveţului**

unde (Jiraveţul) se aruncă în Bârlad, anume unde *au fost Lie şi Ţigăneştii cneji* **şi al treilea pe Bârlad, unde este cealaltă casă a lui şi** *unde „este" cneji Tanaş şi Ivan".*

2) „Alexandru cel Bun tot la 2 August 1414, hărăzeşte lui Şandru Muntenii Scutaşi, *unde „iaste" cneaz Litu şi Şărban".* [1]

Celelalte nouă documente pe care mă dispensez de a le mai reproduce, se mărginesc iarăşi a vorbi despre sate unde *a fost* cneaz cutare, sau *este* cneaz cutare.

Ce *a fost* sau *ce este* cneazul cutare în satul cutare? Nu se ştie. Ce calitate sau ce persoană era? Iarăşi nu se ştie. Ce funcţii îndeplinea, sau ce rol juca în sat? Nu se ştie. Ceeace este sigur pentru orice om de bună credinţă, este că acei cneji nu puteau să fie proprietari, căci vedem că satele în care se vorbeşte despre dânşii, Domnii le dăruesc diferitor boeri. Va să zică erau şi ei şezători pe moşii domneşti, neproprietari ca şi ceilalţi ţărani. Deci acest singur lucru ar desminţi întreaga teorie a d-lui R. Rosetti, care consistă a pretinde că cnejii erau proprietari pe câte-va jerebii ale satului împreună cu sătenii. Să-mi arate d. R. Rosetti un document măcar, prin care Domnii să dăruiască— afară de cazul de confiscare şi de înaltă trădare — proprietăţi particulare?

Iată toată ştiinţa care o avem despre cnejii din Moldova.

Acuma cred că cetitorul poate să înţeleagă îndrăzneala încercărei şi enormitatea operei fantastice a autorului cărţei *Pământu, sătenii şi stăpânii,* când, pe baza unor acte în care se pomeneşte numai că *sunt* sau *au fost* cneji, şi cu ajutorul aşa numit a actelor ungureşti despre cnejii din Transilvania, pe care le-am analizat, precum şi cu actele despre cnejii din Galiţia, iarăşi mai sus analizate, plus şi cu

[1]) Pământul, sătenii şi stăpânii, R. Rosetti pag. 33 şi 34.

actele noastre din veacul al 17-lea şi al 18-lea, d. R. Rosetti reconstituie viaţa cnejilor din Moldova din veacul al 13-lea, al 14-lea, al 15-lea, şi al 16-lea chiar, şi ne afirmă că cnejii din Moldova erau judecătorii şi ocârmuitorii satelor, că în calitatea aceasta judecau pe ţărani şi se foloseau de produsul gloabelor, că percepeau dijmă dela ţărani din toate roadele pământului, că aveau venitul exclusiv a morilor şi a crăşmelor şi că se bucurau dela ţărani cu două sau trei zile de clacă pe an!!!

Aşa că este frumoasă ştiinţa istoriei şi că procedeurile ei, adaptate mentalităţei d-lui R. Rosetti sunt minunate şi prin urmare dau rezultate miraculoase? Cuvier e întrecut nemăsurat de mult de d. R. Rosetti. Acel naturalist a reconstituit scheletul mi se pare a unui mastodont, servindu-se de femurul sau tibia animalului. Slabă reconstituire!

D. R. Rosetti cu un simplu *a fost* sau *este* despre cnejii moldoveni, reuşeşte a reconstitui nu numai viaţa socială, drepturile şi prerogativele cnejilor prin sate, dar îţi evocă chiar întreaga organizaţie socială a veacurilor de care mă ocup, arătând care era traiul satelor, ce fel de proprietate era în Moldova, cine judecau satele, etc., etc.!!!

Am sfârşit cu cnejii.

CARTEA III

CAPITOLUL I

Organizaţia satelor; regimul politic şi felul proprietăţei înainte de descălecare. — Felul proprietăţei se menţine până prin veacul al 17-lea.

I

Chestia proprietăţei, aşa cum e tratată de d. R. Rosetti, atât cea înainte de descălecare, cât şi după, este foarte confuză, ba chiar stranie. Un amestec de adevăruri necontestate, însă puse sub o oglindă falşă, intreţesute cu o mulţime de afirmări fantastice, te fac să te întrebi câte odată ce gândeşte autorul în definitiv şi dacă în mintea sa are o idee clară?

Iată de exemplu adevăruri travestite şi rău tălmăcite de d. R. Rosetti. In paragraful 6 din Cart. I, cap. III intitulat *Raportul dintre sătean şi pământ,* autorul ne spune că dreptul săteanului asupra posesiunei lui individuale în hotarul satului, casă, grădină, pământul de curătură, arătură şi vie, a fost totdeauna necontestat. Apoi adauge: **„Atât casa clădită de sătean cât şi grădina sădită cu mâna lui, precum şi arăturile desfundate de plugul lui din ţelină sau din pajişte,** *erau*

posesiuni personale ale sale pe care le transmitea la moartea copiilor lui". [1]

Aşa este. Decât când e vorba de a califica o asemenea posesiune, autorul să rătăceşte în fantazii, căci am dovedit în cartea mea că o asemenea posesiune a ţăranului avea un caracter emfiteotic, în schimbul acestei posesiuni din veacurile cele mai vechi şi am stabilit cu documente din veacul chiar al 15-lea, că ţăranul făcea clacă şi dădea dijmă, căci moşia pe care el sta era proprietatea boerului.

Dar d. R. Rosetti nu înţelege aşa lucru. El afirmă că asemenea posesiune era complectă şi că ţăranul era proprietar absolut pe casa, grădina, pământul de arătură, curătură şi vie.

In adevăr, iată ce zice la pag. 113 : **„Faptul că întregimea hotarului fie-cărei aşezări** *fusese dela început al obştei sătenilor,* **mi se pare că reiese pe deplin din consideraţii generale, etc".**

Aceasta era proprietatea individuală a ţăranului; dar restul moşiei? **„Toată rămăşiţa hotarului, ne spune autorul,** *era averea obştească şi se stăpânea în devălmăşie de săteni şi de cneaz*"[2])

Pe ce se bazează autorul când afirmă asemenea lucruri? Pe trei argumente, din care două trase din pravila lui Vasile Lupu şi un altul scos, ne zice, din starea de lucruri aflătoare în celelalte ţări locuite de Români precum şi din starea de organizaţie socială şi economică a Moldovei pe acele timpuri.

Am văzut că pe lângă dreptul de ereditate a celui mai mic copil, d. R. Rosetti, mai găseşte o urmă de vechiul *drept românesc* în pravila lui Vasile Lupu şi anume în art. 22, sub titlu : **„Pentru cei ce vor fi împărţit roada ce vor fi semănat în parte".**

---

[1]) Pământul, sătenii şi stăpânii, R. Rosetti pag. 111.

[2]) Ibidem.

Ei bine, autorul găseşte în acel articol urme că în vechime, proprietatea satelor era a ţăranilor.

Iată acel articol:

„Partea celui ce samănă pe locul altuia, de va fi sămânţa lui şi cu toată cheltuiala, sunt a lui nouă snopi şi a celui ce a dat pământul, un snop; iar cel ce va împărţi într'alt chip, este blăstemat de Dumnezeu“. [1])

Iar autorul adauge cu mândrie şi cu convingere: **„Ne găsim vederat aici în faţa unei rămăşiţi** *a vechiului obiceiu, a unei dovezi că în vechime pământul fiind neocupat era privit ca un bun obştesc de care se poate folosi oricine dând judeţului respectiv a zecea din roadă“!!.*

Iată deci proprietatea în devălmăşie a ţăranilor asupra rămăşiţei hotarului moşiei, dovedită prin pravila lui Vasile Lupu!

Iată mai cu seamă susţinerea d-lui R. Rosetti cum că în epoca de care se ocupă, pământul era slobod, adică fără proprietar, confirmată prin un text din pravila lui Vasile Lupu, text păstrat în cursul veacurilor şi introdus ca un vestigiu în numita pravilă!

Pe ce se bazează când pretinde că aceasta este un vestigiu a dreptului vechiu românesc? Care este elementul material pe care un istoric trebue totdeauna să se rezeme? Pe nici unul. Este o simplă închipuire a creerului d-sale. Acest text cetit fără inteligenţă şi fără competenţă, l'a izbit şi îndată şi-a închipuit că i-ar putea servi pentru faimoasa sa aserţiune, că pământul Moldovei în veacul al 14-lea nu era stăpânit de nimeni, decât numai de ţăranii satelor cu cnejii lor.

Invăţatul bărbat şi profundul istoric d. R. Rosetti auzit-a din întâmplare că pravila lui Vasile Lupu nu este originală şi că este o simplă traducţie? Venitu-i-a la ureche

---

[1]) Acte şi legiuiri, Sturza Scheianu, vol. I, pag. 4

că traducătorul este un oare-care Meletie Siligos care spune singur că îndemnat de Vasile Lupu a tradus instituţiile lui Justinian şi o alegere din acele a împăraţilor Leon şi Constantin? Şi că prin urmare art. 22 căruia îi atribuie o origină de vechiul drept românesc este şi el o simplă traducere?

D. R. Rosetti e în urmă de tot cu aceste chestii. Desigur că nu cunoaşte că d. S. G. Longhinescu s'a ocupat cu pravila lui Vasile Lupu şi că a desfăcut-o în părţi, arătând fie care parte de unde e luată.

Iată ce zice d. Longhinescu cu privire la cele întâiu 94 de paragrafe din pravila în care intră articolul în chestiune.

„Pentru cele dintâiu 94 paragrafe din partea întâia, nici nu e nevoie de a le pune faţă în faţă cu izvoarele lor, spre a dovedi că ele sunt luate din dreptul Roman şi în parte din cel Bizantin. In adevăr acele paragrafe nu sunt alt-ceva decât tălmăciri în româneşte de rânduieli cuprinse în Νομοὶ Γεωργικοί, *adică în* **leges agrariae** *sau bine de zis* **leges coloniariae** *şi sunt „***ex libris Justiniani,** *piae memoriae imperatoris selectae". Fiindcă aceste* Νομοὶ Γεωργικοί *se găsesc în* **Appendix Eclogae** *şi fiindcă ele au înrudiri lăuntrice cu* **Ecloga**, *de acea Zachariae von Lingenthal, crede, că au fost publicate de împăraţii isaurieni Leon şi Constantin sau o dată sau în scurtă vreme după* **Ecloga.** *Dar şi aceasta e intitulată:*

Ἐκλογὴ τῶν νόμων ἐν συντόμῳ γενομένη ἀπὸ τῶν ἱνστιτούτων, τῶν διγέστων, τοῦ κωδικος, τῶν νεαρῶν τοῦ μεγάλου ἰουστινιανοῦ διαταξεων καὶ επιδιόρδωσις εἰς τὸ φιλανθρωπότερον; *deci ea cuprinde în cea mai mare parte rânduieli alese din* **Institutiones,** *din* **Digesta,** *din* **Codex,** *şi din* **Noellae** *ale lui Justinian, „dar şi* **adeseaori** *plăsmuiri juridice nouă". De aceia* Νομοὶ Γεωργικοί *„în ce priveşte furtuşagurile (§ § 27—39) greşalele păstorilor, paguba făcută sau de dobitoace, sau dobitoacelor şi pomilor (§ § 40—75), arsurile şi toate felurile de pojar, greşalele nămiţilor zidirile şi răsădirile pe locul altuia şi morile (§ § 76—94) când* **repetă,** *mai* **mult sau mai puţin** *schimbate, rânduelile dreptului justinianeu, când cuprind drept cu totul nou. Totuşi ici şi colo, mai ales la început are rânduieli, care pot fi arătate nimerit, ca trăsuri de căpitenie ale unui drept specific colo-*

niar şi care ne dau oarecare lămuriri asupra raporturilor colonilor pe la mijlocul veacului al optulea". [1]

Dar poate să ni se spună că mai la urmă aceste sunt generalităţi şi că principalul e să arătăm că chiar art. 22 e tradus.

Voiu face şi aceasta.

Fustel de Coulanges în capitolul intitulat: *„Obligations des colons envers le proprietaire, devoirs et redevences"* se întreabă cât dădea colonul în timpul imperiului roman proprietarului, din recolta sa, un sfert sau a zecea parte? Apoi urmează:

„Nous ne saurions le dire.

„Nous possedons, à la verité, un document intitulé **Usages agraires,** *qui, écrit en grec, au huitième siècle, peut représenter approximativement les coutumes admises dans tout l'empire au temps d'Anastase ou de Justinien; mais je doute fort qu'il faille accepter completement la règle qui y est signalée sous cette forme:*

„La part du colon partiaire est de neuf gerbes, cele du propriétaire est d'une gerbe; le propriétaire qui prend une part plus forte est maudit de Dieu".

Apoi autorul ne arată într'o notă unde a găsit textul grecesc a acestui articol. Iată: Νομοὶ Γεωργικοί, I § 21 edition Heimbach, page. 834.

Faimosul articol pe care d. R. Rosetti îl ia ca o urmă a dreptului românesc şi ca o dovadă ca înainte pământurile ţărei Moldovei n'aveau stăpâni ci erau proprietatea satelor, nu se referă la alt lucru în legislaţia din veacul al 8-lea a imperiului bizantin, decât la proprietatea individuală şi la partea pe care proprietarul ar fi trebuit să ia ca dijmă din recolta colonului. [2]

Aşa că aventura d-lui R. Rosetti e picantă? Ori de câte ori urmăreşti pe acest autor lipsit de ori ce seriozitate, dai peste surprize de asemenea natură.

---

[1] Pravila lui Vasile Lupu, Longhinescu, pag. 20 şi 21.

[2] Fustel de Coulanges, Recherches sur quelques problèmes d'histoire, pag. 128.

Notaţi un lucru. Şi aici este partea comică a acestei aventuri istorice, păţită de autorul *Pământului, sătenilor şi a stăpânilor*. Art. 22 din pravila lui Vasile Lupu tradus, afirmă şi la noi dreptul de proprietate individuală, căutând numai un lucru, ca să îngrădească lăcomia proprietarului faţă cu colonul parţiar sau cu şezătorul pe moşia aceluia. El face parte din complexul care reglează raporturile între proprietari şi între locuitorul care ar lucra pământ străin, stabilind drepturile fiecăruia.

Aşa, art. 21 din pravila lui Vasile Lupu zice următoarele : **„Un plugar ce va fi semănat sămânţa sa în pământ străin şi va fi cheltuit toată cheltuiala, de va îndrăzni totuşi să-şi care snopii fără ştirea proprietarului, ca un fur să-şi peardă toată roada pământului cultivat“.**

Se poate o mai energică afirmare a dreptului individual de proprietate ? Eu simplu lucrător cu braţele, cer de la tine proprietar o bucată de pământ ca să-l cultivez, şi pun şi sămânţă şi muncă. După învoială, eu lucrătorul, am dreptul la o parte din recoltă, restul cuviindu-se proprietarului. Insă eu nu înştiinţez pe proprietar ca să vie să-şi ia partea ce i se cuvine, ci îmi car snopii mei fără ştirea aceluia. Legiuirea lui Vasile Lupu mă tratează pe mine de fur şi mă pedepseşte confiscându-mi-se întreaga recoltă în favoarea proprietarului.

Se poate, încă odată, o afirmare mai energică a dreptului de proprietate ?

Dar proprietarul poate abuza de puterea lui şi poate impune cultivatorului să-i dea în schimbul pământului pe care i-l'a cedat, cea mai mare parte din recoltă. Art. 22, faimosul articol în discuţie vine şi pune un frâu lăcomiei proprietarului, mărginindu-i dreptul la un snop din zece. Dar ce deosebire ! Pe când simpla greşală a cultivatorului de a-şi lua recolta fără să înştiinţeze pe proprietar, chiar în cazul când lasă snopii de dijmă pe câmp, este calificată de furt

şi pedepsită cu confiscarea întregei recolte, cu ce pedepseşte legiuirea lui Vasile Lupu pe proprietarul lacom care ar lua mai mult decât a zecea din recolta ţăranului? Cu blăstemul lui Dumnezeu!!!

Ei bine, pe unul din aceste două articole draconice, reproduse din greceşte în vederea garantărei dreptului de proprietate individuală, pe unul din aceste articole, d. R. Rosetti îl găseşte că este o rămăşiţă a vechiului obiceiu român, care ar dovedi tocmai contrarul, adică epoca când pământul neocupat era privit ca un bun obştesc de care se putea folosi oricine, numai să dea judeţului (?!!) respectiv, a zecea din roadă! Să iei un articol care afirmă dreptul de proprietate individuală a stăpânului pământului, drept o dovadă că pământul era un bun obştesc care nu aparţine nimănui şi de care se poate folosi oricine, este una din acele păţanii care ar trebui să facă pe un istoric căruia ii se întâmplă asemenea aventură, să nu scoată mult timp capul în lume.

Trec la al doilea argument tras tot din legiuirea lui Vasile Lupu. Iată ce ne zice autorul:

„Dreptul săteanului asupra posesiunilor lui individuale în hotarul satului: casă, grădină, pământuri de arătură, curătură şi vie, este consfinţit de cea mai veche legiuire scrisă a Moldovei, de Pravila lui Vasile Lupu, care numeşte aceste posesiuni ocine, *adică* **patrimoniu.** *Şi nu trebuie uitat că în epoca lui Vasile Lupu, ţărănimea începuse să scoboare durerosul povârniş al drepturilor cari se pierd, povârniş la sfârşitul căruia ea găsi Regulamentul organic".* [1]

Iar mai jos vorbind de posesiunile personale ale ţăranului, revine zicând **„codul lui Vasile Lupu le numeşte ocine** *(patrimoniu)."*

Iată încă o fantazie ca acea cu dreptul copilului celui mai mic asupra pământului tatălui, ca acea a blăstemului din pravila lui Vasile Lupu de care am vorbit chiar acuma.

---

[1]) Pământul, sătenii şi stapânii, R. Rosetti, pag. 111.

Pravila lui Vasile Lupu întrebuinţând cuvântul de *ocine* în sens de patrimoniu, de proprietate? E ridicol. Traducătorul a întrebuinţat acest cuvânt de *ocină* în lipsă de altul mai just şi mai apropiat. Dar înţelesul lui în acea pravilă este tocmai contrar ideei de proprietate, el arată pur şi simplu acela de posesiune ţărănească pe moşie străină.

Să dovedesc şi acest lucru.

De două ori pravila, la titlul **„Pentru plugari“** întrebuinţează cuvântul de *ocină* şi amândouă ori are înţeles de pământ de clăcaş, sau în timpul imperiului roman, de *colon*. Iată articolul *di* ce zice:

„di. Un om oarecine dacă va sărăci şi va slăbi de nu va mai putea **să-şi lucreze via sau curăţitura sau altă ocină** *ce va avea sau când va fugi de să va înstrăina, atunci acea* **ocină** *să fie pre sama Domniei* **sau a stăpânului a cui va fi locul, aceştia să ocrămască şi să ia roada ce va fi, iară de să va întoarce acel om şi va veni la locu'şi, ca să nu aibă nime treabă cu ocinile lui nici să-i cee altă nemică, ce să fie în pace“.** [1])

Iată *ocina* d-lui R. Rosetti că avea un stăpân afară de plugar şi era natural, de vreme ce este vorba de clăcaşi.

Dealtminterelea întreg capitolul **„Despre plugari“** reglează numai raporturile dintre clăcaşi între ei, dintre clăcaşi şi stăpânii moşiilor, precum şi raporturile dintre stăpân unul faţă de cellalt.

„Când va fugi ţăranul, zice articolul ni, dela locul şi dela stăpânu-său, nime nicăiure să nu-l primească, iară de 'l va şi primi deodată desrăg să-l întoarcă înapoi la satul lui de unde iaste; *iară de va fi având vre-o treabă ca aceia cu dâns, acesta ce l'au primit ca să aibă aşi spune treaba către domnul acelui sat, iară de va meşterşugi într'alt chip şi va călca pravila,* **aceasta ca să plătească la domnie vi litre de argint şi kd. litre boiarinului aceluia a cui va fi ţăranul şi într'acesta chip să aibă îndemnare dela domnie ca să întoarcă ţăranul să-l ducă de unde au fost, eară ei să rămăe cu toată paguba şi cheltuiala.“** [2])

---

[1]) Pravila lui Vasile Lupu, pag. 6.

[2]) Ibidem, pag. 7.

Este drept că pravila lui Vasile Lupu consacră posesiunea ţăranului asupra pământurilor, viilor şi curăturilor, însă sub forma de posesiune pe moşia altuia iar nu pe a sa proprie.

„Ţăranul, zice art. ei, dacă va fugi den sat şi i vor rămânea *pământurile sau viile sau curăturile,* **ceiace se voi hrăni dentr'acele aceia ca să aibă ai plăti dajdea şi** *toate greutăţile câte's prespre an cum au fost plătind şi el când au fost de faţă,* **iară de vor vrea să plătească pre cât vor lua ei dentr'acelui fugit de doă ori pre cât au luat să dea giudeţului".** [1])

Aşa fusese în timpul imperiului roman, aşa era în timpul lui Vasile Lupu. Poate d. R. Rosetti să-mi dovedească cu un act oare-care că altminterelea era înainte de descălecare şi după?

Iată deci pe acest autor prins cu citaţii nepotrivite, ca totdeauna.

Ia să vedem dacă pe terenul generalităţilor şi a consideraţiilor de ordin universal, este mai fericit.

Ce argument mai aduce în favoarea susţinerei că moşiile aparţineau obştiei sătenilor? Iată:

„Faptul că intregimea hotarului fie-cărei aşezări fusese dela început al obştei sătenilor, mi se pare că reiesă pe deplin din *consideraţiunile generale expuse mai sus* **combinate cu starea lucrurilor în celelalte ţări locuite de Români. De altminterelea al cui ar fi fost oare acel hotar?**

„Al suverunului nu, căci suveranul lipsia. Al Voevodului regiunii nu, căci nu ştiu de existenţa unui Voevod statornic în fiecare regiune, **şi puterea unui Voevod vremelnic ar fi fost prea precară şi prea neînsemnată pentru ca el să fi putut pretinde la un drept atât de exorbitant ca proprietatea întregului pământ asupra a cărui locuitori el exercita o autoritate din cele mai restrânse".** [2])

Va să zică consideraţiile generale din care reiese că intregimea hotarelor satului aparţineau obştiei sătenilor, este

---

[1]) Ibidem, pag. 6.

[2]) Pământul, sătenii şi stăpânii, R. Rosetti, pag. 113—114.

înţelesul cuvântului de *ocină* în pravila lui Vasile Lupu, precum şi art. 22, sub pedeapsă de blăstem, analizat mai sus!

Pe lângă aceste puternice argumente, am văzut din citaţiile de mai sus, că autorul se sprijină pe afirmaţiunea că înainte de Bogdan Dragoş, suveran nu a existat, nici voevozi.

Să fie oare aşa?

Mai întâiu, în privinţa voevozilor, autorul este de o altă părere la o altă pagină. Iată ce cetim la pag. 47.

„Voevozi au existat negreşit în Moldova şi în Ţara-Românească mult înainte de acei ce-i întâlnim prin documentele din veacurile XIII şi XIV.

„Răsboaele erau necontenite, atât acele purtate pentru apărarea ţărei cât şi cele întreprinse pentru a aduna pradă. Războiul nu se poate purta fără povăţuitor mai mare peste oaste; se alegea cel mai destoinic pentru conducerea oştirii. Voevodul fu cel dintâiu şef militar. De altminterelea cuvântul *vojevoda* la Slavi înseamnă la început conducător de ostaşi (*voji*, ostaşi, şi *veda, vozda,* conduc). Voevozi în sens de „general" se găsesc în istoria tuturor popoarelor slave. Ei răspundeau unei trebuinţi".

Iar la pag. 48.

„Din Moldova cunoaştem un Voevod anterior lui Lituon şi lui Seneslau. Acesta este Ploskinia, Voevodul care comanda Brodnicii (Bărlădenii) aliaţi cu Tătarii în bătălia dela Kalka (1224)".

Cum se vede în această miraculoasă carte, voevozii când există, când nu există, după intereseul autorului. Când susţine că ţara Moldovei era satul lui Cremene şi că numai ţăranii cu cnejii stăpâneau în ea, atunci d. R. Rosetti spune că voevozi nu erau. Când însă voeşte să facă puţină istorie şi să asimileze starea Moldovei cu ceea ce era la alte popoare slave, atunci voevozi ne spune că a existat şi chiar ne citează numele unuia!

Să fie oare adevărat că Moldova n'a cunoscut suverani înainte de Bogdan Dragoş?

Ia să vedem.

In 1134, în Bârlad era un principe galiţian, anume Ivanco Rostislavici care asculta de regele Galiţiei şi a cărui autoritate se întindea asupra întregei Moldovi mijlocie şi de jos. Acest lucru rezultă dintr'un document din acel an, prin care Ivanco Rostislavici, principile din Bârlad, scuteşte pe locuitorii din Mezembria, de plata vămei la descărcarea mărfurilor de peste Dunăre la Galiciu mici (Galaţi?) dându-le latitudinea de a plăti vamă în Tecuci sau Bârlad sau în alte oraşe. Ii mai scuteşte de asemenea de plata vămei la descărcarea mărfurilor pământene, ungare, polone, ruse, la orice alte oraşe, afară de Galiciu mic, ci vama o va plăti numai în acest din urmă oraş, după evaluarea ce o va face voevodul Bârladului.[1])

Va să zică Moldova nu era fără stăpân, ea atârna de regele Galiţiei şi nu era administrată de acolo direct, ci avea principi locali. Ivan Rostislavici, cum am spus, stăpânea toată Moldova centrală şi cea de jos; cât despre Moldova de Nord vecină cu Galiţia, nici nu mai încape îndoială că ea atârna direct de scaunul galiţian.

Era Moldova la începutul veacului al 12-lea o ţară de izbelişte fără nici o organizaţie? Documentul ne dovedeşte contrarul. Principatul Moldovei avea o organizaţie vamală bine definită, acea care domnea în tot restul Europei şi care se ştie că consistă în faptul că negustorii plăteau vamă în fiecare oraş. Rostislavici dă avantaje negustorilor din Mezembria, care constă în următoarele: In loc să plătească vamă la schela dela Dunăre în oraşul Galiciu mic (Galaţii?) îi autorizează să plătească numai într'un singur oraş, fie în Tecuci, fie în Bârlad, *sau în alte oraşe*. Despre care oraşe poate fi vorba aici, afară de Tecuci şi Bârlad? Desigur de oraşele mai din Nordul Moldovei.

---

[1]) Arhiva Istorică, T. I, p. 1, pag. 16.

Mai mult. Din document aflăm că în 1134 exista un comerţ întins în Moldova de mărfuri pământene, ungare, ruse şi boeme, care traversau Moldova pentru a fi încărcate pe Dunăre la Galiciu mic. Organizaţia vamală dela începutul veacului al 12-lea o găsim identică existând la începutul veacului al 15-lea, subt Alexandru Cel Bun. Dintr'un tractat încheiat de Alexandru Cel Bun cu negustorii din Galiţia şi din Podolia, Domnul stabileşte, dându-le oarecare scutiri, oraşele unde negustorii au a plăti vamă, întocmai ca în actul lui Rostislavici.

Apoi dacă Ivanco Rostislavici percepea vamă dela mărfurile indigene şi străine pe întinderea teritorului Moldovei, oare din aceasta nu rezultă că el avea un drept de stăpânire asupra principatului său, şi că percepea şi impozite interioare dela locuitorii principatului, după cum percepea impozite exterioare dela negustorii străini?

Şi atunci cum rămâne cu afirmaţiunea d-lui R. Rosetti că cnejii din toată Moldova n'aveau voevozi, că pământul nu era al nimănui şi că ei n'aveau de plătit nici un impozit nimănui?

Cum rămân afirmaţiunile autorului din clădirea sa fantastică, faţă cu actul dela 1134?

Ştiu ce poate să mi se răspundă, şi anume că autenticitatea documentului dela 1134 este contestată. D. Bogdan s'a pronunţat contra autenticităţei acestui document.[1])

Argumentele d-lui Bogdan pe mine nu m'au convins, dar nu mă pot pronunţa categoric, fiindcă nu sunt slavist.

Deci fiindcă actul din 1134 e contestat, hai să-l dăm deoparte.

Moldova n'a putut scăpa ca şi Muntenia de acţiunea politică şi cuceritoare a regatelor vecine constituite

---

[1]) Analele Academiei Române, vol. XI pag. 65 şi următoarele.

puternic. Şi după cum Muntenia o găsim sub dominaţia ungară la începutul veacului al 13-lea, tot aşa găsim şi pe Moldova sub aceeaşi dominaţie, înainte de descălecarea lui Bogdan Dragoş, dominaţie pe care Pecenegii şi Cumanii în năvălirea şi ocuparea lor, o întrerupsese.

Indată ce Pecenegii şi Cumanii se retrag sau se cunfundă cu populaţia autoctonă, îndată ce aceste popoare năvălitoare încetează de a fi o forţă prădătoare, Ungaria caută să pună mâna din nou pe Moldova.

Din acest moment, adică de pe la începutul veacului al 14-lea avem documente în această privinţă, din care rezultă cu totul altceva decât îşi închipueşte d. R. Rosetti.

Ungaria în timpul ocupaţiei Moldovei de Pecenegi să mărginise a căuta ca să se apere în contra acestori barbari, ea ridicase castele la frontiera Moldovei în acest scop. Aşa avem un document dela Andrei voevodul Transilvaniei din 1353, prin care ordonă contelui Secuilor să restaureze un castel regal şi mărginaş pe care Secuii îl lăsase în ruină şi care servise până atunci pentru apărarea Transilvaniei în contra Pecenegilor şi a Tătarilor.[1])

Indată însă ce acea stare de lucruri încetează în Moldova, regii unguri, reiau în stăpânire principatul şi dacă 'l iau în stăpânire desigur că-i dau aceaşi organizaţie socială şi politică pe care o avea şi Muntenia şi însuşi regatul împreună cu Transilvania.

De unde o scot aceasta? Dintr'un document din 1360 a regelui Ludovic, care dăruеşte unui oare care Dragoş şease sate româneşti în ţinutul Maramureşului, pentru serviciile militare pe care acel Dragoş îi le adusese, *în expe-*

---

[1]) Hurmuzachi, vol. I, part. II pag. 32 şi 33, Documente din Istoria Românilor.

diţiile pe care regele le făcuse mai 'nainte în Moldova, pentru a restaura şi a reconstitui din nou pământul Moldovei pe care 'l numeşte „terra nostra Moldavana".

„Proinde ad universorum notitiam harum serie volumus pervenire: quod nos multimodis fidelitatibus et fidelium obsequiorum preclaris meritis **Dragus,** *filii Gyulae, fidelis Olahi nostri de Marmarussio,* **in memoriam conditionibus sibi commisis, et confisis, specialiter autem in restauratione terrae nostrae Moldavanae,** *plures Olachos rebellantes a via debitae fidelitatis deviantes, iuxta suam industriosam virtutem ad constantem fidelitatem regiae coronae observandam, vigili cura, et indefessa solicitudine reducendo, iuxta sui status et possibilitatis exigentiam nostrae exhibuisse et impendisse cognovimus maiestati; volentes eidem pro praemissis suis obsequiosis meritis, regio occurrere donativo, ut ceteri hoc viso ad debitae fidelitatis opera exercenda facilius inuitentur, discantque sub Principe glorioso devotius famulari, in condignam retributionem servitiorum aliqualem quasdam* **villas** *nostras* **Olachales,** *Zalatnia, Harpatokfalva, Kopacsfalva, Deszefalva, Herneshaza, et Sugatuglalva vocatas, im Marmarusio existentes, cum omnibus earum fructuositatibus, provenentibus nostris quinquagesimalibus, collectis, debitis, et aliis utilitatibus universis, novae donationis nostrae titulo dedimus donavimus, et contulimus praefato Dragus, et per eum Gyulae, et Lad. filiis suis eorummque heredibus et posteritatibus quibuslibet iure perpetuo, et irrevocabiliter possidendas, tenendas, et habendas."*[1])

De vreme ce Moldova în întâia jumătate a veacului al 14-lea, aparţinea Ungariei, nu se mai poate zice cum spune d. R. Rosetti că era o ţară lăsată în plata lui D-zeu, că ţăranii erau proprietari pe moşii şi că singura autoritate era cnejii, de vreme ce regele Ungariei era stăpânul şi acest rege nu administra direct, fără funcţionari, fără castelani, fără nobili, ci imprimase şi Moldovei aceeaşi organizaţie socială şi economică pe care o avea şi celelalte părţi ale regatului.

Iată-l deci pe d. R. Rosetti prins în flagrant delict de afirmaţiune de neadevăr istoric.

---

[1]) Hurmuzachi, vol. I, part. II, pag. 61, Docum. Istoria Românilor.

Mai mult. Mulţi cred şi d-lui R. Rosetti în particular îi place a crede următorul lucru, că Moldova era o ţară părăsită şi neocupată de nimeni, până când într'o bună dimineaţă îi vine idee lui Bogdan Dragoş, un voevod din Maramureş, să treacă munţii şi să pună stăpânire pe ţară cu dreptul oare cum a primului ocupant şi să-şi croiască un principat. Eroare, absolută eroare.

Bogdan Dragoş e un rebel către coroana Ungariei; regele Ungariei vărsase mult sânge şi făcuse multe expediţii pentru a curăţi Moldova de ultimele rămăşiţe tătare şi alţi năvălitori nomazi. El pusese stăpânire cum am văzut de mai de mult pe această ţară, iar Bogdan Dragoş nu face decât să se rebelească în contra regelui ungar şi să-şi însuşească stăpânirea pe Moldova, alungând pe Voevod şi pe partizanii regelui, şi proclamându-se independent.

Acest lucru rezultă clar din documentul din 1365 a regelui Ludovic, care confiscă satele din Maramureş ale lui Dragoş şi le dă lui Balc fiul lui Sasu, fostul voevod al Moldovei care atârnase până atunci de coroana Ungariei.

Acest preţios document, publicat în Hurmuzachi, este tradus ad-litteram în Uricarul lui Condrescu, vol. VII.

Fiindcă el arată geneza descălecărei lui Bogdan Dragoş în Moldova şi mai cu seamă arată starea de lucruri care exista 'nainte şi care ne interesează, stare de lucruri contrară concepţiei fantastice a d-lui R. Rosetti, îl reproduc în întregul lui.

LUDOVIC

„In mila lui Dumnezen, Craiu al Ungariei, etc., etc.

„Intorcându-se cugetul inimei noastre spre sîrguitorul bărbat Balcu, fiul lui Saaz voevodul nostru din Maramureş, iubitul şi credinciosul nostru, şi aducându-şi aminte de prea nemăsuratele lui slujbe, care le-au făcut de atunci de când cu aşia de fericită dragoste s'au

lipit de Maiestatea Noastră, **când din ţara noastră cea moldovinească, lăsând şi punând după spate pe iubiţii sei părinţi, şi pe mai multe frăţii sau rudenii ale sale; aşijdirea şi toate bunurile sale câte a avut în acea ţară a Noastră, au venit în crăiea noastră a Ungariei, sub sânul dragostei noastre ca să pliniască slujbele care din sirguinţa cu el născută, le cunoscuse a le fi spre creştere cinstesc şi a puterei noastre făcându-se plăcut Maiestăţei noastre,** *iar Noi socotind acestea, şi alte spre mari vrednicii ale slujbelor lui, care cunoscându-le că le-au făcut cu cea mai mare râvnă a sârguinţei, pretutindenea, şi mai ales în zisa ţara noastră,* **cea moldovinească, nu fără de vărsarea propriului seu sânge, şi suferirea ranelor celor de moarte** *cu amărârea cea tirănească a fraţilor lui, şi a mai multora slujitori cu de adinsul, credem că le va face şi de aci înainte, şi aşa judecând a fi drept, ca celor vrednici vrednice, şi celor mari, mari daruri să li se dea, şi sudorile cu ostenelele, bogată simbrie, să le şteargă şi să le răsplătească în semnul mai alesei noastre iubiri, şi arătarea dragostei, un sat ce se chiamă Kuhnia (Calitza), din ţeara noastră a Maramureşului, cu alte sate chiemate: Ivod, Boăcou, Doao, Vizou, Monze, Boroşu, siliştea din numita ţeară a Maramurăşului, care se ţin de acelaş sat Kuhnia cu toate folosurile lor, adecă cu apele, pădurile şi munţii, şi cu toate câte se ţin de dânsele, măcar cum se chiamă, carele au venit la mâinile noastre cele crăieşti, dela Voevodul Bogdan şi dela fii lui, adecă dela cunoscuţii necredincioşii noştrii, pentru blăstămata însemnare a necredinţei lor. Drept aceea cu acelaş Bogdan şi feciorul lui, fulgerându-l diavolul, numicul neamului ominesc, carele, tare rănind inima lor, cu săgeata răutăţei şi cu veninul înşelăciunei, la acele i-au îndemnat ca să se lasă de calea dreptăţei şi mai adese ori rătăcind dela statornicirea datorinţei cei credincioase să treacă pe ascuns, din crăiea Noastră a Ungariei în zisa ţara noastră cea Moldovinească, şi să se silească a o ţine spre ruşinea Maiestăţei Noastre, sub aceleaş lege drepte şi vechi sub care s'au avut şi făcut până acuma, din buna voinţa şi învoirea prea Innălţatei Principese Doamnei Elisaveta crăiasa Ungariei, Maicei noastre cei pre iubite, şi din sfatul cel rescopt al prelaţilor şi baronilor crăiei Noastre, luându-se de tot numitele sate dela acelaş Bogdan şi dela fiul lui, ca dela nişte vrednici spre pilde altora ca să nu patre (?) şi alţii, unile ca acestea, stricându-se şi chemându-se îndărapt, şi toate cărţile câte au fost avut numitul Bogdan şi feciorii lui despre zisele sate, etc., etc."* [1])

---

[1]) Uricarul Codrescu, vol. VII, pag. 1—2—3.

In afară de partea istorică care nu ne interesează aici, din documentul acesta ca şi din acel din 1360 deja citat, rezultă că Moldova aparţinea coroanei Ungariei, deci avea un Suveran înainte de descălecarea lui Bogdan Dragoş, avea chiar un Voevod iar Dragoş nu face de cât uzurpă puterea. De când Ungaria stăpânea Moldova? Cel puţin dela începutul veacului al 14-lea. Iată deci afirmarea d-lui R. Rosetti, cum că înainte de descălecare Moldova, nu avea suveran, desminţită.

Al doilea fapt care rezultă din acest document. D. R. Rosetti ne spune că în Moldova satele erau a ţăranilor, ele n'aveau stăpâni nici proprietari, pe boeri, **„Dar în Moldova ne zice autorul înainte de întemeierea Domniei şi chiar în întâile domnii pământul pe care locuiau locuitorii satelor,** *n'avea stăpân*".

Şi mai jos:

„Numai de judecie dăm acolo (în Ungaria) ca şi la noi, *nici de cum de un fel de proprietate*".

Aceste le spune autorul la pag. 115, iar la pag. 120 adauge: **„Absenţa proprietarului locului în Moldova, etc.**" Va să zică proprietate mare nu exista!

Pentru moment mă mărginesc numai a mă servi de actul din 1365 pentru a desminţi pe d. R. Rosetti, căci iată ce cetim în el: **„De când s'a lipit de Maiestatea noastră (e vorba despre Balk) despărţindu-se de iubiţii săi părinţi şi mai mulţi fraţi şi rudenii de ale sale,** *aşijderea părăsind şi toate moşiile câte a avut în acea ţară a noastră (Moldova)*".

Iată deci Balc fiul lui Sas că poseda moşii în Moldova, fapt care dovedeşte contrarul de cele afirmate de faimosul autor.

II

Va să zică argumentul d-lui R. Rosetti, cam neînţeles de altminterelea, cum că nefiind suveran în Moldova nu putea fi proprietate nici proprietari, l'am dovedit de falş.

Ia să viu la alte argumente pe care se bazează pentru a susţinea o asemenea idee. Cum că în Moldova nu era proprietate mare, nici proprietari în veacul al 13-lea şi al 14-lea, d. R. Rosetti aduce ca dovadă următoarea observaţie. **„Nu este exemplu în întreaga istorie a omenirii ca pământul ocupat de vre-un neam să fi fost, pe când acel neam se afla încă într'o stare primitivă şi semibarbară, proprietatea exclusiva a unei caste nobiliare, relativ puţin numeroase“.**

Iar la paragraful *despre naşterea posesiunilor individuale în teritoriul neamului,* autorul ne spune:

„La toate popoarele primitive pământul pe care locuia un neam era potrivit cu averea a acelui neam. Neamurile sălbatece cari trăiau în peşteri şi se hrăneau din vânat sau pescuit întrebuinţau teritoriul cuprins de ei ca teren obştesc de vânătoare; străinii nu erau îngăduiţi să vâneze pe el şi să pescuiască în apele lui. Când neamul începea să ţie vite şi să se adune în aglomeraţiuni de locuinţi clădite de mâna omenească, teritoriul obştesc era împărţit între deosebitele aşezări spre a înlătura gâlcevile privitoare la vânat, la pescuit şi la păşunat.“[1]

Şi peste câte-va pagini mai jos, d. R. Rosetti, adaugă:

„Ca şi în Polonia, în Rusia, în Boemia şi în toate ţările ocupate de slavi, hotarul aşezării în Moldova *era, la origine,* **bunul obştesc al** *aşezării, asupra căruia întreaga aşezare avea un drept de folosinţă.“*[2]

Moldova în veacul al 13-lea şi al 14-lea comparată cu ţările barbare şi sălbatice din timpul epocelor vânatului, pescuitului şi păşunatului! Moldova în acea epocă asemănată cu Polonia, Rusia şi Boemia, *la origina* acestor naţii, adică în timpuri cu totul primitive, unde omul trăia aproape în stare de natură, cu o organizaţie socială rudimentară! Şi de ce mă rog Moldova era la acea epocă în o asemenea stare? Fiindcă ea nu avea voevozi nici suverani! Adică fiindcă în Moldova nu era încă o *unitate politică* in-

---

1) Pământul, sătenii şi stăpânii, R. Rosetti, pag. 81.

2) Ibidem, pag. 114.

dependentă, nu avea forma oficială de un stat independent, urmează că ea *era la origina* existenţei sale sociale, *la începutul* formaţiunei sale etnice şi la *pragul* civilizaţiei celei mai elementare pe care un popor o are îndată ce iese din barbarie!

Ce fel de cultură istorică are autorul, de vreme ce amestecă veacurile, încurcă etapele civilizaţiei, confundă lipsa de unitate politică cu lipsa de orice închegare socială, asimilând Moldova care la sfârşitul veacului al 14-lea se arată cum voiu dovedi ca un stat constituit, cu o clasă boerească, cu o proprietate mare, cu un regim economic şi social identic cu acela a celorlalte state vecine, asimilând-o zic, cu Polonia, Rusia şi Boemia la origina lor şi cu popoarele primitive sălbatice, în epoca când trăiau în peşteri sau se hrăniau din vânat sau pescuit! Şi toate aceste ca să susţină, în contra evidenţei, că în veacul al XIV-lea nu exista o proprietate mare în Moldova ci numai ţăranii erau proprietari cu cnejii lor, de capul lor!

D. R. Rosetti binevoeşte a conceda bietei Moldove, infundată în stare de barbarie, de sălbăticie socială, un singur lucru, că ea era la începutul ideei proprietăţei individuale, de vreme ce ţăranii ajunsese în fine să aibe ca proprietate casele, grădinele, viile şi curăturile. Acesta este semnul pentru d. R. Rosetti începutului unei civilizaţiuni rudimentare.

„**Precum am arătat, zice acest autor, că s'a petrecut şi la celelalte popoare, cu vremea, casele, grădinile, arăturile, viile şi curăturile deveniră şi la noi posesiuni individuale,** *iar rămăşiţa hotarului rămase bun obştesc, la folosinţa căruia avea drept fiecare sătean.*"[1])

Şi care este dovada cea mai puternică despre faptul că dreptul de folosinţă a ţăranilor, asupra caselor, viilor, arăturilor şi curăturilor, este un semn de drept strămoşesc

[1]) Ibidem, pag. 114.

a fazei eşirei lui din starea de proprietate comunistă în acea de proprietate individuală? Autorul cu o mare gravitate ne-o arată: **„este faptul că, chiar în epoca în care starea săteanului era mai decăzuta, în acea mai jalnică a istoriei noastre, acest drept de folosinţă al său asupra hotarului locuit de el este recunoscut în repeţite rânduri prin aşezăminte domneşti şi prin anaforale ale boerilor Divanului. El nu poate face nici măcar umbra unei îndoieli".**[1])

Rămân înmărmurit de atâta aberaţie. Este ştiut de toată lumea cu cele mai elementare cunoştinţi istorice, că faptul posesiunei ţăranilor, asupra casei, grădinelor şi locurilor de arătură este rezultatul unor drepturi pe care ei le câştigă stând pe moşiile nobililor şi a boerilor, este rezultatul stărei lor de clăcaşi şi dijmari.

Obligaţiile mari şi grele la care ţăranii sunt supuşi în cursul veacurilor către proprietari, nu pot să nu le creeze şi lor un număr de drepturi. Şi acele drepturi sunt mai cu seamă privitoare la folosinţa continuă şi nediscutată asupra casei clădită de ei, grădinilor plantate de ei, curăturilor desfundate de ei, viile plantate de ei şi chiar a pământurilor de arătură. Afară de starea de robie, rar se vede în istorie obligaţii fără de nici un fel de drept corespondent. Aşezămintele domneşti din veacul al XVIII-lea, aceste drepturi consacrează ţăranilor, în acelaş timp pe când tot ele regulamentează munca şi dijma ce trebuiau să plătească.

Ei bine, d. R. Rosetti îşi închipuie că Domnii din veacul al XVIII-lea precum şi clasa boerească, consacrând dreptul de folosinţă a ţăranului, asupra casei, grădinei, viei, curăturei, etc., ei consacrau dreptul strămoşesc din veacul al XIII-lea şi al XIV-lea, adică se refereau la o stare de semibarbarie când ţăranii începuse în fine a eşi din comunismul primitiv şi a intra în faza proprietăţei individuale şi că aceste

[1]) Ibidem, pag. 114.

drepturi ale ţăranilor sunt urmele vechei lor stări de proprietate!!!

III

Cum se pot combate asemenea aberaţiuni? Cititorul a trebuit să observe că d. R. Rosetti lucrează mai cu seamă în epoce unde nu sunt documente şi se razimă în afirmările sale pe generalităţi, pe analogii falşe, pe consideraţii inacceptibile, pentru a trage concluzii pe care 'şi le pusese în minte mai de înainte.

Aşa, d-sa afirmă că înainte de veacul al XIV-lea, înainte de descălecare, în Moldova nu existau proprietari de moşii, iar moşiile erau toate a ţăranilor aşezaţi în sate, o parte din moşii, ca proprietate individuală, restul în devălmăşie.

Documente din acea epocă avem foarte puţine. Cu ele voiu dovedi totuşi extravaganţa teorii autorului. Dar pentru moment să fac abstracţie de acele documente şi să mă întreb: Oare în istorie poate cineva să susţie nepedepsit într'o epocă oarecare din care noi n'am avea nici un act sau document, o teorie fantastică în privinţa organizaţiei sociale sau a felului proprietăţei?

Un autor puţin scrupulos ca metodă de cercetare, poate el să fabrice orice fel de organizaţie socială, profitând de lipsa de acte şi documente, iar noi care cetim cartea şi îi simţim fantaziile, suntem oare cu totul dezarmaţi, ne simţim oare cu totul neputincioşi de ai putea dovedi aberaţiile? Numai actele şi documentele pot confunda pe un autor fantazist, sau mai sunt şi alte circumstanţe şi fapte inconjurătoare care, fără a fi probatoare în mod direct, totuşi pot dovedi cu prisosinţă erorile acelui autor?

Eu cred că da. Pe lângă acte şi documente mă voiu

servi de următoarea metodă pentru a confunda pe autor. Intâiu, voiu arăta pe scurt care era felul proprietăţei în ţările vecine şi dacă poate fi admisibil că în Moldova a putut fi altminteri.

Al doilea, pe lângă actele şi documentele puţine contimporane, voiu cerceta documentele moldoveneşti pe care le găsim imediat după epoca de care vorbeşte autorul, pentru a vedea dacă acele documente confirmă părerile autorului.

Cu alte cuvinte când voiu arăta felul de proprietate dincolo peste Dunăre în Serbia, dincoace de Dunăre, în Muntenia, în Transilvania, în Ungaria şi în Polonia, adică ţările înconjurătoare şi se va vedea că peste tot locul felul proprietăţei era deosebit de acel pe care pretinde autorul că exista în Moldova şi conform cum cred eu şi toată lumea că a fost acea proprietate, eu cred că cetitorul va fi pus în poziţie a-şi face o idee de verisimilitatea sau neverisimilitatea acelei doctrine a autorului.

Iar, de altă parte, când voiu arăta că documentele posterioare, datei de care vorbeşte autorul numai cu 30—60 de ani, desminţesc în mod formal, fantasticile afirmări a d-lui R. Rosetti şi că ele arată o stare socială şi un fel de proprietate cu totul altele de care susţine acest autor, cred că voiu face cu aceasta proba deplină a inanităţei aserţiunii acestui autor.

Se ştie cât se stabileşte de încet o stare de lucruri socială şi cum tot cu atâta încetineală se schimbă. Când deci vom găsi peste 30—60 de ani, dela epoca de care ne vorbeşte autorul, un alt-fel de proprietate în Moldova, de cât acea preconizată de d. R. Rosetti, nu va mai rămânea nimeni să creadă că în timpul celor 30 sau 60 de ani, felul proprietăţei se schimbase.

Deci conform cu acest program pe care mi-l'am tras, încep.

CAPITOLUL II.

Felul proprietăţei în ţările vecine

I

Aşi putea intitula acest capitol felul proprietăţei în Europa întreagă între veacul al 7-lea şi al 14-lea, atât acest fel era general, universal.

Care era acea proprietate? Toată lumea o ştie. In cursul acelor veacuri, pentru a mă mărgini numai la ele, în Europa domnea regimul marei proprietăţi, proprietatea regală sau domnească, proprietatea clerului—a bisericei, capitulurilor—etc., proprietatea particulară care cea mai mare parte era concentrată în mâna unei clase superioare numită nobili, seniori, boeri, etc., şi numai ca ceva secundar mai exista o mică proprietate în mâna unei clase de mici proprietari.

In acea epocă, ca consecvenţă a acestei stări de lucruri, imensa majoritate a ţăranilor, locuiau pe moşiile regeşti, domneşti, clericale seniorale sau boereşti. Starea acestor ţărani era departe de a fi liberă, ei erau supuşii proprietarilor, le făceau clacă şi le dădeau dijmă din productul solului pe care îl cultivau, plus erau supuşi la o mulţime de obligaţii care le luau în mare parte libertatea. Ţăranii, în imensa lor majoritate nu erau proprietari ci clăcaşi sau iobagi.

Am nevoie să dovedesc aceasta? Ar fi un lucru de prisos. Nu este om cu cunoştinţi măcar elementare care să nu o ştie.

Ar fi destul să ne întrebăm: Cum se poate ca în veacul al 13-lea şi al 14-lea, numai singură Moldova, să aibă un regim de proprietate altul, decât acela, nu a Europei — căci m'aşi duce prea departe — ci un altul de cât a ţărilor inconjurătoare?

Dar e bine ca să arăt care era regimul proprietăţei în ţările vecine şi inconjurătoare, pentru a veni apoi la acela al Moldovei.

In imperiul sârbesc în veacul al 14-lea, dintr'un document a ţarului Ştefan Duşan, aflăm acest regim. Ştefan Duşan face o danie unei mânăstiri. Din actul de danie constatăm că în Serbia era o proprietate împărătească, una a clerului şi una mare nobiliară, iar ţăranii erau aşezaţi pe moşii făcând clacă şi dând dijmă.

Iată o dovadă de proprietatea împărătească şi a clerului. şi particulară.

„Cercetând cu tot consiliul, după opiniunea şi chibzuirea lui, în locul castelului Vişegradu, care aparţine episcupiei de Prizren, de împreună cu satele Povilsko şi Verbicenii, dat'am în schimb acestei episcopie cu învoirea ei şi a tot capitolul său, satul Mlacino şi satul Miloposti şi satul Zaplujanii cu toate hotarele lor, ca să fie aceste sate pentru venitul şi sub autoritatea episcopiei, iar acel castel (Vişegradu) şi cu acele sate Povilsko şi Verbicenii, le-am dat pe seama bisericei împărăţiei mele (celei consacrate archangelilor Mihail şi Gavril) ca să fie grânariu şi pivniţă şi cămară pentru biserică, servindu-i şi drept un turn de apărare“.

Şi mai jos:

„Apoi am mai făcut un alt schimb cu Mladenu al lui Vladoe şi cu mumă sa şi cu tot neamul lor, cari sunt ctitori ai bisericei Ispas, pentru toate satele cu oamenii şi cu pământu şi cu vii şi cu toate

dependințele, câte aparțin acestei biserice în oraș, sau în district, sau ori și unde aiuri, cu voea lor și cu învoire și fără nici o violință, dându-le lor biserica St. Andreiu din (orașul) Ochrida pentru biserica Ispas, sate pentru sate, vii pentru vii, mori pentru mori, și toate câte avusese acea biserică mai înainte". [1])

Din aceste pasaje rezultă, între altele, că Mladenu a lui Vladoe cu muma şi cu tot neamul lor, erau proprietarii a o mulţime de sate, cu drept asupra oamenilor, asupra viilor, asupra pământurilor şi asupra tuturor dependinţelor; proprietatea particulară era în deplină desvoltare, stăpânii puteau vinde moşiile cu satele, puteau să le schimbe, etc.

In Ungaria şi Transilvania.

N'am nevoie să insist asupra felului proprietăţei din Ungaria, pentru cuvântul că vorbind despre cnejii din Transilvania [2]) am arătat cum aproape întregul teritoriu al Transilvaniei, era stăpânit de regi, de voevodul Transilvaniei, capitulurile bisericeşti, precum şi de nobili. Afară de o mică minoritate de cneji ţărani liberi pe proprietăţile lor, restul era aşezat pe proprietăţi particulare, fie ca stăpâni peste cnezate, fie ca simpli iobagi.

Cum că moşiile cu satele care erau aşezate pe ele se vindeau, se schimbau sau se dăruiau, acesta este un lucru în afară de orice discuţie. Să dau totuşi câteva exemple care 'mi vor servi mai târziu.

In 1262 Bela al VI-lea, regele Ungariei dărueşte ostaşului Mircea, o moşie, numită Ujivar, ca recompensă pentru serviciile sale aduse în luptele cu Bulgarii.

In 1263, Ştefan, ducele Transilvaniei hărăzeşte lui Iacob mai multe moşii şi mai multe sate iarăşi drept recompensă pentru serviciile militare:

„in reconpensaçionem serviciorum ipsius comitis Iacobi, dilecti, et fidelis nostri Wolentes grata vicessitudine occurrere Regio

[1]) Arhiva Istorică, Hajdeu, vol. III, pag. 89.

[2]) Pag. 44—58.

cum favore, licet pro modico reputemus quod ad presens agimus ex consilio omnium Barronum, episcoporum, et aliorum prelatorum nostrorum, quasdam possessiones nostras Castrenses, in comitatu de ung exhistentes (sic), videlicet, Scimarn, Rat, Magnum Chepel, et Radich, etc.“

In 1264 Ştefan ducele Transilvaniei hărăzeşte contelui Andrei *trei moşii cu satele* lor, pe apele Mureşului ca recompensă pentru serviciile aduse în lupta cu Tătarii. [1])

Va să zică era o proprietate particulară, pe care sătenii erau aşezaţi sub numire de iobagi.

E de prisos să insist asupra regimului proprietăţei din Polonia, care era acelaş ca şi acela din Ungaria şi celelalte ţări. E destul să amintesc un lucru, cum că din cele întâiu aşezări de cneji români amintite de Tadeu Czaki şi făcute în 1382 şi 1425, rezultă că era în Polonia o proprietate nobiliară, de vreme ce acei cneji se aşează pe asemenea proprietăţi.

Trec acum la Muntenia.

Am arătat că această ţară încă dela începutul veacului al 13-lea aparţinea Ungariei. Care a putut fi regimul proprietăţei în Muntenia? Diploma lui Bela IV-lea (1247) ni-l arată. La acea dată erau patru mari cnezate, adică patru mari concesiuni de teritorii regale, acordate lui Ivan, Farcaş, Linoy, şi Românilor dela Litva. Mai era voevodatul lui Seneslas. Acest din urmă stăpânea pe seama lui teritoriul, deci era stăpânul, peste toţi locuitorii voevodatului. Era proprietarul voevod, asupra a tot ce nu constituia proprietate particulară propriu zis. Ivan, Farcaş, Linoy, nu erau proprietari, căci proprietatea cnezatelor lor aparţinea regelui, dar având concesiunea acelor cnezate pe viaţă, ei se comportau ca adevăraţi proprietari. Locuitorii din acele cnezate atârnau de aceia, locuitorii nu erau liberi nici

---

[1]) Hurmuzachi, Doc. vol. I, part. I, pag. 298—310—323.

proprietari pe pământurile lor, ci iobagi, făceau clacă şi plăteau dijmă.

Acest lucru l'am văzut şi l'am dovedit cu ocazia cercetărei situaţiei cnejilor în Transilvania, cu care ocazie am citat documente din care se vede situaţia dependentă ce locuitorii aveau faţă de proprietarii. [1])

Acelaş regim îl găsim şi sub cei întâiu Basarabi, căci dela început, din cele dintâiu documente care ne-au mai rămas, găsim că în Muntenia exista de mult o mare proprietate boerească sau domnească, iar imensa majoritate a satelor atârnau fie de Domni, fie de marii proprietari pe a căror moşii erau aşezate.

Voiţi o dovadă? Iată un document din veacul al 14-lea, (1399) dela Mircea cel Bătrân, din care extragem următoarele: *„Am bine voit şi ne am îndurat pentru rugămintea şi suplicele respectabililor boeri ai domniei mele* **Baldovin** *logofăt şi* **jupânul Şerban** *şi* **Radu** *al lui* **Stan** *ca satul* **Pulcouţii, închinat de către jupânul Galea monastirii Strugalea,** *templul prea-curatei Maicei Domnului, să-l emancipăm şi domnia mea de oiarit, de porcărit, de albinărit, de găletarit, de vinăriciu, de gloabă, de cai de olac, de boi de cărat, mai pe scurt de toate slujbele şi dările mari şi mici; cari să rămână în folosul acelei monastiri, etc.“* [2])

Existenţa unei mari proprietăţi e dovedită. Jupânul Galea era proprietarul *satului* Pulcouţii, pe care el îl face danie mănăstirei Strugalea. Care era situaţia ţăranilor pe asemenea proprietăţi? Aceea pe care o aveau şi ţăranii din Serbia, Uagaria, Polonia, etc.

Acest lucru rezultă dintr'un alt document a lui Mircea, în care se arată situaţia ţăranilor din satele de pe moşiile domneşti. Domnii puteau hărăzi acele sate cui voiau, şi prin această hărăzire însăşi, dădea donatarului drepturi asu-

---

[1]) Pag. 51 şi celelalte.

[2]) Arhiva Istorică, Hasdeu, vol. III pag. 97.

pra locuitorilor de pe ele, căci îi supunea prin acest fapt la obligaţia de a face clacă şi a da dijmă, noului proprietar[1]).

II

Să venim acuma la Moldova. Şi mă întreb încă odată de la început: Adică de ce Moldova ar fi făcut singură ea escepţie dela regula comună, generală? D. R. Rosetti era dator faţă cu generalitatea regulei felului proprietăţii în toată Europa, să ne arăte aceasta. Şi nu era destul, cum a făcut, ca să spună că Moldova în veacul al 13-lea şi al 14-lea, semăna cu Polonia, cu Boemia, etc., *din epocile primitive de barbarie*, ci să arăte de ce. Invaziunile şi ocupaţiunile barbarilor în cursul veacurilor, nu sunt un argument; de aceleaşi incursiuni şi ocupaţii a suferit şi Muntenia, şi cu toate aceste am văzut că Muntenia avea acelaş regim de proprietate ca ţările vecine. Faptul că Muntenia a atârnat de Ungaria, deci a fost influenţat de acel regat, iar nu este un argument, căci am arătat că şi Moldova a aparţinut coroanei Ungariei. Prin urmare trebuia să se explice de ce singură Moldova a rămas la timpurile primitive în ceeace priveşte desvoltarea regimului proprietăţii, deosebindu-se de Sârbi, Unguri, Poloni, etc.

Dar acest lucru nu putea să-l facă istoriceşte d. R. Rosetti şi atunci s'a mărginit la generalităţi.

Nu putea să-l facă fiindcă toate actele şi documentele timpului sunt contrare părerei sale. Nu exista în Moldova o proprietate boerească, nici familii de mari proprietari, înainte de descălecare? Actul de danie a regelui Ludovic din 1365 prin care dărueşte lui Balk fiul lui Sas, din Moldova, mai multe moşii de a rebelului Bogdan Voevod, pentru servi-

---

[1]) Arhiva Istorică, vol. I, pag. 98.

ciile credincioase ce acel Balk le făcuse regelui în Moldova, o dovedeşte. Balk era de loc din Moldova şi nu era numai singur acolo, ci întovărăşit de părinţi, fraţi şi rude ale sale. Rebeliunea lui Bogdan Dragoş îl face să părăsească acea ţară şi să se refugieze în Maramureş sub ocrotirea regelui. Acesta îi hărăzeşte toate moşiile confiscate dela Bogdan Dragoş. Pentru ce? Pe lângă serviciile credincioase care-i adusese regelui, mai e un motiv şi anume, fiindcă susţinând pe rege şi nevoit să părăsească Moldova, el lasă acolo *moşiile sale* şi alte foloase: **„pro rege sustinendo, terrasque proprias et jura ibidem reliquendo, regem în Ungaria secutus fuerint“.** [1])

Va să zică Balk avea proprietăţi, moşii în Moldova, pe care le părăseşte! Va să zică exista o proprietate mare în Moldova ca şi în celelalte ţări, altminterelea nu s'ar explica cum documentul înainte de descălecare, ne vorbeşte de moşiile lui Balk din Moldova. Cum rămâne atunci cu afirmaţia d-lui R. Rosetti? Dacă în Moldova existau numai sate a căror hotare aparţineau ţăranilor şi cnejilor, cum se face că în schimbul celor perdute în Moldova, regele îi dă altele în Maramureş ca compensaţie? Va să zică acelaş regim de proprietate exista şi în Moldova ca şi în Maramureş? Va să zică erau boeri proprietari mari care posedau sate înainte de descălecare?

Acest singur document sfărâmă întreaga teorie a autorului.

Dar oare exista numai proprietatea mare particulară? Nu. Exista şi proprietatea domnească.

Domnul Jurg Koriatovici în 1374, adică în cei întâiu ani ai înfiinţării principatului Moldovei dăruеşte credinciosului Pan Iacşa Litavor unul din satele domneşti numit Zăr-

---

[1]) Hurmuzachi vol. I, part. II pag. 94.

brăuţii **„a miluit acea adevărată slugă a noastră, sus scrisă cu** *unul din satele noastre* **numit Zăbrăuţii“.** [1])

Va să zică Domnii dela început au un domeniu întins compus din numeroase sate.

Dacă Moldova ar fi fost compusă numai din sate cu locuitori proprietari pe hotarul moşiilor, cum se explică că dela început găsim că există amândouă felurile de proprietăţi, proprietatea boerească şi cea domnească?

Un alt Domn dela începutul descălecărei, Juga Vodă, dăruеşte boerului Brac, pentru bună şi dreaptă slujbă, un loc pe Strahotinul lui Ursie, cu tot venitul, iar documentul determină hotarele acelei moşii [2]).

In 1393 Roman Vodă dăruеşte slugei sale Toader cu fraţii săi, dându-le **„un sat în ţara noastră a Moldovei, pe Suceava“,** determinând hotarul.

Şi să nu mi să zică că aceste din urmă documente sunt după descălecare. Am dovedit cu diploma regelui Ludovic din 1365 că proprietatea mare exista şi înainte de descălecare. Dealtminterelea lucru este indiferent după sau înainte, fiindcă d. R. Rosetti pretinde că aceeaşi stare de lucruri care a fost înainte de descălecare a continuat şi după. Aşa este. Este însă o singură mică nuanţă între autor şi mine: d-sa pretinde că atât înainte cât şi după, nu existau proprietari mari de sate, şi eu îi dovedesc că atât înainte cât şi după descălecare exista o proprietate domnească şi una boerească.

Dealtminterelea ar fi ridicul să se pretindă că ar fi putut fi altminteri, şi că felul proprietăţei s'ar fi schimbat în curs de 30—60 de ani, şi din ţărani absolut liberi, să găsim peste acest timp o proprietate boerească şi pe ţărani clăcaşi.

---

[1]) Foiţă de Istorie şi literatura Iaşi, 1860, pag. 41.

[2]) Ibidem.

Este curios un lucru, cum toate documentele timpului confirmă starea de lucruri pe care o susţin eu, şi nici unul, dar absolut nici unul, nu vine să sprijine părerile d-lui R. Rosetti.

Dacă starea proprietăţei ar fi acea pe care acest autor o susţine, consecvenţa ar fi următoarea: N'am găsi nici un hrisov de vânzare şi de cumpărare de moşii, n'am găsi nici un proces de revendicare de proprietate, pentru că în starea de proprietate pe care o crede că exista d. R. Rosetti, neexistând proprietari de sate şi de moşii, nu puteau să fie nici acte de vânzări şi cumpărări, nici de schimburi, nici de revendicare de corpuri întregi de moşii. In adevăr, ţăranii erau proprietari individuali pe jerebiile lor, iar cneazul pe două, cel mult trei jerebii, restul era în devălmăşie. Putea un ţăran să vândă o moşie întreagă cu tot hotarul ei? Putea un boer să cumpere o moşie întreagă? Căci cumpărând sau vânzând o moşie întreagă cineva, ar fi vândut lucru altuia, ţăranii fiind stăpâni pe o parte din moşie, pe rest devălmaşi.

Ce ar trebui să întâlnim în acte? Simplu numai vânzări de jerebii. Ce întâlnim în realitate în veacul al 14-lea şi al 15-lea? Nici o vânzare de jerebii, ci numai vânzări de corpuri întregi de moşii, sau hărăziri din partea Domnului de moşii mari cu întregul hotar al lor.

La începutul veacului al 15-lea nu exista proprietate particulară? Nu existau vânzări de moşii între particulari, sau schimburi, sau cesiuni? Iată un document dela Alexandru cel Bun (1431) care dovedeşte contrariul şi care sună astfel:

„Alexandru Voevod din mila lui Dumnezeu Domn al Moldovei, facem cunoscut prin această carte a noastră, cum că numitul Elias pornise proces înaintea noastră în contra lui Gheorghiu, iar Gheorghiu fusese condamnat ca să plătească gloabă. Pentru a plăti această gloabă şi să se achiteze de dânsa, acel Gheorghiu înaintea noastră au dat

lui Balotă şi Onciul, slujbaşii noştri, o parte din satul său Tamrtasincior[1]".

Iată-l pe numitul Gheorghe posedând un sat întreg numit Tasincior, din care vinde lui Balotă şi Onciul o parte din el, pentru ca să plătească gloaba la care fusese condamnat, către Elie.

Dacă Gheorghe n'ar fi fost proprietar pe întregul hotar al satului, ar fi putut vinde jumătate din el? Şi dacă n'ar fi existat proprietăţi cuprinzând moşii şi sate, Alexandru cel Bun ar mai fi confirmat asemenea vânzare? Pe moşia lui Gheorghe era un sat. Dacă sătenii ar fi fost proprietari, ar fi putut el să le vândă părţile? Şi să nu mi se spună că asemenea vânzări se fac şi sub regimul de clăcaşi a ţăranilor, sub care regim totuşi am arătat că aceştia aveau o posesiune ereditară, asupra caselor, grădinilor, curăturilor, etc., şi că prin urmare ceeace se putea face sub regimul clăcei, s'a putut foarte bine face sub regimul pe care'l preconizează d. R. Rosetti.

Nu. Este o mare deosebire. In regimul clăcăşiei, stăpânul este nudul proprietar, el este stăpânul pământului, suferind numai un drept de folosinţă a locuitorilor asupra unei părţi din moşii, prin urmare el poate vinde moşia întreagă, o vinde, nefiind nici nevoe să se mai vorbească de drepturile de folosinţă ereditară a locuitorilor.

Un exemplu va lămuri chestia.

Sub codul Calimah şi Caragea, embaticul sau bezmenul erau recunoscute ca contracte valabile. Ce era un embaticar? Un posesor perpetuu a folosinţei unei case sau a unui pământ, în schimbul unei plăţi anuale regulate făcute proprietarului. Proprietarul putea să vândă locul cu embatic, fără a mai vorbi chiar de drepturile embaticarului. Pentru ce?

---

[1]) Ibidem pag. 39.

Pentru că el era nudul proprietar. El vindea nuda proprietate şi veniturile dela locurile cu embatic.

Iată de ce în tot timpul regimului clăcei şi a dijmei, proprietarii au putut să vândă moşiile lor.

Din contră, pe moşiile răzăşeşti şi de moşneni, fiecare era proprietar indiviz pe o parte din moşie. Pe astfel de moşii erau d. ex : 20 sau 30 de proprietari, adică câţi răzeşi se aflau. Putea un răzeş să vândă întreaga moşie ? Evident că nu. Fiind că el nu era proprietar decât numai pe o parte, iar dreptul lui de stăpânire era îngrădit de drepturile de stăpânire şi de proprietate a copărtaşilor lui.

Aşa cum d. R. Rosetti susţine că exista proprietatea înainte de descălecare şi chiar după, situaţia locuitorilor şi a satelor era aceea pe care o găsim mai târziu numai la răzeşi şi moşneni, fiindcă, susţine d-sa, fiecare ţăran era proprietar pe o jerebie şi devălmaşi pe restul moşiei.

După cum un răzeş nu ar fi putut să vândă întregul trup al moşiei, fiindcă nu-i aparţinea, tot aşa un sătean din sistemul d-lui R. Rosetti n'ar fi putut niciodată vinde mai mult decât jerebia sa.

Fiind aşa, când Gheorghe vinde jumătate din satul şi moşia Tasincior, lui Elie, iar Alexandru cel Bun, confirmă vânzarea, înseamnă că Gheorghe era stăpân pe toată moşia, înseamnă că sătenii nu erau stăpâni ci erau simpli clăcaşi şi dijmari cum susţin eu, în care caz Gheorge putea să vândă întreaga moşie şi era natural, respectând implicit drepturile de folosinţă a locuitorilor asupra caselor, viilor, locurilor de arătură.

Proprietarul avea, în schimbul folosinţei acordate locuitorilor, dijma şi claca, iar pe restul moşiei, pe păduri, ape, mori, pământ arabil, etc., el era stăpân absolut, fără nici o rezervă şi fără nici o condiţie.

Dar cneazul, admiţând că era un cneaz pe moşia lui

Gheorghe, ce situaţie putea să aibe? Era un simplu clăcaş ca toţi ceilalţi locuitorii, fruntaş dacă voeşti, judecătorul satului dacă voeşti, dar clăcaş ca şi ceilalţi clăcaşii, adică neposedând nici un fel de proprietate pe moşie, şezător pe moşia altuia, precum era cneazul în Transilvania şi în Galiţia.

Iată cum îndată ce analizezi serios situaţia pe care cele întâiu acte şi documente ne arată, vezi că sistemul d-lui R. Rosetti nu se poate în nici un chip susţinea.

CAPITOLUL III

Felul proprietăţei în cele întâiu veacuri după descălecare, după d. R. Rosetti.

I

Din cele arătate până acuma, autorul iese îndrăzneţ în clădirea teoriei sale, relativ la epoca care a precedat în Moldova descălecarea, cu toate că puţinele documente care există i'o dărâmă cu totul. Totuşi o lipsă mare de documente şi acte putea să-l facă îndrăzneţ. Servindu-se cu analogii dela cnejii din Galiţia a căror organizaţie o denaturează, recurgând la exemple dela alte popoare din viaţa lor de barbarie, lăsând de o parte tot ce se putea cunoaşte despre Moldova în veacul al 13-lea şi al 14-lea, d. R. Rosetti a putut să făurească viaţa politică şi socială antiistorică a Moldovei.

Pentru un spirit aventuros, lipsit de orice disciplină mentală, toate aceste sunt circumstanţe atenuante.

Când însă d-sa intră în epoca istorică, în care întâlneşte acte şi documente destul de numeroase şi totuşi perzistă a susţinea că starea de lucruri pe care o descrisese, ca având loc înainte de descălecare, continuă totuşi şi după constituirea Moldovei în principat şi aceasta cu nesocotinţa şi dispreţul actelor şi faptelor istorice, atunci acest autor

nu mai are nici o scuză. Evidenţa e prea contra afirmărilor sale şi fiindcă nu pot să-i bănuesc buna credinţă, trebue să-mi explic această orbire până la fanatism printr'o dispoziţie a spiritului său care e lipsit de orice element de discernământ şi de critică în asemenea materie. Căci cum poţi să-ţi explici că d. R. Rosetti nu ţine seamă de documente sau le tălmăceşte într'un mod aşa de fantastic, în cât atinge copilăria?

Căci în adevăr, autorul ne spune foarte serios că încă vre-o două sau trei veacuri chiar, ţăranii continuă a fi proprietari pe moşiile pe care erau aşezaţi, că proprietate mare boerească continuă a nu exista, că cel mult să face numai o simplă schimbare de formă, boerii luând prin sate locul cnejilor fără să devie proprietari decât pe două sau trei jerebii, iar prin numeroasele acte de danie ale Domnilor, date în favoarea slujbaşilor şi credincioşilor lor, Domnii nu acordă acelora decât numai atribuţiile pe care cnejii le avusese înainte de descălecare. Dar să citez textual căci mă tem că cetitorul să nu mă creadă pe cuvânt.

„Dar în Moldova dinainte de întemeierea Domniei şi chiar în întâiele Domnii, pământul pe care locuiau locuitorii satelor n'avea stăpâni. Deci ei nu aveau cui să plătească pentru folosinţa acelui pământ, dar dela Dumnezeu, de care se folosise şi strămoşii lor în curs de atâtea veacuri".

„Ocârmuitorul lor, fie ereditar (cneaz), fie vremelnic (jude sau vataman) percepea dela dânşii într'adevăr dări, dar aceste dări se dădeau pentru judecie, nu pentru chiria pământului asupra căruia ocârmuitorul, deşi se folosia de o parte poate mai însemnată decât sătean ul, n'avea vre-un drept mai mare decât el. Nu este doară nici măcar umbră de urmă ca în Ungaria cnejii români să fi fost proprietari ai solului înainte de cucerirea ungară. Numai de judecie dăm acolo ca şi la noi, **nici cum de vre-un feliu de proprietate".**

Iar la pag. 224—225, mai cetim:

„Că ast-fel s'a **urmat până târziu după întemeierea Domniei nu face nici măcar umbra unei îndoieli.** *Şi apoi, orice judeţ era bu-*

curos să se facă cât de multe semănături pe jireabiile nelocuite ale hotarului sau chiar şi pe rezerva lui, el având a se folosi de dijma roadelor. Invoirea stăpânului era subînţeleasă în vechime, nime nu se gândia s'o ceară, **doar pământul nu era al lui, ci al obştiei satului".**

Şi până când durează acest sistem de proprietate ţărănească ?

La pag. 145—146 ne răspunde.

„Nici Bogdan, nici urmaşii lui nu s'a gândit la vre-o ştirbire a drepturilor poporului, la vre-o îngreuiere a stării lui. **De altmintrelea documentele ni dovedesc cu prisosinţă că nici o schimbare efectivă n'a avut loc în raporturile ţărănimii cu pământul până la mijlocul veacului al 18-lea".**

Şi ştiţi care este dovada pentru d. R. Rosetti că ţăranii sunt şi rămân proprietari pe moşii până în veacul al 18-lea ? Iată-l:

„Obiceiul românesc, pomenit de uricul din 1447 citat mai sus, ca legiuirea în vigoare în ţară, **era cu bună samă singurul regim care, atâta înainte de Alexandru cel Bun cât şi în vremea lui, ocârmuia raporturile între sătean, judeţ şi pământ".**

Acest document de care am vorbit nu e de la Petru Aron cum afirmă d. R. Rosetti, nici din 1447, ci a unuia Ştefan Vodă din 1444, apropo de un ţigan liberat. Dar fiind că lucru arată mentalitatea autorului, 'l voiu cita din nou ca să vadă cetitorul cu câtă superficialitate, cu câtă inconştienţă aproape, autorul se serveşte ca de dovezi, de acte care n'au nici o relaţie.

„Cu mila lui Dumnezeu noi Ştefan Voevoda Domn pământului Moldovei. Facem sciut şi cu această foaie a noastră că bine voi Domnia mea, cu a noastră bună voire, şi cu curată şi luminată inimă, şi cu toată noastră bună voire şi dat-am tot sfinţitului Mitropolit Kir Calist al Romanului, un tătar, anume Pascu, din Tătarii noştrii dela Neamţ, şi cu familia lui, şi cu averea lui, şi cu toată marfa lui, ori câtă are, să fie lui uric nestricat nici odată în viac. Iară după moartea lui (Mitropolitului) sau îl va lăsa bisericei, sau îl va da cuiva, sau îl va libera. Elu (Mitropolitul) este volnic. **Iară la aceea noi nu avem treabă, nici amestic. Dacă îl va ierta (libera), el tătarul unde va vieţui în pământul nostru, acolo să vieţuiască slobod, pe legea**

românească. *Iară despre robie nimeni să nu cuteze ai pomeni, şi să nu poată a-l duce. Iară la aceasta este credinţa Domniei mele, a lui Stefan Voevod, şi credinţa boierilor noştri".* [1])

Fiindcă Ţiganii desrobiţi deveneau liberi după legea românească, apoi d. R. Rosetti conchide că ţăranii erau proprietari liberi, pe moşiile Moldovei lipsiţi de ori ce fel de stăpâni de moşii!!!

Cetitorii au trebuit să observe o mare enormitate a autorului, în una din citaţiile ce a făcut. Iat-o: **„Dealtminterelea documentele ne dovedesc cu prisosinţă că nici o schimbare efectivă n'a avut loc în raporturile ţărănimii cu pământul, până la mijlocul veacului al 18-lea".**

Cu alte cuvinte după autor, documentele ne dovedesc cu prisosinţă că ţăranii au fost proprietari pe moşii până la 1750!!!

Faţă cu asemenea afirmare trebue să iei un aer trist şi să respectezi boala d-lui R. Rosetti, căci nu ne mai aflăm înaintea unei teorii sau a unei păreri, ci înaintea unei boale.

Am dovedit că încă dinainte de întemeierea principatului Moldovei şi chiar după aceea, exista o proprietate boerească şi domnească.

Ceeace e mai surprinzător, este că însuşi d. R. Rosetti recunoaşte acest lucru cu prisosinţă, recunoaşte că Domnii aveau proprietăţi şi chiar că mulţi particulari posedau numeroase sate.

Iată în adevăr ce zice la pag. 131:

„Atât Bogdan cât şi fiul să Laţcu vor fi lăsat stăpânirea teritorială în starea în care o găsise, mulţumindu-se să iea ca domneşti locurile pustii, satele care aparţinuse familiei lui Sas şi partizanilor prea compromişi ai fostului Voevod, precum şi acele atârnând de târguri. De altminterelea puterea lor nu va fi fost încă bine aşezată în toată ţara; tot Ureche ne spune că, sub Bogdan, fosta-au Domnia ca ca o căpitănie, ceeace iarăş pare foarte probabil".

---

[1]) Cronica Romanului, Melhisidiec, vol. I, pag. 113.

„Dar Iurg Coriatovici era membru al unei familii domnitoare în a cărei țară stăpânirea pământului nu se mai baza pe simple drepturi ab antiquo, ci pe acte in regulă emanând din cancelaria domnească. Este deci foarte probabil că el a vrut să introducă acelaș obiceiu și în Moldova.

„Insă, din scurta lui Domnie, ni s'a păstrat un singur act, acel dat la Bârlad în ziua de 3 Iunie 1374 și prin care hărăzește lui Iacșa Litavoiu, spre a răsplăti vitejia lui în lupta cu Tătarii, la Vlădița, pe Nistru, două sate pe Zăbrăuți al căror nume nu-l arată.

„Mai sunt publicate încă patru urice din veacul al 14-lea, două dela Roman Vodă, date unul la 30 Martie și celălalt la 18 Noembrie 1393 și două dela Iuga al 2-lea, întâiul fără dată, iar al doilea din 28 Noembrie 1390. Toate au de obiect o hărăzire de sate pentru răsplata slujbelor făcute de către donatar Domnului donator".

„Pe lângă aceste patru acte s'au mai dat și altele anterioare Domniei lui Alexandru cel Bun. Dintr'un document din 7 Ianuarie 1407, emanând dela Mitropolitul Iosif al Moldovei al cărui original se păstrează la Arhiva Statului, reiesă că Petru Mușat a hărăzit mânastirii Neamțului două sate și o vie".

„Am văzut și vre-o trei copii de pe acte din domnia lui Ștefan I, dar cari nu prezintă destule garanții de autenticitate spre a putea pune temeiu pe ele".

„Uricile relative la stăpâniri teritoriale devin numeroase dela urcarea în scaun a lui Alexandru cel Bun înainte".

Mai mult, autorul la pag. 163 chiar ne arată în detail o lungă listă de proprietari care posedau câte 2—3 câte 6 sau până la 25 de sate, și le posedau în calitate de *stăpâni*. Cuvântul este al d-sale, nu al meu. Voiu reproduce numai stăpânii posedând mai multe sate, numai din veacul al 14-lea și al 15-lea.

Iată ce zice autorul într'o lungă notiță.

„Am văzut pe Iuga Coriatovici, la 3 Iunie 1374, hărăzind lui Iacșa Litavoiu **două sate** *pe Zăbrăuți".*

„30 Martie 1392, Roman Voevod, hărăzește lui Ianoș Viteazul **trei sate** *pe Siret (Hasdeu,* **Arhiva istorică** *I, pag. 18).*

„Țiban stăpânea cel puțin **patru sate:** *Țibăneștii care cu bună samă este întemeiat de el, Gârbovățul (pe urmă Vovrieștii) și alt sat la gura Crasnei (1399, Noembrie 8. Ghibănescu, Ispisoace și Zapise. p. I) și Băicăuții (Ibid. p. 29).*

„Dar Vameşul stăpânia, la Vaslui, **şase sate** *(1400 Fevruarie 11 Tanoviceanu,* **Formaţiunea proprietăţei fonciare în Moldova în Prinos Sturdza, p. 416).**

„Mihaiu Popşa stăpânea cel puţin satele Scorţeştii şi Păuceştii. (Ibidem).

„Jurj Ungureanul stăpânia pe lângă satele a căror nume este şters, **patru sate** *la Turluiu (1409, Ianuarie 28, Academia Română, Peceţi).*

„Domoncuş Stolnicul cu cei doi fraţi ai săi stăpâniau **şase sate** *pe Oituz (1410. Acad. Rom. LXIII, 221).*

„Ion Jumătate stăpânia cel puţin **trei sate** *pe Siret şi pe Jijia şi vedem pe fii săi împărţindu-le (1410, Iulie 6, Acad. Rom. mss., 237, pag. 545)".*

„Toader Pitic stăpânia **trei sate,** *din cari* **două cu câte două judecii,** *(1414, August 2 I. Bogdan.* **Despre cnejii români, p. 11***).*

„Batin stăpânia **trei sate** *pe Putna (1423, Martie 12 Academia Rom, XLVI, 15).*

„Sinata stăpânia **trei sate:** *pe Zeletin, pe Frumuşel, şi pe Tutova (1428, Iulie 24, Uricar. II ed. II, p. 252).*

„Oană Portăriul stăpânia **şase sate,** *din care* **unul cu două judecii,** *pe Bârlad şi pe Prut (1435 August 24, Acad. Rom. Peceţi, 3).*

„Mihail Sângaciu stăpânia **şase sate şi mai multe locuri de pustiu** *pe Tutova, Jimila, şi Sirăvăţ, precum şi la Chigheciu (1436, Iunie 13. Acad. Rom, XL, 2).*

„Petru Ungureanul stăpânia **patru sate** *în câmpul lui Dragoş la Blăgeşti, pe Bistriţa. (1436, Iunie 24, Ghibănescu, Op. cit., p. 9.)*

„Ivan Porcu stăpânia **două-zeci şi cinci de sate** *ce i le vedem confirmate prin uricul lui Petru Aaron din 21 Iulie 1448. (Academia Rom. Peceţi, 7)".*

Iu urma acestor două citaţii ar trebui ca să închid discuţia cu autorul, căci afacerea e terminată şi judecată. D. R. Rosetti îşi distruge singur cu desăvârşire teoria.

In adevăr, să susţii sute de pagini sub toate formele, că satele nu aveau stăpâni, că locuitorii erau proprietari pe o parte diviză, iar pe rest în devălmăşie, să afirmi că cnejii erau singurii mai mari în sate, în calitate numai de ocârmuitori şi de judecători, că nu exista proprietate nici boe-

reasca nici domnească, fiindcă aceste două feluri de proprietăţi erau incompatibile cu ceeace arată autorul, şi după ce ridici cu atâta greutate o asemenea stranie clădire socială, să vii, pe de altă parte, tu singur şi să citezi acte şi documente care dovedesc că încă din veacul al 14-lea, exista o proprietate domnească şi una boerească, că Domnii hărăzeau o mulţime de sate din domeniul lor şi că erau boeri care stăpâneau câte 5—6 până la 25 de sate, mi se pare că contradicţia e aşa de flagrantă, încât dacă n'aşi ştii că autorul vorbeşte serios, aşi crede că a făcut o simplă glumă de prost gust ca să-şi bată joc de cetitor.

Cum? Satele având *stăpâni?* Mai multe sate âvând acelaş *stăpân?* Eu ştiam până acum din cartea autorului că satele aveau numai ocârmuitori şi judeţi şi mai ştiam că boerii să substituesc prin satele unde sunt locurile vacante de cneji, exact în aceleaşi atribuţii! Eu mai ştiam, cetind pe acest autor, că satele în Moldova erau libere ca aerul, fără proprietari, şi de odată văd că ele au stăpâni, şi încă câte 10—25 sate au acelaş stăpân!

Cu privire la Domni, eu îi văd comportându-se în actele lor de danie, întocmai ca şi regii Unguri sau Poloni, sau oricare alt suveran din Europa, hărăzind sate cu întregul lor hotar, credincioşilor şi slujbaşilor lor.

Şi atunci cetitorul este în drept să întrebe: Ce năzdrăvănie o mai fi şi aceasta? Trebue să presupui autorului destulă logică, ca să nu să pună el singur, cu ştiinţă în contradicţie. Este prin urmare o absenţă intelectuală. Trebue să fie o rătăcire care să-l facă pe d. R. Rosetti să nu vadă contradicţia, ci din contră acte şi documente care sunt contra sa, să le ia ca fiind în favoarea teoriel d-sale. Cazuri de aceste se întâmplă la autori orbiţi cu desăvârşire şi preocupaţi de o ideę fixă, în cât văd în actele cele mai contrazicătoare celor ce susţin, acte sprijinitoare.

Care este misterul acestei stări sufleteşti a autorului? Şi cum explică şi aplanează contradicţia flagrantă? Cum potriveşte d-sa starea descrisă a satelor din Moldova, libere, compuse din ţărani proprietari, cu existenţa netăgăduită — fiindcă o recunoaşte d-sa singur — a unei proprietăţi domneşti care se întindea peste o mulţime de sate, şi a unei proprietăţi particulare boereşti de boeri, din care unii aveau dela două până la 25 de sate?

Pentru a înţelege explicaţia pe care o dă autorul şi punerea în concordanţă a unor fapte care se lovesc cap în cap, trebue să te desbraci de modul obicinuit de a ceti documentele, trebue să lepezi semnificaţia normală a cuvintelor, trebue să renunţi la sensul obicinuit a terminologiei actelor şi documentelor şi să adopţi împreună cu autorul, un nou fel de a ceti şi de a înţelege — înţeles pe care nu-l întâlneşti în nici una din literaturile documentare din Europa — şi după ce te vei desbrăca şi lepăda complect de sistemul normal şi de bun simţ de a ceti documentele şi te vei pune în capul şi felul de a vedea a d-lui R. Rosetti, atunci şi numai atunci nu vei găsi nici o contradicţie în sistemul său.

Să arăt mai de aproape acest lucru.

Când zicem că un boer avea mai multe sate, sau că el era stăpân pe mai multe sate şi moşii, ce putem noi cestelalţi să înţelegem, după sensul de sute de ani, pe care îl au neschimbat, cuvintele de *stăpân de moşie* sau *de sat?* Evident că trebue să zici că acel boer era proprietarul moşiei şi a satului cu tot hotarul lui, aşa cum în documente ni se spune. Eroare, mare eroare, după d. R. Rosetti. Trebue să înţelegem că acel boer nu era proprietarul moşiei, decât cel mult asupra a trei jerebii, iar sub cuvântul de *stăpân* trebue să înţelegem că el nu avea alt drept asupra moşiei şi satului, decât dreptul de *judecie.*

Alt exemplu:

Cunoaşte toată lumea ce însemnează un act de danie precum şi definiţia cuvântului de *danie*. *Dania* este un act juridic prin care dăruitorul se desbracă în favoarea dăruitului, de o proprietate a sa, transmiţând-o întreagă şi neştirbită, din însuşi momentul daniei, donatarului şi succesorilor săi.

Ei bine, aceasta este o eroare, după autorul în chestie. In actele Domnilor noştri, de danie, din veacul al 14-lea, al 15-lea, 16-lea şi al 17-lea, dania nu însemna acest lucru, ci cu totul altceva. Când un Domn hărăzea unui boer o moşie şi un sat, cu întreg hotarul, asta însemna că-i dăruia numai dreptul de *judecie*, adică acela de a judeca şi a ocârmui pe săteni şi nimic altceva!!

Mai mult. După capul nostru al tuturor, cineva într'un act de danie, ca să ştie ce dărueşte donatorul, să uită la conţinutul expres a actului, la ceeace donatorul spune în vorbe şi în fraze că dă, iar despre lucrurile de care donatorul nu vorbeşte, este admis în genere, că asemenea lucruri nu le dărueşte, afară numai de cazurile în care asemenea lucruri sunt o consecvenţă inevitabilă a celor exprimate în cuvinte. Şi aici după d. R. Rosetti, este o mare eroare. Când cetim un act de danie să nu ne uităm la ceeace donatorul spune lămurit, clar şi precis, nici la drepturile pe care el le conferă în mod expres donatarului. Asemenea lucruri trebue să le nesocotim, să le socotim ca nescrise. Cum trebue deci să cetim după d. R. Rosetti, actele? Să le complectăm mai întâiu în redacţiunea lor şi să punem cuvinte şi dispoziţii care nu există în act, dar care trebue să le admitem *că sunt subînţelese*, şi din asemenea dispoziţii subînţelese, să facem principala dispoziţie a daniei. De exemplu: Iei un act de danie domnesc, în care se vorbeşte de toate, numai de *judecie* nu. Domnul dă boerului o moşie cu tot hotarul moşiei, pe care îl descrie minuţios, moşia o dă pe vecie lui şi suc-

cesorilor, spunând că donatarul se va bucura de toate veniturile moşiei şi nu vorbeşte nimic de dreptul de *judecie*. Ei bine, ştiţi cum trebue să cetim acest document? Cum că Domnul hărăzeşte boerului numai dreptul de *judecie* asupra satului, care drept *este subînţeles*.

Se înţelege că cu asemenea procedeu poţi să scoţi totul şi toate din documente, poţi împăca toate contradicţiile, poţi clădi tot felul de organizaţii sociale şi nesocoti pe cele care rezultă din acte.

Acesta este procedeul pe care îl întrebuinţează d. R. Rosetti ca să împace contradicţia flagrantă pe care am semnalat-o şi să susţie, în contra actelor şi documentelor din veacul al 14-lea, al 15-lea, al 16-lea şi al 17-lea, că ţăranii continuă a fi proprietari în aceste veacuri, că moşiile le aparţineau lor, că Domnii hărăzeau numai dreptul de judecie, şi că boerii nu se bucurau pe la satele care li se hărăzeau, decât numai de atribuţiile foştilor cneji.

Dar cititorul poate să creadă că eu glumesc sau exagerez, atribuind autorului asemenea idei extravagante?

Să citez textual pentru a se convinge.

Este un paragraf (pag. 144) întitulat: *Domnii hărăzeau sau întăreau nu proprietatea, ci judecia.*

Mi se pare că însuşi acest titlu este suficient, pentru ceeace am afirmat. Dar să intru mai în detailiuri.

Autorul îşi pune întrebarea dacă dania sau întărirea unui sat sau unui loc pustiu, făcută prin ordin domnesc, cu dreptul de moştenire, constituia pentru donatari sau urmaşii lui, o proprietate? Şi autorul răspunde, da, în principiu, adăugând însă:

„Dar această proprietate era departe de a fi un alod sau un dominium în înţelesul dat acestui de pe urmă cuvânt de dreptul roman. Era mai puţin decât un alod, căci acel hotar era grevat de dreptul de folosinţă al oamenilor cari locuiau pe dânsul. Era mai mult decât un alod, căci de acea stăpânire era legată judecia satului aflat

pe acel pământ, judecie care alcătuia tocmai obiectul de căpetenie al stăpânirii întărite sau hărăzite".

De ce această proprietate nu era un *dominium* în înţelesul dreptului roman? Pentru că ne răspunde, acel domeniu era grevat de dreptul de folosinţă a oamenilor care locuiau pe dânsul.

Aici autorul sau e confuz sau nu-şi dă seama de înţelesul cuvintelor.

Dreptul de folosinţă nu ştirbeşte ideea proprietăţei a dominiumului, proprietarul rămâne tot proprietar, pe fond. Un domeniu pe care era odată embaticari, nu înceta de a fi proprietatea stăpânului, de asemenea şi o moşie pe care erau clăcaşi care se bucurau de folosinţa unei părţi din ea, cu aceasta nu devenea proprietatea clăcaşilor. Dacă d. R. Rosetti înţelege prin dreptul de folosinţă a ţăranilor ştirbirea care se aduce proprietarilor în facultatea de a dispune de folosinţa întregei moşii, atunci are dreptate. Ţăranii clăcaşi aveau un număr de drepturi pe pământul proprietarului, din care acela nu-i putea scoate.

Acest lucru însă înţelege d. R. Rosetti? Nu. D-sa înţelege că hotarul moşiei era grevat de dreptul de proprietate a oamenilor care locuiau pe dânsul. Acest lucru îl spune în Carte de mai multe ori. Să-l reamintesc.

La pag. 114, cetim: „*Faptul că întregimea hotarului fiecărei aşezări fusese a obştiei sătenilor, mi se pare că reiese pe deplin din considerațiile expuse mai sus combinate, etc*".

La pag. 115: „*Dar în Moldova înainte de întemeierea domniei şi chiar în întâile domnii, pământul pe care locuiau locuitorii satului, n'avea stăpâni*".

La aceeaşi pagină mai jos, arătând că cnejii din Moldova erau întocmai ca cei din Ungaria, ne spune: „*Numai de judecie dăm acolo ca şi la noi, nici cum şi de un fel de proprietate*".

Ideea răsare mai clar din următorul pasaj dela pag. 146.

„Cnejii ocârmuiau satele lor din moşi şi strămoşi şi exercitau autoritatea lor de judeţ pe tot hotarul aparţinând satului“.

Acum cred că cititorul a înţeles cé înseamnă la d. R. Rosetti dreptul de folosinţă a oamenilor pe o moşie; înseamnă dreptul de proprietate a oamenilor pe acea moşie.

Prin urmare, când Domnii hărăzeau un sat, o moşie, etc., ceeace hărăzeau ei era departe de a fi un dominium în înţelesul dat acestui cuvânt din dreptul roman.

Iată deci pe proprietari reduşi la nimic. Ei nu sunt stăpâni reali pe nimic, ne zice d. R. Rosetti. Hotarul satului îl stăpânesc ţăranii, cu dreptul de proprietari. Ei posed sate, 2—3 până la 24 de sate, dar această posesiune din punct de vedere a proprietăţii, este nulă, în cazul cel mai bun, ineficace.

Şi cu modul acesta autorul împacă teoria sa cu numeroasele documente pe care le întâlneşte şi care arată că satele erau ale numeroşilor boeri stăpâni.

Acuma întreb pe cetitor: Văzut-au undeva în lume acest fel de proprietate? Poate autorul să-mi dea un exemplu măcar a următorului fel de proprietate: Cineva e proprietar pe o moşie şi un sat, îl poate transmite moştenitorilor, îl poate vinde, îl poate schimba; dar el nu are dominium peste nici o parte din hotar, căci hotarul nu este al lui ci al locuitorilor de pe ea; el nu are dreptul de folosinţă, de cât foare redus asupra câtorva lanuri, căci atât proprietatea cât şi folosinţa este a ţăranilor. El poate vinde, dar în realitate nu vinde nimic, decât cel mult trei jerebii, şi dreptul de judecie; restul nu-i aparţine. El are stăpânire asupra satului, dar acea stăpânire nu-i conferă nici un drept asupra pământului. Proprietatea lui e nominală, inoperentă şi ineficace, este proprietar cu numele căci nu poate să uzeze şi să abuzeze de proprietatea sa în sensul dreptului roman.

Dacă cetitorul a auzit sau a aflat ceva de o asemenea

proprietate, să bine-voiască să-mi semnaleze această pasăre rară.

Dar atunci, ce foloase trage un asemenea proprietar, din o asemenea proprietate? S'ar părea că autorul îşi bate joc de ideea proprietăţii, reducând-o la o simplă păpuşerie.

Domnul R. Rosetti ne spune în fine, că singurul folos real pe care un proprietar îl trăgea din stăpânirea unui sat sau a unei moşii, era dreptul de judecie asupra satului aflat pe acel pământ. *„Judecie care alcătuia tocmai obiectul de căpetenie al stăpânirei hărăzite sau întărite“*.

Va să zică toată proprietatea cuiva se reducea la dreptul de a judeca pe locuitorii de pe moşia peste care chipurile era stăpân şi la acela de ocârmuitor!!

Incă odată, ar putea autorul să-mi arăte un singur exemplu de o asemenea proprietate? De o proprietate în care proprietarul să nu aibe nici un drept asupra pământului? Este ceva fenomenal.

Eu ştiam şi istoria proprietăţii din Europa şi mai la urmă acea din toată lumea, ne arată că dreptul de proprietate absolut asupra unui teritoriu, atrăgea de multe ori şi dreptul de judecată a proprietarului. Sunt mulţi autori care explică faptul că în Franţa proprietarul avea dreptul de juridicţie asupra ţăranilor, derivându-l ca un atribut asupra stăpânirii pământului [1]).

Fiind proprietarul pământului, stăpânul devenea şi judecătorul locuitorilor, un drept dădea naştere celuilalt. Este un mod de a privi şi de a judeca dreptul de juridicţie. In tot cazul este un fapt netăgăduit că proprietarul în senzul dreptului roman, adică acela care poseda dominium, se întâmpla foarte adesea ca să fie şi judecătorul.

Dar n'am auzit nici n'am văzut felul proprietăţei d-lui R. Rosetti. Eşti stăpân pe o moşie şi un sat, această stă-

---

[1]) Vezi Henry Sée.

pânire nu-ţi dă nici un drept de proprietate, proprietatea e a ţăranilor. Cu toate aceste, fiindcă eşti stăpân nominal, decurge pentru tine şi dreptul de a judeca pe ţărani. Eu înţeleg în sistemul obicinuit în evul mediu în toată lumea, ca proprietarul să fi fost şi judecător. Dar nu înţeleg ca cineva fără să fie şi proprietar, să fie judecător fără să fie funcţionar domnesc sau regal. In acest caz de ce se leagă dreptul de juridicţie? Cum îl are şi îl capătă stăpânul? Proprietar peste pământul moşiei nu e, sunt ţăranii. Va să zică dreptul de juridicţie nu-l poţi lega de dreptul asupra pământului. Asupra acestuia au ţăranii folosinţa complectă, ei au uzul fructul şi proprietatea întrunite în ei. Atunci ce explicaţie să dai dreptului de judecie pe care autorul ne spune că era **tocmai obiectul de căpetenie a stăpânirei moşiei?**" Absurditatea concepţiunei o poate vedea şi un copil.

Aveam dreptate mai sus când ziceam că trebue să ne dezbrăcăm de toate ideile noastre consacrate de veacuri. pentru a intra în concepţiunea extravagantă a acestui autor!

Aceste ni le spune d. R. Rosetti, pentru satele şi moşiile pe care boerii sau alţii le aveau căpătate, nu prin domnie domnească, ci prin celelalte mijloace de achiziţiune.

Ia să vin acuma la proprietăţile particulare, câştigate prin hărăzire din partea Domnului, din domeniul săud anesc.

Ce hărăzeau Domnii prin numeroasele lor urice din veacurile 14-lea, 15-lea, 16-lea, aşi putea merge până la al 18-lea, căci aşa ne spune autorul? Am văzut din titlul paragrafului: Domnii hărăzeau nu proprietatea ci judecia, ne răspunde autorul.

Dar să citez întregul pasaj: „*Primele danii şi primele întăriri n'au avut nici cum scopul să modifice ceva la regimul în fiinţă până atunci, ci numai acel de a inchezeşlui mai bine drepturile de până atunci, la cari se adaose poate năzuinţa de a spori veniturile Visteriei domneşti prin taxele ce se încasau pentru eliberarea uricilor*".

„Cnejii ocârmuiau satele lor din moşi şi strămoşi şi ei îşi exercitau autoritatea lor de judeţi pe tot hotarul aparţinând satului. Când Domnul zice, că dă cutărui un sat cu tot hotarul şi cu tot venitul, este vederat că nu-i trecea prin gând, nici lui nici donatarului, că uricul conferă alte drepturi şi alt venit decât acele obişnuite, atribuite fiecărui judeţ de obiceiul neamului, din moşi şi strămoşi. Singura deosebire este că ei nu se mai numesc cneji sau judeţi ci stăpâni ai satului lor".

„Prin urmare vedem că stăpânirea veşnică şi ereditară conferită de uricile de danie sau de întărire diferă de proprietatea alodială prin faptul că cea mai mare parte a hotarului hărăzit sau întărit este supus dreptului de folosinţă al sătenilor. Stăpânul avea în deplină proprietate cel mult o jireabie, două sau trei. De rămăşiţa hotarului se foloseau sătenii care aveau pe el livezi, vii, prisăci, locuri de arătură, fânaţ şi imaş".

„Insă stăpnirea hărăzită sau întărită de uricul damnesc avea ceva mai mult decât o proprietate alodială, căci trăgea după sine judecia, adică stăpânul era judeţul, judecătorul şi ocârmuitorul sătenilor, pe care-i judeca şi-i pedepsea menţinând printre ei buna ordine, îi ducea la oaste, îi reprezenta în faţa puterii domneşti şi dela cari strângea birurile cuvenite Domniei. Iar, în schimb, sătenii îi dădea a zecea din rodul pământului, dijma din stupi, apoi mai slujiau câte trei zile pe an la ce avea nevoe stăpânul, măcinau numai la moara şi se cinsteau numai la crâşma acelui stăpân".

Cetitorul se va întreba: De ce Domnii hărăzeau numai judecia şi nu şi proprietatea? Adică de ce Domnii Români făceau tocmai contrarul, după cum voiu dovedi, de ce făceau Domnii Munteni, regii Unguri, Poloni şi toţi suveranii din Europa? Fiindcă, ne răspunde autorul, ei erau legaţi prin organizaţia proprietăţii care de veacuri exista aşa cum o susţine d. R. Rosetti în Moldova. Domnii instalându-se în Moldova, găsise pe ţărani proprietarii satelor, găsise pe cneji judecătorii şi ocârmuitorii satelor; marea proprietate lipsea. Sunt nevoiţi să respecte statu-quo şi să-l continue. In locul cnejilor ei numesc boeri, cărora le dăruesc satele vacante de cneji. Dar ce putea să dea mai mult decât ceeace consacrase veacurile?!!

Dar uricile de danie nu vorbesc de loc de dreptul de *judecie,* nici chiar nu pronunţă cuvântul? S'ar părea că acest lucru era de o aşa tărie încât să-l încurce pe autor. In adevăr e mai mult decât îndrăzneţ, să spui că actele de danie dăruia un lucru, *judecie*, despre care nu fac nici cea mai mică menţiune.

Acest lucru putea să încurce pe oricine, afară de d. R. Rosetti. D-sa găseşte leac şi pentru această mare bubă. Iată în adevăr ce ne spune: *„Cuvântul de* **judecie,** *obicinuit în acte de aceeaşi natură, este sub-inţeles"*. Şi farsa este jucată.

Te miri cititorule de ce în actele de danie, afară de unul pe care îl voiu discuta, nu se pomeneşte de dreptul de judecie! Şi nu avem 10 sau 20 ci sute de acte, în care nici nu e vorba de asemenea drept de judecie; şi eşti încurcat cum să pui în concordanţă această lipsă esenţială, cu susţinerea autorului că Domnul prin acele urice acorda mai cu seamă acest drept. Foarte rău că o asemenea dificultate te încurcă. D. R. Rosetti, cum am spus, îi găseşte explicaţia. In acte, e dreptul, ne spune, obicinuit nu se vorbeşte de dreptul de judecie. Dar ştiţi de ce? Fiindcă el este **SUBINŢELES!!**

Franţuzul are o frază faţă de asemenea enormităţi: Après celà il faut tirer l'échelle.

Şi iată de ce Domnii hărăzeau numai judecia!

O chestie însă i se prezintă autorului: El întâlneşte o mulţime de documente de vânzări, schimburi, împărţiri de moşii cu întreg trupul lor. Faptul nu-l putea nega, fiindcă e dovedit prin sute de documente.

Şi atunci se pune întrebarea: Dacă stăpânii moşiilor nu erau proprietari în sensul de dominium, atunci ce vindeau ei, ce dăruiau, ce schimbau, ce împărţeau moştenitorii între ei?

Autorul nu e de loc, nici de astădată, încurcat ca să

dea un răspuns. Ştiţi ce vindeau, împărţeau, sau moşteneau moştenitorii? *Dreptul de judecie* adică dreptul de a judeca şi acela de a-i ocârmui pe locuitori, acesta făcea obiectul vinderei, schimbului de danie, sau moştenirei. Şi cu această explicaţie autorul împacă toate lucrurile. Aşa, îi obiectez că teoria lui e falşă de vreme ce vedem sute şi sute de acte de vinderi, schimburi, împărţiri de moşii. Şi îl întrebi pe autor: Dacă stăpânul n'ar fi avut dreptul de proprietate asupra întregei moşii, ce înseamnă aceasta? Iar autorul cu seninătate îţi răspunde: Sub toate aceste forme de vânzare, de schimb, danie şi împărţeală, trebue să înţelegi că e vorba numai de dreptul de judecie. Un stăpân de moşie vânzând-o, vinde numai dreptul de judecie ce-l avea. Când doi făcea schimbul unor moşii, ei îşi schimbau dreptul de judecie! Murind stăpânul, moştenitorii îşi împărţeau numai dreptul de judecie! Când vedem că un proprietar stăpâneşte 20 de sate, aceasta înseamnă că avea dreptul de judecie asupra celor 20 de sate.

Iar n'are să mai creadă cetitorul, deci sunt nevoit să citez; la pagina 166:

„Judecia unui părinte se moştenia după săvârşirea lui din viaţă, atât de fii cât şi de fiicele lui. Singura deosebire între ei era că, câtă vreme era băieţi, fetele nu puteau moşteni în partea lor casa şi aşezarea părintească. Ea trecea totdeauna fiului celui mai mic. Era deci lucru firesc ca, la a treia sau la a patra generaţie, acea judecie să fie împărţită într'un mare număr de părţi".

„Când părintele stăpânea mai multe sate, moştenitorii luau, de obiceiu şi pre cât se putea, câte un sat întreg şi atunci fracţionarea acestor sate cerea o generaţie sau două mai mult".

Şi la pag. 167.

„La moartea fiecărui bătrân, partea lui de judecie se împărţia din nou în atâtea părţi câţi copii lăsase bătrânul. Dacă părţile bătrânilor erau totdeauna deopotrivă, părţile copiilor lor, egale deopotrivă în acelaş bătrân, puteau să se deosibească foarte mult în doi bătrâni deosebiţi, ca şi numărul de copii rămaşi după fie care bătrân".

„Părţile de judecie ale bătrânilor se împărţiau întocmai după aceleaşi reguli după care se împărţise satul întreg“.

Va să zică măcar că am văzut că erau mulţi stăpâni pe sate, chiar unii până la 25 de sate şi măcar că găsim acte de vânzare, de danie, de împărţeală, etc., totuşi aceşti stăpâni nefiind proprietari, când făceau asemenea acte, nu dispuneau decât de judecia satelor!

Iar de altă parte, măcar că iarăşi am văzut că Domnul avea întins domeniu de moşii şi de sate, când ei hărăzeau moşii, nu hărăzeau proprietatea ci iarăşi numai dreptul de judecie.

Şi încă şi aceste hărăziri le erau îngrădite, ei nu puteau face danii, chiar numai cu dreptul de judecie, decât numai de moşii în care cnejii dispăruse, nu mai erau, neputându-se atinge de moşii în care cnejii existau încă.

Ia să analizez şi aceste fantasmagorii. Dar mai întâiu trebue să precizăm bine ce înţelege d. R. Rosetti prin cuvântul *judecie?* Din cartea sa măcar că vorbeşte la fie care pas de judecie, e greu de înţeles, autorul nu poate să determine cuvântul la o pagină, fără ca la alta să nu-l lăţească sau să nu-l restrângă. Ceeace e sigur, este că sub cuvântul de *judecie* în Moldova, d. R. Rosetti pune toate atribuţiile cneazului din Galiţia.

In această privinţă să ia după d. Bogdan care în cărticica sa *Despre cneji Români,* scrie urmátoarele:

„Cuvântui **judecie** *din documentele moldoveneşti corespunde lui* **şoltuziat,** *din diploma lui Ştefan Nemanja, lui „Kenezatus din documentele ungureşti, lui „Knjaztwo“ din cele galiţiene, lui „indicium“, sau „indicatus“ din cele din Ungaria de Nord“,* [1]

Această definiţie este tot aşa de fantastică ca toate cele obicinuite ale d-lui R. Rosetti. Poate acesta a făcut pe acesta din urmă ca s'o adopteze, căci aşi întreba pe d. Bogdan:

---

[1]) *Despre Cnejii Români,* I. Bogdan; pag. 18.

să-mi arate elementele pe care s'a bazat, când asimilează cuvântul de *judecie*, cuvântului *şoltuzat* sau *chinezat*. Dar se pare că aceasta este metoda istoricilor noştri noi.

D. R. Rosetti după multe tergiversări, pare a-şi preciza ideea, în următorul pasaj, dealtminterelea destul de încurcat.

„Insă stăpânirea hărăzită sau întărită de uricul domnesc avea ceva mai mult decât o proprietate alodială, căci trăgea după sine **judecia,** *adică stăpânul era judeţul, judecătorul şi ocârmuitorul sătenilor, pe care-i judeca şi-i pedepsea menţinând printre ei buna ordine îi ducea la oaste, îi reprezenta în faţa puterii domneşti şi dela care strângea birurile cuvenite Domniei. Iar, în schimb, sătenii îi dădeau a zecea din rodul pământului, dijma din stupi, apoi mai* **slujiau** *câte trei zile pe an la ce avea nevoe stăpânul, măcinau numai la moară şi se cinsteau numai la crâşma acelui stăpân".*

Va să zic în comerţ, adică ceeace putea vinde un stăpân de moşie, era însuşirea sa de judeţ, judecător şi ocârmuitor a sătenilor. De aceste însuşiri atârnau profitul a zecea din rodul pământului, dijma din stupi, o clacă de trei zile pe an dela fiecare sătean, şi monopolul morei şi a crâşmei. Aceste erau foloasele care reprezentau dreptul de judecie. Din această definiţie se vede lămurit că stăpânii moşiilor nu aveau şi prin urmare nu puteau vinde nici un fel de drept asupra satului, pădurei, etc., nici un drept asupra hotarelor moşiilor care nu le aparţinea, cu alte cuvinte orice privea proprietatea, pământul, agrul, etc., stăpânii nefiind proprietari.

II

Să fie oare aşa? Ia să răsfoim puţin documentele şi să vedem dacă ele corespund cu această concepţie stranie, ca să nu zic ridiculă.

In 1428 înaintea lui Alexandru cel Bun, Domnul Moldovei, să prezintă o slugă a sa Vâlcu, şi'l roagă ca să-i întărească stăpânirea unui sat. Iată cum se exprimă Domnul:

„că pe această credincioasă slugă a noastră *Vâlcu*, fiul popei Zaharia, am miluit-o Noi cu deosebita noastră milă, şi i-am întărit Noi ocina lui“ [1].

In slavoneşte este acelaş cuvânt: „ѡтчина“.

Mă rog, cel puţin data asta d. R. Rosetti trebue să recunoască că cuvântul de *ocină* înseamnă proprietate, în sensul cum prezintă ideea complectă a *dominium*. Cetitorul a văzut mai sus, cum autorul, apropo de pravila lui Vasile Lupu se servea de cuvântul *ocină* pe care traducătorul îl întrebuinţase în traducerea lui din greceşte, ca să susţină că ţăranii erau proprietari, de oarece aveau — ocine.

De astă dată în textul slavon găsim cuvântul de *ocină*, prin urmare nu poate fi vorba de o întrebuinţare improprie şi atunci întreb pe faimosul autor: Când Alexandru cel Bun spune în uricul lui că i-a întărit lui Vâlcu *ocina* lui, oare prin aceasta, nu spune verde că i-a întărit *proprietatea?* Şi dacă Vâlcu n'ar fi avut decât dreptul de judecie asupra moşiei sale, putea Domnul, care cred că d. R. Rosetti admite că era în curent cu felul proprietăţei din timpul său, să vorbească de o proprietate deplină şi absolută? Cum rămâne cu judecia în acest caz?

In 1433, Iliaş, Domnul ţărei Moldovei, dăruieşte lui Oană, credinciosul său boer, un sat pe Bârlad, anume satul Docolina. Iată cum descrie hotarul acelui sat:

„Iar hotarul acestui sat din şesul Bârladului şi din apă şi din coline, din hotarul Popoicului, care este **satul lui** *şi aceasta, şi acela care să poate întemeia în acel hotar, toate să fie lui uric cu toate veniturile, lui şi copiilor lui, etc.“* [2]

Domnul în acest hrisov face deosebire între satul nou dăruit, Docolina, şi între Popoicul pe care deja îl stăpânea Oană. Şi pentru ca contrastul să fie mai puternic, el

---

[1]) Uricarul Codrescu, p. 2, vol. XVIII.

[2]) Ibidem pag. 51.

numeşte Popoicul, *satul lui Oană*. Aşi voi să mi se spună, de când posesivul nu arată proprietatea, de când de ex.: căciula mea, pădurea mea, satul meu, nu sunt expresiile cele mai energice a proprietăţei individuale exclusive? Când cineva are un drept numai de judecie asupra satului Popoicul, poate să-l numească *satul său?*

Petru Vodă (1449) întăreşte lui Tîmpa, două sate Zameseştii şi Săcăloşeştii, numiţi cu un singur cuvânt şi Edomireşti, apoi iată cum continuă:

„Iar hotarul acestora, ca să hie precum au hotărât, şi s'au socotit în sămne, ce s'au început dintr'apa Caraclăului, drept prin Muchea Babei-Ghiciului la Tazlău, la mai aproape cot a Tazlăului de siliştea Zămeşeştii, şi tot alăturea cu Măneştii peste apa Tazlăului şi peste pârâul Belicea; la deal la râpa roşie; şi de acolo drept pe râpă la vale, la Trotuş ceva mai gios de gura Tazlăului, şi tot Trotuşul în sus, la Caraclău, unde este tot hotarul satului Edomireştii, alăturea cu Măneştii de unde s'au început". [1])

De când e lumea, determinarea hotarelor unei moşii de către cineva, arată dreptul de proprietate a aceluia. Nu s'a auzit încă ca un judecător, care are dreptul de judecată numai, asupra oamenilor, sau un ocârmuitor peste un sat, să puie o extremă îngrijire pentru hotarele moşiei, petruindu-le şi puind moşoroaie, dacă n'ar avea dreptul de proprietate şi asupra hotarelor. Căci ce l'ar fi interesat pe Petrea Tîmpa, hotarele moşiei Edomireştii, dacă el n'ar fi fost *proprietarul*, ci ar fi fost numai judeţul, ocârmuitorul? Pe judeţi şi pe ocârmuitori îi pot interesa numai sătenii, peste care au autoritate. Dacă însă sătenii ar fi fost ei proprietarii moşiei, ce interes avea Petrea Tîmpa, el simplu judeţ, să facă să se confirme hotarele moşiei printr'un uric dela Petru Vodă?

Inaintea lui Ştefan Vodă (1490) vine o oarecare Neacşa

---

[1]) Uricarul. Vol XXII, pag. 338.

fata Hanăei ca să întărească un act de vânzare. Iată cum se exprimă uricul:

„*precum au venit înaintea noastră şi înaintea tuturor boerilor noştri ai Moldovei,* Neacşa fata Hanăi, de a ei bună voe, de nimene siliiă, nici asuprită, şi-au vândut a sa dreaptă ocină, din uricul tatălui ei Hanăi, un sat pe Şomuz anume Folticenii, unde au fost Stan Pantece. Acel sat l'au vândut ea credinciosului nostru boiar, lui Isak Visternicu, drept 200 zloţi tătăreşti; *şi s'au sculat credinciosul nostru boeriu Isak Visternicul, şi au plătit* toţi acei bani de mai sus *scrişi 200 zloţi, în mânele Neacşei fata Hanei, şi dresurile* ce au avut tatăl ei Hanei, *pe acel* sat Folticenii dela unchii noştri, *Ilieş Voevod, şi dela* Ştefan Voevod, ea încă le-au dat iarăşi în mânele Dumiilorsale lui Isak Visternicu, dinaintea noastră şi dinaintea boerilor noştri. *Şi după aceea earăşi au venit înaintea noastră, şi înaintea boerilor noştri,* Maruşca fata Mihului logofăt, nepoata popei Iugăi, şi Dragoş Stăniţăscu, *feciorul Nanului, iarăş de a lor bună voe de nimene siliţi nici asupriţi,* şi au vândut a lor dreaptă ocină dintru a lor drept uric, din uricul *lui Maruşcăi a popei Iugăi, şi din uricul a tatălui lui Dragoş, etc.*" [1])

Inchipuiţi-vă că acest act l'am găsi în condicile tribunalului de notariat adecă ar fi un act de vânzare din ziua de aştăzi; căci ca fond el nu se deosibeşte de actele noastre contimporane. Vânzătorul arată titlurile lui de proprietate, se fixează preţul vânzării, cumpărătorul declară că a numărat preţul şi că i s'a dat titlurile de proprietate, *dresurile.* Ar putea cineva să-şi închipuie că Neacşa n'a vândut lui Isak Visternicu şi că acesta n'a cumpărat dela aceea, în deplină proprietate satul Şomuzul? Ei? Cum se poate ca acte de vânzare care, ca elemente esenţiale juridice sunt aceleaşi din timpul Romanilor, asemenea acte în timpul lui Ştefan cel Mare să aibă alt înţeles şi alt obiect de vânzare? Adică Neacşa, măcar că zice că satul Şomuzul este dreapta ei ocină, în realitate ea să nu fie proprietară pe pământul satului nici pe moşie, în cât ea nu

[1]) Uricarul vol. XVI, pag. 5—6.

poate să vândă decât dreptul de judecie şi de ocârmuire? Iar Isak Visternicu, măcar că zice că cumpără satul şi moşia cu 200 zloţi tătăreşti pe care-i numără înaintea Domnului, şi deşi primeşte dresurile ce tatăl Neacşăi le avea ca dovezi de proprietate, totuşi el nu cumpără în realitate decât dreptul de a ocârmui satul, a judeca pe locuitori, trei zile de clacă, dijmă şi monopolul crâşmei şi a moarei!

Este elementar că în orice act de vindere-cumpărare se spune ce se vinde, ce se cumpără, fără aceasta nu e vânzare. Nu este escepţie la nici un popor cât de primitiv, dela această regulă.

Ei? Cum se face că numai la noi în Moldova, unul era obiectul aparent al vânzărei, şi anume satul cu tot hotarul, şi altul era în realitate acel obiect, dreptul de judecie?

Asemenea lucruri numai prin capul d-lui R. Rosetti pot trece.

Dar este ceva decisiv şi cu care am să-l înfund definitiv pe acest autor fantastic.

Va să zică cineva vinde sau cumpără totul, afară de proprietatea teritorială! Iar un autor ca d. R. Rosetti poate foarte bine să răspundă la exemplele de mai sus, următoarele: Când Alexandru cel Bun, vorbind de moşia lui Vâlcu, o numea *ocină*, când Iliaş Vodă, vorbind de satul Popoicul, îl numea *satul* lui Oană, când Petru Vodă determină hotarele satelor Zămeseştii şi Săcaleştii, când Neacşa vindea şi Isac Visternicu cumpăra satul Şomuzul, ei vorbeau limba timpului, şi înţelegeau prin a vinde şi cumpăra, ceeace se putea vinde şi cumpăra pe acel timp, adică dreptul de judecie. Prin urmare va obiecta d. R. Rosetti exemplele aduse de mine mai sus nu dovedesc prin aceste acte că se vinde şi se cumpără pământul satului şi a moşiei. Pământul nu se vinde şi cumpără fiind pământul ţăranilor. In acte se

vorbeşte de cumpărări şi vânzări, numai în afară de pământ, afară de teritoriul moşiilor, şi dacă se vorbeşte de sat, de ocină etc., este fiindcă de aceste erau legate dreptul de judecie, singurul care era în comerţ.

Foarte bine. Dar dacă voiu arăta acte de vânzare, danie, sau de proces, în care să nu fie vorba, decât numai de pământ, de pământ deşert fără locuitori, unde nu poate fi vorba de dreptul de judecie care nu se exercita decât acolo unde erau locuitori? In aceste cazuri fiind vorba numai de proprietatea pământului, oare prin aceasta nu voiu dovedi că erau particulari, stăpâni pe pământuri numai, fără locuitori, şi peste care fiind proprietari, le puteau vinde, dărui şi revendica?

Şi aceasta din cele mai vechi timpuri.

Avem un document dela Alexandru cel Bun (1423) care sună astfel: *„Alexandru Voevod, stăpânul ţărei Moldovei, facem cunoscut prin această carte a noastră, tuturor, care o vor vedea sau care o vor ceti, că acest Veriga, avusese proces cu fii lui Rotimpan, despre un* **pământ.** *După aceea noi am însărcinat pe doi delegaţi ai noştrii pe Ladislau şi Corlatan ca să ancheteze. Atunci fii lui Rotimpan înaintea oamenilor noştri însărcinaţi cu ancheta, au dat lui Veriga de bună voie pământul în contestaţie, din moşia sa; iar însărcinaţii noştrii au aşezat hotarele acelui pământ, punând moşoroaie, care hotare să rămâe în veci*[1]*“.*

Aici cum se vede nu e vorba de un sat, ci de un pământ.

Caluzniaski, care traduce din slavoneşte în latineşte documentul, traduce cuvintele care arată obiectul de contestaţie prin cuvintele de *agro,* iar în textul slavon original, sunt cuvintele „за хотар“.

Din uricul acesta se vede că contestaţie era între doi vecini, Veriga şi Rotimpan, care amândoi erau proprietari

---

[1]) Hurmuzachi, vol. I, partea II, pag. 836.

pe două moşii. De vreme ce vedem procese de revendicare, de pământuri fără locuitori, nu rămâne îndoială că era o proprietate particulară mare, alta decât cea ţărănească de care ne vorbeşte d. R. Rosetti şi care era compusă numai din jerebii.

Ei, atunci, cum rămâne cu afirmarea autorului, că o asemenea proprietate nu exista?

Ia să mai cităm un număr de acte de asemenea natură.

Intr'un uric a lui Ştefan cel Mare cetim următoarele:

„Au venit înaintea noastră şi înaintea tuturor boierilor noştri mari şi mici, credincios boierul nostru **d-lui Gheorghe Cerbice, cu maică-sa Teodora şi cu sora Anişca, după a lor bună voie, de nimene siliţi nici asupriţi ş'au făcut cinste către Dumnezeu şi către precurată Maica lui, s'au dat dintr'a lor adevărat uric dreaptă ocină a lor mănăstirei noastre dela Homor, unde este hramul Adormirei Prea sfintei născătoare de Dumnezeu, un loc ca să-şi facă prisacă, adecă giumătate parte dela vale ori în poiana din câmpul ce se chiamă Zlătărenii, între Vadul sub Bohotin din sus de Noureşti“.** [1])

Ceeace pune sfârşit unei asemenea discuţii, aşi putea zice copilărească, este următorul uric tot dela Ştefan cel Mare. In cest uric cetim următoarele: **şi iarăşi la aceia aşijderea venit-a înaintea noastră, şi înaintea noştrilor boiari, sluga noastră Toma fiul Mihnii, nepotul Oanei, asemini de a lui bună voe de nime nevoit, dar nici silit, şi a vândut a lui dreaptă** *ocină, din a earăşi drepte urice, una bucată, pământ din hotarele satului său a Tomeştilor,* **cu numele acea** *bucată* **de pământ Lazul, ce este mai jos de acea suscrisă prisacă; acestea le-a vândut aşijderea Domniei noastre, pentru 20 zloţi tătăreşti“.** [2])

Din coprinsul documentului căpătăm lămuririle următoare: Ştefan cel Mare voeşte să facă danie mănăstirei Voroneţ, un loc de prisacă, adecă de cultivat stupi, de care acea mănăstire avea nevoie, neavând loc pentru asemenea

---

[1]) Uricarul vol. XVI, pag. 283.

[2]) Ibidem vol. XIV-lea, pag. 64.

destinaţie. Mănăstirea se învecina cu moşia şi satul Tomeşti, a lui Toma, fiul lui Mihnea, nepotul Oanei. Atunci Ştefan cumpără din moşia Tomeştii a lui Toma, o bucată de pământ şi o hărăzeşte mănăstirei în scopul arătat. Iată cum se exprimă în această privinţă Domnul:

„Datu-i am acestei sfinte monastiri, acea sus scrisă prisacă, ce-i la Cărligătura, la marginea Bucurinei, la pârâu la Mihalcea, şi acea bucată de pământ din hotarele Tomeştilor, cu numele Lazul ce este mai jos de acea sus scrisă prisacă, ca **să fie acestei sfinte monastiri dela noi uric şi cu tot venitul, nestricat niciodată în veac.** *Eră hotarul acelei prisaci şi acelei bucăţi de pământ cu numele Lazul“,* [1]

Va să zică Toma era proprietarul pământului întreg a hotarului satului Tomeştii; el vinde din acel pământ a moşiei sale o bucată, Domnului, pentru 20 de zloţi tătăreşti, acea bucată e nelocuită, căci ea e destinată ca mănăstirea Voroneţ să facă din ea prisacă.

Este clar, este lămurit, că, când documentele ne vorbesc despre un boer, zicând satul său, prin aceasta ele înţeleg nu dreptul de judecie, ci proprietatea însuşi a acelei moşii, adică tocmai contrarul de ceeace susţine d. R. Rosetti.

Şi ce e mai nostim, acest autor, aşa din senin, fără nici o dovadă, ne afirmă că vinderea şi cumpărarea dreptului de judecie care până atunci în Moldova fusese înalienabil (!?) a fost adus din Muntenia, fără să aducă nici o dovadă. Când? Probabil înainte de descălecare, în care epocă după autor, moşiile nu se vindeau, fiindcă dreptul de judecie nu se putea vinde! Va să zică a fost o epocă în care n'a existat acte de vânzare şi de cumpărare, fiindcă judeciile erau inalienabile.

In Muntenia, de unde susţine autorul că s'a adus acest obiceiu rău, de vindere de judecii (citeşte vindere de moşii şi sate) era oare aşa?

---

[1]) Uricarul vol. XIV-lea, pag. 65.

Ar fi ridicul să insist, ca să dovedesc, că şi acolo, nici nu putea să fie vorba de judecii, ci ceeace se vindeau, erau moşiile, satele cu teritorul şi hotarele lor.

Voiţi un exemplu?

Iată un act de întăritură dela Basarab Voevod din 1475.

„Cu mila lui Dumnezeu, Io Basarab Vodă şi Domn a toată ţara Românească, fiul lui Dan marele Voevod, dă Domnia mea această poruncă a Domniei mele slugilor Domniei mele fiilor lui Ion: lui Radul şi lui Iuga şi lui Radomir şi lui Micul şi cu fiul său Radul, **pentrucă le sunt bătrâne moşii şi drepte. Pentru aceia am dat şi Domnia mea ca să le fie moşie şi ohabă şi de către nimeni nezăticnită, după cuvântul Domniei mele".**

Va să zică din timpurile cele mai vechi în aceste ţări, mult înainte de descălecare, exista o mare proprietate; cea mai mare parte din moşii era proprietatea boerilor sau a stăpânilor; ţăranii nu erau proprietari pe acele moşii, ci simplu locuitori pe ele. Proprietarii puteau dispune de moşiile lor cum voiau, ei vindeau teritoriul în totalitate sau în parte.

Teoria d-lui R. Rosetti e ridicul de falşă.

III

Dar autorul caută a dovedi aserţiunea sa cu acte şi documente. Iată-ne deci că intrăm pe o cale serioasă. Citează un număr de acte şi urice în acest sens. Tot este falş, tot ce citează este răstălmăcit şi, sau nu se potriveşte cu ceeace voeşte să dovedească sau acele acte şi documente dovedesc contrarul.

Să le iau pe rând şi să le analizez.

Un act de care se serveşte d. R. Rosetti, este dela Ştefan Voevod din 25 Maiu 1443. După ce citează o parte din act de care mă voiu ocupa imediat, autorul zice următoarele: *„Din acest uric se vede lămurit că satul, casele în care*

şed oamenii, este obiectul principal al întărirei, iar hotarul atârna de sat".

Va să zică cetitorul ar trebui să se aştepte la un document în care numai casele din sat să fie împărţite iar hotarul moşiei, adică moşia, să fie exclusă din împărţeală. Ia să citez uricul şi va vedea cetitorul că tocmai contrarul rezultă.

„Ştire facem... precum venita înaintea noastră şi înaintea a lor noştri boeri panul Andreicu şi fratele său Luca de a lor bună voe şi au vândut bolearinului nostru panul Mihula pisărul *jumătate dintr'un sat ce este mai jos de Tutova, cu numele de Bălăneştii, acea parte care este pe pârâul Tutovei, şi cu toate casele ce sunt în acele împrejurimi a pârâului şi* **jumătate** *din* **toate hotarele ce se ţin de Bălăneşti,** *şi ţarina veche şi toate hotarele ce sânt a Lueştilor, afară de ţarina noua, ce înconjura odată Lueştii, şi aşijderea* **noi văzând a lor bună voe, pentru aceea, şi noi îi dăm nostrului credincios bolearin panul Mihulea pisărul** *acea jumătate din acel sus zis sat şi cu acele* **sus scrise hotare ca să-i fie lui uric în veaci".** [1])

Se poate susţinea serios că din pasagiul citat mai sus, rezultă că obiectul principal al întărirei sunt casele unde şed oamenii, şi fiindcă se vorbeşte de hotare este fiindcă hotarele aparţineau de sat!

Andreicu şi cu fratele său Luca vând panului Mihula pisarul, jumătate din satul Bălăneştii; era natural ca prin actul de vânzare să se determine ce vinde, şi fiindcă, când o moşie se vindea, nu se vindea numai satul, căci în vatra satului erau casele locuitorilor, ci se vindea întreaga moşie cu hotarele ei, a fost natural ca şi în actul de faţă să se delimiteze jumătatea satului cu jumătatea hotarului întreg. Se întâmpla că drept prin jumătatea satului trecea pârâul Tutova, şi atunei ce era mai natural decât să se scire următoarele: **„care este pe pârâul Tutova şi cu toate casele ce sunt în acele împrejurimi a pârâului şi jumătate din toate hotarele ce ţin de Bălăneşti".**

---

[1]) Uricarul, vol XI, pag. 53—54.

Este vorba numai de sat şi cu totul secundar, de hotare? Dar atunci ce înseamnă aceste cuvinte din document: **„şi ţarina veche, şi toate hotarele ce sunt ale acestora, afară de ţarina nouă ce înconjura odată Lueştii“?**

In această parte a moşiei nu mai sunt case, ci numai pământ arabil. Cu toate aceste tocmai acest pământ arabil face obiectul principal al vânzării, căci, între altele, se vinde şi *„ţarina veche“* şi se exceptează numai *„ţarina nouă“*. Asta înseamnă că actul de vânzare nu dă decât o importanţă secundară hotarelor moşiei? Ce cap trebue să aibă cineva, ca cetind un document aşa de clar cum este acesta, să ajungă la concluzii ridicul de falşe?

Dar staţi, suntem încă abia la începutul aberaţiunilor. Autorul cu gravitate continuă astfel:

„Dreptul sătenilor asupra hotarului reiese de altminterelea din numeroase documente, precum **mai reese că judecia era obiectul de căpetenie al daniei sau al întăririei“.**

„Când, la 10 August 1631, Moiseiu Movilă dăruieşte mânăstirei Solca satul Lozna care mai fusese a acelei mânăstiri, el scrie oamenilor că s'a milostivit şi i-a dat iarăşi mânăstirii Solca cum au fost daţi şi de alţi Domni bătrâni şi să asculte de călugări şi de oamenii ce aceştia îi vor pune socotitori acolo. Vra să zică Domnul nu dă mânăstirii pământul satului ci **judecia** *asupra oamenilor ce locuesc în sat*[1]*)“.*

Este o adevărată fantazie. Moise Movilă confirmă mănăstirii Solca, stăpânirea unui sat, a satului Lozna, dăruit de alţi Domni predecesori, recomandându-le sătenilor ca să fie la ordinile călugărilor şi să facă claca şi să dea dijmă.

In documentele vechi găsim o terminologie care se menţine până în timpurile aproape moderne. Cuvintele *slujbă* şi *ascultare* înseamnă clacă, podvezi, dijmă, etc. A face *slujbă,* înseamnă a face *clacă; a asculta,* înseamnă iarăşi a lucra zilele de clacă şi a da dijmă. Când deci Moise Movilă spune oamenilor în documentul său să *asculte* de călugări

[1]) Pământul, sătenii şi stapânii, R. Rosetti, pag. 150.

şi de oamenii ce aceştia îi vor pune socotitori, înţelege ca oamenii să fie la ordinile călugărilor şi a vechililor lor şi să le facă clacă şi să dea dijmă; iar nici de cum nici, vorbă este, că Domnul dădea numai judecia asupra oamenilor ce locuesc în sat, iar nu şi pământul satului.

Să dovedesc acest lucru.

Cum că cuvântul *slujbă*, înseamnă serviciile pe care ţăranii erau obligaţi să facă boerului sau unei mănăstiri, rezultă dintr'un document a lui Petru Aron din 1448, prin care scuteşte pe oamenii din satele Ciulineştii, Ghereştenii şi Roşca, a mănăstirei Pobrata **„de bir, de podvadă, de iliş, de făcut mori, de a umbla în leafă, de a căra buţile domneşti şi de oricare altă slujbă“.**

Intr'un document Ştefan cel mare (1453), vorbind de un sat al monastirei Moldoviţa, zice: **„şi toată slujba acelui sat să fie a monastirei“.** [1])

Mult mai târziu în 1742, Constantin Mavrocordat face un aşezământ pentru a determina câte zile de clacă să facă ţăranii pe moşiile mănăstireşti. Aşezământul e intitulat: **„Pentru slujba oamenilor ce şed pe moşiile mănăstireşti“**, şi o fixează la 12 zile.

Să vedem acuma cuvântul de *a asculta*, ce semnificaţie avea?

Intr'un hrisov de la Vasile Lupu dat unui oare care Tănase, pentru un sat, cetim: **„ca să aibă a-şi ţinea satul pentru că-i a fost lui dreaptă ocină şi moşie, aşijderea pe cine va pune socotitor acolo în acel sat, să aibă a asculta de omul boiarinului nostru întru tot ce le va da învăţătură“.** [2])

Cred că aici nu poate fi vorba că Tănase proprietarul să aibe dreptul de a pune în sat un judecător, un om care să exercite dreptul de judecie.

Ştefan Gheorghe, reintegrând pe Iordache Cantacuzino

---

[1]) Cercetări, asupra stărei ţăranilor, G. Panu, pag. 126.

[2]) Uricarul Codrescu, vol. XVII, pag. 12.

în stăpânirea unui sat Avrămenii, spune: **„Iar voi să aveţi a asculta de D-lui întru tot ce vă va da învăţătură“.** [1])

Invăţătură înseamnă poruncă.

In acte şi alte multe documente, cuvântul *a asculta* înseamnă el a atârna de judecia stăpânului? E ridicul. El înseamnă pur şi simplu a fi la ordinile stăpânului ca să-i facă clacă şi să-i dea dijma, cuvenite.

Constantin Mavrocordat apropo de plângerea unui egumen în contra locuitorilor de pe moşii care refuzau claca şi dijma, dă un ordin în care cetim: **„Măcar că pricine a fost hotărâtă de Domnia-mea, pentru oamenii ce şed pe moşiile mănăstirilor,** *să fie sub ascultarea mânăstirei şi sa facă posluşanii mânăstirei“* [2]) adică să facă treabă mânăstirei.

Lucru devine mai lămurit din următorul act tot a lui Const. Mavrocordat. Acest Domn dă un ordin către oamenii de pe moşii în care cetim: **„să aibă a asculta** *făcând însă numai 6 zile de lucru pe an şi numai dijma“.* [3])

Aici numai încape îndoială că cuvântul *a asculta* se referă la clacă şi la dijmă.

Când deci Moise Movilă în documentul citat de d. R. Rosetti, recomandă oamenilor din satul Lozna, să asculte de călugări şi de oamenii acestora pe care i va pune de socotitori, asta înseamnă că porunceşte oamenilor ca să facă clacă şi să dea dijmă.

Iar d. R. Rosetti, acest profund cunoscător a istoriei noastre ne spune că prin aceste cuvinte, Domnul acordă judecia asupra oamenilor din satul mănăstirei!

Nici nu are alt înţeles cuvântul de *a asculta* în toate documentele pe care le întâlnim, şi din care autorul citează la Nota 3, a aceleaşi pagini 150, câteva. Nu pot cu toate

---

[1]) Surete şi Isvoade, Ghibănescu, vol. IV, pag. 2.

[2]) Studii şi documente, Iorga vol. V, pag. 153.

[3]) Ibidem, vol. VI, pag. 224.

astea să mă împedec a nu vorbi de o altă năzdrăvănie de interpretare a unor cuvinte dintr'un document a lui Miron Barnovski pe care autorul îl citează în acea notă.

Iată acel document.

„Io Miron Barnovschii Moghila Voevoda . . . . dat-am cartea domniei mele Egumenului dela sfânta Manastire Balicai şi deregatoriului şi vatamanului den satul Mănăstirei dela movila Sacaşului ca sa hie tare şi puternic cu cartea domniei-mele a apara ocina împregiur, ţarina şi fânețele şi pădurea, nime de alţi oameni dentr'alte sate sa n'aibă treabă pe locul ce iaste a **satului Monastirei nici la ţarină, la câmpu, nici la pădure,** *nime sa n'aiba treabă".* [1]

Rog pe cetitor să mai recitească încă odată acest document şi să-mi răspundă dacă din el poate rezulta ideea, că moşia acestui sat aparţinea locuitorilor din el, iar nu mănăstirei? Intrebarea este aproape copilărească căci de vreme ce însuşi documentul ne spune că satul Movila Săcaşului este a Monastirei Balicăi, urmează dela sine că moşia, cu pământul cu hotarul ei aparţine tot mănăstirei.

Ei bine, nu. După d. R. Rosetti, din acest document rezultă că locurile de pe toată moşia era a oamenilor iar nu a mânăstirei. Şi ştiţi de ce? Fiindcă nu se zice în el: *„locul ce este al mânastirei"* ci se zice **„locul ce este a satului mănăstirei"!!!**

Iată cu ce interpretări ajunge ca să susţie d-sa, enormitatea de mai sus!

Dar n'am sfârşit încă.

Autorul continuă ast-fel:

„Nicăiure nu se vădeşte mai bine dreptul de posesiune ce-l au locuitorii unui sat asupra hotarului lor decât în actele relative la judecata ce o avură, în anul 1635, înaintea Domnului, Vasile Lupu Voevod, locuitorii satului Podolenii cu megieşul lor, Dumitru Buhuş". [2]

Şi în adevăr dă exemplul satului Podolenii, care zice

---

[1]) B. A. R. peceţi XLII No. 28, org.

[2]) Pământul, sătenii şi stăpânii, R. Rosetti, pag. 151.

că fusese dat de zestre de mănăstirea Solca Domniţei Ruxandra, fata lui Ştefan Tomşa Voevod la căsătoria ei cu Ştefan Bou. Obştia satului cu ocazia unei hotărnicii a lui Dumitru Buhuş la Bogotin crede că acel boer le-a răşluit o parte din hotarul satului lor şi reclamă lui Vasile Lupu.

Am cetit actele No. 12, 13, 16 şi 17 din cronica Bohotinului a d-lui R. Rosetti, publicat în Analele României vol. XXVIII şi la care autorul ne trimite.

Mai întâiu din acele acte nu reiese că Podolenii ar fi fost un sat de clăcaşi, nici că aparţinuse mănastirei Solca, nici că fusese dat ca zestre Domniţei Ruxandra. De unde le scoate aceste d. R. Rosetti? Pentru ce nu ne arată actul de unde le scoate, lucru având însemnătate? Dacă în adevăr satul Podolenii a aparţinut mânăstirei Solca şi a fost dat zestre Domniţei Ruxandra, atunci în adevăr acel sat era de clăcaşi. Şi faptul că el, adică obştia lui s'ar fi judecat cu Dumitru Buhuş, ar arăta că asemenea sate nu aveau propriu-zis un stăpân şi erau stăpâne pe hotarele lor.

Dar acest lucru d. R. Rosetti nu ni-l dovedeşte, nici măcar nu ni-l arată. Şi atunci nu ne explicăm faptul judecăţei satului cu Dumitru Buhuş decât prin aceea că satul Podolenii era sat de răzeşi, adică de proprietari mici. Şi că d. R. Rosetti prin inadvertenţă ia un sat de răzeşi drept unul de clăcaşi. Şi atunci acest exemplu nu face nici o dovadă, căci toată lumea ştie că pe când satele de clăcaşi aveau un stăpân, fie Domnul, fie boerul, satele de răzeşi erau de sine stătătoare stăpâne pe hotarele lor. In cursul veacurilor am întâlnit multe procese de răzeşi cu boerii. N'am întâlnit procese de clăcaşi judecându-se pentru moşie, cu alţi decât doar cu proprietarii lor proprii pentru proprietate.

Mai e posibil un lucru. In lipsă de lămuriri pe care nu ni le dă autorul. E posibil că Dumitru Buhuş să le fi

încălcat Podolenilor, simpli clăcaşi, pământurile lor de folosinţă, adică locurile de arătură şi de fânaţe pe care le posedau pe moşia mănăstirei. Aceste locuri posedându-le ei emfiteotic, a putut să dea loc unei reclamaţii din partea lor. Numai aşa am putea să ne explicăm un proces între nişte clăcaşi şi un uzurpator.

Iată la ce se reduc dovezile de fapte ale autorului prin care caută a proba că ţăranii erau stăpâni pe moşii!

IV

Vin la a doua faţă a acestei chestiuni. Se ştie şi nici d. R. Rosetti nu neagă, că existau moşii domneşti şi că Domnii hărăzeau din acest domeniu a lor, asemenea moşii, credincioşilor sau curtenilor lor.

Am văzut că d. R. Rosetti se întreabă: Ce însemnau acele hărăziri? Şi ce hărăzeau Domnii în realitate? Şi ne răspunde că Domnii nu hărăzeau proprietatea moşiilor, ci numai judecia lor.

Şi de ce mă rog? Nici autorul nu neagă că Domnii n'ar fi fost stăpâni absoluţi pe asemenea moşii şi sate, şi te întrebi: dacă ei erau stăpâni absoluţi, ar fi putut foarte bine să hărăzească în deplină proprietate şi fără nici o rezervă satul, moşia, cu întregul ei teritoriu, aşa că donatarul să poată dispune de pământul arabil, de cel de fânaţe, de pădure, de ape, cu dreptul *utendi et abutendi*. Şi de ce în loc să facă această, Domnii hărăzeau numai dreptul de judecie, care am văzut în ce consista, anume, în dreptul de a fi ocârmuitorul şi judecătorul sătenilor, şi în această calitate donatarul să se bucure numai de gloabele percepute, de două sau trei jerebii de pământ, de trei zile de clacă, de dijmă şi de dreptul de a avea moară şi crăşmă?

La această nedumerire, d. R. Rosetti ne răspunde că

nici nu putea Domnul să dăruiască alt-ceva, fiindcă pe moşii ţăranii erau proprietari, ei erau stăpânii locurilor de fânaţe şi de arătură, ei stăpâneau în devălmăşie pădurile, apele, etc.

Şi încă, măcar atâta lucru Domnii nu puteau să hărăzească totdeauna, căci în fie care sat fiind un cneaz şi acesta bucurându-se de foloasele pe care le-am arătat mai sus, Domnii trebuiau să aştepte să moară vre-un cneaz fără moştenitori din vre-un sat, ca să poată hărăzi partea ce acel cneaz avea în hotar precum şi drepturile pe care le avea asupra locuitorilor, să le hărăzească zic, unui boer.

Aşa că daniile domneşti în Moldova, în deosebire de toate daniile regilor şi Domniilor din Europa, erau reduse la foarte puţin lucru şi nu puteau să fie făcute decât numai dacă locul de cneaz dintr'un sat rămânea vacant!!

Aceasta e mai boacănă decât toate câte am văzut până acuma!

Să vedem, ca chestie de fapt, dacă autorul este exact şi dacă Domnii hărăzeau boerilor sate şi moşii, numai acele în care cnejii murise. Acest lucru, fără a fi o dovadă de cele afirmate de autor, ar proba cel puţin un lucru: armonia şi logica concepţiei fantastice a d-lui R. Rosetti. N'ai găsi contradicţie în fabricaţiunea teorii.

Este măcar aşa? Dar absolut de loc. Autorul clădindu-şi fantastica sa teorie, merge cu îndrăzneala până a înfrunta chiar documentele şi a susţinea ceva contra cu totul acelor documente.

Să dovedesc acest lucru.

D-l R. Rosetti recunoaşte cu destulă bună voinţă, că există patru urice, trei dela Alexandru cel Bun şi unul dela Ştefan şi Ilie, prin care aceşti Domni dăruesc diferite moşii unor boeri, măcar că în acele documente se spune că erau

cneji acolo în viaţă. Adică, ele nu vorbesc de cneji care *au fost,* ci de cneji care *sunt.*

Aceste patru documente răstoarnă întreaga teorie a autorului şi care consistă că Domnii nu hărăzeau decât moşiile vacante de cneji, şi că boerii donatari nu făceau de cât să le ia acelora locul.

Ba mai mult. Aceste patru documente răstoarnă întreaga teorie asupra cnejilor şi asupra hărăzirei de Domni numai a dreptului de judecie şi dovedesc că Domnii hărăzeau întreaga moşie cu deplinul drept de proprietate.

Şi iată de ce. In adevăr, dacă cnejii în sate, ar fi jucat rolul pe care le atribuie autorul, adică ar fi fost stăpânii satelor, judecătorii satelor, proprietari pe trei jerebii, bucurându-se de dreptul de dijmă şi de clacă, atunci mă întreb: când Domnii hărăzesc boerilor sate şi moşii în care existau cneji, ce hărăzeau ei? După teoria d-lui R. Rosetti, nimic, dar absolut nimic, nici dreptul de judecie, nici cele trei zile de clacă, nici dijmă, nici moară, nici crâşmă. Pentru ce? Pentru că de vreme ce exista un cneaz în acel sat care se bucura de toate aceste foloase şi de vreme ce ţăranii erau proprietari peste restul moşiei, evident că boerul donatar nu se alegea cu nimic. Or, este posibil a admite acest lucru? Cum, Domnul făcea un act inutil? Hărăzea aer şi apă rece prin actele lui de danie? Şi cu toate aceste concluzia este aceasta în sistemul ideilor d-lui R. Rosetti. Pe cât teoria sa se potriveşte cu actele de danie de sate, în care se vorbeşte de cneji care au fost, pe atâta ea nu se potriveşte de loc cu cele patru urice domneşti în care Domnul hărăzeşte patru sate în care existau cneji.

Un istoric conştiincios, în faţa acestor patru acte nedisculabile, s'ar fi convins că se rătăceşte şi că teoria sa este falşă.

Ar fi înţeles întâiu că cnejii prin sate nu erau ceeace 'şi

închipuise, adică ocârmuitori, cu dreptul de clacă, de dijmă, de moară şi de crâşmă; al doilea, că Domnii hărăzind moşii şi sate, hărăzeau în deplină proprietate, întreg hotarul moşiei şi dovadă de aceasta ar fi fost că cnejii neavând atribuţiile pe care şi le-a închipuit, adică nefiind proprietari pe trei jerebii, etc., natural că şi restul schelei clădite cade, că nici ţăranii nu erau proprietari, nici nu erau stăpâni pe pământul moşiei în devălmăşie, şi că ceeace donau Domnii era întreaga proprietate a moşiilor.

Putea însă autorul să renunţe la scumpa sa teorie fantasmagorică? Decât să renunţe, preferă orice. Cum să scape din încurcătură? Cele patru documente există, îi sar în ochi.

Autorul recunoaşte că este o contradicţie între fapte şi teoria sa. Iată ce zice: **„Acest fapt (cele patru urice) este în contradicţie desăvârşită cu părerea emisă de mine în Cap. I al cărţei precedente“.** [1])

Iar la pagina următoare se întreabă: **„Cum se explică această contradicţie între logica faptelor şi între cele trei** (pardon patru) **urice a lui Alexandru cel Bun?“**

Să avem ertare. Nu poate să fie nici o contradicţie între trei urice şi orice logică. Uricile sunt fapte, acte; logica este o apreciare, o părere. Intre uricile lui Alexandru cel Bun şi a lui Ştefan şi Ilie, şi între *logica* d-lui R. Rosetti, nu poate fi vorba de contradicţie. Un autor nu poate contrazice nişte documente indiscutabile, fără ca să nu se acopere de ridicul.

In această alternativă, căci cum am văzut că nu este alternativă, ştiţi ce face autorul? Sacrifică documentele şi îşi păstrează părerea. Căci iată ce spune:

„Cnejii despre care unele din documentele citate mai sus zice că **„sunt“** *cneji în momentul dării uricului, nu erau, fără îndoiala,* **decât**

---

[1]) Pământul, sătenii şi stăpânii, R. Rosetti, pag. 155.

simpli juzi împodobiţi cu titlul de cneji de vre-un scriitor care nu-şi dădea bine seamă de valoarea cuvintelor. *Mai este probabil ca cuvântul cneaz sa fi căzut de mult în neobişnuinţă în Moldova şi ca acuma sub Alexandru cel Bun, să se fi crezut că cneazul nu fusese altceva decât un jude".*

Se înţelege că cu o asemenea metodă, croieşti istoria cum îţi place, inventezi o organizaţie socială oricare. Dai peste patru documente care o desmint categoric, înlăturezi prin bunul tău plac acele documente, şi treci înainte.

Iată cine e acest autor.

V

Dar oare cetind documentele timpului, din o asemenea cetire poate să iasă măcar de departe confirmarea părerei autorului? De loc. Mai întâiu în toate documentele, afară de unul, nu se vorbeşte de *judecie*. Acest singur lucru ar condamna teoria. Am văzut cum explică lucru autorul. In imensa sau aproape totalitatea documentelor, cuvântul de *judecie* e subînţeles! Cum? Eu înţeleg că dacă găseşti un lucru în marea majoritatea a actelor, să presupui că e subînţeles într'un document în care el lipseşte. Dar ce judecată este aceasta, ca să crezi că fiindcă ai găsit în un singur document lucru, să conchizi apoi că, în toate celelalte şi aproape în totalitatea documentelor, el este subînţeles? Acest raţionament nu poate să fi eşit decât din fabrica de raţionamente a d-lui R. Rosetti.

Când ceteşti toate documentele timpului, toate actele de danie te convingi că Domnii dăruiau în deplină proprietate moşiile şi satele, ei dăruiau pământurile moşiei, veniturile moşiei, satul şi toate drepturile asupra ţăranilor care erau legate de dreptul de proprietate asupra moşiei, adică dreptul de a obliga pe ţărani să le dea dijmă, să le facă clacă, etc., etc.

Am nevoe să dau dovadă de acest lucru? Toate documentele timpului sunt sobru redactate, simple şi expresive în simplicitatea lor. Iată două dela Roman-Vodă. Cel întâiu din 1392.

„Eu marele autocrat cu mila lui Dumnezeu Domn Ioan Roman Voevod, stăpânind ţara Moldovei dela munte până la mare; dinpreună cu fii mei Alexandru şi Bogdan, am dat slugii noastre lui Ianăş Viteazul, pentru a lui credincioasă slujbă, trei sate pe Siret, în mâna lui cu tot venitul în veci; şi copiilor lui şi nepoţilor lui şi strănepoţilor lui şi prestrănepoţilor lui, cu tot dreptul; anume satele Ciursăceuţii şi Vladimirouţii şi Bucurouţii". [1]

Un altul tot dela acelaş Domn din 1393, în care cetim: **„Deci i-am miluit pe ei** (pe donatari) **cu deosebită milă şi le-am dat lor un sat în ţara noastră a Moldovei, pe Suceava şi hotarul acestui sat etc.)".** [2]

Câte odată Domnu, spune fapta donatarului pentru care s'a miluit să-i facă acea hărăzire.

Iată cum se exprimă cel mai vechiu hrisov moldovenesc pe care îl posedăm dela Iurg Coriatovici din 1374:

„Cu mila lui Dumnezeu, noi principele litoan, Iurga Koriatovici Voevod, Domn ţării Moldovei, şi cu toţi boerii Domniei mele. Facem cunoscut cu această carte a noastră la tot [omul] bun, **ce o ar vedea sau o ar auzi cetindu-se, cum că această adevărată slugă a noastră, credinciosul pan Iacşea Litavor, locuţiitor dela Cetatea Albă, ne-a slujit cu dreptate şi cu credinţă, în cât noi, văzându-i dreapta şi credincioasa slujbă către noi, şi mai vârtos, viteţeştele sale purtări împotriva Tătarilor la satul Vlădeştii pe Nistru, am miluit pe acea adevărată slugă a noastră, sus scrisă cu unul din satele noastre, numit Zubrouţi".** [1]

Este admisibil ca în asemenea documente să presupui că Domnii dădeau altceva decât spun în document că dau?

---

[1]) Arhiva Istorică, Hajdeu, vol. I, pag. 19.

[2]) Uric din 18 Noembrie 1393, din Revista pentru Istoria Arheologiei şi Filologiei. VII pag. 369.

[3]) Hrisovul lui Iurg Koriatovici din 3 Iunie 1374, din Foiţa de Istorie şi literatura, Iaşi, 1860, pag. 41.

Adică că ei nu dădeau satul, nu dădeau moşia cu tot hotarul, ci ceva care nu se spune, dreptul de judecie!

Un argument de analogie. Toate documentele regilor şi împăraţilor din Europa, şi în special a regilor Ungariei şi a Poloniei, sunt redactate la fel cu ale noastre; sau mai drept, documentele noaste sunt redactate la fel cu acele ale ţărilor vecine. In Ungaria şi în Polonia, nici nu a trecut prin gând cuiva asemenea idee. Ungurii şi Polonii n'au avut fericirea să aibă un domn R. Rosetti istoric. Nu s'a găsit nimeni acolo care să susţie că regii nu hărăzeau complecta proprietate a satului şi a moşiei.

Ei, cum este posibil, ca Domnii noştri, adoptând acelaş formular a actelor de danii ca şi acel a regilor unguri şi poloni, în realitate să nu dea ceace hărăzeau aceia, ci cu totul altceva? Ar putea să-mi explice această anomalie autorul cărţei *Pământul, sătenii şi stăpânii?*

Şi ca să se vadă perfecta analogie voiu pune faţă în faţă un document moldovenesc, cu analogul său unguresc, şi pentru ca identitatea să fie mai izbitoare, le voiu pune şi pe amândouă în latineşte, căci graţie d-lui Caluzniaçki avem un număr de documente din veacul al 15-lea, traduse din slavoneşte în latineşte.

Iată un document din 1425 a lui Alexandru cel Bun, prin care dăruеşte slugei sale Ştefan Zugravu 4 sate în Miletin, pentru drepte şi credincioase servicii făcute.

„Dei gratia nos Alexander voyevoda, terrae Moldavae dominus notum facimus hac tabula nostra omnibus, qui eam inspicient vel lectam audient, hunc certum officialem nostrum, Stephanum Zugraphum, recta nobis fideliaque servitia praestitisse. Proinde nos consideratis eius rectis fidelibusque servitiis donavimus ei în nostra terra Moldavia **quatuor vicos in Miletino sitos,** *et quidem Berchisescios, Ieremiescios, Popescios, et ubi* **Zude Pasco habitat.** *Haec* **ei cum omnibus reditibus stabiliter et in omne tempus addicta sunto, ipsi et liberis** *et nepotibus et pronepotibus et nepotibus nepotum ipsius. Atque fines horum quattuor vicorum vide a loco incipiuntur, ubi Belosii rupes in Mileti-*

num cadit, et ab hinc in adversan rupem ad tumulum porriguntur, etc., etc.".[1]

Acum iată şi un document dela Ludovic regele Ungariei 1370, prin care confirmă lui Roman şi Ladislav fii lui Struza, chinezatele lor din districtul Caransebeşului.

Fiindcă documentul e lung, mă voiu mărgini a cita cele două pasage esenţiale:

„Quod Roman ad Ladislaus, fily Struza, fideles Olachy Nostri, ad nostram presenciam accedentes, eorum fidelitatibus et servicys in diversis Nostris negocys iuxta possibilitatis eorum quidditatem Nostre Maiestati exhibitis, seriatim declaratis, quasdam duas possessiones nostras Regales, in Capite duorum fluviorum Mothuk nominatorum in Districtu Karansebus existencium per prefatum Struza Patrem ipsorum, sub nomine sui Keneziatus, etc.".

Aceste moşii regele le dă:

„Cum omnibus ipsarum utilitatibus, Juribus, fructuositatibus, et pertinencys universis, sub eisdemque metis et distinccionibus metarum, quibus ab olim per prefatum Patrem eorum".[2]

Regele Ludovic dă cele două moşii cu hotarele lor şi cu toate veniturile pentru serviciile credincioase aduse lui de Roman şi Ladislav.

Domnul Alexandru cel Bun dă lui Ştefan Zugravu, patru sate cu toate veniturile lor şi arătând şi hotarele.

Ei? Cum se face că regele Ungariei, hărăzeşte complectă posesiune a moşiei lor şi a tuturor veniturilor lor, pe când, după d. Rosetti, Alexandru cel Bun, dând tot moşii şi sate, tot cu veniturile lor şi cu toate hotarele lor, dă lui Ştefan Zugravu numai dreptul de judecie?

VI

Dar să viu la ceva mai concret. D. R. Rosetti după ce îşi expune teoria sa, continuă astfel: *„Considerațiunile de mai*

---

[1]) Hurmuzachi vol. I, part. II pag. 837.

[2]) Hurmuzachi, vol. I, part. II, pag. 167 şi 168.

sus sunt pe deplin confirmate prin textul unui uric din 8 Octombrie 1434, dat în Suceavu de Ştefan al II-lea, publicat petru întâia oară într'o revistă rusească, reprodus în traducere românească de d-l Haşdeu în **Arhiva Istorică** *şi publicat din nou, în text slavon şi în traducere corectată de d-l I. Bogdan, în preţiosul său memoriu:* **Despre Cnejii Români**. *Prin acel uric, Domnul „dă lui Jurj Atoc un sat la isvorul Săratei,* **unde sunt juzi** *Fătu şi Ilie,* **ca să-i fie judecia uric** *şi sub uric să nu se dea nimănui şi* **alt judecător să nu aibă** *ci să se ţie de curtea noastră din Iaşi. Tot aşa să le fie şi copiilor şi fraţilor lui şi nepoţilor lui şi strănepoţilor lui şi tot neamului, în veci şi neclintit".* [1])

In fine iată-ne în faţa uni document prin care Domnul Ştefan, dând lui Jurj Atoc un sat, îi dă judecia, faimoasa judecie.

Observaţi în treacăt că deşi în satul Isvorul Săratei sunt doi juji, Fătu şi Ilie, totuşi după d. R. Rosetti, Domnul îi acordă lui Jurj Atoc judecia, adică şi dreptul de a judeca. Cum rămâneau cei doi juzi Fătu şi Ilie?

Acest lucru trebuia să-l facă să se gândească puţin şi să se întrebe: Oare judecia în acest uric înseamnă dreptul de a judeca, sau arată întinderea teritorială a satului hărăzit?

Dar trec peste asemenea lucruri mici.

Autorul triumfând, strigă:

„Iată o dovadă directă că, când prin uricile lor vechii Domni ziceau că dăruesc sau întăresc un sat, trebue să **înţelegem că dăruesc judecia de pe întreg hotarul acelui sat, adică tocmai puterile şi drepturile cari le posedase cnejii** *din moşi şi strămoşi".*

Şi mai jos adauge:

„Apoi uricul sus citat este departe de a fi singurul prin care să se întărească sau să se hărăzească pe vecie o judecie. El are multe soţii şi Donici nu era singurul gramatic care întrebuinţa cuvântul **judecie".**

„Cunoaştem un număr de urice din veacul al 15-lea în cari Domnul întărind sau hărăzind un sat împărţit în două părţi, zice lă-

---

[1]) Pământul, sătenii, şi stăpânii R. Rosetti, pag. 174.

murit că întăreşte sau hărăzeşte **amândouă judeciile** *sau amândouă părţile de judecie".*

„Mi se pare că, când Domnul zice în uric satul cutare, **amândouă judeciile**, *cu tot hotarul, sau* **amândouă părţile de judecie** *cu tot hotarul, nu poate încăpea îndoeală că lucrul ce el l-a dăruit sau întărit este* **tocmai acele două judecii** *cu tot hotarul, adică judecia asupra hotarului atârnând de ea, prin urmare întocmai acelaş lucru ce l-a întărit Ştefan al II lui Jurj Atoc la 8 Octombrie 1434".* [1]

In adevăr autorul citează opt documente din veacul al 15-lea în care găsim cuvintele de **„amândouă parţile de judecie"** şi **„amândouă judeciile"**. Este drept că în aceleaşi documente, autorul găseşte şi chiar citează şi varianta *„amândouă părţile de cut,* precum şi *„amândouă părţile"*. Această variantă are o foarte mare importanţă cum se va vedea căci ea distruge interpretarea autorului.

VII

Ia să discutăm această chestie care e cea mai principală şi cea mai fantastică din cartea d-lui R. Rosetti.

Dar aici este nevoie să reiau lucrurile de mai departe, căci deja a fost o polemică între autor şi mine.

In cartea mea *Cercetări asupra stărei ţăranilor,* discutasem deja pe scurt această chestie şi cred că am dovedit că prin cuvântul de *judecie* în uricul în chestie, precum şi în toate uricile unde asemenea cuvânt se întâlneşte, trebue să înţelegem întinderea teritorială a unei părţi de moşie, care poate odată era determinată după dreptul de judecată, dar care în veacul al 15-lea îşi perduse semnificaţia şi înseamnă pur şi simplu o parte dintr'o moşie sau dintr'un sat.

In sprijinul părerei mele adusesem un argument peremptoriu. Aduceam hrisoave în care cuvântul de judecie era înlocuit când cu cuvântul *parte,* când cu cuvântul *cut,*

---

[1]) Pământul, sătenii şi stăpânii, R. Rosetti pag. 147—148.

ceeace e tot una. Şi ziceam: Dacă cuvântul de *judecie* în documentul cu Jurj Atoc şi în celelalte ar însemna dreptul donataralui de a-şi exercita jurisdicţia şi o cârmui, atunci el n'ar fi înlocuit în acelaşi documente ceva mai jos cu cuvântul de—parte sau—cut care numai dreptul de judecie nu înseamnă.

Aşteptam ca d. R. Rosetti în răspunsul din *Viaţa Românească,* să-mi răspundă la acest argument pe care eu îl cred peremptoriu.

Acest autor care s'arată foarte harţăgos în răspunsul său, tace chitic asupra singurului punct esenţial din critica mea, ci luând-o de sus cu mine, tratează copilărie obiecţia mea şi caută tot din însuşi textul uricului din 8 Octombrie 1434 să dovedească netemeinicia argumentului. Dar să reproduc textual întreaga parte.

„Intepretarea dată de d. Panu cuvântului de judecie, adică că, atunci când Domnii hărăzeau sau întăriau o judecie, ei înţelegeau să hărăzească sau să întărească numai pământul pe care un jude domnesc îşi exercita jurisdicţia, **este o curată copilărie.** *Că în documentul dela 8 Octombrie 1434 se întăreşte dreptul de judecată, reese cât se poate de luminos din faptul că Domnul zice că satul întărit:* **„să nu aibă alt judecător".** *Dacă ar fi fost vorba de o simplă întărire de pământ, ce nevoie ar fi avut Domnul să mai vorbească de dreptul de judecată? Cu deosebire ciudat este argumentul invocat de d. Panu pentru a dovedi că, prin uricul dela 20 Iulie 1453, prin care Petru Voevod întăreşte lui Mihail Logofătul satul Plătănoşii la gura Pobratei unde erau juzi Crîstea şi Danciul,* **amândouă judeciile,** *nu trebue ca prin aceste cuvinte să se înţeleagă dreptul de judecată în amândouă părţile de sat. Ştiţi pentru ce? Pentru că nu este acolo vorba de danie, ci de întărire! Aţi înţeles? După d. Panu, Domnii dacă ar fi vrut, ar fi putut poate să hărăzească dreptul de judecată, însă erau opriţi să întărească acest drept acelor care îl ţineau dela alţi Domni. Pentru ce? Iac 'aşa. Fiindcă aşa a hotărît d. Panu. Scurt, cuprinzător şi mai ales convingător![1])"*

---

[1]) Viaţa Românească. anul 1910, No. 1, pag. 62—63.

Imediat voiu relua din nou şi pe larg deastă dată discuţia acestei chestii şi cetitorul va putea judeca dacă interpretaţia mea a cuvântului de judecie este o copilărie, sau ceeace susţine d. R. Rosetti este o pură fantezie.

Dar deocamdată să mă răfuesc cu autorul asupra argumentelor ce le invoacă privitoare interpretaţiei d-sale din însuşi documentul dela 8 Octombrie 1434. El ne spune, că dovadă că cuvântul de *judecie* înseamnă exerciţiul jurisdicţiei cu care Domnul învesteşte pe Jurj Atoc, este că el zice: că **„satul să nu aibă alt judecător“**. Şi d. R. Rosetti adaugă cu fală **„Dacă ar fi fost vorba de o simplă întărire de pământ ce nevoie ar mai fi avut Domnul să vorbească de dreptul de judecată?“**

D. R. Rosetti escamotează textul documentului. Ia să-l reproduc. Iată documentul în *Despre Cnejii Români* d. Bogdan.

„Noi Ştefan Voevod... facem cunoscut... că i-am dat acestui adevărat Jurj Atoc un sat pe Sărata în sus, unde este jude Fătiş Ilie, ca să le fie lor (ca să-i fie lui) **judecia** *uric, şi subt uric să nu să dea nimănui, şi alt judecător să nu aibă, ei să se ţie de cartea noastră din Iaşi“.*

Documentul e rău redactat. Dovadă că d. Bogdan e nevoit ca să-l corecteze şi în loc de cuvintele din text **„ca să le fie lor judecia uric“** ceeace ar însemna că Vodă dă satul judecătorilor Fătu şi Ilie, d. Bogdan corectează **„ca să-i fie** *lui“*, adică lui Jurj Atoc judecia uric.

D. R. Rosetti zice că dovadă că judecia înseamnă dreptul de judecată, este că adaugă: **„şi alt judecător să nu aibe“.**

Eu dacă aşi voi, i-aşi întoarce întrebarea ilustrului şi seriosului autor şi i-aşi spune cu textul documentului în mână: Dovadă că Ştefan nu-i acordă lui Jurj Atoc, dreptul de judecată, este că în satul Sărata erau deja doui judecători, Fătu şi Ilie, care cum rămâneau, dacă Domnul numea pe Jurj Atoc jude?

Dar asemenea argumente de text nu însemnează mare

lucru. Ce înseamnă cuvintele: **„că alt judecător să nu aibă, ci să se ţie de curtea noastră dela Iaşi“**. Acest lucru ar fi trebuit să-l discute autorul şi să se pronunţe asupra lui. Ştiţi ce înseamnă? Că Domnul acordă lui Jurj Atoc o favoare, anume distrage satul dela jurisdicţia ordinară, făcându-l să atârne direct de judecata domnească. Importanţa acestui privilegiu era mare. Mă refer la cele ce am scris în cartea mea.

Pe ce mă bazez eu, interpretând ast-fel documentul? Pe documente similare din acelaş veac.

In adevăr, între imunităţile pe care Domnii acordau mănăstirile şi boerilor, erau scutirile ca satele lor să fie judecate de funcţionarii domneşti, fie în totul fie în parte. Am arătat acest lucru în cartea mea. Domnul, ori substituia judecătorilor domneşti pe însuşi persoana căreia i-a acordat imunitatea, dându-i ei dreptul de a judeca pe săteni în locul slujbaşilor Domneşti, ori, îi distrăgea pur şi simplu făcându-i să atârne numai de Curtea lui Domnească.

Aşa, Alex. Voevod în 1453 dă oarecare imunităţi oamenilor dintr'un sat a mânăstirei de călugăriţe Solca, pe care'l constituie în slobozie: imunităţile date sătenilor sunt un mijloc ca să încurajeze pe cei ce ar voi să se stabilească în satul cel nou, şi iată ce favoare între altele acordă satului:

„De asemenea nici vornicii din Suceava, nici alt nimenea să nu aibe treabă cu acei oameni, nici să-i judece şi a lua dela ei nimica, iar cine va vedea vre-o strâmbătate la acei oameni să-şi cate de dânşii la stariţa *sau la Domnia mea, dar alt judeţ să nu aibe*“.[1]

Prin acest privilegiu Domnul scuteşte pe săteni de judecata globinicilor, desugubinarilor, etc., şi îi pune sub jurisdicţia sau a stariţei sau a însuşi curţei Domneşti.

Ei bine, iată un alt document dela Alex. cel Bun cu

---

[1]) Uricarul Codrescu, vol. XX, pag. 99.

scutire de jurisdicţie identică cu acea din uricul lui Jurj Atoc.

Alexandru cel Bun la 1431, dăruеşte lui Iuga **două sate anume Mihnea din Bahna pe Tutova şi Balan din Strâmba, ca să-i fie uric şi sub uric să nu se dea altuia nici odată în veci şi** *să asculte de noi şi alt judecător să nu aibe*". [1]

Faimosul fantazist istoric aducea ca argument apropo de uricul din 8 Oct. 1434, că dovadă că Domnul îi acordă judecia lui Jurj Atoc, este că adauge **„că alt judecător să nu aibe"**. Din hrisovul lui Alex. cel Bun din 1431 se vede câte de falş este acest argument. In adevăr Domnul îi acordă două sate lui Iuga, şi nu-i acordă şi dreptul de judecie cel puţin dacă nu este subînţeles (!!!)

Şi cu toate aceste Domnul dispensează pe aceste două sate de judecata ori cărui alt judecător Domnesc, acordându-i favoarea ca să asculte numai de el, de Domn.

Iată d-le R. Rosetti cum se interpretează documentele, unul se interpretează prin celelalte. Când nu înţelegi sensul unuia cauţi imediat să-l lămureşti prin textul altor documente contimporane. Dacă ai fi făcut aceasta şi cu judecia din uricul cu Jurj Atoc, n'ai fi căzut în fantazia în care ai căzut, după cum îţi voiu dovedi îndată.

In tot cazul, pentru autorul în chestiune, lucru nu încape îndoială. Cuvântul de *judecie* ori unde îl găseşte, îl tălmăceşte ca reprezentând dreptul de ocârmuitor şi judecător al satului, după care decurge foloasele de care am vorbit anume, foloasele, trei zile de clacă, dijmă, monopolul morei şi a crâşmei.

Aşa în cât, când în documentul din 1434, Aprilie 24, Ştefan întăreşte lui Popa Iuga, satul Temeşeştii *amândouă părţile de judecie,* înseamnă, după d. Rosetti, că-i dă amândouă părţile de judecător şi ocârmuitor (! ?). Când la 1435 August 24,

[1]) Despre Cnejii Rom. Bogd. pag. 27.

acelaş Ştefan întăreşte lui Oană portarul, un sat, *amândouă judeciile,* iarăşi înseamnă că-l face de două ori judecător şi ocârmuitor, cu drepturile care decurgeau, peste acel sat, etc., etc.

D. Rosetti cel puţin foarte rar recurge la metoda de argumentare a distinge şi a face rezerve. El totdeauna ia lucru de a întregul şi când susţine o enormitate, nu caută s'o atenueze.

VIII

Inainte de a intra în discuţia chestiunii, este întrebarea: Oare aşa au înţeleş cuvântul de judecie, fără nici o rezervă, toţi istoricii care s'au ocupat de chestie? Şi sunt eu cel întâiu care mi-am permis ca să înţeleg sub cuvântul de judecie altceva decât înţelege d. R. Rosetti? Nu. Toţi, sau au interpretat altminterelea cuvântul de *judecie,* sau când îl interpretează ca şi d. Rosetti, încă îşi exprimă rezerve.

Să arăt acest lucru.

Hajdeu în *Columna lui Traian,* vorbind de judecie, traduce *„cătun în care era un judece sau judec".*[1] Deci iată pe d. Haşdeu, crezând ca şi mine că cuvântul de *judecie,* exprimă o întindere teritorială, adică întinderea unui cătun.

Dr. Emil Caluzniaçki dela Universitatea din Cernăuţi, publicând documente slavone, din arhivele imperiale dela Moscova, cu traduceri latine, şi traducând documentele din 1434 şi 1435 a lui Ştefan, citate şi de d. R. Rosetti, când ajunge ca să traducă **ѡбѣ ꙗсти жꙋдеꙗїе**, adoptează în text interpretarea d-lui R. Rosetti, căci traduce în latineşte astfel: **„et in superiore Stramba utrunque ad redditum judices pertimentem fundum"** adică **„şi pe Strâmba în sus amândouă proprietăţile aparţinând venitului judecătorului".**

Cu toate aceste, Caluzniaçki are îndoială asupra sen-

[1]) Bogdan, Cnejii Români, pag. 31.

sului traducerei sale, şi pune imediat o notă în care cetim următoarele :

„Sed esse potest, ut vocabulum „жꙋдєꙗ“ hoc loco non tam „ad reditum indicis pertinentem fundum“ quam fundum quemlibet, vel potius fundi cuius libet certam partem significet“. Adică, **„dar se poate foarte bine ca cuvântul judecie în document să nu însemne proprietatea de a cărui venit se folosea judecătorul, ci tot aşa de bine să însemne numai proprietatea, sau mai de grabă să însemne oarecare parte din acea proprietate [1])“.**

Iată-l deci pe Caluzniacki care traduce întâiu cuvintele slavoneşti de *ambele judecii* prin părţile de moşie care serveau de venit judecătorului, dând cuvântului de judecie seminificaţia de dreptul pe care judecătorul îl exercita în judecia sa.

Cu toate aceste imediat are îndoială, vede, simţeşte că acest înţeles nu se potriveşte cu textul întregului document şi atunci îşi schimbă părerea şi în nota pe care am citatat-o mai sus vedem că autorul sfârşeşte a se ralia la o altă interpretare, el crede în defitnitiv că cuvântul de *judecie* înseamnă o parte dintr'o moşie, adică dă cuvântului semnificaţia de întindere teritorială.

Vin acum la al treilea şi cel mai însemnat în această privinţă autor, la d. Bogdan care este adevăratul vinovat în această chestie, fiindcă d-sa cel întâiu în cartea sa *Despre cnejii Români* s'a ocupat de chestie în mod aşa, încât dintr'o simplă aproape supoziţie a d-sale, în tot cazul dintr'o părere cu rezerve ce-şi face acolo, d. R. Rosetti face o teorie întreagă, afirmând şi susţinând lucru în mod absolut construindu-şi faimoasa sa teorie asupra *judeciei.*

Am arătat mai sus cum d. Bogdan susţine că *judecia* în documentele moldoveneşti corespunde chinezatului din

---

[1]) Hurmuzachi, vol. I, part. I pag. 855.

cele ungureşti, cnezatului din cele galiţiane şi *judicium* sau *judicatus* din cele a Ungariei de Nord.

Nu discut chestia fiindcă nu interesează.

Dar d. Bogdan adauge: **„El, (cuvântul *judecie)* însemna la început funcţiunea, dreptul de a judeca, dreptul de a administra un sat ca judec; *mai apoi a luat înţelesul de terra judicis.*"** [1]

A, va să zică, cuvântul de *judecie* a trecut prin două faze, el la început, la început de tot (când?) a însemnat în adevăr dreptul de a judeca, dreptul de a administra. Dar mai pe urmă acela de *terra judicis*, adică de *intindere teritorială.*

Iată-l deci pe d. Bogdan ca şi Hajdeu ca şi Caluzniaçki, admiţând că în urmă cuvântul de *judecie* înseamnă *întindere teritorială.*

Prin urmare ilustrule şi profundule istoric, când vin şi eu tocmai la urmă, după aceşti trei istorici şi pretind că cuvântul de *judecie* înseamnă *întinderea* de pământ pe care odată judele domnesc îşi exercitase juridicţia, nu este o copilărie, ci copilărie este faptul că nu ţi-ai dat seama când ai întrebuinţat acest cuvânt.

La ce epocă putem atribui părerea d-lui Bogdan că cuvântul *judecie* căpătase semnificaţia de *terra judicis?* Desigur la epoca de care este vorba, în veacul al 15-lea şi al 16-lea, fiindcă aceste sunt singurele veacuri în care mai întâlnim cuvântul de *judecie* în documente.

Ca consecvenţă trebue să zicem că forţaminte d. Bogdan admite că în documentele din veacul al 15-lea, şi al 16-lea, această semnificaţie o are cuvântul de *judecie*?! Acea că cuvântul *judecie* înseamnă întindere teritorială.

Şi chiar o spune. In adevăr, după ce citează multe documente, cu privire la juzi şi vătămani, d-sa continuă.

---

[1]) Cnejii Romani, Bogdan. Pag. 18.

Din toate acestea se vede că satele aveau câte unul sau doi juzi, rare ori trei sau mai mulţi; de obiceiu ele par a fi fost împărţite în două părţi ce se numiau judecii: termin ce alternează când cu „parte-часть“, când cu „cut-коутъ“: un cuvânt ce s'a păstrat până astăzi în unele locuri“.

Acest pasaj este foarte important pentru tranşarea chestiunii. Când d. Bogdan spune că satele erau împărţite în două părţi ce se numeau *judecii,* şi că cuvântul de *judecie* fiindcă ajunsese să însemne o parte din cele două părţi a satului, alternează când cu cuvântul propriu de *parte,* când cu *cut* care până şi astăzi în Moldova înseamnă tot parte, autorul prin aceasta tranşează chestiunea, pronunţându-se cu voie sau fără, voie, în contra interpretării d-lui R. Rosetti.

In adevăr, dacă în documente găseşti când cuvintele *„amândouă judeciele“* când *„amândouă părţile“* sau *„amândouâ cuturile“* evident că aceasta înseamnă că cuvântul de *judecie* îşi perduse semificaţia dreptului judecătorului de a judeca în circumscripţia lui, şi adoptase acela de *parte* sau *cut,* adică arăta pur şi simplu împărţeala în două a unui sat.

Şi d. Bogdan citează documente în această privinţă. Citează din documentul dela 1434 Aprilie 24, **„Temeseştii ambele judecii“ „темешеци ѡбѣ части жѹдечїе“. Citează din documentul din 1435 Decembrie 7. „темешеци ѡбѣ части кѹты“.**

Acest autor o singură excepţie face dela regula generală pe care o adoptează, când ne spune că există un singur document acel din 8 Octombrie 1434, faimosul document cu Jurj Atoc, în care semnificaţia primitivă a cuvântului *judecie,* adică dreptul de a judeca şi a administra mai este încă păstrată.

Va să zică în toate documentele în care întâlnim cuvântul de *judecie,* ne spune d. Bogdan, acest cuvânt înseamnă o întindere teritorială, o parte din sat, numai în singurul document amintit el are semificaţia de dreptul de a judeca.

Dar afirmând aceasta, nu e categoric de loc. Iată propriile sale cuvinte:

„Insemnarea primitivă a cuvântului ne o atestă, pe cât se pare, următorul document moldovenesc, din Suceava, 8 Oct. 1434, singurul din câte cunosc eu, în care cuvântul **judecie** *e întrebuinţat în înţeles de funcţiune: prin el Ştefan Vv. dăruieşte lui Jurj Atoc pe vieaţa judecia unui sat, unde înainte de ele fuseseră juzi Făt şi Ilie".*

Acum să poate vedea deosebirea între d-nii Bogdan şi Rosetti.

Cel întâiu crede că în toate documentele afară de unul, cuvântul *judecie* înseamnă întindere teritorială, o parte dintr'un sat.

Pe când cel al doilea susţine că ori unde întâlnim în veacul al 15-lea şi al 16-lea, cuvântul de *judecie* el are semnificaţia de dreptul de a judeca, dreptul de a ocârmui satele.

Cel întâiu consideră documentul din 8 Octombrie 1434, ca singurul vestigiu a unei stări vechi sociale dispărute, înlocuită prin alta în care cuvântul de judecie îşi perduse semnificaţia primitivă.

Cel al doilea din contră crede, că în veacul al 15-lea şi al 16-lea, suntem încă tot sub regimul vechilor judecători care ocârmuiau şi administrau satele, iar cuvântul *judecie* înseamnă tot exercitarea acelui drept.

D. Bogdan este după mine rătăcit numai în interpretarea cuvântului *judecie* din documentul din 8 Oct. 1434.

D. R. Rosetti este rătăcit pe toată linia, ca totdeauna dealtminterelea.

Incă o dovadă de deosebirea între d. Bogdan şi faimosul autor a *Pământului, sătenii şi stăpânii.*

Am văzut că d. Bogdan recunoaşte că întâlneşte în documente trei cuvinte care exprimă acelaş lucru: *judecie, parte* şi *cut.* Şi prin aceasta recunoaşte că *iudecie* nu înseamnă dreptul de judecată sau de administrare, ci se referă

la întinderea teritorială, căci dacă e permis cuiva să creadă că cuvântul *judecie* înseamnă dreptul de judecată, un scriitor care se respectă nu poate susţinea că şi cuvintele *parte* şi *cut* ar însemna tot dreptul de a judeca şi de a administra.

Ei bine, faimosul istoric de care mă ocup merge până aici. Nu poate nega nici el că în documente găseşte *cut* şi *parte* de sat, alături cu *judecie*. Şi atunci susţine următoarea fenomenală părere.

„Mai vedem că uricile nu fac nici o deosebire între cuvintele: **judecie, cut şi parte de sat**; *ele sunt sinonime şi sunt întrebuinţate pentru a desemna circumscripţia în care judeţul, stăpânul satului sau a părţii de sat, îşi exercitează judecia".*[1])

Cu alte cuvinte, de câteori vom întâlni într'un document cuvintele *cut* sau *parte din sat*, înseamnă dreptul de judecie a boerului asupra amândoua părţile satului!

Această extremitate la care ajunge bietul autor, numai să-şi poată susţine teoria, dovedeşte inanitatea ei.

Mă întorc la d. Bogdan, la excepţia pe care d-sa o face — cu toate rezervele — la documentul din 8 Octombrie 1434, şi mă întreb: Ce l'a determinat pe d-sa ca să creadă că numai în acest caz cuvântul de judecie e întrebuinţat în înţeles de funcţiunea judecătorului, şi că prin urmare Ştefan dăruеşte lui Jurj Atoc pe vecie, judecarea satului Sărata. Nu o spune, nu arată motivele, ci se mărgineşte a adăogi următorul comentar:

Documentul acesta ne arată că şi în Moldova judecia se dedea pe viaţă şi cu drept de moştenire, cum se dedea chinezatul în Ungaria; cazuri de felul celui dela 1434 vor fi fost destul de dese în secolul XIV—XV, ele n'au fost însă consemnate în privilegii scrise, sau dacă au fost, nu ni s'au păstrat".[1])

Dar d-sa trebuia să observe un lucru, că acest document e din acelaş an sau cu un an deosebire, de celelalte

---

[1]) Pământul, sătenii şi stăpânii, R. Rosetti, pag. 149.

[2]) *Despre Cnejii Români*, I. Bogdan; pag. 19.

documente în care cuvântul de judecie însemnează întindere teritorială. Acest lucru nu l'a izbit? Şi nu s'a întrebat, cum acelaş Domn, în acelaş an, se serveşte într'un document de cuvântul de judecie în înţeles de întindere teritorială, iar într'altul în sensul primitiv, adică în accepţiunea pe care 'l avusese odată cine ştie cât de mult?

Ipoteza d-sale că poate au mai fost documente în care cuvântul de *judecie* s'a întrebuinţat în sens de funcţiune şi s'au perdut, mai la urmă este admisibilă, fiindcă e posibilă.

Dar poate d. Bogdan susţinea în mod serios că asemenea privilegii au trebuit să existe în Moldova, au fost în usaj poate curent, însă n'au fost consemnate în scris? Nu cade prin aceasta în ipotezele şi în felul de a concepe istoria d-lui R. Rosetti?

IX

Aşa stătea chestiunea în momentul când eu începând scrierea cărţei *Cercetări asupra stărei ţăranilor*, am fost nevoit să mă ocup de ea. Şi ce am făcut? M'am mulţumit a adopta în termeni generali părerea d-lui Bogdan cu privire la interpretarea cuvântului de *judecie* în sens de *terra judicis* şi am căutat să dovedesc acest lucru, adică ceeace nu făcuse nici nu încercase d. Bogdan, probabil ca să nu lovească în susceptibilitatea ţâfnoasă a camaradului său d. R. Rosetti.

Şi am făcut aceasta în mod sumar, căci nu discuţia acestor chestiuni era obiectul cărţei mele.

Acum însă, fiindcă d. R. Rosetti nu e măcar modest în răspunsul său, ia să iau întreaga chestie ca s'o discut şi să arăt că părerea sa e pur şi simplă ridiculă.

Am văzut ce înţelege acest autor prin cuvântul de judecie. In realitate oare ce înţeles să aibă el? Să ne servim

de documente şi să vedem n'oiu putea scoate adevăratul lui înţeles? Trebue să spun dela început, că acest lucru nu e tocmai uşor. Să reproduc textul câtor-va documente ca să se vadă acest lucru.

In 1434, 24 April, Ştefan dăruieşte lui popa Iuga mai multe sate şi anume: **„Buciumenii, unde este casa lui, iar al doilea mai jos, Tormiteşti,** *unde este Micul jude,* **al treilea la Şomuz Ciorsăceşti, al patrulea mai sus de Buciumeni anume Radeşani şi la obârşia Luibanei Mânfaţii şi la gura Studeneţei Temeşeştii, [la obârşia Strâmbei],** *amândouă părţile de judecie,* **şi** *Strâmba cu obârşia* **până la gură, cât va putea cuprinde pentru sine, şi la** *Tutova Lăleştii şi Hălmăgeşti* **şi la obârşia Strajinţei, unde este jude Mihaila."** [1])

In 1435, acelaş Domn Ştefan împreună cu fratele său Ilie, dăruieşte slugei şi boerului lor Pan Ooană portarul **„satele pe Văslui, anume: Brudureşti, unde e casa** *lui, şi seliştea Fundei* **pe** *lângă Bredchiteştii* **unde este Nicu şi Iliaş,** *ambele judecii* **şi Retezeştii, şi la vârful Bârladului Boziani, şi la Prut Iacobeşti şi Bărboşii şi seliştea Tolei şi cu iazurile şi via lui la vârful Dobroslăveştilor cu pârâul."** [2])

Aşi mai putea cita încă câte-va, dar mă opresc.

Din aceste două exemple rezultă după mine, că cuvântul de judecie în aceste documente nu înseamnă de loc dreptul stăpânului de a judeca şi a ocârmui. Şi ştiţi de ce?

Mai întâiu, fiindcă Domnul în documentul întâiu îi dăruieşte lui popa Iuga vre-o opt sate şi localităţi. Şi cu toate aceste vedem că numai despre satul Temeşeşti spune **„amândouă părţile de judecie".** Iar în al doilea document Ştefan şi Ilie hărăzesc lui Oană portarul iar vre-o 7-8 sate şi siliişte, şi numai la siliştea Fundei vorbeşte de *ambele judecii.* Dacă *judecie* ar însemna dreptul de judecată şi de ocârmuire a satului este neînţeles cum aceşti Domni dăruind în amândouă cazuri câte 7-8 sate, dau lui popa Iuga şi lui

---

[1]) 24 Apr. 1434 (Hurmuzachi I, part. II, pr. 853-854).

[2]) BAR Doc. Pec. 3 (1435-1443) Aug. 24.

Oană dreptul de judecată şi de ocârmuire numai în un sta, în cazul întâiu Temeşeştii, în al doilea siliştea Fundei, iar pentru celelalte sate nu le acordă acest drept; lucru nu se înţelege. Când dăruesti unui boer sau unei slugi credincioase 7—8 sate, îi dăruesti natural tot ce poţi dărui, adică dreptul de jude şi de ocârmuitor, căci acesta însemna judecie după autor. Pentru ce această favoare o acordă Domnii cu privire numai la un sat şi la celelalte nu? Şi ce câştiga popa Iuga şi Oană portarul, după d. R. Rosetti, de la celelalte sate, unde nu li se acorda dreptul de judecie?

Incă ceva. De multe ori vedem, precum din documentul dela 1435, că Domnul acorda donatarului *judecia* acolo unde erau deja doi judecători. In cazul de mai sus judecători în siliştea Fundei erau Micul şi Iliaş.

Incă ceva. In documentul cu Jurj Atoc, unde i să acordă judecia, să mai înţelege lucru cu toate că şi acolo erau deja doi judecători. Poţi să susţii că i se acordă dreptul de judecată. Dar toate celelalte documente vorbesc de ambele judecii. Aşa am văzut că Ştefan hărăzeşte popei Iuga, satul Temeseştii, amândouă părţile de judecie. Iar Ilie şi Ştefan hărăzesc lui Oană Portarul siliştea Fundei, ambele judecii, Ştefan cel Mare cumpără dela Fete Iacobescu **„un sat la Bârlad unde a fost jude Buda şi Drăgoi, amândouă judeciile“.** [1])

E întrebarea: ce înseamnă ca să hărăzeşti într'un singur sat *două judecii,* sau *amândouă părţile de judecie?* Ce înseamnă că Ştefan cel Mare cumpără *amândouă judeciile* cu satul? Nu cunosc Domni care ca să exercite judecia într'un sat aveau nevoe să o cumpere.

Ar putea d. R. Rosetti să ne explice lucru? Dacă Domnii voiau să acorde unui boer dreptul de judecată într'un sat, mi se pare că era natural s'o facă cum pretinde d. R. Rosetti că Ştefan Vodă a făcut-o în satul Sărata lui Jurj Atoc, acordându-i judecia. Dar două judecii? Dar amândouă părţile de judecii, ce înseamnă asta?

---

[1]) Acad. Rom. peceţi No. 12.

Cu interpretarea d-lui R. Rosetti lucru nu are înţeles, este un non sens, o absurditate, şi este o regulă de interpretare admisă de toată lumea, că, când un istoric întâlneşte o dificultate de text, nu trebue să admită un înţeles care l'ar aduce la absurd, ci un altul care ar da o soluţie oare care dificutăţei.

Ia să căutăm, n'om găsi enigma şi înţelesul cuvântului de judecie, care să dea documentelor un înţeles?

Intr'un document dela Ştefan cel Mare, acest Domn constată mai multe cumpărături de sate pe care face şi cu care înzestrează episcopia Romanului. In el cetim: **„şi am dat acelei sfinte noastre Mitropolii, toate acele sate câte mai sus scrim, auume: Negoeştii cu iezuri şi cu mori, şi jumătate din Goştileştii şi** *poiana ambele judecii*".

E natural să te întrebi pentru ce Domnul dărueşte mitropoliei din Roman Negoeştii fără nici o judecie, iar Poiana cu ambele judecii? Documentul însuşi ne lămureşte. Când Domnul vorbeşte de cumpărătoarea Negoeştilor zice aşa: **„Şi vândut-a a sa dreaptă ocină dela al său drept uric,** *un sat* **anume Negoeştii pe Negru pârâu, etc.".**

Iar când vorbeşte de cumpărătura Poenii, se exprimă aşa: **„Şi asemenea veni aintea noastră şi aintea noştri moldoveneşti boiari, Ileana féta Nekitei fratele Costei Andronic, de a sa bună voiă, de nime nevoită, dar nici siluită, şi vându a sa direaptă otcină dela al său dirept uric,** *două sate,* **ce sunt pe Moldava, anume Poiena, unde fură Knejii Băloşu şi Danciul, însuşi Domniei mele, pentru 200 zloţi tătăreşti".** [1])

Va să zică pe moşia Poiana erau două sate, în care în unul fusese cneaz Baloşu şi în altul Danciul; iar când mai jos precum am citat, Domnul zice, *Poiana ambele judecii*, rezultă clar că *judecie* însemnează *o parte* din Poiana şi că ambele judecii compuneau întregul trup al moşiei Poiana.

Iată deci printr'o interpretare judicioasă că ajungem a înţelege ce însemnează în documente cu privire la unele sate,

[1]) Cronica Romanului, Melhisidiec, vol. I, pag, 138.

cuvintele „amândouă judeciile“ sau „amândouă părţile judeciei“. Este vorba de două părţi deosebite dintr'un sat sau dintr'o moşie.

Aşa că, când în documentul lui Ştefan Voevod din 1434 se vorbeşte de amândouă părţile de judecie, fără ca să se vorbească şi de celelalte sate, precum Buciumenii, Ciorsăteştii, Rădăşeni, etc., asta înseamnă că Temeşeştii coprindea două părţi deosebite, pe când celelalte sate nu. Când acelaş Ştefan Voevod cumpără de la un boer un sat la Bârlad, amândouă judeciile, aceasta înseamnă că acel sat avea două părţi deosebite.

Acest lucru îl crede şi d-l Bogdan. De vreme ce am reprodus deja, că vorbind de sate, d-sa ne spune: **„de obiceiu ele (satele) par a fi împărţite în două părţi ce se numeau judecii“.**

Să demonstrez acum că în documente sunt trei termene care alternează: acela de *judecie*, cu *parte* şi *cu cut*. Avem un document din 1439 dela Iliaş Domnitorul, prin care îi confirma protopopului Iuga vechile achiziţiuni adăugând şi altele nouă şi în care găsim întrebuinţate tustrele aceste expresii.

„Deci noi văzând dreapta şi credincioasa lor slujbă către noi, am dorit a-i milui cu osebita noastră milă şi le-am dat în ţara noastră a Moldovei satele, anume: Buciumenii la Şomuz, unde este casa lor, şi la Revti Kozarenţii şi în jos la gura Ohrincei şi cu prisăcile şi curăturile la Dnistru, ce aparţin de aceste, şi peste Prut în faţa de Podoleni **amândouă cuturile** (обѣ коуты-**delimitaţiile**), *şi sub făget* **Jigărenii, amândouă judeciile** (обѣ жѹдеїїи), *şi unde a fost Mihailo Colici, şi la Strâmba, unde a fost Barbul Stan,* **amândouă părţile** (обѣ ꙗсти) *şi mai jos de un loc anume Străminoasă, şi unde este Balan şi Mihnea dela Bahna, şi la gura Studeneţei-Temeşeşti, unde au fost* **amândouă cuturile** (обѣ коуты) *(şi privilegiul lui Stan Polenovo să nu atingă acest privilegiu al nostru nici odată în veci“.* [1])

---

[1]) 2 Iunie 1439, Hurmuzachi vol. I, partea II, pag. 876.

Dar se va obiecta că din acest document rezultă numai un lucru, că găsim expresiile *amândouă judeciile, amândoă cuturile, amândouă părţile*; dar nu rezultă că *cut, udecie* şi *parte,* este acelaş lucru, nici că aceste cuvinte alternează între ele.

Ei bine, voiu face şi această dovadă.

Avem din fericire cinci documente, danii sau întăriri de danii lui Iuga preotul şi mai pe urmă protopopul, asupra aceloraşi sate, aşa că putem foarte bine vedea cum Ştefan Vodă, pe urmă Ilie, pe urmă amândoui împreună se servesc de expresiile de mai sus în diferite documente.

In acela din 1434, Aprilie 20 citim următoarele:

„Deci noi văzând a lui dreaptă şi credincioasă slujbă către noi, dorit-am a-l milui cu osebita noastră milă şi i-am întărit lui în ţara noastră în Moldova dania părintelui nostru, satele anume: Buciumenii, unde este casa lui, iar al doilea mai jos Tormiteşti, **unde este Micul jude,** *al treilea la Şomuz Ciorsăceşti, al patrulea mai sus de Buciumeni* **anume Radeşani,** *şi la obârşia Luibanei Mânfaţii şi la gura Studeneţii Temeşeştii, [la obârşia Strâmbei],* **amândouă părţile de judecie,** (ѡбѣ ꙗсти жѹдеꙗїе) *şi Strâmba cu obârşia până la gură, cât va putea cuprinde pentru sine, şi la Tutova Lăleştii şi Hălmăgeştii şi ia obârşia Strajniţei, unde este jude Mihaila".*[1]

Va să zică la gura Studineţei Temeşeştii avea în documentul dela 24 Aprilie 1434, *amândouă părţile de judecie.* Un an după aceia 7 Decembrie 1435, popa Iuga vine din nou, însă de astă dată şi înaintea lui Ilie care domnea împreună cu frate său Ştefan, să ceară acestor doui Domni să-i întărească iarăşi stăpânirea, şi iată ce citim în acest din urmă document.

„Şi i-am dat şi întărit pentru credincioasa lui slujbă în ţara noastră satele: la Liubana, anume Mânzaţii, şi la gura **Studenţului,** *unde au fost Temeşeştii,* **amândouă părţile decuturi** (ѡбѣ ꙗсти кѹты)[2]

---

[1]) 24 Aprilie 1434 (Hurmuzachi I, part. II, pag. 853-854).

[2]) 7 Decembrie 1435 (Hurmuzachi I, part. II, pag. 868.

Iată cuvântul de *judecie*, din documentul din 1434 înlocuit prin acela de *cut*, în documentul din 1435.

In documentul din 1435 iarăşi a lui Ştefan şi Ilie, dat tot protopopului Iuga, cetim: **„şi la Tutova, unde este Miclea din Bahna şi mai sus la** *gura Strâmbei,* **unde este Balan şi unde este Barbu, Stan şi Stanciul la** *capul Strâmbei, amândouă judeciile* (ѡбѣ жѹдецїє) [1].

Va să zică, la Strâmba unde era Balan şi Stan se vorbeşte de amândouă judeciile.

In documentul din 1439, dela aceeaşi Domni, dat lui Iuga, de astădată ajuns protopop, cetim: **„şi la Strâmba unde a fost Barbul Stan,** *amândouă părţile* (обѧ ѿасти).

Mai sus în loc de *judecie* am găsit cuvântul de *cut*, acuma găsim acela de *parte*.

Incă ceva. In documentul lui Ştefan cel Mare din 1488 publicat în *Cronica Romanului*, într'un loc unde Domnul descrie moşiile cumpărate, zice: **„şi Poiana ambele judecii"** (и полєна ѡба жѹдєчіи).

Iar mai jos cetim: **„şi iarăşi acel dres (act) ce este dela moşul nostru Alexandru Vodă, pe Poeni, ambele părţi** (на полина на ѡба части).

Demonstraţia este făcută; ori cuvântul de *judecie,* ori acela de *cut*, ori acela de *parte,* înseamnează unul şi acelaş lucru, oarecare întindere teritorială, o parte dintr'o moşie sau dintr'un sat, o simplă terminaţie teritorială.

Inţelesul pe care d. R. Rosetti îl dă cuvântului de *judecie* în sensul de a judeca şi de a ocârmui, cade.

Ei, acum cum rămâne seriosule bărbat cu epitetul de copilărie pe care l'ai dat interpretărei mele?

Şi acuma întorcându-mă la faimosul uric, dat tot de Ştefan, unul din Domnii de a căror urice m'am servit, lui Jurj Atoc, de un sat la Isvorul Săratei, mă întreb: când Domnul zice ca să-i fie *judecia* uric, ce înseamnă şi aci cuvântul de *judecie?* Ceeace am văzut că însemnează în toate

actele citate, întinderea teritorială a satului Isvorul Săretei. Domnul putea foarte bine să zică: **„să-i fie** *partea* **din isvorul Săratei uric“** sau *„cutul uric“* şi aceasta ar fi însemnat acelaş lucru; prin urmare nici vorbă nu poate fi de hărăzirea unui drept de judecată asupra satului Isvorul Săratei. Dovadă că nu poate să fie vorba de un drept incorporal, ca acela de judecător, este că uricul zice: **„iar hotarul să fie după hotarul cel vechiu“**. O pură chestie de delimitare.

D. Bogdan înşelându-se în mod pe care nu-l pot pricepe asupra acestui document, ia formula cunoscută şi obicinuită: **„Tot aşa să le fie şi copiilor lui şi fraţilor şi nepoţilor lui şi strănepoţilor lui şi tot neamului, în veci şi neclintit“** ca o dovadă că dreptul de judecie era ereditar, pe când în realitate bietul Ştefan Vodă, autorul uricului, şi cu această ocazie nu făcea decât să întrebuinţeze formula din toate documentele prin care hărăzind un sat, Domnii hărăzeau nu numai lor ci şi urmaşilor lor până în ultima linie succesibilă.

Am sfârşit şi cu dreptul de judecie a faimosului fantazist şi vedem că şi aici este tot aşa de fantastic ca şi în chestia cnejilor.

Când particularii cumpărau şi vindeau moşii şi părţi de moşii, ei cumpărau şi vindeau teritorile lor, hotarele acelor moşii peste care erau proprietari, şi nici vorbă poate fi că în asemenea transacţie putea să fie un drept de judecată, adică de judecata sătenilor şi de ocârmuire.

Când Domnii hărăzeau moşii, hărăzeau proprietatea nu judecia, aşa cum toţi stăpânitorii de ţări făceau în toată Europa. Susţinerea că Domnii nu puteau hărăzi decât dreptul incorporal de judecie, cu foloasele care decurgea din el, fără să poată dona proprietatea însuşi a satului sau a moşiei, este o scornitură îndrăzneaţă şi ridiculă chiar a d-lui R. Rosetti, pe care am văzut că nu se poate nici concepe în mod serios, nici susţinea ca un act oarecare.

Prin urmare, proprietatea în Moldova, era aceeaşi şi înainte de descălecare, precum şi după, pe care o vedem existând în veacul al 18-lea, la noi şi în toată Europa.

Ar trebui cu aceasta să sfârşesc asupra acestei chestiuni dacă răspunsul pe care autorul îmi dă în *Viaţa Românească* nu m'ar sili să-i zic încă ceva, şi îi răspund, nu fiindcă ceeace îmi obiectează merită răspuns, căci aceeaşi procedare şi mentalitate pune, pe care le-am văzut şi relevat deja. Dar d. R. Rosetti este, dacă nu de rea credinţă, dar atunci de o inconştienţă rară, când caută în răspunsul său a mă pune în contradicţie cu cele ce am susţinut în Cartea mea şi anume în volumul I, faţă cu volumul al II-lea şi ca culme acum să zic, să întrebuinţez tot cuvântul de inconştienţă, se serveşte de argumentele şi constatările mele, pentru a-şi confirma fantasticile sale susţineri.

După ce face un număr însemnat de citaţii din capitolul cărţei mele: *Condiţia juridică a ţăranilor*, apoi urmează în chipul următor:

„Acum am mântuit cu citaţiile. D. Panu ne-a dat sub însuşi a sa iscălitură tot materialul necesar pentru a răspunde la afirmarea d-sale: cum că satele hărăzite sau întărite de Domn alcătuiau pentru donatari nişte proprietăţi depline, cu toate drepturile care decurg şi fără nici o rezervă, dar absolut fără nici o rezervă".

„Din constatările făcute de însuşi d. Panu rezultă:

„Că sătenii aşezaţi pe hotarul satului hărăzit sau întărit.

1⁰ **„Se folosiau în evul mediu** *de tot pământul de care aveau nevoe.*

2⁰ „Se folosiau de locurile lor de casă şi de grădină, de pometurile, livezile, viile şi curăturile lor din tată în fiu, câtă vreme şedeau în sat, şi dădeau dijmă şi făceau clacă".

3⁰ „Se folosiau, asemenea, din tată în fiu, de locurile cultivabile şi de păşune".

4⁰ „Nu puteau fi scoşi de pe acele pământuri fără de voia lor, câtă vreme dădeau dijmă şi făceau clacă".

5⁰ „Nouii căsătoriţi aveau drept la loc de casă şi de grădină în

vatra satului şi loc de hrană, care şi aceste locuri deveniau ereditare şi stăpânul nu i le putea refuza".

6⁰ „Până la începutul **veacului al 19-lea,** *aveau drept de prefe.inţă când stăpânul voia să arendeze prisoasele de pământ rămase pe acea moşie, şi puteau, la fiecare Sfântu Gheorghe, scoate din arendă pe arendaş, chiar cînd acesta avea contract pe mai mulţi ani".*

7⁰ „Până **la 1805** *stăpânul moşiei nu putea rezerva pe sama sa nici o parte a moşiei, ci era dator s'o pună la dispoziţia ţăranilor întreagă, dacă ei aveau nevoie de întreaga ei întindere.*

8⁰ „Până la 1792 pădurile erau un bun al obştiei, în care oricine putea să taie lemne de foc şi de construcţie, existând restricţia numai pentru rediuri şi dumbrăvi".

„Constat deci, întemeindu-mă numai pe constatările d-lui Panu, că această proprietate ce o declară, la pag. 102, deplină fără nici o rezervă, dar fără absolut nici o rezervă, devine în partea II-a a cărţii d-sale absolut numai rezerve.., în folosul ţăranilor aşezaţi pe moşie".

„Nu vi se pare că d-lui Panu i-ar fi prins bine să nu facă la pag. 102 afirmări ce însuşi este silit să le nimicească în a II-a parte a lucrărei sale?

„Şi când mă gândesc că există un ce care se numeşte logică!

„ Şi acuma întreb, după mărturisirile d-lui Panu, ce mai rămâne din aşa zisa proprietate deplină?" [1])

Cu toată această lungă citaţie, trebue să dau oarecare explicaţie cititorului pentru ca să înţeleagă despre ce e vorba, fiindcă autorul de care mă ocup gândeşte aşa de încurcat şi se exprimă atât de confuz încât nu prea poţi sesiza ceeace spune.

Am văzut că d. R. Rosetti susţine că Domnii când hărăzeau sau întăreau cui-va un sat, îi întăreau sau hărăzeau nu proprietatea, ci judecia.

Din contră eu susţin în cartea mea, că Domnii când hărăzeau un sat, îl dădea în deplină proprietate, absolut în deplină proprietate.

Autorul în chestiune citează cum am zis din capitolul cărţei mele: *Condiţia juridică a ţăranilor* şi pretinde

---

[1]) Viaţa Românească 1910, pag. 67.

că cu acele citaţii el dovedeşte că ţăranii erau proprietari pe pământurile lor, pe moşiile boereşti.

Măi, mare comedie!

D'apoi bine ilustrule logic, toate drepturile pe care d-ta le înşiri, pe care le reproduci din cartea mea, minus cel dela No. 1 (căci niciodată n'am vorbit de drepturile ţăranilor noştri în evul mediu) le arăt eu ca decurgând din faptul secular a şederei ţăranilor pe pământurile boereşti şi discut pe larg chestia naturei acestor folosinţe a ţăranilor. In cartea mea dovedind că ţăranii nu erau proprietari, nici n'au fost în timpurile istorice niciodată proprietari pe moşiile boereşti, şi că dacă aveau dreptul de stăpânire asupra casei, grădinei, curăturei, viei şi pământului de arătură, aceste drepturi erau de natură emfiteotică. Pământul de sub casă, de sub grădină, de sub vie, de sub curătură şi de sub locul arabil, aparţinând proprietarului, sau cum se zice în termeni juridici, proprietarul având *nuda proprietate* a întregei moşii.

Iată ce arăt pe larg în cartea mea şi dovedesc.

Din contră, d. R. Rosetti susţine că ţăranii erau proprietari pe case, pe grădini, pe vii şi pe locurile arabile, adică susţine cu totul o idee contrară şi bine înţeles falşă.

Cum poate deci acest autor să se servească cu cele conţinute în cartea mea, ca să dovedească că ţăranii erau proprietari? Şi la ce-i poate servi constatările mele, că ţăranii pe moşiile boereşti aveau drepturi emfiteotice de folosinţă a pământurilor pe care le ocupau, pentru a dovedi o părere contrară, anume că ţăranii erau pe deplin proprietari pe acele locuri?

Şi cu toate aceste, acest lucru face d. R. Rosetti şi pretinde că-l face cu succes, extrăgând citaţii din cartea mea şi bazându-se pe ele!!! Nu vedeţi că este o aberaţie şi chiar o inconştienţă?

Tot una este ca eu să ocup o casă, să am o gărdină,

care nu numai folosinţa lor să fie a mea, ci însuşi şi proprietatea solului, cu o folosinţă a unei case şi a unei grădini, a cărui sol este proprietatea altuia? Aceasta este o deosebire între d. R. Rosetti şi între mine. D-sa susţine că ţăranul era deplin proprietar pe casă, pe grădină şi pe sol; eu pretind că ţăranul era proprietar numai pe casă şi pe grădină, iar solul aparţinea boerului. Se potriveşte una cu alta?

Şi atunci poate să se servească d-sa cu argumentele mele prin care dovedeam folosinţa emfiteotică a ţăranilor pe moşiile boereşti, pentru a dovedi proprietatea deplină a ţăranului pe folosinţă şi pe sol, aşă cum susţine d-sa?

A, dar acest autor caută să mă pună în contradicţie şi pretinde cum s'a văzut mai sus din citaţie, că la pag. 102 din cartea mea, am susţinut că moşiile erau în deplină proprietate a boerilor donatari, fără nici-o rezervă, dar absolut fără nici-o rezervă, pe când în partea II a cărţei mele dovedesc că boerii erau proprietari pe moşii însă cu o mulţime de rezerve.

Se înţelege că această susţinere a autorului e o adevărată copilărie. Sau dacă nu este acesta cazul, atunci îmi pare foarte rău să-i spun că nu-i în stare să înţeleagă lucrurile ceva mai complicate.

Mai întâiu autorul nu citează întreaga frază. Dar las discuţii de interes secundar de o parte. Eu constatam din acte şi documente, că Domnii făcând danii, nu făceau asupra hărăzirii nici o rezervă. Este aşa sau nu, ilustrule autor? Poţi să-mi arăţi un singur document, în care asupra unei danii sau moşii, donatorul să facă asupra hărăzirei moşiei sau satului, cea mai mică rezervă? Dacă îmi poţi cita un singur document cu rezerve, mă angajez să te declar cel mai mare, cel mai vrednic, cel mai puţin fantastic, şi cu metodă positivă, istoric. Dar nu vei putea niciodată să-mi

citezi vre-un document, căci toate fiind redactate aproape identic, hărăzesc moşiile cu tot venitul, donatarilor şi moştenitorilor lor, pe vecie.

Prin urmare, când declar în Cartea mea că Domnii făceau hărăziri fără nici o rezervă, dar absolut fără nici o reervă, eram în adevărul istoric.

Dar cu aceasta sau prin aceasta răpeam ţăranilor aşezaţi pe acele moşii orice fel de drepturi? Le luam dreptul de proprietate asupra caselor clădite pe solul boeresc, de folosinţă asupra grădinilor lucrate de ei, şi asupra pământurilor arabile, vii, curături, etc.?

Dar de loc. Uitam măcar să mă ocup de această chestie şi să nu mă gândesc decât la deplina proprietate a boerului donatar? De loc. Şi aici trebue cel puţin să mă îndoesc de buna credinţă a d-lui R. Rosetti.

D-sa îmi spune că la pag. 102 eu nu fac nici o rezervă asupra drepturilor sătenilor, şi că tocmai în partea II-a a Cărţei mele mă ocup de acele drepturi. Dacă ar fi întors numai o pagină, ar fi cetit la pag. 104, următoarele:

„Dar se va întreba cineva:

Cum rămânea cu ţăranii de pe moşie când Domnul o ceda altuia? Nu se rezerva oare drepturile lor de folosinţă? De sigur că nu. Să mi se arate un singur document în care s'ar face o asemenea rezervă".

„Dar nici nu era nevoie. Drepturile lor erau dela sine rezervate. Ţăranii erau un fel de colonişti parţiari pe moşiile domneşti şi pe cele boereşti. Voiu vorbi la locul cuvenit de această chestie. Pe dânşii în principiu schimbarea de stăpân nu-i atingea; cum am spus, ei continuau a plăti dijmă şi a face clacă noului proprietar ca şi celui vechiu".

„Noul proprietar îi menţinea în folosinţa pământului ca şi cel vechiu, fiindcă mai înainte de toate proprietarul avea interes să-i menţină; şi al doilea, chiar dacă nu avea interes, era dator să-i menţie. Dar şi această chestie va face obiectul unui ulterior capitol".

Când eu deci zic categoric, că drepturile de folosinţă ale ţăranilor erau dela sine rezervate, înseamnă că nu mă

gândeam la ele? Când spun că voiu vorbi la locul cuvenit de această chestie, ce înseamnă altceva, decât că recunosc că chestia folosinţei ţăranilor pe pământurile boereşti, e o chestie de tratat deosebit? Şi când spun în treacăt că proprietarii erau obligaţi să menţie în genere pe ţărani pe moşiile lor şi că de acest lucru mă voiu ocupa într'un capitol ulterior, oare nu înseamnă că eu deja îmbrăţişam în mintea mea întreaga chestie, adică atât drepturile proprietarilor cât şi ale ţăranilor?

Dar să sfârşesc şi cu chestia proprietăţii cum o concepe şi o susţine d. R. Rosetti şi să trec mai departe.

CARTEA IV

CAPITOLUL I

Despre schimbările care autorul pretinde că se face în cursul veacurilor al 15-lea, al 16-lea şi al 17-lea în natura proprietăţei. — Ţăranii pierd cu timpul proprietatea şi devin clăcaşi, iar boerii transferă dreptul lor de judecie ce aveau asupra satelor, în adevărate alodii.

I

De sigur că cea mai fantastică şi cea mai lipsită, dacă se poate, de orice temeiu, măcar aparent, este tratarea acestei chestii în cartea *Pământul, sătenii şi stăpânii*, şi cea mai grea pentru autor.

Şi iată de ce: Să pretinzi că n'a existat o proprietate particulară boerească până în veacul al 18-lea, cu toate că, după cum am văzut, sute de documente dovedesc contrarul, să pretinzi că ţăranii erau proprietari pe pământurile lor şi că boerii n'aveau decât dreptul de judecie, să cauţi să împaci textele clare a documentelor cu ideea fantastică a dreptului de judecie, corijându-le cum d. R. Rosetti face cu cinci docu-

mente şi tălmăcind că în tot restul celorlalte urice cuvântul de judecie este *subînţeles*. Şi după toate aceste, să fii nevoit, ca pentru a justifica schimbarea pe care o pretinde autorul că s'a făcut în felul proprietăţei în veacurile următoare, adică că ţăranii de vin clăcaşi şi boerii proprietari, să fii silit să te serveşti de aceleaşi documente de care te-ai servit pentru a susţinea o idee contrară, este o situaţie în care când cineva se pune, îi este imposibil să iasă cu onoare.

Şi acesta este cazul autorului.

In adevăr, pe ce acte şi documente se sprijinise d. R. Rosetti pentru fantasticele sale păreri? Pe acele care există. Pe ce acte, din nou, autorul se sprijină pentru a dovedi transformarea felului proprietăţei şi devenirea ţăranilor clăcaşi şi a boerilor proprietari? Tot pe acelea. Apoi cum era posibil să facă acest lucru? Cum e posibil ca aceleaşi acte să le tălmăceşti într'un sens pentru a susţinea o organizaţie socială în cursul câtor-va veacuri şi apoi tot aceloraşi acte să dai o altă tălmăcire pentru ca să stabileşti din nou o altă organizaţie cu totul contrară? Evident că acest lucru nu e serios şi acoperă pe autor cu ridicol, iar contrazicerile şi ideile fantastice trebue să le întâlneşti cu carul

Şi acesta este iar cazul d-lui R. Rosetti.

Cititorii poate îşi aduc aminte că autorul ne-a spus că întemeierea Domniei nu aduce nici-o modificare în organizaţia socială a cnejilor şi în felul proprietăţei.

Acest lucru îl afirmă autorul, fiindcă avea nevoie în concepţia sa aprioristică, ca lucrurile să nu se schimbe şi forţează documentele să le dea un înţeles fantastic ca să-şi susţie această părere.

Acum însă voeşte a dovedi altceva, că cu timpul s'au făcut modificări în organizaţia satelor şi în felul proprietăţei.

Şi atunci admite că prin întemeierea domniei s'au adus modificări în obiceiul românesc, adică contrarul de ce susţinuse până acum.

In adevăr, există în cartea *Pământul, sătenii şi stăpânii* un paragraf întitulat: *„Despre schimbările aduse în obiceiul românesc de întemeierea domniei“* în cuprinderea următoare:

„Totuşi întemeierea Domniei a introdus în obiceiul neamului oareşcari schimbări ce apar la întâia vedere ca fiind fără însemnătate dar cari în realitate cuprindeau germeni de peire pentru acel obiceiu“.

„Faptul că cnezatele se moşteneau de veacuri, din tată în fiu, nu putuse să nu dea naştere concepţiunii că nu numai sătenii locuind pe un hotar, dar şi pământul alcătuind hotarul era **supus** *cneazului.*

„Faptul că Domnii au hărăzit sau întărit, prin orice, judeciile **„cu tot hotarul“**, *adesea de repeţite ori pentru acelaş sat n'a putut decât să întărească concepţiunea,* **greşită în drept,** *a unei stăpâniri superioare a judeţului ereditar asupra întregului hotar al satului“.*

„Această concepţiune greşită a mai găsit un nou sprijin şi în faptul că judeciile începeau a se vinde cu consimţimântul Domnului. Am expus în capitolul precedent temeiurile pentru cari conchideam că, înainte de întemeiere, judeciile nu se vindeau, pe când posedăm numeroase urice de întărire de vânzări din veacul XV“.

„Obiceiul de a vinde judeciile, introdus în ţara Românească odată cu întemeierea statului muntean din Ungaria, unde era în vigoare de mult, a trecut în Moldova după întemeierea acelor Domnii, sau prin înrâurirea munteană a Muşăteştilor sau prin acea polonă.

„Această nouă atingere la **„obiceiul pământului“** *a avut, ca urmare aproape imediată, un abuz al stăpânilor. Ei au început a vinde bucăţi din hotarul supus lor. Acest abuz fără îndoială că nu păgubia pe săteni, bucăţile astfel vândute neputând să fie decât prisoase, neocupate şi necultivate, dar totuş abuzul exista căci hotarul era al satului şi ceeace era mai grav, acel abuz se întăria de Domn. Vedem deci că dela începutul Domniei, vechiul obiceiu românesc se afla pe povârnişul care, pe nesimţite, îl duse la desfiinţarea lui desăvârşită“.* [1])

Aceasta e delicios ca şiretenie naivă. Autorul se ser-

[1]) Pământul, sătenii şi stăpânii, R. Rosetti, pag. 161—162.

veşte de propriile defecte a clădirei sale fantastice, pentru a o dărâma singur acuma când nu mai are nevoie de ea şi a intra în realitatea lucrurilor !

Aşa, în partea întâia a cărţei sale concepuse un cneaz de fantazie, un cneaz care era stăpân peste locuitorii unui sat, fără să fie stăpân peste pământul moşiei, concepţie pentru care-i dau un premiu dacă poate să-mi găsească una analoagă în vre-o ţară din lume.

In partea doua avea nevoie să reintre în realitatea lucrurilor, adică să facă pe urmaşul cneazului, pe boer, stăpân nu nu mai peste oameni, dar şi peste pământul moşiei. Şi atunci ne spune de astădată cu drept cuvânt că era imposibil pentru cneaz să fie stăpân peste locuitori şi să nu să creadă mai la urmă stăpân şi peste pământ ! Evident că da. Nici nu putea să fie altminterelea. Oricine ar fi fost pus în situaţia cneazului creat din cap până în picioare de d. R. Rosetti, trebuia să sfârşească prin a se crede stăpânul moş'ei ; decât acest lucru, nu s'a întâmplat, fiindcă nu a existat niciodată. Acest lucru îl spune mai târziu ca să explice transformarea. Poate să ne aducă vre-un act prin care să ne dovedească transiţia între ideea primitivă şi ideea din urmă ? Evident că ar fi fost boerii nişte stupizi, dacă, când Domnii le hărăzeau prin urice, satul cu întreg hotarul şi cu venitul lui, să nu înţeleagă că li se dă întreaga proprietate şi să aibă prostia de a crede că li se dă numai judecia, lucru de care nu vorbesc uricile, şi era natural ca ei să se fi comportat dela început ca adevăraţi proprietari. Dar acest lucru autorul îl spune când are nevoe, nu mai înainte. De ce-o spune acum ? Autorul avea nevoie acum să schimbe această judecie în proprietate, căci intra cu istorisirea în veacul al 18-lea, unde atât actele şi urbarele mai cu seamă, dovedesc starea de clăcaşi a ţăranilor şi de proprietari a boerilor, şi atunci caută să

explice schimbarea, afirmând că faptul, că Domnii hărăzise prin urice judeciile (!?) cu tot hotarul, a făcut boerilor să le intre în cap ideea greşită *în drept*, zice autorul, că Domnii le dăduse şi proprietatea hotarului satului!

Dar apoi evident că da, ilustrule istoric, această idee că ei sunt proprietari în puterea uricilor de danie nu putea să nu le vină în minte, căci uricile sunt aşa redactate în cât numai de judecie nu poate fi vorba.

Decât faimosule fantazist, această idee pe care zici că boerul o căpăta cu timpul şi pe care eu am arătat că au avut-o dela început, nu poate să fie de loc o *idee greşită*, ci o ideee foarte naturală care decurgea din actul de danie, în care proprietatea pământului moşiei era dat în mod formal.

Pentru ce d. R. Rosetti susţine că boerii încep a avea idei *greşite* asupra stăpânirei hotarului moşiei? Pentru că numai astfel putea să explice transiţia între ideea sa primitivă şi între ideea cea adevărată asupra proprietăţii în Moldova.

Am văzut că fantasticul autor faţă cu sutele de documente, de vânzare, de schimb, de împărţeală de moşii, nu putea să nege existenţa acestor schimburi, împărţiri şi vânzări. Dar aceste vânzări, schimburi, împărţiri, etc., îi distrugea întreaga teorie a d-sale, căci ele dovedeau o proprietate mare individuală, lucru care nu intra în sistemul autorului.

Şi atunci am văzut că, ca să scape de dificultatea aceasta, a scornit că în toate aceste vânzări se vindea numai judecia, dar nu şi proprietatea, fără ca să arăte un singur document din care măcar de departe să rezulte aşa ceva nu pozitiv, ci măcar probabil.

Ei bine, acum când reintră în interpretarea reală a documentelor, îi trebuia o explicaţie, cum se face că stăpânii de moşii încep a vinde moşiile şi satele

în deplină proprietate. Avea nevoie de explicaţia unor asemenea transformări, petrecute de altminterelea numai în capul său şi atunci explicaţia o dă din propria sa scornitură când ne spune că faptul că stăpânii vând judeciile, îi aduc să creadă că sunt stăpâni şi asupra moşiilor şi sfârşesc prin a vinde chiar moşiile!!!

Bine, dar înainte de întemeiere, prin veacul al 13-lea şi al 14-lea, nu se făceau vinderi de judecii? Autorul răspunde categoric că nu, judeciile nu se vindeau; ceeace înseamnă că moşiile nu se vindeau înainte de întemeierea principatelor. Autorul poate să susţină asemenea enormitate pentru un cuvânt foarte simplu, pentru că nu există din veacul al 13-lea şi al 14-lea, acte care să-l încurce şi cu care îl poţi confunda.

Şi atunci înţelegeţi sistemul. Inainte de întemeiere, judeciile neputându-se vinde ci numai moşteni, cnejilor nu le putea vine ideea că sunt şi proprietari pe hotarul moşiei!! Căci îşi închipuie d. R. Rosetti că numai când poţi vinde un imobil numai atunci te poţi crede proprietarul lui!!!

Dar în veacurile istorice, autorul nu poate explica existenţa a o mulţime de documente de acest fel şi atunci şurubul e găsit. Iată'l. Intemeierea domniilor aduce şi aici o modificare măcar că autorul ne spusese că n'aduce nici una. Domnii consimt la vinderea judeciilor! Iată deci judeciile intrate în comerţ şi iată cum boerii succesorii cnejilor, ajung la credinţa greşită că sunt proprietari pe moşiile a căror judecii la început le vindeau numai!!!

Acuma una nostimă de tot. Fantasticul autor putea să afirme că Domnii cu dela sine putere şi din iniţiativa lor, au consimţit ca judeciile să se vândă; o afirmare arbitrară, una mai mult sau mai puţin ce costa în această ţesătură de scornituri şi de lucruri imaginate!

Dar ca să-şi dea aere de savant şi să treacă drept un

om care afirmă lucrurile cu dovezi, îi vine autorului nenorocita idee de a ne spune că obiceiul de a vinde judeciile, a fost luat în Moldova din ţara Românească care şi ea îl introdusese din Ungaria!!!

Aici s'a păcălit d. R. Rosetti, cum i se întâmplă totdeauna de câte ori afirmă fapte concrete. Judeciile se vindeau în Ţara-Românească? In Muntenia era aceiaşi organizare socială, cum pretinde că exista în Moldova? Dar de unde o susţine aceasta şi cu ce o dovedeşte? Nu-i este destul autorului că a falşificat istoria socială în Moldova? Are poftă să facă acelaş lucru şi în Muntenia? Va să zică, d. R. Rosetti crede că şi documentele numeroase care există în Muntenia asupra proprietăţei trebuesc supuse la aceiaşi tortură şi câte odată la aceeaşi mutilare, pentru a scoate din ele aceleaşi concluzii ca pentru Moldova?

Dar crede d. R. Rosetti că cu vinderea cnezatelor intrat în obiceiurile Moldovei, cum pretinde, poate explica transformarea proprietăţei, lucru care avea de demonstrat? De loc. Şi iată de ce:

Las deocamdată la o parte Ţara Românească. Este însă un lucru sigur că cnezatele se vindeau în Transilvania şi Galiţia. In Transilvania s'au vândut curs de veacuri întregi şi în Galiţia timp de două veacuri. Această vindere produs-a efectele pe care autorul pretinde că s'a produs în Moldova? Intâmplatu-s'a în Transilvania sau în Galiţia ca cnejii, care în ţara întâia aveau folosinţa întregei moşii în schimbul unei plăţi şi în Galiţia aveau foloasele pe care d. R. Rosetti le atribuie cnejilor din Moldova, ca acei cneji să se creadă proprietari pe moşiile pe care aveau cnezatele lor, să înceapă a vinde proprietatea acelor moşii? Puteau, îndrăzneau să facă acest lucru? D'apoi proprietarii s'ar fi ridicat cu furie contra acestor uzufructuari şi i-ar fi alungat cu violenţă de pe moşia unde nu erau decât simpli detentori de pământ. Ori-

unde este un proprietar, acela îşi apără proprietatea şi numai prin violenţă îl poţi deposeda, iar nu prin bună voie sau toleranţă, acest lucru măcar ar trebui să-l ştie d. R. Rosetti.

Ia să vin acum la Moldova. După sistemul acestui autor cneazul şi mai târziu boerul, avea în proprietate 2-3 jerebii; peste restul moşiei, pe o parte erau proprietari ţăranii, însă numai asupra câte unei jerebii, iar peste rămăşiţă erau proprietari în devălmăşie, ţăranii cu cneazul. Va să zică nu era un petec de pământ pe o moşie, asupra căruia ţăranii să n'aibă un drept de proprietate, fie diviz, fie indiviz. Din acest punct de vedere, asemănarea era perfectă cu cele ce aveau loc în Transilvania şi Galiţia; acolo era un proprietar peste moşie dela care cneazul ţinea cnezatul. In Moldova peste moşie erau mai mulţi proprietari, ţăranii cu cneazul.

Acum, putea să se întâmple în Moldova ceeace nu s'a întâmplat în Transilvania şi Galiţia? Adică că cneazul sau boerul moldovan să înceapă a vinde din proprietatea ţăranilor fără ca aceştia să protesteze? Căci vânzând prin abuz boerii bucăţi din moşie, trebuia natural să deştepte protestarea ţăranilor. Cum am spus, un proprietar chiar mic nu se lasă despuiat, fără măcar să ţipe Poate autorul să-mi arăte o urmă măcar de asemenea protestări, o urmă cât de mică? Poate să-mi arăte transiţia prin câteva stări intermediare? Cum? Ţăranii văd pe boer că dela un timp le vinde proprietatea, şi documentele să nu păstreze măcar o urmă de protestarea acelora? Şi notaţi că nu suntem în veacul al 15-lea şi al 16-lea, unde documentele sunt rare, ci în veacul al 17-lea şi chiar al 18-lea unde slavă Domnului, documentele abondează. Faimosul fantasist, ca să explice oarecum tăcerea ţăranilor, ne spune următoarele: **„Acest abuz fără îndoială că nu păgubea pe săteni,** *bucăţile astfel vândute neputând fi decât prisoase, neocupate şi necultivate*".

Serios? Dar uitat-a autorul ce ne-a spus la paragraful *Raportul între sătean şi pământ?* Să-i amintesc. După ce determina care era proprietatea individuală a sătenilor pe o moşie, continua: *„Toată rămăşiţa hotarului era avere obştească şi se stăpânea în devălmăşie de săteni şi de cneaz.* **Fiecare delniţă de fânaţ era să pare cosită totdeauna de acelaş gospodar".**

Şi mai jos:

„Este probabil că, cu deosebire în părţile mai locuite ale ţării, se găseau, înainte de întemeierea Domniei, jireabii împărţite între moştenitorii unui gospodar. Această împărţire însă era efectivă numai pentru pământurile de arătură ale jireabiei *ci poate pentru delniţele de fânaţ; restul rămânea în devălmăşie".*

Prin urmare nu era un petic de pământ pe o moşie care să nu fie avere obştească stăpânită în devălmăşie de săteni şi de cneaz.

Această avere obştească care era stăpânită de săteni şi de cneaz, la pag. 162, se transformă în *pământuri de prisos neocupate şi necultivate* peste 50 de pagini! Autorul are interes, ca să explice transformarea că o parte din averea obştească a sătenilor devine proprietatea boerilor, să facă din acea parte locuri de prisos, neocupate şi necultivate! Cum de prisos? D'apoi sătenii aveau fânaţele lor pe acele locuri? Şi am văzut din citaţia de mai sus că autorul susţine că sătenii individualizase chiar şi locurile de fânaţe. Voiu veni îndată să arăt în ce contradicţie se pune când vorbeşte că moşiile aveau locuri necultivate. Este posibil încă odată de admis ca boerul să înceapă a vinde din proprietatea ţăranilor fără ca aceia să protesteze şi fără ca să rămâe urmă de asemenea protestări?

Iată cum nici în Moldova, vinderea judeciilor, nu putea, în însuşi sistemul autorului, să aducă rezultatele la care în interesul cauzei autorul pretindea. Şi aici ca şi în Transilvania ca şi în Gaiţia, boerul s'ar fi lovit de proprietatea particulară a ţăranilor.

Şi d. R. Rosettti are tristul curaj ca să citeze acte de *începutul* vinderei bucăţilor de pământ pe moşii, pentru a-şi

ilustra părerea, începând cu vinderi dela începutul veacului al 16-lea.

Ce comedie grsosolană ! D'apoi eu am dovedit în *cartea* a treia a acestei lucrări că vinderi de pământ, de locuri pentru prisacă, că procese şi contestaţii privitoare numai la pământ le găsim dela cele întâiu documente care ne-au rămas dela începutul veacului al 15-lea, ele continuă în tot veacul al 16-lea. Rog pe cetitor să recitească cartea III-a.

Ce face iscusitul autor ca să dea, ca lucruri nouă, caracteristice numai veacurilor al 16-lea şi al 17-lea, vinderi de pământuri, adică vinderi cu care să arăte transformarea ce începuse a se face în ideea proprietăţei? Citează câteva documente din veacul al 16-lea, având aerul că ele sunt cele mai nouă şi că vinderi de pâmânt nu găsim mai înainte!

Este o manoperă grosolană care a putut să înşele până acum pe cetitori găgăuţi şi să facă din cartea d-lui R. Rosetii, *Pământul, sătenii şi stăpânii* o capo d'operă, dar care nu înşeală nici măcar pe un începător în cercetările istoriei noastre.

Şi măcar dacă documentele care le aduce ca dovadă ar proba cel puţin vinderea *întâia* a acelor bucăţi de pământ, încă ar fi ceva. Dar autorul citează vinderi de pământ din moşii, deja de mult cumpărate dela alţii, din timpuri vechi, de exemplu: Autorul ne citează un document din 1519 prin care Ştefan cel Tânăr, întăreşte lui Toader Cămăraşul din Visterie, *cumpărătura unei bucăţi de pământ pe hotarul Lăsloanilor pe Cracău.* Ce voeşte să dovedească cu aceasta, autorul? Cum că deja începuse la *începutul* veacului al 16-lea a se practica abuzul boerilor de a vinde bucăţi de pământ din moşiile asupra cărora ei avusese până atunci numai dreptul de judecie. *Ei bine, documentul dovedeşte tocmai contrarul,* că asemenea vinderi şi cumpărături se făceau de mult, şi că prin urmare nu era ceva nou, pe când

autorul ne dă lucrul ca nou, ca un început. Iată textul documentului.

„Cu mila lui Dumnezeu, noi Ştefan Voevod etc. (ca în documentul No. 30)... sluga noastră Petru, expurcălab, şi de a sa bunăvoie, de nimenea silit nici asuprit, a vândut a sa dreaptă ocină şi cumpărătură, **o bucată de pământ** *din hotarul Lăsloanilor pe Cracău, din partea de sus,* **ce el au fost cumpărat acea bucată de pământ dela Anuşca fiica Stanei, nepoata lui Laslău Globnic, din documente ce avuse el de cumpărătoare dela moşul domniei mele Ştefan Vodă,** *şi a vândut slugei noastre lui Toader cămăraş de visterie, drept 280 galbeni tătăreşti, şi sluga noastră Toader cămăraş de visterie a plătit toţi acei bani sus scrişi 280 galbeni tătăreşti în mânele slugei noastre Petru expurcălab, înaintea noastă şi a boerilor noştri moldoveneşti".*[1])

Din acest pasaj rezultă că bucata de pământ din moşia Lăsloanilor pe care pârcălabul Petru o vinde, fusese şi ea cumpărată dela Anuşca fiica Stanei, încă din timpul lui Ştefan cel Mare!

Cazul mentalităţei acestui autor este în adevăr unic în felul lui. El pleacă dela ideea că Domnii, servindu-se prin actele lor de hărăzire de cuvântul **„cu tot hotarul"** a putut să dea donatorilor idea greşită că este a lor moşia întreagă, şi că autorizând vinderea de judecii, cu aceasta au contribuit la schimbarea felului proprietăţei.

Dar acest lucru îl găsim dela începutul istoriei Moldovei. Cei întâiu Domni hărăzesc moşii cu expresia **„cu tot hotarul"**. De la început vedem vinderi de moşii. Atunci întreb pe autor: Când a fost altminterelea? Adică care a fost epoca în care moşiile nu se vindeau, iar expresia de daniile Domneşti nu puteau să aducă nici o confuzie? Autorul ne spune că înainte, mult înainte de întemeierea principatului Moldovei. Cu ce dovedeşte aceasta? Cu ce acte, cu ce documente? Cu nimic. Va să zică e o simplă presupunere? Apoi cum îşi permite să presinte o simplă pre-

[1]) Arhiva Istorică, Hajdeu, vol. I, pag. 38.

supunere a sa drept un adevăr istoric? Şi cum îşi permite ca constatările pe care le fac cele întâiu documente moldoveneşti, să le dea ca o inovaţie iar expresiile din acele documente ca o cauză a schimbărei felului proprietăţei?

Mă rog, cuvântul *hotar* a însemnat vre-o dată alt-ceva decât delimitarea unei moşii? Cuvântul *a hărăzi* un sat avut-a vre-odată semnificaţia de a nu da satul, nici moşia, ci numai un drept fantastic de judecie? Nu. Acest lucru nu îndrăzneşte nici autorul să-l susţie. Apoi cum este cu putinţă ca aceluiaş cuvânt să-i dai în cursul a două veacuri două semnificaţii. In veacul al 15-lea, sub cuvânt de hotar să se înţeleagă judecia, şi în veacul al 16-lea prin abuz să înceapă a se înţelege marginile moşiei?

Se înţelege că şi cuvintele 'şi schimbă şi ele semnificaţia. Aşa în limba latină în epocile de desvoltare literară cuvântul *sacer* însemna *sfânt;* pe când în cele 12 table acelaş cuvânt înseamnă *blăstemat.* Astăzi dacă am auzi pe cineva în Moldova că vorbeşte de *şleahta Polonă,* am înţelege că e vorba de o expresie injurioasă; pe când în cronicarul Ureche cuvântul *şleahta Polonă,* înseamnă nobleţea polonă.

Ar putea d. R. Rosetti să ne dovedească că cuvântul de *hotar* a însemnat la cei întâiu Domni alt ceva, că expresia de a *hărăzi un sat cu tot hotarul,* înseamnă a da cui va numai *dreptul de judecie?*

Dacă ne va putea dovedi acest lucru, atunci se înţelege că-i admitem interpretarea şi teoria. Dar pe câtă vreme cuvântul de *hotar* nu şi-a schimbat în curs de şease veacuri semnificaţia, nici cuvântul a *hărăzi*; pe câtă vreme actele de danie au dela început în esenţă acelaş formular, pe care şi astăzi este în definitiv păstrat, este un caz de patologie când se susţine că sub aceste cuvinte în veacul al 15-lea

se înţelegea altceva şi că numai prin abuz cuvântul de hotar a căpătat sensul care îl are şi astăzi.

Acelaş lucru şi cu vinderile de moşii. Ele existau şi au existat, dovadă cele întâiu documente. Procese pentru hotare de moşii, le găsim dela început. Ei? Nu este un caz patologic ca să alegi câteva documente, ceva mai nouă, de prin veacul al 16-lea, în care e vorba de vinderi de bucăţi de pământ, şi să pretinzi că ele sunt cele întâiu acte prin care boerii, judecii satelor, încep a vinde, prin abuz, părţi din moşii care nu le aparţineau?

Dar chiar aceste acte dovedesc cum am văzut că acele moşii mai fusese vândute şi cumpărate? Iată nu numai departe, găsesc în preţioasă colecţie de documente slavo-române a d-lui Ştefan Nicolaescu un document din 1574, prin care Petru Vodă face o danie. Iată ce zice Domnul:

„Deci şi noi văzând a lui dreaptă slujbă către noi, dorit-am a-l milui pe el cu osebita noastră milă. Şi i-am dat şi l'am miluit pe el de la noi, în ţeara noastră în Moldova, cu trei falcii şi cu opt-sprezece răzoare de pe în târgul Cotnarilor, ce-i mai sus de podgoria Tundei, între Maşco şi între nişte vii, pe cari le-a fost ţinut panul Jane Vistiernicul.“[1])

Cred că aici nu poate fi vorba de hărăzeala dreptului de judecie, căci ce judecie se poate încâpea asupra trei fălci de pământ şi 18 răzoare de vie?

Dar d. R. Rosetti poate să pretindă, cum a făcut cu exemplele aduse de d-sa, că acest act de danie este un început de hărăzeală de pământuri, fără dreptul de judecie, prin urmare un abuz şi din partea Domnilor, după cum am văzut ca d-sa pretinde că începuse acelaş abuz din partea stăpânilor de moşii.

Din nenorocire iată cum continuă documentul:

„Carele aceste vii, mai nainte de această vreme, au fost ale

---

1) St. Nicolaescu, Documente Slavo-române, pag. 271.

Kneaghinei Mâneasu, iar dela Mâneasu, le-au cumpărat pe ele Bogdan Voevod şi cu mama sa Roxandra, şi le-au dat pe ele lui Vasile Bălţatul, fostul logofăt, când au dat după el pe Kneajna sora lui Bogdan voevod."

Hotârît, sunt lucruri care nu mai aparţin istoriei, ci medicinei legale.

II

Să trecem la alte dovezi pe care autorul se sprijină ca să arăte cum ţăranii, şi au perdut proprietatea, şi cum această proprietate a intrat în mâna boerilor.

Una din cauze este şi aceea a împărţirilor repetate a judeciilor, „*şi mai ales faptul că adesea în urma lor, sătenii cari se hrăniau din timp imemorial pe jireabiile lor, erau siliţi să le părăsească spre a lasă pe stăpânii lor să le lucreze singuri, au atras după ele urmări de cea mai mare însemnătate.*"

„*Aceste părţi de judecii a răzăşilor săraci, ne mai având săteni pe ele, şi fiind puse în valoare de-a dreptul de stăpânii lor, deveniau deci, de fapt dacă nu de drept,* **alode,** *adecă proprietăţi desăvârşite cărora nu le lipsia niciunul din caracterele unui* **dominium** *de drept român. Faptul este straniu dar este cert: în Moldova întâiele proprietăţi a căror caracter alodial este mai presus de orice îndoială, sunt rezultatul unui act arbitrar, a unei spoliaţiuni. Acolo însă unde răzăşii dispuneau de hotare, întinse sau unde împărţirea nu fusese dusă la extrem, sătenii rămâneau nesupăraţi pe jireabiile lor. Chiar Regulamentul organic ni vorbeşte de săteni,* **şăzând pe moşii răzăşeşti**".[1])

Acest lucru dovedeşte cel mult incoherenţa mentală a autorului; dar atâta. Ia să arât.

După sistemul autorului ţăranii erau proprietari divizi pe pământul de hrană, etc., iar peste ceeace prisosea erau proprietari indivizi împreună cu boerul moşiei care avea şi el trei până la patru jerebii ale sale, plus dreptul de judecie

---

[1]) Pământul, sătenii şi stăpânii, R. Rosetti pag. 184, 185, 186, 187 şi 190.

care am văzut în ce consista. La moartea stăpânului, moşia se împărţea însă numai în ceea ce priveşte dreptul de judecie, adică fiecare fiu căpăta o parte din sat, adică devenea pe o parte din sat ocârmuitor şi judecător, având asupra locuitorilor acelei părţi dreptul de a percepe gloabele, a zecea parte din roadele pământului, trei zile de clacă şi acela să-şi facă crâşmă şi moară.

Intreb: Cum această împărţeală de judecie putea să aducă perderea proprietăţei ţăranilor? Ţăranii continuau ca şi mai înainte a-şi îndeplini obligaţiile către noul stăpân. Puteau asemenea împărţiri să dea ocazie boerilor să cotropească proprietăţile ţăranilor? Cu de a sila, stăpânii ar fi putut o face. Dar de ce cnejii în veacul al 13-lea nu au făcut-o?

Dar acest lucru nu-l susţine autorul, violenţa pe faţă s'ar părea că nu intră în mijloacele autorului când vorbeşte de veacuri trecute. De când însă violenţa începe a fi un factor important în explicaţiile istorice ale autorului? Indată ce voeşte a schimba natura proprietăţei şi a ne face să trecem dela o stare de lucruri fantastică, aceea a veacurilor trecute, la aceea în adevăr reală a veacului de exemplu al 17-lea. Şi atunci ne spune, că sătenii care din timpuri imemoriale îşi cultivau jerebiile **„au fost siliţi să le părăsească spre a lăsa pe stăpânii lor să le lucreze singuri.“** Dar de ce au fost siliţi? Autorul nu ne spune. Au fost siliţi cu forţa sau nevoiţi de împrejurări? Autorul e mut şi noi nu ştim ce să credem. Dacă ţăranii au fost alungaţi cu de a sila de pe jerebii, atunci înţelegem. D. R. Rosetti ne putând deslega nodul Gordian care singur 'l 'nodase, îl taie cu ascuţişul săbiei sale de istoric fantasist.

Dar dacă ţăranii au fost siliţi de împrejurări, de sărăcie cum spune d-sa, atunci lucru e greu de explicat şi mai greu de înţeles.

In adevăr, poate fiindcă jerebiile lor devenise prea în-

guste, ţăranii le părăsesc? Dar dămi voie fantasticule autor să-ţi spun că moşia întreagă aparţinea ţăranilor, prin urmare când o jerebie nu ajungea unei familii, îi se dedea un supliment, aşa s'a făcut şi sub regimul de clacă. Prin urmare de ce să părăsească ţăranul jerebia?

A, mi se va zice, dar dacă moşia era îngustă? Putea să fie cazul acesta, decât numai ca excepţie, nu ca regulă generală. Ca regulă generală, moşiile erau puţin populate şi locuitorii care şedeau pe ele aveau prin urmare pământ destul. Insuşi fantasticul autor am văzut că ne spune cu o ocazie că *moşiile aveau locuri neocupate şi necultivate.* E dreptul că atunci avea nevoie să arâte că boerii au putut vinde trupuri de moşii fără ca ţăranii să protesteze; pe când astă dată autorul are nevoie să facă pe ţărani să părăsească jerebiile pe care boerul să le ocupe. Vedeţi că în această miraculoasă carte, toate faptele se stabilesc după interesul autorului. Documentele şi faptele sunt ca nişte păpuşe pe care autorul le trage pe şfoară cum îi convine.

Dar hai să admitem că unii din ţărani părăsesc jerebiile. Ei? Din asta ce urmează? Urmează că cel mult judeţul, adică boerul, perde un supus a judecăţei lui, perde dijma şi claca. Dar de unde boerul să se facă stăpân pe pământul părăsit? Am văzut că după teoria autorului, boerul n'avea nici un drept asupra pământului moşiei. Dar hai să admitem că lucru acesta ar fi făcut stăpânul prin abuz? Foarte bine. Ce a putut rezulta cel mult? Că boerul a devenit stăpân pe lângă cele două până la trei jerebii care le avea, încă peste şease până şeapte; restul satului însă a trebuit să rămână ocupat de ceilalţi ţărani proprietari. Ei, cum se face că în veacul al 18-lea îi vedem pe toţi clăcaşi şi pe boeri stăpâni pe întregile moşii? Va să zică ajungem iarăşi la mijlocul extrem pe care autorul 'l adoptă, însă nu tocmai pe faţă, anume la o expropriare în masă a ţăranilor, din partea boerilor în veacul al 17-lea şi al 18-lea.

Ei bine, ilustrule istoric, acest lucru ar trebui să-l dovedeşti puţin. Exproprierile în masă sau ca şi în masă, făcute în timpurile istorice, nu se pot numai afirma ci dovedi. Poate acest ilustru fantazist să ne dea vre-o dovadă de aceste exproprieri? Adică de ţărani proprietari în devălmăşie cu boerul, iar acesta călcând peste drepturile acelora, să le ia jerebiile şi să-i transforme în clăcaşi în satul şi pe moşia lor proprie?

Ştiţi până unde merge d. R. Rosetti cu asemenea explicări copilăreşti? Poate singur nu 'şi dă seamă. El are aerul de a spune că toată ţara Moldovei odată a fost răzăşească şi că boerii sub nume de *judeţi* au hrăpit răzeşilor moşiile înguste. De ce cele înguste numai? Şi i-a transformat pe foştii proprietari în clăcaşi, iar răzeşii care îi vedem că rămân şi persistă, sunt vechii locuitori de pe moşii cu hotare întinse, unde având destul pământ, ei pot să-şi păstreze proprietatea!!! Iată un lucru pe care nu-l înţeleg de loc.

Dar autorul ori de câte ori susţine o enormitate nu poate să nu ne prezinte şi un juvaer. Juvaerul nu putea lipsi nici astă dată. Iată-l care e:

Va să zică, ne spune autorul, singurii răzeşi care rămân proprietari pe moşiile lor, sunt acei în care împărţirea nu fusese dusă până la extrem **„aşa că sătenii rămaseră nesupăraţi pe jerebiile lor.“** Şi dovadă, adaugă cu gravitate autorul, că este aşa, este că **„chiar Regulamentul organic ne vorbeşte de săteni şezând pe moşii răzăşeşti“** adică de *proprietari răzeşi.*

Acesta este juvaerul. Şi ca să'l guste cetitorii, îl voiu pune în evidenţă cum se obicinueşte a se face cu pietrele scumpe, cum se face cu brilantul sau diamantul care se montează în aur.

Va să zică Regulamentul organic păstrează urme de

această stare veche în care toţi ţăranii erau proprietari, de vreme ce el îi numeşte pe răzeşi **„săteni şezând pe moşiile răzăşeşti.“** !

Ei bine, ştiţi ce înseamnă aceste cuvinte, pe care le găsim mult 'nainte de Regulamentul organic? Pur şi simplu că şi pe moşiile răzăşeşti ca şi pe cele boereşti, se aflau clăcaşi, iar urbarele din veacul al 18-lea se ocupă de acei clăcaşi ca şi de clăcaşii aşezaţi pe moşiile boereşti.

In întâiul aşezământ boeresc a lui Gr. Ghica (1766) după ce în opt articole, urbarul regulează raporturile clăcaşilor cu boerii proprietari, sau mai bine determină obligaţiile unora faţă cu ceilalţi, la art. 9 cetim următoarele:

„IX. La satele răzăşeşti, de se vor afla săteni fără moşii, să nu se supere cu lucrul, ce să dee bani, precum s'au hotărât mai sus pentru aceste douăsprezece rânduite zile de lucru, dând şi dijma după obiceiu, a zecea şi răzeşii să-şi **împartă întocmai** *pe câte* **părţi de moşii va avea fieşte cine“.** [1])

Acelaşi lucru face şi Regulamentul organic. Pe moşiile mari răzăşeşti, unde era în adevăr loc destul, se aflau şi săteni clăcaşi, *fără moşii* zice urbarul, care erau obligaţi faţă cu răzeşii la aceleaşi sarcini şi havalele ca şi cei de pe moşiile boereşti. Era chestiunea, cui să facă munca în natură? Cum erau ei să lucreze din zilele fixate de clacă fiecărui răzeş, moşia fiind în idiviziune? Această dificultate provenită din cauză că erau pe moşie mai mulţi stăpâni, aşezământul din 1766 şi celelalte o rezolvă în modul văzut mai sus: Clăcaşii să nu facă munca în natură, ci s'o plătească în bani, iar dijma după obiceiu să fie a zecea. Şi atunci răzeşii, adică proprietarii puteau să-şi împartă banii pentru muncă şi dijmă pe câte părţi de moşie avea fieştecare din ei.

Şi acest lucru simplu, superficialul autor îl transformă

---

[1]) Sturza Scheianu, Acte şi Leguiri, vol. I pag. 27.

iarăşi într'o urmă de vechiul drept românesc, urmă doveditoare că odată toţi sătenii erau proprietari ca şi răzeşii şi că în veacul 18-lea nu mai rămăsese proprietari decât însuşi pe acei pe care Regulamentul organic e silit să-i numească de **„săteni aşezaţi pe moşiile răzăşeşti“. ! ! !**

Aşa că şi această aventură este picantă? Să iei pe clăcaşii de pe moşiile răzăşeşti drept însuşi răzeşii, şi să crezi că în aşezăminte e vorba de ei ca de proprietari, pe când bieţii oameni nu erau de cât clăcaşi pe moşiile răzeşilor, este iar una din acele juvaere pe care ni le serveşte autorul, de câte ori voeşte să se bazeze pe acte şi pe documente!

Să trec la alte cauze care au contribuit, după autor, la transformarea judeciei. Ele sunt încă două. Autorul ni le arată într'un paragraf deosebit intitulat: **„Despre alte cauze care au contribuit la transformarea judeciei“.** [1])

Ia să cetim:

„Tendinţa judeciilor de a degenera şi a se transforma în alode a mai fost încă favorizată cu deosebire de două împrejurări. *Una din ele este pustiirile suferite de ţară dela Turci, Poloni şi Tătari în veacurile XV şi XVI, iar cealaltă numeroasele* **slobozii** *înfiinţate în toate unghiurile ţării, chiar dela începuturile Domniei“.*

Va să zică invaziile au putut să aibe acest rezultat? Autorul ni-l spune: Oamenii fugeau de prin sate, unii se întorceau, alţii nu. De multe ori un sat rămânea pustiu, după o prădăciune şi o invazie. Aşa este. Dar nu înţeleg cum aceasta a putut contribui la schimbarea felului proprietăţei? M'am sucit şi răsucit cetind capitolul şi n'am dat ca explicaţie decât de următoarea frază:

„Dacă un sat în asemenea condiţiuni avea pământuri roditoare, era firesc ca sătenii din alt sat din împrejurimi, cu hotar puţin şi loc prost, să vie să seamene pe hotarul acel îmbelşugat şi pustiu“.

---

[1]) R. Rosetti, Pământul, sătenii şi stăpânii, pag. 206 şi celelalte.

Aţi înţeles? Eu mărturisesc că nu.

Cred că a putut să se întâmple cazurile pe care le semnalează autorul. Oamenii de pe moşii înguste, găsind loc în belşug, rămas liber pe o moşie vecină, să se fi mutat acolo, nu cu casa, ci cu ogorul şi fânaţul lor.

Dar cu aceasta, explică autorul transformarea proprietăţei din quiritară, în cea de simplă clăcăşie? Nu. In ce calitate erau sătenii care şedeau pe moşia îngustă înainte de invazie? După autor, în acea de proprietari, divizi şi indivizi. Moşia părăsită de sătenii dispăruţi, sub ce regim de proprietate a trebuit să fie şi ea? Tot după teoria autorului, sub acelaş regim, adică a proprietăţei sătenilor, în devălmăşie. Atunci cum se face că sătenii aşezaţi pe ea, în urma invaziei, devin clăcaşi? Ca să se întâmple asemenea minune, autorul face o întorsătură cu a căror specimene suntem obicinuiţi. El susţine, că moşia părăsită avea un *proprietar* şi că după ce sătenii dispar după ea, proprietarul profită de venirea locuitorilor de prin prejur ca să ocupe locurile bune rămase libere, şi îi transformă în clăcaşi. Dar pentru aceasta trebue să presupui că era un proprietar, şi autorul ne spusese că nu era, ci numai judecii! Să admitem că judeciul abuzând, îi sileşte, îi transformă cu de-a sila în clăcaşi. Va să zică iar se pune chestia violenţei. Şi atunci iar întreb: Ne poate arăta vre-o urmă de o asemenea violenţă prin acte? Dar hai să fie şi aşa. Să presupunem că actele nu ne-au păstrat asemenea urme. Dar vine şi altă dificultate pentru autor, invaziile nici una n'a coprins întreg, întreg pământul Moldovei, dela munţi până la Nistru. Iar cazurile pe care le citează d. R. Rosetti, ori cât de numeroase ar fi fost, rămân totuşi o excepţie. Invaziile pustiau satele, dar oamenii se întorceau cea mai mare parte 'napoi. Pe locurile rămase pustii, boerii judeci, o fi transformat pe săteni în clăcaşi, dar în

toate celelalte sate, în care locuitorii se întorceau în majoritate, acelea trebuiau să rămână sub vechiul regim de proprietate preconizat de autor. Ei, cum se face că într'un moment dat, la începutul veacului al 18-lea, însuşi autorul recunoaşte, că afară de răzeşi, toţi ţăranii erau clăcaşi?

Invaziile nu pot explica transformarea pe care pretinde d. R. Rosetti că s'a făcut.

A, dar mi se spune că chiar existenţa răzeşilor dovedeşte faptul, anume că numai ei singuri au scăpat de cotropirea în care căzuse imensa majoritate a sătenilor, şi că ei sunt o dovadă vie de ceea-ce susţine autorul.

Iarăşi eroare. Şi iar să încurcă autorul. Căci tot d-sa ne arată la capitolul privitor de origina răzeşilor, că ei se trag dintr'un autor comun, împărţindu-şi moşia strămoşului lor. Şi este un lucru care dărâmă explicaţia pe care autorul ar voi s'o dea cu răzeşii. Satele răzăşeşti aveau şi au încă toate, documente şi urice doveditoare de proprietatea lor, întocmai ca şi boerii, cu deosebire că răzeşii aveau acte comune, pe când boerii cu titlu singular.

Ar putea autorul să-mi spună de ce clăcaşii n'au posedat niciodată, nici cel mai mic titlu? Şi cum se face cu unii — răzeşii — aveau titluri şi ceilalţi — clăcaşii — nu? Dacă clăcaşii ar fi proprietari deposedaţi, adică foşti răzeşi cu toţii, ce au devenit titlurile lor? Vorbesc de veacurile în care vezi pe răzeşi exibând titlu. Şi pentru ce când boerii judeci i-au deposedat, n'au exhibat titlurile, cum răzeşii făceau? In sutele de procese din veacul al 17-lea şi al 18-lea asupra proprietăţei, cum se face că nu întâlnim măcar 2—3 cazuri în care sătenii clăcaşi să se judece cu proprietarii boeri pentru proprietatea moşiei lor hrăpită pe nedrept şi pentru convertirea lor pe nedrept din proprietari în clăcaşi? De câte ori găsim asemenea procese

le vedem petrecându-se numai între răzeşi şi boeri, răzeşii aducând în judecată acte vech şi documente.

Prin urmare încă odată invaziile d-lui R. Rosetti nu valorează mai mult decât celelalte motive aduse, pentru a explica schimbarea felului posesiunei ţărăneşti.

Intre alte argumente în treacăt pentru teza sa, autorul mai pretinde că boerii judeci aveau o superioritate faţă cu ţăranii pentru a-i deposeda, fiindcă ei posedau acte scrise dela Domni, pe când ţăranii n'aveau nici un fel de act. Şi apropo de acte scrise d. R. Rosetti îmi caută gâlceavă în răspunsul său din *Viaţa Românească* fără nici o dreptate în fond. Eu scrisesem în Cartea mea polemizând cu acest autor, următoarea frază :

„Domnii cei întâiu au făcut domeniul domnesc după normele arătate mai sus, respectând numai proprietatea particulară cu titlu; dealtminterlea aşa au făcut toţi întemeietorii de dinastii peste tot locul“,

Şi d-sa se desfată în mod agreabil pe socoteala mea, apropo de proprietatea cu titluri înainte de descălecare, zicând între altele: **„dar cine oare ar fi putut constitui asemenea proprietăţi în sălbătăcia ce era Moldova de dinainte de Bogdan“?** Şi mai adauge : *„dela cine puteau să emaneze asemenea titluri, de cine puteau să fie scrise şi în care limbă ?“*

Este aceeaşi idee absurdă preconcepută, că până la Bogdan, Moldova era în complectă sălbăticie, nimeni nu ştia măcar carte, şi nici nu este posibil a-şi închipui cineva în ce limbă s'ar fi putut scrie ! ! !

Va să zică, cu venirea lui Bogdan, de azi până mâine, s'a creat societatea, au început oamenii a vinde şi a cumpăra, şi s'a introdus limba oficială, limba slavonă !

E serios ca un istoric să pretindă asemenea lucruri ? Se înţelege că d. R. Rosetti care crede că nu era proprietate particulară poate să susţină asemenea lucruri, dar am dovedit că o proprietate particulară exista, şi ori unde

există o proprietate particulară, există şi acte de proprietate mai mult sau mai puţin formale.

Crede d. R. Rosetti că limba slavonă în acte a fost introdusă de Bogdan? Dar de unde putea s'o aducă? In Transilvania limba actelor era latină! Limba slavonă era de mult în aceste ţări, limba oficială, şi dacă n'ar fi decât actul ce e drept contestat, a lui Koriatovici din veacul al 12-lea, încă ar fi destul.

Mai mult. Crede d. R. Rosetti în ştiinţa sa mare de drept, că orice titlu de proprietate, trebue să fie un act scris? Auzit-a d-sa că lunga posesiune, din timpuri vechi a cuiva, a constituit, în toate ţările din lume, un titlu achizitiv de proprietate? Ştie d. R. Rosetti că asemenea lucru a existat şi la noi? Şi dacă n'ar fi vorba decât de asemenea titlu, încă mirarea autorului este deplasată şi arată o cunoştinţă elementară de drept. Eu în Cartea mea puneam printre titlurile de proprietate particulară, şi stăpânirea de mult a unui imobil. Este drept că prescripţia, sau cum să zicea paragrafia care stinge orice pretenţie asupra unui imobil ocupat de mult, nu a existat în ţară la noi decât târziu. Dar aceasta nu din cauza că lunga posesiune nu constituia un titlu de proprietate, ci din cauza principiului vechiu că oricine poate reîncepe un proces perdut, după orice număr de ani, neexistând paragrafia sau prescripţia modernă. Se putea începe un proces din nou chiar în contra unei stăpâniri cu titluri, deşi vechiul proces fusese perdut, şi d. R. Rosetti trebue să ştie măcar un lucru, că în contra reînceperei proceselor sfârşite, nu era altă pedeapsă, decât una: cel care reîncepea din nou un proces perdut, plătea o amendă. Dar îl putea reîncepe. Sunt o mulţime de acte în acest senz. Prin urmare cuvântul de titlu cu care m'am servit, poate să fie cel mult întrebuinţat într'un sens prea absolut dar nici de loc falş sau deplasat.

III

Să revin la chestiune. Ultimul fapt pe care d. R. Rosetti 'l invoacă ca să arăte transformarea proprietăţei ţărăneşti în proprietate de clăcaşi, este acela a *sloboziilor*.

Ce erau sloboziile? Era privilegiul pe care Domnii 'l dădeau unor boeri, ca să fie liberi a înfiinţa pe moşiile lor sate de oameni veniţi din toată lumea.

Câte odată se hărăzea chiar locul pentru înfiinţarea unei slobozii şi pentru ca să se poată ajunge scopul, Domnul, odată cu această autorizaţie, făcea mai dinainte oamenilor care se vor stabili în acele sate, oare care scutiri de imposite, etc.

Cetitorul se poate întreba cu drept cuvânt dela început: Ce legătură poate fi între înfiinţarea sloboziilor cu perderea proprietăţii ţăranului în satele vechi? Locurile pe care se înfiinţau sloboziile erau sau proprietatea mai de mult a întemeietorilor sau hărăzite de Domn. Era natural ca cei care compuneau nouăle sate să nu se aşeze cu titlul de proprietari. Acest lucru cei cari veneau 'l ştiau mai dinainte. Stăpânul moşiei le acorda pământuri, dar pământuri de folosinţă nu în deplină proprietate. Este întocmai ceeace cnejii galiţieni făceau înfiinţând colonii pe pământul nobililor.

Şi atunci mă întreb din nou: Dar ce legătură poate să fie între slobozii întemeiate pe proprietăţi particulare a boerilor, cu perderea proprietăţei ţăranilor din satele vechi întemeiate de veacuri?

Ştiţi care este legătura? Şi aici dăm iarăşi peste un juvaer. Este efectul moral pe care sloboziile le făcea asupra vechilor sate! Iată propriile cuvinte: *„Şi acest* **efect moral** *nu s'a produs numai în sloboziile aşezate pe hotare pustii ci şi în sate vechi"*.

Este un nou mijloc descoperit de d. R. Rosetti ca cineva să-şi peardă proprietatea *prin efect moral!!!*

Eu cred că acest juvaer întrece pe toate pe cele pe care le-am pus în evidenţă până acuma.

Ia vedeţi situaţia! Intr'un loc deşert, proprietatea unui boer, se înfiinţează o slobozie, locuitorii aşăzaţi sunt bine înţeles clăcaşi. Alături este un sat vechiu de sute de ani, în care ţăranii sunt proprietari pe hotarul moşiei din timpuri imemoriale. Faptul că alături de ei este un sat în care locuitorii sunt clăcaşi, are o influenţă morală puternică. Când boerul vine, îi încalcă şi îi deposedează, ei sugestionaţi, aşi putea zice hipnotizaţi, de efectul moral produs prin întemeierea slobozii, se supun, şi iată satul vechiu de proprietari, după exemplul slobozii, transformat în sat de clăcaşi! Până acuma ca culme a imposibilităţei morale, franţujii dădeau ca exemplu pe guilotinatul prin *persuasiune*. De acuma avem şi noi ceva asemănător, inventat de d. R. Rosetti: expropriatul prin efect moral!

Dar dacă autorul s'ar mărgini la simple fantazii de asemenea natură, m'aşi mulţumi să râd; dar el ca totdeauna caută să falşifice şi să denatureze faptele şi în contra acestor manopere sunt dator să protestez.

In toată istoria noastră găsim exemple de slobozii adică de înfiinţări de sate nouă, croite din nou. Autorul în chestie înţelege că efectul moral la distanţă, adică dela slobozie la satul vechiu de alăturea, nu se prea poate susţinea. Telepatia încă nu e o dogmă.

Şi atunci caută ca să pună pe sătenii proprietari într'o poziţie mai favorabilă pentru boeri, ca să-i poată expropria şi inventează slobozii mixte, adică sate vechi pentru care boerii cereau dela Domni privilegiul de scutire de dări ca să se poată aşeza şi alţi oameni străini în acele sate. Şi atunci sătenii cei vechi sufereau mai uşor efectul moral dela sătenii din nou aşezaţi şi se lăsau prin urmare a fi

expropriaţi! Cel puţin aşa înţeleg eu următorul fenomenal pasaj din cartea d-lui R. Rosetti.

„Domnii dădeau privilegii de scutire de dări, nu numai pentru a înfiinţa colonii nouă, ci adesea şi pentru a aşeza oameni străini în sate în fiinţă, a cărui populaţiune fusese rărită sau distrusă dintr'o împrejurare oareşcare. Şi într'un caz şi în celălalt privilegiul era dat stăpânului satului care adună oameni prin mijloacele lui şi îi aşeza pe hotarul lui. Şi în mintea acestor coloni trebuia deci să se întipărească faptul, că dreptul stăpânului asupra hotarului era anterior dreptului ce îl câştigase ei prin venirea lor.

„Iată cum s'a înfipt cu încetul în mintea poporului credinţa că săteanul **şede** *(locueşte) pe hotarul stăpânului, făcându-l să uite aproape cu totul că, din vechime, el şedea pe locul lui propriu. Cu bună samă, că aceeaşi credinţă se întipărise încă mai repede şi cu mai multă tărie în mintea stăpânului“* [1].

Incă un juvaer! Prea multe juvaeruri! Cartea d-lui R. Rosetti nu mai este un magazin de istorie, ci un magazin de juvaericale! Ar putea mirobolantul autor să-mi dea măcar un exemplu de vre-un privilegiu acordat de Domn vre unui boer cu scutire de dări ca să-şi complecteze numărul lucrătorilor ce-i lipseau din sat! Mi-ar face un mare serviciu, fiindcă eu nu cunosc nici unul.

Acuma ia ascultaţi argumentarea naivă a autorului în chestia celor reproduse mai sus. D. R. Rosetti, cu foarte mare sfială afirmă, că în mintea colonilor aduşi de boeri, trebuia să se nască ideea că boerul are mai multe drepturi şi mai vechi asupra moşiei decât ei însuşi! Cum, autorul are încă îndoială? Mare naivitate! Inchipuiţi-vă Ruşi, Unguri, Sârbi, Leşi, etc., veniţi din toată lumea, aşezându-se pe un loc a boerului X. D. R. Rosetti are îndoială dacă acei venetici, cred că stăpânul are mai multe drepturi asupra pământului, decât ei, veniţi de eri. Crede autorul că aceşti străini când veneau în slobozii, nu-şi dădeau seamă în ce

[1]) Pământul, sătenii şi stapânii, R. Rosetti, pag. 150.

calitate veneau, adică în calitate de clăcaşi? Şi închipue autorul că aceia veneau ca să se facă proprietari pe pământurile boerilor?

Şi faptul că aceşti oameni 'şi dădeau seamă de situaţia lor, de străini aşezaţi pe moşii străine, putea oare să influenţeze şi să schimbe ideile ţăranilor vechi băştinaşi proprietari, încât să-i facă să înceapă a crede că şi ei sunt simpli şezători pe moşie întocmai ca şi veneticii şi că boerul are dreptul de proprietate şi asupra pământurilor lor?

Argumentând astfel, d. R. Rosetti crede că prin veacul al 17-lea şi al 18-lea, Moldova era populată de sigur de vite, nu de oameni!

Iată cu ce argumente şi iată prin ce fapte d. R. Rosetti caută să explice cum vechea proprietate a ţăranilor a fost perdută, cum boerii au pus stăpânire pe moşii, transformând pe aceia din proprietari în clăcaşi!!!

Am sfârşit cu analiza şi critica cărţei d-lui R. Rosetti. Justificat-am titlul? Dovedit-am că Cartea, *Pământul, sătenii şi stăpânii* este o mistificare istorică? Eu cred că da.

Şi dacă am întreprins această lucrare, nu e doar ca să răspund la criticile ce mi-adusese autorul prin *Viaţa Românească*. Acele critici precum şi justificarea susţinerilor sale sunt absolut nefundate. Intr'o singură chestie d. R. Rosetti are dreptate. In adevăr mă înşelasem când susţineam că averile mănăstireşti sunt în majoritate dăruite de Domni. D. R. Rosetti îmi dovedeşte contrarul.

Şi aceasta 'mi-arată încă odată mai mult cât de uşor te rătăceşti când porneşti dela idei preconcepute. Nu ştiu cum se face, dar de mult aveam convingerea fără să o fi controlat vre-odată cu fapte, că averile mănăstireşti sunt cele mai multe dăruite de Domni, eram sigur de acest fapt

fără a-l controla. Aşi fi pus mâna în foc; şi cu toate aceste faptul era neexact.

Aceasta explică rătăcirea tuturor acelora care se iau după idei preconcepute. Şi dacă d. R. Rosetti a scris o carte ţesută de fantazie şi de enormităţi, este că a purces dela o idee mare preconcepută, care asupra d-sale a avut atâta influenţă, încât chiar când a cercetat actele şi a studiat documentele, nu a fost în stare să-l desamăgească.

TABLA DE MATERIE

Pag.

CARTEA I

CAPITOLUL I 1

§ I 1
§ II 3
§ III 4
§ IV 4
§ V 13

CAPITOLUL II 15

§ I 15
§ II 17

CAPITOLUL III 18

Dreptul românesc.

§ I 18
§ II 22
§ III 24

CARTEA II

CAPITOLUL I 37

Cnejii în Muntenia şi în Moldova înainte de descălecare şi după.

§ I 37
§ II 39
§ III 42
§ IV 44
§ V 47
§ VI 54
§ VII 58
§ VIII 61

CAPITOLUL II 72

§ I 72

CARTEA III

CAPITOLUL I 106

Organizaţia satelor; regimul politic şi felul proprietăţei înainte de descălecare. — Felul proprietăţei se menţine până prin veacul al 17-lea.

§ I 106
§ II 122
§ III 126

CAPITOLUL II 128

Felul proprietăţei în ţările vecine.

§ I 128
§ II 133

CAPITOLUL III 140

Felul proprietăţei în cele întâiu veacuri după descălecare, după d. R. Rosetti.

§ I 140
§ II 158
§ III 166
§ IV 173
§ V 177
§ VI 180
§ VII 182
§ VIII 187
§ IX 193

CARTEA IV

CAPITOLUL I 207

Despre schimbările care autorul pretinde că se face în cursul veacurilor al 15-lea, al 16-lea şi al 17-lea în natura proprietăţei. — Ţăranii pierd cu timpul proprietatea şi devin clăcaşi, iar boerii transferă dreptul lor de judicie ce aveau asupra satelor, în adevărate alodii.

§ I 207
§ II 220
§ III 230

631(R)

DIN PARLAMENT

ABUZURILE

DE LA

SERVICIUL FILOXERIC SAU VITICOL

STUDIU BAZAT PE ACTE OFICIALE ŞI DOCUMENTE PERSONALE AUTENTICE

DE

PROFESORUL TEODOR RAICA
FOST SENATOR

BUCUREŞTI
1907

Inchin această lucrare alegătorilor mei dela colegiul al II-lea de Senat din Prahova, fără al căror mandat ea n'ar fi văzut lumina.

Am făcut cât am putut; alții mai pricepuți să facă mai mult.

Autorul.

PREFATA

Studiul acesta, care m'a costat destulă muncă, îl preparasem, ca să-mi servească la desvoltarea unei interpelări asupra serviciului viticol.

Spre scopul acesta, am cerut în ședința Senatului dela 25 Ianuarie a. cor., ministrului domeniilor următoarele dosare și tablouri:

„1) Dosarul cu anchetele făcute de d-l inspector Chehaia la pepiniere;

2) Dosarele pepinierei Pietroasa pe anul 1903 până azi;

3) Dosarele pepinierei Drăgășani pe 1904—1906 inclusiv și dosarul cu înlocuirea d-lui I. S. Ordeanu la această pepinieră;

4) Dosarele speciale pe anii 1900—1906 inclusiv dela depozitul de vinuri, cu vânzarea vinurilor bune și celor stricate ale pepinierelor statului;

5) Dosarele pepinierei Petrești pe anii 1904 până azi, cu ancheta făcută d-lui Gorciu;

6) Dosarul cu actele civile și titlurile, atât secundare cât și de școli speciale, ale tuturor actualilor funcționari din serviciul viticol, inclusiv șefii de pepiniere;

7) Dosarele pepinierelor Istrița și Strehaia pe anii 1904, 1905 și 1906;

8) Un tablou de numele tuturor funcționarilor foști și actuali ai serviciului viticol, cu arătarea pogoanelor de vie

ce şi-a plantat fiecare, deunde au luat viţa, dacă părinţii lor au avut vii în ţară, şi dacă aceşti funcţionari au plantat vii particularilor prin asociaţie;

9) Un tablou de numele tuturor miniştrilor, secretarilor generali şi funcţionarilor serviciului viticol, *cari au luat*, **în timpul slujbei,** viţă dela stat şi ce cantitate;

10) Un tablou de întinderea totală a terenurilor, acordate de stat serviciului viticol pentru cultura viţelor; câtă viţă altoită a produs statul pe fiecare an, şi câtă fiecare pepinieră în parte şi pe ce întindere de teren dela început şi până azi;

11) Un tablou care să arate cât teren cultivat are fiecare pepinieră şi cât necultivat; cui este arendat, dela început până azi, terenul necultivat, în ce condiţii; care este întinderea terenului arendat de fiecare pepinieră, şi ce câştigă statul din această arendare;

12) Un tablou care să arate ce cantitate de vinuri, cognac, drojdie, etc. au produs pepinierele statului, dela început şi până azi, ce întrebuinţare s'a dat acestei producţii; cât vin s'a păstrat bine şi cât s'a vândut din fiecare fel în parte şi cu ce preţ şi ce s'a făcut cu vinul şi cu derivatele lui nevândute până azi.

Ce cantitate de produse ale pepinierelor se desface anual la prăvălia din Calea Victoriei a ministerului, în ce condiţiuni şi care e câştigul statului.

13) Un tablou de pepinierele statului arendate particularilor şi motivele acestei arendări; ce instalaţii s'au făcut de stat la fiecare pepinieră, cât au costat şi în ce scop s'au făcut ele (instalaţiile) şi dacă scopul a fost ajuns;

14) Un tablou de cheltuelile şi veniturile totale ale serviciului specificate: *a)* venituri din taxa filoxerică; *b)* venituri din vânzarea produselor; *c)* numărul hectarelor distruse de filoxeră şi al celor reconstituite pe fiecare an;

15) Un tablou de numele tuturor cumpărătorilor de viță dela 1900—1907 și anume de ce pepinieră a fost servit fiecare;

16) Cât costă pe stat cultura unui pogon de vie și cât a unei mii (1000) de vițe altoite puse în vânzare;

17) Pentru ce a oprit ministerul importul strugurilor din Turcia și pentru ce permite importul vițelor altoite din Franța".

Reînnoind această cerere la 30 Ianuarie, ministerul domeniilor mi-a pus la dispoziție *șaptezeci (70) de dosare — fiecare de mai multe sute de pagini — și șasesprăzece (16) tablouri*, crezând, probabil, că mă va sperià cu numărul lor.

Studiind cu tot interesul ce comportă cestiunea, acest bogat material, la 5 Martie am adresat ministrului respectiv următoarea interpelare :

„Am onoare a interpelà pe domnul ministru de domenii, *a)* asupra serviciului viticol în general; *b)* asupra Administrației lui centrale în special și *c)* asupra situației personalului exterior individual. — Rog să mi se fixeze de urgență ziua pentru desvoltarea acestei interpelări.

Am avut însă nesansa, ca interpelarea mea să fie pusă la ordinea zilei, în ziua de 9 Martie, când revoluția țărănească erà în toiul ei. Astfel, răsvrătirea țăranilor a venit, fără voia lor, în favorul vinovaților din serviciul viticol, cari, prin nenumăratele lor abuzuri au contribuit în mare parte la desperarea țăranului, cum voiu probà în cursul acestui studiu.

D-l dr. Istrati, care abià luase în primire ministerul domeniilor, m'a rugat cu inzistență, atât din cauza aceasta, cât și mai ales din cauza gravității împrejurărilor, să renunț la interpelare. N'am voit să renunț dar am consimțit să amân desvoltarea interpelării pentru 13 Martie, când regimul s'a schimbat și astfel funcționarii abuzivi au scăpat de interpelarea mea.

Deşi cestiunea, adusă la cunoştinţa opiniei publice pe calea aceasta, nu pierde nimic din importanţa sa, regret totuş că n'am putut face lucrul acesta pe cale parlamentară, ca să nu crează funcţionarii abuzivi dela domenii, că nimeni nu se poate atinge de ei, mai ales că aceasta este a patra interpelare, asupra serviciului viticol, rămasă nedesvoltată.

Lucrarea de faţă am alcătuit-o pe baza actelor oficiale şi a epistolelor scrise de chiar funcţionarii abuzivi. In tratarea materiei n'am avansat nici un cuvânt, fără să-l probez cu îmbelşugare.

Cetitorul inteligent şi de bună credinţă se va puteà uşor convinge, că mi-am dat toată silinţa, ca să lămuresc lucruri peste măsură de încurcate. Dacă nu voiu fi reuşit totdeauna şi pretutindeni, să se ştie, că vina este acelora, cari au creat întunerecul adânc, din serviciul viticol, la adăpostul căruia îşi fac, necontrolaţi deatâta vreme, treburile ca la ei acasă.

Un lucru însă cred că am dovedit, în această lucrare, *că funcţionarii serviciului viticol au abuzat de situaţia lor şi miniştrii domeniilor nu toţi şi-au făcut datoria în această cestiune.*

Dacă, nici după faptele precizate de mine, miniştrii domeniilor nu vor luà măsuri contra vinovaţilor, opinia publică va aveà tot dreptul să-i trateze de complici, şi justiţia ţării va trebuì să intervină contra tuturor.

Groaznica nenorocire care s'a abătut, anul acesta, pe capul bietei noastre ţări, va fi avut doar atâta efect asupra noastră, ca să ne facă pe toţi să înţelegem odată, că *avutul altuia trebue respectat, iar câştigul fără muncă abandonat.*

T. Raica.

Ploeşti, 1907.

PARTEA ÎNTÂIA

SERVICIUL VITICOL ÎN GENERAL

§ 1. Cestiunea filoxerică

In toate ţările viticole cultura viilor a fost pururea unul din principalele isvoare de venit ale populaţiei agricole. Cu deosebire în ţara noastră unde comerţul şi industria sunt abia la începutul lor, viticultura a fost de veacuri cea mai importantă ocupaţie a ţăranului după agricultură. Probă că după datele oficiale, se ocupă cu via un număr de peste 200.000 de capi de familie ai României, sau peste un milion de suflete.

Ivirea pe neaşteptate a flagelului filoxeric a fost un dezastru pentru toată lumea şi mai ales pentru ţara noastră.

„La noi, — zice un distins viticultor — luând datele statistice înainte de 1884, vedem că, dacă numai venitul cuvenit statului se urcă peste 30 milioane, lesne ne putem închipui, decât belşug, de câtă avuţie, de câtă înlesnire au rămas lipsiţi locuitorii români prin uciderea viticulturii acestei ţări [1])".

După constatarea specialiştilor, patria *filoxerii* este America, de unde a fost importată în Europa în secolul trecut.

---

[1]) *Petre Bălăceanu*. „Viile vechi şi viile noui", Bucureşti, 1899, p. 39.

In Franţa s'a constatat existenţa acestei insecte primejdioase la 1868. La noi a fost adusă din Franţa, probabil prin viţele importate de oarecare *dr. Meyer* (Ibid. 38).

Guvernul francez a numit îndată o comisiune filoxerică, care să studieze bine cestiunea şi să găsească măsurile pentru apărarea viilor ameninţate cu distrugere. După laborioase studii şi experienţe ştiinţifice s'a dovedit, că viţele americane rezistă filoxerii. Astfel s'au adoptat, ca mijloace pentru combaterea filoxerii, pe deoparte distrugerea ei prin insecticizi, pe de altă parte înlocuirea viţei noastre distruse prin viţe americane. Constatându-se apoi, că nu toate varietăţile americane, plantate direct, rezistă deopotrivă filoxerii, iar cele cari rezistă, fiind sălbatice, produc un vin inferior, altele sunt cu totul neproductive, s'a renunţat la productorii direcţi şi s'a adoptat sistemul altoirii viţelor europene în viţe americane neproductive. S'au determinat atât insecticizii cei mai buni, cât şi gradul de rezistenţă a fiecărei varietăţi americane, precum şi analiza chimică a terenurilor cari le priesc.

Aceste rezultate fiind cunoscute, mai înainte de a se constatà la noi filoxera, comisiei noastre filoxerice de mai târziu nu-i rămâneà decât să adopte aceleaşi măsuri, întrebuinţând aceiaşi insecticizi şi importând aceleaşi varietăţi americane, pe cari francezii, germanii, ungurii, etc., le dovediseră ca rezistente. Nu intră în competinţa comisiei noastre să tranşeze ea, prin experienţe proprii, micile controverse de detaliu, ci ea trebuia să înceapă cu aplicarea rezultatelor sigure obţinute de alţii.

Se pare însă că oamenii însărcinaţi la noi cu cestiunea filoxerică, au ţinut mai mult la crearea reputaţiei lor de *inventatori*, decât la salvarea cât mai grabnică a podgoriilor noastre, cari pieriau. Cel puţin aceasta rezultă din următoarele constatări făcute de d. P. Bălăceanu, ca inspector domenial, în raportul său dela 1899. D-sa zice, că membrii comisiei noastre filoxerice „nu voiau cu nici un chip să uzeze de insecticizi *străini* pentru a ucide filoxera *română*;— sulfurul de carbon sau sulfo-carbonatul de potasă, descoperit de francezi, li se păreau prea tari, prea aspre;—ei ţineau, cu orice preţ să întrebuinţeze *otrăvuri naţionale mai blânde*,

şi-şi făceau *un punct de onoare*, silindu-se a crea *insecticizi români*, petrecându-şi timpul în combinaţiuni de diferite mixturi, unele mai improprii decât altele, pentruca să ne ofere în urmă un specimen de mixtură, trebuind a fi dizolvată în alcool amylic, care nu se găsià, sau să ne prezinte, după multă trudă, aşa cunoscuta **naftalină**". (Ibid. 105). Iar despre importul viţelor condamnate, zice acelaş autor: „Nu înţeleg ce a determinat pe serviciul viticol la 1888 ca, în loc să fi importat şi adus în ţară spre încercare viţe americane, numai din varietăţile a căror rezistenţă erà cunoscută şi dovedită, ne-a hărăzit cu toată acea sumedenie de varietăţi, pe cari viticultorii francezi le părăsiau şi le aruncau pe măsură ce ele pieriau; *dar pe cari pepinieriştii, prevăzuţi cu stocuri însemnate, aveau tot interesul a le recomandà şi a le desface* . . . . . Pentru cine ar fi urmărit cu atenţiune firul cunoştinţelor viticole pe măsură ce ele se descoperiau şi se probau, şi pentru cine erà în stare şi ştià să sesizeze şi să degajeze adevărata ştiinţă din noianul de fapte izolate de multe ori contradictorii, ... nu şi-ar fi permis ca, cu cheltuială, să ne aducă asemenea mosafiri ca *Iork-Madeira*, *Herbemont*, *Jaquez*, *Blak-Iulie*, *Cuningham* şi alţii din speciile *Labrusca* şi *Aestivalis*, sau hibrizi ca *Othello*, *Black-Defiance*, *St. Sauveur*, *Herbemont d'Aurelles*, etc., în cari intră una sau alta din aceste varietăţi". (Ibid. 110). Şi, ceeace este mai grav, unele din aceste varietăţi au fost introduse la particulari, „după cum s'a văzut cazul la via d-nei *Manu*, căpitan *Racoveanu* şi alţii, unde toate aceste varietăţi neapărat uscându-se şi pierind, le-au cauzat, cu bună ştiinţă, pe deoparte reale pagube acestor proprietari, iar pe de altă parte, lumei viticole, care nu prea ştie distinge viţele americane între dânsele, i-au sporit teama şi îndoiala, ce deja o aveà, în viitorul acestor viţe". (Ib.).

Cumcă toate aceste sunt lucruri adevărate, ne-o dovedeşte însuşi d-l *Nicoleanu*, directorul serviciului viticol printr'o broşură a sa dela 1900, din care se vede, că şi d-sa a contribuit la acele greşeli.

Dejà la 1891, când d-l Nicoleanu erà numai şef de pepinieră, a propus şi ministrul a adoptat propunerea sa,

„de a se creia câmpuri de experienţă, spre *a studià rezistenţa şi adaptaţia* viţelor americane în România . . . *experienţele* — zice autorul — *trebuiau a se face asupra unui mare număr de varietăţi de viţe americane spre a eliminà chiar dela început viţele*, cari nu puteau da pentru reconstituire, nici o speranţă în viitor[2]".

Vedeţi dar, că însuş d-l Nicoleanu este autorul repetării unor experienţe, dejà făcute de străini, cu un număr cât de mare de varietăţi americane, dintre cari cele mai multe fuseseră dejà condamnate de Francezi.

Astfel, graţie propunerii d-lui Nicoleanu, s'au început experienţe deodată în Prahova, Mehedinţi, Buzău şi Dolj, întrebuinţând, pe lângă viţele rezistente, ca Riparia, Rupestris etc. şi următoarele varietăţi, dovedite mai nainte de alţii ca nerezistente: Jacquez, Herbemont, Herbemont d'Aurelles, Iorcks-Madeira, Cuningham, St. Sauveur, Black-Julie, Nortons-Virginia, Othello, etc., cari după experienţe de 2—3 ani, toate s'au uscat.

Iar în anul următor 1892 acelaş d. Nicoleanu spune, în altă broşură a sa următoarele: „După observaţiile noastre, printre producătorii direcţi americani, varietăţile cum sunt: Jacquez, Herbemont, Herbemont d'Aurelles şi Cuningham sunt singurii, *pe cari îi* putem recomandà viticultorilor în încercările lor[3])". De sigur, tot astfel de recomandări, „bazate pe observaţiile sale proprii", va fi făcut serviciul nostru viticol şi d-nei Manu şi d-lui căpitan Racoveanu, cari au făcut o experienţă aşa de tristă cu ele.

§ 2. Infiinţarea pepinierelor statului

Indată ce s'a constatat la noi în 1884 existenţa filoxerii, s'a numit la 15 Iunie 1884 o *comisiune filoxerică*, care să studieze cestiunea. La 1 Aprilie 1885 s'a instituit prin lege o nouă *comisiune superioară filoxerică*, care să

---

[2]) *La Lutte contre le Phylloxera en Roumanie.* Bucarest, 1900, p. 31.
[3]) *Principes généraux pour la Culture des vignes américaines.*

ia măsuri pentru combaterea filoxerii. Prin legea dela 17 Iulie 1891 această comisiune a fost transformată în actualul *serviciu viticol*. Acest serviciu viticol a căpătat o nouă organizaţie prin „legea relativă la combaterea filoxerii“, promulgată la 28 Martie 1899, care este până azi în fiinţă.

După art. 3 din această lege, *scopul* serviciului viticol erà de „a înfiinţà, numai în regiunile filoxerate staţiuni viticole cu pepiniere şi vii model, cum şi cu câmpuri de experienţe şi demonstraţiuni, pentru studiarea, experimentarea şi aplicarea tuturor procedeurilor, având de scop conservarea şi reconstituirea podgoriilor ţării. Numărul şi intinderea acestor staţiuni viticole vor fi în proporţiune cu întinderea viilor filoxerate“. Astfel statul a înfiinţat treptat mai multe pepiniere şi anume: Ţintea (1889), Strehaia (1889), Botoşani (1889), Urlaţi (1890), Ciuperceni (1892), Istriţa (1893), Pietroasa (1893), Goleşti-Badi (1893), Vişanu (1893), Paraclis-Cotnar (1896), Petreşti (1897), Drăgăşani (1897) şi Isaccea (1904)?

Intinderea totală a acestor pepiniere afară de Isaccea erà, la 1900, după „La Lutte etc„. de .	1.323 h. 8560 m. p.
din care: *a)* plantaţii de viţe americane pentru picioare mume	111 h. 1685 „
b) viţă americană altoită	34 h. 1314 „
c) viţe indigene şi străine nealtoite .	62 h. 8459 „
d) arbori fructiferi	13 h. 9188 „
e) plantaţii pentru pădure . . .	201 h. 5773 „
f) teren pentru şcoală	39 h. 1361 „
g) teren liber pentru agricultură .	867 h. 780 „
După tabloul comunicat mie de ministrul domeniilor la 1907 întinderea totală e:	1.069 h. 4491 m. p.
din care: *a)* plantaţii americane picioare mume pentru port altoi	123 h. 9056 „
b) viţe altoite pentru lemn, selecţiuni şi struguri	45 h. 9468 „
c) viţe indigene nealtoite pentru coarde şi struguri	8 h. 5012 „
d) teren pentru şcoli de viţe şi pomi.	35 h. 6131 „
e) teren cu arbori roditori . . .	19 h. 6839 „

f) teren pentru agricultură . . . 661 h. 9069 m. p.

g) teren ocupat de drumuri și construcții . . . . . 42 h. 7664 „

h) plantații de păduri pentru araci, etc. . . . . 128 h. 2984 „

Comparând datele din aceste două tablouri, constatăm cele ce urmează:

a) Statul aveà la 1900, 12 pepiniere, iar la 1907 nu mai are decât 10, lipsind Botoșani, Urlați și Ciuperceni și creindu-se una nouă, Isaccea;

b) Scăzând din totalul de 1.323 h. 8560 m. p. întinderea de 36 h. 7032 m. p. a celor trei pepiniere, ce lipsesc din tabloul meu și adăogând la rest cele 3 h. ale Isaccei, precum și cele 42 h. 7664 m. p. ocupate de drumuri și construcții, cari lipsesc din tabloul dela 1900, obținem, ca întindere totală pentru 1907 cifra de 1.332 h. 9192 m. p., iar nu 1.069 h. 449 m. p. Diferența de 263 h. 4701 m. p. unde este?

c) Statul a mai plantat, dela 1900—1907: 12 h. 7371 m. p. cu picioare mume pentru port-altoi; 11 h. 8154 m. p. cu vițe altoite pentru coarde și struguri; 5 h. 7651 m. p. cu arbori fructiferi;

d) Au pierit 54 h. 3447 m. p. din viile vechi nealtoite, și s'au reconstituit numai 11 h. 8154 m. p. Din 62 h. 8459 m. p. vițe nealtoite indigene și străine, câte erau la 1900, n'au mai rămas de cât 8 h. 5012 m. p. la 1907;

e) A scăzut cu 3 h. 5230 m. p. terenul pentru școală și cu 73 h. 2789 m. p terenul pentru araci. Această scădere este firească, din momentul ce viile vechi s'au distrus, iar altele noi nu s'au reconstituit mai de loc;

f) La 1900, din întinderea totală a terenului celor 12 pepiniere, erau cultivate de serviciul viticol numai 456 h. 7780 m. p. și 867 h. 780 m. p. erà teren liber, iar la 1907, din întinderea totală a celor 10 pepiniere, erà cultivat numai 404 h. 7154 și 661 h. 9069 m. p. loc liber. Pe 1907, întinderea totală este de 1.066 h. 6223 m. p., nu 1.069 h. 4491 m. p., cum arată din eroare tabloul ministerial.

Dorind să ştiu pentru ce s'a destinat pentru pepiniere mai mult teren, decât aveau nevoie, şi ce să face cu terenul luat în plus, dar necultivat, am cerut ministrului: „Un tablou, care să arate cât teren cultivat are fiecare pepinieră şi cât necultivat; cui este arendat, dela început până azi, terenul necultivat, în ce condiţii; care este întinderea terenului arendat de fiecare pepinieră şi ce câştigă statul din această arendare?“

Deşi eu vizam mai ales *arendarea din trecut*, căci mi se spusese pozitiv, că, terenurile unor pepiniere, ar fi fost arendate, ani de-a rândul, pe nimica toată, unor rude de ale funcţionarilor serviciului viticol, — ministerul îmi arată, prin „Relaţiunea No. 11“, numai *arendarea de astăzi* şi aceasta numai dela trei pepiniere: Petreşti, Istriţa şi Drăgăşani.

Dar este interesant, cum explică ministrul, adică serviciul viticol, necesitatea arendării acestor terenuri. Relaţia ministerială, semnată de d-l G. Nicoleanu, zice textual:

„Cu ocaziunea înfiinţării unora din pepiniere, *serviciul agriculturii a luat în posesiune acolo unde statul posedà terenuri, o întindere mai mare de teren decât erà necesară la început. Aceste terenuri s'au luat în vederea necesităţilor ulterioare ale serviciului agriculturii şi a extensiunii eventuale ce se puteà da pepinierelor viticole şi de pomi şi şcoalelor de viticultură*“.

Explicaţia aceasta, care nu explică nimic, este făcută numai pentru a justificà nepriceperea şi neprevederea administraţiei centrale a serviciului viticol.

Serviciul agriculturii nu puteà aveà nici-o necesitate, ca să rupă din moşiile statului mai mult teren decât aveà nevoie serviciul viticol. Serviciul viticol, condus de oameni specialişti, cari şi-au făcut studiile în străinătate, trebuia să ştie de mai nainte, de cât teren are trebuinţă pentru lucrările sale.

In tot cazul, terenul de prisos trebuià retrocedat statului, iar nu arendat de serviciul viticol după alte norme, decât cele prevăzute de lege pentru moşiile statului. De o *eventuală extensiune a pepinierelor* nu puteà fi vorba în-

trucât dela luarea terenului în posesiune și până azi, nu numai nu s'a mai plantat nimic din terenul necultivat, dar au fost date în arendă până și unele pepiniere de ale statului ca prisositoare. Am văzut mai sus, că terenul de 456 hectare, cultivat la 1900, de pepinierile statului s'a redus până la 1907 la 404 hectare, adică mai puțin cu vre-o 52 hectare ceeace aproape coincide cu via veche distrusă dela 1900—1907, și nereconstituită decât în parte, de serviciul viticol. De altfel o *eventuală extensiune* a terenului cultivat erà exclusă chiar și prin scopul înființării pepinierelor, care nu erà să producă statului *vin și fructe*, ci *viță* de tot felul, care să fie distribuită podgorenilor pentru reconstituirea viilor.

Serviciul viticol nu numai că a luat mai mult teren decât îi trebuià, pe care a fost silit să-l arendeze oricui, prin licitație sau bună învoială, numai să nu rămână necultivat, dar a înființat cu mari cheltuieli mai multe pepiniere, decât erau trebuincioase, pe cari a fost silit să le arendeze aproape de pomană, particularilor, numai să scape de ele. Este această pricepere și prevedere?

Aflând despre acest lucru, care mi s'a părut inadmisibil, am cerut ministrului:

„Un tablou de pepinierele statului arendate particularilor și motivele acestei arendări, ce instalații s'au făcut de stat la fiecare pepinieră, cât au costat și în ce scop s'au făcut ele și dacă scopul a fost ajuns.“ —Ministrul îmi răspunde prin următoarea *relație*, semnată de d-l Nicoleanu, pe care o transcriu acì în întregime, prezintând un interes deosebit.

„*Răspuns*. Pepinierele arendate sunt: Urlați, Botoșani și Ciuperceni. Cele dintâiu două sunt arendate pe câte 10 ani (conform deciziunii jurn. 504/902), iar pepiniera Ciuperceni, conform aceluiași jurnal, urmà să se vânză la locuitori și, până la vânzare ea a fost arendată anual. Arenda acestor pepiniere este de:

Urlați	*Lei*	*902.15*
Botoșani	„	*503.40*
Ciuperceni	„	*1.250.—*

Cu începere dela 23 Aprilie 1907, pepiniera Ciuperceni s'a trecut serviciului silvic, pentruca să se folosească de terenul liber ce are în anexă, și de perdelele de salcâmi protectoare.

Motivele arendării sunt pentru pepiniera *Botoșani:*

Această pepinieră a fost înființată în 1889—1890 la Botoșani, căci filoxera începuse să atace regiunea viticolă din nordul Moldovei prin punctul Botoșani, și nu se putea face o pepinieră și experiențe decât în acea regiune, care era declarată filoxerată.

Mai târziu când filoxera a cuprins regiunea Cotnarului și acea din vecinătatea Iașului și s'au înființat pepiniera Cotnari și Vișanu, pepiniera Botoșani, fiind de mică importanță și cheltuielile administrației fiind mari, ea s'a arendat îndreptându-se aceste cheltuieli pentru funcționarea altor pepiniere.

Pepiniera Urlați.— Pepiniera Urlați s'a înființat la 1890 pe 3 hectare și 8000 m. p.

După înființarea pepinierii Istrița, Pietroasa, etc. cheltuelile anuale ale acestei pepiniere s'au îndreptat către pepinierele noui înființate.

Scopul

Scopul cu înființarea lor s'a atins, căci pe lângă experiențele făcute, pepinierele au produs materialul ce s'a experimentat la început.

Construcțiunile și mobilierul reprezintau la 1902, după inventar:

5.588	lei	pentru	Botoșani
23.108	„	„	Urlați
23.045	„	„	Ciuperceni.

Astăzi este decis a se vinde ca bunuri mici, pepinierele Urlați și Botoșani".

Trei puncte merită să fie discutate din acest comunicat oficial: *a)* arenda luată de stat pentru cele trei pepiniere; *b)* motivele cari au determinat statul să le arendeze

și *c)* ajungerea scopului pentru care au fost înființate pepinierele cu toate instalațiile lor.

In ce privește *arenda*, după datele ministerului de domenii[4]) întinderea totală a celor trei pepiniere arendate erà la 1900 de 36 hect. 7032 m.p., din care 6 hect., 5928 m.p. teren liber, iar peste 30 hect. teren cultivat. După ancheta d-lui inspector silvic *Chehaia*, întinderea totală erà la 1902 de 25 hect., teren cultivat, iar după o telegramă a secretarului general dela domenii, ale căror date controlate direct la minister, s'au dovedit false, această întindere ar fi astăzi numai de 15 hectare.

Dintre aceste trei date diferite, noi vom preferì pe cele ale ministerului, cari au fost pregătite anume pentru expoziția universală franceză dela 1900. Avem așa dar 30 hect., teren cultivat cu vițe și pomi, arendat de stat particularilor cu 2.655 lei anual, sau *88 lei hectarul.*

După acelaș comunicat ministerial, numai „construcțiile și mobilierul" celor trei pepiniere reprezentà, la 1900, valoarea de *51.741 lei.* Dacă la suma aceasta mai adăogăm încă cel puțin 30.000 lei, costul înființării celor trei pepiniere, precum și 90.000 lei, valoarea fonciară, vedem, *cum un capital de peste 170.000 lei aduce statului un venit anual de 2.655 lei, adică abià 1 ½ %!*

Ca să nu să crează, că aceste calcule ale mele ar fi fantastice sau exagerate, aduc următoarele probe: *a)* Din tabloul dela pag. 112 a broșurii „La Lutte contre Le Phylloxera..." se vede, că statul a cheltuit, cu înființarea și întreținerea pepinierii Botoșani, în timp de 10 ani, 94.191 lei; cu Urlații, în 7 ani, 42.830 lei, iar cu Ciuperceni, într'un singur an, 165.453 lei, sau 302.474 lei pentru tustrele. Impărțind suma totală de 302.474 lei cu 6 — media anilor celor trei pepiniere — obținem 50.416 lei cheltueli anuale pentru crearea și întreținerea acestora.

b) Fostul ministru de domenii, răposatul Gr. Păucescu, cere consiliului de miniștrii, prin raportul său, înregistrat la No. 1225/6 Iulie 1890, și consiliul aprobă cererea sa

---

[4]) *La lutte contre Le Phylloxera en Roumanie* par G. N. Nicoleano, 1900.

de a înfiinţà pepiniera Urlaţi, „cumpărând, pentru aceasta, via d-lui I. Panaitescu pe suma de 12.000 lei, via d-lui Bolgiu pe suma de 10.000 lei, via d-lui Maior Vasilescu pe suma de lei 9.000 sau oricare din aceste vii, ai căror proprietari ar vroì a-le cedà pe preţul arătat". Am văzut că Urlaţii este trecut, în tabloul dela 1900 cu 3 hect. 8568 m. p., adică aproape cu 4 hect. Socotind aceste 4 hect. cu 12.000 lei, cât indică raportul ministrului, revin 3.000 lei de hectar, sau 90.000 lei pentru cele 30 hect.

c) D-l Nicoleanu, directorul serviciului viticol, spune în broşura sa „*La Lutte contre Le Phyloxera*" p. 124, că „terenurile, prin culturile şi exploatările pepinieriste, *şi-au împătrit cel puţin valoarea*", iar la pag. 158 precizează şi mai bine ideia, zicând, că: „hectarul de teren, care valorà *dela 50 la 60 franci*, mai nainte de a fi plantat cu viţe, *s'a ridicat astăzi dela 4 la 8.000 franci*" — iar la pag. 124 admite cel puţin 1.000 lei pentru crearea unui hectar de vie.

Oricine va ţine compt de aceste date oficiale, va înţelege, că calculele mele, asupra arendei celor trei pepiniere, reprezintă strictul adevăr, şi că este o adevărată spoliaţiune a statului, să arendezi nişte pepiniere, cari au costat pe stat peste 170.000 lei, cu 2.655 lei, adică abià 1 $^1/_2$ %.

Şi serviciul viticol mai are curagiul să *motiveze* această arendare ne mai pomenită. Comunicatul ministerial nu arată motivele arendării Ciupercenilor, iar arendarea pepinierelor Botoşani şi Urlaţi o *motivează* prin înfiinţarea altor pepiniere împrejur. Astfel Botoşanii a devenit de prisos, după înfiinţarea noilor pepiniere Cotnar şi Vişanu, tot aşa şi Urlaţii, după înfiinţarea pepinierelor Istriţa şi Pietroasa. Cum că aceste motive nu sunt serioase, se vede din motivele pentru cari au fost înfiinţate pepinierele Botoşani şi Urlaţi. Iată aceste motive. Prin raportul său No. 123 23 Septemvre 1889, înregistrat la No. 2136/25 Septemvre 1889, d-l Nicoleanu cere şi ministrul aprobă înfiinţarea unei pepiniere la Botoşani, despre al căria teren raportul zice: „Prin proprietăţile fizice şi chimice, după apreciaţiune, terenul este foarte propriu unei pepiniere. — Iar înfiinţarea pepinierei

Urlați, fostul ministru Păucescu, o motivează pe faptul, că terenul viilor distruse din Dealul Mare este *calcaros* și adaogă: „*cele mai multe vii, sădite în terenurile calcaroase, sunt situate în jurul Urlaților, unde ocupațiunea aproape exclusivă a mare parte din populațiune erà via. Astăzi viile fiind distruse, mulți au rămas cu totul lipsiți de mijloacele de existență*“. Aceste sunt motivele înființării celor două pepiniere pela 1890. Au încetat aceste motive la 1893, când s'au înființat noile pepiniere Istrița, Pietrosa și Vișanu? Desigur că nu. Terenul Botoșanilor a rămas și la 1893 tot *foarte propriu unei pepiniere*, iar terenul din Dealul Mare și din jurul Urlaților n'a încetat, credem, nici astăzi de-a fi *calcaros*. Atunci pentruce s'au arendat cele două pepiniere, înființate conform legii, în regiuni filoxerate și în terenuri atât de proprii pepinierelor? Motivele invocate de minister, că *cheltuelile* pentru întreținerea lor erau *prea mari* și *ele au devenit de prisos* după înființarea altor pepiniere, nu pot fi luate în considerație. Cheltuelile pentru întreținerea celor două pepiniere nu erau mai mari decât ale celorlalte pepiniere, iar dacă serviciul viticol știà, că prin înființarea altor pepiniere vecine, aceste două devin inutile, n'aveà decât să desvolte pe acestea și să nu mai înființeze altele noi. Din momentul ce înființarea unor pepiniere cere desființarea altora, nu este mai rațional, mai util și chiar mai economic să nu să mai înființeze altele noi? Adică, de la Botoșani și dela Urlați nu să puteau apărà, reconstituì și experimentà viile din Dealul Mare și cele dela Cotnar? Așa dar, cred că, cu totul altele au fost *motivele* acestei arendări atât de dezastroase pentru stat, dar care de sigur, a profitat celor ce au propus ministrului . . .

Dar ministerul îmi răspunde, prin comunicatul său, că „*scopul* cu înființarea lor *s'a atins*, căci, pe lângă *experiențele făcute*, pepinierele au produs *materialul ce s'a experimentat* la început“. — Dacă cele trei pepiniere și-au ajuns scopul prin *experiențele făcute* și prin *producerea materialului experimentat*, nu crede ministerul că ar fi timpul să se desființeze și celelalte pepiniere ale statului, iar personalul să fie întrebuințat a face școală, a ține conferințe prin

comune şi a propagà astfel cunoştinţele viticole printre podgorenii de vii? Fac această întrebare cu atât mai mult, că astăzi există destule pepiniere particulare, cari produc înzecit cât statul. Apoi pepinierele n'au fost înfiinţate pentru procopsirea statului, iar funcţionarii serviciului viticol au avut tot timpul, de 22 de ani încoace, să-şi facă cu toţii vii proprii, aşa că nici ei nu mai au nevoie de produsul statului. Ce a fost de luat a luat, până acum fiecare parte: statul paguba, funcţionarii — câştigul.

§ 3. Conservarea şi reconstituirea viilor

Scopul înfiinţării pepinierelor a fost *conservarea şi reconstituirea viilor noastre*. Pentru *conservarea* viilor vechi, trebuiau luate măsuri contra lăţirii filoxerei şi întrebuinţaţi cei mai buni insecticizi. Iar ca să poată fi *reconstituite* viile distruse, statul trebuià să producă viţă suficientă şi să întemeieze şcoli viticole prin regiunile filoxerate. Ştim însă, că serviciul nostru filoxeric n'a dispus *desinfectarea* viţelor americane la intrarea lor în ţară, şi a lăsat liberă trecere acestor viţe din regiunile filoxerate în podgorii indemne. Ba chiar azi, cu toată interdicţia legală, viţa franceză intră în ţară sub firmă algeriană. Şi, în loc să aplice, *din capul locului*, insecticizii recunoscuţi, ai noştri s'au apucat să producă insecticizi . . . *naţionali* şi la urmă ne-au pricopsit cu *naftalina*. De altfel se pare, că interesul unora dintre conducătorii serviciului erà să se distrugă cât mai multe vii vechi, spre a aveà cât mai mare câştig pe urma reconstituirii celor noui. De aceea, când un fost şef de pepinieră i-a propus mijloace mai eficace pentru conservarea viilor vechi, actualul şef al serviciului viticol i-a răspuns: „nu vezi că-ţi tai singur craca de sub picioare?“ Să poate un program de *conservare* mai categoric?

Ce să mai vorbesc de *reconstituirea* viilor distruse, care a fost aproape nulă, pentrucă materialul produs de stat erà absolut insuficient, iar cu propagarea cunoştinţelor viticole printre podgoreni nimeni nu şi-a bătut capul. De altfel

erà şi greu să ceri *specialiştilor*, din capul serviciului nostru viticol, ca să-şi trădeze *secretul profesional*.

Cum îşi mai puteà vinde, în cazul acesta, directorul agriculturii, cunoştinţele sale viticole şi technice podgorenilor particulari, prin contracte de asociaţie încheiate în regulă?

Ca să înţeleagă orice profan *inutilitatea serviciului nostru filoxeric*, reproduc acì, după publicaţiile sale oficiale [5]), tabloul comparativ de suprafeţele viilor noastre filoxerate şi nefiloxerate dela 1884 – 1899.

ANII	Intinderea viilor nefiloxerate	Intinderea viilor filoxerate	Intinderea viilor filoxerate şi nefiloxerate
	hect. m. p.	hect. m. p.	hect. m. p.
1884	—	910	—
1885	—	—	—
1886—87	—	6.513	—
1888	138.701 — 7306	24.995 — 7779	163.697 — 5085
1889	134.190 — 5050	29.064 — 3060	163.183 — 8110
1890	132.718 — 8577	30.464 — 9533	163.183 — 8110
1891	151.979 — 3808	31.918 — 7634	183.898 — 1442
1892	148.441 — 6176	33.124 — 0263	181.565 — 6442
1893	146.320 — 9782	34.877 — 2963	181.198 — 2745
1894	145.475 — 6604	40.089 — 2632	185.564 — 9236
1895	144.793 — 0725	44.310 — 5615	189.103 — 6340
1896—97	146.993 — 2683	49.793 — 2317	196.786 — 5000
1898	142.308 — 3633	56.071 — 3867	198.379 — 7500
1899	136.830 — 5988	61.597 — 6512	198.428 — 2500

Observ, că, în acest tablou, d-l Nicoleanu nu dă pe 1884 suprafaţa viilor nefiloxerate, iar pentru cele filoxerate ne dă cifra de 910 h., pe când, în „La Lutte contre Le Phylloxera en Roumanie“, publicată în acelaş an, ne dă pentru viile nefiloxerate cifra de 159.840 hectare (p. 18), iar pentru cele filoxerate 160 hectare (p. 16). Tot acolo ne arată că, s'au mai plantat în ţară, dela 1884—1898, 38.328 hectare 7500 m. p. cu viţă.

[5]) V. „Introduction a L'Ampélographie roumaine, par G. N. Nicoleano. Bucarest, 1900“.

Din acest tablou se vede că dela 1884—1899, în timp de vr'o 15 ani, suprafața totală a viilor noastre nefiloxerate s'a redus dela 159.840 h. la 98.243 h.; iar a celor filoxerate a crescut dela 160 h. la peste 61.597 h.

Credeți că fără serviciul viticol filoxera făcea ravagii mai mari? Eu cred, dimpotrivă, că n'aveà cine s'o propage în țară, prin importul viețelor americane nedesinfectate și răspândirea lor necontrolată.

Vă asigur însă, că datele ministerului, asupra raportului între viile filoxerate și nefiloxerate, nu sunt exacte. La sfârșitul anului 1899 întinderea viilor vechi nefiloxerate trebue să fi fost cu mult mai mică decât 98.243 h., iar a celor filoxerate cu mult mai mare de 61.597 h. Dacă ministerul dă aceste cifre, cauza este că administrația serviciului viticol n'a scăzut, nici până azi, de taxa filoxerică pe toți podgorenii cu viile distruse, așa că zeci de mii de hectare de vii distruse trec și astăzi ca vii existente, pentru cari proprietarii *pământului gol* plătesc înainte taxa filoxerică. Ca să se convingă de adevăr, ministerul n'are decât să ordone o anchetă, în această privință, făcută însă de oameni cari să fie în afară de serviciul viticol.

Dorind să cunosc raportul între *activitatea anuală*, a filoxerii și a serviciului viticol, am cerut ministerului să-mi comunice „numărul hectarelor distruse de filoxeră și al celor reconstituite pe fiecare an“ de stat. Ministerul mi-a pus la dispoziție următorul tablou:

TABLOU

de suprafeţele viilor distruse de filoxeră şi cele replantate

ANII	Suprafaţa viilor distruse de filoxeră		RECONSTITUITE
	hectare	m. p.	
1884	910		
1885	5.603	—	
1886			
1887			
1888	19.392	7779	1.016 hectare
1889	4.068	5281	
1890	1.400	6473	
1891	1.513	8101	
1892	1.205	2629	
1893	1.753	2700	
1894	5.211	9679	
1895	4.221	2983	
1896	5.483	3298	
1897			
1898	6.277	8252	
1899	5.526	2645	
1900	3.777	6100	Tabloul statistic nu este încă încheiat, dar aproximativ s'au mai reconstituit 5000-7000 hectare.
1901	4.475	—	
1902	3.422	7000	
1903	5.675	3204	
1904	3.583	2500	
1905	2.060	7290	
Total . .	85.602	4914	

Scăzând viile distruse: *a)* din suprafaţa totală de 198.428 hect. a viilor noastre dela 1899 şi *b)* din suprafaţa viilor vechi nefiloxerate de 159.840 din 1884, ar urmà, că, la 1905, suprafaţa viilor noastre erà de cel puţin 112.826 hect., din cari 74.238 hect. vii vechi, iar restul de 38.588 hect. noui plantaţii americane. Aceasta, bine înţeles, în cazul când dela 1898—1905 nu s'au mai făcut de loc plantaţii noui.

Dacă consultăm însă „Statistica agricolă pe 1906“, publicată de ministerul domeniilor, vedem că suprafaţa totală a viilor noastre, existente la 1905, erà numai de 89.890 hect., iar nu de 112.826 hect., deci cu 22.936 mai puţin.

Scăzând, din întinderea totală de 89.890 hect., suprafața nouilor plantațiuni americane, care la 1899 erà de 38.328 hect., urmează că, din cele 159.840 hect., vii vechi dela 1884, nu s'ar mai fi conservat, până la 1905, decât vr'o 51.562 hect., iar suprafața viilor distruse, până la această dată, ar fi fost de 108.538 hect., nu de 85.602 hect., cum arată tabloul ministerial de mai sus.

Din acest tablou se mai vede că, din totalul viilor distruse de cel puțin 108.538 hect. serviciul viticol nu reconstituise, până la 1899 decât bagatela cifră de 1.016 hect.!

Iată acum, după publicațiile oficiale[6]), repartiția pe pe județe a suprafețelor filoxerate în raport cu cele reconstituite până la 1899.

No. curent	JUDEȚELE	Filoxerate		Reconstituite	
		hectare	m. p.	hectare	m. p.
1	Botoșani	215	3582	16	7940
2	Buzău	13.375	7500	216	2647
3	Covurlui	900	3548	10	3355
4	Dâmboviţa	1.554	—	60	6815
5	Dolj	9.623	7500	16	2600
6	Iaşi	233	0377	11	9868
7	Mehedinţi	11.451	7500	136	0227
8	Muscel	651	9000	34	6714
9	Prahova	13.393	7500	452	7309
10	Putna	130	1000	20	3975
11	R.-Sărat	1.850	—	5	4475
12	Romanaţi	1.104	—	14	6575
13	Vâlcea	605	8800	24	1770
	Total . . .	55.089	6207	1.016	4271

Dacă cifrele acestea ar fi exacte, s'ar vedeà că, în timp ce filoxera coprinsese peste 55.089 hect., statul abià replantase 1.016 și ceva, adică nici 2 %. Aceasta erà situația la 1898.

Cât s'a mai reconstituit de atunci încoace, serviciul

---

[6]) *La Lutte c. Le Phylloxera etc.*

viticol nu ştie — deşi, din *harta viticolă* pe 1899 şi din „Indroduction a L'Ampelographie roumaine“ se vede, că la sfârşitul lui 1899 suprafaţa viilor reconstituite erà de 1.231 hect., 4977 m. p.

Dar ministerul se scuză, în tabloul comunicat mie, că „tabloul statistic nu este încă încheiat, *dar aproximativ s'a mai reconstituit 5.000—7.000 hectare*“. Cam acelaş răspuns i-l dăduse şi d-lui Demetrescu-Agraru la 1904, care ceruse, ca deputat, să i se comunice suprafaţa viilor reconstituite. Ministerul îi răspunde:

„Cu exactitate nu se poate da întinderea, *de oarece nu s'a comunicat încă de toţi pepinieriştii din ţară viţele vândute până la zi.* Afară de aceasta sunt foarte mulţi proprietari, cari îşi fac şcoale de altoit singuri, şi numărul viţelor altoite produse de aceştia nu este comunicat ministerului.

In vara anului 1903, după statistica întocmită de minister, erau în ţară 2.033 hectare plantate cu viţe altoite. La această cifră adăogind suprafaţa probabilă replantată cu viţă în 1903—1904, procurată din ţară sau străinătate, avem:

Suprafaţa în vara anului 1903 erà 2.033 hect. Suprafaţa probabilă reconstituită, socotită pe 5.000 viţe la hectar 548 h.

Total . . . 2.581 „

De unde a scos serviciul viticol cifra de 548 hect. pentru d-l Agraru, şi 5.000—7.000 hect., pentru mine, nu ne spune. Destul că, dacă am ţine socoteala de aceste cifre fantastice, ar urmà că suprafaţa viilor reconstituite ar fi crescut numai dela 1904—1906 cu 3.435—5.455 hect.

Cu alte cuvinte: în timp numai de doi ani, s'ar fi replantat aproape de două ori atâta ca de la început până la 1904.

Se poate o mai mare absurditate?

Dacă serviciul viticol ar fi vrut să ne comunice cifre aproximativ serioase, iar nu caraghioase, puteà să vadă, că a crescut dela 1898—1899, cu 215 hect., iar dela 1899—1903 cu 802, ceeace revine 200 hect., şi ceva pe an.

Astfel erà foarte uşor să se comunice cifra aproxima-

tivă, adăogând sporul de circa 200 hect. pe an la întinderea anului precedent, etc. Atunci s'ar fi văzut că suprafața reconstituită până la 1904 nu erà de 2.581, ci de 2.233 hect., iar cea dela 1905 erà de 2.433, nu de *8.016 hect!*

De acì se vede că pe datele serviciului viticol nu se poate pune nici un temeiu. Ele sunt sau neadevărate sau intenționat falșificate. Falșificatorii, convinși ei înșiși că nu-și fac datoria, n'au curagiul să deà pe față adevărata situație, în toată realitatea ei tristă. Iar miniștrii domeniilor nu și-au dat osteneala să studieze cestiunea și să pună capăt scamatoriei dela serviciul viticol.

Ca să pricepeți și indolența miniștrilor de domenii și incapacitatea administrației serviciului viticol și dezastrul filoxeric, dau acest tablou comparativ.

No. curent	JUDEȚELE	Suprafața viilor la 1899	Suprafața rămasă la 1906	Suprafața distrusă până la 1906
		hect.	hect.	hect.
1	Argeș	1.056	724	332
2	Bacău	5.522	4.651	871
3	Botoșani	878	723	155
4	Brăila	732	356	376
5	Buzău	15.050	2.116	12.934
6	Constanța	2.719	2.248	471
7	Covurlui	5.967	4.173	1.794
8	Dâmbovița	2.444	298	2.146
9	Dolj	18.777	3.339	15.438
10	Dorohoi	265	209	56
11	Fâlciu	5.785	5.566	219
12	Gorj	7.428	4.858	2.570
13	Ialomița	893	514	379
14	Iași	4.688	2.563	2.125
15	Ilfov	4.699	2.027	2.672
16	Mehedinți	15.912	1.437	14.475
17	Mușcel	1.902	587	1.315
18	Neamțu	103	73	30
19	Olt	3.724	1.705	2.019
20	Prahova	13.586	1.882	11.704
21	Putna	14.929	8.736	6.193

No. curent	JUDEȚELE	Suprafața viilor la 1899	Suprafața rămasă la 1906	Suprafața distrusă până la 1906
		hect.	hect.	hect.
22	R.-Sărat.	11.588	4.008	7.580
23	Roman	854	684	170
24	Romanați	9.550	4.188	5.362
25	Suceava	327	67	260
26	Tecuciu	7.795	5.439	2.356
27	Teleorman	9.319	5.890	3.429
28	Tutova	6.264	4.977	1.287
29	Tulcea	5.748	4.555	1.193
30	Vâlcea	9.648	2.486	7.162
31	Vasluiu	4.141	3.617	524
32	Vlașca.	6.124	2.442	3.682
	Total . . .	198.428	87.138	111.290

Rezumând cele zise în acest paragraf, vedem, că serviciul nostru viticol n'a fost în stare nici să *conserve* vechile nostre podgorii, nici să *replanteze* pe cele distruse. Materialul produs de stat a fost așa de puțin și încurajarea inițiativei private așa de slabă, că, nouile plantațiuni abià reprezintă un procent de 3.4% din întinderea totală a viilor distruse.

In adevăr, după datele oficiale, suprafața totală a viilor noastre erà la 1884 de 160.000 hect., din cari numai 160 hect. sau 1‰ filoxerate.

La sfârșitul anului 1898 suprafața totală de 160.000 hect., s'a redus la 103.980 hect., sau la 142.308 hect., cu cele 38.328 hect., de vii noui, iar suprafața filoxerată, *adică distrusă*, a crescut dela 160 hect., la 56.071 hect.

Suprafața totală de 142.308 hect. sau de 103.980 hect., vii vechi din 1898, s'a redus, la sfârșitul anului 1906, la 87.138 hect., cu viile noui la un loc, sau la 48.810 hect., vii vechi, iar întinderea viilor distruse este de 111.290 hect.

Aceasta în ceeace privește *conservarea* viilor vechi.

Cât pentru *reconstituire*, din totalul de 111.290 hect. vii vechi distruse de filoxeră, până la sfârșitul anului 1906,

serviciul nostru viticol abia a fost în stare să replanteze cu concursul pepinieriştilor particulari cu tot, vr'o 2.633 hectare aproximativ, sau ceva peste 2%.

Dacă administrația acestui excelent serviciu va continuà reconstituirea, și pe viitor, cu acelaș succes, îi va trebuì vr'o 600 de ani, ca să poată replantà toate viile noastre distruse până astăzi!

Și aceasta numai în cazul, când filoxera va binevoì a-și suspendà, chiar de acum, continuarea activității, iar România va aveà fericirea să aibă, în capul serviciului viticol, oameni tot așà de destoinici ca d-nii *Nicoleanu* și *Brezeanu*.

§ 4. Viţa altoită şi cultura ei

Auzind pe mai mulţi podgoreni plângându-se, că pepinierele statului produc prea puţină viţă altoită, în raport cu marile cheltuieli, ce necesitează cultura ei, am cerut ministerului:

„Un tablou de întinderea totală a terenurilor acordate de stat serviciului viticol pentru cultura viţelor; câtă viţă altoită a produs statul pe fiecare an, și câtă, fiecare pepinieră în parte, și pe ce întindere de teren, dela început și până azi.“ — Serviciul viticol mi-a comunicat următorul:

„Tablou de producţiunea viţelor altoite pe fiecare an în pepiniere:

In anul	1891	1.568	viţe altoite
„ „	1892	110.552	„ „
„ „	1893	224.057	„ „
„ „	1894	545.670	„ „
„ „	1895	604.869	„ „
„ „	1896	661.215	„ „
„ „	1897	142.802	„ „
„ „	1898	428.126	„ „
„ „	1899	lipseşte	
„ „	1900	219.585	„ „
„ „	1901	252.165	„ „
„ „	1902	278.973	„ „
„ „	1903	272.985	„ „

In anul 1904	415.623	vițe altoite
„ „ 1905	546.643	„ „
„ „ 1906	583.765	„ „
Total dela 1891—1906 .	5.288.598	„ „

Dorind să știu din totalul vițelor altoite, câte s'au vândut și câte s'au dăruit, am cerut telegrafic informațiuni ministrului, care mi-a răspuns tot telegrafic, prin secretarul său general, cu telegrama No. 14.929/907, următoarele:

„Totalul vițelor altoite produse 4.497.554 din care: 2.539.826 s'au dat gratuit, restul cu plată“:

Această telegramă m'a pus într'o nouă încurcătură. Căci, pe când, după tabloul comunicat mie și iscălit de d-l G. Nicoleanu, totalul vițelor altoite produse de pepinierele statului, dela 1891—1906, — afară de cele de pe 1899 — erà de 5.288.598 după această telegramă, numărul s'a redus la 4.497.554 cu 791.044 mai puțin.

Nedumerit asupra acestei colosale diferențe, m'am adresat de-a dreptul d-lui Nicoleanu, directorul serviciului, care mi-a spus, că adevăratul număr al vițelor altoite produse este de 4.866.587!

Văzând eu, că ori decâte ori cer numărul exact al vițelor altoite prinse, mi se dă tot altă cifră, m'am oprit aci cu cifra totală, căutând să verific, cu datele ce aveam, exactitatea numărului de vițe dăruite.

Deschizând broșura d-lui Nicoleanu „La Lutte contre Le Phylloxera“, p. 86, văd că vița altoită, produsă de stat până la 1899, și dată gratuit, este de 2.519.317, pe când la p. 115 este de 2.698.776. Iată deci și asupra vițelor altoite date gratuit tot trei cifre deosebite!

Impingând cercetările mai departe, compar „Tabloul de producțiunea vițelor altoite pe fiecare an în pepinieră“, comunicat mie de minister la 1907 cu „Tabloul de producțiunea și distribuțiunea vițelor dela 1891 până la 1 Aprilie 1904“, comunicat la 1904 d-lui Agraru, fost deputat, și constat o complectă nepotrivire de cifre asupra tuturor vițelor altoite produse anual dela 1899—1904.

Ca să vedeți cum își bate joc administrația centrală a serviciului viticol, nu numai de miniștrii respectivi, cărora

nu le comunică nici odată cifre exacte, dar și de membrii Parlamentului, dau acì transcrierea exactă a cifrelor din cele două tablouri:

ANII	Vița altoită după tabloul Agraru	Vița altoită după tabloul Raica	Diferența în plus sau minus
1899	79.915	lipsește	—
1900	231.545	219.585	11.960
1901	239.252	252.165	12.913
1902	299.883	278.973	20.910
1903	294.803	272.985	21.818

Iată un serviciu special, a cărui întreținere anuală costă pe stat mai multe sute de mii, dar care nu dă nici odată și nimănui socoteală exactă și cinstită de gestiunea sa financiară. Când cifrele, asupra veniturilor și cheltuelilor sunt false, aceasta dovedește că falsificatorii au interes să se sustragă controlului legal.

Vreau să cunosc totalitatea viţelor altoite și a celor dăruite, și ministerul, adică serviciul viticol, îmi comunică câte trei cifre deosebite asupra fiecărei categorii de viţe. Care din cele trei este cifra adevărată, nimeni n'ar puteà-o spune. Dar fie una, fie alta, un lucru iese limpede, din această situaţie tulburată cu intenţie, că cele 12 pepiniere ale statului n'au putut produce, dela 1891—1906, în timp de 16 ani, decât 4—5 milioane viţe altoite, sau vre-o 300.000 anual. Cu acest număr de viţe altoite, statul nu puteà replantà decât cel mult 1.000 hect., din cele vre-o 2.633 hect., reconstituite până la 1906, restul de 1.633 hect. revine pepinierelor particulare. Iar cu cele 2.519.317 viţe produse până la 1899, abia se puteau reconstituì vre-o 500 hect. Deci este neadevărată afirmaţia d-lui Nicoleanu, că toate cele 1.016 hect., replantate până la sfârșitul lui 1898, s'au făcut cu materialul produs exclusiv de pepinierele statului.

Comparând acum cantităţile de viţe altoite, produse de

stat și de singuraticii particulari, constatăm că particularii întrec cu mult statul. Numai d. P. Bălăceanu *produce anual odată și jumătate cât statul, iar prințul Știrbey de șeapte ori cât statul.*

Astfel d. P. Bălăceanu, cel mai mare podgorean din județul Prahova, îmi scrie cu data de 25 Fevruarie 1907:

„*Altoesc în mijlociu un milion și jumătate de viițe pe fiecare an.* Vând mia de viițe dela 170—230 lei. Produc sau recoltez portaltoi dela 5—6 milioane din diferite specii".

Un milion și jumătate viță altoită cu 30 % dă *450.000 viițe altoite prinse*, adică odată și jumătate cât statul.

Iată acum ce-mi scrie, cu data de 3 Februarie 1907, d. Langer, inspectorul pepinierii prințului Stirbey:

„Pepinierele principelui B. Știrbey, sub direcțiunea d-lui Fr. Gaspari, *au fost înființate în anul 1903 și au propus până astăzi cantitatea de 5.500.000 viițe altoite.* Numărul ce am altoit a fost, bine înțeles, mult mai mare ca dublu".

Va să zică *pepiniera prințului Știrbey a produs în trei ani mai multă viță altoită decât toate cele 12 pepiniere ale statului în timp de 16 ani!*

Și producția prințului Știrbey a mers crescând, așa că *numai în anul trecut a ajuns cifra de peste două milioane, adică de șeapte ori mai mult decât statul!*

Și să nu uitați că, în calculele mele, am luat de bază cifrele comunicate de minister. Vă asigur însă, că toate acestea cifre sunt false și cele reale sunt cu mult mai mici. Produsele și veniturile exacte ale pepinierelor statului nu le cunoaște nici ministrul, nici chiar administrația centrală a serviciului. Aci domnește bunul plac în toată puterea cuvântului. Miniștrii domeniilor, nepricepuți în materie, cred tot ce le spun funcționarii serviciului viticol, iar aceștia, știindu-se necontrolabili, și-au făcut cu toții vii de zeci de hectare în apropierea pepinierelor statului administrate de ei.

Așa se explică, de sigur, pentruce statul produce mai puțină viță altoită, decât un simplu particular.

Dar marile cheltueli făcute de stat cu cultura terenului plantat, dovedesc că statul este înșelat de serviciul viticol

cu materialul produs de pepinierele sale. Astfel, cultura unui hectar de vie îl costă pe stat *îndoit* cât pe particulari, iar procentul prinderii la stat este *pe jumătate* cât la particulari.

Ca să dovedesc acest lucru, am cerut ministrului să-mi arate: „Cât costă pe stat cultura unui pogon de vie?“

Ministerul îmi comunică următoarea *relaţiune:*

„*Răspuns.* Ca să se deà o cifră exactă, a cheltuelilor pe unităţi de suprafaţă, ar fi trebuit să se ţină la fiecare pepinieră, pe lângă comptabilitatea financiară, pe care o prezintă şefii respectivi Inaltei curţi de compturi, şi o comptabilitate agricolă detaliată.

Acest lucru nu s'a putut face, din cauza personalului ajutător foarte restrâns, ministerul a încercat să o introducă, dar a trebuit să renunţe, căci aceasta ar fi distras pe şefii de pepiniere dela lucrările de pe teren. Pe lângă aceasta, pepinierele mai sunt încărcate în cheltuelile lor şi cu cheltuelile privind instrucţiunea practică a elevilor lucrători agricoli, arbori roditori, duzi şi cheltuelile din regiuni.

In mijlocie să pot socotì cheltuelile la hectar de viţă altoită, după cum urmează:

Desgropatul	20 lei
Copcitul	20 „
Tăiatul	40 „
Arăcitul	20 „
Incordatul	10 „
Sapa mare	45 „
Praşilele (2 şi uneori 3)	50 „
Plevile în No. de 2	15 „
Tratamentul contra manei	50 „
Ingropatul	30 „
Amortismentul aracilor socotit pe cinci ani	80 „
Cheltueli generale	30 „
	410 lei

Mijlocia cheltuelilor de întreţinere ale unui hectar de viţă americană pentru portaltoi este de 480—500 lei“

Va să zică, după serviciul viticol, pentru cultura unui hectar de viţă altoită se cheltuesc în mijlociu 410 lei, iar cu întreţinerea unui hectar de viţă americană pentru port altoi, vre-o 480—500 lei. Cum că aceasta este cheltuiala normală, pentru cultura unui hectar de vie, ne-o confirmă şi d. P. Bălăceanu, în epistola sa, zicând: „Cheltuiala de cultură a unui pogon este de peste 200 lei pentru via roditoare şi 100 lei pentru portaltoi“.

Cum vedem, datele concordă, cu deosebirea că, după d-l Bălăceanu, pentru întreţinerea unui hectar de portaltoi nu se cheltueşte nici jumătate cât pentru viţa altoită, iar după serviciul viticol, mai mult, decât pentru un hectar cu viţă altoită. Deosebirea aceasta arată şi acì umflarea cheltuelilor, destul că, după informaţiile serviciului nostru viticol, *cheltuelile pentru cultura unui hectar de vie nu trec peste maximul de 500 lei*

Acum ca să vedeţi colosala deosebire între teorie şi practică, sau între cheltuelile *cerute* de un hectar de vie şi cele *făcute* în realitate de către stat, ascultaţi rezultatele constatate în aceasta cestiune.

D-l Chehaia, însărcinat la 1902 de fostul ministru B. Missir cu anchetarea tuturor pepinierelor statului, iată ce constată, în raportul său No. 67 din 19 Septemvrie 1902 (Dos. No. 151/901).

a) Istriţa „cu o suprafaţă plantată de 59 hectare, în care se cuprinde şi plantaţia de arbori fructiferi, cum şi terenurile afectate şcoalei de viţe şi pomi", a cheltuit în trei ani, 1899—1902, „225.116 lei, 90 bani, iar suprafaţa fiind de 59 hectare, cifra medie a cheltuelilor pe hectar, în timp de trei ani, este de 3.815 lei, **ceeace revine la 1270 lei de hectar pe fiecare an**";

b) Pietroasa, cu 15 hectare cultivate, a cheltuit, pe trei ani, 75.642, **de unde revine pe hectar 1681 lei pe fiecare an.**

Ba, din dosarele Pietroasei, se constată, că la 1903/904 s'a cheltuit, de şeful Nicoara, la această pepinieră, *vr'o 2.000 lei de hectar pe an;*

c) Ţintea, cu 17 hectare a cheltuit, pe trei ani, 73.726 lei, sau **1.445 lei de hectar pe an;**

d) Petreşti, cu 30 hectare, a cheltuit, pe trei ani 84.486 lei, **de unde revine pe hectar 938 lei pe an.**

e) Goleşti-Badi, cu 9 hectare a cheltuit, în trei ani, 38.862 lei, **sau 1.439 lei media anuală pe hectar;**

f) Ciuperceni, cu 15 hectere, a cheltuit în trei ani 29.068 lei, ceeace dă **646 lei de hectar pe an;**

g) Strehaia, cu 30 hectare, a cheltuit, în trei ani, 82.476 lei, adică, **916 lei de hectar pe an;**

h) Paraclis-Cotnar, cu 17 hectare, a cheltuit, în trei ani 60.604 lei, **ceeace dă 1.188 lei de hectar pe an;**

i) Botoşani, cu 7 hectare, a cheltuit în trei ani, 18.276 lei, **ceeace revine pe an 870 lei deh ectar;**

l) Vişanu, cu 18 hectare a cheltuit, în timp de trei ani 85.593 lei, sau **1.585 lei de hectar pe an;**

m) Urlaţi, cu suprafaţă de 3 hectare, a cheltuit în trei ani, 15.285 lei, 95 bani, **căzând pe hectar 1.698 lei pe an;**

Din cele 11 pepiniere, numai patru au cheltuit, anual ceva sub 1.000 lei de hectar, toate celelalte au cheltuit peste 1.000, iar unele chiar mai mult de 1.500 lei, dar nici una nu s'a mărginit la 4—500 lei, cât indică relaţiunea ministerială. Chiar cuprinzând în aceste cheltueli şi şcolile de viţe, cheltuiala pe hectar nu se reduce, de oarece pepinierele mai fac şi alte cheltueli *nelegale* luate din veniturile lor. Cu atât mai puţin la 2—300 lei de hectar, cât arată d-l Bălăceanu.

Adunând toate mediile anuale dela cele 11 pepiniere şi împărţind suma cu numărul pepinierelor, *vedem că statul cheltueşte anual, pentru fiecare hectar de vie, suma de 1.243 lei, adică de trei patru ori cât costă în realitate cultura lui!*

§ 5. Procentul prinderii viţelor

La întrebarea mea: „cât costă pe stat cultura a 1.000 viţe altoite puse în vânzare?“ — Ministerul îmi dă următorul:

„*Răspuns.* In calculul acestor cheltueli distingem 2 perioade, adică dela 1889—1903/904, când s'a introdus altoirea forţată pe o scară mai mare în pepiniere, şi a 2-a perioadă dela 1903/904 încoace, decând se întrebuinţează altoirea forţată.

„*In prima perioadă*, din cauza climei ţărei atât de variabilă, *mijlocia prinderii la altoire a fost de 20—25 % pe când, în perioada a 2-a mijlocia este până astăzi de 30—35 %.*

„Cheltuelile cu cultura a 1.000 viţe altoite bine prinse sunt:

„Pentru perioada I-a:

„Costul a 4.400 portaltoi a 15 lei ‰ . . . . lei 66.—
„ „ 1.300 coarde de altoit a 10 lei ‰ . „ 13.—
15 zile de muncă la altoitul a 4.400 portaltoi
a 1 leu 70 % pe zi . . . . . „ 25.50

2 kgr. rafia a 1 leu 40 %	lei	2.80
Desfundatul şcoalei de viţe	„	8.—
Plantatul în şcoală	„	4.—
Ingrijirile până toamna	„	8.—
Scosul din şcoală şi împachetat	„	6.—
Cheltueli generale şi de conservat	„	3.—
Total lei		136.30

„Cu alte cuvinte, statul vinde parte din viţele produse în pepinierele sale *sub costul de producţie.*

„Cu altoirea forţată, prinderea fiind mai mare, cheltuelile să reduc cu 16 lei 50 dela portaltoi, cu 3 lei dela coardele de altoit şi cu 2 lei 80 %, adică în tolal cu 22 lei 50.

„In schimb, cheltuelile cu materialul de forţat şi cheltuelile de forţare se ridică aproximativ la 10 lei de mie, astfel că costul a 1.000 de altoi, trecuţi prin forţare, se ridică la 123 lei, 80 bani.

Director, *G. Nicoleanu*".

Din acest comunicat rezultă: *a)* că în perioada întâia, dela 1889—1903/904 de altoire forţată şi neforţată, procentul prinderii erà de 20—25 %, iar în perioada a doua, dela 1903/904 încoace, de altoire exclusiv forţată, procentul „este până astăzi de 30—35 %"; *b)* că cultura unei 1.000 de viţe bine prinse costà pe stat, în prima perioadă 136 lei 30 bani, iar în a doua perioadă numai 123 lei, 80 bani; *c)* că astfel statul pierde, în prima perioadă, *36 lei, 30 bani*, la mia de viţe altoite vândute cu 100 lei, şi *86 lei, 30 bani*, la mia de viţe altoite clasa II, vândute cu 50 lei. Iar, în perioada a doua, această pierdere se reduce *la 23 lei 80 bani*, la mia vândută cu 100, şi *la 73 lei, 80 bani*, la mia vândută cu 50 lei.

Acelaş lucru îl susţine d-l G. Nicoleanu, şi în broşura sa dela 1900, zicând:

„Prinderile în pepiniere depind de o mulţime de împrejurări. *In ani buni*, cu un material bine copt şi perfect conservat, *la o sută de altoi pe masă putem aveà o prindere mijlocie de altoi de la 25 la 35 viţe irreproşabile* (*La Lutte*, etc. 146).

Acì, ca şi la costul culturii unui hectar de vie, procentul de prindere, realizat de pepinierele statului, nu este nici pe jumătate cât cel indicat de minister.

In adevăr, după comunicatul de mai sus, procentul prinderii în prima perioadă, trebuià să fie de 20—25 %. In realitate, d-l inspector Chehaia constată, prin procesul său verbal dela 12 Martie 1902, încheiat asupra pepinierei *Ţintea*, că, din 331.100 viţe altoite pe 1900, s'au prins numai 21.780, *adică 6 % în loc de 20—25 %*. In tabloul litera F (Dos. 151/901 f. 114) s'au altoit 334.000 viţe şi s'au prins 40.626, *s'au 13 % în loc de 20—25 %*. In procesul său verbal dela 28 Martie 1902, d-l Chehaia constată, că pepiniera *Petreşti* a altoit, la 1901, 400.000 viţe şi s'au prins 63.000, *adică 15 % în loc de 20—25 %*. (Ibid. f. 127—128). Din procesul verbal dela 2 Mai 1902 al d-lui Chehaia se vede că la pepiniera *Drăgăşani*, din 737.667 altoi s'au prins numai 15.159, adică 2 %, *în loc de 20—25 %*, (f. 157). (v. tabloul No. 10 B.) — Din procesul verbal dela 6 Iulie 1902, încheiat de d-l Chehaia, asupra pepinierei *Paraclis-Cotnar*, se vede că, din 254.000 viţe, s'au prins 47.323, deci 17 %, iar nu 20—25 %.

Dacă vom admite însă, că, la toate pepinierele de mai sus, procentul prinderii *adevărate* a fost cel de 20—25 %, indicat de minister, dar diferenţa *a dispărut*, iată ce pierderi a suferit statul:

a) Cele 331.100 viţe altoite dela Ţintea trebuià să deà cu 20—25 %: 66.220—82.775, iar nu 21.780; *deci statul a pierdut: 44.440—60.995 viţe altoite.*

b) Cei 334.000 altoi din tabloul litera F trebuià să producă, cu 20—25 %, 66.800—83.500, iar nu 40.626, *deci o pierdere pentru stat de 26.174—42.874 viţe altoite.*

c) Cei 400.000 altoi dela Petreşti trebuià să aibă, cu 20—25 %, o prindere de 80.000—100.000, iar nu 63.000, *deci o pierdere din partea statului de 17.000—37.000 viţe altoite;*

d) Cei 737.667 altoi dela Drăgăşani trebuia să realizeze, cu 20—25 %, 147.533—184.416, iar nu 15.159, *deci statul pierde 132.374—169.257 viţe altoite;*

e) Cei 254.000 altoi dela Cotnar trebuià să aducă, cu 20—25 %, 50.800—63.500, iar nu 47.323, *deci o nouă pierdere de 3.477—16.177 viţe altoite prinse, dar dispărute.*

In rezumat: *Statul ar fi pierdut, numai dela cinci pepiniere, un număr de 223.465—326.303 viţe altoite, adică un condeiu de cel puţin 22.346—32.630 lei.*

Aceasta, bine înţeles, dacă admitem procentul de 20—25 % indicat de minister. Şi trebue să-l admitem, când statul ne spune, că în prima perioadă, *acesta a fost procentul de prindere în pepinierele sale.*

Consultând acum, asupra acestei cestiuni, „Tabloul de producţiunea şi distribuţiunea viţelor dela 1891 până la 1 Aprilie 1904“, comunicat de minister, la 1904, d-lui Demetrescu-Agraru, fost deputat, iată ce constatăm în realitate:

ANII	Portaltoi rezervaţi pentru altoire	Viţele altoite prinse	Procentul prinderii	In loc de cel oficial
1900	2.817.656	231.545	8 %	20—25 %
1901	2.435.977	230.252	9 %	20—25 %
1902	1.608.415	299.883	18 %	20—25 %
1903	2.804.263 (?)	294.803	10 %	20—25 %
1904	3.720.000	415.623	11 %	20—25 %

Din acest tablou se vede că procentul realizat de pepinierele statului, atât în perioada întâia cât şi în a doua, este foarte departe de cel indicat de minister. Chiar în anul 1904, *cu altoire forţată*, procentul este abia de 11 %, iar nu de 30—35 %.

Dacă calculăm producţia viţelor altoite după procentul de 20—25 % şi 30—35 %, ce ni s'a comunicat în mod

oficial de minister, rezultă că statul a fost frustat cu următoarea diferenţă în viţe altoite:

ANII	Portaltoi altoiţi	Viţa altoită care trebuia să se prinză	Viţa altoită pe care a pierdut-o statul
1899	—	—	—
1900	2.817.656	563.531 — 704.214	331.986 — 472.669
1901	2.435.977	487.195 — 608.994	247.943 — 369.742
1902	1.608.415	321.683 — 402.103	21.800 — 102.220
1903	2.804.263?	560.852 — 701.065	266.049 — 406.262
1904	3.720.000	1.116.000 — 1.302.000	700.377 — 886.377

Va să zică, socotind producţia, dela 1900—1904, cu procentul comunicat de minister, urmează, că pepinierele statului au produs, în acest interval de timp mai multă viţă altoită, decât au declarat, cu vr'o 2.000.000 de bucăţi, cari *au dispărut*, de sigur în viile... *funcţionarilor dela domenii.*

Calculată în bani această enormă cantitate de viţă altoită, produsă în plus şi declarată în minus, se vede că statul a fost frustrat, numai în 4—5 ani, de pepinierele sale cu importanta sumă de peste 200.000 lei, care echivalează cu un sfert din venitul tuturor pepinierelor până la 1906.

Să se noteze că eu am calculat cantitatea viţelor altoite produse numai până la 1904 şi după cifrele port altoilor, comunicate d-lui Agraru, pe cari le-am luat de exacte. Dar nimic nu ne împiedecă a presupune, că statul a produs un număr îndoit de portaltoi, când vedem că numărul viţelor altoite prinse nu este nici jumătate cât trebuia să fie după procentul de prindere.

Ceeace dă iarăş de bănuit asupra corectitudinei administrative a serviciului viticol, este enorma cantitate de viţe pierdute prin manipulaţiune. Aşa în tabloul Agraru, sunt trecute la rubrica: „*Diferinţe în estimaţiuni şi pierderi prin manipulaţie*“, următoarele cifre cari n'au lipsă de a fi comentate.

a) Dela	1891—1898	s'au	pierdut	3.317.567	vițe
b) In	1900 —	„	„	1.802.100	„
c) „	1901 —	„	„	1.008.641	„
d) „	1902—1903	„	„	1.462.048	„
	Sau un total de			7.590.356	vițe

Numai în timp de 3 ani, dela 1900—1903 s'au pierdut: 4.272.923 vițe, ceeace dă în medie 1.424.307, adică 62 %, pierdere medie din totalul producțiunii rezervate pentru altoire. Ceeace echivalează cu o pierdere de $^2/_3$ din rezerva pentru altoire.

Ca să vă formați o idee exactă de specula nerușinată, care se face de administrația serviciului viticol cu produsele pepinierelor statului, vă dau următorul exemplu clasic.

Actualul director al agriculturii, înaintează la 27 Martie 1902, ministerului respectiv următorul referat cu No. de înregistrare 31.983:

„*Domnule Ministru,*

In anul curent, pentru a cunoaște cantitatea de vițe americane de tot felul, ce avem pentru vânzare în toamna anului curent, cu ordine speciale s'a cerut a ni se comunică numărul de vițe prinse în pepiniere ca numărătoare provizorie.

După comunicările din afară, prin o deciziune specială, s'a dispus a se verifică numărul, comunicat de șefii de regiune, prin serviciul central, delegându-se în acest sens d-l *V. Brezeanu*, șef de serviciu, și de d-l Laurian T. Șuțu, șef de biurou.

După numărătoarea a doua s'a fixat numărul de vânzare și s'a făcut repartițiunea pe tablouri, cari au fost supuse aprobării superioare.

Astăzi însă d-l șef al pepinierii Istrița ne comunică că din numărul de 2.556 vițe de masă, cât a comunicat ca bune de vânzare, nu a eșit la scos din pământ și nu s'a putut alege decât 130 bucăți.

De asemenea, din numărul de 34.439 vițe, varietăți pentru vin, nu s'a putut obține, după extragerea din pământ decât 15.100 bucăți.

Așa dar, astăzi ne găsim pentru această pepinieră în fața unui deficit de vițe de masă de 2.426
și de 19.939

Sau în total un deficit de . . . . . 21.765 vițe.

Cum serviciul, pe baza numărătorilor dejà făcute, a vândut toată viţa anunţată, astăzi rămâne a se decide, ce trebue de făcut cu cererile, ce nu se pot satisface.

Director (ss) *G. Nicoleanu.*"

(Dos. No. 151/901 f. 39).

Ministrul după atunci B. Missir, nu rezolvă cestiunea, ci pune pe referat rezoluţia: „12 Martie 1902. D-lui Chehaia, spre a o aveà în vedere, cu ocazia anchetei sale la această localitate. *Missir*".

D-l inspector silvic Chehaia, făcând anchetă la pepiniera Istriţa, constată, în raportul său No. 64, din 18 Septemvre 1902, că cele 21.765 viţe altoite, declarate de fostul şef al pepinierii de stricate, *lipseau dela pepinieră*. Intrebat asupra acestei lipse, şeful pepinierii a declarat, *că le-a distrus, neînchipuindu-şi, că se va întrebà de ele.* (Dos. 151/901 f. 286). Dintr'un denunţ, amintit în raportul No. 65 cu aceaş dată şi înserat la Dos. fila 292, se vede că acelaş şef ar fi mai sustras dela stat 25.000 coarde.

Va să zică la ordinul ministrului, şeful dela Istriţa comunică numărul viţelor altoite disponibile. Ministerul controlează direct la pepinieră, prin funcţionarii săi, exactitatea numărului şi constată, dimpreună cu şeful pepinierii, că există acolo 36.995 viţe altoite bune pentru vânzare.

Ministerul face repartiţiunea pe tablouri şi vinde particularilor întreagă această cantitate de viţe altoite.

După ce vânzarea s'a făcut de minister, şeful pepinierii comunică administraţiei centrale, că din cele 36.995 viţe prinse „la scoaterea din pământ nu s'a putut alege decât 15.230 bucăţi", adică cu 21.765 mai puţin decât se constatase.

Aceste 21.765 viţe fireşte *nu s'au stricat* cum a raportat şeful pepinierii, ci *au dispărut*, fie în via lui, fie în viile altor complici ai săi probă că, la anchetă, n'au putut fi arătate d-lui Chehaia.

Iată deci o nouă sumă de 3.000 lei cu care a fost frustrat statul de funcţionarii serviciului viticol.

§ 6. Abuzul cu distribuirea viţelor

Dacă cu producerea viţelor statului se face mare jaf, apoi cu distribuirea lor se petrece un adevărat scandal.

Ca să-mi pot da seamă de abuzul ce se comite cu dăruirea şi vânzarea viţelor statului, am cerut ministerului două tablouri şi anume:

a) „Un tablou de numele tuturor miniştrilor, secretarilor generali şi a funcţionarilor serviciului viticol, *cari au luat*, **în timpul slujbei,** *viţă dela stat* şi ce cantitate“ şi

b) „Un tablou de numele tuturor cumpărătorilor de viţă, dela 1900—1907, şi anume de ce pepinieră a fost servit fiecare?“

Ministrul mi-a comunicat trei tablouri: unul de viţele date gratuit şi altul de cele cumpărate de funcţionarii dela ministerul domeniilor, iar al treilea de numele tuturor celorlalţi cumpărători. Iată acì reproduse cele două dintâiu:

TABLOU

de viţele date gratuit funcţionarilor ministerului de domenii până la 1898.

No. curent	NUMELE FUNCŢIONARILOR	Felul viţelor		Numărul total
		altoite	portaltoi	
	I. *Miniştri*			
1	Il. Isvoranu	14.715	10.000	24.715
2	P. S. Aurelian . . .	48.000	50.000	98.000
3	Al. Vericeanu	66.830	8.000	74.830
4	G. D. Paladi	13.500	20.000	33.500
5	Gr. Păucescu	21.504	—	21.504
6	Spiru Haret	2.500	—	2.500
	II. *Secretari generali*			
7	C. I. Băicoianu . . .	1.000	—	1.000
8	C. I. Cătuneanu . . .	24.627	—	—
	Nealtoite cu răd. . .	2.000	358.000	384.627

No. curent	NUMELE FUNCȚIONARILOR	Felul vițelor		Numărul total
		altoite	portaltoi	
	III. *Foşti funcționari*			
9	Agraru I. Dem. . . .	24.432	—	24.432
10	C. Lungeanu	5.000	—	5.000
11	P. Bălăceanu	45.480	660.000	705.480
12	I. Brăescu	18.000	—	18.000
13	P. D. Bellea	896	3.000	3.896
14	G. Măntulescu	500	10.000	10.500
15	L. F. Suțu	10.042	75.000	—
	Nealtoite cu răd. . .	5.000	—	90.042
16	D. Patrulius	500	—	500
17	E. Munteanu	3.000	—	—
	Nealtoite cu răd. . .	1.500	—	4.500
18	P. Glodeanu	800	110.000	—
	Nealtoite cu răd. . .	2.000	—	112.800
	IV. *Funcționari actuali*			
19	G. Nicoleanu	18.000	—	—
	Nealtoite cu răd. . .	5.000	—	23.000
20	V. Brezeanu	5.000	60.000	—
	Nealtoite cu răd. . .	5.000	—	70.000
21	C. Gorciu	3.000	—	3.000
22	I. Șt. Chirțoi	500	20.000	20.500
	Total . . .	348.326	1.384.000	1.732.326

Ați văzut că eu am cerut un tablou de numele miniș-trilor, secretarilor generali dela domenii și a funcționarilor serviciului viticol, cari au luat gratuit viță dela Stat *„în timpul slujbei“*. Serviciul viticol însă, consecuent negligenței și relei sale credințe, mi-a comunicat tabloul de mai sus, cu numele tuturor funcțiorarilor dela domenii, cari au luat viță dela Stat, indiferent dacă erau sau nu în slujbă. Scopul acestei mistificări este evident. D-nii Nicoleanu și Brezeanu, cari sunt în slujbă dela înființarea *serviciului viticol*, și, în această calitate, au luat viță gratuită, nu înțelegeau să facă disctincție între fapta lor și a celorlalți foşti sau actuali funcționari dela domenii. Dar, findcă își dădeau seama de inco-

rectitudinea procedurii lor, s'au pus la adăpostul miniștrilor și al celorlalți funcționari domeniali, spre a puteà răspunde, când ar fi acuzați, „în bună companie suntem!“ Dar trucul nu prinde. Eu nu m'am gândit nici-odată să reproșez tuturor foștilor sau actualilor funcționari dela domenii faptul de a fi luat viță dela stat. Eu am precizat anume trei categorii de funcționari domeniali, cari nu puteau luà viță, *ca slujbași ai statului* fără să calce și legea morală și pe cea civilă. Acești funcționari erau: miniștrii domeniilor, secretarii lor generali și funcționarii din corpul serviciului viticol.

Intrucât administrațiile diferitelor servicii din acest minister sunt relativ independente una de alta, îmi este indiferent dacă un funcționar din serviciul minelor sau al pescăriilor, etc., a luat viță dela stat. *Dar ca ministrul domeniilor sau secretarul său general să ceară viță și funcționarii subalterni din serviciul viticol* **să refereze petiționarilor,** *iar aceștia* **să-și aprobe** *singuri cererile, aceasta e pur și simplu scandalos.* Tot așa stă lucrul și cu funcționarii serviciului viticol, cari sunt și *administratorii serviciului și distribuitorii produselor lui.* Ca administratori cer vița dela stat, iar ca distribuitori *și-o dăruesc singuri sau și-o vând lor înșiși.* Iată în ce constă toată imoralitatea faptului.

Când cineva nu mai e funcționar la domenii, sau chiar fiind funcționar, nu are conducerea *generală* a ministerului nici cea *specială* a serviciului viticol, faptul de a fi luat viță dela stat, nu constitue nici o vină.

Comparând tabloul de mai sus cu un tablou analog, dat d-lui Demetrescu-Agraru la 1904, care cuprinde și anii în cari a luat fiecare vița gratuită, constatăm cele ce urmează: Grigore Păucescu a fost ministru dela 29 Martie 1889 până la 16 Noemvrie 1890, vița gratuită a luat'o înainte de 1895, iar pepinierele statului, abia au început să producă viță la 1892 [7]) deci nu puteà luà vița ca ministru. Tot asemenea și d-nii Il. Isvoranu și Al. Vericeanu, cari au fost miniștrii de domenii la 1891. D-l C. I. Băi-

---

[7]) După *La Lutte contre Le Phylloxera*, la 1891 abia s'au produs 1.568 vițe altoite și 35.603 vițe nealtoite.

coianu a fost secretar general la 1899, iar viţele le-a luat la 1898, deci nu erà în slujbă. Toţi aceştia şi alţii mai mici, peste cari trecem, trebuesc scoşi din cauză.

Rămân însă în cauză, dintre foştii miniştri de domenii, răposatul G. Palade şi d-l *P. S. Aurelianu* cari au luat, *ca miniştrii la domenii*, viţe gratuite, şi *poate* d-l *Spiru Haret*, care a luat cele 2.500 viţe la 1897, dacă va fi avut în acest an, interimatul domeniilor. Acela care a luat mai multă viţă gratuită, *pe când erà secretar general*, este d-l I. C. Cătuneanu.

Iar dintre funcţionarii speciali ai serviciului viticol, au luat viţă gratuită dela stat, *în timpul slujbei*, d-l *G. Nicoleanu*, actualul director şi d-l *Vas. Brezeanu*, actualul şef al serviciului viticol, precum şi E. Munteanu, C. Gorciu, P. Glodeanu, Bellea P., şi G. Măntulescu, ca şefi la pepinierele statului.

Ceilalţi, cari se mai găsesc pe tablou, sau nu erau slujbaşi, când li s'a distribuit viţa, sau în tot cazul, nu făceau parte din administraţia serviciului viticol.

TABLOU

de viţele vândute funcţionarilor ministerului de domenii dela 1897—1 Februarie 1907 şi foştilor funcţionari

No. curent	NUMELE ŞI PRONUMELE	Felul viţelor	No. viţelor vândute dela 1897-1904	1904-1905	1905-1906	1906-1907	Totalul pe varietăţi	Total pe persoane
	Miniştrii							
1	Il. Isvoranu	altoite	3.610	—	—	—	3.160	
		nealt.	—	1.000	—	—	1.000	*4.160*
2	P. S. Aurelian	altoite	9.570	4.000	—	4.000	17.570	
		p. altoi	—	19.000	20.000	—	39.000	*56.570*
3	Al. Vericeanu	altoite	3.060	—	—	300	3.360	
		p. altoi	6.000	—	—	—	6.000	*9.360*
4	N. Fleva	altoite	5.000	2.000	—	1.600	8.600	*8.600*
5	G. D. Palache . .	altoite	400	—	—	—	400	
		p. altoi	20.000	—	—	—	20.000	*20.400*
6	B. Missir	altoite	4.000	—	—	—	4.000	*4.000*
7	Sp. Haret	altoite	—	—	—	4.000	4.000	*4.000*
8	C. I. Stoicescu	altoite		3.750	2.000	3.750	9.500	
		p. altoi	—	30.000	—	—	30.000	*39.500*

No. curent	NUMELE Şi PRONUMELE	Felul viţelor	No. viţelor vândute dela 1897-1904	1904-1905	1905-1906	1906-1907	Totalul pe varietăţi	Total pe persoane
	Secretari generali							
9	C. I. Băicoianu. . . .	altoite	3.950	2.000	3.750	3.200	12.900	12.900
10	C. I. Cătuneanu . . .	—	—	—	—	—	—	
11	C. R. Manolescu . . .	altoite	200	2.000	2.000	—	4.200	
		p. altoi	—	30.000	—	—	30.000	*34.200*
	Foşti funcţionari							
12	Agraru I. Dem. . . .	altoite	2.320	1.200	—	—	3.520	*3.520*
13	P. Bălăceanu	altoite	720	—	—	—	720	*720*
14	I. Brăescu	altoite	733	—	—	—	733	
		p. altoi	10.000	—	10.000	—	20.000	*20.733*
15	P. D. Bellea	altoite	122	400	1.000	—	1.522	
		p. altoi	8.000	—	—	—	8.000	*9.522*
16	G. Măntulescu. . . .	altoite	3.000	—	—	—	3.000	*3.000*
17	M. Antonescu	altoite	3.500	2.000	3.750	40 00	13.250	*13.250*
18	C. D. Druţu	p. altoi	—	15.000	—	—	15.000	*15.000*
19	E. Bujoi	altoite	—	—	3.750	—	3.750	
		p. altoi	—	—	—	23.000	23.000	*26.750*
20	M. Negreanu	p. altoi	—	2.000	—	—	2.000	*2.000*
21	E. Munteanu	altoite	365	—	—	—	365	
		p. altoi	30.000	—	—	—	30.000	*30.365*
22	P. Glodeanu	altoite	707	—	—	—	707	*707*
	Funcţionari actuali							
23	G. Nicoleanu	altoite	11.278	—	—	—	11.278	
		p. altoi	100.000	—	—	—	100.000	*111.278*
24	Vas. Brezeanu	altoite	10.425	—	—	500	10.925	*10.925*
25	C. Gorciu	altoite	3.750	800	2.000	4.000	10.550	
		p. altoi	4.500	—	—	—	4.500	
		butaşi	—	—	20.000	—	20.000	*35.050*
26	I. St. Chirţoiu (mort) .	altoite	7.500	2.000	2.700	400	12.600	
		p. altoi	10.000	—	—	—	10.000	
		nealt.	2.000	—	—	—	2.000	*24.600*
27	V. D. Gheorghiu. . .	altoite	750	200	—	—	950	*950*
28	Dr. Popovici Haţeg .	altoite	—	2.500	—	—	2.500	
		p. altoi	—	5.000	20.000	30.000	55.000	*57.500*
29	Ing. Golgoteanu . . .	altoite	—	—	3.000	4.000	7.000	*7.000*
30	Haral. Rălescu . .	altoite	—	1.600	—	3.000	4.600	*4.600*
31	P. Lascu	altoite	—	2.300	—	—	2.300	*2.300*
32	Al. Locusteanu . . .	p. altoi	—	15.000	—	30.000	45.000	*45.000*
33	I. D. Ivănescu . . .	altoite	—	2.500	3.750	4.000	10.250	*10.250*
34	N. Păianu	altoite	—	2.700	—	—	2.700	
		p. altoi	—	30.000	20.000	—	50.000	
		nealt.	—	25.000	—	—	25.000	*77.700*
35	N. O. Popovici Lupa .	altoite	—	2.000	—	2.000	4.000	*4000*
36	I. Păunescu Cârcea .	p. altoi	—	20.000	—	—	20.000	*20.000*
37	N. Ţăpârdea	altoite	—	2.500	3.750	4.000	10.250	
		p. altoi	—	5.000	—	—	5.000	*15.250*
38	Sp. Boiţeanu	altoite	—	—	200	—	200	*200*
39	P. Grunau	altoite	—	—	1.250	—	1.250	*1.250*
40	D. Serbănescu	altoite	—	—	—	4.000	4.000	*4.000*
41	D. Ionescu Zane . . .	altoite	—	—	1.000	4.000	5.000	*5.000*

Acest tablou, ca şi cel cu viţă gratuită, cuprinde pe toţi foştii şi actuali funcţionari domeniali, cari au luat viţă dela stat, deşi eu am cerut numai numele miniştrilor, secretarilor generali şi ale funcţionarilor din capul serviciului viticol, „*cari au luat viţă în timpul slujbei*". Dintre funcţionarii, trecuţi pe acest tablou, *au cumpărat viţă dela stat în timpul slujbei* următorii d-ni: *P. S. Aurelian*, *N. Fleva* şi *C. I. Stoicescu*, *ca miniştrii; C. I. Băicoianu*, *ca secretar general; G. Nicoleanu*, *ca director; Vas. Brezeanu ca şef al serviciului viticol;* P. D. Belea, G. Mântulescu, M. Negreanu, E. Munteanu, C. Gorciu, V. D. Gheorghiu şi P. Lascu, *ca şefi de pepinieră.*

Toţi ceilalţi, sau nu erau funcţionari, când au luat viţa, sau făceau parte din alte servicii decât cel viticol.

Dintre toţi aceşti funcţionari cei mai vinovaţi sunt de sigur d-nii *G. Nicoleanu* şi *Vas. Brezeanu*, conducători direcţi şi *de fapt singurii conducători* ai serviciului viticol. Cum că ei înşişi îşi dau seamă de incorecţiunea procedurii lor, probă este, că în tabloul ministerial de mai sus, *amândoi şi-au falşificat cifra viţelor luate dela stat.* Ca şi cum vina lor ar stà în *cantitatea* viţei luate, iar nu faptul *luării* ei înşişi.

Dar se vede, că s'au speriat ei singuri de abuzul ce făceau, luând viţa cu zecile şi sutele de mii, dela serviciul administrat de ei, de aceea şi-a redus fiecare cantitatea luată, ca să fie mai puţin bătătoare la ochi.

In adevăr, în tabloul de mai sus, d. *G. Nicoleanu* este trecut cu *111.278* viţe, iar în tabloul identic, dat la 1904, d-lui Demetrescu Agraru, figurează cu un total de *231.278 viţe*, astfel repartizate:

La 1897	a luat	60	viţe altoite
„ 1899 1900	„	2.518	„ „
„ 1900—1901	„	5.000	„ „
„ 1901—1902	„	3.700	„ „
„ 1902—1903	„	20.000	port-altoi
„ 1903—1904	„	200.000	„ „
	Total	231.278	de bucăţi.

Va să zică mie mi s'a comunicat de minister, *adică*

de d-l Nicoleanu însuşi, la 1907 cu 120.000 viţe mai puţin decât d-lui Agraru la 1904.

Cum se explică această enormă diferinţă? Controlând cu atenţiune tabloul tuturor cumpărătorilor de viţe dat mie, *am găsit pe 1903, peste numele d-lui G. Nicoleanu şters cu clor*, trecut numele lui At. G. Marinescu cu 120.000 portaltoi, adică tocmai cu diferenţa care se află în tabloul Agraru dar lipseşte din al meu.

Cu alte cuvinte d-l G. Nicoleanu a vrut să pună viţa luată de dânsul, în socoteala lui At. G. Marinescu, *prin care îşi procură viţa d-l Vas. Brezeanu, şi astfel a comis un falş în actele publice.*

Tot astfel a procedat şi d-l *Vas. Brezeanu*, cu deosebirea, că dânsul s'a trecut, în tabloul de mai sus *numai cu 10.925 viţe*, şi n'a avut prudenţa d-lui Nicoleanu, de a controlà şi *a şterge cu clor* diferenţa în plus, din tabloul tuturor cumpărătorilor, unde este trecut *cu 16.336 viţe* până la 1904 — afară de 500 bucăţi pe 1906—1907 *şi astfel s'a trădat!*

Comparând acum viţa luată gratuit cu cea comparată de funcţionarii dela domenii, iată ce lucruri frumoase constatăm:

Din publicaţiunile oficiale, vedem că pepinierele statului au produs, până la 1899, următorul material viticol, care a fost dat în întregime gratuit:

a) Viţe altoite	2.519.317
b) „ cu rădăcini	1.229.901
c) Portaltoi	7.104.944
d) Butaşi americani	225.400
e) Diverse alte viţe	150.000
Total	11.229.562 [8]).

Din tabloul de mai sus se vede că din acest material s'a dat gratuit numai la 22 de foşti şi actuali funcţionari din ministerul domeniilor, următoarele cantităţi:

---

[8]) Id. Ibid. p. 86.

a) Viţe altoite	327.826
b) „ cu rădăcini	20.500
c) Portaltoi	1.384.000
Total	1.732.326

Considerând, că „în 1892 erau 216.000 proprietari de vii“[9]), din care scăzând pe cei 22 funcţionari, rămân 215.978. Din totalul viţelor date gratuit, cei 215.978 nefuncţionarii au primit 9.497.236 viţe, *sau 44 viţe de om*, iar cei 22 de funcţionari, 1.732.326 viţe, *sau 78.742 viţe de om. Va să zică un funcţionar a luat de 1.789 de ori mai multă viţă ca un nefuncţionar!*

Făcând calculul pe varietăţi, vedem, că revin de fiecare *nefuncţionar 10 viţe altoite şi 27 portaltoi*, şi de fiecare *funcţionar 14.901 viţe altoite şi 62.909 portaltoi.*

Deci, un funcţionar a luat de 1.490 de ori mai multă viţă altoită şi de 2.329 de ori mai mulţi portaltoi ca un nefuncţionar.

Ştii, că nu e rău să fii funcţionar, mai ales la domenii, *unde-ţi poţi dăruì singur* averea statului!

In tabloul comunicat mie în dreptul numelui d-lui C. I. Cătuneanu nu este trecut nici un fel de viţă cumpărată, pe când în tabloul identic al d-lui I. Demetrescu-Agraru, d-l Cătuneanu, fost secretar general, este trecut cu 160.000 portaltoi pe 1899—1900 şi cu 100.000 pe 1900—1901, în total cu 260.000 bucăţi

Dacă examinăm acum tabloul cu viţa cumpărată de funcţionarii domeniilor, dela 1897—1907, vedem că proporţia se schimbă.

In adevăr, după cele două tablouri de mai sus, comunicate mie de minister, urmează, *că s'a dat de pomană, numai la 22 de funcţionari, dela 1891—1899, adică în timp de 8 ani, un număr de 1.732.326 de viţe*, pe când *un număr îndoit de funcţionari (40) au cumpărat, dela 1899—1907, deci tot în interval de 8 ani, abia 734.302 viţe, adică nici jumătate din viţa luată fără plată.*

---

[9]) cf. *G. Nicoleanu* „Introduction a L'Ampelographie roumaine“ p. 42.

Vedem că din viţa cumpărată de cei 40 funcţionari, în timp de 8 ani, revine de om: 18.357 viţe sau 2.295 pe an. Repartizând totalul de 18.357 pe varietăţi, urmează că a cumpărat fiecare funcţionar câte: 12.875 portaltoi, 4.845 viţe altoite, 500 butaşi şi 137 viţe nealtoite. Ca să se vază şi proporţia şi diferenţa între viţele dăruite şi cumpărate de funcţionarii dela domenii, dau acest tablou:

NUMARUL FUNCTIONARILOR	22	REVINE DE OM	viţe luate gratuit	altoite nealtoite portaltoi butaşi	14.901 923 62.909 —	78.742	TOTAL
	40		viţe cumpărate	altoite nealtoite portaltoi butaşi	4.845 137 12.875 500	18.357	

Deşi serviciul viticol fusese creat pentru ajutorarea podgorenilor lipsiţi de mijloace, el a lipsit totdeauna dela destinaţia sa. Pe cât erà de risipitor cu materialul statului faţă de oamenii zilei, pe atât erà de sgârcit faţă de ceilalţi muritori. Intrebând pe mai mulţi podgoreni, nefavorizaţi de soartă, de unde şi-au procurat viţa, mi-au răspuns, că din străinătate sau dela pepinierişti particulari, dar pentruce n'aţi cumpărat-o dela stat, că-i mai ieftină?—adăogai eu — Pentrucă — răspunseră ei — când ceream dela stat, sau eram refuzaţi, sau ni-se dădeà viţă proastă şi numai o mică parte din cât aveam trebuinţă, sau nu ni-se dădeau varietăţile cerute, sau ni-se satisfăceà cererea prea târziu, când nu mai avem ce face cu viţa, dacă ne-am fi lăsat pe stat, de mult n'am mai aveà nici o viţă de vie.

In adevăr, dacă examinăm tabloul cumpărătorilor, constatăm, că pe când unor persoane simandicoase li-se vindeau sute de mii de viţe, mulţimii necunoscuţilor li-se distribuià cu ţârâita. Dar, dacă am cunoaşte numele tuturor celor bătuţi de soartă, cari au cerut viţă, şi au fost refuzaţi!

Ceeace te revoltă mai mult în acest tablou, nu e numai marea disproporţie între viţele distribuite unora şi altora,

ci şi manoperele necinstite, la cari recurgeau cei protejaţi de autorităţi, spre a eludà legea filoxerică.

Astfel aceştia, când nu mai puteau luà personal şi direct viţă peste numărul legal dejà luat, recurgeau la persoane interpuse, prin mijlocirea cărora luau diferenţa în plus peste numărul acordat de lege. Mulţi au luat viţă pe numele tuturor membrilor familii, până şi al slugilor.

Există numeroase cazuri, unde nevestele şi copiii figurează, în tabloul cumpărătorilor, alături de bărbaţii şi părinţii lor. Nu arareori se văd cumpărători *printre cari şi funcţionari din serviciul viticol, plătind viţa altoită cu jumătate preţul, sub pretest că viţa este de clasa II-a, de care nu există nici pomenire în lege!*

Iată câteva exemple, din cari se vede, că se luà viţă dela stat pe numele tuturor membrilor familii.

Incep cu familia *Brătianu — à tout Seigneur tout honneur.*

1) *D-na Pia Brătianu*	a luat . . .	40.000	viţe.
I. I. Brătianu	„ „	74.230	„
V. I. Brătianu	„ „	98.700	„
C. I. Brătianu	„ „	638.385	„
In total	„ „	851.315	viţe!

Deci, singură familia Brătianu a luat aproape *milionul.*

2) *D. Matak* a luat	48.640	viţe.
D-na Elena Matak	15.500	„
Augustina Matak	21.900	„
Total.	86.040	viţe.
3) *G. Bagdat* a luat	12.500	viţe.
D. Bagdat „ „	56.700	„
G. N. Bagdat „	9.420	„
Total.	78.620	viţe.
4) *I. C. Cireşanu* a luat . . .	3.945	v. altoite.
D. Cireşanu „ „ . . .	2.500	„ „
I. Cireşanu „ „ . . .	3.497	„ „
Grig. Cireşanu „ „ . . .	2.500	„ „
Total	12.442	„ „

Mi-s'a spus, ca fapt pozitiv, că Cireşenii au cedat toată

această viță cumnatului lor, d-l *G. Bagdat*, iar dânșii și-au cumpărat vița dela d-l L. T. Șuțu.

5)	*C. I. Băicoianu* a luat . . .	6.750	v. altoite.
	I. Băicoianu „ „ . . .	3.250	„ „
	Zoe Băicoianu „ „ . . .	200	„ „
	Total	10.200	„ „
6)	*P. S. Aurelianu* a luat	33.650	viţe.
	Șarlota P. S. Aurelianu au luat .	3.500	„
	G. Aurelianu a luat.	3.750	„
	D-l și d-na Aurelianu a luat . .	2.850	„
	Total	43.750	„
7)	*Traian N. Gussi* a luat . . .	30.000	p. altoi.
	Virg. N. Gussi „ „ . . .	30.000	„ „
	Dim. N. Gussi „ „ . . .	30.000	„ „
	Al. N. Gussi „ „ . . .	30.000	„ „

Deci familia Gussi din Leordeni, având nevoe de 120.000 portaltoi, ca să-i obțină mai sigur, și-a împărțit suma frățește.

8)	*G. I. M. Cameniță* a luat . .	2.500	v. altoite.
	A. I. M. Cameniță „ „ . .	2.500	„ „
	D. I. M. Cameniță „ „ . .	2.000	„ „
	Ion I. M. Cameniță „ „ . .	2.000	„ „

Cei patru frați Cameniță, având nevoe de 9.000 viţe altoite și știind că, după lege, nu pot luà anual mai mult de 5.000, și-au împărțit suma necesară între ei, și astfel *au reușit* să ià anual de două ori cât permite legea.

9)	*D. Haină Roșie* a luat	15.500	viţe.
	N. D. Haină Roșie a luat . . .	45.500	„
	I. D. Haină Roșie „ „ . . .	5.500	„
	M. D. Haină Roșie „ „ . . .	2.000	„
	Total.	68.500	„

Familia aceasta este din Putna și vița a luat-o dela pepiniera Petrești. Unii bănuesc, că sub această *haină roșie* s'ar ascunde familia *Săveanu*.

Eu nu cred, pentrucă familia Săveanu, ca și familia Brătianu, aveà putința și curagiul să ià viță direct pe numele membrilor săi.

10) *Vas. Brezeanu*, şeful ser. viticol a luat	16.336	v. alt.
N. Brezeanu, fratele său dela Bucov „	3.900	„
Ştefan Brezeanu, funcţionar la căile ferate şi frate cu acesta a luat . .	18.100	„
Total . . .	38.336	bucăţi

Ar fi o greşală să se creadă, că aceşti trei fraţi—dintre cari unul conducătorul serviciului viticol—ar fi luat numai 38.336 de viţe, când numai fostul pălărier, *N. Brezeanu*, are la Bucov o vie de vr-o 40—50 de pogoane şi tot atâta şi frate-său Vasile. Cantitatea aceasta au luat-o direct, iar restul, de sigur cu mult mai mare, l'au luat indirect prin oameni interpuşi, cari le-au cedat lor viţele. Astfel ni-se asigură, că d-l *Vas. Brezeanu* a luat cea mai mare parte de viţe prin: a) *Ath. G. Marinescu*, care este trecut, în tabloul cumpărătorilor, cu *neînsemnatul* număr de 284.666 viţe; b) *C. Georgescu*, trecut cu 26.180 viţe; c) *C. I. Demetrescu*, şeful gării Valea-Călugărească, a cărui complicitate cu fraţii Brezeanu voiu dovedì-o mai jos, trecut şi el cu vre-o 16.812 viţe; d) după unii şi prin inginerul *Al. Cottescu*, care a luat 18.490 viţe.

11) *D. G. Giurgea*	a luat	5.000	v. altoite.
I. G. Giurgea	„	2.000	„
I. Giurgea	„	1.000	„
St. Gr. Giurgea	„	1.400	„
C. Giurgea	„	1.175	„
St. V. Giurgea	„	1.500	„
Al. Giurgea	„	2.500	„
V. St. Giurgea	„	2.800	„
Nică St. Giurgea	„	700	„
Dascălu Gr. Giurgea	„	500	„
Paulina Giurgea	„	6.508	„
Grigore Giurgea	„	1.000	butaşi
Total fără butaşi . . .		25.083	v. altoite.

Iată un cârd de 12 Giurgea din Putna, cari au luat fiecare în parte, viţe dela stat, deşi sunt mai mult decât sigur, că n'au toţi vie, ci şi-au cedat viţa, contra legii, unii altora.

12)	*V. Vasilache*	a luat	5.300	v. alt
	V. D. Vasilache	„	5.500	„
	Ion Vasilache	„	1.500	„
	Dincă Vasilache	„	12.600	bucăţi
	Total . . .		23.100	viţe

13)	*D. Madgearu*	a luat	2.000	v. alt.
	Z. D. Madgearu	„	3.000	„
	D. Z. Madgearu	„	35.000	bucăţi
	Total . . .		40.000	viţe

14)	*G. Călniceanu*	a luat	2.000	v. alt.
	Alexandrina Călniceanu	„	5.750	„
	I. Călniceanu	„	7.500	„
	„	„	10.000	butaşi
	Total . . .		25.250	viţe

Acì vedem familia G. Călniceanu—tatăl—Alexandrina Călniceanu—mama—şi I. Călniceanu—fiul—toţi din Târgu-Jiu luând fiecare viţă a parte, deşì probabil va fi având o singură vie.

15)	*Ilie Măgură*	a luat	1.000	butaşi
	G. Măgură	„	1.000	„
	Ştefan Măgură	„	1.000	„
	Ion Măgură	„	1.000	„
	Marin Măgură	„	1.000	„
	Marin M. Măgură	„	1.000	„

Familia aceasta Măgură, din Călina (Vâlcea) având nevoie de 6.000 butaşi şi ştiind că serviciul viticol nu dă nici odată celor *neprivilegiaţi* toată viţa cerută, şi-au împărţit cantitatea necesară între ei în părţi egale.

16)	*Barbu Ioniţă-tatăl*	a luat	2.250	v. alt.
	Al. B. Ioniţă-fiul	„	2.250	„
	Total . . .		4.500	„

17)	N. N. Bute (Nicoreşti)	a luat	3.750	v. alt.
	V. N. Bute	„ „	3.750	„
	Total . . .		7.500	„

Se vede, că unul din acești doi frați, acre are vie, aveà nevoie de 7.500 viţe altoite și, știind că după lege nu poate luà decât 5.000 pe an, a împărțit suma în două părți egale și astfel a luat cu 2.500 viţe mai mult decât permite legea.

Iată acum și câteva perechi, unde nevasta ia viţă dela stat alături de bărbat, deși art. 10 din regulamentul legii filoxerice oprește formal acest lucru:

18) *D. Munteanu* a luat 4.950 viţe
D-na Maria Munteanu „ 220 „

19) *C. Popovici-Tașcă* a luat 3.750 viţe
D-na Eufimia Popovici „ 2.000 „

20) *P. Stroescu* a luat 20.000 p. alt.
D-na Felicia P. Stroescu „ 3.750 v. alt.

21) *Ing. Popovici* (Bucov) a luat 3.750 v. alt.
D-na Maria Ing. Popovici „ 3.750 „

Aceștia au procedat ca și frații *Bute* de mai sus.

22) *Al. Stăcescu* din Todireni a luat 2.000 v. alt.
D-na Elena Stăcescu „ 3.200 „

23) *C. D. Sărățeanu* a luat 11.640 viţe
D-na C. D. Sărățeanu „ 1.000 v. alt.

23) G. Teodorescu din Hârlău a luat 775 v. alt.
Elena Teodorescu „ „ 875 „

Iată acum un fost șef de pepinieră la stat, care ià viţă nu numai pe numele său, dar și pe a *slujnicii* sale:

25) *E. Munteanu* a luat 30.365 viţe
Anica Stoica Dima „ 4.000 v. alt.
Total . . . 34.365 viţe

Anica Stoica Dima este fosta *doică* a d-lui E. Munteanu! Și viţa a plătit-o cu 60 lei în loc de 100.

Dacă faptul de a luà viţă pe numele nevestelor, copiilor și slugilor este o simplă *ilegalitate*, apoi luarea viţei pe numele *morților* constitue de sigur un adevărat *sacrilegiu*.

Și totuși s'a întâmplat și acest caz macabru la faimosul nostru serviciu viticol.

Iată-l, în toată minunăția lui.

26) *C. Ceruleanu* a luat la 905/906 2.000 viţe
Ştefan Iancu „ „ „ 1.000 „ [10])

Dar **Ştefan Iancu**, *socrul lui C. Ceruleanu*, **a murit la 1903 21 Noemvrie.** Atunci cum a putut el luà viţă la 1906?

Cumcă acì nu poate fi vorba nici de *d-na Anna Şt. Iancu*, care mai trăeşte, probează declaraţia sa, anexată la dos. succesiunii dela tribunalul de Prahova, **că ea a renunţat la succesiune.**

D-na Anna Şt. Iancu, renunţând la succesiunea răposatului său soţ şi neavând nici un fel de avere, nu puteà luà, după legea pentru combaterea filoxerii, nici un fel de viţă dela Stat.

Aşa dar, cine a luat viţă pe numele răposatului Ştefan Iancu, căci serviciul viticol este creiat pentru vii, nu pentru morţi?

Şi să te mai miri când citeşti, în ziarele din Capitală, că „*Mihail Danielescu* din Sfinţi, *mort* de acum patru ani, şi *Teodor Florian* din Icoana, *mort* numai de anul trecut“ *au votat* „în secţia dela Roşu din Capitală“[11]) cu ocazia alegerii colegiului I de Senat?!

Legea relativă la combaterea filoxerii nu recunoaşte decât o singură calitate de viţă altoită şi totuş, din tabloul cumpărătorilor, se vede, că serviciul viticol le-a vândut multora *viţă altoită de calitatea II plătită cu 50 lei în loc de 100.*

---

[10]) Vezi *Monitorul Oficial* No. 162 dela 18 (31) Octomvrie, 1906, pag. 5986.
[11]) Vezi *Patriotul* No. 429 şi 433 din 24 şi 28 Mai 1907.

Iată tabloul acestora.

No. curent	NUMELE CUMPĂRĂTORILOR	VIȚE ALTOITE DE CALITATEA II-a			
		La 1903	La 1904	Plătită cu	In loc de
				Lei.	Lei.
1	S. Brezeanu	700	—	35	70
2	P. Stroescu	4.000	5.000	500	900
3	G. S. Mociorniță . .	100	—	5	10
4	T. Herescu	7.450	—	425	745
5	N. Popescu	100	—	5	10
6	C. V. Stoicescu . . .	—	1.600	95	160
7	C. Dumitrescu . . .	—	1.000	50	100
8	I. Ioachimescu . . .	—	500	25	50
9	N. Voinescu	—	600	30	60
10	P. G. Petrescu . . .	—	2.000	100	200
11	Ion Manolescu . . .	—	50	3	5
12	V. A. Nichita . . .	—	2.000	120	200
13	P. Dancov	—	500	25	50
24	P. C. Dancov . . .	—	1.500	90	150
15	Năstase Matake . . .	—	1.500	90	150
16	N. Lăzărescu	—	500	25	50

Observ că în tabloul analog dat d-lui Demetrescu-Agraru la 1904, se mai găsește și B. Petrescu din Târgoviște cu 1.215 vițe, că Th. Herescu e trecut numai cu 2.200 vițe și C. V. Stoicescu numai 100 vițe, *iar în locul lui Șt. Brezeanu, fratele d-lui V. Brezeanu*, șeful serviciului viticol, este trecut oarecare A. Pătrașcu cu 700 vițe.

Se înființează serviciul viticol, care costă pe stat sute de mii de franci anual, ca să vie în ajutorul podgorenilor lipsiți de mijloace, și cine credeți că aleargă la *pomana* statului? Țăranii, cărora prin distrugerea viilor li s'a răpit singurul mijloc de existență? Nu bieții țărani, ci oameni bogați, ca d-nii *Aurelian*, *Il. Isvoranu*, *Al. Vericeanu*, *Spiru Haret*, *C. I. Cătuneanu*, *G. Nicoleanu*, etc., ca să nu mai vorbesc și de cei morți.

Iar când e vorba de cumpărat viță dela stat, *care costă pe jumătate ca la particulari*, o singură familie, cum este familia *Brătianu*, ia aproape milionul. Credeți că aceasta

nu e *favoare* — ca să nu zic *abuz?* Intrebaţi atunci pe miile de podgoreni, cari nu se numesc Brătianu, şi vă vor spune, că cerând să li se vândă şi lor viţe dela stat, sau au fost simplu refuzaţi, sau, în cazul cel mai bun, în loc de 1.000 viţe cerute, li s'au dat poate 100, şi acele calitate proastă.

Acum înţelegem pentru ce întinderea viilor marilor proprietari creşteà în măsură, în care scădeà a micilor podgoreni.

In adevăr, din „Statistica agricolă pe 1906", se vede că dela 1904 *întinderea viilor marilor agricultori creşte anual în mijlociu cu 17 %, pe când a celor mici scade, în acelaş timp cu 10 %*, cum arată tabloul acesta:

ANII	MARII PODGORENI		MICII PODGORENI	
	Intinderea viilor	Procentul creşterii anuale	Intinderea viilor	Procentul scăderii anuale
	hect.		hect.	
1904	6.284	5 %	97.646	—
1905	6.642	28.8 %	83.248	14.8 %
1906	8.560	—	78.578	5.6 %

Din acest tablou ar rezultà că, deşi procentul creşterii anuale a marilor podgorii *s'a încincit* într'un an, în schimb procentul scăderii anuale a micilor podgorii s'ar fi redus şi el, în acelaş timp, aproape la a treia parte. In realitate lucrul nu este decât pe jumătate adevărat. Este adevărat că viile marilor podgoreni s'au sporit, pe 1905—1906, dela 5 % şi ceva aproape 29 %, dar scăderea reală a viilor celor mici nu s'a redus de loc. Diferenţa între procentele pe 1904—905 şi 1905—906 se explică, prin scăderea micilor podgoreni cu viile distruse, dela taxa filoxerică pe 1904—905 şi nescăderea lor pe 1905—906, când agenţii serviciului viticol vor fi fost ocupaţi cu expoziţia jubiliară.

Urmează de aci că, dacă scăderea viilor şi nereconstituirea lor erà un foarte mare rău pentru micii podgoreni, apoi nescăderea lor din registrele oficiale, adică supunerea

podgorenilor *fără vii* la plătirea taxei filoxerice, erà și este o curată spoliațiune.

Cât de mult a contribuit la desperarea țăranului român pierderea frumoaselor sale vii, adică lipsirea a peste un milion de locuitori de mijloacele existenței lor zilnice, o dovedesc revoltele podgorenilor din Franța. Când viile țăranilor sunt distruse și nereconstituite, iar statul continuă și după distrugerea lor, a le încasà regulat taxa filoxerică, cum erà să nu-și piardă odată răbdarea și blajinul nostru țăran?

Țăranii rămași fără vii, au năvălit la agricultură, reducând, prin concurența lor, prețul muncii și sporind numărul celor ce strigau:

„Noi vrem pământ!“ *în loc să fi strigat serviciului viticol:* **noi vrem viță!**

In adevăr, dacă aruncăm privirea asupra hărții țării, ușor ne putem convinge că nenorocita revoltă țărănească a isbucnit întâiu și cu mai mare furie, tocmai în județele în cari viile micilor podgoreni au fost devastate de filoxeră și au rămas nereconstituite.

Astfel revolta a izbucnit întâiu în județele *Iași* și *Botoșani*, adică în renumitele podgorii a Cotnarilor, și a îmbrăcat caracterul cel mai sálbatic în *Dolj* și *Mehedinți*, cari au avut cele mai întinse podgorii de vii în toată țara. Iar în *Teleorman*, a izbucnit revolta mai întâiu la *Alexandria*, un fost mare centru de vii. Cele mai slabe mișcări țărănești au fost în *Dâmboviți* și *Muscel*, unde toți podgorenii cu vii distruse sunt scăzuți dela taxa filoxerică, și în *Prahova* unde via distrusă a fost în mare parte reconstituită și unde locuitorii găsesc o compensație în terenurile petrolifere.

In tot cazul, dacă serviciul nostru viticol își înțelegeà menirea sa și, în loc să se îngrijească de oamenii zilei și de funcționarii dela domenii, distribuià vițele statului micilor podgoreni, spre a-și reconstituì viile, contribuià, în mare măsură, la reducerea mizeriei țăranului, care a fost pricina de căpetenie a revoltei.

Ce să mai zicem de acei favoriți ai sorții, cari, deși știau că calcă legea, când iau un număr mai mare de vițe

decât cel promis, cumpărau viţe pe numele tuturor membrilor familiei?

Este cert că nici *soţiile*, nici *copiii*, nici *slugile*, nici chiar **morţii**, n'au vii proprii. Deci toţi aceştia — afară de morţi! — iau viţe contra dispoziţiilor legii şi le *cedează* capului familii.

Astfel reuşesc ei să calce de patru ori legea: *a)* calcă art. 8 din regulament, care fixează un număr maxim de viţe ce poate luà anual o singură persoană; *b)* lucrează contra art. 12 din acelaş regulament, care interzice „în mod absolut cumpărătorilor de viţe dela stat a le revinde, *cedà sau da altor persoane*“ sub pedeapsa de a pierde dreptul a mai cumpărà sau cere viţe; *c)* se abat dela art. 10 al aceluiaş, după care numai cei ce au vii proprii şi plătesc taxa filoxerică, pot cumpărà viţă dela stat şi, în fine, *d)* scapă şi de maximum amendei de 500 lei, prevăzută la art. 17 din legea filoxerică pentru contravenienţă.

Dar dacă oamenii sunt lacomi, iar cei lipsiţi de bună creştere caută să eludeze legea, prin toate mijloacele, ne mirăm cum de nu şi-a făcut ministerul toată datoria, exercitând un control mai serios asupra cererilor de viţe dela stat. Aceasta o puteà face cu atât mai uşor, cu cât legea înarmează în deajuns pe ministru, faţă de cei cari ar încercà să frustreze statul.

Iată ce zice textual, în această privinţă, art. 10 din regulamentul de aplicare a legii pentru combaterea filoxerii:

„Art. 10. *Cererile de cumpărare* şi acordarea gratuită a viţelor, pentru reconstituirea podgoriilor distruse, *trebue să fie însoţite:*

a) *De o adeverinţă a autorităţii locale, că petiţionarul posedă vie în localitate, şi în adeverinţă se va indicà numărul rolului de percepţie şi chitanţa perceptorului de plata taxelor de filoxeră pe ultimul trimestru, la care se plătesc dările cuvenite*“.

Dacă ministerul domeniilor cereà cumpărătorilor *adeverinţa autorităţii comunale, că posedă vie* şi *chitanţa perceptorului de plata taxei filoxerice*, înţelegeţi d-voastră că nici soţiile nedivorţate, nici copiii nemajori, nici slugile fără vii, nu puteau luà viţe dela stat. Iar *morţii* trebuiau să reintre în mormintele lor, spre marea dezolare a celor *vii!*

§ 7. Vinul produs de pepinierele statului

Trecând acum dela producerea şi distribuirea viţelor la vinurile produse de stat, am fi greşiţi dacă am crede, că cele 12 pepiniere au produs, în interval de zeci de ani, numai atâta viţă, câtă i-s'a comunicat ministerului de administraţia serviciului viticol.

Pepinierele au produs de sigur cel puţin de trei ori atâta, dar în lipsa absolută a oricărui control din partea ministerului, două treimi din viţa produsă a dispărut, ca să nu zicem că a fost *luată* . . . . . *fără plată*.

Acelaş abuz, care s'a petrecut cu viţele statului s'a petrecut şi cu vinurile şi derivatele lor.

Astfel, la cererea mea de a mi-se comunicà:

„Un tablou care să arate ce cantitate de vinuri, cognac drojdie etc., au produs pepinierele statului, dela început şi până azi, şi în ce întrebuinţare s'a dat acestei producţii? Cât vin s'a păstrat bine şi cât s'a stricat, cât s'a vândut din fiecare fel în parte şi cu ce preţ, şi ce s'a făcut cu vinul şi cu derivatele lui nevândute până azi? Ce cantitate de produse ale pepinierelor se desface anual la prăvălia din Calea Victoriei a ministerului, în ce condiţiuni şi care e câştigul statului?“

Ministerul mi-a comunicat următoarele trei acte oficiale' pe care le reproduc întocmai:

I). „*Relaţiune la No. 12.*

„Până la 1900, toate vinurile produse de pepiniere s'au vândut prin licitaţiuni publice şi prin bună învoială. *Cantităţile exacte nu s'au putut culege, într'un timp atât de scurt, urmând a se cere relaţiuni pepinierelor.*

„In orice caz producţiunea în vin a fost neînsemnată, căci *pepinierele, abia au început a produce în 1898 şi 1899.*

„*Dela 1900 încoace producţiunea s'a vândut prin magazinul statului* (a se vedeà tabloul No. 12 b) şi numai în mici cantităţi s'au vândut şi direct prin pepiniere. La licitaţiunile ţinute, neprezintându-se concurenţi, vânzările dela pepiniere s'au făcut prin bună învoială cu aprobarea ministerului.

„Cantitatea de vin alterată a se vedeà relaţiunea No. 12 a.

„*Preţurile de vânzare au variat după calitate*, iar preţul mijlociu se poate deduce din tabloul No. 12 c, unde se văd condiţiunile vânzării şi care este câştigul statului.

(s) Director *G. Nicoleanu*".

Din această *relaţie ministerială* trebue să reţinem următorul lucru:

Deşi pepinierele statului produc anual zeci de mii de decalitrii vin, încă dela 1898, *ministerul nu cunoaşte nici astăzi în anul 1907, cantitatea vinului produs.* Şi n'o cunoaşte, pentrucă — zice relaţia — „Cantităţile exacte *nu s'au putut culege, într'un timp atât de scurt*"! Nu-i aşà că *motivul* este convingător?!

Fiecare vie se *culege* anual şi viile statului s'au *cules*, până acum, de vre-o nouă ori, iar *cantitatea vinului produs se cunoaşte la sfârşitul fiecărui an;* statul nu ştie nici până astăzi, cât vin i-au produs cele 12 pepiniere în timp de 9 ani...

Dar bine, eu cred că, produsele pepinierelor comptează ca venituri anuale. Dacă ministerul nu cunoaşte, an cu an, cantitatea şi valoarea acestor produse, cum poate alcătui budgetele anuale de cheltueli şi venituri? Statul acordă, pe fiecare an, serviciului viticol mai multe sute de mii, nu este dreptul şi datoria lui să ştie cum se întrebuinţează aceşti bani? Ce-aţi zice de proprietarul, care şi-ar cultivà direct moşiile sale, fără să le cunoască venitul timp de mai mulţi ani?

Va să zică, serviciul viticol nu controlează pepinierele statului, nici nu cere şefilor respectivi socoteală regulată de produsele lor anuale. Ce fel de *administraţie*, ce fel de *comptabilitate* este aceasta?

Aţi văzut mai sus, când d-l Demetrescu Agraru a cerut, la 1904, suprafaţa viilor reconstituite, că ministerul i-a răspuns, ca şi mie, asupra vinurilor: „*cu exactitate nu se poate da întinderea, de oarece nu s'a comunicat încă de toţi pepinieriştii din ţară a viţelor vândute până la zi*"

Iată un serviciu special care ştie totdeauna cu exactitate cât cheltueşte pe an, dar niciodată cât produce.

Aşa se administrează la noi averea statului şi totuş există o lege . . . de *responsabilitate* ministerială.

II. *Anexă la tabloul No 12.*

„Intrebare. Ce cantitate de vin s'a stricat?

Răspuns. *Dela crearea pepinierelor*, vinurile deteriorate sau cu predispoziţie pentru deteriorare au fost următoarele:

„1) *La pepiniera Ţintea în anul 1895/96, 300 Dl. vin* cu o tărie alcoolică mică, fiind predispus la băloşire s'a destilat transformându-se în cognac care s'a vândut mai târziu prin magazinul ministerului, cu 4 lei litru.

„2) La pepiniera Istriţa, în anul 1900, s'a destilat odată cu drojdia *130 Dl. vin* puţin alterat.

„3) *La depozitul de vinuri din Capitală s'a deteriorat* dela înfiinţarea lui (1900) şi până astăzi: In 1903 *cantitatea de 774 Dl.*, care s'a vândut *cu 1.70 Dl.*; în 1904 *cantitatea de 1.728 Dl.*, care de asemenea s'a vândut cu preţul *de 1.90 Dl.*

„*In pepiniera Pietroasa*, unde se depozită şi vinul pepinierei Istriţa, din recoltele anterioare precum şi din recolta anului 1903, se alesese ca vin alterat sau predispus la alterare *cantitatea următoare: 4.869 Dl., care nu mai puteà fi vândut ca vin absolut sănătos sub marca ministerului. Acest vin s'a vândut cu preţul de 1.50 decalitru* loco pepinieră, taxele fiind în sarcina cumpărătorului.

„*Preţul erà egal cu acela al vinurilor slabe din Moldova. 785.51 Dl.*, iarăş predispus la maladii şi amestecat cu drojdii, s'a vândut cu *2 şi 2 lei şi 10* bani *decalitru* direct de şefii de pepiniere după aprobare.

„Din drojdii şi resturi de vin s'a mai vândut *230 Dl., oţet* cu *preţul de 1.50* în anul 1905—1906.

„5) La depozitul de vinuri din Capitală, în cursul anilor dela 1900—1904, s'a vândut ca vin impropriu de a fi pus în sticle şi vândut prin magazin cantitatea:

„*774 decalitrii* în 1903 *cu 1 leu 70 bani decalitru*, — şi *1.728 decalitrii* în 1904 *cu 1 leu 90 bani decalitru.*

„Aceste resturi de vin provin din manipulare, scursori, etc., a cantităţii de 69.859 Dl., vândut prin magazin dela 1900—1906 31 Decemvrie.

„In total dela 1900 până la 31 Decemvrie 1906, ca vin slab, amestecat cu drojdii, scursori, sau vin predispus la alterare şi alterat, a rezultat *cantitatea totală de 8.516 Dl.*, în curs de 6 ani şi pentru producţiunea totală vândută numai prin magazin de aproape 70.000 Dl. vin, *ceeace reprezintă aproximativ 11%*.

„Cantitatea de 8.516 Dl. vin, considerat ca slab, amestecat cu drojii şi alterat, nu s'a pierdut, căci ea s'a vândut cu preţuri cu

cari se vând vinurile slabe în podgoriile ţării. *Preţul de 1.70, 1.80, şi 2.10, sunt preţurile curente ale vinurilor de Huşi, Odobeşti etc.*
(s) Director, *Nicoleanu*".

Cât de scrupuloasă şi de cinstită este administraţia serviciului viticol, se vede şi din aceste două acte oficiale, ale căror date se bat în cap unele cu altele. Aşa în primul spune că „producţiunea în vin a fost neînsemnată, *căci pepinierele abià au început a produce în 1898 şi 1899*", iar în actul al doilea afirmă că „la pepiniera Ţintea *s'a distilat la 1895—1896 şi transformat în cognac 300 Dl. vin, predispus la băloşire*". Dacă pepinierele statului n'au produs vin mai înainte de 1898—1899, de unde este vinul dela Ţintea, din care numai pe 1895—1896 s'a stricat 300 Dl.?

Ţintea, Strehaia şi Botoşani sunt cele mai vechi pepiniere ale statului, create tustrele deja la 1889. Când numai la una din ele vedem *stricându-se cu patru ani mai înainte de 1899 data oficială a producţiunii, — 300 decal. vin,— care trebue să fi fost cantitatea totală a vinurilor dela cele trei pepiniere?* Considerând că ministerul ne dă ca vin stricat cifra de 11%, din producţiunea totală, urmează că deja la 1895 statul produsese numai la Ţintea o cantitate totală de aproape 3.000 decal. vin.

Cum se vede din „Anexa dela tabloul No. 12" de mai sus, ministerul afirmă că tot vinul stricat dela 1900—1907 atât la pepinierele statului cât şi la depozitul şi magazinul din Bucureşti, ar fi numai de 8.516 Dl., sau 11% din cantitatea totală de 69.859 Dl., vândută numai la magazinul din Capitală.

Cât de falş este informat ministerul de administraţia serviciului său viticol se va puteà oricine convinge din următoarele câteva date culese de noi la întâmplare din dosarele consultate.

In dosarul pepinierei Pietroasa No. 8/903 — urmarea a 2-a, fila 458 cu ord. 39.930 din 17 Iunie 1903—găsim următorul ordin ministerial.

„D-lui *Nicoară*. Ca răspuns la rap. d-v,. No. 476/903, relativ

la starea vinurilor, vă comunicăm, că ministerul a convenit cu d-l Beniamin Grünberg din Bucureşti, *să destileze cele 2.183 Dl. vin bolnav*. Rachiul îl veţi face cât mai concentrat, aşa ca să fie între 50—60 grade".

Din raportul No. 250/905 Mai 25 al d-lui I. Ordeanu, şeful pepinierii Pietroasa, se constată, că, *din cele 2.183 Dl. vin bolnav, a rezultat vr'o 268 Dl. cognac fin de 51 grade* (v. dos. No. 8/905).

Anexa, comunicată mie de minister, nu pomeneşte nimic nici de cele 2.183 Dl. vin, nici de cele 268 Dl. cognac.

In acelaş dosar fila 289 găsim, pe 1906, *70 decalitrii vin oţeţit vândut*, de care ministerul habar n'are.

Dacă la cifra de 8.516 decal., a vinurilor stricate, din *anexa* ministerială, mai adăogăm şi pe cele 2.253 decalitrii, constatate de noi, *într'un singur dosar la o singură pepinieră*, vedem, că cantitatea vinurilor stricate se ridică dintr'odată la 10.769 decal., sau peste 15% din totalul vândut prin magazinul statului.

Şi, dacă am fi putut cercetà, asupra acestei chestiuni, toate cele 70 de dosare, ce ni s'au pus la dispoziţie, am fi dovedit, că *s'a stricat*, nu 15%, ci poate 50%. Zicem, că *s'a stricat*, deşi vinul trecut ca atare, nu se puteà stricà, în pivniţele model ale pepinierelor statului îngrijite de oameni specialişti, ci a dispărut de sigur şi aceasta în pivniţele particularilor privilegiaţi!

Tot din *anexa* de mai sus se vede, că aceleaşi vinuri zise stricate, pe cari şefii pepinierelor le-au vândut pe loc la pepinieră — „taxele rămânând în sarcina cumpărătorului" — cu 1.50 şi 2.10 lei decalitru, administraţia centrală, abia le-a putut vinde, la depozitul din Bucureşti, cu 1.70 şi 1.90 lei, sau cu *80—90 bani decalitru*, dacă scădem taxele comunale şi transportul pe căile ferate!

Dar autorii *anexei* zic, că preţul, cu care s'au vândut vinurile la depozit, „erà egal cu acela al vinurilor slabe din Moldova", că „Preţul de 1.70—1.80 şi 2.10 sunt preţurile curente ale vinurilor de Huşi, Odobeşti, etc." — Insăşi rebuinţa, ce simte serviciul viticol, de a *justificà*, fără să-i fi

cerut cineva, preţul vânzării vinurilor, dovedeşte conştiinţa-i necurată.

Ceace te surprinde, în această *justificare gratuită*, este ideia proastă ce au funcţionarii serviciului viticol despre inteligenţa celorlalţi oameni.

Altfel nu pricepem, cum pot ei susţine, că, preţul de 80—90 bani decalitru, după deducerea transportului şi a accizului, este identic cu 1.70 – 1.80 sau 2.10, cu care se vinde decalitru vinurilor slabe din Moldova *pe loc şi fără taxa comunală care priveşte pe cumpărător.*

Să laşi *să se strice* atâta vin, produs în pepinierele statului, înzestrate cu pivniţi model, pe care apoi să-l vinzi, *prin bună învoială, cu 80—90 bani vadra sau 8—9 bani litru, când cel mai prost oţet de vin costă de cinci ori atâta,*— asta se chiamă a administrà averea publică!

De altfel, nu trebue să se creadă, că toate vinurile, trecute de administraţia serviciului viticol, *ca stricate*, erau în realitate stricate.

Funcţionarii din administraţia centrală stând în relaţii vinovate cu şefii pepinierelor statului, cum vom dovedì, cu propriile lor acte, în partea a doua a acestui studiu, puteau foarte uşor transformà vinurile cele mai bune în vinuri... „*deteriorate sau cu predispoziţie pentru deterioare*...“

Următorul exemplu va confirmà presupunerea noastră. Vedem din *anexă*, că numai la pepiniera *Pietroasa* se dă ca *stricată*, pe 1903, *cantitatea de 4.869 decal. vin.*

Este adevărat, că ministerul, speriat, păr'că, el însuş de atâta vin stricat la o singură pepinieră, ţine să constate, că la Pietroasa „se depozită şi vinul pepinierii Istriţa“. Dar chiar aşa să fie, — ca să strice la două pepiniere 4.869 vedre vin, cantitatea totală a vinului produs de ele, până la acea dată, trebuià să fi fost de cel puţin 44.264 decal., calculată cu 11 % procentul vinului stricat, în realitate, tot vinul produs, dela 1900—905, de pepinierele: Pietroasa, Istriţa, Vişan, Cotnar şi Ţintea, abia se ridică la cifra de 41.911 decal. Deci, vinul produs de primele două din cinci şi numai până la 1903, trebuià să fi fost mai puţin ca jumătate.

Dacă ministerul mi-ar fi comunicat, odată cu cantitatea vinului stricat de 4.869 decal., și producția totală, din care a rezultat vinul stricat, s'ar fi putut ușor vedeà, că vinul, zis „*deteriorat* sau predispus la deteriorare“, reprezintà poate procentul de 50 %, iar nu de 11%.

Iată acum și tabloul, care arată cantitatea vinului vândut la magazin și prețul lui:

TABLOU RECA

de situaţiunea veniturilor şi cheltuelilor făcute

ANII	Pietroasa			Vişan			Paraclis Cotnar			Ţintea			Istriţa			TOTAL		
	decal.	l.	gr.	decal.	l.	gr.	decal.	l.	gr.	decal.	l.	gr.	decal.	l.	gr.	decal.	l.	gr.
1900/901	5.730	2	500	1.782	0	600	471	5	500	495	9	750	—	—	—	8.479	8	350
1901/902	3.135	2	750	1.469	3	750	227	9	—	512	5	200	4.778	3	850	10.128	—	550
1902/903	3.999	3	200	527	1	340	231	3	—	38	6	650	5.970	4	600	10.766	8	790
1903/904	2.216	7	300	2.185	3	760	374	9	850	44	6	800	743	0	950	5.564	8	660
1904/905	2.930	4	100	2.509	7	250	420	8	050	31	0	450	1.079	1	850	6.971	1	700
Total pe I period de arendare	17.011	9	850	8.473	6	700	1.726	5	400	1.122	8	850	12.571	1	250	46.911	2	050
Media pe 5 ani	3.402	3	970	1.694	7	340	345	3	080	224	5	770	2.514	2	250	9.382	2	410

PERIODUL II-lea

1905/906	2.145	8	300	94	5	600	366	6	250	6 Streh. 1.327	7	—	2.989	6	200	6.930	3	350
1906/907	1.580	4	500	262	2	—	1.107	2	—	484	5	750	2.116	6	500	6.018	3	750
până la 31 Decem. 1906										Streh. 422	3	—						

PITULATIV

prin magazinul ministerului pe anii 1900—1904

Suma încasată de antrepriză		Remiza de 28%		Suma încasată la stat		Cheltueli făcute de antrepriză		Cheltueli făcute de minister		OBSERVAȚIUNI
Lei	B.	Lei	B.	Lei	B.	Lei	B.	Lei	B.	
100.315	02	20.459	77	52.816	08	27.039	17	—	—	Prețul mijlociu pe hectolitru, *Lei 50.*
100.376	75	17.292	77	63.733	98	19.350	—	17.713	37	
89.965	10	14.758	40	60.830	25	14.376	40	16.002	95	
52.859	95	11.108	90	32.518	85	12.139	90	15.961	30	
59.177	75	13.295	45	26.583	90	19.298	50	14.999	05	
402.694	57	76.915	29	236.483	06	92.203	97	64.676	67	
80.538	95	15.383	06	47.296	61	18.440	79	16.169	14	

DE CONTRACTARE

64.416	95	8.841	45	43.722	99	11.852	51	14.985	05	Prețul mijlociu pe hectolitru, *Lei 63.* In al II-lea period remiza antreprizei este de lei 9.85% pentru vinurile mai ieftine de 1 leu litru, și 19.85% pentru cele mai scumpe. Prețul mijlociu, *Lei 64.*
58.020	50	7.365	25	38.535	17	12.120	08	15.254	55	

Deşi tabloul acesta cuprinde o sumă de greşeli, unele intenţionate altele neintenţionate, l'am transcris întocmai, spre a-l puteà comentà.

Ţinând socoteală de comunicarea ministerială, din „Relaţia No. 12", că „dela 1900 încoace producţiunea s'a vândut prin magazinul statului, şi numai în mici cantităţi s'a vândut şi direct prin pepiniere", urmează, că acest tablou cuprinde aproape tot vinul produs de pepinierele statului, dela 1900—1906 31 Decemvrie.

După cum se poate observà, din acest tablou, cantitatea vinului „vândut prin magazin dela 1900—1906 31 Decemvrie" este de *54.859 Dl.*, iar nu de *69.859 Dl.*, cum pretinde ministerul în „Anexa dela tabloul No. 12".

Comparând cantitatea vinului produs şi vândut prin magazin care este de 54.859 Dl., cu cifra de 10.769 Dl. a vinului stricat, vedem, că procentul vinului „*deteriorat*" nu este de 11 % — cum zice ministerul — ci de 20 %, adică aproape îndoit.

Din, acest tablou recapitulativ se constată, că ministerul a vândut, în prima perioadă dela 1900—1905, prin magazinul său închiriat d-lui Iulian Oprescu, cantitatea de 41,911 (nu 46.911) Dl. vin, din pepineriele: Pietroasa, Vişan, Paraclis-Cotnar, Ţintea şi Istriţa, cu preţul de 402.694 lei 57 bani, sau cu 9 lei 60 bani decalitru şi 96 bani litrul — preţ relativ destul de modest, dacă ţinem socoteală, că vinul a fost produs, în cele mai renumite podgorii, de viile model ale statului cultivate de oameni cu studii speciale.

Dar, din valoarea brută, de 402.694 lei 57 bani trebue să scădem *suma de 76.915 lei 29 bani remiză de 28 % acordată antreprenorului*, plus 92.203 lei 97 bani, cheltuelile făcute de antreprenor, rămânând statului 233.575 lei 31 bani *(nu 236.483 lei 06 bani)*, *ceeace dă pe decalitru 5 lei şi pe litru 50 bani.* Deşi preţul de 5 lei decal. sau 50 bani litru este ridicol pentru vinuri ca cel de Cotnar, totuşi statul n'a încasat în realitate nici atâta. Calcularea sumei încasate de stat este greşită, pentrucă ministerul, deşi trece în tablou cheltuelile făcute de stat, cu ambalatul, transportul, accizul, pusul vinurilor în butelii etc., în sumă de

64.676 lei 67 bani, nu le scade din valoarea totală a vânzării.

Făcând această scădere, suma încasată de stat se reduce, dela 236.483 lei 06 bani din tablou, *la 168.898 lei 64 bani, ceeace dă 4 lei pe deca sau 40 bani pe litru.*

Să se noteze, că, în preţul acesta atât de modest, nu intră şi cheltuielile făcute de stat cu cultura viei, cari dacă ar fi scăzute, frică-mi este, că statul ar rămâne *în deficit.*

In perioada a doua, pe anii 1905 şi 1906, statul vinde aceleaşi vinuri, în cantitate de 12.948 dl., prin acelaş magazin şi antreprenor, „cu remiză de lei 9.85 % pentru vinurile mai eftine de 1 leu litrul şi 19.85 % pentru vinurile mai scumpe de 1 leu litrul“, pentru care antreprenorul a încasat bruto 122.437 lei 45 bani, sau 9 lei 45 bani deca şi 95 bani litrul.

Deşi ministerul zice, în tabloul recapitulativ, că, în perioda aceasta remiza antreprenorului a fost de 9.85 % pentru vinurile slabe şi de 19.85 % pentru cele tari, în realitate remiza încasată de antreprenor pentru vânzarea celor 12.948 Dl. este de 16.206 lei 70 bani, *adică de 19.70 %* — numai cu 8.30 % mai puţin ca în prima perioadă.

Dăcă din valoarea brută de 122.437 lei 45 bani scădem remiza şi cheltuielile făcute de antrepriză, în valoare totală de 40.179 lei 29 bani, ar rămâne ca sumă încasată de stat 82.258 lei 16 bani, ceeace ar da pe deca 6 lei 36 bani, iar de litru 63 bani. Acesta este preţul mijlociu trecut de minister în tabloul său. De fapt ministerul face şi acì acelaş calcul greşit, nescăzând cheltuelile făcute de stat cu ambalatul, transportul, accizul etc., cari se ridică în doi ani, la cifra de 30.239 lei 60 bani.

Făcând această scădere, vedem, că statul n'a încasat, la 12.948 Dl. vin, *decât 52.020 lei 56 bani, adică tot 4 lei de decal. şi 40 bani de litru, ca şi în prima perioadă, când remiza antreprenorului erà de 28 %.*

Această coincidenţă de preţ, cu toată deosebirea de remize, îşi are şi ea explicaţia sa. In perioada întâia, când remiza antreprenorului erà de 28 %, ministerul n'a cheltuit decât 1.50 pe decalitru pe când în perioada a doua, când

remiza a fost redusă la 19.70 %, cheluelile statului au crescut la 2.34 pe decalitru. Aşa, că statul tot în pagubă a rămas şi după scăderea remizei. *Este însă cineva, care a câştigat, în amândouă perioadele: în prima perioadă dela antreprenor şi în a doua dela stat.* Ghiciţi cine? . . . .

De sine se înţelege, că, nici în această perioddă, cheltuelile, făcute de stat cu cultura viei, nu sunt cuprinse în preţul de 4 lei decal. şi 40 de bani litrul.

Acum mă întreb, în loc ca statul să facă atâtea cheltueli cu întreţinerea personalului şi a debitului de băuturi, spre a vinde vinul de Cotnari sau de Deal cu 40 bani litrul, nu erà mai bine să renunţe la această negustorie păgubitoare şi să vânză numitele vinuri pe loc cu preţuri cel puţin îndoite, iar personalul pepinierelor să ţie conferinţe prin comune şi să deà instrucţii, conform legii, ţăranilor pentru reconstituirea viilor?

Să nu se uite, că noi am făcut aceste calcule, atât de nefavorabile statului, luând de exacte cifrele comunicate nouă de minister. Dacă controlăm aceste cifre, cu datele scoase de noi de prin dosare, vedem, că nici cantitatea vinului produs, nici preţul, cu care ar fi fost el desfăcut la magazinul statului, nu sunt todeauna exact arătate în tabloul ministerului.

Aşa, după acest tablou, totalul vinului vândut dela Pietroasa, prin magazinul statului, dela 1900—1907, este de 20.738 Dl. Dintr'un referat al d-lui *V. Brezeanu* (v. Dos. No. 151 din 1901 f. 2), se constată, că, în depozitul dela Pietroasa se găseà disponibilă, la 1 Aprilie 1901, o cantitate de 17.848 Dl. vin, la care adăogând şi cele 5.730 Dl., vândute la 1900 prin magazin, avem un tutal de peste 23.578 Dl. vin. Cu alte cuvinte, *vinul produs, până la 1901, de Pietroasa, întrece, cu aproape 3.000 decalitrii, vinul vîndut până la 1907, prin magazinul ministerului, dela această pepinieră. . . .*

Dacă este adevărată afirmaţia ministerului, că „dela 1900 încoace *producţiunea* s'a vândut prin magazinul statului, *şi numai în mici cantităţi s'au vândut şi direct prin pepiniere*“, cum explică serviciul viticol marea diferenţă între vinul produs şi cel vândut dela pepiniera Pietroasa?

De altă parte, am văzut, din tabloul recapitulativ, că, după calculul ministerului, statul încasà, pe vinurile sale, dela Pietroasa, Vișanu, Cotnar, Țintea și Istrița, vândute prin magazinul din capitală, 5—6 lei și ceva de decal. sau 50—63 de bani de litru, iar, după calculul nostru, care am scăzut și „cheltuelile făcute de minister", prețul încasat de stat se reduce la 4 lei pe deca sau 40 bani de litru.

Ei bine, din dosarele magazinului din capitală se poate vedeà, că prețurile vinurilor dela cele cinci pepiniere erau cu mult mai mari, decât cele ce rezultă din tabloul comunicat mie de minister.

Iată și proba oficială:

Copia listei de prețurile obținute în 1902 pe vinurile, ce se vând în magazinul ministerului, după ce se deduc spesele de acciz, transport, fixe și remiza cuvenită antreprenorului.

No. curent	PEPINIERELE, FELUL VINURILOR ȘI PREȚUL LOR	Transport și acciz	Spese fixe	Remiza antreprenorului		Prețul pe decalitru	
		B.	B.	Lei	B.	Lei	B.
1	*Pepiniera Petroasa*						
	Vin alb/99, litru a 1 leu	11	15	—	14 80	5	92
	„ negru 99, „ „ 1.20	11	15	—	18 80	7	52
	Braghină sec „ „ 2.—	11	15	—	34 80	13	92
	„ dulce „ „ 8.—	15	15	1	54 08	61	92
	Tămâioasă albă „ „ 8.—	11	15	1	54 08	61	92
	„ roșie „ „ 8.—	11	15	1	54 08	61	92
2	*Pep. Paraclis Cotnar*						
	Vin grassă litru a 6 lei	15	15	1	14	45	60
	„ alb/96 „ „ 4.—	15	15	—	74	29	60
	alb/97 „ „ 2.40	15	15	—	42	16	80
	Catelin/97 „ „ 2.40	15	15	—	42	16	80
	Căldăruşe „ „ 2.—	15	15	—	34	13	60
3	*Pepinierea Țintea*						
	Vin Jacquez litru a 1.20	11	15	—	18 08	7	52

No. curent	PEPINIERELE FELUL VINURILOR ŞI PREŢUL LOR	Transport şi acciz	Spese fixe	Remiza antreprenorului		Preţul pe decalitru	
		B.	B.	Lei	B.	Lei	B.
4	*Pepiniera Istriţa*						
	Vin alb/900 litru a 0.70	11	15	—	12 35	3	16 1/2
	„ negru/900 „ „ 0.80	11	15	—	15 12	3	88
	„ grassă „ „ 2.—	11	15	—	48 72	12	52
	Tămâioasă „ „ 2.40	11	15	—	59 92	15	40
	Bordeaux „ „ 2.—	11	15	—	48 72	12	52
	Cabernet „ „ 2.—	11	15	—	48 72	12	52
	Cognac „ „ 3.—	63	15	—	62 57	15	94
5	*Pepiniera Vişanu*						
	Vin alb/900 litru a 0.70	14	15	—	11 48	2	95
	Pelin „ „ 0.75	14	15	—	12 88	3	31
	Frăncuşe „ „ 1.20	14	15	—	25 48	6	55
	Căldăruşe „ „ 1.20	14	15	—	25 48	6	55

Delegatul ministerului (s) *C. Bobeşiu.*

Bucureşti 28 Februarie, 1902.

(V. Dos. No. 18, I, 1903, magazin, fila 7).

Din această *listă* oficială să vede, că statul încasează net, pe 1902, dela vinurile sale, din cele 5 pepiniere, următoarele preţuri :

Dela *a) Pietroasa,* pentru cele şase feluri de vin a 5.92, 7.52, 13.92, 61.92, 61.92, 61.92 lei pe decalitru. *In mijlociu statul a încasat 35 lei 52 bani pe deca sau 3 lei 55 bani pe litru.*

b) Paraclis-Cotnar, pentru cele cinci feluri de vin a 45.60, 29.60, 16.80, 16.80 şi 13.60 lei pe decalitru. *In mijlociu statul încasează 24 lei 48 bani pe deca sau 2 lei 44 bani de litru.*

c) Tinţea, pentru Jacquezul vândut cu 7.52 *deca sau 75 bani litru.*

d) Istriţa, pentru cele şase feluri de vin, a 3.16, 3.88, 12.52, 15.40, 12.52 şi 12.52 lei de vadră. *In mijlociu statul încasează 10 lei pe deca sau 1 leu de litru.*

e) Vişan, pentru cele patru feluri de vin a 2.95, 3.31, 6.55 şi 6.55 lei de decal. *In mijlociu statul încasează 4 lei 84 bani pe deca sau 48 bani de litru.*

Dacă scoatem media generală dela cele cinci pepiniere, *vedem, că statul încasează, pentru vinurile vândute la magazinul ministerului pe 1902, câte 16 lei 47 bani pe deca sau câte 1 leu 64 bani de litru, iar nu 4 lei deca şi 40 bani de litru, cum arată ministerul în tabloul său recapitulativ!*

Să se noteze, că, prin magazinul ministerului, se desfăceau numai vinurile cele mai bune dela pepinierele statului, cari meritau să fie trase în sticle. Celelalte să vindeau direct dela depozit, ca vinuri slabe sau deteriorate şi deci *„improprii de-a fi puse în sticle şi vândute prin magazin“*.

§ 8. Budgetul serviciului viticol

Viticultura fiind, după agricultură, cea mai importantă ocupaţie a locuitorilor ţării, statul a căutat prin înfiinţarea serviciului viticol, să împiedece dezastrul care ameninţă pe podgoreni. Scopul, ce s'a urmărit, prin crearea acestui serviciu special, a fost ajutorarea podgorenilor lipsiţi de mijloace, luându-se măsuri pentru conservarea viilor vechi şi reconstituirea celor distruse. Deci, instituţia în sine erà admirabilă, dar administraţia ei a fost şi este detestabilă.

Ce folos, că idea creării unei instituţii pentru salvarea podgoriilor erà atât de frumoasă, dacă realizarea ei a profitat, aproape numai funcţionarilor dela domenii şi altor favoriţi ai zilei? Intemeiarea serviciului viticol a fost o nouă resursă, pe lângă celelalte dela domenii, care a servit la îmbogăţirea particularilor pe socoteala statului şi mai cu seamă a ţăranilor.

Ca să-mi pot da seamă de gestiunea financiara a administraţiei serviciului viticol, am cerut ministerului:

„Un tablou de cheltuelile şi veniturile totale ale serviciului, specificate:

a) Venituri din taxa filoxerică;

b) Venituri din vânzarea produselor“,— Ministerul mi-a pus la dispoziţie două tablouri: unul de cheltueli şi altul de venituri, pe cari le dau acì alături şi întocmai:

ANII	Sumele cheltuite cu procurări de materiale și plata de personal		DIFERITE FELURI DE VENITURI									
			Incasate din vânzări de viţe		Incasate din vânzări de fructe, arbori și alte produse		Venituri încasate prin magazin		Diverse alte venituri		Incasări din taxa filoxerică	
	Lei	B.	Lei	B.	Lei	B.	Lei	B.	Lei	B.	Lei	B.
1885/86	559.654	83	—	—	—	—	—	—	—	—	508.340	04
1886/87	514.526	46	—	—	—	—	—	—	—	—	566.200	67
1887/88	135.241	61	—	—	—	—	—	—	—	—	603.596	43
1888/89	153.908	44	—	—	—	—	—	—	—	—	229.986	23
1889 90	185.572	01	—	—	—	—	—	—	—	—	228.105	58
1890 91	244.797	98	—	—	—	—	—	—	—	—	230.186	77
1891/92	342.233	52	—	—	—	—	—	—	190	40	316.894	22
1892/93	329.682	76	—	—	—	—	—	—	105	—	475.045	15
1893/94	377.770	—	—	—	—	—	—	—	539	—	335.641	13
1894/95	546.203	75	—	—	—	—	—	—	3.764	35	325.494	64
1895/96	384.385	80	—	—	—	—	—	—	4.677	—	318.417	17
1896/97	345.481	05	—	—	—	—	—	—	19.331	45	336.815	31
1897/98	464.110	07	—	—	—	—	—	—	32.574	86	318.552	49
1898/99	370.720	25	—	—	—	—	—	—	82.260	49	303.762	45
1899/900	388.276	45	—	—	—	—	—	—	84.756	22	303.989	97
1900/901	425 154	60	—	—	—	—	—	—	160.480	86	278.145	54
1901/902	275.579	36	61.533	79	72.540	92	63.827	43	—	—	272.279	50
1902/903	243 642	26	61.868	10	60.416	57	63.075	05	—	—	274.397	81
1903/904	254.792	77	87.948	16	48.122	22	34.815	70	—	—	263.635	46
1904/905	224.159	55	84.256	15	27.616	60	31.600	—	41.102	73	244.693	36
1905/906	248.977	55	68.522	25	20.317	95	46.175	54	38.773	08	230.338	26
1906/907	223.461	05	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—

Comparând datele din acest tablou vedem, că, pe când cheltuelile încep chiar dela 1885, veniturile propriu zise abià încep dela 1901/902, afară de aşa zisele „diverse alte venituri“ şi taxa filoxerică, care constitue aproape singură venitul pepinierelor dela 1885—1901.

Chiar dacă am admite, că toată viţa, produsă dela 1891—1901, a fost dată gratuit, tot rămân vinurile şi fructele, produse pe anii 1898, 1899 şi 1900, a căror valoare nu e trecută în tabloul veniturilor comunicat mie.

„Relaţiunea la No. 12“, dată mie de minister, zice: „Până la 1900 toate vinurile, produse de pepiniere, s'au vândut prin licitaţiuni publice şi prin bună învoială . . . In orice caz producţiunea în vin a fost neînsemnată, *căci pepinierele abia au început a produce în 1898 şi 1899*“. Va

să zică dela 1898 pepinierele statului produceau vin. Unde este vinul acesta, căci preţul lui nu e trecut la venituri? Am văzut însă la § 7, când am vorbit de produsul vinurilor, că unele pepiniere ale statului au început a produce vin dejà înainte de 1895, probă că pepiniera Ţintea singură aveà, în anul acesta, numai vin stricat cantitatea de 300 Dl. Cât a fost vinul bun şi ce s'a făcut cu valoarea lui, serviciul viticol nu ne spune în tabloul de venituri.

Dar venitul realizat din vinul produs de cele 62 hect., vii indigene existente înainte de 1900, unde este?

Numita relaţiune ministerială continuă: „ Dela 1900 încoace producţiunea s'a vândut prin magazinul statului. In adevăr, în dreptul anului 1900—1901 din „tabloul recapitulativ de situaţiunea veniturilor şi cheltuelilor făcute prin magazinul ministerului pe anii 1900—1904“, se vede trecută, numai dela cinci pepiniere, cantitatea de 8.479 Dl., vin, din a cărui vânzare statul singur a încasat 52.816 lei.

Deasemenea, în „tabloul de producţiune şi distribuţiunea viţelor dela 1891 până la 1 Aprilie 1904“ comunicat de ministerul domeniilor la 1904 fostului deputat Demetrescu-Agraru, se vede trecută o sumă de *86.372*, lei, *bani 43*, rezultată din vânzarea viţelor dela 1891—1901.

Unde sunt aceste sume, căci ele lipsesc din tabloul veniturilor dat mie, cari încep abià cu anul 1901—1902?

Aşa dar cifrele veniturilor şi cheltuelilor, comunicate mie de minister, nu pot fi exacte.

De altfel falşitatea tablourilor date mie rezultă şi din nepotrivirea cifrelor cu cifrele generale corespunzătoare din „situaţia tezaurului public“ întocmită de ministerul finanţelor, şi cu cele speciale, relative la vânzarea viţelor, din tabloul dat d-lui Demetrescu-Agraru.

Astfel, valoarea viţelor vândute, după cele două tablouri, este următoarea:

ANII	Tabloul Agraru 1904		Tabloul Raica 1907		Diferenţa în plus sau minus	
	Lei	B.	Lei	B.	Lei	B.
1891/1898	1.606	50	—	—	1.606	50
1899	39.104	09	—	—	39.104	09
1900	45.661	84	—	—	45.661	84
1901/902	55.098	08	61.533	79	6.435	71
1902/903	61.424	70	61.868	10	443	30
1903/904	79.762	25	87.948	16	8.185	91
1904/905	—	—	84.256	15	—	—
1905/906	—	—	68.522	25	—	—

De acì se vede, că venitul din vânzarea viţelor începe după datele ministeriale comunicate d-lui Agraru la 1904, dejà dela 1891; iar, după cele date mie la 1907, abià dela 1901 şi că nici una din cifrele corespunzătoare, dupe cele două tablouri, nu se potriveşte cu cealaltă.

Aceiaşi nepotriveală se găseşte şi între cifrele corespunzătoare de venituri şi cheltueli din tablourile mele şi între cele din „situaţia tezaurului public". Iată-le faţă în faţă:

ANII	VENITURILE DUPE				CHELTUELILE DUPE			
	Serviciul viticol		Situaţia tezaurului		Serviciul viticol		Situaţia tezaurului	
1892/93	475.150	15	418.692	01	—	—	—	—
1893/94	336.180	13	315.834	95	—	—	—	—
1894/95	329.258	99	303.155	16	—	—	—	—
1895 96	323.094	17	306.430	23	—	—	—	—
1896/97	356.146	76	341.676	73	—	—	—	—
1897/98	351.127	35	341.468	01	—	—	—	—
1898/99	386.022	94	375.665	70	—	—	—	—
1899/900	388.746	19	366.530	69	—	—	—	—
1900 901	438.626	40	421.777	29	—	—	—	—
1901/902	470.181	64	482.190	05	—	—	—	—
1902/003	459.757	53	444.567	35	—	—	—	—
1903/904	434.521	54	432.937	08	254.792	77	262.636	32
—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—
1906/907	—	—	—	—	223.461	05	306.764	—

Din acest tablou se vede că cifrele serviciului viticol sunt regulat *urcate* la venituri și *scăzute* la cheltueli față de corespunzătoarele lor din „situația tezaurului public“.

Și să se noteze, că la veniturile viticole se cuprinde și impozitul filoxeric, fără care ele ar fi mai mult decât ridicole.

Cât de neregulată este comptabilitatea administrației centrale a serviciului viticol se vede și de acolo, că țifrele acelorași venituri, comunicate mie în acelaș timp însă pe tablouri deosebite, nu se potrivesc între ele. Astfel ministerul mi-a comunicat *veniturile încasate pe vin de magazin* în două tablouri, unul:

„Tablou recapitulativ de situațiunea veniturilor și cheltuelilor făcute prin magazinul ministerului pe anii 1900 – 1904“ și altul: „Tablou de veniturile pepinierelor viticole și de veniturile încasate din taxa filoxerică dela înființare până la 1 Februarie 1907“.

Ei bine țifrele acestor venituri variază dela un tablou la altul. Iată-le.

Veniturile încasate de stat prin magazinul său de vinuri

ANII	După tabloul recapitulativ		După tabloul de venit. pepinierelor	
	Lei	B.	Lei	B.
1900/901	52.816	8	—	—
1901/902	63.733	98	63.827	43
1902/903	60.830	25	63.075	5
1903/904	32.518	85	34.815	70
1904/905	26.583	90	31 600	—
1905/906	43.722	99	46.175	54

Din compararea țifrelor corespunzătoare după cele două tablouri se constată, că una singură nu se potrivește cu cealaltă, deși țifrele din acelaș an ar trebui să fie identice, pentrucă reprezintă acelaș venit și-mi sunt comunicate deodată de acelaș serviciu ministerial.

Dacă administrația centrală a serviciului viticol comunică și ministrului respectiv țifre tot atât de exacte, ca și mem-

brilor din parlament, atunci înțelegeți toată anarhia ce domnește la acest serviciu *special*, chiar prea *special* . . . . . în falșificare de situații.

Dacă luăm de bune țifrele din cele două tablouri ministeriale, asupra veniturilor și cheltuelilor cu serviciul viticol și stabilim raportul lor, iată rezultatul constatat.

Statul *a cheltuit* cu serviciul viticol, dela 1885—1906, suma de *7.014.871 lei 07 bani.*

Serviciul viticol a adus statului, în acest interval de timp, un venit total de *1.271.191 lei 87 bani, adică abià 18 % din totalul cheltuelilor.*

Dacă dela venituri am scădeà suma de 468.555 lei 44 bani, trecută în tablou sub rubrica de „diverse alte venituri", fără a indicà izvoarele, rămân venituri precise și determinate 802.636 lei 43 bani, *sau nici 12 % din cheltueli.* Adăogând la acest venit și valoarea de 385.420 lei a materialului, produs de pepinierele statului până la 1899 și dat gratuit, [13]) avem un venit determinat de 1.188.056 lei, *ceeace dă mai puțin de 17 % din totalul cheltuelilor.* Chiar dacă adăogăm valoarea materialului dat gratuit la suma tuturor veniturilor, inclusiv *„diverse alte venituri"*, suma de 1.656.611 lei venituri abià reprezintă un procent de 23 % din cheltueli.

Și pe când venitul propriu zis al pepinierelor statului abia trece cu ceva de 1 ½ milion, cu toată umflarea țifrelor de către serviciul viticol, numai din taxa filoxerică, suportată de aceia ale căror vii au rămas aproape în întregime nereconstituite, statul a încasat până la 1906, *colosala sumă de 6.964.517 lei 68 bani.*

Scăzând din totalul veniturilor partea proporțională cu diferența dintre cheltueli și impozitul filoxeric vedem că cheltuirea acestui impozit *abia i-a produs statului un venit de vre-o 20 % și ceva.*

Constatările acestea rezultă cu necesitate din compararea veniturilor și cheltuelilor serviciului viticol, așa după

---

[13]) Noi am evaluat vița dată gratuit, de care amintește broșura „La Lutte contre Le Phylloxéra en Roumanie" pag. 86, socotind mia de viță altoită 100 lei, de portaltoi, de viță cu răd. și butaș. 15 lei. Cele 7.900 vițe de masă cu 500 lei.

cum ne-au fost comunicate, în mod oficial, de ministerul domeniilor.

Oricine va examinà, cât de superficial, concluziunile noastre, va înţelege numai decât şi abuzurile şi inutilitatea serviciului viticol.

Vă veţi întrebà însă: cum se face, că nici unul din miniştrii domeniilor, cari s'au succedat la acest *nenorocit departament*, dela 1885 şi până azi, n'a observat aceste neajunsuri?

Lucrul se explică foarte uşor. Mai întâiu miniştrii respectivi nu şi-au dat osteneala ca mine, să se convingă prin ei înşişi de starea lucrurilor. Iar administraţia centrală a serviciului viticol, care singură cunoşteà direct situaţia acestui serviciu, aveà tot interesul să ascundă realitatea.

In adevăr, ca să vă convingeţi, că informaţiile asupra gestiunii financiare procurate miniştrilor respectivi de funcţionarii serviciului viticol, erau tot atât de false, ca şi datele din tablourile comunicate mie de minister, ajunge să vă citez, din scriptele oficiale, următorul exemplu mai mult decât elocuent.

D-l G. Nicoleanu, directorul serviciului viticol, însărcinat fiind de ministerul domeniilor să facă o dare de seamă, pentru expoziţia universală din 1900 dela Paris, asupra situaţiei acestui serviciu, iată cum prezintă, gestiunea fiinanciară:

„Situaţia se prezintă aşa:

Cheltueli totale 1889—1898		lei	1.862.387.26
Inventar şi material	lei 769.766.32		
Incasări	„ 127.409.61		
Produse în viţe	„ 543.441.77	lei	1.440.617.70
	Rest . . .		421.769.56

Cifră, pentru care statul posedă pepinierele create, aproximativ pe o întindere de 446 hectare, *cu construcţii, instalaţii şi toate îmbunătăţirile pentru o cultură modernă...*

Este adevărat, de asemenea, că noi n'am socotit acì şi valoarea locativă a terenurilor aparţinătoare statului şi afectate pepinierelor, pentrucă aceste terenuri, prin culturile şi exploataţiile pepinieriste, al căror obiect sunt în acest moment, şi-au împătrit pe puţin valoarea, şi deveniră fonduri de venituri importante, cum vom vedeà în cele următoare...

In ce privește viitorul, instalațiile actuale cu un budget anual de 200.000—250.000 lei **vor puteà produce:**

8—10.000.000 portaltoi în valoare de	240—300.000	lei
1— 1.500.000 vițe altoite „ „ „	100—150.000	„
1.000.000 alt material „ „ „	16.000	„
3—4.000 hectolitrii vin a 30 lei	90—120.000	„
Diverse	30.000	„
	430—610.000	lei

Sau în mijlociu un venit brut de	lei	520.000
Dacă deducem acuma cheltuelile anuale, sau bugetul necesar de	„	250.000
Ne rămâne un venit net de	lei	270.000
care reprezintă, cu 5%, un capital de fond de . .	„	5.400.000
Dar, dela 1889, serviciul viticol a cheltuit până la 1898 17 Martie, pentru crearea, instalația și întreținerea pepinierelor sale	„	1.862.387.26
și el posedă azi o valoare reală de . lei 769.766.35		
A adus tezaurului . . . . . lei 127.409.61		
Și a dat în natură o valoare de lei 543.441.77		
Sau în total	„	1.440.617.73
și lasă pentru așa zisa cheltuială de	lei	421.769.53

Un capital real de 5.400.000 lei!? [14])"

După această socoteală absolut fantastică autorul ei adaogă triumfător:

„Cifrele *pe care le-am dat precum și* **calculul** *pe care l-am făcut, sunt destul de elocuente,* **spre a ne dispensà de orice comentar asupra gestiunii financiare a serviciului!"**

Ba bine că nu. . .

Când administrația centrală a serviciului viticol prezintă miniștrilor respectivi astfel de situații *strălucite*, iar aceștia iau socotelile interesate ale subalternilor lor de reale, fără să-le controleze prin ei înșiși, cum să-și poată ei da seama de adevărata stare a lucrurilor?

Dar analizând calculele d-lui Nicoleanu, vom vedeà că ele se reduc la o simplă scamatorie.

Ca să ajungă la acest rezultat miraculos, d. Nicoleanu,

---

[14]) „La Lutte contre le Phylloxera en Roumanie, par G. N. Nicoleano. Bucarest 1900, pag. 124 și 128.

a căutat să reducă cât mai mult cheltuelile și să umfle veniturile. Astfel d-sa ne spune, că „cheltuelile pentru crearea și întreţinerea diferitelor pepiniere, dela 1889 până la 1898 se ridică la . . . . . lei 1.862.387.26“.

Iar dacă consultăm tabloul „cheltuelilor cu procurări de materiale și plata personalului“, comunicat mie de minister la 1907, vedem, că aceste cheltueli se urcă, dela 1889/90—1898/99, la colosala sumă de . . . . . lei 3.590.957.19 *adică aproape îndoit.*

Dacă se va obiectà, că cheltuelile pentru *crearea și întreţinerea pepinierilor*, sunt *deosebite* de cele făcute cu *procurarea materialului și cu plata personalului*, aceasta ar venì și mai mult în desavantagiul administraţiei serviciului viticol, care, în cazul acesta, *trebuià să treacă, în darea sa de seamă, toate cheltuelile serviciului, spre a le puteà compărà cu totalitatea veniturilor sale.*

De altă parte autorul broșurii, *Lupta contra Phylloxerei în România*, trece la venituri o sumă de 543.441 lei, 77 b. valoarea viţelor date gratuit până la 1899. Ca să ajungă la acest rezultat autorul *măreşte*, dela o pagină la alta, *cantitatea materialului* dat gratuit și evaluează fiecare specie de material la *preţul maxim.*

Așa la pagina 86 a numitei broșuri dă pentru cantitatea materialului dat gratuit cifra de *11.229.562* bucăţi, iar la pagina 115 cifra de *13.144.407*, *deci mai mult cu aproape două milioane de bucăţi!*

Iar când calculează valoarea acestui material, pune preţul maxim la fiecare specie, fără să ţină seamă că, după art. 4 al legii filoxerice dela 1899, aceste *„preţuri se stabilesc anual prin deciziuni ministeriale și care nu pot trece peste preţul de 100 lei, pentru mia de viţe altoite indigene, de 200 lei pentru viţele de tămâioasă sau pentru varietăţile străine și de 30 lei pentru viţele americane“.*

Astfel viţa altoită o evaluează la 100 lei mia; viţele cu rădăcină portaltoii și butașii la câte 30 lei, viţele indigene pentru altoit la 20 lei, viţele altoite pentru struguri

de masă la 500 lei și viţele indigene pentru nisip la 20 lei (id. ibid, p. 115).

Dar noi am văzut mai sus, la distribuţia viţelor, că s'au vândut dela 1899 încoace, zeci de mii de viţe altoite *de clasa II-a cu 50 lei mia.* De sigur că asemenea calitate inferioară se va fi produs și înainte de 1899. Apoi știm că, dela această dată, viţa cu rădăcini, portaltoii și butașii s'au vândut regulat cu 15 lei mia, iar celelalte cu 8 lei mia, numai viţa de masă și-a păstrat preţul.

Calculând noi, *după aceste preţuri reale*, valoarea materialului distribuit gratuit până la 1899 și trecut la pagina 86 a broșurii amintite, am obţinut suma totală de *385.420 lei*, deci cu 158.021 lei mai puţin din 543.441 lei, la cât evaluează d-l Nicoleanu zisul material.

D-sa spre a convinge pe cei nepricepuţi, că evaluările sale de mai sus nu sunt de loc exagerate, pune mare preţ pe *construcţiile și instalaţiile* diferitelor pepiniere, arătând totodată, că n'a trecut în socotelile sale și *valoarea locativă* a terenurilor, cari, „prin culturile și exploataţiile pepinieriste, *și-au împătrit pe puţin valoarea*“.

Ce valoare au în realitate diferitele construcţii și instalaţii, precum și pretinsa împătrire a valorii terenurilor cultivate cu viţe se poate vedeà foarte bine din arendarea celor trei pepiniere ale Statului: Botoșani, Ciuperceni și Urlaţi cu ridicola arendă anuală de 2.655 lei; deși numai construcţiile lor valorau la 1900 peste 50.000 lei, iar dinpreună cu costul înfiinţării și valoarea fonciară, preţul lor trece de 170.000 lei.

Vă puteţi închipuì cât la sută ar prinde statul, din evaluările fantastice ale d-lui Nicoleanu, dacă ar trebuì să-și vândă sau închirieze toate pepinierele, în condiţiile celor trei de mai sus!

Dar acolo unde d-l Nicoleanu se întrece pe sine însuș, este când arată care ar puteà să fie venitul anual al serviciului viticol cu un budget de 200—250.000 lei pe an.

Iată acest calcul foarte serios, care face deosebită onoare autorului.

Pepinierele statului vor puteà produce anual, cu un budget regulat de 200—250.000 lei:

8—10.000.000 port altoi sau . . .	*240—300.000 lei*
1—1.500.000 viţe altoite sau . . .	*100—150.000 „*
1.000.000 alt material sau	*16.000 „*
3—4.000 hectolitri vin a 30 lei .	*90—120.000 „*
Diverse	*30.000 „*
	430—610.000 „
Sau un venit mijlociu brut de . .	520.000 „
Din care scăzând budgetul	250.000 „
Rămâne un venit net	270.000 „
care cu 5% dă statului un capital real de	**5.400.000 „**

Vedeţi sub ce perspectivă miraculoasă prezintă ministrului său directorul serviciului viticol viitorul acestui serviciu, cu nevinovata intenţie, de a-l încurajà să acorde budgetul cerut.

Dacă examinăm acum ceeace au produs în realitate pepinierele statului, dela 1899 încoace, cu un budget anual chiar mai mare decât cel presupus de d-l Nicoleanu, iată care este adevărata situaţie, după însăşi tablourile oficiale, comunicate de minister:

ANII	După tabloul Agraru din 1904	După tabloul Raica din 1907
	Cantitatea port altoilor	Cantitatea viţelor altoite
1899	6.654.016	79.915 (Tab. Agr.)
1900	7.346.390	219.585
1901	6.375.595	252.165
1902	8.351.429	278.973
1903	8.147.000	272.985
1904	—	415.623
1905	—	546.643
1906	—	583.765
Total . .	36.874.430	2.649.654

Din acest tablou se vede că producţia totală de *port-*

altoi, în timp de 5 ani (1899—1904), a fost de 36.874.430 bucăţi sau media anuală de *7.374.886*, *adică nici minimul de 8 milioane presupuse de d-l Nicoleanu.* Iar totalul producţiei de *viţe altoite*, în interval de opt ani (1899—1907), este de 2.649.654 bucăţi, ceeace dă medie anuală abia *331.206*, *adică nici a treia parte din minimul de un milion admis de acelaş.*

Calculând vânzarea celor 7.374.886 portaltoi pe 15 lei mia, şi a celor 331.206 viţe altoite pe o 100 lei mia, deşi în tablourile ministeriale sunt sute de cazuri cu 50 lei mia, *avem pentru portaltoi: 110.623 lei, iar pentru viţa altoită 33.120 lei.*

Considerând că ministerul ne spune în „Relaţiunea la No. 12“ comunicată nouă, că: *a*) „pepinierele abia au început a produce vin în 1898 şi 1899“; *b*) „dela 1900 încoace producţiunea s'a vândut prin magazinul statului (a se vedeà tabloul No. 12 b), şi numai în mici cantităţi s'a vândut şi direct prin pepiniere“; *c*) din „Tabloul recapitulativ de situaţia veniturilor şi cheltuelilor făcute prin magazinul ministerului pe anii 1900—1904“, se vede că cantitatea totală a vinului vândut prin magazinul statului, dela 1900—1906 31 Decemvrie, este de 54.860 Dl. sau media anuală 7.837 Dl., din a cărui vânzare statul a încasat net *40 bani de litru*, cum am dovedit mai sus (v. § 7); *d*) presupunând că s'a vândut şi direct de pepiniere vre-o 15—16.000 Dl. am aveà producţia totală, pe timp de şeapte ani, aproximativ 70.000 Dl. *sau 10.000 Dl. anual.*

Punând acum, în locul cifrelor închipuite de d-l Nicoleanu, cifrele reale de materialul produs anual şi sumele încasate de stat, obţinem următorul rezultat:

Pepinierele statului au produs anual cu un budget de peste 250.000 lei:

7.374.886 port altoi sau	*110.623*	*lei*
331.206 viţe altoite sau	*33.120*	„
1.000.000 alt material sau	*16.000*	„
1.000 hectolitri vin a 40 lei . .	*40.000*	„
Diverse (?)	*30.000*	„ (?)
Sau un venit total de	*229.743*	„

Care scăzut din budgetul anual de . . 250.000 lei
Rămâne un deficit net al statului de . 20.257 „
Care cu 5% reprezintă un capital de . 405.140 „
pierdut anual de către stat.

Va să zică statul se alege, pe urma pepinierelor sale, cu un capital pierdut de aproape o jumătate milion, în loc să se aleagă cu „un capital real de 5.400.000 lei“, cum susţineà d-l Nicoleanu, în calculele sale fantastice!

Iată unde ne duce aplicarea metodei d-lui Nicoleanu în explicarea gestiunii financiare!

Dar un lucru rămâne adevărat, că fără impozitul filoxeric, statul se alege pe fiecare an cu deficit pe urma pepinierelor sale, iar ţara nu câştigă mai nimic în schimbul marilor taxe filoxerice pe care le plăteşte.

§ 9. Contrabanda cu viţe străine

Informat de cercurile podgorenilor noştri de vii, că administraţia serviciului viticol nu ar aplicà, cu toată severitatea, dispoziţiile legii pentru protecţia viilor, şi cunoscând eu moravurile administraţiei noastre, care mai niciodată nu ezită să sacrifice interesele publice pentru cele particulare, am cerut ministerului să-mi răspundă:

„Pentruce a oprit ministerul importul strugurilor din Turcia şi pentruce permite importul viţelor altoite din Franţa?

Serviciul viticol mi-a răspuns scurt şi prost astfel:

„Importul din Turcia al strugurilor *nu este oprit.* Importul viţelor din Franţa *nu este permis* încă din anul 1896/1897“.

Categoric răspuns, dar *necinstit.*

Eu ştiam foarte bine, când am făcut această întrebare, că strugurii din Turcia nu mai erau atunci opriţi, după cum nu-mi erà necunoscut nici aceea, că legea nu permite importul viţelor franceze.

Dar, oare despre aceasta erà vorba? E uşor să te pui la adăpostul legilor, când vrei să te scapi de răspunderea călcărilor, dar cu aceasta nu s'a închis discuţia.

Toată lumea ştie—şi presa noastră s'a ocupat la timp pe larg cu cestiunea—că anul trecut ministerul proibise, într'un moment, introducerea strugurilor turceşti în ţară, deşi în Turcia nu există viţe americane. Şi a trebuit să intervie energic Turcia, ca ministerul domeniilor să-şi retragă sau să-şi modifice ordinul de oprire.

Cum că marilor noştrii pogdoreni, *favorizaţi de serviciul viticol* le displace concurenţa strugurilor turceşti, se vede şi din următoarea informaţiune apărută anul acesta în ziare:

„Alaltăeri a avut loc la Odobeşti o întrunire a tuturor membrilor societăţii podgorenilor. După discuţii importante, s'au trimes trei telegrame: una primului ministru, alta ministrului de finanţe, iar a treia ministrului de domenii, prin cari *cer să ià măsuri contra importului de struguri turceşti şi greceşti, cari servă la noi în ţară la fabricarea vinului şi cari fac o concurenţă ilegală vinurilor indigene*". (V. *Epoca* No. 220, 1907).

Probabil că sub aceleaşi presiuni şi pe motive identice oprise ministerul anul trecut, pentru un timp oarecare, importul strugurilor turceşti. Cine erà să profite din această oprire, nu erau de sigur consumatorii, ci marii podgoreni, şi, în prima linie, foştii şi actualii funcţionari ai domeniilor, cari, graţie anarhiei dela serviciul viticol, şi-au creat vii imense pe socoteala statului.

Aşa dar, nu erà vorba, dacă *sunt astăzi*, ci dacă *au fost opriţi anul trecut* strugurii din Turcia, şi la întrebarea aceasta nu mi-au răspuns . . . . *turcii* dela domenii.

Cât pentru *importul viţei franceze*, aceasta e o chestie cu mult mai complicată, decât să poată fi tranşată printr'un răspuns evasiv şi lipsit de bună credinţă.

Este adevărat, că legea opreşte introducerea viţei franceze în ţară, dar nu-i cred atât de naivi pe cei din serviciul viticol, ca să nu ştie, că ea se importă de mult şi regulat sub *firmă algeriană*. Toţi marii noştri podgoreni ştiu că Algeria nu produce viţă suficientă ca să poată exportà. Cu toate aceste Algeria ne trimite anual mari cantităţi de viţe. De unde? Nu mai încape îndoială că viţa trimeasă noă sub etichetă algeriană, este viţa franceză bolnavă şi

oprită de legea noastră, cumpărată cu 50—60 lei mia, prin contrabandă, de către casele algeriene cu cari stăm noi în raport.

Iată ce-mi scrie, în această privință, d-l *Langer*, inspectorul pepinierelor Știrbey:

„Subsemnatul făcând o călătorie de studii la pepinierele din Franța și Algeria împreună cu d-l Gaspary, directorul pepinierelor noastre și cu un domn Al. Alexiu, mare proprietar în Vâlcea, am constatat cu plăcere că pepinierele din țară nu numai că nu sunt inferioare celor străine, dar le dau chiar înainte. Cu deosebire, o pepinieră astfel aranjată, în care să se altoiască un număr de *cinci milioane* — cum este cazul pepinierelor Știrbey — nu se găsește nici în Franța nici în Algeria. *Pepinieriștii algerieni, cari își desfac viețele în România, vând în țară viițe, ce le produc în dijmă cu țăranii, sau viițe adunate de pe la alți pepinieriști mai mici, și numai o parte foarte neînsemnată este produsul pepinierelor lor proprii*".

Iar d-l *P. Bălăceanu*, cel mai mare podgorean de vii din Prahova și un specialist foarte apreciat în materie viticolă, este și mai categoric, scriindu-mi:

„Este adevărat, că viița din Franța este oprită a intrà în România, pe când cea din Algeria este permisă – *deși, după constatările făcute, cu ocazia călătorii, ce am întreprins în toată Algeria — atât portaltoii cât și cea mai mare parte de viițe altoite se introduc din Franța,* **cari apoi ni se expediază nouă în România.** Pot afirmà, că abia acum 2 ani a început în Algeria plantația de viițe americane mume la Mondovi în departamentul Constantine.

Inițiativa particulară s'a desvoltat așà de mult în țară, încât este o adevărată greșală, să nu se împiedece expatriarea banilor noștri prin oprirea introducerii viițelor străine de tot felul, fiind destoinici a le produce noi mai mult ca suficiente. Bulgaria și Serbia dejà au oprit importul viițelor, încurajând producțiunea națională".

Vedeți cum se importă la noi, prin contrabandă, viița franceză cu toate bolile ei și, ceace este mai trist, chiar cu *știrea* celor din capul serviciului viticol.

Aceștia nu numai cunosc de mult cestiunea *viței algeriene* cu toate cusururile ei, *dar, s'a constatat în mod oficial că, unii șefi de pepinieră s'au pus în serviciul caselor algeriene, pentru desfacerea viițelor lor în țară.*

Astfel, din referatul No. 7 din 1 Aprilie 1905 al d-lui inspector *Chehaia* se constată:

a) Că d-l *Gorciu*, şeful pepinierei Petreşti, şi-a închiriat, cu 150 lei anual, o magazie a sa din Focşani d-lui Souget, reprezentantul casei Fenouil din Algeria; *b)* că viţa algeriană, depusă în această magazie, o desfăceà, bine înţeles cu remiza cuvenită, însuş d-l Gorciu, funcţionar al statului; *c)* că comisionerul Gorciu vărsà banii încasaţi din vânzarea viţei reprezentantului casei algeriane. Că numai în Ianuarie 1905 a vărsat vre-o 8.000 lei; *d)* aceste lucruri le-a mărturisit însuş d-l Gorciu, într'un proces-verbal încheiat cu ocazia anchetării sale (v. Dos No. 10, fila 96 şi 103 pep. Petreşti).

Iată deci un funcţionar, din administraţia serviciului viticol, plătit de stat ca să producă şi să vânză viţe de ale statului, se pune în serviciul străinilor, spre a desface viţă algeriană şi a face astfel concurenţă statului!

Asupra acestui caz şi a altora mai multe la fel voiu insistà pe larg în partea a treia şi cea din urmă a lucrării de faţă.

Incheind partea întâia generală asupra serviciului viticol, trec acum la partea a două specială, sau la administraţia centrală a serviciului, care, cum voiu dovedì, cu acte autentice şi oficiale, este adevărata cauză a tuturor relelor constatate până acì.

Acolo se va vedeà, cum cazul lui Gorciu nu este singur nici cel mai grav.

Sunt alţi funcţionari cu mult mai sus puşi decât Gorciu, cari nu numai îşi speculează situaţia lor oficială, în prejudiţiul statului, dar sustrag şi i-au fără plată *pur şi simplu averea statului în asociaţie cu subalternii lor.*

PARTEA A DOUA

ADMINISTRAŢIA CENTRALA IN SPECIAL

§ 10. Directorul serviciului viticol asociat comercial

Oricine va studià mai deaproape funcţionarea serviciului viticol din ministerul domeniilor, se va convinge, ca şi mine, că administraţia lui nu este decât un *sindicat de oameni de afaceri*, cari lipsiţi de controlul necesar şi de simţul datoriei, îşi fac treburile pe socoteala statului. Se constată, atât din anchetele oficiale cât şi din cercetările mele personale, că funcţionarii din capul administraţiei centrale sunt asociaţi cu subalternii lor din capul pepinierelor, pentru exploatarea averii statului. In special, domnii *Nicoleanu* şi *Brezeanu*, conducătorii serviciului viticol, stau în relaţii nepermise cu cei mai necorecţi şefi de pepinieră, cari de obiceiu plătesc *singuri* oalele sparte dimpreună cu şefii lor. Cu un cuvânt, funcţionarii serviciului viticol administrează averea statului, ca şi când ar fi a lor proprie. Fireşte că, la urma urmelor, vina nu este numai a funcţionarilor, cari abuzează de situaţia lor, dar şi a miniştrilor de domenii, cari nu şi-au făcut datoria controlându-i.

Această răspundere comună este cu atât mai necontestabilă, cu cât unii miniştri se văd chiar profitând printre

picături pe urma abuzului celor mici. Dar la noi miniștrii sunt neresponsabili cu toată legea reponsabilității ministeriale.

Acela căruia i revine cea mai mare parte de răspundere pentru neregularitățile petrecute în administrația serviciului viticol, este fără îndoială actualul director al agriculturii, d-l *G. Nicoleanu*. Intâi pentru că d-sa a stat aproape dela început în capul acestui serviciu, al doilea, pentrucă statul, încrezător în destoinicia sa, i-a dat *carte blanche* în administrarea centrală și nu-i a refuzat nici o îmbunătățire cerută și al treilea d-sa, nu numai n'a arătat niciodată miniștrilor respectivi situația reală a serviciului, ci a căutat să tragă profit personal din anarhia de acì creată și patronată de dânsul. Mulți, cari cunoscură pe sărmanul elev dela Herăstrău, *Stoianovici*, nu-și pot explicà *averea considerabilă*, făcută cu leafa de funcționar, a *sinonimului* său de astăzi *G. Nicoleanu*.

Oricum d-l Nicoleanu este un om cult și muncitor și dacă nu s'ar fi pomenit la serviciul viticol *singur* ca într'un sat fără câini, n'ar fi dat de sigur nimănui ocazia să-i bănuiască purtarea. Eu recunosc singur că d-sa a adus servicii reale statului, dar sunt sigur că serviciile sale erau și mai însemnate dacă mediul păcătos în care se găsește nu l-ar fi silit să abuzeze de situația sa oficială. Căci oricât ar lăsà de dorit moravurile noastre publice, este un abuz după mine, ca un funcționar al statului să caute a trage profit personal din situația sa excepțională. Și directorul agriculturii cum voiu dovedì îndată a comis acest abuz.

D-l Nicoleanu, conducătorul serviciului viticol, este în acelaș timp asociat prin contract în regulă cu mai mulți podgoreni particulari de sub controlul său, pentru replantarea viilor și împărțirea câștigului pe din două.

Nu știu din câte societăți de aceste comerciale va fi făcând d-sa parte, dar eu am aflat la tribunalul de Ilfov două contracte de asociație ale sale, pe cari le reproduc acì și vă las să judecați dacă asemenea întreprinderi comerciale sunt permise funcționarilor publici, fără a prejudiția întru nimica interesele statului.

Iată cele două contracte:

I) Contract de societate

Intre subsemnaţii I. N. Alexandrescu şi G. Nicoleanu s'a încheiat următorul contract de societate, pe termen de doisprezece ani, cu începere dela 1 Noemvrie 1896 şi până la 1 Noemvrie 1908, pentru replantarea şi exploatarea vii mele, I. N. Alexandrescu din comuna Ceptura, judeţul Prahova.

Replantarea şi creaţiunea vii.

I) Subsemnatul I. N. Alexandrescu pun la dispoziţiunea deplină a d-lui G. Nicoleanu via mea din comuna Ceptura în întindere aproximativă de 22 pogoane (două zeci şi două) cu toate ecareturile, vasele, aracii şi orice altă avere mobilă şi imobilă ce se află ca un prim capital de fond;

II) Mai pun ca capital de fond pentru replantarea viei cu viţă americană altoită suma de 500 lei (cinci sute) pentru fiecare pogon sau 8.000 lei (opt mii) în total pentru 16 pogoane (şase spre zece) ce vom replantà ca cheltueli de înfiinţare ale suprafeţii de mai sus, cu începere dela 1 Noemvrie 1896 şi până la 1 Noemvrie 1899, adică pentru cei dintâiu trei ani de zile;

III) Orice construcţiuni, îngrădiri sau alte îmbunătăţiri fonciare, precum şi toate dările către stat mă privesc pe mine proprietar, I. N. Alexandrescu şi atunci când le voiu găsì eu necesarii, le voiu face cu banii mei;

IV) Suma de opt mii lei, trebuincioasă peutru munca pământului, sădire şi alte cheltueli reclamate de plantaţiune o pun la dispoziţia d-lui G. Nicoleanu cinci mii la începerea punerii în lucrare şi trei mii la 1 Martie 1897;

V) La caz când după trei ani viţa plantată nu va da rodul aşteptat, se va mai adăstà încă un an şi dacă nici după patru ani via nu va rodì atunci d-l G. Nicoleanu este obligat ca, cu toată cheltuiala sa, să o replanteze în tot sau în parte, fără ca d-l Alexandrescu să mai aibă a contribuì cu ceva şi în asemenea caz termenul de 12 ani va rămâne acelaş fără prelungire.

Cultura şi exploatarea.

Dela finele anului al 3-lea de înfiinţare, adică dela 1 Noemvrie 1899 începe cultura şi exploatarea viei şi durează până la 1 Noemvrie 1908.

I) Pentru cultură şi exploatare ca proprietar, I. N. Alexandrescu pun la dispoziţia d-lui G. Nicoleanu pe fiecare an câte două sute lei de pogon de vie lucrătoare, drept cheltueli de exploatare ale vii începând dela 1 Martie 1900 şi până la 1. Martie 1909 exclusiv;

II) In cheltuiala maximă de 200 lei de fiecare pogon, pe care se obligă d-l Alexandrescu a o procură d-lui Nicoleanu pentru exploatare, din momentul ce va începe să producă via, este bine înţeles că intră toate cheltuelile utile de orice natură s'ar face pentru vie ca: plăţi de simbrie, reparaţiuni de vase, reparaţiuni locative ş. c. l;

III) Aracii necesari, sculele, vasele de cules, de fabricat şi conservat vinul, ce vor mai trebui pe lângă cele dejà existente la via dela Ceptura, mă privesc pe mine proprietar şi le voiu procurà eu la timp, iar după expirarea contractului rămân proprietate ale vii;

IV) Sumele decâte 200 lei de fiecare pogon, (adică în total 3.200 lei) ale exploatării anuale împreună cu suma de lei 888, bani 88 (opt sute optzeci şi opt lei, bani optzeci şi opt) adică partea proporţională a capitalului de creaţiune de 8.000 lei, repartizat pe 9 ani dela exploatare mi se vor restituì anual de d-l Nicoleanu din prima vânzare a recoltei, astfel că d-l proprietar va primì cu precădere pe fiecare an câte lei patru mii optzeci şi opt bani 88 (4.088.88), iar restul producţiunii se va împărţì pe din două între mine, proprietar şi d-l Nicoleanu asociatul meu;

V) Plata personalului statornic şi al muncitorilor cu ziua privesc pe d-l Nicoleanu, fără a se mai adăogà cevà peste sumele fixate mai sus;

VI) La finele lunei Noemvrie din fiecare an şi până la finele lunei Decemvrie acelaş an, d-l Nicoleanu se obligă a-mi procurà şi prezentà compturi în bună regulă de gestiune şi de producţiunea anului ce se închee la 1 Noemvrie, când se va face şi împărţeala producţiunii de care se vorbeşte la art. 4 de mai sus;

VII) Pentru un bun succes al întreprinderii şi al exploatării d-l Nicoleanu are deplină administraţiune a acestei vii pe toată durata contractului, pentru care i-se va da şi o procură în regulă. Toate vasele, teascurile, aracii şi orice alte edecuri trebuincioase viei aflate la Ceptura, se vor predà cu inventar d-lui Nicoleanu, iar la expirarea contractului d-sa se obligă a-mi predà ecareturile, edecurile, vasele şi aracii, precum şi uneltele, după inventarul cu care se vor primì de d-sa, afară de acelea ce se vor scoate din inventar ca uzate.

Reparaţiunea radicală a construcţiunilor în genere sau facerea lor din nou le voiu face eu proprietarul, dar numai atunci când le voiu găsì eu necesare, iar reparaţiunele zise locative (sau cârpeli) privesc pe d-l Nicoleanu.

VIII. Subscrisul G. Nicoleanu declar că consimt la acest contract de societate, încheiat între mine şi d-l I. N. Alexandrescu, în care d-sa pune via şi capitalul de plantare şi exploatare, iar eu munca mea, lucrând conform ştiinţei moderne.

Consimt de asemenea a împărţi în două părţi egale producţiunea anuală a viţi pe termenul şi în toate celelalte condiţiuni arătate mai sus;

IX. Hotarele proprietăţii se vor păzì de oamenii d-lui G. Nicoleanu pentru a nu se călcà de străini.

Făcut astăzi în două exemplare, subscrise de ambele părţi contractante.

Bucureşti, 8 Mai 1896.

(s) *I. N. Alexandrescu* — Str. Dreaptă, 24

G. Nicoleanu — Str. Berzei, 71

Acest contract de asociaţie este autentificat de tribunalul Ilfov secţia de notariat sub No. 5.345 din 3 Iunie 1896.

Iată un rezumat din al doilea contract de asociaţie comercială încheiat între d-l G. Nicoleanu şi Leonida I. Economo pe termen de 15 ani, dela 1 Ianuarie 1906—31 Decemvrie—1920 şi autentificat de tribunalul Ilfov la 27 Mai 1905 sub No. 4.615.

II) Contract de Asociaţie

„Intre subsemnaţii Leonida I. Economo şi George Nicoleanu s'a încheiat următorul contract de asociaţie având de obiect *plantarea cu viţă a cincizeci (50) hectare aproximativ pământ* de pe moşia Floreasca-Colentina din judeţul Ilfov, proprietatea d-lui L. I. Economo, precum şi *cultivarea plantaţiunii de vie.*“ „Groapa de nisip se exclude din terenul în care se vor face plantaţiuni şi exploatări“.

„D-l Leonida I. Economo are facultatea de a fi înlocuit pentru îndeplinirea condiţiunilor prezentului contract printr'un procurator; d-l G. Nicoleanu nu va aveà facultatea de a se substituì prin procurator. Sediul asociaţii este în Bucureşti, str. Lipscani No. 17 la d-l Leonida I. Economo.

1) Durata acestei asociaţii este de 15 ani, cu începere dela 1 lanuarie una mie nouă sute şase şi sfârşindu-se la 31 Decemvrie una mie nouă sute douăzeci;

2) Capitalul necesar social se fixează maximum la trei sute mii de lei (300.000).

Capitalul se va depune de ambii asociaţi în proporţia următoare: d-l L. I. Economo va depune 75% din acest capital, iar d-l G. Nicoleanu 25%;

3) In cazul în care d-l L. I. Economo nu va depune partea sa din capitalul mai sus stipulat în termen de 30 zile dela data somaţiunii ce i se va face de către d-l Nicoleanu prin portărei, atunci d-l Nicoleanu este în drept să considere acest contract ca reziliat de drept, fără judecată, d-l Economo obligat fiind a-i plăti o indemnizare de una sută mii lei (100.000) şi să ceară restituirea capitalului depus;

4) Conducerea afacerilor comerciale, a întreprinderii, gestiunea banilor şi orice dispoziţii relativ la vânzarea productelor se va face de comun acord de ambii asociaţi;

5) D-l G. Nicoleanu va aveà în special, personal direcţiunea tehnică a afacerii;

6) D-l G. Nicoleanu va luà mai întâiu 20% din aceste beneficii drept tantiemă convenită pentru direcţiunea tehnică ce este în sarcina d-sale personală, iar din rest d-l Leonida I. Economo va luà 75% şi d-l Nicoleanu 25%;

7) In primii trei ani, d-l G. Nicoleanu va primì pe fiecare an o sumă de două mii lei (2.000) pentru cheltuelile d-sale personale şi care sumă se va trece în comptul cheltuelilor generale.

D-l G. Nicoleanu îşi interzice dreptul dela facerea acestui contract de a se ocupà de veri-o altă afacere similară şi mai cu seamă cultura specială de struguri de masă, afară de aceia pe care o are dejà în plină proprietate în judeţul Buzeu, fiind obligat a pune în folosul acestei afaceri toate cunoştiinţele sale personale pentru o bună direcţiune a lucrărilor.

In caz de călcare a acestei obligaţiuni d-l G. Nicoleanu se obligă a plăti d-lui Economo o despăgubire fixată după acum la suma de una sută mii lei şi contractul rămâne reziliat.

In caz de vânzare a viei de către d-l Economo pe lângă capitalul depus de d-l G. Nicoleanu iată ce mai primeşte:

In cazul în care vânzarea se face în interval dela întâiul la al patrulea an inclusiv al asociaţiei, d-l Nicoleanu va primì o despăgubire de 70.000 lei; în cazul când aceasta se va face dela al cincilea an la al şeaselea inclusiv, d-l Nicoleanu va primì o despăgubire de 100.000 (una sută mii) lei.

D-l G. Nicoleanu n'are dreptul să cesioneze partea sa din această afacere, fiindcă d-sa având direcţiunea tehnică este un factor principal al întreprinderii.

Făcut în Bucureşti, astăzi 27 Mai 1905 în triplu exemplar.

(s) *Gh. Nicoleanu.* (s) *Leonida Economo.*

Făcând analiza acestor contracte, vedem că, în primul contract, încheiat la 1896 cu I. N. Alexandrescu, d-l Ni-

coleanu apare mai mult ca *funcţionar comercial* şi abia în contractul al doilea, încheiat la 1905, după zece ani, are încâtva rolul de *asociat comercial.*

Astfel în primul „Contract de societate", d-l Nicoleanu zice textual: „Subscrisul G. Nicoleanu declar, că consimt la acest contract de societate, încheiat între mine şi d-l I. N. Alexandrescu, *în care d-sa pune via şi capitalul de plantare şi exploatare, iar eu munca mea*, lucrând conform ştiinţei moderne".

Condiţiile contractului sunt aceste: I. N. Alexandrescu, pune la dispoziţia d-lui Nicoleanu, via sa din Ceptura, în întindere de 16 pogoane, precum şi plata unei sume anuale de 11.200 lei, din care: câte 500 lei de pogon pentru replantare, iar câte 200 lei pentru exploatare.

Această sumă d-l Nicoleanu se obligă să i-o restitue lui I. N. Alexandrescu, în timp de 9 ani, din vânzarea recoltei, „iar restul producţiunii se va împărţi pe din două între proprietar şi d-l G. Nicoleanu". Directorul serviciului viticol se mai obligă faţă de I. N. Alexandrescu, în caz când via nu rodeşte după patru ani, „ca, cu toată cheltuiala sa, să o replanteze, în total sau în parte, fără ca d-l Alexandrescu să mai aibă a contribui cu ceva".

In fine d-l Nicoleanu este obligat, ca orice administrator de moşie sau comptabil comercial, *să prezinte . . . . . patronului* său Alexandrescu: „*compturi în bună regulă de gestiune şi de producţiunea anului* ce se închee la 1 Noembre."

Iar în schimb, *asociatul* său Alexandressu declară că:

„Pentru un bun succes al întreprinderii şi al exploatării, d-l *Nicoleanu are deplină administraţie a acestei vii pe toată durata contractului, pentru care i se va da şi o procură în regulă*".

De aci se vede că raportul între cei doi contractanţi nu este ca dela egal la egal, ci ca dela superior la inferior sau ca dela patron la ucenic. Alexandrescu angajază cu plată pe d-l Nicoleanu ca administrator al viei sale, obligându-l să-i prezinte compturi regulate de gestiunea financiară şi de cantitatea producţiunii. Primul pune *capitalul*, iar al doilea *munca.*

Este rolul acesta umilitor, compatibil cu înalta situaţie a d-lui Nicoleanu?

Poate un înalt funcţionar al statului să fie angajat totodată şi în slujba unui simplu particular, pe care legea îi impune, să-l *supravegheze şi controleze* în acţiunile sale?

Mai pe scurt: poate fi cineva, în acelaş timp şi faţă de acelaş ins, şi stăpân şi slugă, şi totuşi să-şi facă datoria în conştiinţă în amândouă cazurile? Cum va puteà directorul serviciului viticol controlà imparţial pe podgoreanul Alexandrescu, când directorul, ca administrator al viei, este el însuş supus controlului acestuia? Acì văd aceiaş imposibilitate morală sau imoralitate posibilă, ca şi când un ministru, în funcţie, ar face şi pe advocatul sau advocatul ar fi în acelaş timp şi magistrat.

In contractul al doilea cu Economo, rolul de *asociat comercial* al d-lui Nicoleanu este mai bine definit şi raportul său faţă de celalt asociat mai puţin jignitor pentru demnitatea sa oficială.

Dela 1896—1906, d-l Nicoleanu a avut destul timp ca să-şi îmbunătăţească situaţia materială şi să nu mai fie la discreţia oricărui bogătaş. Contractul este încheiat pe 15 ani pentru replantarea a 100 pogoane, cu un capital de maximum 300.000 lei, din care Economo pune 75 %, iar d-l Nicoleanu 25 %. Directorul serviciului viticol are direcţiunea tehnică a lucrării, pentru care primeşte o tantiemă de 20 %, iar restul câştigului se împarte proporţional între cei doi asociaţi. Dar Economo, fiind mai cu minte ca Alexandrescu, nu lasă ca acesta, întreagă conducerea afacerilor pe mâna asociatului său, ci prevede în contract că:

„Conducerea afacerilor comerciale a întreprinderii, gestiunea banilor, şi orice dispoziţii relativ la vânzarea productelor se va face de comun acord de ambii asociaţi“.

Pentru replantarea viei d-l Nicoleanu *primeşte*, în primii trei ani, câte 2.000 lei *leafa anuală*. In schimb i se impune de Economo o obligaţie aşa de grea, că mă mir cum şi-a luat-o d-l Nicoleanu, când ştià, din capul locului, că nu se va puteà ţine de ea.

In adevăr, contractul zice:

„*D-l G. Nicoleanu îşi interzice dreptul*, dela facerea acestui contract, *de a se ocupà de veri o altă afacere similară şi mai cu seamă cultura specială de struguri de masă, afară de acea pe care o are deja în plină proprietate în judeţul Buzău*, **fiind obligat a pune în folosul acestei afaceri toate cunoştinţele sale personale; pentru o bună direcţiune a lucrărilor**“. Şi chir Economo nu s'a mulţămit cu simpla luare a obligaţiunii, ci i-a croit imediat şi *pedeapsa:* „In caz de călcare a acestei obligaţiuni d-l G. Nicoleanu se obligă a plătì d-lui Economo o despăgubire fixată după acum la *suma de una sută mii lei* şi contractul rămâne reziliat“.

Şi d-l Nicoleanu îşi ià la 1905 asemenea *angajament scris*, când ştià, că mai are o asociaţie similară cu I. N. Alexandrescu, care expiră abia la Noemvrie 1908, şi când e dator, ca director al serviciului viticol, a-şi pune „*toate cunoştinţele sale personale pentru buna direcţiune a lucrărilor*“, nu în folosul afacerilor sale personale, ci în interesul statului, al cărui funcţionar gras plătit este.

Notaţi bine, că toate aceste lucruri sunt cunoscute cu ani de zile înainte de toţi miniştrii noştri dela domenii, fără să fi luat unul singur dintre ei măsuri pentru îndreptarea răului.

Aceste abuzuri nu numai fură denunţate la timp miniştrilor respectivi, dar ele au fost constatate chiar în mod oficial de inspectorii trimişi să le ancheteze.

Aşa d-l inspector *I. Chehaia* zice, în raportul său general asupra anchetelor făcute la pepinierele statului, că în denunţările făcute miniştrilor asupra abuzurilor din serviciul viticol, „nu a fost exclusă persoana d-lui director al acestui serviciu, G. Nicoleanu“ şi adaogă:

„*In ceeace priveşte chestiunea, discutată înaintea domniei voastre, domnule ministru*, relativă la *sarcina luată prin contract de d-l director Nicoleanu de a plantà via d-lui Alexandrescu din comuna Ceptura*, aceasta este o chestiune delicată, din următorul punct de vedere. Se susţine, că *acest fapt, cunoscut de mulţi domni miniştrii, n'ar fi regulat*. Ocuparea chiar cu plantări de vii personale, de care se ocupă—cum am arătat la început - mulţi domni şefi de

pepiniere viticole, se zice iarăş, că n'ar fi regulată, *ci contrarie ordinului circular No. 42.841 din 18 Iunie 1901, şi subscrisul este tot de această opiniune*". (Dos. 151/901, pag. rap. 46, fila 345).

Acì intercalează d-l Chehaia un scurt proces-verbal, cu data de 22 Noemvrie 1901, asupra cazului *Nicoleanu-Alexandrescu*, în care *E. Munteanu*, şeful pepinierei Istriţa face următoarea declaraţie, asupra provenienţei unor vinuri *suspecte* găsite în pivniţa sa: „*Vinurile recoltate în toamna anului 1900 din via d-lui Alexandrescu din Comuna Ceptura, sunt depuse în pivniţa mea dela Vadul-Săpat*, judeţul Prahova" (ibid f. 346).

Ce fel de poamă erà acest *amic* al d-lui Nicoleanu, în ale cărui pivniţe îşi depuneà vinurile sale, se vede şi de acolo, că *autorizat fiind verbal* de d-l Nicoleanu, ca să fabrice alcool din drojdie şi tescovină, el a mai fabricat, fără nici o autorizaţie *fie şi verbală vre-o 78 Dl. cognac din vin bun*, cum se constată prin procesul-verbal din 14/27 Iunie 1902 (Id. ibid f. 196).

Pentru ce se mulţămià directorul serviciului viticol să deà *autorizaţii verbale* subalternilor săi, spre a dispune după cum le place de averea statului, *va fi ştiind d-sa* . . .

Ceeace ştim şi noi este că atât funcţionarii din administraţia centrală, cât şi cei din serviciul exterior, lucrau pe întrecute şi uneori prin *asociare*, pentru a se pricopsì în paguba statului.

De aceea, îndată ce au fost puşi în capul serviciului viticol, fiecare s'a apucat să-şi planteze vie personală *şi cât se poate mai aproape de pepiniera administrată, ca nu cumvà să se piarză ceva neplasat din materialul produs de pepinierele statului.*

Acest lucru au început a-l practicà mai întâi funcţionarii din administraţia centrală, pe când erau simplii şefi de pepinieră, şi l-au imitat succesorii lor subalterni, sub înalta oblăduire a autorilor lui superiori.

Astfel, d-l Inspector Chehaia zice, în procesul său verbal general No. 67/19 Septemvrie 1902.

„Domnii şefi de pepinieră *Munteanu*, Vioresku, Gorciu, Glodeanu *aveau şi au vii personale şi dotale, în apropiere*

de punctele unde funcționau și funcționează. Asemenea vii au în județele Prahova și Buzău și domnii șefi dela centru, de cari voiu vorbì mai la vale.

In afară de aceste vii *unii din d-lor mai serviau și interesele particulare în acele localități* (unde funcționau), fie direct sau indirect; *așà că aveau o întreită calitate:* **de funcționari, proprietari și administratori particulari**" (f. 314).

Funcționarii din administrația centrală, cari au vii personale în județele Prahova și Buzău, sunt, între alții, cei doi actuali conducători ai serviciului viticol, G. Nicoleanu și V. Brezeanu, iar cei ce *serviau interese particulare*, sunt d-nii șefi de pepinieră: *Gorciu și Gheorghiu*. Amintesc acì că *autorizatul* d-lui Nicoleanu, fostul șef dela Istrița, E. Munteanu, care a fabricat cognac fără autorizație, sub care s'au *stricat* cele 21.765 de vițe altoite, după ce fuseseră dejà vândute de stat, care fusese denunțat că sustrăgeà vițele dela stat și care-și oferià serviciile sale gratuite șefului său d-lui Nicoleanu, a trebuit să fie în curând *destituit*, cu toată protecția de sus.

§ 11. Abuz de putere și călcare de lege

Va să zică, lumea, scandalizată, de mult denunțà *asociațiile* d-lui Nicoleanu, anchetele oficiale le confirmau, miniștrii, le cunoșteau și directorul serviciului viticol continuà ..... *a se asocià*, în disprețul tuturora.

Pus în curent de aceste *întreprinderi comerciale* ale unor funcționari publici, am cerut ministerului:

„*Un tablou de numele tuturor funcționarilor foști și actuali ai serviciului viticol, cu arătarea poqoanelor de vie ce și-a plantat fiecare, de unde au luat vițe, dacă părinții lor au avut vii în țară, și dacă acești funcționari* **au plantat vii particularilor prin asociație?**"

Trei motive m'au îndemnat să-mi formulez astfel întrebarea:

a) Auzisem că toți funcționarii serviciului viticol au vii personale plantate cu viță dela stat; *b)* între aceștia erau

și Nicoleanu și Brezeanu: primul numit ca elev la școala dela Herăstrău *Stoianovici*, deci neromân, iar despre al doilea se susținea, că *n'ar fi încetățenit*, așa că *părinții lor nu puteau avea vii în țară; e)* în fine aflasem de *asociațiile* lui Nicoleanu.

Cum că cei vizați mi-au priceput intenția, se vede clar din următorul lor răspuns, *iscălit de Nicoleanu*, care este totodată o desfidere a legii și a moralității și o pildă vie, de cum înțeleg unii funcționari să-și facă datoria către stat.

Iată acest răspuns cinic, dar foarte instructiv pentru mentalitatea și educația celor puși în capul averii publice:

„**Răspuns.** *Nici o lege sau regulament nu oprește, ca vre-unul din funcționarii statului să facă reconstituiri de vii* **chiar pe cale de întreprinderi.**

„Legea de organizare a ministerului de domenii din 1883 prevede, în această privință, la art. 23, că nici un funcționar nu poate participà direct sau indirect la întreprinderi sau locațiuni de bunuri mici care fac parte din acest minister.

„*Personalul serviciului are un caracter technic, sunt speciali și, mai cu seamă la început, erau singuri în măsură de a fi consultați de proprietarii doritori de a-și reconstituì viile.*

„Nu este nici un caz în serviciu, în care vre-unul din funcționari *să fie arendaș al statului sau asociatul vre-unui arendaș*, care reconstituește vii sau face pepiniere.

Director *G. Nicoleanu m. p*".

Ce am cerut eu și ce mi-a răspuns ministerul prin administrația serviciului viticol? Eu vream să am un tablou oficial, care să confirme faptul, că toți foștii și actuali funcționari ai serviciului viticol *și-au plantat vii întinse cu viițe dela stat, ba unii s'au asociat și cu particularii pentru asemenea întreprinderi, cu toate că situația lor politică și civilă nu le este pe deplin lămurită.*

Ministerul pune *să-mi răspunză tocmai pe cei cu musca pe căciulă, cari*, în loc să confirme sau să infirme bănuelile mele, *își pledează*, **în numele ministrului**, *propria lor cauză*, afirmând, că nici o lege nu-i oprește să fie.... *necinstiți și să-și speculeze poziția oficială în interesul lor personal!*

Insuşi faptul, că nişte funcţionari publici bănuiţi, în loc să arate că faptele lor nu aduc nici un prejudiţiu statului, se pun la adăpostul *lacunelor legale*, probează cât de puţin preţ pun ei pe *legea morală*. Un om *cinstit*, care pune buna sa reputaţie morală mai pe sus de meschinile sale interese materiale, evită comiterea faptelor incorecte, nu de frica penalităţii legilor, ci din îndemnul proprii sale conştiinţe curate. Pentrucă, mai pe sus de legile omeneşti şi trecătoare, există *legea morală* comună şi neschimbată. Şi, după cum *graţiarea* şi *prescripţia* scapă pe cei vinovaţi de *pedeapsă* nu de *vină*, tot aşa şi neprevederea unui fapt prin lege poate scăpà pe făptuitor de *răspundere*, dar nu de *vinovăţie*.

— „*Nici o lege sau regulament nu opreşte, ca vre-unul din funcţionarii statului să facă reconstituiri de vii, chiar pe cale de întreprinderi*“ răspunde triumfător *administratorul* viei lui Alexandrescu şi *asociatul* lui Economo!

Este adevărat, că legea, pentru organizarea ministerului domeniilor, nu prevede acest caz special, pentrucă legiuitorul nici nu şi-a putut închipuì, că *funcţionarii statului* pot, fi, în acelaş timp, şi *negustori* şi *funcţionari particulari*. Dar în această chestiune nici nu e nevoie de lege, pentrucă bunul simţ spune fiecăruia, că între *slujbă* şi *negustorie* nu există *compatibilitate*. Şi lucrul este foarte natural, pentrucă vorba scripturii, „*nimeni nu poate slujì cu credinţă la doi domni*“ *lui Dumnezeu şi lui Mamona*.

Şi probă că aşa s'au înţeles atribuţiile funcţionarilor publici de toţi şi totdeauna, este cazul următor: d-l profesor *N. Cosăcescu*, fost deputat, a interpelat pe fostul ministru de domenii, d-l *N. Filipescu*, în şedinţa extraordinară a Camerei dela 7 Octomvrie 1900, dacă d-l profesor universitar *Mrazek*, poate *ca funcţionar la domenii*, să fie *asociat* la societatea petroliferă „Speranţa“? Ministrul de atunci recunoaşte, că „d-l Mrazek are câteva acţiuni la societatea Speranţa“, dar arată că d-sa „*nu este propriu zis funcţionar*. D-sa este geolog consultant, pentrucă situaţia sa de profesor universitar ar fi incompatibilă cu acea de funcţionar la minister“. De unde urmează, într'un mod firesc, că dacă

d-l Mrazek erà „funcţionar propriu zis“, *cum este d-l Nicoleanu bunăoară*, nu puteà fi şi *asociat la Speranţa.*

De altfel, pe cât ştiu eu, toate legile organice opresc pe funcţionarii publici de a face comerţ. Aşa este legea organizaţii învăţământului, legea organizaţii judecătoreşti, ba chiar şi legea organizaţii corpului advocăţesc, deşi advocaţii nu sunt funcţionari.

Dar directorul serviciului viticol spre a-şi justificà întreprinderile sale comerciale, se raportă la art. 23 din legea dela 1883 pentru înfiinţarea ministerului domeniilor. In adevăr, acest articol opreşte, sub pedeapsa *destituirii*, pe funcţionarii dela domenii, „de a participà direct sau prin persoane interpuse la întreprinderi sau la locaţiuni de bunuri cari fac parte din acest minister“.

Deşi eu nu pot ştì, ce cazuri anume vizà legea, prin această dispoziţie, întrucât însă, *reconstituirea de vii cade sub controlul ministerului domeniilor*, *iar d-l Nicoleanu dispuneà*, *în numele ministrului*, *de materialul pepinierelor statului*, *pe care-l puteà întrebuinţà în folosul asociaţiilor sale*, eu cred, că, cu puţină bunăvoinţă, art. 23 i-se poate aplicà şi d-sale.

Dar, chiar dacă faptele directorului agriculturii n'ar cădeà sub prevederile acestei legi, ele sunt desigur oprite de următoarele *deciziuni ministeriale şi ordine circulare*, cari par'că sunt anume făcute pentru pedepsirea d-lui Nicoleanu.

a) **„Deciziune,**

Noi, ministrul secretar de stat la departamentul agriculturii, industriei, comerţului şi domeniilor,

Constatând, că unii din funcţionarii acestui minister figurează în consiliile de administraţie a diferitelor societăţi comerciale sau industriale, cari se pot găsì sub controlul acestui minister,

In interesul acestui control şi a mersului regulat a serviciului,

Decidem:

„Art. 1. **Este oprit oricărui funcţionar să se ocupe cu întreprinderi** *sau să facă parte*, *în orice mod*, *din consiliile de administraţie a societăţilor*, **ale căror interese pot cădeà sub controlul serviciilor, în care ei funcţionează“.**

„Art. 2. Se acordă un termen de o lună, dela data prezentei deciziuni, funcţionarilor, cari se găsesc în asemenea condiţiuni, pentru a-şi regulà poziţiunea lor.

„După acest termen, acei cari se vor aflà direct sau indirect în această situaţie, vor fi înlocuiţi.

„Art. 3. D-l Şef al diviziunii comptabilităţii şi ordonanţărilor este însărcinat cu executarea acestei deciziuni.

„Dată azi 15 Februarie 1900.

Ministru, *Nicolae Fleva*".

Această deciziune ministerială, întrucât nu este desfiinţată prin nici o lege sau dispoziţie ulterioară, este şi astăzi în vigoare.

Şi dacă art. 23 din legea dela 1883 dă loc la interpretări, art. 1 din această deciziune înlătură, pare-mi-se, orice echivoc.

Acest articol cuprinde două părţi deosebite, amândouă de o potrivă de categorice *contra întreprinderilor comerciale şi asociaţiilor d-lui Nicoleanu.*

In prima parte articolul zice că:

„*Este oprit oricărui funcţionar să se ocupe cu întreprinderi*". Dar directorul serviciului viticol este *funcţionar* prin urmare el n'are dreptate, când zice, că funcţionarii statului pot face reconstituiri de vii „*chiar pe cale de întreprinderi*". Nu, pentrucă acest lucru este oprit dejà dela 1900 prin decizie ministerială dată de **naşul** său. Conform aceluiaş articol zişii funcţionari nu pot nici să se asocieze cu alţii în afaceri, cari cad sub controlul lor, pentrucă el îi opreşte „*să facă parte*, **în orice mod**, *din consiiile de administraţie a societăţilor, ale căror interese pot cădeà sub controlul serviciilor, în care ei funcţionează*". Este sau nu adevărat, că replantarea viilor particulare cade sub controlul şi supravegherea serviciului viticol, al cărui director este d-l Nicoleanu? Fireşte că este adevărat. Prin urmare, d-sa nu puteà, conform acestui articol, intrà nici ca logofăt al lui Alexandrescu dela Ceptura, nici ca isprăvnicel ori chiar asociat a lui Economo. Legea opreşte categoric asemenea întreprinderi şi asocieri „*în orice mod*" s'ar face ele.

Deci, conform art. 2 din aceiaş deciziune, d-l Nicoleanu

trebuià să iasă din asociaţia cu Alexandrescu dejà dela 1900, sub pedeapsa *înlocuirii*. D-sa însă, nu numai n'a reziliat contractul cu Alexandrescu, dar la 1905 a încheiat un nou contract de asociare cu Economo, fără ca să se fi luat până astăzi, cea mai mică măsură contra sa! Aşa că astăzi, directorul serviciului viticol este şi *controlorul* replantărilor particulare şi *particularul asociat, care replantează sub propriul său control*. . . .

Prin urmare, lumea poate fi absolut sigură, că directorul Nicoleanu va aplicà *cu imparţialitatea* dispoziţiile legii faţă de omonimul său negustorul Nicoleanu, cu care nu are nimic de împărţit, decât doar o *întâmplătoare* coincidenţă de nume şi aceasta numai fiindcă n'a avut prudenţa de a face contractele de asociaţie sub veritabilul său nume de *Stoianovici*, care l'ar fi scăpat şi de acest mic bocluc.

Dar credeţi că acesta este singurul ordin ministerial, care pledează contra întreprinderilor comerciale ale d-lui Nicoleanu? Nu. Mai este unul la fel, şi pare-mi-se şi altele, concepute chiar de d-l Nicoleanu, şi adresate, în numele ministrului, şefilor de regiuni pentru fapte analoage. Fireşte, că ceace nu-i este permis unui şef de pepinieră, în materie de lege şi moralitate, nu-i poate fi permis nici directorului de serviciu care dă asemenea ordine.

Iată acum acest ordin:

b) „*Ordinul No. 42.841/901, 18 Iunie. Circulară către şefii de regiuni şi ajutoare.*

„Ministerul este *aproape zilnic* informat, că şefii de regiuni viticole, ajutoarele lor, şi **chiar** monitorii dela pepiniere, fie în apropiere de reşedinţă, fie la oarecare distanţă, fac când plantaţiuni proprii de vii, **când antrepriză de reconstituiri.**

„Pe de altă parte, avem informaţiuni, că *unii din şefi abuzează chiar de situaţia ce ocupă în localitate şi se servesc în interesul lor particular, de mijloacele de transport, pe care le au cu scopul unic de a servì intereselor statului.*

„Pentru a se evità orice neplăcere, atragem atenţiunea, că *personalul serviciului dependinte de direcţia agriculturii* **să utilizeze tot timpul numai în interesul statului** *şi să nu se absenteze sau să lipsească în scopuri particulare, neglijând serviciul*, căci la cea dintâii abatere, vom fi nevoiţi a avizà la transferarea d-lor.

„Aşa, ca să se evite orice neplăceri sau complicaţii ce ar puteà

să rezulte din bănueli, *că averea statului să întrebuințează în scopuri și în mod fraudulos pentru scopuri personale*, ministerul își face o datorie *a prevenì* pe agenții săi mai nainte, *așa ca ei să nu fie surprinși*, în cazul când se va vedeà nevoit *a recurge la transferări* sau chiar la depărtări din serviciu, în cazuri de *abateri mai grave* sau *abuzuri cât de mici*.

p. Ministru *Nicoleanu*".

(Dos. No. 24/901).

Ei, vă place, cum sună din gura neprihănitului domn Nicoleanu, *care are întinse vii proprii și „antreprize de reconstituiri"*, aceste ordine date subalternilor și *imitatorilor săi?* Nu-i așà, că-i frumos și cu deosebire moral, când îi oprește de a-și face **vii proprii,** *cu vițe furate dela stat*, și a participà la *întreprinderi de reconstituiri de vii*, imitându-l pe d-sa, șeful lor suprem?

Este foarte importantă constatarea autorului acestei circulări, că ministerul este *aproape zilnic informat* de abuzurile personalului viticol și totuși directorul serviciului care practică el însuși asemenea abuzuri, se mărginește *a prevenì* pe funcționarii abuzivi, „ca ei să nu fie *surprinși*", când ministerul iar . . . *transferà!* Va să zică ministerul amenință pe funcționarii abuzivi cu *transferarea*, ca să poată fură din mai multe locuri, nu numai din unul singur.

Se constată din acest ordin circular, *„că unii șefi abuzează chiar de situația ce ocupă în localitate și se servesc, în interesul lor particular, de mijloacele de transport, pe cari le au, cu scopul unic, de a servì intereselor statului"*.

Această constatare, deși e foarte gravă, întrebuințarea averii statului, pentru interesul particular, este de mult timp practicată de toți funcționarii serviciului viticol.

Faptul că toți funcționarii acestui serviciu, „**chiar** *și monitorii*",—auzi, pârliții naibei! — și-au făcut vii *lângă pepinierele statului*, explică în deajuns, cred, de unde . . . *își procurau* vițele.

Vom vedeà mai jos, ce *negoț cinstit* făceà, cu materialul produs de stat, d-l *V. Brezeanu*, șeful serviciului viticol.

Este foarte important să vezi pe directorul agriculturii atrăgând atenția subalternilor săi bănuiți, că *„personalul*

serviciului dependinte de direcția agriculturii, **să utilizeze tot timpul numai în interesul Statului**, *și să nu se absenteze sau să lipsiască în scopuri particulare, neglijând serviciul*", mai ales când știm, că dânsul, șeful lor, s'a obligat prin contractul încheiat cu Economo, a-și pune în serviciul afacerilor sale comerciale, „*toate cunoștiințele sale personale*" și a se ocupà exclusiv cu daraverile sale particulare!

Nu este lipsită de interes nici avertizarea subalternilor săi ca s'o mai slăbească cu abuzurile, spre a nu mai fi bănuiți: „*că averea statului se întrebuințează în scopuri și în mod fraudulos pentru scopuri personale*", când știut este, că *asocierile și întreprinderile comerciale ale d-lui Nicoleanu niciodată n'au fost bănuite de asemenea abuz*...

In fine, întreaga această circulară, după modul cum este compusă de *șeful vinovaților*, îți reamintește fabula cu *morala*, pe care o făceà *lupul*, în calitatea sa de *împărat*, celorlalte lighioane subalterne, poruncindu-le ca, din momentul acela, *să nu mai ia oilor reclamante*, „*decât câte o piele de fiecare oaie* **și nici un fir de păr mai mult!**"

Din toate cele spuse până acì se vede clar, că *asocierile și întreprinderile* d-lui Nicoleanu sunt de mult interzise și totuș d-sa le continuă, cu știrea și sub ochii miniș-trilor de domenii, fără să fie supărat. Să fie aceasta o dovadă de complicitatea miniștrilor cu subalternul lor? Aceasta ar fi cu atât mai trist, cu cât faptele directorului agriculturii nu contravin numai deciziunilor ministeriale, dar *prejudiciază, în cel mai mare grad, însăși interesele statului.*

In adevăr, legea filoxerică acordă foarte mari avantagii, dar impune, în acelaș timp, condiții destul de grele podgorenilor, cari vor să-și replanteze viile. *D-l Nicoleanu având dupla calitate de director al serviciului viticol și de antreprenor de reconstituiri particulare, poate beneficià de toate avantagiile și se poate sustrage dela toate obligațiile.*

Iată acum dispozițiile legii filoxerice, de cari *d-l Nicoleanu, care le aplică*, poate abuzà după bunul său plac.

Legea filoxerică dispune, în art. 4 al *c*, că:

„*Ministerul va căutà a încurajà*, **prin orice mijloace**, *formarea*

de pepiniere particulare, fie individuale, fie colective, ori a sindicatelor agricole sau a societăţilor **sub orice formă comercială**". Iar art. 16 din regulamentul legii precisează astfel aceste mijloace:

„Conform art. 4 din lege, pepinierile particulare se încurajează:

„a) **Prin orice mijloace se va găsi mai potrivit de minister;**

„b) *Prin acordarea gratuită de viţe americane cu rădăcini sau butaşi simpli*;

c) *Numărul viţelor acordate va fi în proporţie cu numărul hectarelor de plantat în primii 3 ani de creaţiune* **şi nu poate trece peste 3.000 viţe cu rădăcini sau 6.000 butaşi simpli pentru un hectar de picioare mume**".

Deci, statul se obligă prin lege; de a încurajà formarea pepinierelor particulare de orice natură ar fi ele: a) *„prin orice mijloace se va găsì mai potrivit de minister"* şi b) *„prin acordarea gratuită de viţe americane"*, până la maximul de *„3.000 viţe cu rădăcini sau 6.000 butaşi simplii pentru un hectar"*.

Cine este însărcinat de ministru să aplice aceste dispoziţii din lege? *Directorul serviciului viticol.* Dar acesta este în acelaş timp, *asociat cu Alexandrescu şi Economo pentru reconstituiri viticole.*

Ca director ministerial e chemat să ajute cu mijloacele statului pe particularii, cari au nevoie de ele, iar *ca asociat comercial* îşi distribue lui însuşi şi asociaţilor săi aceste mijloace!

Cum legea zice, că ministerul va încurajà, iniţiativa particulară, *„prin orice mijloace"*, iar *determinarea* acestor mijloace o face, în numele ministrului, directorul serviciului, — eu, particular, va trebuì să primesc ce-mi va da — *dacă va binevoì a-mi da ceva* —, iar d-sa cu asociaţii săi va luà ce-i va plăcea. Intrucât determinarea mijloacelor de ajutorare este lăsată la chibzuinţa autorităţii ministeriale, d-l Nicoleanu, care ţine locul ministrului la serviciul viticol, poate foarte bine să nu determine nici un mijloc pentru alţii şi toate mijloacele pentru sine şi asociaţi. Şi numai un specialist, ca directorul agriculturii, ştie, cât de multe sunt aceste mijloace, când ai budgetul, personalul şi produsele pepinierelor la dispoziţia ta! Am văzut cu ochii mei scri-

sori originale, scrise de unii funcționari din administrația centrală, prin cari cereau șefilor de regiuni, să le pună personalul pepinierelor la dispoziție, spre a-le munci viile lor.

Și am auzit cu urechile mele, că multe boloboace de vin și cognac de ale statului s'au rătăcit prin pivnițele unor particulari. Iar despre *plugul cu aburi* al statului, care azi zace părăsit sub un șopron la Drăgășani, mi s'a spus de niște șefi de pepiniere, că *s'ar fi stricat mai mult în serviciul particularilor decât al statului.*

Și când legea dă dreptul ministrului să acorde gratuit particularilor până la maximul de 3.000 vițe sau 6.000 butași de hectar, iar art. 8 din regulament fixează maximul anual de 65.000 bucăți, ce pot fi cumpărate de o persoană, evident, că d-l Nicoleanu e liber să-și acorde sie-și *maximul*, iar altora cât va vreà d-sa, în limitele acestui număr. Dar directorul serviciului viticol, pe lângă dreptul de a determinà mijloacele de ajutoare și cantitatea materialului distribuit, are și dreptul de control și supraveghere asupra viilor particulare. Art. 15 din regulament spune expres că: „*Toate plantațiunile de vițe americane particulare din țară sunt supuse controlului și supravegherii serviciului viticol*". D-l Nicoleanu, *ca asociat* cu Alexandrescu și Economo, este supus la controlul serviciului viticol, iar *ca director* al acestui serviciu exercitează singur *controlul* asupra întreprinderilor sale viticole! D-l Nicoleanu are dreptul, în calitate de director al serviciului viticol, a acordà sau refuzà autorizația de reconstituiri viticole; de a determinà și distribuì mijloacele de încurajare; de a controlà viile din țară; de a satisface sau respinge, după apreciere, diferitele cereri ale particularilor. Cum își va puteà d-sa exercità cu *imparțialitate* toate aceste atribuțiuni față de sine și asociați?

In afară de avantagiile acordate, legea impune și multe îndatoriri podgorenilor particulari.

Astfel, după art. 4 din lege, nimeni nu poate importà vițe fără autorizație; după art. 9, particularii sunt obligați a înștiințà autoritățile de boalele viilor lor, iar ministerul are drept, după art. 11, a distruge via fără despăgubirea proprietarului; art. 10 din regulament cere o mul-

time de formalităţi cumpărătorilor; art. 17 şi 18 impune o sumă de condiţiuni pepinieriştilor particulari, tot asemenea şi art. 36 pentru permisiunea circulării produselor viticole; art. 11 nu permite cumpărătorilor a-şi alege viţele din *localul de conservare;* după art. 12, „Este interzis în mod absolut cumpărătorilor de viţe dela stat *a le revinde, cedà sau da altor persoane*“; după art. 17 din lege, combinat cu art. 20 din regulament, contravenienţii acestor dispoziţii sunt pedepsiţi cu o amendă până la 500 lei, cu distrugerea viilor, cu pierderea dreptului de a mai cumpărà viţă dela stat.

Dela toate aceste îndatoriri şi pedepse d-l Nicoleanu cu asociaţii săi se poate sustrage. Pentru ce? Pentrucă d-sa este însărcinat şi cu constatarea şi cu pedepsirea abaterilor amintite. Ca director le poate constatà şi la Alexandrescu şi Economo, dar, ca asociatul lor, nu le va puteà pedepsì. Pentrucă nimeni nu poate fi judecător în propria sa cauză. Dar, d-l Nicoleanu, ca director al serviciului viticol, este *judecător*, iar ca asociat, este *judecat.*

Ca director e chemat să promoveze interesele statului, iar ca asociat comercial vine şi-i face concurenţă.

Aceasta însă nu se poate. *Morala cea mai elementară cere, ca d-l Nicoleanu să aleagă între slujbă şi negustorie.* Ca să fie cu amândouă nu permite nici legea, nici morala.

De aceea, mă unesc cu părerea d-lui inspector Chehaia că:

„Trebue să se lămurească chestiunea încă odată şi a nu se lăsà ca aceşti funcţionari, cu şeful de serviciu *şi directorul d-lor în cap, să fie purtaţi din gură în gură şi din gazetă în gazetă, ca procedând neregulat*“.

D-l director Nicoleanu, un specialist de valoare, şi care a făcut lucruri importante în direcţiunea ce conduce, *nu trebue lăsat într'o situaţie nelămurită şi asupra căreia s'a discutat mult*“.

(Rap. gen. pag. 47, fila 348).

Trecând dela *director* la *şeful* serviciului viticol, vom vedeà, că nici acesta nu s'a lăsat mai pe jos, dar operând cu mai puţin talent ca superiorul său, ese cu mult mai vinovat decât acesta.

§ 12. Şeful serviciului calcă legea filoxerică

Judecându-i după probele pe cari le am eu la îndemână, contra celor doi funcţionari din capul serviciului filoxeric, pe cât de *încurcată* pare situaţia d-lui Nicoleanu, pe atât de *limpede* este acea a d-lui *V. Brezeanu.*

Şeful serviciului viticol, se vede că nu e omul echivocurilor; d-sale îi plac *situaţiile clare.* La dânsul nu încape multă diplomaţie, când s'a hotărît să facă un lucru, nu stă mult pe gânduri, ci merge de-a dreptul la ţintă, întâmple-se ce se va întâmplà!

De aceea, îndată ce s'a văzut funcţionar la serviciul viticol şi a avut perspectiva unei îmbogăţiri pe socoteala statului, s'a pus omul pe lucru cu toată energia posibilă. A intrat numai decât în *corespondenţă* cu şefii de regiuni şi în relaţii cu şefiii gărilor de lângă pepinierele statului.

Graţie acestui îndoit concurs, a reuşit, nu numai să-şi facă dânsului şi fratelui său N. Brezeanu dela Bucov două vii din cele mai frumoase, dar totodată să se şi compromită, în mod iremediabil.!.

Nu-l cunosc decât după nume, pe Brezeanu, dar judecându-l după felul cum *operà*, îmi închipui că trebue să fie sau foarte îndrăzneţ sau foarte mărginit, sau şi una şi alta. Şi dacă din **băiat de prăvălie** a ajuns, cu toate aceste defecte, acolo unde se găseşte şi astăzi, aceasta nu se poate datorà de loc întâmplării, ci numai doar întovărăşirii sale cu cei chemaţi să-i controleze operaţiile. Altfel nu înţeleg, cum s'a putut menţine în capul serviciului viticol un funcţionar abuziv, care propune în scris subalternilor săi, cum să frustreze averea statului şi să-şi împartă câştigul pe din două! Şi aceste fapté ale sale sunt cunoscute, de ani de zile, mai multor foşti miniştrii de domenii, fără să fi luat unul singur măsuri de asigurare contra acestui funcţionar necinstit.

Iată acum câteva din isprăvile acestui om.

Ca să încep cu *fapte absolut sigure*, dar ale căror probe originale n'am reuşit a le obţine dela posesorul lor, declar pe onoarea mea de profesor, că am citit, *la un fost şef de pepinieră domiciliat în Ploeşti*, mai multe epistole

și cărți poștale scrise și subscrise de *Vas. Brezeanu*, foarte compromițătoare pentru d-sa.

Astfel, într'o *carte poștală*, notați: *într'o carte poștală deschisă*, scrie fostului șef de pepinieră, să-i trimită, pentru 2—3 săptămâni, mai mulți oameni de a-i pepinierii statului, ca să-i lucreze la via sa dela Bucov, adaogând textual: „*bine înțeles pe socoteala statului*".

Iar într'o epistolă a sa, Vas. Brezeanu, scrie numitului șef de pepinieră, că a reușit să facă pe ministru, ca să aprobe un raport al acestuia, prin care cereà autorizația de a vinde câteva mii de vițe altoite cu 25 lei în loc de 100 lei mia. Dar, observă autorul epistolei, că n'a reușit să se facă autorizația vânzării cu 25 — ci numai cu 50 lei mia.

Și adaugă textual:

„*Acum tu vezi de alege vițele cele mai bune, și câștigul să-l împărțim pe din două*".

Probabil că acelaș abuz se va fi făcut de administrația centrală și cu vânzarea celorlalte sute de mii de vițe altoite zise „de clasa II-a" cu 50 lei mia și despre cari am vorbit la § 5 din partea întâia.

Conducătorii serviciului viticol, obținând autorizația ministerială, se vor fi înțeles pe sub mână, fie cu șefii de pepiniere, fie cu cumpărătorii, ca să le treacă vița altoită cu 50 lei mia, iar diferența până la 100 lei să le-o verse lor direct.

Posesorul corespondenței lui V. Brezeanu, n'a avut curagiul să-mi încredințeze mie scrisorile acestuia, pentrucă aveà și dânsul oarecari încurcături pe la domenii de pe când a fost șef de pepinieră.

Dar, dacă ministrul domeniilor vreà să vază scrisorile subalternului său în original, poate luà informațiuni complecte dela d-l *G. Nicoleanu*, directorul serviciului, căruia i-am comunicat cazul cu toate detaliile și eu și posesorul lor.

Acum să trecem la alte fapte, tot atât de necinstite, ale șefului de serviciu, dar pentru cari am probele la îndemână.

V. Brezeanu întrebuințà o întreită metodă, spre a călcà legea și a frustrà statul. In primul caz, după ce-și sfârșià

dreptul său legal, luà vițe dela stat pe numele altora; în al doilea caz, se înțelegeà cu șefii pepinierelor să raporteze, că au vinuri stricate, pentru cari mijlocià dela ministru autorizația să fie vândute „prin bună învoială“ și restul îl încasà; iar în cazul al treilea se înțelegeà pur și simplu cu șefii de pepinieră, ca să-i dea fără plată viță dela stat. Iată probele.

In cazul întâi, care este și cel mai puțin grav, șeful serviciului viticol, fie că își luà pe fiecare an numărul legal de vițe, fie că se jenà să ià prea multă viță direct, se înțelegeà pe sub mână, când cu cei *doi frați ai săi*, când cu tovarășii săi de afaceri: *Ath. Marinescu*, C. Dumitrescu sau C. Georgescu, etc., pe numele cărora luà restul vițelor de care aveà trebuință.

Așa la 5 Noemvrie 1905 scrie fostului șef al pepinierii Drăgășani următoarea epistolă:

„București 5/11, 1905.

„*Domnule Ordeanu,*

„Astăzi ți s'a dat ordin de liberarea vițelor altoite lui *Ath. Marinescu. După cum ți-am vorbit*, **cele 1.000 crâmpoșie acordate lui Marinescu le-a cedat fratelui meu.** Prin urmare, te rog foarte mult, **alege aceste vițe să fie irreproșabile și pune să se expedieze cât mai curând la gara Valea-Călugărească, pe adresa: N. Brezeanu,** com. Bucov, gara V.-Călug. exped. A. Marinescu.

„Pentru cheltuelile ce vei aveà cu ambalagiul, sau îți rambursez eu la venirea d-tale la București, sau trage ramburs. Dar, ceeace te rog este, **ca să le expediezi cât mai curând și să fie irreproșabile.**

„Mulțumindu-ți, sunt al d-tale
(s) *V. Brezeanu*“

Ca să înțelegeți și îndrăsneala și disprețul legii, de care erà capabil acest funcționar al statului, să notați, că cu d-l Ordeanu, căruia i se adresează cu „*Domnule*“ nu erà de loc în relații bune, și totuși are curagiul să-i scrie de *cedarea vițelor lui Marinescu, fapt pedepsit de lege*. Vă puteți închipuì, despre ce fapte grave va fi tratând corespondența sa adresată tovarășilor de afaceri, cărora le ziceà: „*Dragă amice*“.

Cum vedem, șeful serviciului viticol operà pe față, călcând legea filoxerică, fără a se jenà de subalterni, sau a se teme că va fi denunțat. Așa îndrăzneală mai rar la un funcționar public!

Epistola lui Brezeanu cuprinde două părți deosebite: una prin care se constată *cedarea* unor vițe cumpărate și alta, prin care se indică șefului de pepinieră modul *alegerii* lor.

„*După cum ți-am vorbit* — zice V. Brezeanu — *cele 1.000* **crâmpoșie**, *acordate lui Marinescu*, **le-a cedat fratelui meu**".

Căutând în tabloul cumpărătorilor de vițe pe 1905/906, am găsit, în adevăr, pe acest misterios *Ath. G. Marinescu*, trecut la pepiniera Drăgășani cu 1.000 vițe altoite, dar *fratele lui V. Brezeanu nu este trecut la nici o pepinieră pe anul acesta*. Acest Marinescu însă mai este trecut, în același an, și la pepiniera Paraclis-Cotnar tot cu 1.000 vițe altoite. Cumpărătorul a cedat de sigur și această viță tot lui Brezeanu, ceeace s'ar puteà probà întrebând pe fostul șef dela Cotnar, dacă n'a primit și dânsul dela V. Brezeanu o epistolă la fel cu a d-lui Ordeanu.

Iată-l deci pe N. Brezeanu, fratele șefului de serviciu, luând viță dela stat, cu știrea acestuia, fără să fi făcut ministerului cuvenita cerere de cumpărare, însoțită de toate actele trebuincioase, *cum prevede art. 10 din regulament*. Iar *Ath. Marinescu*, celălalt tovarăș al șefului de serviciu, *cedează vița cumpărată*, deși art. 12 din acelaș regulament *interzice în mod absolut cumpărătorilor de vițe dela stat* **a le revinde, cedà sau da altor persoane**", sub pedeapsă de a pierde dreptul de cumpărare, a li se aplicà amenda de 500 lei cel mult și a li se distruge vițele.

Ministrul este obligat, conform legii, să aplice toate aceste pedepse lui Ath. Marinescu și complicilor săi, îndată ce va luà cunoștință de epistola lui V. Brezeanu. Credem că vinovații nu vor puteà beneficià de prescripție.

In partea a doua, autorul epistolei repetă de două ori această frasă: „te rog foarte mult, *alege aceste vițe să fie* **irreproșabile** *și pune să se expedieze* **cât mai curând** *la gara Valea-Călugărească pe adresa N. Brezeanu*".

Vița, cedată de Marinescu lui N. Brezeanu, este cea mai superioară calitate de viță românească dela Drăgășani.

Iată ce zice d-l G. Nicoleanu despre ea: „*Crâmpoșie.* Această varietate, foarte veche, în podgoria Drăgășani, este poate principală pentru producția vinurilor albe. Ei își datorește podgoria aceasta renumele, pentrucă vinul ce se obține este nu numai foarte bogat în alcool, dar el întrunește toate calitățile, cerute vinurilor de elită, dulceață, fineță, buchet“ [16]).

Și această viță cu totul superioară, o vedem nu numai cedată de Marinescu lui N. Brezeanu, dar Vas. Brezeanu îl roagă pe șeful pepinierei Drăgășani *s'o aleagă să fie ireproșabilă și s'o expedieze imediat fratelui său.*

„Ei și, ce găsești de imputat șefului de serviciu pentru această cerere a sa, care dela sine se înțelege?“ mă va întrebà poate vre-un cititor cu mai puțină experiență.

Iată ce găsesc, nimica toată. Mai întâiu, nici legea, nici regulamentul nicăiri nu garantează calitatea vițelor vândute, nici nu dispune undeva, ca ele să fie expediate cumpărătorului de șefii pepinierelor statului, regulamentul prevede numai în art 11, că statul nu garantează decât *autenticitatea portaltoilor*, iar art. 10 obligă pe cumpărători, să-și ridice dela pepinieră singuri vița cumpărată. Dar asta n'ar fi nimica, lucrul principal este că, dacă șeful serviciului viticol găsește necesar să ceară subalternilor săi, ca vița trimeasă d-sale să fie *ireproșabilă* și *expediată repede*, vița trimeasă altora puteà să nu întrunească aceste două condiții.

Deci, când administrația serviciului viticol vreà să șicaneze sau să păgubească pe cumpărătorii particulari *neprivilegiați*, le puteà trimete viță și *reproșabilă*, adică proastă și expediată foarte târziu, când nu mai aveau ce face cu ea. Acest Marinescu, prin care își luau frații Brezeanu viță dela stat, este trecut, în tablourile ministerului, cu 233.000 vițe luate dela 1901—1906. Pe când cei trei frați Brezeanu, dintre care Vasile și Nicolae au fiecare câte o vie

---

[16]) „Introd. à l'Ampelographie roumaine,“ pag. 66, 1900.

de 40—50 pogoane, nu sunt trecuţi tustrei la un loc decât cu un total de 38.336 bucăţi, din care sumă numai Ştefan Brezanu, funcţionar la căile ferate, *despre care nu ştiu să aibă vie proprie*, a luat vre-o 18.100 bucăţi.

Se vede, că fraţii Brezeanu, jenându-se a luà viţă direct dela stat, cea mai mare parte au luat'o prin oameni interpuşi, contrar dispoziţiunilor legii filoxerice şi în capul acestor călcători de lege se găseşte însuşi şeful serviciului viticol, plătit ca să aplice legea şi să apere interesele statului!

Un alt tovarăş de afaceri, prin intermediul căruia fraţii Brezeanu luau dela stat mai multă viţă, decât aveau dreptul după lege, este şi oarecare *Costică Dumitrescu*, şeful gării Valea-Călugărească.

Iată o a doua scrisoare, expediată dela Valea-Călugărească şefului dela Drăgăşani de către Vas. Brezeanu, prin care-i cere să se grăbească cu trimeterea viţelor acestui C. Dumitrescu.

„V.-Călug. 25/2 1906.

„Domnule Ordeanu,

„Deşi de câteva ori mi-ai spus că **vei trimete cele 250 viţe ale d-lui C. Dumitrescu**, şeful gării Valea-Călugărească, cu toate aceste văd, că nici până acuma nu le-a primit.

„Având absolută nevoie de ele, te rog ca, imediat după primirea prezentei, să i-le trimeţi. **Cred, că atâta se poate face;** *caută deasemenea, ca să fie viţe ireproşabile“.*

„Al d-tale
(s) *V. Brezeanu“*

Scrisoarea aceasta, scrisă şi subscrisă de V. Brezeanu, este trimeasă dela Valea-Călugărească, iar nu din Bucureşti dela ministerul domeniilor, unde funcţionează autorul ei.

Prin urmare, la data aceasta Brezeanu să găsià la via sa dela Valea-Călugărească, unde aşteptà, cu atâta nerăbdare, sosirea celor 250 de viţe, *luate dela stat fără plată*, de.... *C. Dumitrescu.*

Aceste viţe au fost luate de V. Brezeanu, iar nu de C. Dumitrescu, probă, nu numai marea inzistenţă pe lângă

șeful dela Drăgășani și prezența sa la Valea-Călugărească, dar și punerea celor două condițiuni indispensabile: *celeritatea expediției și irreproșabilitatea viețelor cerute.*

Foarte semnificativă este și reflexia autorului epistolei, care zice: **„Cred că atâta se poate face“**. Adică, ce erà acest **atâta**, despre care șeful serviciului viticol numai *crede*, dar *nu știe*, dacă să poate face? De sigur nu erà graba trimeterii nici calitatea materialului, ci cu totul altceva. V. Brezeanu știà, că aceste vițe erau furate dela stat și mai știà, că nu erà d-l Ordeanu, șeful dela Drăgășani, omul, care să se preteze la acest rol. De acea îl roagă cu atâta inzistență și totodată pune și pe intermediarul, C. Dumitrescu să-i scrie în aceași chestiune.

Cauza pentru care și-a pus și tovarășul să-i scrie a fost, ca șeful dela Drăgășani să nu bănuiască lucrul, dar C. Dumitrescu, fiind om simplu, *și-a trădat patronul*, trimițând d-lui Ordeanu următoarea carte postală boclucașă:

„Gara Valea-Călugărească
28 Fevruarie 1906

„Stimate d-le Ordeanu,

„Vĕ rog Binevoiţĭ amĭ Expedia de urgenţă cele 250 capete viţă altoită de care vâ scris Deja D. Vasile Brezeanu. Vĕ rog a-mĕ Crede că staŭ cu Gropile făcute şi Timpul este destul de favorabil. **aceste 250 de viţe sunt în locul celor 750 rele Găsite în cele 2 miĭ de astă Toamnă.**

„Vĕ rog nu mĕ puneţi la uitare. Căcĭ am mare necesitate. de ele cît maĭ Urgent. Cu toată stima

C. Dimitrescu“

„Rog a nu mĕ uita C. Dimitrescu“.

Am reprodus această scrisoare cu ortografia și punctuația autorului ei, ca să vadă cei în drept, că, acest tovarăș al lui V. Brezeanu, judecat după felul cum scrie, n'ar puteà fi bun nici de conductor de tren, necum de șef de gară, pentru care slujbă s'ar găsì desigur destui titrați.

Controlând tabloul cumpărătorilor de viță dela stat pe 1905, l-am găsit și pe acest Dumitrescu trecut, la Drăgășani, cu 2.000 viţe altoite și la Strehaia cu 5.000 butași, *plătiți*

numai cu 52 lei, 40 bani, și luați probabil tot pentru V. Brezeanu.

Pe când șeful serviciului viticol, știind că cele 250 de vițe sunt luate pe nedrept dela stat, s'a mărginit a-l rugà pe d-l Ordeanu, zicându-i, că *doar atâta se poate face*, tovarășul său mai naiv C. Dumitrescu îl trădează, scriind, că cele *„250 vițe sunt în locul celor 750 rele Găsite în cele 2 mii de astă Toamnă"*.

Va să zică, omul de paie al lui Brezeanu, după ce a luat cu cerere în regulă 2.000 vițe altoite, acum mai ià un plus de 250, fără nici o cerere și sub pretextul mincinos și nelegal, că din cele 2.000 s'ar fi stricat 750 bucăți.

Dacă lucrul erà adevărat și cumpărătorul aveà dreptul la despăgubire, cereà desigur statului toată cantitatea viței stricate și nu se mulțumià cu 250 de bucăți.

Insă stricarea viței n'a fost de nici o autoritate constatată și chiar dacă ar fi fost, această constatare n'aveà nici o valoare, pentrucă statul nu răspunde de calitatea viețelor odată vândute.

In adevăr, art. 11 din regulament zice:

„*Ministerul* nu garantează în mod absolut, decât autenticitatea portaltoilor. *Nu garantează prinderea viețelor vândute sau date gratuit, în plantațiunea ce se face cu ele. Cumpărătorii sunt obligați ei singuri, sau prin reprezentanții lor, să examineze și să se convingă de viabilitatea plantelor cumpărate.*

„Nu garantează modul de conservare imediat după ce au fost înmânate cumpărătorului în pepinieră".

Prin urmare, conform acestui articol, pe care V. Brezeanu, șeful serviciului viticol, trebuià să-l cunoască, în prima linie, tovarășul său C. Dumitrescu numai erà în drept să ià dela stat, *fără plată* nici un fir de viță peste cele 2.000 plătite. Dacă totuș a mai luat 250 vițe altoite, cum probează epistolele lor, sunt pasibili amândoi de pedeapsa prevăzută în art. 17 din lege.

Iar ministrul domeniilor, care a luat în trecut, sau va luà acum cunoștință de cazul acesta și nu va pedepsì imediat pe vinovați, se face solidar cu ei la frustrarea statului. Așà înțeleg eu datoria funcționarilor publici.

Acest C. Dumitrescu, prin care luà viţă dela stat V. Brezeanu, operează dela 1903, în care an plăteşte 4.600 viţe altoite numai cu 230 lei, în loc de cel puţin 460 lei, cât prevede legea. Deci frustrează şi acì statul cu peste 230 lei. In acelaş an păgubeşte statul cu 40 lei şi Ştefan Brezeanu, fratele şefului de serviciu, plătind pentru 700 viţe altoite numai 30 lei.

§ 13. Şeful serviciului frustrează statul cu vin

Un al doilea sistem al lui Vas. Brezeanu de a păgubì statul, de astădată nu cu viţă ci cu vin şi derivatele lui, erà, de a se înţelege prealabil cu şefii de pepiniere cari aveau vinuri în pivniţe, *ca să raporteze ministerului, că s'a stricat o anume cantitate din ele.* Raportul odată înnaintat, şeful serviciului cereà, prin referat, ministrului autorizaţia de a vinde vinul *stricat* „prin bună învoială". Prin acelaş referat *se propuneà singur pe sine ca delegat*, spre a constatà cantitatea vinului zis stricat şi a face vânzarea în persoană la faţa locului.

Astfel, prin referatul jurnalului No. 8830/31 August 1904, V. Brezeanu spune ministrului, între altele şi următoarele:

„Din cauza pivniţei defectoase dela pepiniera Pietroasa, o cantitate de 2.300 — 3.000 Dl. din vinurile pepinierei Pietroasa şiale pepinierei Istriţa, depozitate la Pietroasa, *sunt cu desăvârşire alterate. Aceste vinuri alterate nu pot prin urmare a fi vândute prin licitaţie publică.*

„Am onoare a vă rugà *să binevoiţi a ne autorizà să vindem vinurile alterate prin bună învoială cu preţul de 1.50 lei decalitru.*

„Subsemnatul **va merge la pepinieră** *şi va stabilì, care anume butoae cu vin mai pot fi conservate şi cari anume trebue neapărat să ne desfacem de ele".*

p. director, *V. Brezeanu".*

Dos. No. 8/994 f. 229 Pietroasa.

Din acest referat se vede:

a) Că şeful de serviciu atribue cauza pretinsei stricări a vinului dele Pietroasa „pivniţei sale defectuase", deşi se ştie că, la pepiniera Pietroasa, statul are ca locuinţă pentru şef

o prea frumoasă vilă cu etagiu şi cu o *pivniţă model* foarte solidă, pentru cari s'au cheltuit 36.000 lei şi 12.085 lei numai pentru vase[17]), în care s'au depozitat ani de-a rândul şi vinurile dela Istriţa, cum se constată chiar din referatul acesta;

b) Că şeful serviciului, deşi nu cunoaşte direct nici gradul de stricăciune, nici cantitatea vinului stricat decât indirect prin raportul şefului de pepinieră, precizează în referatul său cantitatea de 2.300—3.000 Dl., despre care zice, cu cea mai absolută certitudine, că *„sunt cu desăvârşire alterate"*;

c) Că, această absolută siguranţă nu-l împiedecă, de a se propune singur ministrului ca delegat, spre a constatà— ce? *cantitatea* vinului bun „care anume butoae mai pot fi conservate"—şi gradul de stricăciune a vinului rău — cari anume butoae trebue neapărat să ne desfacem de ele".

d) Că şeful serviciului el cere ministrului şi autorizaţia vânzării vinului, el se propune delegat şi tot *el fixează apriorii şi fără să fi constatat mai întâi gradul deteriorării*, preţul de 1 leu 50 bani decalitru pentru vânzarea vinului prin bună învoială. Este adevărat, că autorul referatului fixează preţul de 1.50 lei ca preţul *minim*, dând a înţelege ministrului naiv, că vinul acesta va puteà fi vândut *prin bună învoială* cu un preţ şi mai mare;

e) Cum că aceasta a fost o simplă manoperă din partea şefului de serviciu, spre a obţine autorizaţia vânzării „prin bună învoială" şi mai ales delegarea sa cu această vânzare, se vede din ordinul său cu No. 61.328/904 din 11 Septemvrie (acelaş dosar, fila 225), după care V. Brezeanu pune la dispoziţia negustorilor cumpărători, nu 2.300 — 3.000 Dl., pentru cât a cerut autorizaţia, ci 4.210 Dl. vin pretins stricat, din cari zişii negustori să aibă latitudinea a-şi alege cantitatea trebuincioasă din cari vinuri vor.

Ei bine, negustorii Macri şi Pascal au ales, din toată cantitatea de 4.210 Dl., ce li s'a pus la dispoziţie, 3.550 Dl., pe cari l'au plătit cu *preţul minim* de 1.50 lei Dl., iar restul

---

[17]) „Tablou de valoarea pivniţelor, vaselor, etc." comunicat la 1904 d-lui Agraru.

de 660 l'au respins, ca *nevrednic de 1.50 decal. sau 15 bani litru!*

După schimbarea șefului pepinierei Pietroasa, cu care fuseseră în înțelegere negustorii și V. Brezeanu, noul șef, *d-l Ioan Ordeanu, a vândut restul, refuzat de cumpărători ca stricat cu desăvârșire, de 660 decal.* **cu 1.60 decal.**

Vă închipuiți care puteà fi *remiza* lui V. Brezeanu pentru vânzarea unui vin mai bun dat însă—vorba vine - cu un preț mai redus!

Deși statul, vânzând aproape 4.000 decal. cu prețul ridicol de 1.50 decal., nu s'a ales mai cu nimic, V. Brezeanu vânzătorul vinului, a încercat să-și rețină o parte și din această sumă neînsemnată, par'că nu i-ar fi ajuns câștigul realizat din vânzare.

In adevăr, negustorii cumpărători, Macri și Pascal, au dat cu ocazia cumpărării vinului, lui V. Brezeanu dela minister 1.000 lei acompt, iar restul 4.325 lei l'au plătit la pepinieră, odată cu ridicarea vinului cumpărat.

Ei bine, V. Brezeanu, șeful serviciului viticol, s'a crezut în drept a oprì la sine suma de 1.000 lei. Și numai după repetatele reclamații ale șefului dela Pietroasa, care a predat negustorilor vinul, s'a hotărît, în anul următor 1905, să verse, la administrația financiară de Buzău, 700 lei, adică numai o parte din suma totală. Restul de 300 lei și-l însușise, până ce frauda a fost dovedită în mod oficial și autorul ei silit să verse după un an de zile și cei 300 lei la administrația financiară a statului, nu însă la Buzău, ci la București, unde domicilià deținătorul lor. Ori legea comptabilității prevede—sub aspre pedepse pentru contravenienți —să se depună la stat imediat sumele încasate.

Această incorectitudine a lui V. Brezeanu a fost constatată—la inzistența d-lui Ordeanu, care se temeà să nu fie făcut dânsul răspunzător, prin următoarea constatare oficială:

„Constatare

„In dosarul 8/904 jurn. 8.830/904 August 30, se află deciziunea de a se vinde cu 1.50 lei Dl. cantitatea de vin alterat de 2.300—3.000 Dl. Vinul a fost vândut d-lor Spiru Macri și M. Pascal cari, ridi-

când cantitatea de 3.550, au depus la pepinieră suma de 4.325 lei, drept costul a 2.884 Dl.; de oarece pentru restul de 666 Dl. aveau depuşi la minister, în două rânduri: adică odată 700 lei şi altă dată 300 lei.

„Suma de 4.325 lei, depusă la pepinieră, a fost vărsată la stat sub recipisa No. 14.542/904, administraţia financiară Buzău la jurn. No. 12.716/904, iar cea depusă la minister s'a vărsat la aceiaş administraţie sub recipisa No. 17.507/905 lei 700 jurn. 842/905, *şi sub recipisa casieriei centrale No. 4722/905*, jurn. 8.732/905, *lei 300*, **care se aflase până atunci la d-l V. Brezeanu, şeful serviciului şi la care face aluziune petiţionarul.**

4 Iulie 1906.

Şeful biroului, *A. Mărculescu*"

(V. Dos. No. 8/904, f. 772 pe contra-pagină. Pietroasa).

Pretinsul „petiţionar", de care pomeneşte această *constatare*, este însuş şeful pepinierei Pietroasa, d-l Ion Ordeanu, care reclamase ministerului, prin mai multe rapoarte ale sale, pe şeful său V. Brezeanu, pentru reţinerea sumei de 300 lei.

Această necontenită reclamare în scris, i s'a impus şefului dela Pietroasa, de chiar funcţionarii dela domenii, care îl făceau pe dânsul răspunzător de *operaţiile* lui V. Brezeanu.

Astfel, d-l Ordeanu, care fusese transferat la Drăgăşani, unde necontenit i se cereà socoteală pentru cei 300 lei, *operate* de şeful serviciului viticol la Pietroasa, adresează de acolo ministrului raportul No. 366 din 4 Iulie 1906, înregistrat la No. 63.400 din 1906 Iulie 4, în care zice:

„Vă rog, domnule ministru, să bine-voiţi a ordonà d-lui V. Brezeanu, ca să verse suma de lei trei sute (300) la stat, bani încasaţi dela d-l Spiru Macri şi Pascal, pentru (200) două sute deca de vin a 1.50 lei deca, predat de mine, indus fiind în eroare prin *o scrisoare oficioasă a d-sale*, prin care mă încunoştiinţează, că numiţii i-au predat banii. Acelaş lucru mi-l'au afirmat şi cumpărătorii. *Totuş banii au fost reţinuţi în folosul d-sale şi n'a voit să-i verse, cu toate inzistenţele mele, făcute în mai multe rânduri.* Odată chiar mi-a răspuns răstit, că „ce-mi pasă mie?"

„I-am spus, că voiu întâmpinà dificultăţi la Curtea de compturi poate voi fi şi urmărit şi declarat de hoţ.

„Totul a fost zadarnic".

Indrăsneala d-lui Ordeanu, de a silì pe șeful său V. Brezeanu să restitue statului suma reținută, i-a atras, cum erà firesc, din partea acestuia o ură de moarte. El a căutat ocazia să-și răzbune cu orice preț contra acestui singur cinstit șef de pepinieră.

Astfel, V. Brezeanu, înțelegându-se cu mai mulți subalterni ai șefului dela Drăgășani, ca să-l reclame pe acesta la minister, a cerut ministrului să-l însărcineze pe d-sa cu anchetarea celor denunțate. Ministrul domeniilor, care, se vede că, nu cunoșteà isprăvurile lui V. Brezeanu, nici nu bănuià reaua lui credință, l'a trimis să ancheteze pe d-l Ordeanu. Acest funcționar, necinstit și vindicativ, i-a înscenat șefului dela Drăgășani, în tovărășia subalternilor acestuia și a muncitorilor dela pepinieră, un raport plin de cele mai monstruoase acuzații, care a avut drept rezultat ..... *înlocuirea victimei*. Ba ministrul domeniilor, în adorabila sa naivitate și necunoaștere a cauzei, a fost atât de revoltat la citirea monstruosului raport al șnapanului V. Brezeanu, că erà gata să-l deà pe acuzat pe mâna ..... *parchetului*, dacă nu l-ar fi calmat, cei ce au făcut înscenarea!

Asupra acestei revoltătoare manopere voiu vorbì pe larg în partea III-a a lucrării.

In raportul său de mai sus, șeful pepinierei Drăgășani spune, că deși a primit numai o parte din preț, a liberat cumpărătorilor tot vinul, în urma unei scrisori a lui V. Brezeanu prin care-i arătà, că restul prețului i s'a predat d-sale de către negustori.

Iată coprinsul acestei scrisori, pe care i-o trimite d-lui Ordeanu la 20 Noemvrie, 1904, în mod oficial din cabinetul directorului de serviciu.

MINISTERUL AGRICULTURII, INDUSTRIEI
COMERȚULUI ȘI DOMENIILOR

București, 20/11 1904.

DIRECȚIUNEA AGRICULTURII

Cabinetul Directorului

„*Domnule Ordeanu,*

„Domnii Spiru Macri și Pascal, cari au cumpărat vinul *deteriorat* dela Pietroasa, vor venì Marți să-l ridice și ne-apărat să plătească restul.

„După cum ți-am spus dejà, *eu l'am vândut* cu 1 leu 50 decalitru loco la pepinieră.

„In comptul cantității vândute de 3.500—3.600 dl. aproximativ, *s'a primit la minister suma de 1.000 lei* iar restul sumei d-lor îl vor vărsà la pepinieră. Neapărat că d-ta vei tăià chitanță din carnetul à souche numai pentru cantitatea și suma primită de d-ta, iar în raport vei menționà întreaga cantitate precum și suma totală, adică aceea ce vei primì d-ta și aceea ce s'a primit la minister.

„Cum însă d-nii Spiru Macri și Pascal nu vor puteà stà acolo mai multe zile, *te rog a permite oamenilor d-tale ca, până la venirea d-lor acolo, să tragă vinul din pivniță în vasele d-lor, așa că la sosirea d-lor Marți, la pepinieră, să nu mai aibă decât a-l cotì și a-l plătì.*

„De asemenea, în privință cotitului *te rog* a chemà cotarul de acolo, și **a nu le face dificultăți la cot,** *căci eu cred că ne-a fost destul de bine plătit vinul acela.*

„*N'ar fi bine ca negustorii aceștia să plece nemulțumiți dela noi.*

„*Comptând pe d-ta, îți mulțumesc anticipativ.*

(s) *V. Brezeanu*".

Vedeți, ce mare interes puneà ministerul, prin șeful serviciului viticol, ca zișii negustori, cari i-au cumpărat vinul vechiu cu 15 bani litru, să fie bine serviți, par'că cine știe ce ar fi câștigat statul pe urma isprăvii lui V. Brezeanu!

Șeful de serviciu, care oprise pentru sine 300 lei din acest preț ridicol, roagă pe d-nu Ordeanu: *a) să pună oamenii pepinierii, ca să tragă deagata, până la venirea negustorilor, vinul în vasele lor.* D-sa motivează această cerere, că „d-nii Spiru Macri și Pascal nu vor puteà stà acolo *mai multe zile*", de unde urmează, că această muncă *de mai multe*

zile a fost făcută de către oamenii plătiţi de stat. După ce le vinzi vinul pe nimica toată, mai pui şi personalul statului în serviciul lor, ca să fie şi pupăză peste colac. Cumcă oamenii pepinierei nu erau obligaţi să facă gratuit această muncă de transvasare, se vede chiar din *rugăciunea* lui V. Brezeanu, pe care acesta n'o faceà, dacă lucrul se înţelegeà dela sine.

b) O altă rugăciune, pe care o face d-lui Ordeanu este, *ca să nu facă negustorilor dificultăţi la cotit*, pentrucă d-sa, V. Brezeanu, vânzătorul vinului, crede, că „a fost destul de bine plătit vinul acela“ cu 15 bani litru!

La această *credinţă* a şefului de serviciu, d-l Ordeanu face, în amintitul său raport, următoarea foarte justă observaţie:

„Vinuri,—alese din viţe de colecţiuni dela pepinierele model,—vechi de 4—5 ani, *plătite bine cu 1.50 lei deca!* Trebue să facă cinevà parte din direcţia agriculturii, ca să susţină asemenea absurdităţi. Negreşit că *au fost plătite bine acele vinuri, în raport cu cele dela depozit*, cari erau mai aproape de direcţie, *şi cari s'au vândut cu 90* (*nouăzeci*) *bani deca în Bucureşti!*

„Iar *eu şi predecesorul meu, d-l Ştefan Goilav*—om cu carte—cu alţi mulţi oameni cu carte, căzuţi victime aceleiaşi direcţii — *noi, zic, vindeam în Goleşti-Badi pe loc vinul nou ordinar cu 6—8* (*şase până la opt lei*) *deca, adică aproape de 10 ori mai scump. Aşa, statul la Pietroasa cu pivniţă model a pierdut 40—50.000 lei dintr'un condeiu.*

„Căci vinul dela Pietroasa, în mâini bune şi în vechia pivniţă călugărească, s'ar fi putut vinde cu 9—15 lei deca, sau de 10 ori mai scump“.

Cum că preţul dat de d-l Ordeanu de 9 - 15 lei de deca, pentru vinurile de Pietroasa bine conservate, nu este de loc exagerat, se poate convinge oricine, reamintindu-şi că vinurile de Pietroasa au fost vândute la 1902 de magazinul ministerului cu preţuri *şi până la 61 lei 92 bani deca, adică de 41 de ori 1.50, cu cât a vândut cele 3.550 deca V. Brezeanu!*

Dar mi se va răspunde de cei „cu pufuşor pe botişor“, sau de aceia, cari nu cunosc *Vlăsia* dela domenii, că vinul erà *stricat* şi decât să-l arunce, mai bine să prinză statul oricât de puţin pe el.

Deşi un vin stricat poate deveni un foarte bun oţet, care şi el se vinde cu 50—60 bani litrul, dar nu înţeleg, pentruce *să se strice* deodată atâta vin într'o singură pepinieră, mai ales când aceste pepiniere model sunt conduse de oameni specialişti? Iar pepiniera Pietroasa, unde s'ar fi stricat acest vin, are o pivniţă model, pentru care statul a cheltuit, cum am văzut mai sus, aproape 40.000 lei!

Şi apoi, cine a constatat stricarea acestor vinuri? Nimeni. Am văzut, că V. Brezeanu referă însuş şi se propune singur ministrului de a fi şi delegat pentru constatarea calităţii vinurilor, servind şi de intermediar între negustori şi stat pentru vânzare „prin bună învoială". Ce *învoială* o fi făcut, între şase ochi cu zişii negustori, ei singuri vor fi ştiind, destul, că noi vedem, că statul nu încasează decât 15 bani de litru şi chiar şi din acest preţ ridicol şeful serviciului mai opreşte şi pentru d-sa o parte.

Oare, puteà aveà statul o garanţie, că vinurile vândute dela Pietroasa, erau în adevăr *stricate*, cum referă V. Brezeanu, cunoscând modul cum *operà* acest funcţionar nedemn? De sigur că nu. Şi ministerul domeniilor cunoşteà afacerile veroase ale acestui funcţionar dintr'o epistolă a sa foarte compromiţătoare, ataşată la dosarul cu anchetele d-lui inspector silvic Chehaia. Dar avem şi noi probe autentice, că asociaţia acestor funcţionari prevaricatori treceau vinurile bune drept stricate, spre a le puteà vinde cu preţuri ridicole şi a-şi însuşì diferenţa încasată în plus.

In adevăr, am văzut mai sus, că, după tabloul ministerial de vinurile stricate, s'ar fi stricat în total numai 8.516 decal. Dar, răsfoind, dosarul No. 8 1903 dela Pietroasa, am dat, din întâmplare, la fila 458 peste o cantitate de 2.183 decal. vin distilat, care, nefiind trecut în tabloul vinurilor stricate, *urmează că erà vin bun*. Altă dovadă. Fostul şef de Istriţa, denunţat fiind la 1901 că a fabricat, din vin bun, cognac, pentru care n'a plătit acsizul, frustrând şi pe ministerul de finanţe, a fost interogat de d-l inspector Chehaia, căruia i-a declarat, că cognacul a fost fabricat, în urma *autorizaţiei verbale* a d-lui G. Nicoleanu, „din vin considerat ca rămăşiţi de pe drojdii", adică din *vin stricat*. Se în-

tâmplă însă, că, la împărțeală, șeful pepinierei vreà să înșele pe fabricantul Rozenbaum. Acesta însă reclamă ministrului și declară, inspectorului trimis în anchetă, că întreaga cantitate de 652 decal. alcool a fabricat-o *din vinul cel mai bun* și pentru 652 decal. cognac ne trebue vre-o 3.000 decalitrii vin.

Iată deci cum stă cestiunea cu vinurile statului, așà zise *deteriorate*. Câte butoaie de vinuri bune și de cognacuri fine, produse de pepinierele statului, n'au umplut, sub pretextul acestei *false deteriorări*, pivnițele funcționarilor viticoli și ale tovarășilor lor!

Dar acolo, unde tovărășia șefului de serviciu cu zișii negustori se dă de gol este, când acesta cere, în numele ministrului, șefului dela Pietroasa, *să mai și favorizeze* pe chilipirgii de negustori, adică, în stilul lui V. Brezeanu, „*să nu le facă dificultăți la cotit*“! — pentrucă — adaogă d-sa— „*N'ar fi bine, ca negustorii aceștia să plece nemulțumiți de la noi*“. Dar cum dracul erà să plece *nemulțămiți*, când au cumpărat aproape 4.000 deca de vin, — a cărui *deteriorare* nimeni n'a constatat'o — numai cu 15 bani litrul? Cum? Își închipuià șeful serviciului, că, supărându-se Macri și Pascal, statul nu va mai da nici odată peste așà cumpărători.... *galantomi?* A, dar știe dânsul, pentruce ține așà de mult ca să servească pe acești negustori, dându-i șefului dela Pietroasa a înțelege, ca să închidă ochii, *chiar dacă aceștia ar înșelà statul și la cotit cu câteva sute de deca în plus!*

Interesul statului, pe care îl reprezintà V. Brezeanu, erà dimpotrivă să deà ordine severe șefilor de pepiniere, ca să fie cât se poate de severi la cotitul vinurilor vândute, spre a nu fi păgubit fiscul și cu această ocazie. Căci cumpărători cu 15 bani litrul de vin, mai puteà găsì... V. Brezeanu, chiar dacă n'ar fi îngăduit negustorilor Macri și Pascal nici o fraudă la cotit.

Dar, existà un... *dar* (nu *cadoul!*); banii acestor negustori, se vede că, erau cu... *lipici*, ca să zic așà, probă, că și cei 300 lei se *lipiseră* ai dracului de buzunarele șefului dela serviciul viticol!

§ 14. Şeful serviciului sustrage din materialul statului

Al treilea sistem al lui Vas. Brezeanu de a frustrà statul — şi care cade de-a dreptul sub prescripţiunile codului penal — erà, *să se înţeleagă cu şefii pepinierelor şi să ridice de-a dreptul şi fără plată, din materialul statului, mii de bucăţi, spre a le plantà în via d-sale adeseori chiar prin personalul pepinierelor statului!*

Acest fapt grav, care, în stil propriu, să chiamă *hoţie* curată, şi pentru care alţii, mai puţin privilegiaţi au fost osândiţi la ani de puşcărie, *este cunoscut tuturor foştilor miniştrii*, cari s'au succedat la domenii dela 1902 încoace, *pentrucă corpul delictului este de atunci ataşat la dosarul anchetelor oficiale!*

In adevăr, d-l inspector silvic I. Chehaia, însărcinat la 1901 de ministrul B. Missir, cu anchetarea tuturor pepinierelor statului, constată, că abuzurile dela serviciul viticol se datoresc nu numai lipsei unui control mai serios, *ci şi practicei funcţionarilor acestui serviciu, de a-şi plantà vii proprii cu materialul sustras dela stat.*

Iar, ca probă, ataşează, la dosarul anchetelor sale, următoarea epistolă a lui V. Brezeanu — adresată subalternului său Goilav, şeful pepinierei Goleşti-Badi — şi a cărei gravitate nu va scăpà, de sigur, nimánui. Iată epistola în cestiune:

„Bucureşti 19/10 1901.

„Iubite, d-le Goilav,

„Am primit biletul d-tale şi astăzi chiar l-am şi trimes C. F. pentru preschimbare. Văd însă, că în scrisoare eşti foarte scurt. Nu-mi spui, dacă ai predat şi ai primit regulat totul.

„Nu înţeleg această tăcere absolută.

„Să vin la altceva.

„Mutat acolo, apucă-te imediat de lucru, aşà, ca să nu ţi-se poată imputà nimica, căci ştii că totul depinde dela d-ta.

„Dacă n'ai început încă, atunci începe imediat scoaterea viţelor din şcoală şi selecţionarea şi etichetarea lor.

„După cum ţi-am mai spus, între proprietarii, cărora s'au dat viţe, este *şi d-l C. Georgescu cu 3.500 viţe altoite* (dela Topoloveni).

Din aceste 1.000 sunt pentru d-lui, **iar 2.500 pentru frate-meu.** Caută tabloul trimes de minister și pune-i pentru d-l Georgescu 500 crâmpoșie și 500 gordan alb, *iar celelalte 2.500 pentru frate-meu tot deosebite cu numele C. G. I.*

„Îți reamintesc și înțelegerea în privința plusului de acolo. Aranjează varietățile pe proprietari astfel, ca să nu rămână în plus prea puține din o varietate, ci să rămână cât se poate de multe.

„După cât știu eu, este un plus de vre-o 8.000. Din acestea oprește pentru plantat acolo 2.000 din diferite varietăți; **1.000 rezervă pentru Șuțu, iar restul de 5.000 împarte-l pentru mine și Mântulescu, în 2 părți egale ca număr de vițe.**

„Poate că pentru Vineri să viu pe acolo și atunci vom aranjà, ca să-le și expediem chiar atunci. Dacă însă nu voi puteà venì eu, atunci te rog expediază-le pe ale frate-meu deosebit, și pe ale mele în ladă deosebită, la adresele noastre com. Bucov, gara Valea-Călugărească *anunțându-mă atât de numărul și felul vițelor trimise,* cât și de data expediției, așa ca la sosire, să nu se încurce unele cu altele.

„De asemenea scrie o (carte poștală) *scrisoare închisă fratelui meu la vie, arătându-i, care ladă sau lăzi sunt ale lui, și care ale mele.* Adresa este N. Brezeanu, com. Bucov, căt. Chițorani prin g. V.-Călugărească.

„Cu toate aceste sper să viu și eu. Dacă vei primì biletul înainte, repede-te o zi până la mine acasă **să ne înțelegem".**

Al D-tale
(s) *V. Brezeanu"*

(V. Dos. No. 151/901, rap. 42, fila 333).

Din această scrisoare compromițătoare se poate cunoaște și starea sufletească și metoda autorului de-a operà pe socoteala statului. Mai întâi, șeful serviciului viticol, se vede că, erà în relații foarte intime cu subalternii săi vinovați, cărora li-se adresează cu „Iubite" și-și fac servicii personale reciproce: unul preschimbă biletul de cale ferată a celuilalt, iar acesta trimete celui dintâi vițe gratuite furate dela stat.

Deși, scriind această epistolă, autorul ei n'aveà în vedere decât propriul său interes, se preface că se interesează: ba de serviciu, ba de soarta șefului pepinierei Golești-Badi, zicându-i *să se pună pe lucru, „căci știi că totul depinde dela d-ta"*. Este interesant acest „totul depinde dela d-ta"

care, în stilul celor din capul serviciului filoxeric, nu însemnează de loc că *cinstea* și *vrednicia* îți asigură postul, căci altfel un om necinstit ca V. Brezeanu n'ar stà de atâta timp *șef la minister și profesor la Herăstău, ci la Văcărești sau la Mărcuța.* Nu. Acest enigmatic „totul depinde dela d-ta" însemnează: *dacă te asociezi cu noi la jefuirea averii statului, rămâi în slujbă, dacă nu, te duci și tu ca atâți alți nevinovați!*

Probă că acesta este înțelesul celor patru vorbe, ne-o dă însuș V. Brezeanu, care numai decât trece la partea materială a cestiunii, adică *la viețele sale și ale fratelui său.*

Asta-l interesà, din capul locului, pe autorul epistolei, iar nu *soarta* sau *vrednicia* tovarășului său de afaceri.

D-sa se înțelegeà cu oamenii săi, prin care-și luà viața dela stat, ca aceștia să se înscrie pentru mai mare cantitate decât aveau nevoie, iar restul îl luà dânsul cu fratele său. Despre această manoperă, prin care se eludà legea filoxerică, șeful serviciului aveà grija să anunțe de mai înainte și pe șefii de pepiniere, în cari aveà încredere. De aceea scrie subalternului său:

„*După cum ți-am mai spus, între proprietarii, cărora s'au dat vițe, este și d-l C. Georgescu cu 3.500 vițe altoite. Din aceste, 1.000 sunt pentru d-lui,* **iar 2.500 pentru frate-meu**".

Va să zică șeful serviciului viticol, neputând luà personal sau nevrând să se deà pe față, se înțelege cu *C. Georgescu*, care n'aveà nevoie decât de 1.000 vițe, să se înscrie pentru 3.500, din cari 2.500 să le cedeze lui V. Brezeanu, contra art. 12 din regul., care pedepsește asemenea fapte. V. Brezeanu, știind că săvârșește un fapt oprit de lege, căci nimeni nu poate luà vițe dela stat fără să fie înscris pe tabloul cumpărătorilor, scrie d-lui Goilav, să impacheteze bine viața cedată fratelui său și s'o expedieze sub „*numele C. Georgescu I.*"

Consultând tabloul cumpărătorilor, vedem, că acest C. Georgescu, tovarăș al fraților Brezeanu, a luat dela 1900—1903 un total de 26.180 vițe dela stat, din cari pe 1901 cele 3.500 dela pepiniera Golești-Badi. Dar, lucru

curios, toate aceste 3.500 viţe altoite *sunt plătite numai cu 50 lei, în loc de cel puţin preţul legal de 350 lei*, mai ales că viţele aceste sunt varietăţi alese, ca *crâmpoşie*, *gordan alb*, etc., cari costă mai mult de 100 lei mia.

După lege, acestui *C. Georgescu*, care a cedat altuia viţa, trebuià să i se ia chiar dela 1901 dreptul de a mai cumpărà viţă şi a i se aplicà şi amenda dela art. 17.

După ce a aranjat cestiunea cu viţele cedate, V. Brezeanu trece la partea cea mai gravă a cestiunii, la propunerea ce face *iubitului* său tovarăş, şeful pepinierei Goleşti-Badi, *ca să împartă între dânşii plusul de vre-o 8.000 viţe altoite ale statului.*

Ca să fie mai sigur că lucrul se va executà întocmai, şeful serviciului promite că va venì el însuş la pepinieră, ca să asiste la expedierea viţelor furate dela stat. In caz, când n'ar puteà venì, spune şefului pepinierei, să aşeze viţele sale şi ale fratelui său în lăzi deosebite şi să le expedieze pe adresele lor *tot la Bucov, gara Valea-Călugărească.* Având amândoi adresele în aceiaş localitate şi la aceiaşi gară, câte viţe deosebite nu va fi luat Vasile pe numele lui Nicolae şi Ştefan, în afară de numărul cu care este trecut personal pe tabloul cumpărătorilor!

Dar, cum că autorul acestei fraude îşi dădeà seama, cu toată inconştienţa şi temeritatea sa, de ilegalitatea faptei sale se vede de acolo, că, cerând lui Goilav să-l anunţe pe N. Brezeanu de expediarea viţelor lor, scrie întâi „printr'o *cartă poştală*“, apoi, gândindu-se că ar puteà fi daţi de gol, corectează imediat cuvintele „carte poştală“ prin „*scrisoare închisă*“.

Dar iarăşi se răsgândeşte, şi par'că n'ar aveà încredere nici în „iubitul său Goilav“, nici chiar în *secretul poştal*, adaogă îndată:

„Cu toate acestea *sper să viu şi eu. Dacă vei primì biletul înainte, repede-te o zi până la mine acasă să ne înţelegem*“. Din această frământare sufletească: ba că viu eu Vineri la pepinieră, ba, dacă nu voiu venì expediază-ne viţele în lăzi deosebite . . . ba că totuşi sper să viu . . . ba vino d-ta la mine . . . „*să ne înţelegem*“ — să vede că autorul

furtului, pardon, al epistolei aveà el ceva de spus *verbal*, între patru ochi, pe care nu-l poate trece în scrisoare... Ce erà acest *ceva*, vom vedeà din analiza părții celei mai grave a scrisorii. Iată această parte:

„*După cât știu eu, este un plus de vreo 8.000.* Din aceste oprește pentru plantat acolo 2.000 din diferite varietăți: **1000 rezervă pentru Suțu, iar restul de 5.000 împarte-l pentru mine și Măntulescu,** *în 2 părți egale* **ca număr de viță".**

Ca să înțelegeți toată gravitatea acestui pasaj, voiu spune, că, în tabloul cumpărătorilor de vițe dela stat, nu este trecut, la 1901, cu nimic nici Suțu, care p'atunci erà șef de birou în minister, nici Măntulescu, sef de pepinieră.

Numai V. Brezeanu este trecut cu un total de 7.196 bucăți din cari *numai 860 vițe a luat dela Golești-Badi.*

Prin urmare, din acest pasaj reiese, într'un mod absolut sigur, că șeful serviciului viticol, plătit ca să apere interesele statului și să ceară aplicarea legii contra celor ce le atacă, *sustrage, după propria sa mărturisire scrisă, un număr de 6.000 vițe altoite de-ale statului, și le împarte cu doi tovarăși ai săi de afaceri necurate, fără să plătească vițele acestea, sau să fie înscris vre-unul dintre ei spre a le cumpărà!*

Acest fapt, pe limba curat românească, *se chiamă furt*, și desfid pe orice om cinstit, care se interesează de binele public, să-i deà alt nume.

S'ar puteà găsì naivi sau interesați, cari să spună că, deși s'au scris toate acestea, nu există probe, că faptul s'ar fi și consumat. Chiar dacă n'ar existà asemenea probe, ar ajunge, cred, faptul brut, că șeful serviciului filoxeric propune în scris subalternilor săi, funcționari și ei la stat ca și dânsul, ca să frustreze fiscul, spre a-și luà imediat pedeapsa.

Dar, spre nenorocirea lui, probele consumării faptului există. Ordinul lui V. Brezeanu a fost executat întocmai de amicul sau Goilav. Ceeace e și mai trist pentru interesele statului, *faptul acesta, furtul acesta este cunoscut de ani de zile mai multor foști miniștrii de domenii.* Iată acum și probele amintite.

La dosarul No. 151/901 filele, 337, 338 și 339, care coprinde anchetele d-lui Chehaia, găsim atașate următoarele trei facturi, cari sunt o dovadă nediscutabilă, că acele 6.000 vițe altoite dela Golești-Badi au fost expediate de Goilav la destinație, în tocmai după indicațiile din epistola lui V. Brezeanu.

Iată aceste trei facturi:

a)

SCRISOARE DE TRĂSURĂ No. 11

— MARE IUȚEALĂ —

D-lui Blimen

Șeful Gării Ploești

Stațiunea de destinație: *Ploești*

Marca		
B.	*1 Bal*	*Viță . . . . . 43 kgr.* *19/11—901* Predător, *Ștefan Goilav*

b)

Marca și No.	SCRISOARE DE TRĂSURĂ No. 9 — MARE IUȚEALĂ — *D-lui Iancu Stratulat* In comuna: *Vărsătura* Stația de destinație: *Odobești*	
toată adusă		
	1 Bal	*viță altoită . . . . . 77 kgr.* *16/11—901* Predător, *Ștefan Goilav*

c)

Marca și No.	SCRISOARE DE TRĂSURĂ No. 7 — MARE IUȚEALĂ — *D-lui N. Brezeanu* In comuna: *Bucov* Staţia de destinaţie: *V.-Călugăreascà*	
toată adusă		
	5 Bale *5 leg.*	*Viță altoită* . . . . . *245 kgr.* pomi roditori . . . . 145 „ 390 „ *15/11—901* Predător, *Ștefan Goilav*

V. Brezeanu a scris lui Goilav că 1.000 vițe să le rezerve lui *Șuțu*, iar 5.000 să le împartă între d-sa și *Mântulescu*. Cum marfa erà de furat, cei trei tovarăși de afaceri și-au schimbat adresele. Ca să pricepeți legătura dintre numele lor și cele din facturi, d-l inspector Chehaia, zice în raportul său, că: „Numele de *Blimen* din factura C. F. R. este șeful gării Ploești, *pe numele căruia se trimiteà adesea vițe, etc., d-lui Șuțu. Iancu Stratulat din a doua factură este cumnatul d-lui Mântulescu.* Iar *N. Brezeanu*, din a treia, *este fratele d-lui șef de serviciu V. Brezeanu*".

(V. rap. 42 f. 322).

Din aceste trei facturi se vede că, după cum erà și *natural*, cea mai grasă expediție a fost făcută lui V. Brezeanu, pe numele fratelui său Nicolae, ca de obiceiu. Din factura No. 7 se mai vede că, pe lângă vițe, lui Nicolae Brezeanu i s'a trimis și 145 kgr. de pomi roditori, de cari Vasile nu pomenește nimic în epistola sa dela 19 Oct. 1901. De altă parte, cantitatea de viță, expediată fraților Brezeanu, întrece cu mult pe a celorlalți doi la un loc. Este adevărat, că, după epistola șefului de serviciu, fraților Brezeanu *li se cuveneau* (?!) la un loc 5.000 de vițe, cu 1.500 bucăți mai mult decât celorlalți doi. Dar în cantitatea de 245 kgr. de

vițe altoite din factura No. 7 nu se cuprind și cele 2.500 bucăți cedate de C. Georgescu, cari după lege trebuià să fi fost ridicate cu mult înainte de 15 Nov. 1901. In adevăr, după art. 10 al. *e*, din regul. orice cumpărător trebue să-și ridice vița cumpărată „în cel mult 20 de zile dela data fixată prin *Monitorul oficial*,“ altfel „pierd dreptul asupra avansului făcut cu ocaziunea cererii“. C. Georgescu cumpărase cele 3.500 vițe din cari cedase 2.500 lui N. Brezeanu. Data ridicării acestor vițe fusese dejà fixată prin *Monitorul oficial* și tabloul de cumpărare trimes la pepiniera Golești-Badi.

Probă că șeful serviciului scrie în epistola sa dela 19 Oct: „*După cum ți-am mai spus*, între proprietarii, cărora s'au dat vițe, este și d-l *C. Georgescu . . . . . caută tabloul trimes de minister* și pune-i pentru d-l Georgescu 500 crâmpoșie și 500 gordan alb, iar celelalte 2.500 pentru frate-meu tot deosebite cu numele de C. G. I.“

Deci, V. Brezeanu îi vorbise lui Goilav, de vițele lui C. Georgescu, cu mult înainte de data epistolei, care-i fuseseră expediate fratelui său *tot pe numele de C. Georgescu*. Intre data epistolei lui V. Brezeanu și a facturei No. 7 cu cele 245 kgr. vițe altoite, trecuse nu numai 20 de zile, ci aproape o lună. Apoi știm cum zorià șeful serviciului, când erà dânsul în cauză, pe șefii de pepiniere, *ca să aleagă vițe ireproșabile, și să le expedieze cât mai urgent*.

Așa dar, materialul, trimes cu factura dela 15 Noembre 1901, în greutate de 390 kgr. a fost exclusiv pentru V. Brezeanu. După marea diferență de greutate a vițelor din cele trei facturi, se vede, că vițele trimise la cele trei adrese, *n'au fost de loc distribuite de șeful pepinierei, în proporția indicată* de V. Brezeanu în epistola sa. Probabil că cu ocazia întâlnirii lui Goilav cu șeful serviciului acasă la acela, s'a operat tragerea pe sfoară a celorlalți doi tovarăși Șuțu și Mântulescu. Tot atunci se va fi hotărît și trimiterea celor 145 kgr. de pomi roditori și se va fi ales pentru V. Brezeanu cele mai bune varietăți de vițe. Probă, că șeful serviciului, scriind lui Goilav să împartă cele 5.000 vițe între dânsul și Mântulescu, n'a înțeles ca și *calitatea* să fie aceiaș la amândoi, sunt următoarele sale vorbe: „restul

de 5.000 împarte-l pentru mine și Mântulescu *în două părți egale* **ca număr de viţe,**" *dar nu egale și în calitate.* Deci lui V. Brezeanu i s'a trimis viță dela stat *și mai multă și mai bună* decât tovarășului său Mântulescu.

Deși, din factură, nu se poate constatà de fel calitatea viţelor, se poate însă constatà aproximativ cantitatea lor.

Așa, după cele trei facturi, se vede că viţa trimeasă lui Șuțu pe numele Blimen, a cântărit 43 kgr.; cea trimeasă lui Mântulescu, pe numele cumnatului său Stratulat, a cântărit 77 kgr.; iar a lui V. Brezeanu singură a cântărit 245 kgr., adică mai mult decât îndoitul viţei celorlalţi doi la un loc.

Acum, dacă greutatea ambalagiului ar crește în proporție dreaptă cu cantitatea viţelor cuprinse, ne-ar fi așà de ușor să dovedim, că *lui V. Brezeanu i s'au trimes ceva peste 7.000 de viţe altoite.* Insă greutatea nu crește în această proporție, probă, că cele 2.500 viţe fixate pentru Mântulescu, n'au tras la cântar 107 kgr., adică de două ori și jumătate cât cele 1.000 de viţe ale lui Șuțu, ci numai 77 kgr., deci cu 30 kgr. mai puţin. Neputând dar determinà exact cantitatea viţelor, luate de V. Brezeanu, prin aplicarea proporţii drepte, trebue să recurgem la alte mijloace de calcul mult mai sigure.

Astfel, considerând că cele 1.000 viţe ale lui Șuțu au cântărit 43 kgr., iar cele 2.500 ale lui Mântulescu au cântărit numai 77 kgr., vedem că diferenţa în plus de 1.500 viţe n'a adăogat la cele 43 kgr. ale unei mii decât 34 kgr. Dacă plusul de 1.500 viţe a mărit greutatea celor 1.000 cu 34 kgr., ne întrebăm: ce număr de viţe va mărì greutatea unităţii de 1.000 cu diferenţa de 202 kgr. dintre 245 kgr. și 43 kgr. Stabilind proporţia și împărţind produsul dintre 1.500 și 202 cu 34 obţinem 8.912, la care adăogând și unitatea de 1.000 avem *un total de 9.912 viţe, pe cari le-ar fi luat V. Brezeanu dela pepiniera Golești-Badi la 15 Noemvrie 1901.*

Iată-l deci pe șeful serviciului filoxeric, frustrând statul, la o singură pepinieră, cu cel puţin 1.000 de lei în viţe. La care trebue să mai adăogăm și valoarea celor 145 kgr.

de pomi tineri, dintr'o singură coardă, cari dau cu 5 bucăți la un chilo, cel puțin 700 de pomi tineri luați gratis, în valoare și aceștia de aproape una mie lei (1.000).

După această socoteală, care este aproape exactă, se vede, că plusul de vițe dela Golești-Badi erà cu mult mai mare decât 8.000, cât arată autorul în epistola sa. De altfel, trebue să observăm că, *pe anul 1901—1902 la Golești-Badi nu s'a plantat nici o viță*. Deci, probabil, că și pe cele 2.000 bucăți, de care spune epistola să fie oprite pentru plantat în pepinieră, le-a luat tot șeful serviciului viticol.

Vezi, sărmane cetățean și podgorean, cum ți se fură avutul, câștigat de tine cu atâta trudă, de către înalții dregători, pe care tu îi hrănești, din sărăcia și amarul tău!

Cei doi tovarăși, cu care a împărțit — deși nu în părți egale — vița furată dela stat, au fost în curând unul — Șuțu — destituit, altul — Măntulescu — avansat pentru abuzuri grave comise în exercițiul funcțiunii.

Așa, despre Măntulescu, zice d-l Chehaia, că a vândut o mare cantitate de vin fără să deà chitanțe și banii i-a băgat în buzunar. A cumpărat din banii statului, două trăsuri: una bună, alta proastă. La avansarea și mutarea din slujbă a luat trăsura bună pentru dânsul și a lăsat statului pe cea proastă (v. Dos. 151, rap. 42—43). „Tot în sarcina d-lui Măntulescu — zice d-l Chehaia — mai *posed și o scrisoare, pe care nu o mai anexez, pentru motivele ce pot arătà verbal, și din care reese, după cum veți vedeà, un fel de tovărășie în plantare de vie*". (Ibid. rap. 44 f. 344). Această epistolă misterioasă erà compromițătoare, probabil, fie pentru ministrul sau secretarul său general, fie pentru alte persoane sus puse, de aceea n'a avut d-l Chehaia curajul s'o anexeze la dosar, rămânând să raporteze verbal cazul ministrului său. Iar despre Șuțu, celalt tovarăș al lui V. Brezeanu, zice același raportor:

„Primele cercetări, făcute în baza ordinului verbal, au avut rezultat, între altele, *descoperirea unui sistem de abuzuri cu vițele statului, în baza căror* descoperiri tratate prin raportul subsemnatului No. 1, din 8 Ianuarie a. c. s'a destituit d-l șef de birou *L. T. Șuțu*" (Ibid. f. 304).

Iată cât de bine ştià alege V. Brezeanu tovarăşii de hoţie. Atâta doar, că unii din ei şi-au luat răsplata faptelor lor, pe când şeful serviciului viticol, marele vinovat, continuă a ocupà înalta lui funcţiune nepedepsit, spre marea ruşine a moravurilor noastre sociale!

Iată deci un vechiu şi înalt funcţionar al statului, *care de ani de zile fură averea statului cu ştirea superiorilor săi şi în complicitate cu inferiorii.*

Faptul este constatat în mod oficial şi mărturisit de el însuşi prin aceste cuvinte, din epistola sa: „*1.000 rezervă pentru Şuţu, iar restul de 5.000 împarte-l pentru mine şi Mântulescu*". Cele trei facturi dovedesc, că faptul a fost executat întocmai. Cei doi tovarăşi subalterni ai săi, deşi mai puţin vinovaţi, sunt de mult destituiţi, iar *capul bandei* continuă a fi şi capul serviciului viticol, desfidând orice sentiment de moralitate. Ce zic? Nu numai rămâne în capul serviciului jefuit, dar protege pe hoţi şi rupe zilnic capetele tuturor subalternilor săi, cari nu-l imitează.

Şi miniştrii domeniilor, cari cunosc de mult toate aceste potlogării, cred că-şi fac datoria, pentru care sunt plătiţi de ţară, închizând ochii, când se fură, cu atâta neruşinare, averea publică, sub înalta lor oblăduire.

O timpuri! O moravuri!

Dar, ceeace trebue să revolte chiar şi pe cei mai nesimţitori oameni este, că, pe când hoţiile celor mari sunt răsplătite, dându-le şi alte slujbe, găinăriile celor mici, cari n'au făcut decât să imiteze în mic pe cei dintâi, sunt foarte aspru pedepsite. Să vedeţi atunci pe *capii bandei dela domenii constituindu-se în acuzători publici şi în apărători ai legilor*, de ai crede, că sunt mai curaţi decât cristalul şi mai nevinovaţi decât mieii!

Ajunge să vă citez un singur caz, aflat din întâmplare în unul din cele 70 de dosare consultate de mine, ca să vedeţi, ce comedie respingătoare se joacă la ministerul domeniilor pe socoteala ţării. Iată cazul.

Prin referatul său, înregistrat la No. 70.298 din 25 Iulie 1906, d-l *G. Nicoleanu*, directorul serviciului viticol şi *asociatul comercial a lui Alexandrescu şi Economo*, arată că:

„*Pentru furtul de viţe,* dela pepiniera viticolă Petreşti din judeţul Putna, *comis în anul 1905 de către Ion Iliescu, acesta a fost dat în judecata tribunalului.*

„Procesul judecându-se la 19 Aprilie a. c., *tribunalul a condamnat pe inculpatul Iliescu la 6 luni şi o zi închisoare şi la 260 lei despăgubiri către stat*".

(V. Dos. No. 10/904, f. 439, Petreşti).

Aţi văzut? Un necunoscut podgorean *Iliescu*, care furase şi el acolo 100—200 de viţe, produse tot din averea lui, fără să-şi dea seamă, bietul om, că *furtul* este un *drept* rezervat funcţionarilor serviciului viticol, a fost osândit, nici mai mult nici mai puţin, decât la *şase luni şi o zi închisoare şi 260 lei amendă!*

Acest hoţ fără noroc a făcut apel care i s'a respins la 9 Octomvrie 1906; a făcut *recurs* în Casaţie, şi i s'a respins şi acesta la 11 Decemvrie 1906.

Astfel *cetăţeanul* Iliescu, care imitase şi el pe *necetăţenii* dela serviciul viticol, a rămas definitiv osândit cu pecetea puşcării pe frunte *şi cu pierderea drepturilor cetăţeneşti!*

Vedeţi, ce pedepse aspre ştiu mijloci *Brezenii* dela domenii, contra celor ce nu vor să le recunoască *monopolul .... hoţiilor.*

Şi cu toate acestea, Constituţia, biata Constituţie! desfiinţează *privilegiile* de clasă şi proclamă *egalitatea* tuturor românilor înaintea legii.... La ce ne-ar folosi toate legile din lume fie cât de înaintate, dacă *legea*, consacrată de moravurile noastre sălbatice, este una şi singură: *cei mari şi tari pot face tot ce vreau în această ţară, iar cei mici şi slabi nu pot face nimic?*

Ce fel de lege, ce fel de morală este aceia, care cere ca nefuncţionarii să ispăşiască o greşală *comună* printr'o osândă atât de grea, iar înalţii funcţionari ai statului să fure la lumina zilei fără nici o frică de pedeapsă?

Cum? *Iliescu* podgoreanul, care susţine cu punga sa statul, n'are voie să ia fără plată din viţele sale, iar *V. Brezeanu*, care trăeşte din budgetul adunat dela Iliescu şi ceilalţi cetăţeni, are acest drept....

Dacă ministrul domeniilor, care-i pus acolo de țară, ca să-i ocrotiască cinstea și averea prin aplicarea legilor, nu se va grăbì a destituì și a da pe mâna parchetului pe V. Brezeanu et comp., merită să fie bătut cu pietre, ca cel din urmă nelegiuit!

Cu aceasta am încheiat partea doua despre *administrația centrală* a serviciului filoxeric, care, după cum s'a putut convinge cititorul inteligent și imparțial, este adevărata cauză a înspăimântătoarei anarhii din țară și a tuturor abuzurilor dela pepinierele statului. Aceasta se va vedeà și mai mult din partea treia care urmează acì.

PARTEA TREIA

SITUAȚIA PERSONALULUI EXTERIOR INDIVIDUAL

§ 15. Abuzurile constatate de anchetă la pepiniere

Dacă gravele abuzuri specificate mai sus se comiteau, pe întrecute și fără nici o jenă, de chiar funcționarii din capul administrației centrale, cari se găseau direct sub ochii miniștrilor, vă puteți închipuì ce trebue să se fi petrecut în serviciul viticol exterior, al cărui personal erà lipsit de orice control serios!

Miniștrii primiau zilnic denunțuri, unul mai grav decât altul, asupra scandaloaselor abuzuri din acest serviciu. Cum însă, funcționarii din serviciul exterior erau asociați de afaceri cu șefii lor direcți din administrația centrală, diferitele denunțuri asupra isprăvilor lor, erau puse regulat la dosar.

Când se orânduià de formă câte o anchetă, făcută însă de funcționari *în afară de administrația centrală viticolă*, constatările anchetelor erau de asemenea puse la dosar, conform avizului dat de funcționarii . . . *administrației centrale, ei înșiși implicați în cele constatate.*

Iar când miniștrii, însărcinau cu cercetarea denunțurilor pe funcționarii din administrația centrală, aceștia ascundeau toate abuzurile asociaților lor, iar contra celor ce nu voiau

să se asocieze cu ei le înscenau tot felul de scandaluri, până ce-i îndepărtau din serviciu.

Astfel, după nenumărate denunţuri puse la dosar, la 5 Noemvre 1901 se primeşte la ministerul domeniilor reclamaţia d-lui *C. B. Sărăţeanu*, cum că E. Munteanu, şeful pepinierei Istriţa, nu vreà să-i libereze cele 3.200 viţe altoite plătite dejà la minister.

Aceasta a făcut pe fostul ministru *B. Missir*, să însărcineze, prin deciziunea sa înregistrată la No. 5.761 din 15 Ianuarie 1902, pe d-l inspector silvic de control *Ioan Chehaia* cu facerea unei anchete generale asupra pepinierelor statului, începând cu Aprilie 1899. Anchetele aceste au durat un an şi jumătate şi d-l Chehaia s'a achitat într'un mod demn şi conştiincios, de însărcinarea luată asupra sa.

A încheiat, la fiecare pepinieră, *procese-verbale* foarte minuţioase, cari prin *rapoarte speciale*, au fost pe rând prezentate ministrului.

La urmă a întocmit un foarte lung şi documentat *raport general*, în care rezumă principalele rezultate ale anchetelor sale şi-l încheie cu foarte importantele sale *propuneri* pentru îndreptarea relelor constatate.

Aceste anchete conştiincioase, cari au constatat nenumărate abuzuri, în sarcina atât a funcţionarilor din administraţia centrală cât şi a celor din serviciul exterior, n'au fost nici măcar citite de ministrul care le-a orânduit. Excelenţa sa a binevoit a cere asupra lor *avizul* d-lor *Nicoleanu* şi *Brezeanu*, *acuzaţi la fiecare pagină a dosarului, cari au opinat să se pună anchetele la dosar, şi s'au pus!* Iar dosarul cu anchetele a fost luat de d-l *G. Nicoleanu* şi *încuiat în sertarul său*, de unde mi l'a scos, când am cerut aducerea lui în Senat.

Când am citit cele cuprinse în dosar, mi s'a ridicat părul în cap şi nu-mi venià de loc să cred, că asemenea fapte să pot petrece *nepedepsite* într'un stat european cu pretenţii de civilizaţie.

Se constată, la toate pepinierele statului, cea mai cumplită anarhie şi desordine în gestiunea financiară.

Unii funcţionari ai serviciului viticol iau viţele statului

cu miile fără să le plătească, alţii vând vinul cu derivatele lui şi banii şi-i însuşesc. Aceste fapte le-au găsit miniştrii de domenii cu funcţionarii administraţiei centrale a serviciului aşa de naturale, de legale şi de morale, că, în decomun acord, le-au osândit să fie *pedepsite cu închisoare... la dosar.*

Ca să pricepeţi şi munca depusă de anchetător şi gravitatea faptelor constatate, voi arătà acì câteva din *relele generale* petrecute la toate pepinierele statului şi apoi câteva din *abuzurile speciale* comise de unii sau alţii dintre şefii de regiuni.

a) **Istriţa.** Prin procesul-verbal, încheiat la 15 Fevruarie 1902, iscălit şi de şeful pepinierei, şi ataşat **la dos. 151/901**, fila 62, se constată, pe exerciţiul 1899/900, în registre *răsături* şi *corecturi.* Registrele nu se potrivesc între sine nici asupra viţelor şi pomilor vânduţi, nici asupra cumpărătorilor, aşa că, *nu s'a putut constatà exact nici materialul vândut nici suma încasa ă.* Nu se cunoaşte preţul varului eşit din magazie. Se vede eşit mai mult var, decât e trecut la intrare. La materialul eşit din magazie se arată un preţ mai mare decât preţul aceleiaş cantităţi din magazie. Pe exerciţiul 900/901 *„nu s'au trecut separat viţele şi pomii libe aţi cu plată şi separat acei ce s'au dat gratuit;* (f. 63) aşa, că şeful puteà prezintà şi materialul vândut ca dat gratuit; pe exerciţiul 901/902 se constată, chiar după mărturia şefului, că registrul de mişcarea pomilor şi viţelor„ *nu se înfiinţase,* deşi se dovedeşte, încă după anii trecuţi, că se vânduseră şi distribuiseră viţe şi pomi cu zecile şi sutele de mii. „Se constată că peste sumele ordonanţate, s'au mai făcut plăţi din sumele încasate ca venituri“ (f. 63), cari trebuiau vărsate la stat;

b) **Pietroasa.** Din procesul-verbal dela 15 Februarie 1902, îneheiat „în azistenţa d-lui Auguste Ville, şef al pepinierei“, se constată pe exerciţiul 1899/900, că toate registrele sunt ţinute în neregulă şi pline de *ştersături* şi *corecturi.* Sunt sume trecute ca cheltuite de două ori.

Alteori se văd plăţi mai mari decât sumele primite pentru aceasta. Pe exerciţiul 1900/901 se găseşte o bandă de hârtie cu borderoul de justificare a unei sume de bani, iar sub această bandă se poate distinge bine, că a fost altă sumă. „S'au operat, cu alte cuvinte — zice d-l Chehaia — două înregistrări pe acelaş loc, adică una sub banda de hârtie şi alta deasupra bandei“ (f. 87).

Registrul de mişcarea pomilor şi viţelor nu se află înfiinţat, dar pomi şi viţe se vindeau, fără înregistrare, ca pe moşia şefului pepinierei;

c) **Ţintea.** Prin procesul-verbal încheiat la 12 Martie 1902 se constată, între altele, că şeful pepinierei, care se găseşte şi azi în slujbă „a expediat lui Ion Săvuleanu la Bucureşti un vagon de lemne de ale pepinierei“ se alătură şi două declaraţii cari confirmă faptul (f. 120). Şeful îşi trece slugile sale particulare în statele pepinierei, spre a fi plătite de stat, etc.;

d) **Strehaia.** Prin procesul-verbal dela 1 Iunie 1902 ancheta constată nenumărate ştersături, răsături şi corecturi, precum şi sume neexacte, în mai multe registre. S'au vândut cu aproape 100.000 viţe mai mult decât erau trecute în registru ca produse. „Aceasta dă nota inexactităţii cifrelor trecute în acest registru“ (f. 322). Din registrul chitanţier *lipsesc, pe exerciţiul 1900/901, mai multe chitanţe dela asouchele* în cari sunt trecute ordonanţele ministeriale, şi şeful întrebat, nu-şi poate da compt de ele. O ordonanţă cu No. 6.889/901 de 1.500 lei nu e trecută între cele justificate. De asemenea 8.956 viţe produse rămân nejustificate. (f. 187). In registrul de mişcarea viţelor se vede, că „din o producţiune de 2.019.025 bucăţi de viţe au eşit 2.118.482 bucăţi, adică cu un plus de 99.457 bucăţi, ceace nu poate fi decât rezultatul inexactităţii cifrelor trecute în acest registru“ (f. 179). Adică se treceau ca produse mai puţine şi se vindeau mai multe, iar diferenţa de preţ intră în punga şefului.

Se găsesc în chitanţier mai multe sume, *din vânzări de struguri şi arbori făcute direct de minister*, trecute atât în souşe cât şi în chitanţele corespunzătoare, cari trebuiau „lăsate în alb şi anulate“.

Pe exerciţiul 1901/902 în *registrul cassa* „sunt trecuţi 20.567 lei 85 bani, ca primiţi cu ordonanţe“, iar în registrul *încasări şi justificări* se trece ca ordonanţată numai suma de 20.447 lei 85 bani, adică în minus cu 120 lei (f. 186). In *jurnalul general* e trecută ca cheltuită suma de 21.368 lei 15 bani. „Cu alte cuvinte, se arată că, cassa a plătit mai mult decât a primit cu 920 lei 30 bani. De unde a dat cassa aceşti bani, când la debitul ei nu rezultă că sunt primiţi?“ — Se întreabă, cu drept cuvânt d-l Chehaia — (f. 187) Şeful acestei pepiniere este şi azi în serviciu.

e) **Botoşani.** Din procesul-verbal dela 6 Iulie 1902 se vede, că la această pepinieră, nu există nici chitanţier, nici registru de mişcarea viţelor, nici registru magazia. Toate celelalte registre existente sunt în neregulă şi sumele din ele nu se potrivesc de loc (f. 235). Se constată la venituri 6.151 lei 75 bani, la cheltueli 4.581 lei şi 95 bani, iar „1.599 lei, 80 bani vărsaţi la tezaur. Deci în total justificaţi 6.181 lei 75 bani, ceeace ar însemnà, că *s'a vărsat la tezaur mai mult cu 30 lei, decât s'a încasat din vânzări*“ (f. 255).

„Aceasta ne dă nota — zice d-l Chehaia — de seriozitatea cu care s'a ţinut comptabilitatea acestei pepiniere, şi cât temeiu se poate pune pe cifrele operate în aceste registre". Aceasta dovedeşte că veniturile erau cu mult mai mari, decât cele trecute în registre. Cum însă comptabilitatea erà cu totul neregulată şi nu existau registre speciale pentru fiecare operaţie, şeful pepinierei a uitat cât venit a trecut şi aşa se explică diferenţa vărsată în plus.

f) **Vişan.** La această pepinieră a domnit atâta desordine, că d-l Chehaia a fost silit să încheie două procese verbale, asupra numeroaselor nereguli constatate. Unul din aceste procese-verbale, lung de trei coale şi iscălit şi de şeful pepinierei, se ocupă numai cu enumerarea corecturilor şi răsăturilor, constatate în toate registrele, fără să poată fi justificate de şeful pepinierei. Insăşi administraţia centrală zice, într'o bandă anonimă, lipită ulterior la marginea acestui proces-verbal:

„Din examinarea registrelor dela pepiniera Vişan, se constată răsături, ştersături şi corecturi de cifre numeroase" (f. 242).

Din al doilea proces-verbal, încheiat la 9 Iulie 1902 asupra situaţiei pepinierei, se constată că, *„chitanţele*, ce privesc sumele din ordonanţe *sunt detaşate dela asouchele lor*, deşi trebuiau lăsate la souche nedetaşate în alb sau anulate" (f. 245). Pe exerciţiul 1899/900 se vede, din registrul *magazia*, că au intrat 143 decal. de diferite rachiuri, din cari n'a eşit nimic din magazie până la facerea procesului-verbal.

Tot pe acest exerciţiu se văd intrate şi 4.432 decal. vin, iar pe exerciţiul 1900/901, 7.074 decal vin. Pe exerciţiu lurmător 1901/902 se văd intrate, după exerciţiul precedent, 4.712 decal. vin şi eşite 4.275 deca (f. 247).

Consultând tabloul ministerial asupra vinurilor vândute la magazinul statului dela această pepinieră, vedem că într'un period de 5 ani (1900 — 1905), s'a vândut un total de 8.473 decal., sau media anuală 1.694 decal.

Din cantitatea de 7.074 decal., câtă erà la 1900/901 în magazia acestei pepiniere, nu se văd vândute, prin magazinul statului, decât 1.782 decal. Iar din cele 4.712 decal. intrate pe 1901/902 şi *eşite 4.275 decal.*, nu s'au vândut, prin magazinul statului, decât 1.469 decal. Unde este restul din cele 4.275 decal., eşite?

Dacă deja pe exercițiul 1900 901 constatăm, în magazia acestei pepiniere, marea cantitate de 7.074 decal.; iar prin magazinul statului abia sa vândut 8.473 decal. dela 1900—905, ce s'a făcut cu diferența produsă în plus și nevândută prin magazin? Direct „prin bună învoială“ am văzut mai sus că nu s'au vândut decât vinurile *cele stricate*, iar din cele bune numai cantități foarte mici. Atunci?

Sărace vinuri ale statului, dacă ar aveà ele gură — și nu se vor fi băut până acum — cum le-am mai auzì țipând, din pivnițele funcționarilor viticoli sau ale altor favoriți ai zilei!

Cu toate aceste isprăvuri, șeful pepinierei, care se vede că făceà parte din *sindicatul Brezeanu et comp.*, *se găsește și azi slujbaș în serviciul viticol*... Mă mir cum nu i-a dat și lui cadou pe lângă *decorație*, ministrul domeniilor, când a decorat cu cadouri pe d-nii *Nicoleanu* și *Brezeanu*.

g) **Urlați**. Din procesul-verbal, încheiat la 10 August 1902, se vede la șefii acestei pepiniere o absolută nepricepere în ținerea comptabilității. Se constată și acì, că s'a vărsat la tezaur mai mult decât s'a primit. „Din cele arătate mai sus la acest exercițiu (1901/902) — zice d-l Chehaia — Cassa banilor arată, că a plătit și a vărsat mai mult decât a primit cu 141 lei 75 bani; partidele arată că au dat mai mult decât datora cu 129 lei 75 bani“ (f. 261). Tot acì se găsește o ordonanță pentru reparatul unor burlane „emisă pe numele șefului de birou, iar nu pe numele șefului pepinierei“.

Autorul anchetei întreabă: „Pentruce șeful de birou *Șuțu* se amestecă în plăți de lucrări la pepiniera Urlați?“ (f. 261).

Tot acì face d-l Chehaia următoarea justă observație:

„Nu numai d-nii Concita și Glodeanu, cari au condus această pepinieră în exercițiile arătate mai sus, au probat lipsă de pricepere în ținerea comptabilității — cum se pretinde de registre, așa cum sunt confecționate — ci toți șefii de pepiniere viticole au dat această probă; ori, *dacă au urmat așa după anume instrucțiuni, pun în evidență nepriceperea celor ce i-au îndrumat astfel*“ (f. 228).

h) **Paraclis-Cotnar**. Din procesul-verbal dela 6 Iulie 1902 se constată, în magazie, următoarele cantități de vin:

	Pe exercițiul	1899/900	. . . . 6.354	decal.
rămas	„ „	1900/901	. . . 5.910	„
adăogat	„ „	1901/902	. . . . 7.346	„

Cu alte cuvinte, cantitatea de 6.354 decal. dela 1899/900 a scăzut pe 1900/901 cu 444 decal. şi restul de 5.910 decal., a crescut pe exerciţiul următor cu 1.435 decal.

Se ştie că Cotnari este una din cele mai vechi şi mai întinse podgorii.

După tablourile ministeriale, vedem că pepiniera aceasta este înfiinţată la 1896. Astăzi, după „tabloul de suprafaţa pepinierelor şi a culturilor făcute pe ele", are o întindere de peste 84 hect., din cari *vre-o 15 he t. vii producătoare.* După *lista preţurilor*, cu data de 28 Februarie 1906 semnată de C. Bobeş, preţurile cu cari se vindeau de magazinul statului vinurile dela această pepinieră, erau, după deducerea speselor de *accis*, *transport*, *ficse* şi *remiza* antreprenorului, următoarele:

Vin Grassă	per.	decal.	45	lei, 60	bani
„ alb 1896	„	„	26	„ 60	„
„ „ 1897	„	„	16	„ 80	„
Catelin 1896	„	„	16	„ 80	„
Căldăruşe	„	„	13	„ 60	„

Acum când cunoaştem şi vechimea pepinierei, care deja la 1896 produceà, şi cantităţile produse pe 1899/1900 şi 1901, şi preţurile mari, cu cari se vindeau aceste vinuri la 1902 de stat, ia să vedeţi ce cantitate ridicolă s'a vândut prin magazinul statului din vinurile acestei pepiniere în timp de 5 ani, dela 1900—1905:

Pe exerciţiul	1900/901	vândute	471	decal.
„ „	1901/902	„	227	„
„ „	1902/903	„	231	„
„ „	1903/904	„	374	„
„ „	1904/905	„	420	„
	Total în 5 ani		**1.726**	„

Dacă numai la 1901/902 se găsiau în magazia pepinierei nu mai puţin de 7.346 decal. vin, cum s'a putut vinde dela 1900—1905 numai 1.726 decal.?

Şi dacă s'a vândut numai atâta, *ce s'a făcut restul?*

Hei, dar cine n'ar beà vin de Cotnar dacă l-ar aveà pe gratis ca funcţionarii serviciului viticol?

Vorba românească: cine poate oase roade... şi funcţionarii viticoli puteau beà tot ce produceau, că nimeni nu-i controlà. Faptul că pepinierele erau ale statului şi ei funcţionarii lui plătiţi, n'aveà în ochii lor nici o importanţă...

i) **Goleşti-Badi.** Din procesul-verbal dela 6 Aprilie şi din raportul No. 66 dela 18 Septembrie 1902, asupra şefului pepinierei, se constată frustrarea statului cu viţă şi vin şi înşelarea cumpărătorilor cu marfă falşificată.

„Registrul de mişcarea viţelor — zice ancheta — în care se arată a fi numai *5.686 viţe*, comparat cu partida veniturilor unde se află trecut un număr de *280.888 viţe*, arată în destul cum s'a ţinut comptabilitatea la această pepinieră, de către d-nii V. D. Gheorghiu, I. Tobias Gherghel şi G. Mântulescu, foşti şefi ai pepinierei în cursul acestui exerciţiu“ (f. 134).

Tot de acì se vede că şeful pepinierei a trimes *fără plată* fostului şef de birou în minister *L. Şuţu*, 4.000 viţe şi 1.000 nuci.

Această fraudă, ajungând la cunoştinţa ministerului mai înaite de a fi ajuns materialul expediat la destinaţie, el a fost confiscat şi trimes la Istriţa. Se mai dovedeşte că şeful pepinierei vindeà particularilor, sub denumirea de vin natural nou, vin artificial fabricat „din mustul strugurilor stricaţi, din vinul puţin stricat şi bolnav de băloşire, smochine, gutui, etc.“ (f. 294). D. Chehaia observă în raportul său:

„Oare pepinierele viticole ale statului sunt staţiuni de vinificaţiuni artificiale, cu privilegiul de a le trece în comerciu sau direct la consumatori ca vinuri naturale? Oare, dacă consumatorii, adăpaţi din comerciu cu felurite băuturi falşificate sub etichete de naturale, au recurs la pepiniere, să-şi aprovizioneze un vin natural, trebuià să li-se serveasçà tot vinuri nenaturale?“ (f. 294).

Apoi, şeful pepinierei se dovedeşte a fi vândut 115 decal. vin cu 330 lei, 50 bani, *fără să fi liberat cuvenitele chitanţe cumpărătorilor, iar banii şi i-a însuşit* (f. 144).

De altă parte, se găsià la pepinieră pe exerciţiul 1901/902 1.123 decal. vin şi 44 decal. rachiu (f. 138), *cu care nu se ştie ce s'a făcut*, căci *nici vinul nu e trecut ca vândut*, în tabloul ministerial No. 12 b, *nici rachiul* în anexa No. 12 a, care tratează de vinurile stricate şi prefacerea lor în rachiuri.

Şi doar erau peste 1.000 vedre de vin bun şi aproape 50 vedre rachiu de cel mai fin!

In fine tot acì se vede că şeful pepinierei în loc s'o verse la stat ca venit, a cheltuit la 1901/902 o sumă de 216 lei, înca-

ată din vânzări de produse pentru trebuinţele pepinierei, ca şi când ar fi fost ordonanţată prin budget (v. rap. 17. f. 320).

Ei bine, acest şef delapidator şi falşificator, drept orice pedeapsă, *a fost răsplătit, dându-i-se direcţia şi catedra de profesor la şcoala de agricultură dela Strihareţ.*

Săracă şcoală, sărmani elevi!

l) **Regiunea Galaţi.** La această regiune viticolă d-l Chehaia a încheiat două procese-verbale: unul la 11, altul la 12 August 1902. Din cel dintâi se constată că şeful n'a urmat conform instrucţiilor date, ci a făcut ce a vrut el. Iar din ultimul se vede că şeful regiunii a târguit mai multe lucruri dela diferiţi negustori, pentru trebuinţele sale şi ale regiunii, fără să-le fi plătit în total, deşi dela minister încasase suma cuvenită pentru plătirea lor (f. 266).

§ 16. Şefi de pepiniere abuzivi

Trecând acum dela abuzurile constatate *în general* la diferite pepiniere ale statului, la faptele *speciale* ale câtorva şefi de pepinieră mai deochiaţi, trebue să observăm, din capul locului, că cei mai mulţi din aceştia, fiind asociaţi de afaceri cu superiorii lor din administraţia centrală, se găsesc şi astăzi slujbaşi în ministerul domeniilor. Şi lucrul nu trebue să ne mire, când am văzut mai sus pe *directorul* serviciului asociat la întreprinderi comerciale, cu particularii şi tovarăş cu E. Munteanu, unul dintre cei mai abuzivi foşti şefi de regiune,—şi pe *şeful* aceluiaş serviciu, furând multe mii de viţe dela stat, în tovărăşia unui Mântulescu, care în abuzuri ţine recordul lui Munteanu.

Aşa s'au constatat fapte foarte grave în sarcina multor şefi de pepinieră, ca *E. Munteanu, G. Mântulescu, V. D. Gheorghiu, M. Viorescu, C. Gorciu, A. Vâlceanu*, etc., etc., din cari ultimii patru se găsesc şi astăzi şefi de pepinieră, fiindcă au tăinuit faptele superiorilor şi le-au făcut servicii inavuabile.

Iar un I. Ordeanu, care are cele mai mari titluri dintre toţi, singurul fost şef de pepinieră fără vie proprie, acela care la toate pepinierele a adus statului cele mai mari venituri şi a făcut cele mai mici cheltueli, a fost asvârlit de

sindicatul V. Brezeanu et Comp., din pepinieră în pepinieră, fiindcă n'a vrut să se supună moralei sindicatului, iar la urmă a fost *înlocuit*, în baza unei anchete, *făcute de V. Brezeanu, care a furat cele câteva mii de viţe dela stat!*

Iată câteva din abuzurile constatate în sarcina şefilor de pepinieră amintiţi:

a) *E. Munteanu*, şeful pepinierei Istriţa. Prin procesul verbal dela 15 Fevruarie 1902, se constată că distribuià viţele şi pomii statului, fără să preciseze cât material vindeà şi cât dădeà gratuit, aşa că nu i se puteà luà nici o socoteală de venitul adus statului (f. 63). Din referatul No. 31.983 dela 27 Martie 1902 al d-lui G. Nicoleanu, se vede că acest şef sustrăsese dela stat vr'o 21.765 viţe altoite, despre cari raportase că s'au stricat „la scoaterea din pământ" (f. 39). Din raportul No. 64 dela 18 Septemvrie 1902 al d-lui Chehaia se vede că la anchetă, cele 21.765 viţe, pretinse *stricate*, lipşiau dela pepinieră (f. 286).

Dintr'un denunţ, amintit în raportul No. 65 dela 18 Septemvire 1902 (f. 292), se arată că zisul şef ar mai fi frustrat statul cu vr'o 25.000 coarde de viţe. Din procesul verbal dela 14 Iunie 1902 se constată că acelaş şef, în urma *autorizaţiei verbale* date de d-l G. Nicoleanu, ca să fabrice alcool din drojdie şi tescovină, a fabricat fără nicio autorizaţie, şi 78 decal. cognac, toate din vinul cel mai bun, cum a declarat fabricantul Rozenbaum. La ridicarea acestor fabricate, cam pe ascuns, a frustrat şi ministerul finanţelor cu câteva sute de lei, prin neplata taxelor pe grad, cum probează procesul-verbal, dresat la 21 Decemvrie 1901, de administraţia financiară de Buzău. Tot acest Munteanu a ţinut mai mult timp în grajdul pepinierei doi cai ai lui I. Macovei din Mizil, căruia-i dăduse în întreprindere fabricarea alcoolului pomenit. Tot în grajdul pepinierei a ţinut un an şi jumătate, alţi doi cai ai fostului secretar general, *C. Băicoianu*, cum mi-a declarat un fost deputat din Camera trecută, care a aflat lucrul chiar din gura lui Munteanu.

Deşi unele din faptele acestuià erau cunoscute de mult, el n'a fost destituit decât în urma anchetei d-lui Cosăcescu şi la inzistenţa şi cererea expresă a acestuia.

b) *G. Măntulescu*, şef de pepinieră la Pietroasa şi la Goleşti-Badi. Din procesul-verbal dela 15 Ianuarie 1902 se constată, la predarea pepinierei Pietroasa de către Măntulescu, o sumedenie de lucruri lipsă din inventarul de primire, ca: ciaşornice de părete, târnăcoape, casmale, maşini de spălat, vase, obiecte de metal, etc. (f. 209) Trecut la Goleşti-Badi, şi-a continuat operaţiile. Aşa, din raportul No. 66 dela 18 Septemvrie 1902 se constată, prin martori şi prin însăş declaraţia lui Măntulescu, că dânsul a vândut vin de-al pepinierei mai multora, fără să le taie chitanţe; că a fabricat vin falş şi l-a vândut drept vin bun (f. 293), înşelând astfel şi pe cumpărători, frustrând şi compromiţând şi statul.

Acest funcţionar model, pe care-l vedem împărtăşindu-se din viţele furate de V. Brezeanu dela Goleşti-Badi, nu numai n'a fost pedepsit, ci chiar recompensat, fiind trecut în locul d-lui Ordeanu ca director şi profesor, la Strihareţ. Relativ la această numire, face d-l Chehaia următoarea observaţie, în raportul său:

„Un fapt de neexplicat pentru moment este următorul: d-l G. Măntulescu este permutat, ca director al şcoalei de agricultură dela Strihareţ", unde a plecat, fără a predà vila pepinierei, ale cărei chei le-a luat cu dânsul. Acì a funcţionat acest Măntulescu până la 1906, când a fost destituit de fostul ministru al şcoalelor, d-l M. Vlădescu.

c) *M. Viorescu*, şeful pepinierei Vişan. Din cele trei procese-verbale, încheiate de d-l Chehaia, se vede că la această pepinieră a domnit cea mai mare desordine, negligenţă şi neregulă. Astfel prin procesul-verbal, dela 27 Ianuarie 1902, iscălit şi de Viorescu, se constată că a trimes gratis viţă de a statului unui şef de birou din ministerul domeniilor. Este adevărat că Viorescu luat de scurt zice, că numita viţă este din o „vie, proprietate a nevestei sale, situată pe dealul Vişanului" (f. 311), dar faptul că zisul funcţionar a cerut să-i trimeată viţa *pe nume străin*, îl dă de gol.

Numitul şef de birou i-a scris lui Viorescu, ca „Trimeterea să o facă pe adresa d-lui *Blumel*, şeful gării Ploeşti,

care, fiindu-i prieten, l-ar servì, anunţând pe omul său de a o luà din gară“ (f. 311).

Dacă viţa aceasta nu erà furată dela stat, pentruce nu şi-a dat funcţionarul abuziv propria sa adresă? *Iată cum se găsiau—şefii pepinierelor—asociaţi, la frustrarea statului, cu funcţionarii din minister!*

Tot sub administraţia acestui şef, a fost silit d-l Chehaia să încheie un proces-verbal de mai multe coale, plin numai cu nenumăratele falşificări din registre. Din procesul verbal dela 9 Iulie 1902 se mai constată că Viorescu treceà în souchele chitanţierului ordonanţele ministerului, iar *chitanţele corespunzătoare*, în loc să le anuleze, *le detaşà şi, de sigur, le întrebuinţà pentru alte sume încasate şi nevărsate la stat* (f. 326, raportul 29).

Acest şef de pepinieră, cu toate păcatele lui, fiind asociat de afaceri cu cei din capul administraţiei centrale a serviciului, *se găseşte şi astăzi la locul lui!*

d) *V. D. Gheorghiu*, şeful pepinierei Strehaia. Isprăvile acestuia sunt la fel cu ale lui Viorescu. Din procesul verbal dela 18 Ianuarie 1902, se constată că odată cu Viorescu a trimes şi Gheorghiu, pentru acelaş funcţionar dela minister, şi fără ordin ministerial *500 viţe americane cu rădăcini şi 7.000 butaşi*, cari au fost de asemenea confiscaţi la gara din Ploeşti (f. 309).

Din procesul-verbal dela 1 Iunie 1902 se vede că acest şef frustrà statul cu viţe, trecând ca produse mai puţine de cât se vedeau desfăcute. Aşa, pe exerciţiul 1899/900 se văd trecute ca produse 2.019.025 bucăţi, iar vândute 2.118.482, deci un plus de vr'o 100.000 viţe (f. 179). Şi Gheorghiu, ca şi Viorescu, detaşează şi întrebuinţează, pentru alte scopuri, chitanţele dela souchele, cari cuprind sumele ordonanţate de minister. „Chitanţele mai sus menţionate lipsesc de la souchele lor — zice d-l Chehaia — şi d-l şef al pepinierei Gheorghiu n'a putut da compt de lipsa lor“ (f. 186). Din registrul *Cassa* se constată că pe exerciţiul 1901/902, este trecută ca ordonanţată o sumă mai mică decât cea reală (f. 186). Ordonanţa No. 6.889/901 *de 1.500 lei*, din registrul *încasări şi justificări* nu e trecută ca justificată. Iar

la *observaţiuni* se spune că se comptează, în justificarea acestei ordonanţe, şi suma de 920 lei din actele trimise odată cu raportul No. 1.324 din 25 Martie 1902.

In realitate, prin raportul, pentru înaintarea acestor acte nu s'a făcut decât să se ceară dela minister plata sumei de 920 lei, care s'a şi efectuat cu ordonanţa No. 8.120/902 (f. 187). Deci, suma de 1.500 lei nejustificaţi rămâne în sarcina lui Gheorghiu. Tot acolo se vede că şeful nu trece în registru toată viţa produsă, „rămânând ca deficit cifra de 8.956 viţe dela butaşii cu rădăcină, a căror întrebuinţare nu se justifică (f. 187). Prin referatul său No. 7 dela 1 Aprilie 1905 (dosarul No. 10/905 Petreşti), d-l Chehaia aminteşte „acuzaţia adusă d-lui Gheorghiu, şeful pepinierei viticole din Strehaia, de a fi vândut d-lui *Traian Giurgea* dela Focşani 2.000 viţe altoite“ (f. 98). Despre provenienţa acestor viţe, zice Gorciu, cumnatul lui Gheorghiu, că poate şi el, Gheorghiu, este depozitarul viţelor din Algeria şi din aceste i-o fi vândut lui Giurgea. *Acest Gheorghiu este şi astăzi şef la pepiniera Strehaia!*

e) *C. Gorciu*, şeful pepinierei Petreşti. Contra acestui Gorciu s'a făcut o denunţare de către Gr. Stratulat, cumnatul lui Măntulescu, în care se arată că Gorciu ar fi vândut mai multora viţă de a statului, iar banii şi i-a însuşit. Ministru însărcinează cu anchetarea celor denunţate tot pe d-l inspector silvic de control I. Chehaia. Acesta luând interegatorul lui Gorciu, constată în referatul său No. 7 dela 1 Aprilie 1905 (Dos. No. 10/905 Petreşti) cele ce urmează. Gorciu, fiind şef al pepinierei statului Petreşti, s'a angajat şi în serviciul particularilor, bine înţeles cu plată. Astfel dânsul închiriază cu 150 lei anual o magazie dela casele sale din Focşani lui Souget, administratorul prinţului Bibescu pentru desfacerea viţelor din Algeria. Viţa pretinsă algeriană şi depozitată acì, o vindeà Gorciu iar banii îi trimeteà prinţului Bibescu. Se constată că numai pe luna Ianuarie 1905 a încasat şi vărsat la destinaţie însemnata sumă de 8.000 lei. Acì observă d-l Chehaia: „După cum vedeţi, domnule ministru, pe lângă închiriere, există şi un ajutor, ce se dă de d-l Gorciu sus citatei case, ajutor pe care d-sa îl arată

ca *desinteresat*, dar pe care subscrisul nu-l poate crede astfel" (f. 97).

De acì se vede că Gorciu, funcționar al statului, în loc să producă și să vânză vițe de ale statului, se face *comisioner*, și desface viță străină, din care-și reține firește cuvenita *remiză*. Această remiză, primită de asemenea comisioneri, este după informațiile mele de 10%. Deci Gorciu ar fi luat numai pe Ianuarie o remiză de 800 lei dela cele 8.000 lei. Splendidă leafă! Denunțătorul afirmă că în această magazie și sub firmă algeriană, să vindeà de Gorciu vița furată dela stat. De altfel pare lucru curios, cum a nemerit vița algeriană dela *Mehedinți* tocmai la *Focșani*, și nu în alt oraș mai apropiat, și tocmai în magazia caselor lui Gorciu, și nu în altă magazie din oraș. De nu cumva misterul acestui lung voiaj s'ar explicà prin *cumnăția* lui Gorciu cu Gheorghiu, șeful pepinierei Strehaia, în vecinătatea căreia își aveà domiciliu său viticol faimosul reprezentant al casei Fenouil din Algeria.

In acelaș denunț este acuzat Gorciu, că „ar fi angajat și plătit de d-l Negropontes din Mărășești, căruia i-ar fi înființat o mare pepinieră de viță altoită, *întrebuințând și personalul pepinierei la acele lucrări*" (f. 98).

Din procesul verbal No. 3 dela 28 Martie 1905 (Dos. No. 10/905 f. 103), să vede că Gorciu a făcut următoarea declarație în cauză:

„In vedere că soția mea are casele sale dotale *în orașul Focșani* strada maior Șonțu No. 3, cumpărate dela d-l Alexe Iurașcu cu 15.000 lei, am contractat cu Prințul Bibescu, *din județul Mehedinți* prin pepinieristul A. Souget, care reprezintă casa Fenouil *dela Mascarà* (Algeria), *de i-am dat cu chirie casele-magazie, ce le are în curtea caselor sale din Focșani;* conform alăturatului contract pentru care i-au și răspuns soției suma de lei 150. *In această magazie prințul Bibescu, ca și pepinieristul său A. Souget nu pot locuì în Focșani, am fost rugat a da concurs la vânzarea vițelor în orele mele libere, iar eu, încredințat că cu aceasta nu fac o faptă necorectă, ajutându-i în vânzarea vițelor, am vândut la diferiți cunoscuți din aceste vițe originale din Algeria la diferiți proprietari, iar banii ce am încasat, i-am trimes d-lui A. Souget, pepinieristul Prințului Bibescu din comuna Corcova-Mehedinți.*

Declar că nu am luat și nu am vândut o singură viță de a statului dela pepiniera ce o conduc, iar banii să mi-i însușesc".

In ceeace privește pe d-l Negropontes din Mărășești declar că d-sa în adevăr face o mare plantație cu vița americană altoită; în vedere că d-sa nu se pricepe cum să întocmească lucrările fundamentale ale replantării, *am fost rugat de m-am dus în câteva rânduri, cu ocazia altor cercetări ce făceam prin regiune, când i-am dat sfaturile necesare la reconstituire*" (f. 103).

Din felul cum este concepută și motivată această declarație, reiese nu numai lipsa culturală și vinovăția lui Gorciu, dar și operarea lui după un plan general stabilit de capul administrației centrale, care își justifică la fel *asocierile și întreprinderile lor comerciale.*

Din această declarație, al cărei concept și stil trădează pe omul absolut incult, se vede că *însuși Gorciu recunoaște că stă și în serviciul prințului Bibescu, și în al lui Negropontes.* Acesta este faptul brut mărturisit de vinovat. Chestiunea e dacă un funcționar al statului poate fi totodată și funcționar particular, cu alte cuvinte: dacă funcționarul plătit de stat ca să pună în serviciul său exclusiv și munca și cunoștințele, mai poate închirià această muncă și aceste cunoștințe și altora? Acuzatul insinuiază că magazia dela Focșani erà a nevestei sale, de care vorbește *ca de o streină* sau divorțată, iar despre serviciile sale către Bibescu și Negropontes zice că erau . . . *gratuite* și le-a făcut numai *rugat de* aceștia ceeace nu mai erà nevoie să ne-o spună, pentrucă se înțelege dela sine. . .

Dar, pentru lege și morală, este absolut indiferent, dacă serviciile lui Gorciu erau cu plată sau gratuite. Faptul, degajat de orice atribute și subscris de acuzat, este că acesta ocupă în acelaș timp trei slujbe, fiind și șef de regiune la stat, și antreprenor de reconstituiri viticole la Negropontes și — ceeace e și nedemn — comisioner pentru desfacerea viețelor particulare, el cel plătit, ca să producă și desfacă vița statului.

Deci Gorciu confirmă denunțarea lui Stratulat, doar că nu recunoaște că în magazia *nevestei sale*, ar fi vândut și viță de a statului sub etichetă algeriană. El susține că vița vândută erà algeriană și lucrul acesta îl confirmă și învățătorul Sa-

ragea din Jariștea, care zice că a cumpărat dela Gorciu 2.600 viţe altoite şi adaugă textual, „a căror provenienţă, **după eticheta de pe lăzi**, *se deduceà că erau sosite din Algeria*".

Din momentul ce Gorciu aveà la dispoziţie *eticheta* algeriană dela viţele lui Souget, nu-i erà de loc greu să vânză toată viţa furată dela stat, drept viţă veritabilă algeriană!

Astfel, printr'o simplă etichetă, şi aceea de contrabandă, *furà şi statul, înşelà şi pe cumpărători, scăpà şi de răspundere.*

Şi-i erà aşa de uşor lui Gorciu să tăgăduiască vânzarea viţelor statului alături de cele algeriene, pe cât de greu erà pentru d-l Chehaia să dovedească contrariu când viţele furate şi introduse în aceeaş magazie cu cele algeriene, erau vândute sub o etichetă comună.

Pentru constatarea adevărului ajungeà denunţarea semnată de Stratulat, cumnatul lui *Măntulescu*, un alt **Gorciu**, căci oameni ca aceştia, se cunosc foarte bine unul pe altul.

După anunţarea interpelării mele asuprà abuzurilor dela serviciul viticol, am primit între altele, şi o epistolă, semnată *I. Ştefănescu* din Focşani, cu data de 7 Febr. 1907.

Autorul mă sfătueşte să cercetez:

1) „*De unde d-l Gorciu*, şeful acestei pepiniere, *a putut face*, într'un timp relativ scurt, *o avere de peste 200.000 lei* compusă din imobile ca clădiri în Focşani, diferitele plantaţiuni de vii, etc?

2) „*A se cercetà în registrul de comptabilitate al casei Negroponte din Mărăşeşti*, dela anul 1903 până în prezinte, *unde trebue să găsească sumele ce primeşte anual d-l Gorciu în calitate de conducător al plantaţiunilor de vie şi şcoală, făcute de d-l Negroponte.*

3) „*A se cercetà la pepinierele de viţă americane ale caselor Fenouil din Algeria şi care are reprezentant în România, administraţia domeniilor principelui Bibescu la Corcova Mehedinţi.*

„*A se cercetà la pepeniera principelui Ştirbey, Drăgăşani, unde, în calitate de reprezentant, în schimbul unui comision ce i se oferă anual, s'a ocupat şi se ocupă cu vânzarea de* viţă altoită pe la proprietari."

Şi autorul închee, cu această justă observaţie:

„Halal de funcţionar! Afacerile i-au mers şi-i merg bine. *Se miră lumea întreagă, cum mai dispune de timp, să mai administreze şi nenorocita de pepinieră a statului?*

De, ce să-i faci? *Om cu noroc şi pace!*"

Firește, că-i om cu noroc. Și cum n'ar fi, când *d-l G. Nicoleanu, directorul serviciului viticol, este nașul care l'a cununat și pe el și pe cumnatul său Gheorghiu? Vedeți, cu câtă scrupulozitate de conștiință știà să-și aleagă d-l Nicoleanu* **finii**, printre cei mai. . . . . *cinstiți* subalterni ai săi..... Se vede, că d-sa erà condus de înțelepciunea strămoșilor *noștri* —nu știu dacă erau și *ai d-sale*—care zice: *spune-mi cu cine te însoțești, ca să-ți spun cine ești.* Poate că grație înrudirii sale cu șeful său suprem, *Gorciu este menținut până astăzi ca șef al pepinierei Petrești.*

Despre A. Vâlceanu nu mai amintesc, de oarece chiar numirea lui ca șef de pepinieră e făcută contra legii.

Colegul meu d-l Ioan Dumitrescu-Agraru, fost deputat și șef de serviciu viticol la domenii, (înaintea d-lui Nicoleanu) mi-a declarat că *Gorciu fusese distituit* de fostul ministru al domeniilor *N. Fleva.* Când miministrul și-a replantat via, a rugat pe d-l Nicoleanu să-i recomande pentru aceasta un viticultor priceput. Directorul serviciului i-a spus că nu are altul mai bun decât pe finul său Gorciu, care se găseà fără slujbă. După aceasta d-l Nicoleanu nu s'a lăsat până ce n'a reușit să *reintegreze* pe finul său Gorciu în slujba sa de mai nainte, *pe care o ocupă nesupărat până astăzi.*

Apoi să nu-i zici: *om cu noroc*?

In raportul său general, No. 67 dela 19 Septembre 1902, d-l Chehaia mai zice:

„Domnii șefi de pepiniere, *Munteanu, Viorescu, Gorciu* și *Glodeanu* aveau și au vii personale și dotale, în apropiere de punctele unde funcționau și funcționează. *Asemenea vii au în județele Prahova și Buzău, și domnii șefi dela centru*, de cari voiu vorbì mai la vale.

In afară de aceste vii, *unii din d-lor mai serveau și interesele particulare*, în acele localități, unde funcționau *fie direct sau indirect; așa că aveau o întreită calitate: de funcționari, proprietari și administratori particulari.*“ (Rap. pag. 5, f. 314).

§ 17. Punerea anchetelor la dosar

„Din toate aceste procese-verbale, rapoarte și alte observațiuni ce am făcut—zice d-l Chehaia,—reese după cum se va vedeà mai la vale, o neregulă în ținereà comptabilității sau a registrelor, plus pe lângă alte nereguli și acele de ne conformare la dispozițiile ordinelor circulare No. 13.363/19 Feb. 1900 și 42.841/18 Iunie 1901“ (f. 314). Aceste sunt ordinele reproduse, în partea II-a lucrării de față, prin cari se interzice funcționarilor serviciului, de a-și speculà poziția oficială și a se pune în slujba particularilor, fie ca asociați, fie ca administratori, fie ca antreprenori sau comisionari...

In rezumat, d-l inspector Chehaia constată în anchetele sale următoarele abuzuri mai însemnate:

Funcționarii serviciului viticol formau un vast sindicat, cu unicul scop de a frustrà statul, care-i plătià fie cu vițe, fie cu vin și derivatele lui, fie cu banii rezultați din desfacerea acestor produse. Astfel, înalții funcționari din capul administrației centrale erau asociați cu șefii pepinierelor, *ba până și cu cei din urmă muncitori dela pepiniere*, cari se pretau la rolul de a-le trimete marfă de furat, sau de a le servì ca spioni contra celor ce nu se supuneau moralei acestui sindicat. Șefii pepinierelor sau nu țineau de loc registre, pentru controlarea materialului produs sau desfăcut, sau cele ținute erau pline de corectări și ștersături, adică falșificări. Funcționarii din serviciu luau viță dela stat pe nume străin, iar șefii de pepiniere trimeteau vițe și alte produse, superiorilor lor, fără plată, expediate pe nume străin.

Șefii pepinierelor își treceau slugile proprii în statele pepinierei, ca să fie plătite de stat. Chitanțele dela souchele, în care erau trecute sumele ordonanțate, se detașau și întrebuințau pentru alte scopuri. Se găsesc ordonanțe de mii de lei nejustificate. Se treceà în registre mai puțin material decât se produceà și diferența în plus se vindeà în beneficiul șefilor. Se constată în pivnițele mai multor pepiniere zeci de mii decal. de vin și alte derivate, cari nici până azi nu se văd a fi fost vândute nici direct nici indirect prin magazinul statului.

In ce pivnițe particulare au dispărut aceste produse ale statului? Sunt cazuri unde șefii pepinierelor vând particularilor produse de ale statului, fără să le libereze cuvenitele chitanțe, iar banii și-i însușesc. La alte pepiniere se văd veniturile, produse din desfacerea materialului, cheltuite, pentru trebuințele șefului, și ale pepinierei, fără să fi fost vărsate la stat sau ordonanțate. Alți șefi lăsau în urma lor lipsă la pepiniera dela care erau transferați lucruri în valoare de mai multe sute de lei, sau făceau târgueli multe, fără să le plătiască la plecarea lor.

Lăsând la o parte abuzurile lui *E. Munteanu, care singur a fost destituit din toți*, iată ce mai constată ancheta asupra lui *Măntulescu*, destituit abia anul trecut, și nu pentru abuzurile sale viticole, precum și asupra lui *Viorescu*, *Gheorghiu* și *Gorciu*, cari n'au primit nici o pedeapsă, rămânând până astăzi fiecare la locul său.

Măntulescu, ca șef la Golești-Badi, vinde mai multora vin de al statului, primește bani și nu liberează chitanțe cumpărătorilor.

Fabrică vin fals din struguri stricați, smochine și gutui, și-l vinde particularilor, drept vin veritabil nou, sub firma statului. Tot pe acest Măntulescu îl vedem luând de la Golești-Badi, fără plată, odată cu șeful său V. Brezeanu vre-o 2.500 vițe altoite.

Drept pedeapsă ministerul îl *avansează* director la școala dela Strihareț.

Viorescu, ca șef la pepiniera Vișan, trimete superiorilor săi dela domenii mai multe mii de vițe altoite, fără plată. Detașà și întrebuință pentru afacerile sale, chitanțele dela souchele, cari cuprindeau sumele ordonanțate. El continuă și azi aceste operații la aceeaș pepinieră, unde le-a început acum 6—7 ani.

Gheorghiu dela Strehaia trimete și el gratis vițe de ale pepinierei funcționarilor din minister.

Detașază și el chitanțele, cari trebuesc lăsate la souchele lor, și trece în registre cu sutele de mii mai puține vițe decât cele produse, iar diferența și-o însușește. Nu poate justifică o ordonanță de 1.500 lei.

Vinde lui Traian Giurgea din Focşani 2.000 viţe altoite, fără înscrierea acestuia şi primirea ordinului ministerial.

Drept pedeapsă este şi azi lăsat şef la Strehaia şi d-l Nicoleanu intră în relaţii de rudenie cu el.

Gorciu este în acelaş timp şi şef al pepinierei statului, şi logofăt administrator la via lui Negropontes şi negustor-comisioner pentru desfacerea viţeler din pepinierele prinţilor Bibescu şi Stirbey.

Ca *funcţionar al statului* îşi închiriază magazia pentru depozitul viţelor algeriane, unde transportă—după denunţător—viţa statului şi, *ca negustor*, o vinde dimpreună cu cea algeriană şi cu aceeaşi etichetă.

Ca *funcţionar particular* replantează, cu personalul pepinierei, viile lui Negropontes, bine înţeles . . . *pe gratis.*

D-l inspector Chehaia, care a constatat în interval de un an şi jumătate, cât au ţinut importantele sale anchete, toate aceste şi alte mai multe abuzuri, a prezentat ministrului respectiv şi cuvenitul remediu pentru îndreptarea relelor.

Remediul acesta constă în următoarele *propuneri* făcute ministerului odată cu înaintarea raportului său general.

„Independent de măsurile, ce se vor luà în vederea constatărilor din procesele-verbale . . . . sunt de neapărată trebuinţă următoarele dispoziţiuni:

„a) Pentru ţinerea unei comptabilităţi, în partidă dublă, în care să nu se permită răsături şi corecturi şi să cuprindă toate operaţiunile ce se fac.

„In sensul acestui raport s'au şi dat instrucţiuni de onor. minister domnilor şefi ai pepinierelor, cu ocaziunea trimeterei registrelor de comptabilitate, pentru exerciţiul financiar 1902/1903.

„Am aflat însă, că în urmă acel ordin instructiv s'a revocat, autorizându-se a se operà în registre, ca şi în trecut; ori opera trecutului, fiind cea descrisă prin acest raport, trebue abandonată iar nu menţinută“.

„b) Şefii pepinierelor, cari au devenit proprietari de vii în vecinătate cu pepinierele statului, să fie permutaţi la pepinierele statului mai depărtate de viile d-lor“.

Oricine înţelege motivele şi justeţa acestei propuneri. Raportorul este convins, că numitele vii ale şefilor sunt plantate cu viţă luată dela stat fără plată (f. 350).

„*c) Să li se interzică a face lucrări particulare la alți proprietari, fie prin învoiri verbale, fie prin contracte formale; știut fiind, că nimeni nu poate servì cu credință la doi stăpâni*".

Ce răspunde la aceasta *nașul* Nicoleanu cu cei doi *fini* ai săi, Gorciu și Gheorghiu?

„*d) Să se înființeze un serviciu* de control pentru inspectarea lucrărilor și *pentru verificarea comptabilității*".

Atunci cum ar mai puteà șefii detașà chitanțele de anulat și vinde produse de-ale statului, fără liberare de chitanțe?

„*e*) Repartiţiunea cheltuelilor la pepiniere pentru munci ca și pentru materiale și instrumente, *să se facă pe baza unor devize de lucrări întocmite mai dinainte prin cari să se documenteze necesitatea fiecărei cheltueli cerute*".

Da, decât în cazul acesta nu s'ar mai puteà cheltuì ordonanțele fără să fie justificate.

„*f) Procurarea furniturilor: ca materiale, mașini, instrumente, etc., să se facă prin licitațiuni, iar nu prin bună învoială, oricât de avantagioasă ar păreà această din urmă cale*" (f. 350).

Din această propunere se vede—ceeace eu nu știam—că, nu numai vinurile pretinse stricate se vindeau prin *bună învoială*—adică: *una mie și una ție*—dar se procurau mașini și alte instrumente de preț, pentru pepinieră, tot prin *bună învoială*. Atunci cum să n'aibă totdeauna chef și *voie bună* funcționarii serviciului viticol?

„*g) Liberarea vițelor*, la cumpărători sau la gratificați, *să se facă în ordinea numerică a înregistrării cererilor, oricari ar fi persoanele*".

De acì se vede, ceeace am constatat de altfel și în altă parte a lucrării noastre, că vițele cerute nu se liberau la timp nici în ordinea cererilor, ci *favoriții* erau puși în prima linie, chiar dacă cererile lor au fost cele din urmă. Înțelegeți d-voastră, ce jignitor lucru erà aceasta pentru podgoreni cu lucrările urgente sau întârziate. Astăzi, mi-se pare că această *propunere* este pusă în practică. Dar, ca dreptatea să fie și acì îngenunchiată, favoriții sunt preveniți, sau să nu-și

dateze cererile sau să și-le trimeată mai înainte de termen, iar cererile funcționarilor dela domenii figurează totdeauna în fruntea tablourilor de vițele acordate.

„h) *Vițele să se libereze* la amatori *dela pepinierile unde să află viță, iar nu să se trimită dela pepiniere unde sunt la o alta care nu are, ocazionând cheltueli de transport în paguba statului,* **pentru favorizarea unor persoane, cari ar dori să li se distribue din apropiere**“ (f. 351).

Din această propunere vedem că la pepinierele statului să petrecea *un abuz însemnat*, despre care anchetele d-lui Chehaia nu zic nimic. Anume, când d-l Spiru Haret bunăoară, care își are via la Valea-Călugărească, cumpărà vița dela stat și vreà să economisească plata transportului, făceà să i se trimeață pe cheltuiala statului vița dela Botoșani sau Cotnar, la una din pepinierele de lângă Valea Călugărească. Poate că abuzuri de asemenea natură, cu precizarea numelor de persoane favorizate și sus puse, va fi fost cuprins și epistola lui Mântulescu, pe care d-l Chehaia nu o anexează la dosar.

Din cele ce preced, cititorul s'a putut convinge că s'a găsit un ministru, care să ordoane anchetarea tuturor pepinierilor statului, și un inspector harnic, ca d-l I. Chehaia care să execute ordinul și să propună măsurile de îndreptare.

Credeți că ministrul B. Missir, care a orânduit ancheta, a luat măsurile reclamate de împrejurări? Nu numai nu s'a luat nici o măsură, în baza și în urma acestor anchete, dar, ceeace este mai grav, *ele nici n'au fost măcar* **citite**, *nici de ministrul, nici de secretarul său general! Mai mult decât atât,* **anchetele au fost încredințate administrației centrale a serviciului, care erà acuzată la fiecare pagină de d-l Chehaia...**

Dosarul cu aceste anchete, **făcute în cursul anului 1902,** *a fost ținut* **neînregistrat până la sfârșitul lui 1904** *în sertarul d-lui G. Nicoleanu, care este el însuși implicat în neorânduielile constatate.*

La 1904, chiar în mometul căderii regimului liberal, dosarul cu anchetele, neînregistrat încă, a ajuns nu să știe cum, la cunoștința ministrului, care neavând timp nici el

să-l citească, în aceste momente grave de a-le scăpà ciolanul, *a cerut „asupra anchetelor opinia funcționarilor vinovați din administrația centrală a serviciului viticol.*

Acești funcționari abuzivi, știindu-se vinovați, n'au îndrăsnit cu tot cinismul și lipsa lor de pudoare să prezinte ministrului un raport oficial și semnat, asupra cestiunii.

Dar ca să poată smulge prin surprindere aprobarea ministrului și totodată să scape și ei personal, dacă ar fi luați la răspundere, *s'au mărginit a-și da avizul* **pe o simplă foaie de hârtie neiscălită și fără nici o dată,** care conform rezoluției ministrului a fost atașată la sfârșitul dosarului No. 151/901 cu anchetele.

Cunoscând numeroasele abuzuri constatate prin anchetele d-lui Chehaia, reproduc acì cuprinsul acestei *fițuici anonime*, spre a slujì ca pildă de fals și incorectitudine și a convinge pe toți cetățeni contribuabili cât de cuminte și de cinstit a fost ministrul, *care a cerut judecata vinovaților asupra propriilor lor păcate!*

Spre a nu fi silit a mai repetà la urmă aceleași cestiuni, voiu reproduce acì textual cuprinsul fițuicii anonime, comentând și complectând în acelaș timp fiecare punct neadevărat.

Astfel cititorul va aveà, deoparte *minciunile* necinstiților din capul administrației centrale, și de alta *adevărurile* constatate prin anchetele d-lui Chehaia. Iată-le:

„Anchetă viticolà,

1. „Intreaga anchetă se rezumă în procesele-verbale, dresate la fiecare pepinieră, și *cari cuprind o extragere din registrele pepinierelor, a venitiurilor și cheltuelilor*, pe cei din urmă trei ani 1899/900, 1900/901, 1901/902".

Primul neadevăr. Numitele procese-verbale cuprind, pe lângă venituri și cheltuieli, nenumăratele *falșuri din registre, furturile de viță, vin și derivatele lui, nejustificarea sumelor cheltuite, asociarea funcționarilor din administrația centrală cu șefii pepinierelor la frustrarea în comun a statului, etc.*

2. „Aceste procese-verbale, dresate de altfel la fața locului, *nu sunt contrasemnate și de cei interesați în cauză*, după cum urmà să fie, *afară de acela dela Istrița, care este semnat de d-l Munteanu*".

Al doilea neadevăr: Procesele-verbale mai sunt iscălite și de *Măntulescu* dela Golești-Badi și de *Viorescu* dela Vișan. Iar *Gheorghiu* dela Strehaia și *Gorciu* dela Petrești, cei doi *fini* ai lui Nicoleanu, își mărturisesc și recunosc abuzurile prin declarații scrise. Tot asemenea și pentru vagonul de lemne trimes de șeful dela Țintea se produc două declarații scrise confirmătoare. De altfel toate procesele-verbale fiind încheiate *la fața locului*, ceeace recunoaște și *fițuica anonimă*, în *asistența șefilor* de pepinieră și pe baza registrelor existente în pepiniere, ce nevoie mai erà de iscălitura vinovaților, cari își recunoșteau și declarau păcatele?

3. „Aproape toate rapoartele ce însoțesc lucrările, cuprind următoarea frază: „constatările în detaliu, prevăzute în menționatul proces-verbal, arată, atât modul cum s'a făcut administrația pepinierei, cum s'au întrebuințat sumele debursate, *cât și rezultatele obținute în schimbul cheltuelilor ce s'au făcut*". *Despre aceste rezultate nu se vorbește nicăiri*".

Al treilea neadevăr: „Rezultatele obținute în schimbul cheltuelilor ce s'au făcut" le arată precis la fiecare pepinieră. Ele sunt: întinderea diferitelor culturi, cantitatea materialului produs, procentul prinderii vițelor, *vânzarea prin „bună învoială" a vinurilor pretinse bolnave, trimeterea fără plată a vițelor statului, funcționarilor din minister, plantarea de vii personale cu viță sustrasă dela stat de către toți șefii pepinierelor, etc., etc.*

4. „Din toate rapoartele și procesele-verbale *nu reese stabilirea unui fapt definitiv a culpabilității cuiva;* se lasă numai a se înțelege oarecari incorectitudini pe seama d-lor Munteanu, dela Istrița, Măntulescu și Silvian — *acești doi din urmă nemai fiind în serviciul ministerului*".

Al patrulea neadevăr. Dar *vița furată de V. Brezeanu* dela Golești-Badi ce este?

Dar contractele de asociare comercială ale lui Nicoleanu ce sunt? Dar vinul falș fabricat de Măntulescu, după propria lui mărturisire, cum se chiamă? Și ce vorbă este acea, că Măntulescu, care drept pedeapsă, a fost avansat director

și profesor la Strihareț, *nu mai este în serviciul ministerului?* Asta a fost pedeapsa ce i s'a dat? Dar Munteanu, în a cărui pivniță s'au găsit vinurile lui Nicoleanu, pentru ce se mai găsià în serviciu? Avansarea lui Măntulescu a făcut'o chiar ministrul Misir, care a orânduit și anchetele!

5. „In tot cazul ancheta este incomplectă. Ca ministerul să poată luà vre-o măsură, pe baza acestei anchete, cu deosebire în ce privește corectitudinea personalului care manipulează fondurile și averea pepinierelor, ar trebuì, ca cei însărcinați cu această anchetă să răspundă:

1. *Dacă s'a găsit și s'a constatat vre-o incorectitudine în manipularea fondurilor budgetare de către șeful de regiune sau pepinieră? Anume care și cu ce acte se probează?*

2. *Dacă s'a constatat, că s'ar fi făcut vre-o incorectitudine cu ocazia distribuirii viețelor gratuite și cu plată?*

In favoarea cui s'au comis aceste fapte, ce probe și mărturii sunt pentru afirmarea faptelor?

3. *Ce anume fapte de natură deosebită s'au constatat de comisiunea de anchetă în sarcina șefilor sau a personalului administrativ al pepinierelor?*

Fiindcă punctul de plecare al anchetei, erà dorința ministerului de a se încredinţà, despre corectitudinea personalului conducător al pepinierelor, comisiunea de anchetă erà datoare să se pronunțe categoric asupra acestor puncte. Aceasta cu atât mai mult, cu cât unii din șefii pepinierelor erau sub grave acuzațiuni“.

Al cincilea și cel mai îndrăzneț neadevăr: Ca „incorectitudine în manipularea fondurilor“ avem: ordonanța No. 6.889 901 de 1.500 lei nejustificată de finul lui G. Nicoleanu, șeful pepinierei Strehaia, *Gheorghiu*. Trecerea slugilor șefului în state, spre a fi plătite de stat. Vânzarea vinului de Măntulescu fără să libereze cumpărătorilor chitanțe. Nepotrivirea sau mai bine falșificarea diferitelor cifre din registre. Toate aceste și alte multe la fel, se probează cu scriptele pepinierelor și prin luarea declarației celor vinovați.

Ca *incorectitudini în distribuirea viețelor* dau:

Cele 8.000 vițe altoite dela Golești-Badi, distribuite de șeful Goilav, fără plată, lui *V. Brezeanu*, șeful serviciului viticol, *G. Măntulescu* și *L. Șuțu*, cum arată epistola lui V. Brezeanu către Goilav, scrisă la 19 Octombrie 1901 și atașată la dosarul anchetelor.

Vița expediată șefului de biurou din minister, trecerea viețelor vândute și date gratuit la un loc, așa că nu se puteà ști, nici cantitatea vândută nici cea dăruită, etc.

Ca *fapte de natură deosebită* sunt toate abuzurile nenumărate, pe cari le-am înșirat până aci, ca fiind constatate de anchetă și care dovedesc și orbilor „incorectitudinea personalului conducător".

6. „Iată rezumatul în esență a fiecărui **raport** în parte:

Istrița, rap. 25. Comisiunea arată că a găsit nepotriviri în registre relativ la numărul pomilor și viețelor vândute, precum și la acel distribuit gratuit; că comptabilitatea lasă de dorit în modul de operațiune; d-l Munteanu se justifică pentru nepotrivirea registrelor, arătând că cifrele exacte au fost comunicate treptat ministerului, iar comptabilitatea a fost condusă după împrejurări, neavând oameni experimentați.

„Rap. 43. Ancheta denunțului Ionescu dela Istrița. Se constată întâi că denunțul este anonim, că Rozenbaum a fost subadmnistratorul d-lui Macovei; că s'ar fi destilat, pe lângă drojdie și tescovină, și o cantitate de vin fără aprobarea ministerului, că s'ar fi înlesnit d-lui Macovei putința de a frustra statul cu 30 decal. rachiu; că în adevăr, caii d-lui Macovei au stat câtva timp în grajdurile dela Istrița. *La toate acestea* d-l Munteanu răspunde justificându-se: că pentru cognac n'a cerut aprobarea, deoarece erà un vin stricat, trecut în categoria drojdiilor; că, în adevăr, a avut câtva timp caii d-lui Macovei la pepinieră, fiindcă i-a întrebuințat în interes de serviciu, etc.

„Nu se stabilește nici un fapt, nu se trage nici o concluzie."

Notați bine, că autorii anonimi rezumă numai *rapoartele*, nu și procesele-verbale, care înșiră toate abuzurile. Ei zic, că *„nu se stabilește nici un fapt"*, deși chiar din rezumatul lor se văd destule fapte stabilite. Să nu se uite însă, că acest Munteanu adăpostià în pivnița sa vinurile *de origine dubioase* ale lui Nicoleanu, unul din autorii fițuicii anonime. Iată ce se mai constată din procesele-verbale dela Istrița: Șeful treceà amestecate viețele și pomii vânduți sau dăruiți, spre a nu se ști, ce a vândut, ce-a dăruit.

Pe lângă sumele ordonanțate, se cheltuiau și veniturile pepinierei. Registrele de mișcarea viețelor și pomilor lipsiau, deși materialul produs se vindeà cu sutele de mii. Munteanu a sustras dela stat odată 21.755 vițe altoite, altădată 25.000.

Nu sunt aceste destule fapte stabilite?

7. „*Pietroasa, rap. 26.* Din cercetările făcute se constată o neregularitate şi o desordine în toate actele şi registrele d-lui Goilav. S'a constatat ştersături, răsături, bande lipite peste cifre, în special pe cea de 1.020 lei privitor la cumpărarea celor 10.000 araci. Registre de mişcarea pomilor şi viţelor nu s'au găsit înfiinţate?

„Nici o concluzie şi procesul-verbal neiscălit de şeful pepinierei.

„*Rap. 44. Supliment de anchetă pentru lipsele din inventar.*

„Se constată mai multe lipsuri (cari, după cercetări, d-l Goilav a neglijat a cere scăderea), fiind trimise la alte pepiniere. Se opinează a cere explicaţiuni d-lui Goilav".

E uşor de priceput, că rezumatul dela Istriţa, unde se găsià şef Munteanu, l-a făcut amicul său G. Nicoleanu, care a lăsat afară tot ce nu puteà justificà. Iar rezumatul dela Pietroasa l-a făcut V. Brezeanu, care a căutat să învinovăţească cât mai mult pe Goilav, *pentrucă acesta a predat d-lui Chehaia* epistola compromiţătoare a celui dintâi... *Inde irae.*

8. „*Ţintea, rap. 27.* Se constată că d-l Silvian ar fi transportat, dela pepinieră la Bucureşti un vagon de lemne, ce se crede a fi fost resturi de araci; că d-l Silvian ar fi avut două femei, în serviciul său particular, pe cari le treceà în ştatele pepinierei ca muncitoare. Aceasta reese din declaraţia celor doi monitori aflaţi şi astăzi în serviciul pepinierei. Declaraţia femeilor nu s'a luat. D-l Silvian nu a fost interogat, nici n'a subscris procesul-verbal. Ca concluziune: comisia lasă ca onor. minister să decidă, dacă trebue să se deà o mai mare extensiune cercetărilor!?"

9. „*Petreşti, rap. 28.* Extragerea cifrelor din registre relativ la venituri şi cheltueli.

„Procesul-verbal neiscălit de şeful pepinierei".

10. „*Goleşti-Badi, rap. 29.* Se constată în registre redactări greşite şi treceri necomplecte. Din vol. I al chitanţierului pe 1901 lipsesc mai multe chitanţe, ale căror souche există; se constată expedierea a patru mii viţe şi una mie nuci d-lui Şuţu la Ploeşti, fapt cunoscut şi raportat anterior. Se mai constată nişte vânzări de vinuri în mod neregulat de către d-l Măntulescu, în sumă de 330 lei 50 bani, pentru care se va face un supliment de anchetă. *D-l Măntulescu n'a fost interogat, nici n'a iscălit procesul-verbal*".

Odată afirmată minciuna, că „Măntulescu n'a fost interogat", autorii anonimi, mai citind odată, văd că s'au

înșelat. Atunci își dau pe marginea fițuicii următoarea desmințire:

„Cu raportul No. 66/1902 se constată că a fost ascultat la o anchetă posterioară și Mântulescu, care a recunoscut că a vândut vinuri, fără a liberà chitanțe“.

Drept pedeapsă, pentru acest furt mărturisit, se știe, că Mântulescu a fost avansat director și profesor la Striharet.

11. *„Drăgășani, rap. 30.* Comptabilitatea ținută în mod neregulat. Extragerea cifrelor de venituri și cheltueli și altceva nimic. Procesul-verbal neiscălit de șeful pepinierei“.

12. *„Ciuperceni, rap. 31.* Extragerea cifrelor de venituri și cheltueli și observațiuni asupra comptabilității. Procesul-verbal neiscălit de șeful pepinierei“.

13. *„Strehaia, rap. 42.* Se găsesc diferite îndreptări cu cerneală roșie în registre, adaose de numere, etc. *Nu se constată nici o incorectitudine. Procesul-verbal neiscălit de șeful pepinierei“.*

Acì se isprăvește această *opinie anonimă* care poartă *în loc de dată și iscălitură*, semnul celor două turnuri opuse și despărțite printr'un punct, cum se poate vedeà.

Trebue observat că autorii anonimi nu fac nici o pomenire în rezumatul lor, nici de *Botoșani*, nici de *Vișan*, nici de *Urlați*, iar peste Strehaia, unde este șef Gheorghiu, finul lui Nicoleanu, trec foarte iute. Și, culmea cinismului, ei afirmă că la Strehaia *„nu se constată nici o incorectitudine. Procesul-verbal neiscălit de șeful pepinierei“.*

Mare neadevăr grăesc ei și acì.

Iată numai câteva din abuzurile constatate de anchetă în sarcina lui Gheorghiu, șeful dela Strehaia și finul lui G. Nicoleanu.

Gheorghiu trece ca produse cu sute de mii mai puține vițe, decât desface. Detașează chitanțele dela souchele ordonanțelor. „Chitanțele mai sus menționate lipsesc dela souchele lor — zice d-l Chehaia — și d-l șef al pepinierei Gheorghiu n'a putut da compt de lipsa lor“. Dacă Gheorghiu azistà la facerea procesului-verbal și i se luà depoziția asupra

fiecărei neregularităţi constatate, ce sens mai aveà iscălirea lui în acest proces-verbal? Şi apoi nici unul din şefii, cari n'au iscălit procesele-verbale, n'au contestat adevărurile cuprinse în ele.

Tot Gheorghiu trece în registre ca ordonanţată o sumă mai mică, decât cea primită. De altă parte cheltueşte suma de 1.500 lei din ordonanţa No. 6.889 1901, fără s'o poată justificà. Vinde lui Tr. Giurgea 2.000 viţe, etc.

Toate aceste pentru *G. Nicoleanu şi V. Brezeanu*, cari s'au îmbogăţit ei şi cu tot neamul lor pe socoteala statului, nu constituesc *„nici o incorectitudine"!*

Această fiţuică anonimă, nedatată şi plină de minciuni a fost supusă de *banda ocultă* spre aprobare secretarului general, dimpreună cu dosarul anchetelor viticole ale d-lui Chehaia.

Aceste anchete, ţinute în secret dela 1902, au fost înregistrate dimpreună cu raportul general şi cu fiţuica anonimă, în ziua de 11 Decembrie 1904, adică exact după doi ani dela facerea lor şi chiar în momentul căderii liberalilor dela putere!

Vedeţi, cât de bine au ştiut alege Nicoleanu şi Brezeanu *momentul psichologic*, spre a smulge aprobarea ministrului, fără ca acesta să poată citì anchetele...

In adevăr, secretarul general, *I. Zanne*, care n'a citit decât *hârtia anonimă*, a pus pe ea rezoluţia:

„Văzut. Se va ataşà la dosarul anchetei 10, XI, 1904, I. Zanne" (f. 353).

Iar pe raportul general al d-lui Chehaia, care rezumă toate abuzurile constatate şi propune măsurile de îndreptare, *scrupulosul* secretar general scrie următoarea mincinoasă rezoluţie:

„De oarece, pe de-o parte, cea mai mare parte din funcţionarii anchetei **nu mai sunt în serviciu statului,** *că de altminteri* **nu e nimica dovedit într'un mod cert,** *la acte 10/XI, 1904. I. Zanne".*

Ei, vedeţi, iubiţi contribuabili, cum se administrează averea statului de către slujbaşii săi cei mai înalţi?

Ministrul, în urma denunțurilor zilnice, orânduește aceste anchete, cari ocupă munca unui inspector silvic un an și jumătate, iar pe urmă, în loc să le citească el, cere asupra lor avizul funcționarilor implicați în abuzurile constatate. Aceștia, având tot interesul să scape de răspundere, dar știind că susțin neadevărul, își dau avizul *fără să-și pună semnătura*. Și astfel afirmă, că din toate anchetele d-lui Chehaia, „*nu reese stabilirea unui fapt definitiv a culpabilității sau a responsabilității cuiva*". Iar secretarul general, care ține locul ministrului, fără să mai cerceteze, confirmă dar *sub proprie iscălitură*, acest îndrăzneț neadevăr, prin cuvintele: „*dealtminteri nu e nimica dovedit într'un mod cert*," și ordonă, cu seriositatea unui al douilea Cervantes, *punerea anchetelor la dosar!*

In orice stat din lume, unde se cunosc noțiunile de *cinste* și *datorie*, acest patron al funcționarilor abuzivi și-ar fi luat de mult pedeapsa. Dar la noi se tolerează celor mari asemenea *abuz de autoritate*, cu aceiași culpabilă nepăsare, cu care *se achită criminalii de curțile cu jurați*. . .

Și când astfel stăm *moralicește*, negustorii noștri politici cred că-și fac toată datoria către țară, preocupându-se exclusiv de partea *materială* a vieții cetățenilor.

„Omul nu trăește numai cu *pâine*, ci și cu *cuvântul lui D-zeu*" zice scriptura. Și acest *cuvînt al lui D-zeu*, această conștiință curată, pe care ți-o dă împlinirea datoriei și observarea legii morale, noă ne lipsește de sus până jos, dela Vlădică până la opincă.

Când pătura conducătoare poate comite abuzuri ca cele arătate mai sus, fără s'o atingă asprimea legilor, cum să nu-și piarză uneori cumpătul și masa cea condusă, pe spinarea căreia se fac toate aceste?

Câtă vreme nu se va înțelege de cei chemați a legiferà, că problema noastră țărănească este mai mult o cestiune *morală* decât *materială*, ne vom învârtì vecinic într'un cerc vițions.

Iar până atunci oamenii necinstiți vor puteà comite tot felul de abuzuri, și le va fi destul să-și găsească un patron, absolut conștiincios și desinteresat, ca I. Zanne bună-

oară, care să le spună fără mustrare de cuget și fără frică de lege, că în faptele lor *„nu-e nimica dovedit, într'un* mod cert“...

Da, da!

V. Brezeanu, șeful serviciului viticol, fură vița statului; șeful dela Strehaia vinde sute de mii de vițe și cheltuește mii de lei, fără să-i poată justificà; șeful dela Istrița fabrică din vin bun, fără știrea ministerului, mai multe zeci de deca de cognac; șefii dela Strehaia și Vișan trimet mii de vițe și alte produse de ale statului funcționarilor din minister; șeful dela Golești-Badi mărturisește însuși, că a vândut mai multor cumpărători vin dela stat, fără să-le libereze chitanțe...

Toate aceste fapte *precise*, și altele nenumărate, sunt aduse la cunoștința autorității superioare, prin anchete oficiale și secretarul general închide ochii și scrie, în numele ministrului, *„dealtminteri* **nu e nimica dovedit într'un mod cert!“**

Apoi să te mai miri, că, în această țară *cinstea*, e de multe ori sinonimă cu *prostia*, și oamenii cinstiți au ajuns de râsul pungașilor?

N'aș vreà să fiu profet, dar, cu așa morală vom ajunge în curând, să nu ne mai înțelegem limba.

Și când se va zice cuiva *cinstit* va trebuì să înțelegem *pungaș*, iar ceeace în toate limbele se chiamă *falșificator*, în limbagiul nostru politic n'ar fi mirare să însemneze... *patriot!*

Avem deja un început în așa zisele *falșuri patriotice.*

§ 18. Anchetarea funcționarilor corecți de către cei abuzivi

Dacă este vinovat ministrul, care cere funcționarilor abuzivi *avizul* asupra propriilor lor păcate, de sigur că nu e mai puțin vinovat nici ministrul, care însărcinează pe acești funcționari cu anchetarea denunțătorilor lor.

Ei bine, V. Brezeanu, cel mai abuziv dintre funcțio-

narii serviciului, în loc să fie pedepsit pentru faptele constatate în contra lui de anchetă, a fost însărcinat, *el abuzivul*, să ancheteze.... „*abuzurile*“ șefului dela Drăgășani, denunțătorul său!

Șeful serviciului viticol s'a pus numai decât în legătură cu personalul pepinierei Drăgășani, pe unii i-a pus să trimeată denunțuri ministerului, pe alții să deà declarații scrise contra șefului lor și astfel a reușit să izgonească din serviciu pe singurul funcționar, care nu făceà parte din *sindicatul abuzivilor*.

El știind că lui Ordeanu nu i se poate imputà înstrăinarea viețelor statului, căci n'are vie, nici a vinurilor, căci n'are rude sau tovarăși cui să le deà, a căutat să-i găsească vină în forme și în ținerea comptabilității, care erà neregulată la toate pepinierele. Căci, deși la 1902, ministerul a dat ordin șefilor să țină comptabilitate regulată, în curând acelaș minister, a trebuit să revoace ordinul, „*autorizând a se operà în registre ca și în trecut*“, cum constată d-l Chehaia, în raportul său general.

Dar, oricât s'ar *autorizà* operațiunile neregulate, ele sunt contra legii de comptabilitate, și funcționarii cari le practică, pot fi oricând trași la răspundere.

Aceasta bine o știà *prea cinstitul* V. Brezeanu.

De aceea îndată ce s'a primit la minister denunțul fostului monitor M. Dumitrescu, un grec fără nici o școală, dar foarte priceput la potlogării, — V. Brezeanu a fost însărcinat să ancheteze cele denunțate.

Acesta, după cum ne spune în raportul său înregistrat la No. 64.855 din 8 Iulie 1906, s'a prezintat la pepinieră, *însoțit de polițaiul* dela Drăgășani, ca și când s'ar fi comis cine știe ce crimă.

El își încheie raportul cu următoarele acuzații:

„D-l Ordeanu în loc să se îndrepteze, din contră a continuat procedeul la Drăgășani, și încă pe o scară mai mare, făcând chitanțe false, introducând nume fictive în statele de muncitori și zile lucrate mai multe decât s'au lucrat în realitate; întrebuințând oameni plătiți de stat în serviciile d-sale personale; înstrăinând lucrurile statului fără vre-o autorizațiune superioară; încasând sume ale

statului fără a liberà chitanţe, şi în fine, încasând pe nedrept sume de bani dela particulari fără a da chitanţe".

Am reprodus în întregime acest pasagiu, spre a răspunde în mod cinstit la fiecare punct de acuzaţie.

„*D-l Ordeanu în loc să se îndrepteze!*" exclamă Brezeanu. Ei, vedeţi, românul încăpăţânat nu vreà să intre în *clică* cu nici un preţ. Ordeanu recalcitrant nu vreà „să se îndrepteze" după pofta lui Brezeanu.

Aşa dar, cinstitul V. Brezeanu îl acuză pe Ordeanu că:

I. *Ar fi făcut chitanţe false* în următoarele cazuri:

1. *Chitanţa semnată de ziuaşul V. Popilian pentru 41 lei*, luaţi „pentru ridicarea din vie şi conservarea pe timpul iernii a 25 lăzi viţe pentru expoziţie".

Brezeanu declară *falşă* această chitanţă pentrucă:

„scosul din şcoală, ambalatul, îngrijitul şi expediatul la gară al viţelor pentru expoziţie şi pentru particulari s'au făcut de întreg personalul pepinierei, permanenţi şi ziuaşi, iar nu în special de V. Popilian".

Interogat la 26 Maiu 1906, de V. Brezeanu, iată ce declară V. Popilian în privinţa acestei sume:

„Subsemnatul, monitor viticol dela pepiniera Drăgăşani, declar că am semnat o chitanţă în sumă de lei 41, pentru ridicarea din vie şi aşezatul la conservare a 25 lăzi de viţă pentru expoziţie, — *fiind însărcinat cu supraveghiarea lucrării*, de către domnul şef al pepinierei, *pentru care am primit suma de 41 lei din chitanţă pe luna Noembrie 1905*".

De acì se vede, că deşì la scoaterea şi aşezarea viţei a luat parte întreg personalul, dar Popilian singur a fost însărcinat *cu supravegherea ei*, ca să nu fie stricată sau furată, lucru foarte frecuent la pepiniere.

Prin urmare, cei 41 lei i s'au plătit lui Popilian drept leafă pe Noembrie 1905, atât pentru partea ce a luat, dinpreună cu ceilalţi la scosul şi aşezatul viţei, cât şi pentru însărcinarea specială ce a avut-o, de a o supraveghià. Această leafă lunară este chiar prea modestă pentru V. Popilian, care — cum observă Brezeanu — „este absolvent al şcoalei practice de agricultură" dela Strihareţ. El a fost plătit din

fondul expoziţiei şi netrecut în state pe Noembrie, pe câ d celalt personal se vede trecut în state.

Iată deci, că nu chitanţa de 41 lei, ci *afirmarea lui V. Brezeanu este falşă.*

2. *Chitanţa semnată tot de V. Popilian, de 14 lei, 80 bani*, plătiţi „pentru făcutul a două uşi şi a unei sobe“ — declarată falşă de Brezeanu, pentrucă Popilian „nu este nici tâmplar nici zidar“.

Este adevărat, că semnatarul chitanţei nu este nici *tâmplar* nici *zidar*, ci un simplu *absolvent al şcoalei de agricultură*, unde a câştigat şi noţiuni de tâmplărie şi zidărie. Dar, ca să poată face două uşi simple de scânduri şi o sobă ţărănească de pământ, pe cari le face orice ţăran harnic şi deştept, Popilian n'aveà nevoie de nici un *brevet special*. Cei 14 lei i s'au dat, atât pentru munca depusă cât şi pentru materialul trebuincios cumpărat. Unui profesionist trebuià să i se plătească cel puţin de trei ori atâta.

Soba şi uşile au fost văzute şi de inspectorul Nicolescu-Telega, deci existenţa lor nu se poate contestà. O singură vină are Ordeanu, că vrând să facă economie statului, n'a angajat meseriaşi pentru atâta lucru.

3. „*Chitanţa de 75 lei*, înaintată cu rap. No. 207/906, pentru făcutul a 25 lăzi şi aranjarea viţelor pentru expoziţie, semnată de *Şt. G. Ştefănescu*, comerciant, *este falşă*“.

— Zice Brezeanu —, pentru că muncitorul I. Bacon ar fi declarat, că lăzile le-a făcut el, iar celelalte obiecte, ca lanţ, frânghii, cuie, sîrmă, etc., — pe cari Ordeanu susţine, că le-a cumpărat dela Ştefănescu, unele ca „lanţul (jurn. 12.655/905) a fost cumpărat dela Mih. Săndulescu“, iar altele precum „cuiele şi sîrma (jurn. 12.812/905)“ i-au fost plătite lui Ştefănescu cu alt compt.

Aci raportorul face o confuziune voită şi falşifică intenţionat adevărul. Bacon nu declară nicăeri, că el ar fi făcut *toate lăzile* pentru expoziţie, ci zice numai, că a făcut şi el din aceste lăzi.

Deci restul lăzilor a fost cumpărat dela Ştefănescu, conform facturii. Sîrma şi cuiele, amintite în jurn. 12.812

din 1905, și trecute în alt compt, nu s'au întrebuințat pentru expoziție, ci la facerea și împrejmuirea oboarelor necesare vitelor pepinierei.

Chitanța de 75 lei se referă numai la obiectele cumpărate pentru expoziție. Cu scoaterea vițelor cu pământ pentru expoziție — cântărind una până la 1.000 kgr. — s'au rupt și frânghiile și lanțurile boilor și două lanțuri dela plug. Deși lanțul s'a cumpărat dela Mih. Săndulescu, nu s'a putut trece tot prețul lui la fondul instrumentelor, pentrucă s'a rupt în serviciul expoziției. Deaceea s'au făcut două compturi: unul de 10 lei asupra lui M. Săndulescu (jurn. 12.655 din 1905), restul în comptul expoziției, trecut în factura lui Ștefănescu, dela care s'au mai cumpărat și alte mai multe lucruri. Ștefănescu erà un fel de *creditor* al pepinierei, el se însărcinà cu orice lucrare, procurând pepinierei și mărfuri, pe cari nu le aveà în prăvălie. Dovadă următoarea lui declarație dela 27 Maiu 1906, semnată și de V. Brezeanu și Polițaiul orașului.

„Subsemnatul *Ștefan G. Ștefănescu* din acest oraș *declar că chitanța de suma de 40 lei, din 20 Martie 1906, și acea de 75 lei din 18 Octombrie 1905 sunt ale mele proprii.*

„*Mai declar că liberez, cu bonuri, și alte mărfuri cari nu le am, dar le procur din altă parte, pe cari le plătesc eu și le trec în comptul pepinierei, cum este cazul cu reparatul săniei.*

(s) *Ștefan G. Ștefănescu*

(V. supl. dos. No. 4/1905, Drăgășani, f. 79).

Vedeți, că acest negustor se însărcinà și cu *reparatul săniilor*. Cum de n'a declarat Brezeanu falșă și chitanța cu reparatul săniei, pe motivul — invocat la V. Popilian — că Ștefănescu nu este *dulgher?*

4. „*Chitanța de 50 lei, semnată de V. Popilian* (rap. 174/1906), pentru tăiatul și adusul din pădure a patru stânjeni de lemne, *nu este adevărată*“ — zice V. Brezeanu.

Iată probele, culese chiar de Brezeanu și atașate la dosarul anchetei, cari îl dau de minciună:

a) Popilian, semnatarul chitanței, declară: „Am semnat o

chitanță în *sumă de lei 50*, pentru tăierea și aducerea a 4 stânjeni de lemne de foc din pădure la pepinieră, *cu oameni străini plătiți de mine*, dela cari n'am luat chitanță, ci am dat eu d-lui șef al pepinierei pentru suma de lei 50, cheltuiți cu lemnele. *Elevii și permanenții n'au lucrat la tăiatul și adusul lemnelor*" (f. 78).

b) M. Negreanu, ajutorul lui Ordeanu, declară că un stânjen de lemne a fost tăiat și adus la pepinieră de personalul ei, iar pentru restul de 4 stânjeni „s'au trimes d-l Victor Popilian de către d-l șef, dându-i bani, *ca să le taie și aducă la pepinieră și le-au adus cu care străine*" (f. 69).

c) In declarația No. 3 dela 26 Maiu 1906, semnată de elevii agricoli: Rachieru R. Dumitru, Dinu F. Grigore, Luțu I. Ilie, Bărbulescu N. Ion și Nicorescu I. Ion, se poate citì textual:

„La tăiatul lemnelor am fost noi, Rachieru R. Dumitru și Luțu I. Ilie, de am tăiat *un stânjen (?!)*, *iar restul de 4 a fost d-l Popilian însărcinat spre a le tăià cu oameni din sat*" (f. 71).

Iată-i deci declarând cu toții, că Popilian și cu alți oameni din sat au tăiat 4 stânjeni de lemne și le-au transportat la pepinieră cu care străine.

Dar — observă Brezeanu, care vreà să-l scoată cu orice preț falșificator pe Ordeanu — dacă Popilian a tăiat și transportat și cu alți oameni străini cei 4 stânjeni de lemne, pentruce a dat el singur chitanță în numele tuturor?" Răspundem: pentrucă erà omul de încredere al șefului, erà singur cunoscător de carte și nu mai vreà să piarză timp pă la primăria comunală cu legalizarea a 20 diferite chitanțe, pentru o sumă atât de neînsemnată.

De altfel obiceiul de a da unul mai priceput chitanțe, în numele mai multor muncitori, pentru înlesnirea operațiunilor de comptabilitate, este vechiu și general, în toate pepinierele statului, fără să fi fost desaprobat vre-odată de administrația centrală, cum voiu dovedì îndată.

5. „*Cercetând la minister*, dos. pepinierei, mai constat, că ministerul i-a mai plătit d-lui Ordeanu *o chitanță (jurn. 12.811/1905) de lei 40* pentru 1¼ stânj. lemne, care și le-ar fi procurat dela particulari Dar subsemnatul *nu am auzit* să se fi adus mai mult de 5 stânj. lemne.

*

Bănuesc deci, că această chitanță ar fi de asemenea fictivă", zice Brezeanu.

Dacă merge pe simple bănueli nedovedite, atunci nu înțeleg, pentruce nu s'ar bănuì *a priori* toate operațiunile șefilor de pepinieră, căci, înainte de a le cunoaște, pentru fiecare se poate invocà un „nu am auzit", sau „nu am văzut".

Cu cei 40 lei s'a cumpărat 1 1/4 stânjen de lemne groase, din cari s'au făcut grinzile sălii de altoit, iar șeful s'a mulțumit să arză talașul și scoarța. Grinzile acestea există și astăzi. Ele au fost văzute și de V. Brezeanu, precum și de inspectori domeniali Nicolescu-Telega și Chirculescu. Aceste grinzi, făcute din economie, dacă s'ar fi cumpărat din comerț, costau cel puțin de două ori atâta. In afară de asta, nu există nici un ban din fondul construcțiilor, iar sala de altoit trebuià să fie gata cu orice preț până la sfârșitul lui Februarie.

Prin urmare, procedura lui V. Brezeanu de a *bănuì, chiar cele mai corecte fapte* ale altora, caracterizează mentalitatea unui om incapabil de a face și înțelege binele.

6. „*Chitanța de 108 lei, semnată de Ion Voinea*, (rap. 225 din 1906) pentru ascuțitul și înfiptul aracilor, în cursul lunei Martie 1906, *este falșă*" — zice Brezeanu — pentrucă „*din declarațiunile lui Ion Voinea și a celuilalt personal rezultă, că această operațiune s'a făcut de muncitorii obicinuiți ai pepinierei, în luna Aprilie*, și plătiți prin ștatele de muncitori.

Ion Voinea arată, că această chitanță i-s'a dat spre semnare de d-l Mih. Dumitrescu, pe atunci monitor, **fiind față d-l șef Ordeanu.** *A semnat-o fără să știe, și numai în urmă elevii lucrători i-au spus, că e pentru araci*".

In această motivare, V. Brezeanu, în râvna sa de a compromite pe Ordeanu cu orice preț, afirmă un *neadevăr*, comite un *falș* și face o *confuziune*.

Neadevărul constă în afirmarea sa, că din declarația lui Voinea și a celuilalt personal rezultă că arăcitul s'a făcut *în cursul lunei Aprilie*. Nici Voinea, nici ceilalți, nici unul nu face asemenea declarație.

Ca să vă convingeți, iată în întregime declarația lui Voinea:

„Subsemnatul *Ion Voinea* din comuna Drăgăşani declar, că am fost din toamna trecută până acum, lucrător cu ziua la pepiniera Drăgăşani. N'am avut asupra mea nici o lucrare cu ruptul. In Aprilie a. c. am fost chemat acasă la cancelarie de d-l şef, unde am fost pus să iscălesc o chitanţă de 108 lei. *D-l şef mi-a spus, că aceasta e chitanţa pentru arăcitul viei.* Pentru zilele, care am lucrat în pepinieră, am fost plătit odată cu ceilalţi oameni“ (f. 73).

Aceasta-i declaraţia lui Voinea. El nu spune nicăeri, că arăcitul s'a făcut în Aprilie, ci zice numai, că *în Aprilie a fost chemat de a iscălit chitanţa, când arăcitul erà deja făcut de pe la sfârşitul lui Martie.* Acesta e adevărul.

Dar Brezeanu aveà interes să constate, că arăcitul s'a făcut în Aprilie, spre a dovedì, că data chitanţei este anterioară şi astfel a falşificat declaraţia lui Voineà.

Dar el face şi o *confuziune*, poate intenţionată, punând în gura lui Voinea cuvintele.

„Ion Voinea arată că această chitanţă i s'a dat spre semnare de d-l Mih. Dumitrescu, pe atunci monitor, *fiind faţă d-l şef Ordeanu, a semnat-o fără să ştie,* şi numai în urmă elevii lucrători i-au spus că e pentru araci“.

Aceste cuvinte nu se găsesc în declaraţia lui Voinea, ci în a lui *Ştefan Florea* pentru araci, afară de vorbele *„fiind faţă d-l şef Ordeanu“ intercalate dela sine de V. Brezeanu*, spre a nu cădeà răspunderea chitanţei numai asupra denunţătorului *M. Dumitrescu*, pe care, după ce şi-a jucat rolu-i odios, l-a reintegrat în slujbă.

Prin intercalarea acestor vorbe într'un act oficial, V. Brezeanu a comis un *falş* în acte publice.

Arăcitul s'a făcut în Martie şi munca aceasta, în lipsa oricărui fond în cassă, s'a plătit din fondul muncitorilor prin casierul plătitor Gr. Tocilescu. Spre a restituì suma de 108 lei, luată din fondul muncitorilor, Ordeanu a convenit cu ajutorul său Negreanu şi cu monitorii Popilian şi *M. Dumitrescu, denunţătorul*, să ià o singură chitanţă de 108 lei dela Voinea, în numele tuturor celorlalţi muncitori, care a fost înaintată ministerului.

Cu această sumă s'au plătit muncitorii din *lista No. 7* (Dos. No. 4 pag. 28), iar din ştatul pe luna Maiu 1906

se vede, că s'a șters dela permanenți și muncitori. Așa permanenții V. Preduț, Marin Bolovan, etc., se văd trecuți cu câte 20 lei, în loc de 30, diferența fiindu-le plătită din cei 108 lei (dos. No. 4/1905 f. 28, stat).

De altfel procedura, de a lua chitanță dela unul pentru mai mulți muncitori, este — cum am arătat — veche și generală în serviciul viticol. Ca să nu dăm decât 2 exemple: predecesorul lui Ordeanu, *P. Lascu, a cheltuit, pe Aprilie 1905, suma de 3.583 lei cu 19 chitanțe identice cu chitanța de 108 lei de mai sus.* Deci suma cheltuită de Lascu în acest mod este de 35 de ori mai mare decât a lui Ordeanu. Drept orice pedeapsă pentru aceasta, Lascu a fost... *avansat!*

In acelaș fel a plătit și alt predecesor a lui Ordeanu, *C. Nicoara* dela Pietroasa zecimi de mii, din cari dăm un singur caz:

Chitanță

„Lei bani
300 — adică lei trei sute am primit dela d-l C. Nicoară, șeful pepinierei Pietroasa, pentru ascuțitul a 30.000 araci, a 1 leu suta.

„Pentru care am dat aceasta.
1904, Aprilie 15.

N. I. Duțoiu.

„Subsemnatul atest, că s'au ascuțit 30.000 araci la această pepinieră.

Șef, C. Nicoară.“

(V. dos. 8/1904, Pietroasa f. 60).

Deosebirea între Voinea, care a semnat chitanța adevărată de 108 lei și între Duțoiu, care a semnat această chitanță falșă, pentru o sumă aproape întreită este, că *Voinea era muncitor cu ziua și puteà semnà asemenea chitanțe, pe când Duțoiu era elev agricol plătit lunar, fiind trecut chiar în statul de Aprilie 1904 f. 65, și deci nu puteà fi tot odată și printre muncitorii cu ghiotura și să ia două plăți. Ba, dacă s'ar cercetà bine, s'ar puteà ușor constatà că acest elev, nu numai nu puteà muncì cu ruptul, dar n'a muncit la stat nici pentru leafa cu care e trecut în stat, ci în Martie și Aprilie, când încasà de două ori dela stat, muncià în via lui V. Brezeanu!*

Apoi numai un „*hoţ prost*“ ca Ordeanu puteà executà cu ridicola sumă de 108 lei, tăiatul şi transportul aracilor din pădure plus arăcitul a 21 hectare vie.

Această muncă costà pe puţin 5—600 lei. Probă că ministerul pune în „*relaţia No. 16*“ dată mie, numai arăcitul unui hectar 20 lei minimum, fără tăiatul, făcutul şi transportul aracilor.

Or, numai arăcitul a 21 hectare ar venì 420 lei, adică de patru ori cât a cheltuit Ordeanu cu tăiat, făcut şi transport cu tot.

Şi în loc ca să i se aducă laudă pentru această *economie* făcută statului, ministerul pune pe cel mai abuziv dintre funcţionarii sei, ca să i-o scoată . . . *hoţie.*

7. „*Chitanţa de 30 lei*, înaintată cu rap. 221/906, şi semnată de *I. Zamfirescu*, pentru rogojini, ambalagiu şi expediat viţa altoită pentru expoziţie“.

Brezeanu o declară falşă.

Pentruce? Pentrucă Zamfirescu ar fi declarat, că n'a făcut decât să vânză pepinierei rogojini cu 90 bani una. Aceste, după aprecierea lui Brezeanu, nu puteau fi pentru 2.000 viţe, mai multe de 4—6 (f. 84). Deşì Ordeanu a justificat la timp cheltuirea acestei sume, Brezeanu nu vreà să admită justificarea, fără să-i caute şi acì nod în papură. Iată justificarea:

Cu suma de 30 lei s'au cumpărat dela Zamfirescu *rogojinile* pentru ambalat, *sfoara* de cusut rogojinile, *sîrma* de legat rogojinile, *săculeţele* cu seminţele de struguri. Tot din aceşti bani s'a plătit *reparatul* unui camion străin, împrumutat şi rupt cu lăzile cu viţe, precum şi *materialul* în lemn şi fier, necesar acestei reparaţiuni. Deasemenea şi *băutura* dată oamenilor, cari au lucrat Dumineca toată ziua.

Vedeţi ce scupulos e Brezeanu cu cei treizeci (30) lei cheltuiţi de Ordeanu, pentru expoziţie!? Oare tot aşa a fost cu actele pentru milioanele expoziţiei, făcute de el şi alţi tovarăşi? Nu ştim. Ceeace ştim e faptul că după expoziţia din Brăila, via lui Brezeanu, s'a îndoit în suprafaţă, iar după cea dela 1906, el se plimbă cu echipagiu boieresc.

*

8. „*Chitanța de 21 lei 65 bani,* semnată de permanentul *Ștefan Florea* (rap. 174/1906), pentru culegerea a 5 căruțe mușchiu, *denunțătorul o declară falșă*".

„*Semnatarul chitanței, lipsind din localitate, nu am putut luà declarația sa*".

Brezeanu spune și acì un neadevăr, când susține că *Șt. Florea* lipsià și *nu i-a putut luà declarația.*

Declarația lui Florea a fost luată odată cu a lui Voinea și cu a celorlalți, în ziua de 26 Maiu 1906 și contrasemnată de V. Brezeanu, în calitate de „Șeful serviciului agriculturii". — Ea este atașată, dimpreună cu a celorlalți, la suplimentul dos. No. 4/1905, Drăgășani, fila 76. Iată ce zice Florea:

„In luna lui Martie fiind la altoire, *m'a chemat* **d-l Mih. Dumitrescu,** *și m'a pus de am iscălit o chitanță, fără să o citesc și fără să știu pentruce este. După ce a plecat, elevii mi-au spus, că chitanța iscălită erà pentru mușchi*".

Iată deci, că Ștefan Florea n'a lipsit și Brezeanu i-a luat în scris declarația.

Dar această declarație neașteptată și nedorită l'a zăpăcit așa de mult, că, după cum am văzut mai sus, o pune pe socoteala lui Voinea. Și, ca să-și scape tovarășul, adică pe denunțătorul *Mih. Dumitrescu*, care a smuls dela Florea această chitanță, Brezeanu intercalează în raportul său, cuvintele „*față fiind d-l șef Ordeanu*", ceeace este un sfruntat neadevăr.

Iată-l deci pe *Mih. Dumitrescu*, smulgând dela Ștefan Florea, în calitate de monitor, o chitanță, pe care acesta o iscălește — după cum declară — „*fără să o citesc și fără să știu pentruce este*". Iar când acest monitor Mih. Dumitrescu este dat afară dela pepinieră, pentru fapte incorecte, el vine, pus de V. Brezeanu, și aruncă în spinarea șefului său Ordeanu, propria sa faptă. *Și acest funcționar ticălos a fost reintegrat de Brezeanu odată cu scoaterea lui Ordeanu!*

Dar V. Brezeanu nu se mărginește la spunerea de neadevăruri, ci falșifică, în raportul său, și declarația elevului Bărbulescu, care a fost însărcinat să plătească din suma

de 21 lei 65 bani, pe diferiţi băieţi şi fete din Ştefăneşti, pentru culesul de muşchi.

Iată această declaraţie:

„La strâns muşchiu am fost eu, *Bărbulescu N. Ioan*, împreună cu copii şi fete din sat, copii, cari au fost întrebuinţaţi la strângerea muşchiului — *s'au plătit cu 40—50 bani pe zi, iar aproximativ vre-o 40—50 lei*“ (f. 71).

De acì se vede, că se plătià 40—50 bani pe zi de copil, iar în total s'ar fi plătit vre-o 40—50 lei.

Iată cum rezumă V. Brezeanu, în raportul său către ministru, această declaraţie:

„Elevul Bărbulescu a declarat, *că a plătit ceva, dar nu ştie cât. Ştie numai, că a dat câte 30—40 sau 50 bani pe zi*“.

Aţi văzut? Comparaţi şi judecaţi omul.

Brezeanu adaogă mai departe, că „din declaraţiunile celuilalt personal al pepinierei se vede că tot muşchiul s'a cules din pădurile statului“, deci chitanţa e falşă.

Este neadevărat că ar fi luat cineva parte din personalul pepinierei la culegerea muşchiului, în afară de Florea şi Bărbulescu. Toţi ceilalţi oameni au fost străini şi plătiţi de elevul Bărbulescu. Aceşti oameni, cari erau trecuţi ca achitaţi în registru, când a făcut Brezeanu ancheta şi cărora totuşi nu le-a luat declaraţiile — sunt următorii: Lixandru Grigore Chera, Leana Matei, Marin Nicolae Nete, G. Nae Minune, Lina Ilie, Constantina Ilie, Leana Nicolae Nete, Ilinca Gligore Chera, Lina Gligore, Lina Ioan Goie. Tot în această sumă intră şi cheltuiala făcută cu mâncarea şi locuinţa lui Ştefan Florea, care a trebuit să mâie adeseà şi noaptea în comunele vecine cu pădurile din cari s'au cules muşchiu.

9. „In dosarul pepinierei, căutat în urmă, am găsit — zice V. Brezeanu — *o altă chitanţă de 25 lei*, semnată de d-l *Al. Ionescu*, pentru 5 care de muşchi. Dar, *din depoziţiile tuturor* rezultă că, muşchiul tot s'a luat din pădurile statului, *şi deci această chitanţă chiar e dubioasă*“ — zice V. Brezeanu.

Vedeţi omul necinstit, cum bănueşte el faptele tuturor, chiar şi pe cari nu le cunoaşte. Răsfoind dosarul pepinierei,

dă din întâmplare peste o chitanță. Nu întreabă de rostul ei nici pe șef, nici nu ia declarațiile celuilalt personal. Asta nu-l împiedecă totuși, de a invocà *„depozițiile tuturor“ . . . celor ce n'au depus*, sprè a născocì un nou cap de acuzație.

Iată explicarea chitanței de 25 lei.

In luna Aprilie, s'au cules de către mai mulți oameni și în mai multe zile de-a rândul, alte 5 care de mușchiu din pădurea Dobrușa. Munca fiind terminată și șeful pepinierei nedispunând de bani în cassă, a fost creditat cu suma necesară de 25 lei de Al. Ionescu. Această sumă a fost plătită următorilor culegători de mușchiu: Ispas Ioan, Gheorghe Luca, Lisandru D. Luca, Bădescu D. Ilie, Ioana D. Ilie și Săndulescu Petre.

Dacă *bănuitorul* V. Brezeanu, va comparà cheltuelile pentru mușchi și cărbuni, întrebuințați la altoirea forțată, se va puteà ușor convinge, că Ordeanu, deși a altoit aproape cu 20 % mai mult decât predecesorul său, a cheltuit totuș relativ mult mai puțin.

Așa dar, imputări *de fapt* nu i se pot face lui Ordeanu, dar cine nu cunoaște anarhia dela domenii, i-ar puteà face imputări *de drept*, pentrucă ia chitanță dela unul pentru mai mulți. Aceasta a fost totdeauna și este și astăzi *practica* în serviciul viticol. Probă și următoarele două chitanțe, date de doi elevi agricoli ai lui *Nicoară* dela Pietroasa, care nu numai n'a fost pedepsit pentru aceste falșuri, dar chiar *avansat:*

Chitanță,

„Lei bani
350 — adică lei trei sute cincizeci am primit dela d-l C. Nicoară, șeful pepinierei Pietroasa, pentru trasul și făcut pritocul vinurilor dela acea pepinieră.
Pentru care am dat aceasta.
1904, Aprilie 15.

Manole Iordache.

Se atestă de noi trasul vinurilor și făcut pritoc.

Șef, C. Nicoară“.

(V. Dos. No. 8/904, Pietroasa, f. 58).

Acest elev agricol este trecut în statul elevilor agricoli pe Aprilie 1904, când a muncit tot la Brezeanu, (f. 65).

Las' că el, nu puteà face nici o lucrare cu ghiotura, dar dacă numai pentru *trasul vinului se cheltuià câte 350 lei*, înțelegeți acum cât a trebuit să fi încasat V. Brezeanu dela negustorii Pascal și Macri, când scrià la 20 Noembrie 1904 lui Ordeanu:

„Cum însă d-nii Spiru Macri și Pascal nu vor puteà *stà acolo mai multe zile, te rog a permite oamenilor d-tale, ca până la venirea d-lor acolo, să tragă vinul din pivniță în vasele d-lor, așa ca la sosirea d-lor, Marți, la pepinieră, să numai aibă decât a-l cotì și a-l plătì*".

Și doar nu erau 10—20, *cì aproape 4.000 de deca!* Iată altă chitanță falșă la fel.

Chitanță,

„Lei bani

256 — adică lei două sute cincizeci și șase am primit dela d-l C. Nicoară, șeful pepinierei Pietroasa, pentru tăiatul pomilor și curățatul de omizi.

Pentru care am dat aceasta.

1904, Aprilie 15.

Prunescu M. Dumitru.

Se atestă tăiatul pomilor și curățatul de omizi.

Șef, C. Nicoară".

(Ibid., ibid., f. 59).

Elevul Prunescu este trecut și el în statul elevilor agricoli, pe Aprilie 1904, f. 65.

In afară de chitanțele pretinse false, i se mai impută lui Ordeanu, că:

II. Ar fi *„introducând nume fictive în statele de muncitori"*.

„A trecut în statele de muncitori un nume fictiv, al d-lui Păun Zamfirescu" — zice mai departe V. Brezeanu.

Acì acuzatorul spune de-odată două neadevăruri.

Nu este Ordeanu care a trecut pe P. Zamfirescu în statele de muncitori, *ci însuși denunțătorul Mih. Dumitrescu.* Probă următoarea depoziție a lui Ordeanu, reprodusă de Brezeanu în raportul său:

„D-l şef Ordeanu susţine că la venirea d-sale la pepinieră (25 Iunie 1905) a găsit trecut în ştate pe d-l Păun Zamfirescu, şi intrebând pe actualul denunţător, acesta i-ar fi declarat că din aceşti bani, se plătesc diferite mărunţişuri dela cancelarie şi dela grajduri".

Păun Zamfirescu *nu este un nume fictiv*, ci el este numele unui negustor în carne şi oase din Drăgăşani, cum să vede din declaraţia lui Negreanu, trecută astfel în raportul lui Brezeanu:

„Agentul viticol Marin Negreanu ne-a declarat, că nu a avut nici un muncitor cu acest nume, dar că cunoşte pe d-l Păun Zamfirescu, fiind comerciant în Drăgăşani. Din declaraţia d-lui Păun Zamfirescu, comerciant şi proprietar, rezultă că nu a fost nici odată ca lucrător în pepinieră".

Tot din această declaraţie a lui Păun Zamfirescu se mai vede că dela el s'au cumpărat pentru pepinieră mai multe lucruri mărunte, pentru care nu se puteà luà factură a parte, fiind fondurile epuizate de predecesorul lui Ordeanu. Această parte a declaraţiei, care şi explică figurarea numelui său în ştatele pepinierei, Brezeanu o trece cu vederea.

Acest negustor, Păun Zamfirescu, al cărui nume este real, nu fictiv, n'a fost trecut în ştate de Ordeanu, ci de denunţătorul M. Dumitrescu, care l'a semnat cu mâna sa în ştate, cum arată scrisul lui. El primià direct banii dela casierul plătitor Gr. Tocilescu şi tot el plătià personal lucrurile târguite dela negustorul P. Zamfirescu, cum arată cele *două bonuri ale sale* alăturate la dos. pag. 24 şi 25.

Dealtfel, acest viriment se impuneà, căci fondul pentru mici lucruri fiind epuizat, — de predecesorul lui Ordeanu în două luni în loc de în 12 luni, — negustorul P. Zamfirescu trebuià trecut la altă partidă, care aveà fonduri, spre a puteà fi achitat.

Este uşor lui Brezeanu să spună că virimentele în fonduri nu sunt permise de lege, dar *când îl transferi pe Ordeanu regulat la pepinierele cu fondurile sleite şi cu toate lucrările în întârziere*, aşi vreà eu să ştiu, cum puteà eşi altfel din încurcătură.

Că legea nu permite, este adevărat. Dar cred că-i

mai mică greșala lui Ordeanu, care *făcând viriment forțat, s'a abătut dela lege, dar a adus folos statului*, decât a lui V. Brezeanu, care *sustrăgând fără plată vița dela Golești-Badi, s'a abătut și el dela lege, dar a păgubit statul!*

O altă acuzație nedreaptă, pe care i-o aduce Brezeanu șefului dela Drăgășani. este că:

III. Ar fi *„introducând în statele de muncitori zile lucrate mai multe, decât s'au lucrat în realitate“*.

Or, zilele muncitorilor le însemnà Negreanu, acesta le transmitea lui Dumitrescu care făceà statele; iar plata o făceà casierul plătitor, Gr. Tocilescu care trebuià să justifice aceste sume.

Atunci, care erà acì rolul lui Ordeanu? Răspundem: ca să controleze pe cei trei agenți, ca ei să nu comită infracțiuni. Și-a făcut el datoria? Positiv că da. Dovadă avem faptul că sub Ordeanu s'au redus la jumătate cheltuelile dela munci. Astfel în primele două luni ale anului 1905, predecesorul P. Lascu, a cheltuit peste 8.000 lei; Ordeanu, deși a avut mai multe lucrări, a cheltuit mai puțin de 4.000 lei în 1906, deci jumătate cât în anul precedent.

Prin urmare, vina lui Ordeanu, în această privință, erà că nu mai permiteà subalternilor săi să *opereze* prin state — à la Brezeanu — frustrând statul cu mii de lei!

Așà stând lucrurile, cum vreți ca subalternii lui Ordeanu să nu aibă necaz pe el și să nu-l denunțe prea cinstitului lor protector V. Brezeanu, care negreșit, că se împărtășià și el din operațiile celor mici? — Și Brezeanu îl acuză și aici tot pe Ordeanu și îi trântește nește declarații luate dela un om ce nu știe carte. Vă las pe d-voastră să judecați cam ce fel de declarație erà aceasta, când ați văzut cum sucià și răsucià Brezeanu chiar declarațiile persoanelor ce știau carte.

I se mai impută lui Ordeanu că:

IV. Ar fi *„întrebuințând oamenii plătiți de stat în serviciile d-sale personale“*.

Raportul precizează astfel:

„Acasă la d-l Ordeanu să află în toate zilele câte un ele

agricol şi 2—3 fete, pe cari le întrebuinţează la gătit, spălat, etc., muncitori plătiţi din banii statului.

„Din declaraţiile elevilor agricoli şi ale fetelor Mieiţa şi Ioana Oprică, încă rezultă că acuzaţiunea ce se aduce d-lui Ordeanu, este întemeiată, şi elevii agricoli sunt întrebuinţaţi, şi ca să deà mâncare la porcii şi găinile d-lui Ordeanu."

Aşa dar, „*acasă* la d-l Ordeanu se află în toate zilele cât un elev agricol şi 2—3 fete". — Zice Brezeanu. Unde erà *casa lui Ordeanu?* La pepinieră, căci el n'aveà casă ca Viorescu la Iaşi, unde petrece trei din patru părţi ale anului; lăsând pepiniera Vişan tot timpul pustie.

Din câţi membrii erà compusă familia lui Ordeanu? Din unul singur, care erà dânsul. Atunci, ce puteau face la casa unui om singur, toată ziua un elev şi 2—3 fete?

Dar Brezeanu susţine că „din declaraţiile elevilor agricoli şi ale fetelor Mieiţa şi Ioana Oprică rezultă că acuzaţia este întemeiată."

N'am văzut nici o declaraţie a elevilor în acest sens, dar am declaraţiile fetelor Mieiţa şi Ioana Oprică, luată de V. Brezeanu la 26 Maiu 1906 şi semnată prin punerea degetelor, care nu confirmă de loc cele susţinute de Brezeanu. Ele spun doară că într'o jumătate de an au fost *de două-ori acasă la Ordeanu: odată la spălat şi altădată „am fost puse să văruim bucătăria şi vre-o trei odăi"* — zic dânsele.

Dar chiar aşà să fie, dacă s'ar cere socoteală tuturor funcţionarilor statului, de toate micile servicii personale impuse personalului inferior, atunci toţi ar trebuì să înfunde puşcăria.

De altfel, elevii agricoli luau masa la şeful pepinierei. Şi dacă unul sau altul dintre ei, când veniau la masă, aruncà un pumn de porumb unui purcel sau unor găini, ceeace nu durà toată ziua, credem, că nu însemnează, că şeful ar fi abuzat de munca elevilor, cum făceà Brezeanu şi ceilalţi şefi cu vii.

Tot asemenea credem că erà în dreptul său Ordeanu, *care erà absolut singur*, să pună, din când în când, câte o femeie, ca să spoiască sau să spele cancelaria, şi erà chiar în profitul acestor ţărance, ca să le învețe a gătì sau a face pâine pe seama pepinierei.

Este adevărat, că mulți șefi de pepiniere abuzează de personalul plătit de stat.

A constatat însuși d-l Chehaia, că unii șefi își treceau în state, nu o zi ori două pe lună ci ca permanenți, până și doica și bucătareasa. *Iar din declarația No. 3* (supl. dos. No. 4/905, f. 71) *a lui Nicorescu Ioan, se vede, că acest elev a fost ținut, de predecesorul lui Ordeanu, doi ani de zile, ca servitor în casă și ca bucătar!*

Dar acestor șefi nu li s'a întâmplat nimic.

Și oare V. Brezeanu însuși nu și-a făcut via lui și a fratelui său pălărierul cu viță sustrasă și prin munca personalului plătit de stat?

Am văzut eu cu ochii mei epistole scrise de V. Brezeanu, șefilor de pepiniere, ca să-i trimeată personalul statului să-i muncească via!

Posesorul acestor epistole nu m'a autorizat să-i public numele, dar lucrul e cunoscut la minister.

Iată cine acuză *de necinste* pe Ordeanu.....

Acest îndrăsneț individ mai acuză pe șeful dela Drăgășani.

V. Că ar fi „*înstrăinând lucrurile statului, fără vre-o autorizațiune superioră*".

Par'că poate există „autorizațiune superioară" pentru *înstrăinarea* averii statului!

In special i se impută lui Ordeanu că:

„Dă la particulari boii, plugurile, trăsura și caii pepinierei, de asemenea părăsește pepiniera foarte des.....

b) „A dat boii și plugul pepinierei unor țigani, ca să-și are locurile luate.

c) „A împrumutat instrumentele pepinierei la particulari, din care niște casmale, date d-lui Iliescu, și 2 pluguri, date d-lui Al. Ionescu nu au fost înapoiate pepinierei".

Am reprodus textual acuzația lui Brezeanu, spre a arătà, că și acì falșifică realitatea.

Este adevărat că Ordeanu împrumutà muncitorilor pepinierei uneori brișca la nunți țărănești, dar astà o făceà în interesul cailor, cari fiind bine hrăniți și neuzați, aveau trebuință de mișcare, și în interesul pepinierei, căci, pe ță-

rani astfel îndatorați, îi puteai aveà oricând mai ușor și mai eftin la dispoziție pentru munci.

Este însă neadevărat, că s'ar fi împrumutat particularilor plugul cu boii pepinierei. Probă și următoarea declarație a lui *M. Negreanu*, unul din acuzatorii lui Ordeanu:

„Relativ la arat pogoane cu boii pepinierei, s'au arat $1^1/_2$ pentru a se pune sfecle, și *nedispunând de brațe*, locul arat a fost dat la niște oameni, pentru a se pune porumb; *în schimbul arăturii nu știu cum s'o fi făcut.*“ (Supl. dos. No. 4/905, f. 102).

Așà dar, arându-se $1^1/_2$ pogon și „nedispunând de brațe“ pentru a fi cultivat cu sfecle, a trebuit să fie arendat particularilor arat gata.

Locul însă, fiind pietros și puțin propriu culturii cerealelor, nu vroià să-l ia nimeni și atunci a fost închiriat unor țigani, *dar cu acelaș preț ca și locurile bune.*

Plugurile, împrumutate lui Al. Ionescu, pepinierist și arendașul unei părți din terenurile pepinierei, și casmalele, împrumutate d-lui senator Al. Iliescu, podgorean și el, au fost restituite pepinierei la timp. Al. Ionescu a cerut plugurile ca să-le probeze spre a-și cumpărà și el la fel. Dealtminteri și el a ajutat pepiniera cu cărbuni, când aceasta erà lipsită. Iar d-l Iliescu aveà lucrări urgente și tocmai așteptà să-i soseasca din zi în zi, casmalele comandate.

De altfel și legea arată că unul din scopurile serviciului viticol este și ajutorarea foștilor podgoreni, cari își reconstituesc viile, întru cât statul nu sufere prin aceasta; iar nu ajutorarea numai a funcționarilor necinstiți ca să-și creeze vii.

Bine înțeles, că aceasta nu dă dreptul funcționarilor statului, de a face cu particularii întreprinderi comerciale, ca *G. Nicoleanu*, de a intrà cu plată în serviciul particular, ca *Gorciu*, finul lui *G. Nicoleanu*, sau a se asocià cu șefii pepinierelor, spre a frustra statul, cum a făcut prea cinstitul *V. Brezeanu.*

I se mai imputà lui Ordeanu că lipsià adeseori dela pepinieră. Lipsià, în adevăr, oridecâteori erà chemat la București, în interes de serviciu, sau i se impuneà de lege să

inspecteze viile particularilor din cele 3 județe, cari formau regiunea sa.

Dar Ordeanu cel puțin n'a pierdut timpul, cu ocazia acestor inspecții, căci a scutit de taxa filoxerică pe toți podgorenii cu viile distruse, pe când prin celelalte județe și astăzi sunt sute de foști podgoreni, cari, deși nu mai au de mult nici o viță de vie, continuă a plăti înainte, pe nedreptul, taxa filoxerică!

De altă parte, colegul meu, d-l Demetrescu-Agraru, îmi spune că la reîntoarcerea sa dela congresul de științe din Iași, s'a abătut cu mai mulți profesori pe la pepiniera Vișan, unde n'a găsit decât un singur om. Intrebând de șeful pepinierei *Viorescu*, li s'a răspuns că *este la Iași cu familia, unde stă în permanență*, venind foarte rar pe la pepinieră.

Și acest șef de pepinieră are și alte multe abuzuri, la activul lui, dar nimeni nu se atinge de el, *știe V. Brezeanu și ceilalți membrii ai sindicatului pentruce*...

Moralistul Brezeanu mai arată în raportul său că, Ordeanu:

VI. Ar fi „*încasând sume ale statului fără a liberà chitanțe*". Raportul zice:

„A încasat în 1905 dela 9 locuitori, țărani învoiți pe pământul pepinierei, suma de 122 lei, *pe care și-a însușit-o*".

La această acuzație am de făcut două observații.

Mai întâi, nu este adevărat, că suma de 122 lei ar fi fost încasată de Ordeanu, și deci nici nu și-o puteà însuși. Ea a fost încasată și cheltuită aproape întreagă de agentul *Negreanu*, cum probează atât declarația lui făcută lui Brezeanu, cât și lista oamenilor contribuenți, scrisă de mâna lui Negreanu, pe care o posedăm în original. Iat-o întreagă:

LISTĂ

De oamenii ce au dat bani pe locuri

No.	NUMELE ŞI PRONUMELE	Lei
1	Costache Chera	22.—
2	Constantin Şt. Tăţoiu . . .	22.—
3	Şerban Buză	34.—
4	Şanda T. Nuţă	10.—
5	Ion Şt. Filipoiu	16.—
6	Ghiţă Burtică	6.—
7	Nicolae R. Liţă	10.—
8	Dincă Gh. Militaru	1.—
9	Badea Blotu	1.—
	Total . . .	122.—

Iată acum ce a declarat şi lui Brezeanu:

„Din declaraţiunile agentului viticol *Negreanu*, rezultă că *locuitorii i-au dat dumnealui banii*, pe cari i-a dat d-lui şef Ordeanu. *Locuitorii în schimbul banilor n'au primit nici o chitanţă*".

Pretenţia raportorului, că Negreanu ar fi predat banii lui Ordeanu, este introdusă ad-hoc spre a uşurà situaţia acuzatorului acestuia, ca şi acea intercalată de Brezeanu, în declaraţia lui Şt. Florea, spre a salvà pe denunţătorul Mih. Dumitrescu.

Banii au rămas la Negreanu, care i-a cheltuit pentru trebuinţele pepinierei, afară de un mic rest, restituit prin Decembre, când Negreanu a fost permutat.

Aşa dar, tot ce i se poate cere lui Ordeanu, ca şef al pepinierei, este să arate cum s'a cheltuit această sumă.

Acest lucru l-a şi făcut Ordeanu, chiar cu ocazia anchetei lui Brezeanu, când a prezentat acestuia un *ştat nebudgetar* de zilele şi numele celor ce au muncit în locul celor nouă ţărani.

Dar Brezeanu observă, în raportul său, că „ştatul ce ne prezintă astăzi este conceptul ştatului achitat deja din fondurile ministerului". Aceasta nu este adevărat nici chiar

în privința tuturor numelor, iar zilele sunt cu totul altele. Iată acì ștatul nebudgetar, comparat cu cel budgetar, cu care, fără temeiu, îl confundă Brezeanu.

Observăm acì că atât aceste două state, cât și semnăturile celor fără de carte, sunt făcute de denunțătorul Mih. Dumitrescu, omul lui V. Brezeanu.

Amândouă statele se găsesc atașate la supl. dos. No. 4 din 1905 l. c.

No. curent	Persoanele și muncitorii cărora li s'a plătit suma de 122 lei	Numele celor 9 țărani, în locul cărora au muncit alții	A primit din ștatul budget.	A primit din ștat. nebudget.	No. și fila dos.
			Lei	Lei	
1	C. Costantinescu . .	N. R. Liță	15	10	142
2	I. Voinea	Sanda T. Nuță . . .	15	10	—
3	V. Popilian	Șerban Buză	16	24	—
4	Iancu Bacon	C. Chera	5	10	—
5	Ion Rogojinaru . . .	Șerban Buză	20	5	—
6	D. Rogojinaru . . .	Ghiță Burtică și C. Șt. Tățoiu	8	15	—
7	Mieița Oprică	C. Chera	5	12	—
8	Ioana Oprică	Badea Blotu			
9	Anica P. Oprea .	Dincă Militaru . . .			
10	Dum. Proorocu . . .	C. Chera	—	5	—
11	Mih. Dumitrescu . .	Ca leafă	40	15	140
12	D. Șerbănescu, negustor Drăgășani	Pentru o pușcă, iarbă și alice, cumpărate de Negreanu, care a și semnat pe negustor în ștate pe Decembre 1905.	—	16	—

Vedem din ștatul nebudgetar, după Decembre 1905, că suma de 122 lei, încasată de agentul Negreanu, *și fără știrea lui Ordeanu* — cum a declarat acesta în raportul lui Brezeanu — a fost plătită altor muncitori în locul celor 9 țărani.

Deci, e falșă depunerea lui Negreanu, reprodusă astfel în raport:

„D-l agent M. Negreanu mai declară, că în locul acestor oameni, n'a venit nimenea la muncă în pepinieră".

Persoanele din ştatul nebudgetar, cari au luat suma de 122 lei, *aproape toţi au semnături proprii*, afară de 2—3, cu sume mai mici, *cari au fost iscăliţi, cum arată scrisul lor, de către Mih. Dumitrescu şi M. Negreanu.*

Numai pentru 3 lei semnăturile primitorilor sunt făcute de şeful pepinierei.

Acolo însă unde Brezeanu are dreptate *teoreticeşte* este când zice în raportul său, că suma de 122 lei:

„Trebuia, conform legii comptabilităţii, vărsată la tezaurul public, ca venit al pepinierei, lucru ce nu a fost făcut".

Aşa este, dar şi ţăranii erau datori, conform aceleiaş legi, de a plăti arenda *în bani nu în zile.* Deci ministrul a dat el însuşi pilda călcării de lege, când a luat prin ordinul său No. 15.138/1905, dispoziţia, ca ţăranii arendaşi să se poată achită în munci.

De altfel nu eră nevoie să deà ministerul asemenea pildă, căci legea comptabilităţii n'a fost nici odată respectată, în toate dispoziţiile ei, de către serviciul viticol.

D-l Chehaia a constatat nu un caz în anchetele sale, când şefii pepinierelor cheltuiau fără de nici o ordonanţare venituri încasate din produsele pepinierelor.

Aşa, ca să nu dau decât un singur exemplu, la Goleşti-Badi, d-l Chehaia constată că şeful Mântulescu încasează, pe exerc. 1901—1902, din vânzarea produselor pepinierei, suma de *216 lei*, pe care în loc s'o verse ca venit la stat, a cheltuit-o ca şi când ar fi fost ordonanţată (dos. 151/1901, rap. 17, f. 320). Tot acest şef desface vin de al statului, fără să libereze chitanţe cumpărătorilor, pentru suma de peste 330 lei, pe care o bagă în buzunar. *Drept pedeapsă este avansat director la Strihareţ!*

O altă acuzaţie, pe cât de gravă în formă, pe atât de nedreaptă în fond, este acea că Ordeanu:

VII. Ar fi *„încasând pe nedrept sume de bani dela particulari, fără a da chitanţe".*

In special i se impută, că:

1. „A luat câte un leu de mia de portaltoi și 50 bani de mia de butași dela țăranii, cărora ministerul le-a acordat gratuit acest material".

Iată la ce se reduce această acuzație gratuită. La pepinierele statului sunt fel de fel de oameni nărăviți și deprinderi rele. Ordeanu fiind dintre cei neagreați de *sindicatul Brezeanu et comp.*, deși are titluri mai mari decât toți, a fost asvârlit din pepinieră în pepinieră, înlocuindu-l ca la Pietroasa, cu analfabeți de teapa unui *Vâlceanu*, care n'are decât patru clase primare. In cele din urmă, văzând omul cât sufere din cauza rigidității caracterului său, a fost silit adesea, cu toată neplăcerea sa, să tolereze provizoriu oamenilor cu cari lucrà, una sau alta din apucăturile lor rele.

Asemenea apucătură rea a fost și procedura generală la toate pepinierele, introdusă de predecesori, și practicată de colaboratorii săi dela Drăgășani, de a încasà de mia de vițe gratuite câte 1—2 lei.

Ordeanu îndată ce a fost mutat la Drăgășani, a cerut ajutoarelor sale să suprime în totul acest obiceiu nelegal.

Iar foștii săi colaboratori, *denunțătorul Mih. Dumitrescu și acuzatorul M. Negreanu* i-au spus, că așà se procedà și mai nainte, când se luà câte doi lei de mia de vițe, și au continuat acest obiceiu rău mai mult fără știrea șefului.

Taxa sau bacșișul însă a fost redus la jumătate din cât se luà sub predecesori.

Ei ziceau, că cu acești bani se făceau diferite îmbunătățiri sau reparații în pepinieră.

De altă parte, prin aceasta se împiedecà întru câtva și frauda, de-a luà unii țărani vița gratuită a altora, știind că sunt apucați să plătească un leu sau 50 bani. S'a încasat astfel, de cei doi subalterni ai lui Ordeanu, vr'o 30—40 lei, cu cari s'au pus geamuri la marea sală de altoit și totodată s'a cumpărat și distribuit țăranilor sârma necesară pentru legatul și transportul vițelor dăruite.

Când Ordeanu a comunicat acest obiceiu fostului senator Matache Constantinescu, acesta l-a sfătuit să desființeze obiceiul *și l-a desființat.*

Acesta e singurul amestec al lui Ordeanu în taxarea cu un leu sau 50 bani a viţelor date ţăranilor adică: *suprimarea răului obiceiu moştenit dela alţii.*

In aceiaş ordine de idei i se impută şefului dela Drăgăşani că:

2. „*A tras rambursuri dela proprietarii, cărora ministerul le-a vândut viţă dela acea pepinieră, pentru ambalagiu, mai mult decât pentru valoarea ambalagiului.* In special, dela d-l General *Zossima*, care a trimes un sergent-major, ca să ridice nişte portaltoi (20.000), a luat sergentului-major 40 lei".

Cât de mizerabilă este şi această acuzaţie, veţi vedeà din cele ce urmează.

Ordeanu, caşi toţi ceilalţi şefi de pepinieră, era în dreptul său să tragă ramburs pentru ambalarea şi expediarea viţelor cumpărate de particulari. Legea nu obligă pe conducătorii pepinierelor să facă această lucrare nimănui. Asuprà acestui lucru nu încape discuţie.

Ceeace se poate discutà însă, este *valoarea rambursului*, care nu este determinată nici de lege, nici de vre-un ordin ministerial.

Naşte întrebarea, când particularii nu-şi ridică singuri — cum cere legea —, materialul cumpărat, *cât ramburs* se poate trage de mia de viţe, care să nu atragă, asupra şefilor, fulgerele *prea cinstitului* funcţionar V. Brezeanu?

La întrebarea aceasta nu pot răspunde hotărît, decât podgorenii încercaţi, cari şi-au plantat vii.

Iată răspunsul unuia din aceştia.

Inginerul *Botea*, cumpărând 3.750 viţe altoite dela Drăgăşani, scrie lui Ordeanu:

„Ambalagiul să fie bine făcut *şi pentru care trimet acì lei 20. Iar dacă cheltuelile de ambalagiu sunt mai mari decât 20 lei, vă rog a trage ramburs*" (Epist. 20/11, 1905).

Vedeţi, cum un podgorean cunoscător, ca ing. Botea, *admite cel puţin 6 lei la mia de viţe.*

Acelaş lucru l-a făcut şi generalul Zossima. D-sa ca vechiu podgorean, apreciind valoarea muncii, a trimes la pepiniera Drăgăşani pe un sergent-major cu 60 lei, ca să

ambaleze și expedieze cele 20.000 portaltoi cumpărați. Acesta nepricepându-se la treabă, a rugat pe Ordeanu să facă împachetarea și expediarea viței, dându-i pentru aceasta, 40 din cei 60 lei încredințați de cumpărător. Soldatul, fiind Dumineca, a plecat la petrecere, iar Ordeanu cu oamenii străini angajați, a expediat materialul la destinație, cheltuind numai 24 lei, iar restul de 16 lei ținându-l la dispoziția soldatului care nu s'a mai întors. Dar, chiar de s'ar fi cheltuit toți cei 40 lei și tot erà un bagatel, căci abia venià câte 2 lei de mie.

Brezeanu pretinde, fără nici o dovadă, că *i-ar fi reclamat generalul Zossima.* Aceasta este o insinuare mincinoasă pentrucă generalul, care a calculat rambursul 60 lei, nu puteà reclama pentru 40. In tot cazul, dacă erà nemulțumit reclamà contra soldatului sergent al său și se adresà lui Ordeanu, iar nu lui V. Brezeanu.

Dar Brezeanu, știind cât valorează autoritatea sa, a vrut să aibă mărturia unui om de considerația *generalului Zossima, pe care l'a amestecat, fără să-l întrebe, în isprăvurile sale necurate.*

Cât de temerar și lipsit de cea mai elementară moralitate este V. Brezeanu, când are ceva de împărțit cu cinevà, se vede, când afirmă, fără nici o dovadă, că Ordeanu *„trăgeà rambursuri de 6, 9, 12 lei pe o rogojină“*, adăogând însă imediat:

„Am cerut d-lui șef al gării Drăgășani, să-mi deà tablou de rambursurile trase de d-l Ordeanu, dar până în prezent nu l'am primit“.

Apoi dacă *consultarea registrelor de expediție*, singurul izvor adevărat, din care *scrupulosul* raportor își puteà scoate dovezile, i-a lipsit, de unde cunoaște dânsul ce rambursuri trăgeà Ordeanu?

Am văzut că toate acuzațiile din raportul lui Brezeanu, se bazează pe depozițiile denunțătorului *Mih. Dumitrescu* și ale acuzatorului *Marin Negreanu.*

Dar nici unul din aceste două instrumente n'a luat parte la ambalagiul și expediarea vițelor, ca să cunoască rambursurile trase de Ordeanu.

Iată ce declară Negreanu asupra acestui punct: „*Ambalagiul viţelor nu s'a făcut de mine, ci au fost însărcinat d-l Victor Popilian*". (Supl. dos. No 4/905, f. 69).

Aşa dar, cel ce puteà cunoaşte în prima linie, rambursurile trase, erà monitorul *V. Popilian*, a cărui declaraţie, luată de V. Brezeanu la 26 Maiu 1906, nu pomeneşte nimic de rambursuri.

Deci, dacă Brezeanu n'a consultat nici fracturile dela gară, n'a luat nici declaraţia lui Ordeanu sau Popilian, singurii cari puteau cunoaşte lucrul, n'are nici mărturia unuia din personalul pepinierei, atunci ne întrebăm încă odată: *cum îndrăsneşte să treacă într'un referat oficial, prezintat ministrului, asemenea sfruntate neadevăruri?*

Şi asemenea funcţionari abuzivi, lipsiţi şi de respectul autorităţii şi de conştiinţa datoriei, sunt trimeşi, de către miniştrii serioşi să ancheteze pe subalternii lor!

Dacă acest funcţionar mincinos consultà fractele dela gară, ceeace probabil intenţionat n'a făcut-o spre a nu se întâlni cu adevărul, — puteà constatà, că nu totdeauna s'a tras ramburs, cel puţin asupra viţelor sale.

Aşà el ar fi constatat:

a) Că *cu foaia de expediţie No. 48 din 24/11, 1905*, s'a expediat pe adresa fratelui său *Nicolae Brezeanu* la Valea-Călugărească „*o rogojină viţă de vie greutate 65 kgr.*" — şi *nu s'a tras niciun ramburs.*

b) Că *cu foaia de expediţie No 78 din 27/11, 1905*, s'a expediat tot la Valea-Călugărească şi tot pe adresa lui *Nicolae Brezeanu „un bal cu viţă de vie greutate 38 kgr.*", — *şi nu s'a tras nici un ramburs.*

c) Că *cu scrisoarea de trăsură No. 155 din 4 Martie 1906*, s'a mai expediat lui C. Dumitrescu, complicele fraţilor Brezeanu, „*un bal viţă de vie în greutate de 15 kgr,*" etc.

Nici aici nu s'a tras nici un ramburs.

Pentruce? Pentrucă toate aceste expediţii le-a făcut denunţătorul lui Ordeanu, *Mih. Dumitrescu.* Şi cine luà această viţă? Insuşi V. Brezeanu. Şi cum luà viţa aceasta V. Brezeanu? *Fără plată, ca şi cea dela Goleşti-Badi şi fără să fie trecut între cumpărătorii dela Drăgăşani pe 1905! Ecce homo!*

Apoi rambursurile trase de M. Dumitrescu, sub predecesorul lui Ordeanu, erau enorme, adică întreite și împătrite. Ordeanu nu a făcut altcevà decât că a suprimat și acì un mijloc de abuzuri a lui Negreanu și Dumitrescu. Acest fapt se poate constatà din fracte. Iată și aici pe Ordeanu acuzat pentru desfiinţarea abuzurilor!

In fine, ca să isprăvim cu analiza acestor acuzaţii nedrepte, făcute de un funcţionar abuziv, din spirit de răzbunare și cu intenţia de a mistificà pe ministrul său, i se mai impută șefului dela Drăgășani, că:

VIII. „A întrebuinţat porumbul, produs în dijmă, grâul, produs la pepinieră și zarzavatul produs pentru hrana elevilor agricoli și pentru hrana *vitelor(??)* d-lui Ordeanu, fără a vărsà vre-un ban la stat.

„D-l Ordeanu recunoaște acest lucru, susţinând însă, că cea mai mare parte din porumb l'a întrebuinţat la hrana cailor pepinierei; — lucru greu de controlat astăzi, de oarece nu s'a făcut nici un act de descărcare". Zice raportul lui Brezeanu.

Va să zică, Ordeanu este acuzat că porumbul, grâul și zarzavatul din pepinieră le-a întrebuinţat pentru hrana oamenilor și vitelor pepinierei, fără să le vânză și banii să-i verse la stat.

Aceasta este o copilărie.

Când ai la pepinieră un personal numeros și diferite dobitoace, să vinzi hrana destinată lor și să cumperi pentru ei alta. A vărsat vre-o pepinieră la stat banii după zarzavat? Eu nu cred, căci în cazul acesta pepinierele statului ar face concurenţă bulgarilor, ceeace nu poate fi menirea lor!

Lucrul acesta pare că l'a înţeles și acuzatorul, de acea admite întrebuinţarea cerealelor și zarzavaturilor pentru pepinieră, dar ar vreà să controleze faptul și *„nu s'a făcut nici un act de descărcare"*.

Ba da, actele de descărcare s'au făcut, dar dacă nu se vor fi aflând la minister, ele n'au fost, de sigur, trimise intenţionat, de către denunţătorul *Mih. Dumitrescu*, singurul însărcinat cu facerea acestor acte.

Este mare cinismul unui om, ca să acuze pe alţii până și de propriile sale păcate și să se găsească un func-

ționar superior, dar lipsit de conștiința datoriei, care să-l crează, fără să cerceteze!

Dacă-i vorba numai de modul întrebuințării acelor produse, deși Ordeanu s'a justificat pe deplin, în memoriul său dela 27 Maiu 1906 (supl. dos. No 4/905, f. 58), iată și alte probe culese chiar de V. Brezeanu în ancheta sa:

a) Monitorul V. Popilian declară:

„*Porumbul recoltat s'a întrebuințat la hrana cailor și a elevilor, zarzavatul cel produs de grădina pepinierei și cel cumpărat de d-l șef s'a întrebuințat la hrana elevilor*". (Supl. dos. No 4/905, f. 78).

b) Elevii agricoli, Rachieru R. D., Dinu F. Grig., Luțu I. Ilie, Bărbulescu N. I. și Nicorescu I. Ion declară și ei:

„In privința hranei, ni se cumpără carne de două ori pe săptămână, câte 2 kgr. de carne pe zi, și când este miel, câte 1/2 miel. Iar zarzavatul a fost din grădina pepinierei, *înființată pentru economia elevilor*. Din grădina de legume ni s'a dat: varză, ceapă, usturoiu, castraveți, fasole, mazăre, praz, cartofi, sfecle, morcovi, păstărnaci. Iar mălaiu ni se da, din porumbul cultivat în parte în pepinieră. Iar înainte de a treerà grâul, ni s'a dat pâine cumpărată dela brutar, cât o pâine pe zi". (Id. f. 71).

Din grâul produs s'au semănat și cele 5 pogoane pe 1906—907.

Se poate o întrebuințare mai cinstită?

Dar Brezeanu e certat de mult cu cinstea!

Dacă el ar fi vrut să slujească adevărul, nici n'ar fi primit însărcinarea de a anchetà pe Ordeanu.

El însă, nu numai că a primit această însărcinare, dar chiar a solicitat-o.

Odată ancheta înscenată cunoscută fiind *reputația morală* a omului, ce erà el să caute la Ordeanu, dacă nu propriile sale păcate?

Și nu-i erà greu să le afle căci le aveà pe toate de mult gravate în sufletul său pervers.

N'a zis doar *Eminescu* de giaba:

„*Dar afară de aceste, vor cătà vieții tale*
Să-i găsească pete multe, răutăți și mici scandale.

Astea toate te aproprie de dânșii. Nu lumina,
Ce în lume-ai revărsat'o, ci păcatele și vina,
Oboseala, slăbiciunea, toate relele ce sunt,
Intr'un mod fatal legate, de o mână de pământ".

§ 19. Anarchia morală din serviciul viticol

Am reprodus și analizat, în mod cinstit, necinstita ancheta a lui Brezeanu și am văzut, că ea se reduce la *mistificarea* unui ministru, la *răzbunarea* unui funcționar și la *falșificarea* unei situațiuni.

Dar chiar dacă am admite, *per absurdum*, că toate acuzațiile aduse lui Ordeanu ar fi adevărate, la ce se reduc ele în ultima analiză? *La suma de 640 lei*, cu care șeful dela Drăgășani ar fi păgubit statul.

Merita el, un funcționar vechiu, să-i rupi gâtul pentru atâta lucru, când toți ceilalți superiori, egali și inferiori ai săi și-au plantat vii de sute de hectare, cu viță sustrasă dela stat și chiar cu munca personalului dela pepiniere?

Când trăești în mocirlă, înger să fii și nu vei scăpà nestropit cu noroiu. Căci cu cât vei căutà tu să te ridici peste ceilalți, cu atât aceștia te vor împroșcà mai mult cu murdăria propriilor lor păcate.

„Funcționarul cel mai corect—zice cu drept cuvânt d-l Chehaia — adesea pornește pe panta micilor neregularități, când este cu totul lipsit de control: cei mediocri, dela mici neregularități, pășesc la mai mari, și în urmă se pierd fără voia lor, și din vina altora ce nu i-au controlat". (Rap 48, f. 348).

Când te găsești într'un serviciu, unde fiecare face ce-i place, și unde neregula în ținerea comptabilității, *îți este impusă prin ordine oficiale*, iar abuzurile în administrație, *prin exemplul superiorilor tăi*, este fatal să greșești.

De aceea, are dreptate d-l Chehaia, care a acuzat cu atâta înverșunare pe șefii cu adevărat abuzivi, să ceară indulgența ministrului, pentru șeful Șt. Goilav, pentru următoarele motive:

„Fiindcă d-l Șt. Goilav, m'am convins, din cercetările și obser-

vaţiile făcute, că nu are apucături abuzive; oarecari nereguli de forme şi acte se datoresc, cred, *mai mult sincerităţii sau credulităţii sale*, decât unor rele apucături. *El face lucrările utile pepinierei, fără a ţine mult compt de forme.* Este rău ce face, i-am făcut însu-mi observaţiuni, pentru acele rele procedări sau lucrări cu uşurinţă.

„*D-l Goilav, pe care mai marii săi*, deveniţi quasi proprietari de vii, după cum am arătat, atât în primul meu raport cât şi în acesta, *au căutat a-l deprinde cu faceri de neregularităţi* (aluzie la viţele trimise lui Brezeanu N. A.) *şi care a rămas tot sărac, a arătat un adevărat cavalerism, denunţând*, prin subscrisul, onor. minister *multe neregularităţi*, fără cari mi-ar fi fost greu a curmà unele rele deprinderi din serviciul viticol“.

(Ibid. Rap. 49—50, f. 349).

Ca şi Goilav şi Ordeanu a căutat să facă „lucrările utile pepinierei, fără a ţine mult compt de forme“. Ca şi Goilav şi Ordeanu a rămas sărac, deşi extrem de moderat în toate cheltuelile sale — fiind singurul fost şef la pepinierele statului, care nu şi-a plantat nici o viţă de vie. Ca şi Goilav şi Ordeanu a denunţat necontenit, printr'o serie de rapoarte nebăgate în seamă de miniştrii, toate potlogăriile lui Brezeanu.

Cu toate acestea eu nu cer indulgenţa nimănui pentru el, ci susţin că, dacă acuzaţiile lui Brezeanu ar fi fost adevărate, Ordeanu îşi merità soarta, cu o singură condiţiune: a doua zi după destituirea sa, *V. Brezeanu să fi fost asvârlit dela minister de-a dreptul la Văcăreşti!*

Dar proba cea mai evidentă, că, nici una din acuzaţiile aduse lui Ordeanu, nu erà întemeiată, este nu numai verificarea gestiunii sale de către Curtea de compturi, dar şi referatul *favorabil* al lui Brezeanu relativ la această verificare.

Iată deciziunea Curţii de compturi:

„NOI CAROL I-iu

„Cu mila lui Dumnezeu şi voinţa naţională,

„Rege al României,

„La toţi de faţă şi viitori sănătate

„Curtea de compturi

„Secţiunea a II

„A dat următoarea deciziune:

„Prezenţi d-nii: C. Mihăescu, M. G. Stoianescu, M. Economu consilieri, N. Cernat substitut de procuror.

„No. 198/1907 s. II.

„Ascultând raportul înregistrat la No. 5.194/907 al referendarului Gh. Todirașcu, precum și acela înregistrat la No. 5.297/907 al consilierului M. G. Stoianescu, relative la cererea d-lui I. S. Ordeanu, de a i-se degajà și liberà garanţia ce o are depusă, pentru postul de șef de pepinieră, ce a ocupat, în intervalul dela 1 Aprilie 1903—10 Iulie 1906, la pepinierele Golești-Badi, Pietroasa și Drăgășani;

„Ascultând concluziunile ministerului public,

„După cari,

„Deliberând, și

„Având în vedere că d-l I. S. Ordeanu a girat în calitate de șef de pepinieră, dela 1 Aprilie 1903 — 15 Octombre 1904, pepiniera Golești-Badi; dela 15 Octombre 1904—25 Iunie 1905, pepiniera Pietroasa și dela 25 Iunie 1905—10 Iulie 1906 pepiniera Drăgășani și că asupra acestor gestiuni s'au pronunţat deciziunile No. 312/906 s. I; 385/906 s. II; 144/907 s. II; 134/907 s. II; 137/907 s. II și 159/907 s. II.

„*Având în vedere, că din deciziunile pronunţate de Curte, asupra gestiunilor d-lui Ordeanu,* **nu rezultă nici o sarcină asupră-i;**

„Curtea,

„In unire cu concluziunile ministerului public,

„Pe baza legii sale organice,

„Ordonă degajarea și liberarea garanţiei d-lui I. S. Ordeanu, depusă pentru postul de șef de pepinieră, ce a ocupat dela 1 Aprilie 1903 până la 10 Iulie 1906 la pepinierele Golești-Badi, Pietroasa și Drăgășani.

„Această deciziune se pronunţă cu beneficiul art. 65 și 72 din legea organică a Curţii.

„Dată și citită în ședinţa dela 26 Maiu 1907.

„(ss) C. Mihăescu, M. G. Stoianescu, M. Economu consilieri.

„(s) Gh. Todirașcu, referendar.

*

„Facem cunoscut și ordonăm la toți agenții competinți, de a pune în executare această hotărîre și la toți comandanții și ofițerii polițienești, de a da concursul lor, când va fi legal cerut.

„Spre încredințare, hotărîrea de față s'a subscris de

„Președintele curții și de Grefier

„Președinte, I. Bălteanu

(L.S.) p. Grefier, D. Bărbulescu".

Să se noteze că Ordeanu este singurul fost șef de pepinieră, ale cărui gestiuni au fost toate regulat verificate de Curtea de compturi și în scurt timp pe când ale celorlalți, deși de ani începute nici până azi nu sunt verificate, pentrucă au încurcături. Aceasta nu a împiedecat administrația centrală de a destituì pe Ordeanu cel corect și a menține în slujbă pe colegii lui abuzivi.

Din deciziunea Curții de compturi rezultă că, *în sarcina lui Ordeanu nu s'a constatat nici o neregulă.*

Din referatul dela 30 Iunie 1907 către ministru, al șefului de biurou, A. Mărculescu, se constată că Ordeanu nu numai n'a păgubit cu nimic statul, dar la Pietroasa **a vândut cu „3.530, 8 decalitrii vin și cu 500 decalitri tescovină peste ce s'a primit".** Iată cum se explică această diferență în plus. După ce Brezeanu și-a făcut treburile cu *C. Nicoară* dela Pietroasa, care a cheltuit contra legii și cu concursul lui V. Brezeanu în 2—3 luni tot budgetul anual, acesta a fost transferat la Golești-Badi, în locul lui Ordeanu. La plecarea lui, Nicoară, în înțelegere cu Brezeanu, n'a predat lui Ordeanu, conform legii, toată cantitatea produselor pepinierei. Astfel, *în loc de 1.300 decal. tescovină, Nicoară trecuse în magazie numai 800 decal., iar 3.530 decal. vin n'a fost predat de loc, ci închis într'o cameră separată a pivniței, ale cărei chei s'au dat unor ovrei.*

Dând Ordeanu peste aceste produse, ele n'au putut fi subtilizate, ci au trebuit să fie vândute peste cantitățile predate în regulă.

In raportul său dela Iulie 1907 către ministru, asupra

gestiunii și garanției lui Ordeanu, V. Brezeanu constată că gestiunea lui Ordeanu este în regulă și termină:

„Am onoare a vă rugà ca, având în vedere hotărîrea Inaltei Curți de compturi mai sus menționată, vă rog, să bine voiți a aprobà liberarea garanției d-lui I. S. Ordeanu.

(s) *V. S. Brezeanu*".

Secretarul general, d-l dr. Antipa pune rezoluția pe acest referat să se libereze d-lui Ordeanu garanția, dar tot odată cere direcției agriculturii să-i arate, cum se fac predările și luările în primire, cu ocazia transferării șefilor dela pepiniere, *și de unde provin acele mari diferențe de vinuri și tescovină vândute în plus la Pietroasa?*

Explicarea acestei enigme nu cred că i s'a dat nici până astăzi ministerului, de aceea i-o dăm noi acì . . .

Acest funcționar abuziv, care *azi* te face *hoț*, iar *mâine* te scoate mai curat decât o *basma*, nu numai că n'a primit până acum nici o pedeapsă, pentru nenumăratele sale incorectitudini, ci din potrivă *a fost chiar decorat, dimpreună cu ceilalți șefi necorecți, și numit profesor la Herăstrău, ca să facă școală de morală viitorilor șefi de pepiniere. . ., numit și în consiliul de administrație al creditului viticol.*

In afară de numeroasele noastre considerații de până acì asupra anchetei lui Brezeanu, ca să aibă ea *valoare morală*, trebue neapărat să întrunească trei condițiuni: *a)* ca funcționarul, care face ancheta, să fie *model de corectitudine; b)* să nu fi avut nici odată *neînțelegeri* cu funcționarul anchetat și *c)* acesta, *spre deosebire de toți ceilalți colegi ai săi, să fi dat probe de incapacitate, de lene și necinste.*

Ori, ancheta lui Brezeanu nu întrunește nici una din aceste condițiuni, fără de cari ea nu poate fi decât un ultragiu adus moralității celei mai elementare.

In adevăr, șeful serviciului viticol este *funcționarul cel mai abuziv* dintre toți, el a avut înainte de anchetă, *mari nemulțumiri* din partea lui Ordeanu, care i-a denunțat abuzurile; iar acesta a fost *cel mai vrednic și mai corect* dintre toți șefii pepinierelor, cum voi dovedì imediat.

Cine este V. Brezeanu și ce abuzuri a săvârșit el, în calitate de șef al serviciului, le-am văzut pe larg în cursul acestei lucrări.

El și-a făcut vie lui și fraților săi, din materialul sustras fără plată sau luat prin contrabandă dela stat. El s'a asociat cu șefii pepinierelor, spre a-i trimete muncitori, plătiți de stat la via lui și a vinde materialul și produsele bune ale statului, sub titlu de *rele*, iar câștigul să-l împartă pe din două.

El a vândut negustorilor Macri și Pascal aproape 4.000 decal. vin vechiu cu 1.50 deca, iar din avansul de 1.000 lei pentru acest vin, și-a oprit și lui vre-o 300 lei, pe cari nu i-a restituit decât denunțat de Ordeanu, cum constată șeful biroului A. Mărculescu în referatul său (v. dos. 8/1904 Pietroasa, f. 772).

El a luat contra legii, mai multe zeci de mii de vițe, prin tovarăși de afaceri, ca: *Ath. Marinescu*, *C. Georgescu*, *C. Dumitrescu*, *Cottescu*, etc., fără să fi fost conform legii, înscris între cumpărători.

El a luat prin C. Dumitrescu dela Drăgășani 250 vițe altoite *fără plată*, cum se vede din epistola sa dela 25/II 906 adresată lui Ordeanu. Lui i s'a trimes de complicele său și denunțătorul lui Ordeanu, *Mih. Dumitrescu*, monitor la pepiniera Drăgășani, trei transporturi de viță: unul la 24/11 1905 cu No. 48 în greutate de 65 kgr; altul la 27/11 1905 cu No. 78 în greutate de 38 kgr., al treilea, pe adresa tovarășului său C. Dumitrescu, la 4 Martie 1906 cu No. 155 în greutate de 15 kgr. In total Brezeanu a luat dintr'un singur condeiu 118 kgr. viță altoită dela stat, *fără să-i plătească nici valoarea, nici transportul ei dela Drăgășani până la Valea-Călugărească!*

Tot el a luat dela Golești-Badi *fără plată*, după propria sa mărturisire, 6.000 vițe altoite, pe cari le-a împărțit cu tovarășii săi Mântulescu și Șuțu, cum se vede din epistola sa dela 19 Octombre 1901 adresată lui Goilav.

(V. dos. No. 151/1901 Rap. 42, f. 333).

In fine, Brezeanu, dimpreună cu Nicoleanu, au misti-

ficat pe un ministru de a pus anchetele d-lui Chehaia la dosar, și singur pe altul, de l'a însărcinat, pe el abuzivul, să ancheteze „*abuzurile*“ șefului Ordeanu.

Dar el nu puteà anchetà pe Ordeanu, nu numai pentru că erà plin de păcate, ci și pentrucă avusese dese conflicte cu acesta și, având de a-și răzbunà, nu puteà fi imparțial. Ordeanu este acela, care a descoperit cele 3.530 decal. vin și 500 decal. tescovină *pitite la Pietroasa* și tot el a denunțat, în mai multe rapoarte ministeriului că Brezeanu deține asuprà-și 300 lei din avansul dat pentru acest vin, până l'a silit să-l restitue. Când Brezeanu i-a scris să-i trimeată cele 250 viţe altoite, pentru C. Dumitrescu, Ordeanu, știind că frustrează statul, l'a tot amânat cu expediarea, până ce i-a desperat pe amândoi tovarășii.

In fine, tot Ordeanu a denunțat pe Brezeanu, că a luat, *fără plată și fără să fie înscris în tabloul cumpăratorilor*, cele trei transporturi de viță altoită în greutate de 118 kgr., cum se poate probà cu fractele dela gara Drăgășani.

Când *acesta* erà Brezeanu și *aceste* îi erau relațiile cu șeful dela Drăgășani, ce valcare poate aveà ancheta lui?

Deosebit de aceasta, *Ordeanu nu are numai cele mai mari titluri dintre ei toți, fiind absolvent de liceu, diplomat al școalei dela Herăstrău și practicant, trimes de stat, la fermele și domeniile fostului archiduce austriac Albrecht dar a fost cel mai vrednic, mai activ și mai corect dintre toți ceilalți șefi ai pepinierelor statului.*

Și pe când funcționarii din administrația centrală se *întovărășiau* cu șefii pepinierelor sau cu particularii, spre a-și plantà cu toții vii din viţa sustrasă dela stat, *Ordeanu, neavând vie personală, făceà și el tovărășii viticole între stat și țărani*, statul dând materialul și țăranii punând munca. El a fost singurul, care a reușit cu aceste tovărășii, din care nu trăgeà personal nici un profit. Profità însă statul și mai ales miile de țărani, ceeace a fost scopul înființării serviciului viticol.

Astfel a reușit să planteze cu vii o mare parte din dealurile dela Leordeni și Golești-Badi, prin asemenea tovă-

răşii viticole (v. rap. No. 366 din 4 Iulie 1906, înreg. No. 63.400/906, Iulie 4).

Tot el a căutat *să introducă* la pepinierele statului, *o măsură excelentă, luată dela fermele model ale lui Albrecht*, dând voie, ba chiar obligând personalul pepinierei de a-şi cultivà singur zarzavaturile necesare pe terenul liber al pepinierei. Acest lucru profità nu numai personalului, care erà deprins să-şi producă singur alimentele, dar făceà economie şi statului, uşurându-i budgetul cu diferenţa plătită în natură.

Dar tocmai această pricepere şi acest interes, puse de Ordeanu în serviciul statului, nu plăceau celor ce s'au asociat pentru a-şi face treburile pe socoteala statului.

De aceea l'au pus la index.

Şi *spre a-l silì să se compromită* ca să-l poată apoi isgonì din serviciu, adoptară, faţă de el, următoarea procedură neleală şi nelegală. Cei din capul administraţiei centrale se înţelegeau cu şefii unor pepiniere, unde vreau să mute pe Ordeanu, *ca să cheltuiască aproape tot budgetul anual, în 2—3 luni, iar ei le aprobau, fără de nici o obiecţie, actele justificative.*

Când fondurile erau epuizate, iar lucrările urgente, iute transferau în locul şefilor abuzivi, pe şeful Ordeanu, pe care-l siliau să facă *virimente* în fonduri, adică se plătiască din fondul unei partizi, care aveà bani disponibili, lucrările din alte partizi cu fondurile sleite.

Atunci Brezeanu puneà pe subalternii şefului să denunţe *„neregulile“* acestuia, şi el venià să facă anchetă cu poliţia, spre a rupe gâtul *vinovatului*.....

Asta erà procedura celor mari, când vroiau să scape de cei ce nu împărtăşau *morala lor*.

Astfel, după ce *C. Nicoară*, şeful dela Pietroasa, a cheltuit cu acte false într'o singură lună, în Aprilie 1904, **7.000 lei**, *din întreg fondul muncitorilor de 13.000 lei anual*, iar până la Octombrie 1904, a cheltuit şi restul aproape tot, a fost transferat la Goleşti-Badi, în locul lui Ordeanu. Iar pe Ordeanu, care a lăsat la Goleşti-Badi toate în bună regulă, l'a mutat la Pietroasa, ca să conducă pepiniera, timp de 6 luni, până la finea anului financiar 1905

Aprilie, cu cele câteva sute de lei lăsate din grația lui Nicoară.

Ordeanu a cheltuit pe Aprilie 1905, numai 1.000 lei, adică a șaptea parte din cheltuiala lui Nicoară și a 12-a parte din budgetul anual. Iar după ce Ordeanu a adus în bună regulă pepiniera Pietroasa, a fost pe neașteptate transferat, pe la sfârșitul lui Iunie 1905, la Drăgășani, după ce predecesorul său Lascu cheltuise, în 2 luni și jumatate, 10.000 lei din 16.000 lei cât erà fondul pe anul întreg. In locul lui Ordeanu a adus din Dobrogea pe Vâlceanu cu 4 cl. primare și cu *via nevestei* lângă pepinieră.

Ordeanu a făcut, ori la care pepinieră a fost șef, cele mai mici cheltueli și a adus statului cele mai mari venituri, în raport cu șefii celorlalte pepiniere.

Iată ce zice dânsul textual, în raportul său No. 366/4 Iulie 1906 înaintat ministerului și înregistrat la No. 63.400 cu aceiaș dată:

„Fondul dela munci se ridică la lei 153.000. La începutul anului budgetar se repartizează pe fiecare pepinieră suma cuvenită. Mie, la Golești-Badi, mi-se dăduse, în 1903, suma de 5.000 lei; colegului dela Pietroasa 11.000. Eu am cheltuit 4.000 lei, colegul dela Pietroasa 23.000 lei, *sau 12.000 lei peste fondul acordat.* Acelaș lucru l'au făși ceilalți colegi; — încât dejà la jumătatea anului, în Octombrie, se ordonanțase nu numai fondul acordat, ci și întreg fondul de rezervă.

„Eu, cu cei 4.000 lei, pe lângă muncile ordinare, ale pepinierei, am mai plantat și un admirabil pogon de viță altoită, și aproape 4 pogoane plantație americană. La Pietroasa cu 23.000 lei nu s'a făcut absolut nici o îmbunătățire.

„Dar oare regulă în comptabilitate e aceea, ca toți colegii, afară probabil de subsemnatul, să fie nevoiți, să-și scompteze de toamna budgetul anului viitor? Regulă regulată ar fi, ca pe fiecare lună să se cheltuiască aproximativ a 12 parte din budgetul acordat. Ori la noi se cheltuesc, în mare parte, în primă-vară și în toamnă banii anului viitor.

„Apoi prin Aprilie încep a se face *acte justificative*, vâ-

rîndu-se în ele cheltuelile anului trecut, *aceste acte pentru* unii colegi sunt regulate pentru alții nu, după cum direcțiunii plac ori nu plac ochii cuivà.

„Un exemplu. Sunt mutat, în Octombrie 1904, adică la jumătatea anului financiar, din Golești-Badi la Pietroasa. Eu las budgetul în regulă, animalele cu nutreț suficient pentru întreținerea în timpul iernii, las școala de vițe admirabilă, vița bine muncită și vinuri excelente în pivniță. Las zarzavaturi și semințe din belșug.

„La Pietroasa găsesc aproape tot budgetul epuizat. Nu găsesc un paiu pentru boi și cai. Nu găsesc o ceapă, o sămânță, un sâmbure, o nucă ori o migdală la pepiniera de pomi. Nu găsesc o viță altoită bună de vânzare. Găsesc via înțelenită, săpată și plivită țigănește, plătită munca mai mult cu vin decât cu bani! Găsesc toate *vinurile* din colecțiuni *stricate* în pivnița model.

„Rezultatul? Eu sunt acuzat, prin un ordin circular al direcției din Maiu 1904 de *desordine în administrație*, iar vechea administrație de la Pietroasa e dată ca model de d-l revizor al ministerului printr'un referat".

Observ că acest revizor, **cumnat cu Nicoleanu**, este Chirculescu, care habar nu are de agricultură și de viticultură. Cât de mare erà competința lui Chirculescu și meritate laudele aduse lui Nicoară s'a văzut după vre-o 2 luni, când *vinurile lăudatului Nicoară s'au vândut ca stricate cu 1.50 decal.*

Tot acì la Pietroasa, cu ocazia mutării sale dela Golești-Badi a găsit Ordeanu, între celelalte nereguli, și cele *4.030 decl. de vin* și tescovimă, nepredate de Nicoară la plecare și *pitite* spre a fi vândute probabil pe ascuns.

Din raportul său No. 367/906, Iulie 5, înaintat ministerului și înregistrat de acesta cu No. 64.958/906, Iulie 8, se constată că Ordeanu a cheltuit, la Drăgașani, pe lunile Aprilie și Maiu 1906, la munci suma de 3.986 lei, iar predecesorul său, *Paul Lascu*, a cheltuit, pe aceleași luni și pentru munci cu mult mai mici, suma de 8.410 lei — *deci de două ori și cevà cât Ordeanu.* Numai pe luna Aprilie 1905, Lascu a cheltuit cu muncile 6.179 lei.

Din acești bani s'a plătit numai 2.596 lei cu state în regulă, iar partea cea mai mare *în sumă de 3.583 lei s'au plătit cu 19 chitanțe identice cu cea de 108 lei a lui Ordeanu, pe care Brezeanu a declarat-o falșă, în ancheta sa și banii mâncați de Ordeanu.*

Buni ochi trebue să aibă șeful agriculturii, când vede *mâncându-se* 108 lei; dar nu vede când *se mănâncă* de alții o sumă de 35 de ori mai mare...

La material Ordeanu cheltuește pe cele două luni 270 lei, iar Lascu 1.083 lei sau de patru ori mai mult. Pe luna Iunie, Ordeanu cheltuește la munci 937 lei, iar Lascu 1.769 sau îndoit (vezi și rap. lui Ordeanu No. 369/906, Iulie 7, înregistr. No. 64.959/906).

Toate aceste lucruri se pot vedeà în dosarele pepinierei Drăgășani pe anii 1905 și 1906.

Am văzut mai sus cum Ordeanu a cheltuit la Golești-Badi pe 1903, 4.000 din 5.000 lei cât i s'a dat pentru munci, pe când Nicoară dela Pietroasa a cheltuit tot atunci și pentru acelaș lucru 23.000 lei, cu 12.000 mai mult decât i s'a dat. Această sumă enormă Nicoară a cheltuit-o numai cu cultura, sau cu munca, fără material și personal. Distribuind această cheltuială pe hectarele cultivate, vedem că s'a cheltuit aproape 2.000 lei, sau de cinci ori 410 lei, cât evaluează ministerul, prin *relația No. 16*, cultura unui hectar de viță altoită. Și notați că statul evaluează la 410 lei hectarul de vie, cuprinzând și cheltuelile făcute cu personalul și materialul, pe când Nicoară a cheltuit numai cu muncile 2.000 lei de hectar. Dacă am socotì și cheltuiala personalului și materialului, de sigur că prețul culturii unui hectar sub Nicoară, s'ar ridicà la 2.500 lei.

Ordeanu a cheltuit pentru aceeaș muncă și plantând din nou cinci pogoane vie, aproximativ 6—700 lei de hectar *și a fost destituit, iar Nicoară firește avansat...*

Se vede că așà cereau interesele... *statului.*

Pe când V. Brezeanu vindeà vinurile vechi dela Pietroasa cu 1.50 deca, sub pretext că erau *stricate*, Ordeanu vindeà la Golești-Badi vin nou de rând cu 6—8 lei decal.! Și să se noteze că vinurile dela Pietroasa erau din vii model

și ţinute într'o *pivniţă model care singură a costat pe stat peste 36.000 lei!*

Cu ocazia vânzării celor 4.000 decal. vin dela Pietroasa aproape de pomană, V. Brezeanu ca să favorizeze și mai mult pe cei doi negustori chilipirgii, i-a scris lui Ordeanu, *să nu le facă dificultăţi la cotit*, adică să-i lase să mai înșele statul și la cotit, „căci eu cred zice — *vânzătorul* Brezeanu — *că ne-a fost destul de bine plătit vinul acesta*".

La aceasta observă cu drept cuvânt Ordeanu în raportul său No. 366 înaintat ministrului și înregistrat cu No. 63.400 din 1906, Iulie 4:

„Vinuri alese din viţe de colecţiuni dela pepinierele model, vechiu de 4—5 ani — plătite bine cu 1.50 lei deca!!— Trebue să facă cineva parte din direcţia agriculturii, ca să susţină asemenea absurdităţi. Negreșit că au fost plătite bine acele vinuri, în raport cu cele dela *depozit*, cari erau mai aproape de direcţie și cari s'au vândut cu (90) nouăzeci bani deca în Bucureşti. Iar eu și predecesorul meu d-l Ștefan Goilav, căzuţi victime aceleiași direcţii, vindeam în Goleşti-Badi *pe loc vinul nou ordinar cu 6—8 (șase până la opt) lei deca, adică aproape de 10 ori mai scump.*

„Așa statul la Pietroasa cu pivniţa model, a pierdut 40—50.000 lei dintr'un condeiu.

„Căci vinul dela Pietroasa, în mâini bune și în vechia pivniţă călugărească, s'ar fi putut vinde cu 9 până la 15 lei deca sau de 10 ori mai scump".

Am văzut mai sus că restul vinului respins de negustori, ca nevrednic să fie plătit nici cu 15 bani litru și deci destinat să fie asvârlit, a fost vândut mai târziu de Ordeanu cu 1.60 deca.

Ori la ce pepinieră s'a găsit Ordeanu, *el a avut totdeauna și pretutindenea cel mai mare procent de prindere la viţe.*

Astfel ministerul îmi arată prin *relaţia No. 16*, că procentul de prindere în pepinierele statului erà înainte de 1903/904 de 20—25%, dela 1903 încoace cu altoirea forţată a fost constant 30%—35%.

Dar noi am văzut la locul său că mijlocia procentului dela

pepiniere, n'a ajuns nici odată, nici în perioada cu altoire forțată, nu 35% dar nici 20%.

Singur Ordeanu a avut la Goleşti-Badi în 1903, un procent de 24%, pe când procentul general al celorlalte pepiniere abia se ridica la 10%.

Iar în toamna anului 1904, cu altoirea forțată, **procentul de prindere al lui Ordeanu a fost de 44%, pe când mijlocia procentului tuturor pepinierelor,** *pe anul acesta,* **erà abia de 11%, adică a patra parte din procentul „hoțului" de Ordeanu.**

Tot asemenea în toamna anului următor 1905, *Ordeanu a avut la Drăgășani un procent de prindere de* **41%, adică cu 6% peste maximul de 35%,** care de altfel nu l'a avut nici odată, nici una din celelalte pepiniere.

Dar lucru de necrezut, nici odată Ordeanu n'a adus statului atâta venit ca în 1906 la Drăgășani.

In adevăr, iată tabloul recapitulativ de vițele vândute de pepinierele statului și valoarea lor pe 1906 *(Monitorul Oficial* No. 162 18/31 Octombre 1906):

Numele pepinierelor	No. și felul vițelor vândute					Valoarea vițelor vândute	
	altoite în lemn	altoite în verde	nealt. cu rădăc.	port altoi	butași	Lei	B.
Drăgășani .	**211.000**	—	—	**501.000**	—	**30.148**	**50**
Istrița . . .	21.940	—	—	3.000	215.000	5.576	65
Goleşti-Badi .	14.730	—	—	120.000	—	3.416	15
Paraclis-Cotn.	48.509	—	—	—	12.000	5.552	—
Petreşti . .	46.566	970	30.500	330.000	15.000	10.696	95
Pietroasa . .	25.455	—	—	—	1.200	3.161	95
Strehaia . .	37.300	500	1.500	70.000	15.300	5.836	10
Țintea . . .	22.200	—	8.845	57.000	23.000	2.989	45
Vișan . . .	5.750	—	—	—	—	626	25
Isaccea . . .	3.200	—	—	—	—	320	—
Total . . .	436.650	1.470	40.845	1.081.000	281.500	68.324	—

Examinând acest tablou, constatăm următoarele:

a) Din totalul vițelor altoite de 436.650 produse și vândute de cele 10 pepiniere ale statului, **Ordeanu singur a**

*

produs la Drăgășani și vândut 211.000 bucăți, adică cât celelalte 9 pepiniere la un loc;

b) Din totalul portaltoilor de 1.081.000 produși și vânduți de cele 10 pepiniere ale statului, *Ordeanu singur a produs și vândut 501.000 bucăți, adică iarăș* **cât toate celelalte 9 pepiniere la un loc;**

c) Din venitul total de 68.324 lei adus statului de cele 10 pepiniere ale sale, *Ordeanu singur a adus statului 30.148 lei, deci tot cât celelalte 9 pepiniere la un loc.*

Care credeți că i-a fost răsplata lui Ordeanu pentru atâta vrednicie? **Ancheta făcută de un necinstit ca Brezeanu și destituirea pronunțată de un ministru naiv!!**

Dar ni se va răspunde de cei obicinuiți cu falșificarea adevărului, că acea enormă cantitate de viță altoită dela Drăgășani, n'a fost plantată, ci numai crescută de Ordeanu. Foarte bine, *tocmai aici stă tot meritul lui Ordeanu.* Va să zică *știu și alți șefi produce viță multă, dar numai Ordeanu vinde multă.* De unde urmează că dacă celelalte 9 pepiniere au vândut toate la un loc abia cât Ordeanu singur, ele au produs de sigur de zece ori atâta, dar diferența și-au împărțit-o între ei.

Desfid pe necinstiții din capul serviciului viticol, să-mi arate în cursul celor 20 de ani, decând are statul pepiniere:

a) Un singur șef care să fi produs și vândut anual nu 200.000 vițe altoite, ci cel puțin să se fi apropiat de această cifră;

b) Să găsească un alt șef afară de Ordeanu, care să fi adus anual statului un venit de peste 30.000 lei numai cu vița altoită vândută;

c) Să găsească un alt șef care să fi avut un procent de prindere, nu 41%—44% ca Ordeanu, ci cel puțin procentul de 35% maximum, comunicat mie de minister;

d) Să mi se arate unul singur dintre foștii și actualii șefi de pepinieră, *în afară de Ordeanu și poate Goilav, ambii isgoniți din serviciu,* care să nu fi avut sau să nu aibă vie personală sau dotală în apropiere de pepiniera ce administrează;

e) Să mi-se spună care din ceilalți șefi de pepiniere a făcut lucrări așà de multe cu mijloace aşa de puține, ca Ordeanu;

f) In fine, să mi-se arate un singur funcționar dela

serviciul viticol, care să aibă titlurile teoretice și practice ale lui Ordeanu.

Pe când oameni ca: *Ordeanu*, unicul în țară cu studii teoretice și practice solide; ca *un Radianu*, unicul în țară cu institutul agronomic din Paris, sau ca *Pârvulescu*, singurul în țară cu școala superioară de agricultură din Viena, sunt înlăturați dela domenii, analfabeți, necinstiți ca Vâlceanu, Negreanu, Demetrescu, Voinescu, etc., absolvenți de patru clase primare, ocupă contra literii exprese a legii, slujbe de șefi în serviciul viticol!

Dar se vede că așa cer interesele statului...

Și, lucru curios, toate faptele povestite de mine acì, au fost de mult aduse la cunoștința *ministrului*, de cei cinstiți sau interesați, dar acesta, par'că ar fi fost **fermecat**, *a închis ochii și și-a astupat la toate urechile.*

Când păcătosul de Brezeanu, în loc să-și vază *bârna* din ochi, s'a dus să caute *paiul* în ochii lui Ordeanu, acesta a cerut, prin raportul său cu No. 301 dela 28 Maiu 1906, ministrului, ca să trimeată o comisiune competentă și imparțială, care să constate tot ce a făcut el pentru stat.

Iată ce zice el textual în acest raport:

„In consecință, respectuos vă rog, domnule ministru, să binevoiți a numì o comisiune, *înainte de a mă condamnà sau achità* — compusă din domnii inspectori domeniali și o persoană competentă străină, care să studieze gestiunile subsemnatului, la pepinierile unde m'am perindat.

„*a)* în comparație cu ale predecesorilor și urmașilor mei și *b)* gestiunile mele în comparație cu ale colegilor de la alte pepiniere.

„Aceasta o implor în interesul general al țării.

„Cu modul acesta sper, că voiu puteà dovedì:

„a) *Că eu am avut în totdeauna cele mai mici cheltueli cu cele mai mari venituri și cu cel mai mare procent de prindere la altoire;*

„b) *Că am găsit deplorabilă starea financiară a pepipierelor unde am fost mutat, și am adus ordine în finanțe;*

„c) *Că singur eu am putut introduce altoirea în dimă cu țăranii, dând un impuls puternic reconstituirii viilor;*

„d) *Că eu am introdus desfundatul pământului cu pogonul, lucrare atât de avantagioasă;*

„e) *Că eu am introdus desfundatul terenului prin plugul cu aburi;*

„f) *Că am avut în Aprilie a. c. cei mai mulți altoi dintre toate pepinierele și relativ cele mai mici cheltueli, de ex. 500.000 altoi cu 6.180 lei cheltuiți în Aprilie 1905 sub d-nu P. Lascu, contra 570.000 cu 2.780 lei cheltuiți în Aprilie 1906 de mine.*

O diferență enormă între cheltuelile făcute de mine și de predecesorul meu;

„g) *Că sunt singurul din serviciu, care, pe lângă teorie, am și o practică solidă, făcută pe cele mai renumite ferme model ale fostului archiduce Albrecht, unchiul împăratului Austriei;*

„h) *Că am cele mai splendide studii, eșind în întreg liceul premiantul I, având la toate cursurile fără excepție note eminente sau 10.*

„Din acest studiu comparativ se va vedea repede, **cine fură și cine nu fură?** Cine lucrează cu pricepere și cine fără pricepere?

„Respectuos anexez aici o copie după întâmpinarea făcută de subsemnatul și dată d-lui V. Brezeanu, șeful serviciului, la acuzațiile ce mi se aduc.

„Tot d-sale am dat și actele justificative în original.

„Primiți etc.

L. S.

şeful pep. Drăgășani

(s) **I. S. Ordeanu**".

Noi am dovedit, cu acte oficiale și cu țifre din aceste acte, că toate punctele, susținute de autor în acest raport, constituesc purul adevăr.

Dar ministrul erà prea *fascinat* de Brezeanu, încât să mai asculte pe cineva.

Incheind această lucrare ingrată, care m'a costat un an de muncă grea, și rezumând cuprinsul ei, vedem că serviciul viticol, nu numai nu și-a ajuns scopul nobil, pentru

care a fost creat, dar a servit funcţionarilor săi, ca un mijloc permanent, pentru săvârşirea celor mai ignobile fapte pe socoteala statului.

In adevăr, deşi scopul înfiinţării acestui serviciu, care costă pe stat mai multe sute de mii de lei pe an, a fost „*conservarea şi reconstituirea podgoriilor ţării*“, administraţia lui a lucrat cu un zel deosebit, vrednic de o cauză mai bună, la distrugerea şi nereplantarea podgoriilor noastre. Şi dacă lăsăm la o parte toate viile funcţionarilor dela Domenii şi ale asociaţilor lor, plantate mai mult din viţă luată gratuit sau sustrasă dela stat, vedem că distrugerea viilor noastre de către serviciul viticol stă în raport invers cu reconstituirea lor. Pe când francezii, cari au avut de luptat cu toate greutăţile unor încercări experimentale făcute pentru întâia oară de ei, au replantat cu vii un teren de două ori decât cel distrus, adică două milioane hectare distruse contra patru milioane replantate, la noi, unde serviciul viticol n'aveà decât să aplice rezultatele experienţei altora, viile distruse sunt aproape de douăzeci ori cât cele reconstituite.

De altfel, se pare, că administraţia centrală a serviciului viticol a repetat intenţionat toate experienţele chiar cele tranşate de străini, numai ca să poată profită, pe socoteala statului, din cumpărarea ieftin a viţelor osândite de alţii şi experimentate la noi!

S'a făcut abuz până şi cu terenul destinat pepinierelor, luându-se din moşiile statului, de trei ori atâta teren, decât aveà nevoie serviciul, iar cele două treimi în plus fiind arendate direct şi în condiţii desavantagioase, de administraţia centrală, după alte norme, decât cele fixate pentru moşiile statului. Mai mult decât atât. După ce statul a făcut, la îndemnul administraţiei serviciului filoxeric, cheltueli enorme, pentru crearea pepinierelor necesare, în centrele filoxerate, aceiaş administraţie neprevăzătoare a cerut ministrului înfiinţarea unor noi pepiniere, *închiriind pe cele vechi aproape de pomană*. Aşa, după înfiinţarea noilor pepiniere Cotnar, Istriţa şi Pietroasa, pepinierele anterioare: Urlaţi, Botoşani şi Ciuperceni, cari costau pe stat — comptând costul construcţiilor, înfiinţării şi valoarea fonciară — suma de 170.000

lei, au fost date în arendă cu 2.655 lei tustrele, ceeace face $1^1/_2$% din capital.

Dar cel mai scandalos abuz s'a făcut cu produsele pepinierelor statului. Administrația centrală, asociată la câștig cu șefii pepinierelor, a aranjat, sau mai bine *deranjat*, astfel lucrurile, că miniștrii domeniilor nici odată n'au cunoscut cantitatea exactă a produselor statului.

Ce jaf s'a făcut în averea statului, de *sindicatul funcționarilor abuzivi* se vede și din împrejurarea, că mijlocia viețelor altoite, produse anual de cele 10—12 pepiniere ale statului, nu trece peste cifra de 300.000, pe când singur Ordeanu a produs la Drăgășani 200.000 și pe când un singur particular, ca P. Bălăceanu, produce anual 450.000 sau odată și jumătate, iar prințul Știrbei până la 2.000.000, adică de șapte ori cât statul. Și cu toate aceste statul cheltuește pentru cultura unui hectar de vie de 3—4 ori cât un particular.

Astfel, după comunicatul ministerial, cu cultura unui hectar de viță altoită se cheltuește cam 410 lei, iar din anchetele d-lui Chehaia se vede că mijlocia generală cheltuită de pepinierele statului, pentru această cultură, se ridică la 1.243, adică de trei ori mai mult. Ce s'a făcut cu diferența în minus la viețele altoite și cu cheltuiala în plus pentru cultura lor?

După datele ministerului procentul constant al prinderii viețelor altoite a fost 20%—25% în prima perioadă și 30%—35% în perioada a doua cu altoire forțată. Din cercetarea dosarelor și tablourilor ministeriale, ce ni s'au pus la dispoziție însă, rezultă că nici odată, nici chiar în perioada cu altoire forțată, mijlocia generală a procentului de prindere, în pepinierile statului, n'a ajuns nici chiar la 20%, exceptând pe Ordeanu care a produs mai mult de cât media.

Dacă admitem totuș, că procentul prinderii a fost cel indicat de minister (20%—25% și 30%—35%), atunci unde este diferența prinsă în plus și raportată în minus?

Cu distribuția s'a petrecut acelaș jaf ca și cu producerea viețelor. Așa, din tablourile ministeriale se constată, că

funcționarii dela domenii, începând cu ministru și până la cel din urmă șef de pepinieră, *în slujbă fiind*, își dăruiau sau vindeau lor înșiși viețele statului. Unii iau viță pe numele tuturor membrilor familiei atât vii cât și morți, până și pe al slugilor.

Același abuz se face și cu vinul și derivatele lui, vinuri vechi produse din viițe de colecțiune și păstrate în pivnițe model sunt declarate, de șefii pepinierelor în înțelegere cu funcționarii dela centru, de stricate și vândute, „prin bună învoială", cu 9—15 bani litrul.

Șefii pepinierelor fabrică, fără autorizația ministrului, alcooluri din vinuri bune, pe cari le sustrag sau le amestecă din nou pentru dregerea vinurilor slabe înșelând de două ori statul.

Ministerul desface vinurile vechi cele mai bune, trase în sticlă, în magazinul său din București, și abia încasează 30—40 de bani pe litru, care s'ar puteà vinde pe loc la pepinieră cu cel puțin de trei ori atâta.

Funcționarii serviciului viticol sunt asociați pentru frustrarea statului. Mai nici unul nu lucrează pentru interesele statului, ci cu toții desvoltă o activitate febrilă, spre a-și face vii personale și a se căpătuì pe socoteala averii publice.

Astfel directorul serviciului, *G. Nicoleanu*, se asociază prin contract cu particularii pentru replantare de vii, *obligându-se în scris, „a pune în folosul acestor afaceri toate cunoștințele sale personale"*, pentru cari cunoștințe este plătit de stat. Asta nu-l împiedecă pe Nicoleanu, de a transmite subalternilor săi, ordinele ministrului, prin cari lor li se interzice afacerile practicate de dânsul.

Șeful serviciului, *V. Brezeanu*, se asociază cu șefii pepinierelor spre a jefuì împreună averea statului.

Iși face lui și neamurilor sale — foști pălărieri în București, vii de mai multe zeci de hectare, plantate cu viță sustrasă sau luată contra legii dela stat, și muncite cu personalul pepinierelor. Ministrul orânduește anchetă, să prindă corespondența lui Brezeanu, din care se constată că el a sustras, după propria sa mărturie, mii și mii de viițe dela stat, parte luate fără plată, parte prin interpuși, contra legii.

Inspectorul Chehaia cere ministrului să ia măsuri contra acestor funcţionari abuzivi, iar ministrul cere funcţionarilor acuzaţi *avizul* asupra anchetelor, şi ei *opinează* să se pună anchetele la dosar şi ministrul le pune!

Mai mult. Ministrul dă frîu liber acestor *funcţionari desfrânaţi*, ca să-şi deslănţuiască toată furia lor de răsbunare asupra subalternilor, cari le-au dat pe faţă abuzurile.

Astfel vedem pe *V. Brezeanu*, că în loc să fi intrat în puşcărie, *cel puţin pentru şase luni şi o zi*, odată cu *Iliescu*, care a furat şi el viţă dela Petreşti, este însărcinat să ancheteze pe Ordeanu, care a fost nu numai cel mai bun şef de pepinieră, dar a şi denunţat multe din abuzurile superiorului său.

Şi pe când Nicoleanu şi Brezeanu cu asociaţii şi rudele lor: Mântulescu, Viorescu, Gheorghiu, Gorciu, Nicoară, Vâlceanu etc., în sarcina cărora ancheta a constatat faptele cele mai grave, *sunt menţinuţi în slujbă, ba chiar avansaţi, Ordeanu este destituit, sub învinuirea de hoţie, tocmai de către acela care a furat singur cât toţi la un loc, şi tocmai în anul în care, „hoţul“ de Ordeanu a adus singur, statului, prin viţele sale vândute, atâta venit, cât toate celelalte nouă pepiniere la un loc.*

Şi ca scandalul să fie şi mai mare, acelaş Brezeanu care a referat ministrului despre Ordeanu că e **hoţ**, *după justificarea gestiunilor acestuia de către Curtea de compturi, referează tot el, că Ordeanu e* **om de treabă!**

Când aceasta este trista situaţie dela ministerul domeniilor; când funcţionarilor celor mai *imorali* li se dau însărcinări *morale*, de-a controlà pe subalternii lor; când aceşti funcţionari necinstiţi sunt aşa de favorizaţi, că li se cere avizul până şi asupra propriilor lor păcate; când nimeni nu-şi poate face în conştiinţă datoria către stat, fără să se bucure de favorul acestor traficanţi cu interesele statului, nu trebue să ne mire, că *funcţionari capabili şi conştiincioşi, ca Ordeanu*, pierzându-şi cumpătul, să trimeată ministrului respectiv rapoarte, pline de indignare sufletească şi de adevăr, cum este următorul:

„Nr. 374. *Drăgăşani, 1906 Iulie 9.*

Domnule ministru,

al agriculturii, industriei şi comerciului.

„„Va fi şi acest minister un ciutac (prost, nebun, nerod)““.

M. Eminescu

(Timpul No. 63 an. 1883).

„Cu ordinul No. 32.040/906 Maiu 2, sub punctul 4, ne întrebaţi: „de ce cereţi scăderea (scoaterea din inventar) unor obiecte încă în stare de a servì (!!?)“

„Cu ordinul 43.806/906 ne arătaţi, că lipsesc dela Pietroasa (din inventarul predat de mine):

1. „„O greutate de decimal“;
2. „„Raportorul dela compasuri“;
3. „„Mânerul dela ferestrăul pentru pomi“;
4. „„2 bricege de altoit, de cari aţi găsit notat că sunt trimise la Istriţa, unde întrebând, vi s'a răspuns că nu s'au primit“;
5. „„2 chei de filtru“.

„Nu ne surprind de loc aceste întrebări. Când e vorba de obiecte uzate şi rupte, ce costă 5 – 50 bani, maximum, *„serviciul filoxerei“* e foarte vigilent!

„Când e vorba însă, de instrumente şi obiecte, ce costă zecimi de mii lei, **„filoxera cu două picioare“** dela domenii e mută!

„O greutate de nu ştiu câte grame, dela decimal — mi se pare de *tuciu nu de aur* — costă 5—20 parale.

„2 bricege de altoit, trimise la Istriţa, spre reparaţie, pe care ea tăgăduieşte că le-ar fi primit, se poate ca să valoreze 10 bani.

„Un mâner rupt — *de lemn ordinar, nu de aur* — dela un mic ferăstrău de mână, nu mai valorează nimic.

„O cheie de butoiu sau de filtru poate să valoreze 50 bani.

„De aceea repetăm că: nu ne-a surprins de loc atâta atenţie.

„Ne-ar fi surprins foarte mult, bunăoară, următoarele întrebări ale *„filoxerei“*:

Domnule şef,

1. „Ce s'a făcut plugul cu abur, ce costă vr'o 20.000 (douzeci mii) lei, cu care ai pus bazele pepinierei Istriţa?"

„Răspuns: după vre-o 3 ani, deşi el durează vre-o 30 (treizeci) ani, s'a aruncat sub unicul şopron dela pepiniera Drăgăşani, *unde-l bate vântul şi ploaia!*

2. „Ce s'au făcut — nu cheile dela filtru, ci — butoaie şi buţi întregi, pline cu sute de decalitri vin şi cognac, dispărute dela pepiniere şi mai cu seamă dela Pietroasa? In ce pivniţe au intrat şi prin ce gâturi s'au filtrat?"

3. „De ce s'au vândut vinurile de Pietroasa, la depozit în Bucureşti de către d-nii V. S. Brezeanu şi Stoianovici-Nicoleanu (?!), numai cu 90 bani decalilrul?"

4. „Ce s'au făcut cu cei 300 lei, daţi d-lui Brezeanu de d-nii Pascal şi Macri, pentru 200 deca vin liberat dela Pietroasa în toamna 1904?"

5. „Ce s'au făcut peste 100.000 hectare de vii, ce posedà ţara înaintea înfiinţării *serviciului filoxeric?*

„Care filoxeră le-a distrus?

6. „De ce nu s'au combătut şi nu se combate de serviciul filoxeric *mana*, care ne-a distrus cea mai mare parte din vii?"

7. „Cine şi în ce scop a importat pomi bolnavi din străinătate şi a răspândit cu ei „*filoxera pomilor*", încât o găsim pe la toate pepinierele — la Pietroasa ca şi la Leordeni şi Drăgăşani?"

8. „Ce s'au făcut milioanele cheltuite cu întreţinerea serviciului filoxeric? In ale cui buzunare au intrat?"

9. Cine şi-au reconstituit vii, în locul vechilor proprietari şi ţărani?"

10. „Cine şi-au plantat vii cu milioanele, de viţe altoite în fiecare an la pepinierile statului, admiţând numai 30—40 o/o prindere?"

Când aceştia sunt oamenii şi aceste le sunt isprăvurile, n'avem oare dreptul să exclamăm, cu marele poet şi economist *M. Eminescu:*

VERIFICAT 2017

„Cum nu vii tu Ţepeş Doamne, ca punând mâna pe ei,
„Să-i împarţi în două cete: în smintiţi şi în mişei,
„Şi în două temniţi large cu de-a sila să-i aduni.
„Să dai foc la puşcărie şi la casa de nebuni!“

Şeful pepinierei Drăgăşani
(s) *I. S. Ordeanu*“

Toate abuzurile, cuprinse în acest studiu, şi alte foarte multe, pe cari eu nu le ştiu, s'au petrecut exclusiv în serviciul viticol. Dacă s'ar mai găsì şi alţi parlamentari, cari să cerceteze serviciul pădurilor, pescăriei, fermelor-model, şcoalelor de agricultură, moşiilor statului, minelor, etc., s'ar convinge că se petrec aceleaşi lucruri. Cazul Macovei, e prea recent şi destul de elocuent, precum şi afacerea Alimăneşteanu-Mrazec cu terenurile petrolifere ale statului

Iar, dacă s'ar împinge cercetările mai departe, la celelalte ministere, s'ar vedeà, că jaful şi imoralitatea domnesc pretutindenea printre funcţionarii publici. — Oare cine n'a auzit de faimoasele *fraude patriotice* cu tragerile false? Chiar zilele aceste presa a publicat fraudele comise de funcţionarii dela casa pensiilor (v. „Acţiunea“ No. 1.434/907).

Aşà, nu de mult, s'a putut citì, în presa din capitală, câte un comunicat al d-lui Haret şi al d-lui Costinescu, cari atrag atenţia opiniei publice, asupra purtării necinstite a funcţionarilor din ministerul de culte şi de finanţe, întocmai ca *afişele dela gara din Budapesta, cari avizează pe călători să-şi păzească buzunarele de pungaşi!*

E trist, dar adevărat.

Respectul legilor, simţul datorii şi cinstea personală, iată ce ne lipseşte noă!

BIBLIOTECA CENTRALĂ UNIVERSITARĂ BUCUREŞTI

VERIFICAT 2017